N. D. COCEA

SCRIERI

II

Textjales şi stabilit, studiu introductiv, note şi bibliografie dej
VIRGULIU ENE

*J".i & sicS-t. *' • /*

• SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
Bucureşti, 7970

FECIOR DE SLUGA

în *Nota editorului* acestei ediţii, p. LX—LXI, avizam cititorii că opera lui N. D. Cocea va fi piufolicaită în trei volume. Deşi cuprinsul ediţiei a rămas neştirbit, am socotit necesar să contopim voi. II şi III într-unui, în cel prezent.

CARTEA ÎNTÎI

I

Mă-sa era spălătoreasă cu ziua. Tată-său, în tinereţile lui, fusese, mai Intîi, de toate, argat, hamal, rîndaş, grăjdar, ajutor de vizitiu, ajutor de bucătar, chelner, într-o vară, la o modestă staţiune climaterică, pierdută în creierul munţilor, apoi, în cele din urmă şi pentru totdeauna, fecior, numai şi exclusiv fecior boieresc. Fără să fie altfel decît atîţia alţii, mii şi zeci de mii ca şi dînsul, tată-său era în felul lui un tip greu de definit. Umblase şi el prin şcoli. învăţase alfabetul. Ştia să deosebească buchiile. Dar era incapabil să descifreze o scrisoare, şi în cea mai sărăcăcioasă cărţulie tipărită, în *Micul dor* sau în *Visai Maicfyii Domnului,* se uita ca mîţa-n calendar. Nici pentru meşteşuguri n-avea vreo înclinaţie deosebită. Nu cunoştea şi nu se apucase, cu tot dinadinsul, de nici o meserie. Mai toată copilăria şi-o petrecuse pe lîngă grajduri ; şi nu se pricepea la cai. N-avea nici o încredere într-inşii. Se apropia de ei pieziş, spionîndu-i cu coada ochiului şi bolborosind printre dinţi, ca un fel de descîntec, sfaturi de cuminţenie la adresa patrupedului nervos şi amărîte recriminări împotriva soartei vitrege. Soarta nu se îmbuna, însă, pentru asta şi nici caii nu deveneau mai de înţeles. Cînd îi freca cu şumuiogul pe spinare, zburdau şi se ridicau în două picioare pînă-n grinzile bagdacliei ; şi cînd îi atingea numai cu ţesala pe sub burtă, încercau să-1 lovească cu copitele de dindărăt. Cuprins de un fel de panică permanentă, nu ştia să le pună o zăbală în gură, să prindă un muştiuc, să strîngă o chingă, să ţie o pereche de hăţuri în mîini. Degeaba se trudeau şi-şi scuipau sufletul cu el vizitiii mai bătrîni, nobilul meşteşug nu se lipea de dînsul, şi frica,

cu toate că era o namilă de om cît un munte, nu-i ieşea din oase. Frica n-are leac.

Din păcate, nici "meşteşugurile mai pacinice, acelea care nu cer un curaj deosebit, nu-l interesau şi nu-l atrăgeau. Trăise ani de zile în subsolurile caselor boiereşti, printre tingirile bucătarilor şi şorţurile jupîneselor, şi, cu toate astea, dacă l-ai fi lăsat de capul lui, n-ar fi fost în stare să potrivească un jumăr ca lumea sau să rumenească un pui la frigare.

într-o iarnă, mulţumită unui om de inimă, care se intîmplase să fie şi om cu trecere pe lîngă autorităţile statului, izbutise să pătrundă în corpul privilegiat al hamalilor de la gară. Greutăţile nu-l sporiau. Se juca cu baloturile plesnind de încărcate şi cu lăzile de-o sută. Dar în tot lungul celor trei luni de iarnă, cît a răbdat foamea şi gerul pe cheiurile gării, n-a învăţat că trenurile, în limitele fanteziei naţionale, sosesc şi pleacă la ore anumite, şi n-a învăţat mai ales cum să aţie calea pasagerilor grăbiţi, cum să-şi facă loc cu coatele printre tovarăşii de muncă şi cum să pretindă bacşişul sau să arate, cu o singură privire în podul palmei întinse, că nu-l socotea îndeajuns. Primind rar şi oricît, se topea de-a-npicioarele şi-ar fi murit de inaniţie dacă dezgheţul n-ar fi venit mai repede ca de obicei în anul aceia.

Primăvara fiind timpurie, grădinăriile de la marginea oraşului s-au găsit pe neaşteptate fără braţele bulgarilor întîrziaţi. Tocmeau pe oricine. S-a tocmit şi el. Două veri de-a rîndul a semănat, a sădit, a plivit, a stropit, a cules cît e ziulica de mare în toiul arşiţei. Dar după doi ani de grădinărit sîrguincios, dacă l-ai fi întrebat : „Ce fel de buruiană e asta, vere Stane ?..." sau : „Cum îi zice zarzavatului aceluia, deschis ca varza?..Stan Bojoc ar fi căscat la tine ochi mari, profunzi, limpezi şi goi ca adîncul cerului şi, cu un suiîs tot aşa de senin ca şi cerul, ar fi ridicat din umeri. Trăia pe pămînt, şi nimic din ceea ce e pe pămînt nli părea că-l interesează. Nici caii, nici florile, nici legumele, nici gătitul bucatelor, nici măcar vreuna din acele mici şi nenumărate îndeletniciri ale oricărei gospodării care, în lipsă de preocupări mai înalte, fac totuşi suportabilă existenţa bieţilor oameni.

Nici oştirea, cît e ea de oştire şi cît se susţine de către unii şi alţii că e o minunată şcoală pentru norod, pe el nu-l învăţase mare lucru. După trei ani de miliţie, petrecuţi pe sfert la cazarmă, iar restul, pînă la eliberare, oa ordonanţă la un domn sergent-major şi numai cîteva zile la un sublocotenent de aţă, ştia să urle : „S'trăiţi !" cînd îi vorbea superiorul, să bată talpa de pămînt cînd trecea pe lîngă gradaţi, să legene, să adoarmă, să înfaşe, să înţărce plodurile — fiindcă cucoana domnului majur avea în tot anul cîte unul — şi să-şi împestriţeze vocabularul lui redus cu cîteva cuvinte exotice, ca : ciucalată şi odicolon, fiindcă în odaia ofiţerului de aţă, aprovizionată cu de toate ca o prăvălie de coloniale, dase de gustul celei dintîi şi descoperise uzagiul celei din urmă. Asta era toată învăţătura lui. Armata nu-l înzestrase cu alta. Nici ea, nici el, pesemne, nu bănuiau că viaţa poate să Le ofere ceva mai mult.

în schimb, după, ca şi înainte de miliţie, era bun la orice. Dacă nu era nimeni la îndemîna stăpînului ca să acopere sau să stropească răsadurile în pripă, el le stropea, el le acoperea. Dacă bucătăreasa se sculase cu dosu-n sus, ori, furioasă, trîntea tigăile de pereţi şi lăsa să ardă mîncările în cţatiţă, ori era mahmură încă după beţia din ajun, el se învîrtea pe lîngă plită, el aduna bucăţelele de smalţ de pe jos, el turna apă în sosurile înnegrite, el întorcea friptura în sahan sau bătea albuşul de ou pînă ce făcea scurtă la mînă, fără să vadă spuma ridicîndu-se în farfurie ca nămeţii de zăpadă şi topindu-se, de bătută ce era, tot ca nămeţii. Bucătăreasa, aşa trăsnită şi afumată cum era, vedea dezastrul înaintea lui. Cu lingura de supă, cu melesteul, cu tot ce-i cădea în mîini îi dădea în cap. Era singura lui răsplată. Tot ce încerca îi ieşea pe doş. Şi nu fiindcă i-ar fi lipsit cumva rîvna sau că ar fi fost leneş sau tembel din fire. Dimpotrivă. îşi dădea bietul om toată osteneala din lume ca să intre în voia tuturor. Nu fugea de alergătură. Muncea pînă cădea în brînci. Cînd îl cătai, era vecinie leoarcă de sudoare. Nu-şi găsea un sfert de ceas de răgaz clin faptul zilei şi pînă în noapte. Se scula cel dintîi în curte şi se culca cel din urmă. La orice l-ai fi pus, nu crîcnea : să rînească baligarul, să măture coşurile, să bată covoarele, să care apă cu

hîrdăul, să spele duşumelele, să verse ţucalele, să deşarte latrinele. Cum se întîmplă, însă, adesea printre oameni, cu cît oamenii ii puneau mai multe în spinare, cu atît cereau mai mult de la dînsul. Fiecare îi poruncea. Oriunde ar fi slugărit, în loc să aibă un singur stăpîn, avea zece. Aceştia din urmă, mai nemiloşi încă decît cei care îl plăteau. El încerca să-i mulţumească pe toţi. Avea umeri lajj, braţe vînjoase, pieptul păros, ca o bucată de stîncă acoperită cu muşchi. Nu-i era teamă că puterile or să-l facă de ocară. Se bizuia pe ele. Le risipea cu nepăsare. De-a surda ! Nimeni nu-i era recunoscător pentru asta.

„Ce să mă fac, sărăcuţ de maica mea ?" se întreba el cîteodată, amărît că bucătăreasa se zborşise la dînsul, că argatul îl ghiontise, că fata din casă, o pitcoace s-o răstorni cu degetul cel mic de la mîna stingă, se răţoise la el şi-l scuipase între ochi.

Atunci îi venea să-şi ia lumea în cap şi să se tot ducă, aşa, în neştire, oriîncotro o vedea cu ochii. Şi s-ar fi dus, ca un zănatec, dacă nu s-ar fi simţit legat, nici el nu ştia bine cum şi de ce, dar legat pe viaţă şi pe moarte, cu zece noduri, de nevastă, poate de copil i se părea uneori, sau, mai simplu şi mai omeneşte, de îmbucătura de pîine zilnică.

De cele mai multe ori însă nu se glndea la nimic, nu se revolta de nimic. Se opintea ca boul în jug. Răbda ca un bivol. Sfida şi el soarta, în felul lui. Probabil că asta i-a şi fost mîntuirea. Plictisită de la o vreme de impasibilitatea lui de vită, într-o bună dimineaţă soarta i-a întors spatele. în aceeaşi zi, pentru întîiaşi dată, i-a zîmbit şi lui norocul.

Slugărea de vreo două săptămîni în casele colonelului Hotnog. Nu se tocmise de bunăvoie. Nu-şi alesese stăpînul. Auzise de dînsul. De rău şi cîinos la inimă ce era, îi mersese buhul ca de popă tuns printre toate slugile capitalei. Nimeni nu-i intra bucuros pe poartă, deşi, 3a prima înfăţişare şi dacă nu l-ai fi cunoscut din auzite, colonelul părea mai mult ridicol decît de temut. Era mărunt, îndesat, cu burta scoasă înainte, cu umerii daţi îndărăt, aşezat solid, ca un greiere borţos, pe picioarele lui crăcănate, de fost cavalerist. Păşea săltăreţ, aruncînd

picioarele în lături ca gloabele nărăvaşe, parcă ar fi cătat mereu să te calce pe bătături, şi purta mustăţile ridicate arţăgos în furculiţă, parcă ar fi vrut să ţi le bage în ochi.

Ieşise de curînd la pensie. Era burlac. Bogat, putred de bogat, pe deasupra. Avînd tot ce-i trebuia ca să trăiască în huzur, departe de grijile şi de vanele agitaţii ale oamenilor, îşi prefăcuse casa şi viaţa într-un adevărat infern. De cum se crăpa de ziuă, i se auzea gura pînă la capătul străzii. Ţipa ascuţit. înjura surugeşte. Se sufoca de exasperare pentru că i se servise supa prea rece sau prea fierbinte, cafeaua fără caimac sau cu prea multă drojdie, vinul răsuflat, apa stătută. Nimeni nu putea să-i intre în voie. Iar el se socotea, de bună-credinţă, victima tuturor. Era sincer convins că în persoana lui, diminuată prin ieşirea din activitate, ordinea era batjocorită, disciplina înfrîntă, autoritatea luată peste picior. Deprins să poruncească la mii de soldaţi, nu mai avea acum decît cîţiva ţivili şi două jupînese la îndemînă. îi muştruluia ca la cazarmă, înjura cît e ziulica de mare de toţi sfinţii calendarului şi de toate odoarele bisericii, scrîşnea, spumega, urla, ameninţa să bage sabia în ei pînă-n plasele.

Slugile, fireşte, se cărăbăneau cu nepusu-n masă. Jupînesele îşi luauj tălpăşiţa fără să-şi mai ceară restul simbriei ; feciorii ştergeau putina în toiul nopţii ; bucătăresele îl lăsau cu buzele umflate şi cu mîncăriie sleite. El însuşi, Stan Bojoc, deşi-n subsolul şi în curtea lui n-avea mai niciodată de-a face direct cu stăpînul, presimţea, atît pe temeiul celor auzite, cît şi pe al vechilor lui încercări şi vicisitudini, că o să-şi lese şi el oasele sub pumnii colonelului ori că n-o să facă nici el multă vreme purici în casele lui.

Cînd iată că, într-o zi, pe la prînz, glasul ascuţit ca o ţiuitoare de moşi, pe care l-ar fi recunoscut dintr-o mie, a străbătut două caturi şi-a ajuns pînă-n fundul pivniţei. Stan tocmai tăia nişte lemne. Picioarele, fără să le atingă cu muchea toporului, i s-au tăiat şi lui de la genunchi. A urcat treptele împleticindu-se. Nu s-a dezmeticit nici pe ultima treaptă, cînd s-a găsit în faţa colonelului. De-atîta şi-a dat doar seama : că trebuie să stea nemişcat, smirna, cu buricul degetelor simţind vipuşca pantalonilor, cu ochii zgîiţi în ochii superiorului.

Colonelul l-a privit scurt şi încruntat. Apoi i-a spus răstit :

— Ascultă, băiete !... Pe Ifrim (Ifrim era ultimul fecior) l-am trimes în aia a mă-sii. Pînă ce mi-oi găsi un altul, o să-i ţii tu locul. M-ai înţăles ?

Stan s-a pomenit strigînd :

— 'Nţăles, s'trăiţi !

Colonelul a ridicat, surprins, o sprinceană. Fruntea, tot posomorită, i s-a luminat totuşi, parcă. în cele din urmă şi-a încreţit colţurile gurii într-un fel de zîmbet morocănos :

— Bine... bine... o să vedem noi !... Du-te acum să-ţi iei serviciul în primire. Ia seama la ce faci. Beleşte ochii !... Să nu spargi, să nu care cumva să-mi lipsească ceva, că te belesc [şî] pe tine... Ai înţăles ?

Stan a repetat, urlînd cît îi îngăduiau muşchii pieptului :

— 'Nţăles, s'trăiţi !

Deşi nu înţălesese mare lucru, s-a pus pe treabă, hotărît, din toată inima, cum făcea tot de ce se apuca. Bucată cu bucată a luat în primire argintăria, a deşărtat sertarele, a golit dulapurile, a ridicat în mijlocul iatacului o movilă cît el de mare de haine, rufe, ghete, halaturi, papuci de noapte, uniforme, ştergare, mondiruri, pampoane, cozondroace şi nenumărate alte insignii, decoraţii şi aurării ostăşeşti. I se luau vederile de atîta mîndreţă şi urechile îi vîjîiau de cît numărase.

— Unsprezece izmene ! striga Ifrim.

— Unspezece izmene ! repeta el.

— Patru duzini de ciorapi !

— Patru de ciorapi...

— Şase săbii şi una fără teacă !

— Şase săbii fără teacă... mormăia el aiurit.

— Nouă perechi de calapoade !

— Mai avem încă ? întreba el nenorocit.

— Numai dulapul asta !... Dă-i zor, frate Stane ! Ne-apucă noaptea ; şi de te-o găsi tartorul tot aici, cu toate calapoadele astea aruncă după tine... Gata ?

— Gata !

Se aprindeau ici şi colo luminile la ferestrele casei de peste drum cînd au terminat şi cu ultimul dulap. Ifrim

i-a izbit vesel uşa cu piciorul, făcînd să răsune toate odăile pînă la subsol.

— De-acum pe-aici mi-i drumul !... Cu bine, vere Stane !... Să-i spui boierului...

Stan n-a mai auzit rulada înjurăturilor, rostogolindu-se, odată cu Ifrim, de-a lungul scărilor. Nu mai vedea, nu mai auzea, nu se mai gîndea la nimic. în spinare putea să ducă şi o sută de ocale. Dar cifrele fugare, invizibile, scăpărătoare, haotice erau prea grele pentru capul lui. Se lăsă, trudit, pe marginea unei canapele. Nu-şi dădea seama că săvîrşeşte o faptă nepermisă. Imagini răzleţe, idei descusute îi străbăteau molcom mintea. De unde să înceapă ? Pe ce să puie mîna mai întîi ? Cîte izmene a spus Ifrim că sînt ? Dacă-l întreabă boierul ? Răspundea mintal, strîngînd din ochi, repede şi pe acelaşi ton ridicat, ca la cazarmă : ,,S'trăiţi, domle colonel, două izmene !... nouă săbii !... două... nouă... unspezece perechi de calapoade !..." „Crucea şi dumnezeii mă-ti !" cădea răspunsul boierului, şi calapoadele zburau prin aer. Ferindu-se de ele ca de grindină, Stan se ghemui în fundul canapelei. Ceva cald şi moale îl împresură din toate părţile. I se părea că e într-un leagăn. Telurile se muiau sub dînsul. Catifeaua îl mîngăia. Soba dogorea binişor, fără să-l perpelească numai pe-o parte sau pe alta, ca plita de la bucătărie. Adieri proaspete şi parfumate, cum se ridică din pămînt vara, după ploaie, pluteau în odaie. Fără pizmă, fără mîhnire, Stan se gîndi : „Că bine mai trăiesc boierii, sireacii de ei !..."

în viaţa lui umilită arareori trecuse de pragul grajdului sau al subsolurilor. Cînd, odată sau de două ori, i s-a întîmplat să se aventureze pînă în sofi&gerii, nici n-a apucat bine să se dumirească pe ce lume e. De la uşă, cu mîinile la nas, toţi îi strigau :

„Ieşi !... Fugi !... Huo !... Nu vezi că puţi ?"

Cu uşa închisă îndărătul lui, Stan se mirosea şi se crucea el singur :

„Miros a baligă !... Păi a ce-o să miros dacă umblu cu baligă toată ziua ?... Că n-o să put doar a odicolon !..."

Fireşte, propria lui duhoare nu-l incomoda. Nici huiduielile stăpînilor. Deşi pentru dînşii muncea, deşi pentru dînşii înota în baligă pînă la glezne şi în lături pînă la

coate, nu i-ar fi trăsnit prin cap să se ridice măcar cu gîndul, necum cu vorba sau cu fapta împotriva lor. Stăpînul e stăpîn. El îşi are legea lui, drepturile lui. Pe cînd slugile ! Asta îl scotea pe Stan din sărite. De cînd fusese alungat din sufragerii fiindcă „putea", cîte o slujnicuţă de nimica toată, fîţîită şi izmenită parcă cine ştie ce-ar fi fost de capul ei, îşi iua ifose de cucoană mare, strîmba din nas şi grăbea pasul de cîte ori trecea pe lîngă dînsul. Stan n-o înjura. Nu-i punea mîna în cozi. Se uita numai lung în urma ei şi scuipa în lături, cu scîrbă, mormăind batjocoritor printre dinţi :

„Parcă tu puţi mai bine, fă ?!... Ia !... a ciucalată de ţucal !..."

Multă vreme asta fusese unica lui răzbunare. Nu se gîndise la alta. Nu visase ceva mai crud. De data asta însă şi-ar fi dat bucuros simbria pe-o lună numai să-l vadă fleorţăitele, prin borta cheii, aşa cum sta acum, cu picioarele răscăcărate şi întinse pînă la gura sobei, ca bimbaşa, cu mîinile sub ceafă, tolănit în fundul canapelei... Caldă mai era canapeaua ! Moi pernele de puf. Şi stăpînă-său, ce om de ispravă ! Stase de vorbă cu el, omeneşte. Nu-şi dusese mîna la nas. Nu-l sictirise. Nu-i spusese că putea. Dumnezeu să-i ţie zilele !

Se ruga de Dumnezeu în gînd. Aştepta o minune de la el. Poate că s-o milostivi bunătatea lui şi de dînsul. Poate că l-o lumina pe boier să nu ia pe altul în locul iui Ifrim. Să nu-l trimeată îndărăt la grajduri. Să-l ţie pe lîngă casă. Să-l suduie !... Să-l bată... Ciur şi tobă să-i facă pielea... Numai să-l ţie... Pe toate o să le rabde. Se jura în inima lui că o să-i fie supus ca un rob, credincios ca un cîine. Lua martor pe Dumnezeu. îi cerea chezăşia. Cum n-o să fie supus ? Cum să nu rabzi şi să nu înghiţi orice, numai să huzureşti aşa, la cald şi bine, ca în pîntecele mamei ?

„Punte m-aş face... se gîndea el. Pămînt m-aş face... Să mă calce în picioare... Să mă taie bucăţele, numai..."

Visa... Zîmbea.

O lumină orbitoare şi-o înjurătură cumplită l-au trezit din visurile lui. înfipt în pragul uşii, cu mîna pe comutator, stăpînu-său se uita la el. Toate becurile ardeau.

Lui Stan i s-a făcut întuneric înaintea ochilor. Colonelul urla :

— Crucea şi dumnezeii mă-tii de slugă ticăloasă !... Parastasul şi evanghelia cui te-au înţărcat !... Aici îmi erai, care va să zică !... Sun de-un ceas. Mă laşi să îngheţ la poartă, şi tu îmi dormi pe canapea ! Las', că te învăţ eu să mai dormi. Te trezesc eu. îţi scot eu somnul din tine. Anafora, grijania şi patravanghelul cui te-au închinat !...

Plecat din spate, suflecîndu-şi mînicele, colonelul se apropia cu paşi rari, săltăreţi şi tiptili de dînsul. Parcă voia să-i mărească spaima, prelungindu-i aşteptarea. Stan, nemişcat, încremenit, ca într-un vis urît, abia dacă-l vedea venind. Nu se gîndea la nimic. Nu-i mai era nici măcar teamă. Ceva mult mai greu şi mai copleşitor decît frica îi încovoia umerii. Ceva deznădăjduit, care se prăbuşea într-însul : un gînd... un vis... o nădejde subţire ca un fir de aţă.

De aceea a răsuflat uşurat, ca şi cum o piatră de moară i s-ar fi luat de pe inimă, cînd primul ghiont i-a strămutat falca stingă. Tacticos, fără să se grăbească, colonelul i-a repezit apoi şi pumnul stîng în falca dreaptă. Capul, zgîlţîit, ca rupt din umeri, i s-a plecat într-o parte. Stăpînu-său i l-a ridicat cu un pumn neaşteptat sub fălci. Pumnii curgeau tot mai des. Ca la paiaţele de la Moşi sau ca o tărtăcuţă într-un vîrf de par, capul lui Stan bîţîia de coio-colo. După fiecare nouă lovitură, în piept, în tîmple, peste ochi, peste urechi, oriunde nimerea mai repede, colonelul mîrîia printre dinţi :

— O să înveţi minte acum ?

Stan răspundea, cu braţele înţepenite de-a lungul trupului :

— 'Nţeles, s'trăiţi î

— O să-ţi bagi minţile în cap ?

— 'Nţeles, s'trăiţi !

— O să mă laşi să mai deger la poartă ?

— 'Nţeles, s'trăiţi!

— Sfinţii şi arhanghelii cui te-au fătat !...

— 'Nţeles, s'trăiţi !

— Să-nţălegi, mă !...

O dîră de sînge, subţire ca firul de aţă al nădejdilor lui, se**prelingea de pe buzele lui Stan de-a lungul bărbiei. Colonelul văzu roşu înaintea ochilor. Se înălţă din călcîie, cu amîndoi pumnii ridicaţi în aer :

— Să înţălegi, mă !... că piftie fac din tine. Să înţălegi, m-auzi tu, că pe targa te scot din casă. Ieşi !... crucea şi dumnezeii mă-tii !... Şi spune bucătăresei să dea la masă.

Astfel, în ghionti şi înjurături, şi-a inaugurat Stan Bojoc noua lui carieră de fecior boieresc.

Şi tot astfel — fiindcă cu cît îl bătea mai des şi mai ţeapăn, cu atît mai vîrtos colonelul avea nevoie de dînsul — a dus-o Stan Bojoc în ghionti şi pumni, în sudalme şi bătăi soră cu moartea, dimineaţa, la prînz şi seara, peste zi ca şi în tăria nopţii, oriunde şi oricînd se întîlnea cu stăpînu-său, ani şi -ani de-a rîndul.

II

De epoca asta trudită a vieţii lui Stan Bojoc, fiu-său, Tănase, şi-aducea vag aminte, dar cu uimire şi încîntare, ca de un adevărat rai pămîntesc.

Odată pe lună, la început, în toate duminicile şi sărbătorile de peste an, ceva mai tîrziu, Stan căpătase învoire de la stăpîn să-şi aducă nevasta şi copilul.

— Nu vreau să văd copii prin casă !... îl ameninţase hotărît boierul.

— Cum o să-1 las în casă, păcatele mele !... se rugase umilit Stan. Din grădină n-o să iasă.

Grădina începea din fundul curţii, de la grajduri, şi se întindea, neumblată, nestrăbătută, pe patru străzi. De pe vremea tinereţilor colonelului nimeni n-o mai îngrijise. Copacii creşteau cum apucau sau cum da Dumnezeu ; aleile erau năpădite de bălării ; urzici şi cucută umpleau straturile de altădată, şi iedere, încâlcite printre coardele de viţă-sălbatică agăţate de ramuri, ascundeau lumina soarelui. Flori nu se vedeau nicăiri şi pămîntul umed mirosea a mucegai.

Aşa cum era, însă, cu zidul ei nepătruns de verdeaţă, cu potecile ei pierdute în scaieţii tufişurilor, rai să fi fost şi nu i s-ar fi părut mai frumoasă şi mai minunată micului Tănase. Duminicile le-aştepta în friguri. De cum intra pe poartă, n-apuca bine să sărute mîna lui taică-său şi să-i întindă grăbit fruntea distrată, şi-o zbughea în grădină. Mă-sa răsufla uşurată. Tată-său ar'mai fi vrut, poate, să-1 ţie pe lîngă dînsul, dar nu ştia cum să i-o spuie. El habar n-avea nici de oftatul uneia, nici de privirile lungi ale celuilalt. Il aştepta grădina. Grădina era a lui. Lumea era a lui. Putea s-o străbată în lung şi în lat, cruciş şi curmeziş, să se dea tumba peste cap, să se tăvălească în ierburi, să se urce în pomi după cuiburi pe care le vedea de aproape pentru întîiaşi dată, să ţipe, să zburde, să-şi agăţe hainele şi visurile de mărăcinii care îi aţineau drumurile, de crengile copacilor care împleteau ţesătură strmsă de polog între pămînt şi cer, deasupra lui. La umbra lor se strecura ca un şarpe, îşi făcea loc printre vreascuri şi bălării, pe dibuitele, ca un orbeţ. Tufişurile erau dese. Misterul părea de nepătruns. Singurătatea, pe alocuri, răsuna de trosnete, de freamăte, de scîrţîituri, de gemete, inexplicabile. Cu sufletul pe buze, cu urechile ciulite, copiIul asculta. Un ijior oribil şi delicios în acelaşi timp, de spaimă, îi încreţjea carnea. înainta cu groază, în vîrful picioarelor, gata' pe fugă. Desgica tufişurile din vîrful braţelor întinse., Aştepta un miracol. Nu descoperea nimic. Cîte o şopîrlă arareori ; mai des cozi de tingiri, ţucale găurite, scaune într-un picior, farfurii şi pahare sparte, cioburi de vase sau de oglinzi, tot ceea ce se aruncă şi se adună pe de lături, de-a lungul anilor, în preajma vechilor gospodării. Tănase le strîngea, îşi făcea o duminică de joacă cu ele, le arunca la rîndul lui şi le uita. Era prea crescut pe maidanele unui oraş mare ca să se amăgească el însuşi cu nălucile propriei lui imaginaţii. Abia tirziu, mult mai tîrziu, estompate de lenta, dar ireparabila scurgere a vremii, înfrumuseţate de perspectiva depărtării, aveau să-i revie, triste sau voioase, întăritoare sau amare, ca toate nostalgiile.

Raiul pierdut, dacă nu e un adevăr teologic, nu-i în nici un caz o simplă ficţiune. îl purtăm cu toţii în noi. Ne-a răcorit cîndva fruntea. în anii lor de restrişte, în zilele lor de obidă, în vremurile lor de agonie, şi cei mai

obijduiţi dintre oameni au poposit, măcar o clipă, la umbra lui.

Micul Tănase Bojoc nu putea, el singur, să facă excepţie la regula asta obştească.

Pentru el raiul pămîntesc existase aievea în zilele cînd, îndărătul zidurilor cu obloane trase, care ascundeau crîncene bătăi şi umilinţa lui tată-său, grădina colonelului Hotnog se întindea neîngrijită, sălbatică, bănuitoare, sumbră, dar radioasă şi vastă, ca tot ce-am apucat să vedem cu ochii copilăriei.

III

Fiindcă în restul zilelor de peste săptămîni şi de peste ani viaţa micului Tănase nu era dintre cele mai variate şi mai vesele. Mă-sa spăla cu ziua. Se scula cu noaptea în cap, ca să ajungă din dealul Filaretului, unde locuia, cu chirie, într-o magherniţă îngropată pe jumătate în pămînt, pînă în cartierele centrale dintre Domniţa Bălaşa, podul Sfîntului Elefterie şi statuia lui Pache, unde îşi avea, răspîndită ici şi colo, mai ales în casele negustoreşti, clientela obicinuită. Ţaţa Stanca, cum îi ziceau megieşii, lelea Stanca sau Stanca pur şi simplu, cum o chemau clienţii, era o femeie şi jumătate. Nu era mare de stat. Mai curînd mică, slabă, jigărită, uscată ca iasca, dar ca fierul, cu încheieturile bine legate şi cu vinele braţelor împletite solid între ele, ca fuioarele odgoanelor cu care crîşmarii coboară butoaiele în pivniţe. Cearşafurile ude pîrîiau cînd le răsucea şi le încolăcea ca şerpii pe după braţe. Aproape că nu mai avea nevoie să le zvînte la soare. în trei zile spăla, usca, călca rufăria murdară adunată într-o lună în casele boiereşti, In două şi trei luni de zile în casele chibzuiţilor negustori. Clienţii o apreciau. Ca să n-o piardă, o recomandau arareori la alţii. Numai după ani lungi şi grei de alergătură izbutise să-şi asigure de tain pentru mai toate zilele săptămînii. Unde nu învinsese cu rîvna, răzbise cu gura. De gură n-o întrecea nimeni. S-ar fi putut lua la întrecere, şi l-ar fi răpus, cu orice clănţău de judecătorie. Se trezea vorbind Adormea vorbind. De cîte în lună şi în soare. De frig, de secetă, de boale, de hoţi, de unde a aflat coana Manda c-o înşeală ibovnicul, de ce-a păţit popa Gavrilă cu nevastă-sa, de la cine a rămas în şase luni fata lui domnu Sică, angrosistul din gura pieţei, de vii, de morţi, de jafuri, de crime, de tot ceea ce, în sfirşit, se poate petrece într-un oraş mare, unde oamenii, cu patimile şi păcatele lor, colcăiesc, ca viermii, unii peste alţii. Pe toate le afla, ea cea dintîi, ţaţa Stanca. De toate vorbea. Vrute şi nevrute, în aparenţă. Dar, în fond, cu cîtă socoteală, cu ce instinct sigur, fără greş, în mînuirea cuvîntului ! Nu i-ai fi scos, cu cleştele, o aluzie compromiţătoare la adresa stăpînilor. N-ar fi rostit o vorbă care să nu meargă, direct, la inima celui care o plătea. Fără să linguşească prosteşte, pe faţă, ştia să aleagă • din grămada evenimentelor şi a povestirilor numai ceea ce poate să placă auzului, să măgulească slăbiciunile, să îndreptăţească egoismul, să gîdile amorul propriu. N-avea nici un fel de instrucţie. Abia dacă putea să se iscălească. Geniul ei intim, însă, făcut cam tot pe atît din ghicirea intuitivă a scăderilor omeneşti, cît şi din nevoia să le servească, dacă nu voia să se culce flămîndă, o slujba mai bine decît dacă ar fi fost tobă de carte. Cei care o auzeau voifbind şi cunoşteau, întîmplător, şi pe prostănacul de bărbajtu-său se mirau de o aşa nepotrivită împreunare. Ea nu se mira. Nu se întreba de ce-l luase, cum nu se întreba de ce e primăvară în natură, sau toamnă, sau iarnă. Avusese şi ea o zi de primăvară în viaţa ei. O zi fără rost, fără de lucru, fără pîine.

Era prin postul Sîntei Mării. Boierii erau plecaţi la băi. Ea rătăcea singură, desculţă, mai trudită după săptămîni de odihnă decît dacă ar fi căzut ruptă de osteneală, prin împrejurimile oraşului. Se oprise, întîmplător, lîngă o grădină de zarzavat. Drept la marginea ţarcului, un pepene verde, crăpat aproape în două, cu miezul roş ca sîngele curgînd zămos dintr-însul, i-a aţinut calea. Era lihnită de foame şi cu gura arsă de sete. S-a uitat cu ochi de uliu în jurul ei. Nimeni ! Şovăind, a făcut un pas. A înţepenit însă locului. Nu îndrăznea, nu putea, n-o lăsa inima să fure ; şi nu se îndura să plece. Minutele treceau. Setea şi frica îi uscau gîtlejul. A mai făcut un pas.

Atunci, dintre curpenii bostanilor şi dintre mrejele de mazăre încîlcită, a apărut capul paznicului. Un cap vesel şi bun, în faţa fetei îngrozite. Se uita la dînsa şi rîdea. După ce s-a scărpinat lung la ceafă, neştiind cum să ia o hotărîre, paznicul i-a spus deodată, simplu :

— Ia-l, fată hăi !... Tot e stricat... Decît să-l dăm la porci...

Fata nu-şi credea urechilor. Nu-i venea să refuze şi se temea să primească. Văzînd-o că se codeşte, tot el s-a aplecat, a ridicat harbuzul într-o mînă, uşor, ca pe q minge şi, după ce l-a cîntărit cu chibzuială, săltîndu-l în podul palmei, ca şi cum şi-ar fi cîntărit vorbele, l-a rupt, în sfîrşit, în două :

— O să mîncăm amîndoi... Şi pe mine m-a pălit setea... Ia \

Mîncau tăcuţi. Zeama roşie şi dulce li se prelingea pe bărbie. Dinţii ei albi străluceau, înfigîndu-se adînc în pulpa zămpasă. El o privea, uneori, în faţă, liniştit. Cînd a isprăvit de mîncat şi şi-a şters, cuviincios, gura, cu dosul mînecii, a întrebat-o :

— Pe tine cum te cheamă ?

— Stanca mă cheamă.

— Şi pe mine, Stan.

Şi au tăcut iarăşi. Ea, cu setea potolită, probabil că nu se gîndea la nimic[1]. El se vedea bine că se gîndeşte la ceva. Un roi de viespi îndîrjite bîzîiau în jurul lor. Fruntea i se încreţise. Colţurile gurii începeau să-i zîrnbească. Păru, în sfîrşit, că găseşte ce se căznea să caute. Exclamă, rîzînd cu toată gura :

— Asta-i curată minunăţie!... Pe tine te cheamă Stanca. Pe mine mă cheamă Stan... Stan şi Stanca !

înveseliţi de ciudăţenia descoperirii, rîdeau acum amîndoi. Stanca, zgomotos, ascuţit, din toată inima. El, mai aşezat, cu oarecare stăpînire şi gravitate în glas. Intîmplarea i se părea într-adevăr neobicinuită. Reflecta. Ii mărturisi în cele din urmă, privind-o mai lung în ochi, mai stăruitor şi cu glasul sugrumat de verdictul destinului :

[1] **în ediţiile din timpul vieţii scriitorului :** ***mine.***

— Pesemne c-a fost scris să ne întîlnim...

„Te pomeneşti !..." se gîndi fata. Şi lumea i se păru, dintr-o dată, mai limpede şi mai frumoasă. N-o mai orbea soarele care ardea ca focul. Zăcţviful, care se ridica valuri-valuri din pămîntul încins, n-o mai sleia de puteri. Sub cerul alb, grădina de zarzavat se întindea verde ca smaraldul, răcoritoare şi îmbietoare ca un covor. S-au aşezat amîndoi pe-o brazdă răsturnată, la umbra firavă a unui cuib de fasole-ţucăr. Şi-au povestit, îndelung, viaţa. Amurgul i-a surprins mînă în mînă. Iar prima stea care a scăpărat viu pe cerul livid ea a văzut-o, el, însă, nu...

La nouă luni după aceea, în marea săptămînă a patimilor, cînd toate clopotele bisericilor cîntau ca nebune, chemînd norodul la deniile de seară, s-a născut micul Tănase.

Ce-au fost primii ani ai copilăriei lui şi ai tinerei lor căsnicii e inutil să povestim. E vechea, eterna poveste a celor necăjiţi. Nouăzeci şi nouă la sută dintre oameni o cunosc. Lipsuri, griji, nevoi, amărăciuni, viaţă bicisnică, certuri interminabile pentru un muc de ţigară sau pentru o legătură de ceapă, scîncetul copilului la sînii storşi de ultima picătură *de* lapte, vrajbă, dihpjnie, cîte mizerii, toate căzînd ca grindina de pretutincîeni şi nici o rază de speranţă de nicăiri.

Ca să-şi alăpteze plodul, Stanca trebuia să-I care în cîrcă pe la toate casele pe unde spăla. Stăpînii, chiar şi cei mai indulgenţi, nu prea erau bucuroşi de asemenea oaspeţi. Copiii altora sînt totdeauna insuportabili. Ai slugilor, îndeosebi. Nici n-apucase bine micul Tănase să-şi deschidă ochii asupra lumii, şi lumea, cu impresionantă unanimitate, îl repudia. Casele boiereşti, şi, prin urmare, mai respectabile, scurt, categoric, fără menajamente inutile. Cele sărăcăcioase, mai cu ocoluri, mai cu tocmeli. Stanca se lupta vitejeşte. Unde nu răzbea cu darul mieros al vorbei, lăsa din preţ, se mulţumea cu tainul pe jumătate. Primea oricît. Se hrănea cu orice. N-avea o privire de imputare, un cuvînt de amărăciune împotriva oricui. Se strecura umilită, se arăta recunoscătoare, se silea să pară veselă. Rîdea faţă de alţii. Dar în adîncul pieptului inima îi era rănită. Tot sîngele din trup i s-ar fi scurs prin rana asta a inimii dacă, din primele zile,

n-ar fi umplut-o cu dragoste, o dragoste oarbă, pagină, sălbatecă, pentru copilul nevinovat, hulit şi alungat de toţi. Cu cît îndura mai multe pentru dînsul, cu atît îl strîngea mai deznădăjduit în braţe. N-avea pace şi odihnă decît lîngă el. Frîntă de oboseală, se scula de zece, de o sută de ori pe noapte, ca să-1 pipăie, să-1 sărute, să-1 dezmierde, să viseze cu ochii treji, aţintiţi asupra lui. Toată vitregia soartei o schimba în visuri de mărire pentru dînsul. Fără să aibă ştiinţa alchimiştilor, prefăcea în aurul pur al iubirii egoismul oamenilor, toată meschinăria şi răutatea lor.

Hrănit mai mult cu sîngele ei decît cu laptele ţîţelor ei secătuite, Tănase crescuse repede mare, dolofan, rumen ia faţă, sănătos la trup şi vioi la minte. Se legăna în mers ca o raţă-leşească şi urla şi schelălăia pînă ce i se făcea pe voie. Nu ştia ce înseamnă constrîngerea sau împotrivirea. Rotund şi umflat ca un muşuroi de cîrtiţă, trupul lui era numai voinţă. Din gură abia putea să gîngăvească. Dar cu mîinile, dacă apuca o dată ceva cu ele — o zdreanţă, o coajă de pîine, pletele mă-sii — mai lesne ţi-ar fi fost să tai cîrpa sau viţele de păr decît să-i desfaci degetele închircite. Cu pletele smulse, cu faţa plină de vînătăi şi zgîriată peste tot, ochii mamei lăcrămau de durere şi de fericire. Nu se mai sătura să-1 privească. Cum se putuse, dintr-o stîrpitură de muiere ca dînsa, să se nască un aşa voinic de flăcău ! se minuna ea singură. I-ar fi fost o mare uşurare acum să-1 lase pe seama gazdei sau în grija vreunei babe din vecini. Nu se îndura însă. Amina hotărîrea din zi în zi. Trăia cu speranţa ascunsă că n-o să se despartă de el niciodată. Uneori i se părea că ar înnebuni de groază dacă l-ar şti, măcar un ceas, pe mîini străine.

Copilul creştea astfel, în vremea asta, între fustele mă-sii şi două-trei duzini de bucătării sau spălătorii. îşi petrecea zilele făcîndu-şi singur de joacă prin colţuri, în unghere mai întunecoase, sau ascultînd, cu amîndouă urechile, glumele, certurile, povestirile, înjurăturile, scandalurile care izbucneau la tot momentul între slugi. Fără să vrea, vedea multe, învăţa multe. Oamenii nu se fereau de dînsul. Cînd se împiedecau de el, îi frecau urechile sau îl ridicau, de fundul pantalonilor, pînă în tavan, dacă

le ardea de şagă ; iar dacă erau în toane rele, îl repezeau cu atîta brutalitate, încît bietului Tănase îi pierea, pentru restul zilei, pofta de joacă. O dată sau de două ori pe lună, uneori mai des, alteori mai rar, dădea şi peste copii de vîrsta lui. Atunci ochii i se aprindeau. Ca o ploşniţă se lipea de ziduri, ca o şopîrlă se strecura prin crăpătura uşii. Cîteva ceasuri nu-i mai dădea nimeni de urmă. Mă-sa înnebunea cătîndu-1 prin poduri şi prin pivniţe, strigîndu-1 peste garduri şi pe la porţile caselor învecinate, bocind, afurisindu-se şi jurîndu-se :

„A morţii să fiu dacă nu-1 dau la şcoală. îşi face de cap. într-o zi o să-i culeg oasele de pe drumuri. Numai şcoala o să-i vie de hac !"

Dar Tănase reapărea în cele din urmă. Zdrenţuit ca vai de mama lui, negru la faţă şi pe mîini, ca un coşar, umilit, pleoştit, cu coada între picioare. Cu cine se înhăitase ? Unde se ascunsese ? Prin ce gropi sau maidanuri se încăierase ? Nimeni n-ar fi ştiut să spuie. Şi el mai puţin decît oricine altul. Privea aiurit. Parcă Dumnezeu îi luase minţile. Mă-sii nu-i mai ardea de ocări. în fata copilului, pe' care-1 socotise pierdut şi care-i revenea ca scos din lăzile de gunoaie, mînia i se topea ca ceara. Hotărîrile, la felj îl scutura ameninţătoare, îl spăla bombănind, îi netezea părul înduioşată, îl strîngea în braţe cu furie, îl săruta ca şi cum s-ar fi răzbunat pe el, îl strîngea şi-1 săruta iarăşi. Printre sărutări şi sughiţuri de plîns îl dojenea :

„Unde mi-ai fost ?... Cum nu ţi-a fost milă de mine ?... Mă gîndeam să te dau la carte. Să ştii, Tănase, să ştii că dacă mai faci o singură dată o poznă ca asta, vorbesc cu tată-tău şi te dăm la şcoală."

Tănase împlinise nouă ani. Cei de-o seamă cu dînsul erau de mult într-a treia primară. El nu învăţase nici buchele. Şcoala, cu care era ameninţat după fiecare nouă şotie, i se părea un loc cumplit de pedeapsă, un fel de puşcărie pentru copiii neascultători. Cîteva zile se purta ca un mieluşel. Căra apă cu doniţa, muia sin^ala, încălzea fierul de călcat, ajuta mă-sii să întindă rufele pe frînghie.

Dar ocupaţiile astea variate şi jocurile solitare în ungherele bucătăriilor nu se mai potriveau pesemne cu vîrsta lui. începea să se plictisească. Obrajii i se ofileau lîngă

plitele prea încinse, în aburii calzi şi lîncezi de leşie. Două cearcăne vinete îi mîncau ochii fără expresie. Buza de jos îi atîrna. Trăia într-un fel de toropeală caldă şi înăbuşitoare. Nici hîrjonelile slujnicelor, nici ghiduşiile rîndaşilor nu mai izbuteau să-l scoată dintr-însa.

Cînd, deodată, ca porţile unui rai interzis, într-o dulce *şi* umedă după-amiază de primăvară, i s-a deschis şi s-a închis după dînsul, cu braţele ei de cucută, de păpădie, de urzici, de mărăcini, de cîte buruieni toate, dar ale lui, numai ale lui în tot cuprinsul lumii, grădina colonelului Hotnog.

IV

Un an şi mai bine Tănase a fost suveran unic şi absolut peste toată întinderea, cea care f*se părea fără de capăt, a grădinii. N-avea să ceară voie de la nimeni pe unde să calce, cînd să se zbîfljuie, ce să rupă. Slugile nu intrau bucuros în sălbătăciunea aleilor năpădite de bălării, iar colonelul Hotnog nu primea nici musafiri, n-avea nici copii. E drept că odată sau de două ori Tănase auzise pe tată-său vorbind cu evlavie de domnişorul Nelu, nepotul stăpînului. Dar numele îi intrase pe-o ureche, îi ieşise pe cealaltă.

De altfel, nepotul colonelului venea rar de tot în casa lui unchiu-său. La Paşti, la Crăciun, la alte două sau trei sărbători onomastice. Cobora dintr-o trăsură de piaţă, slab, palid, tremurînd parcă totdeauna de frig în hăinuţele lui de catifea neagră, şi se agăţa repede, cu dragoste felină, de braţul mă-sii. Maică-sa era şi ea o umbră de femeie. Era soră cu colonelul Hotnog, dar ai fi putut să juri că nu erau din acelaşi tată. Pe cît era frate-său de mic, noduros la încheieturi şi de voinic, cu toată aparenţa lui pipernicită, pe atît era ea de naltă, înceată în mişcări, şuie, aproape diafană. Cînd trecea pe străzi, se legăna, parcă o bătea vîntul. In casă nu era mai dezgheţată. Colonelul tuna, trăsnea, fulgera, abia apuca să se aşeze locului şi sărea de pe scaun împins ca de-un resort,' căta gîlceavă cu luminarea şi nu-şi găsea un moment de linişte şi de pace. Ea ar fi putut să stea ceasuri întregi în fundul jilţului, fără să scoată o vorbă, cu degetele lungi şi răsfirate mîngîind alene pletele lui Nelu, cu ochii pierduţi printre draperiile ferestrelor ca spre cine ştie ce lumi mai atrăgătoare decît lumea în care trăia. Colonelul o deştepta adesea din lînceda moleşeală a visurilor, strigîndu-i exasperat :

— Dar tu nu trăieşti pe pămînt, Mălino dragă !

Ea nu răspundea nimic sau ridica din umeri. O singură dată i-a răspuns, cu un surîs amar în colţul gurii şi cu ochii ei albaştri, întunecaţi deodată, ca violetele :

— Dar tu, care trăieşti pe pămînt, găseşti tu că viaţa pe pămîntul ăsta, al vostru, e aşa de frumoasă... aşa de veselă ?...

Colonelul a pufnit de cîteva ori printre buze :

— Poftim !... Poftim !... fără să-i elucideze, însă, întrebarea.

Nu ştia ce să-i explice, cum să-i explice. în capul lui de vechi ostaş intrau toate imaginile vieţii, dar nu încăpeau subtilităţile raţionamentului. Dacă ar fi fost numai după inima lui, ar fi zgîlţîit-o mai curînd bine de umeri şi i-ar fi strigat în faţă : „Deşteaptă-te odată, femeie ! Trezeşte-te ! Nu vezi că anii trec ?..." Fiindcă o adora, o diviniza, o plîngea, şi nu putea nici s-o înţeleagă, nici s-o admită. Neînţelegerea dintre dînşii dura de mult. Din ziua cînd, împotriva dorinţelor lui şi-a voinţei întregii familii, se măritase cu Azan.

Cu aproape treizeci de ani mai în vîrsta decît soră-sa, colonelul îşi închipuia sincer că avea drepturi imprescriptibile asupra sentimentelor ei. Cu oricine s-ar fi măritat, fără să-şi judece mai întîi el cumnatul şi să-şi dea asentimentul, ar fi fost acelaşi lucru. Cu Miron Azan îndeosebi.

Monoclat, spilcuit, elegant, uşuratec, palavragind nimicuri în două-trei limbi occidentale, tînărul boier moldovean putea să placă femeilor, dar nu bărbaţilor, şi mai cu seamă nu unui bătrîn ostaş, scos la pensie. După prima întrevedere, i-a spus, răspicat, soră-sii :

— Mălino, mă opun. L-am descusut. L-am judecat. O să-ţi mănînce banii. O să-ţi toace averea în cărţi şi în chiolhanuri. O să te lase pe drumuri...

— Dar...

— Nici un dar ! Ştiu ce vrei să spui. Iţi cunosc gîndurile. E moldovean de-ai noştri. E de neam. Nu vreau să te contrazic. Nu i-am cerut hrisoavele. O fi boier, cum spui. Cine nu-i boier în Moldova ! Sînt destui. Cît păr în cap. Ăsta, însă, nu-i de tine. Cată-ţi un altul !

— Dar pe el îl iubesc...

— O să-l iubeşti şi pe celălalt !...

Fata a căscat ochii mari la dînsul. Nu era sigură dacă avea în faţa ei un frate vitreg, un tiran absurd ca un monstru. Cu pasivitatea firilor slabe, a lăsat să treacă furtuna, a aşteptat şi, în cele din urmă, a învins. Natura ei cinstită i-a jucat şi festa asta. Cum spunea frate-său : trăia pe altă lume ! Nu credea în rău. Nu suspecta intenţiile şi nu bănuia jocul strîns şi crîncen al intereselor egoiste. Minciuna i se părea mai curînd ceva josnic şi grosolan decît criminal. Era încredinţată că numai oamenii de rînd sau parveniţii pot să mintă. Dacă ţinea să-şi asocieze viaţa unui fiu de boier, era în bună parte pentru asta. Titlurile n-o speriau. Era destul de citită ca să-şi dea seama de modesta valoare istorică şi de autenticitatea mai mult decît relativă a pergamentelor şi blazoanelor noastre nobilare. Spera, însă, că de la un bărbat cu un pic de sînge albastru în vine, chiar dacă n-o să fie prea scînteietor de inteligenţă sau mare de suflet, o să poată avea cel puţin dreptul să se aştepte la oarecare delicateţă de maniere, dacă nu şi de sentimente, şi de discreţie în manifestarea diverselor lui superiorităţi masculine. De la început, onest, liniştit, în cuvinte potolite, dar fără echivoc, i-a spus lui Miron Azan felul ei de a gîndi. Detesta minciuna. Dispreţuia duplicitatea noastră orientală, făcută mai mult din laşitate decît din ipocrizia convenienţelor sociale. Şi mai presus de toate avea oroare de vorbe tari, de gesturi violente... Revenită de curînd din străinătate, ceea ce o izbise mai ales în ţară, de cum trecuse graniţa, era amestecul acesta bizar, aproape paradoxal, de făţărnicie şi de mojicie. Toţi erau la fel. Nici o excepţie. Acelaşi om, în acelaşi moment, avea minciuna dulceagă pe buze şi înjurătura în fundul gîtului. Ambele expresii se echilibrau, în cantităţi perfect egale, dozate cu dramul, ca otrăvurile în balanţa de pe tejgheaua farmacistului. Ea încercase să-şi explice starea asta de lucruri, ascultase confidenţele prietenelor măritate în lipsa ei din ţară. Surprinsese destule scene penibile în intimitatea familiilor/ Văzuse. Auzise. Dar nu pricepea. Trăită mai toată copilăria ei în Apus, deprinsă cu lustrul unei civilizaţii care a pătruns adînc în moravurile societăţilor de veche cultură, cum ar fi putut ea să înţeleagă noutatea, originalitatea, savoarea exemplarului acestuia unic, deşi tras în mii de exemplare, al mitocanului de pe malurile Dîmboviţei, spălat la Londra, îmbrăcat la Paris, dar cu sufletul şi apucăturile rămase, inalterabile, tot cele de-acasă ? N-avea destul patriotism ca să judece cu părtinire ; nici ochiul exercitat sau amuzat al artistului, care descoperă cu deliciu noi tipuri de umanitate, oricît ar fi de groteşti sau de repulsive ; nici grăuntele acela de filozofie care ne face să privim cu oarecare curiozitate şi cu multă îngăduinţă evoluţiile animalului omenesc. Judeca cu inima, ceea ce nu-i totdeauna o garanţie de imparţialitate. Şi judeca prin comparaţie, ceea ce e sisteniul cel mai sigur — ori de cîte ori ne coborîm pe pămîntul realităţilor severe din sferele abstracte în care se complace fantezia poeţilor — ca să dăm în gropi, să călcăm în **streini** şi să nimerim cu oiştea-n gard.

Nu e de miraire astfel că nobleţea lui Azan i se părea tinerei fete singura mai asemănătoare cu lumea pe care o părăsise şi unicul refugiu posibil într-o societate de bărbaţi care, toţi, îşi ascundeau brutalitatea temperamentului sub dulceaţa surîsurilor stereotipe şi, pe înăbuşite, înjurau ca frate-său.

Cînd acesta, întîmplător probabil, fără altă intenţie, desigur, decît aşa, ca să se găsească în treabă, ca tot românul deprins să clevetească, să bîrfească, să cate nod în papură şi pete în soare, şi-a exprimat, într-o zi, faţă de dînsa, îndoielile asupra autenticităţii nobleţei lui Azan, fata n-a reacţionat pe dată, n-a ripostat, n-a invocat măcar declaraţiile logodnicului ei, într-atît i se părea de absurdă presupunerea şi bănuiala de înjositoare. Dacă a vrut să afle, să cunoască tot adevărul, a fost numai pentru dînsa. într-ascuns, pe furiş de toţi, ea, care nu răsfoise pînă atunci decît cărţi rare şi volume de versuri în ediţii preţioase, s-a cufundat în anoste tratate de istorie, în in-folii de hrisoave şi zapise facsimilate în bă-

lăriile inextricabile, cu suap oaze de frăgezime, din limba cronicarilor, în arhondologii şi letopisiţi. N-a găsit, fireşte, ce căuta. N-a găsit dovada filiaţiunii directe, aşa cum n-ar putea fi descoperită nu cu ochii liberi, dar nici cu lupa şi nici cu microscopul pentru mai nici una din odraslele familiilor noastre boiereşti. A găsit, în schimb, scris negru pe alb că toţi Azanii cîţi sînt, dacă or mai fi, „se trag dintr-un strămoş comun, un Azan, frate al lui Ion, carele a fost domn în Ţara Românească".

Miron, din prudenţă, poate, din neştiinţă, mai sigur, nu i-o spusese. Cu atît mai dulce i-a fost surpriza şi recunoştinţa mai caldă. Cu ochii închişi l-a urmat la altar. Cu ochii închişi l-a ascultat cîţiva ani în şir, îndrugînd nimicuri pretenţioase, bagatelizînd cu admirabilă încredere în sine tot ce e frumos şi bun pe lume, sărind uşor, cu elasticitate de acrobat, de la o ideie palidă şi anemică la alta tot aşa de sărăcăcioasă. Şi tot cu ochii închişi, din prima lună a căsniciei, a semnat poliţe, reînnoiri, renunţări, recunoaşteri, tranzacţii, acte şi paraacte, care îi dădeau migrene oribile numai cît simţea mirosul lor fad de hîrtie timbrată. Din fericire, după un ceas de discuţii şi controverse juridice, avea linişte cel puţin cîteva săptămîni. Cu actele în buzunar, Miron, sau Mirel, cum îl mîngîiau prietenii de club şi tovarăşii de sporturi, se făcea nevăzut. Nu mai dădea pe acasă cu zilele. Afla ştiri despre el indirect, prin alţii, prin orişicine, străini, simpli cunoscuţi, cîte-o prietenă mai limbuţă, care exclama binevoitor :

„Oh ! ce păcat că n-ai fost şi tu, draga mea, la concursul de rugbi ! Cum nu te-a luat Mirel ? Era într-o performanţă strălucită. Măcar din prudenţă trebuia să vii. Ţi-o spun fiindcă îmi eşti prietenă. Toate femeile n-aveau ochi decît pentru dînsul."

Bancheri, avocaţi, mari proprietari, oameni politici, unii cu superioară reprobare, alţii cu admiraţie, toţi însă cu simpatie, îi vorbeau adesea de el. Cursa de automobile Severin-Sinaia Mirel o cîştigase. Cupa Auto-Clubului Regal îi scăpase numai prin minune, un adevărat ghinion nemeritat. La hipodrom, în ultima duminecă, făcuse furori şi ravagii.

Alteori, cu toată simpatia unanimă, veştile erau mai triste. Mălina asculta, cu o uşoară strjngere de inimă, ditirambii interlocutorului :

„Ce om ! scumpă doamnă ! Ce forţă ! Ce temperament ! O stăpînire de sine fantastică. Nervi de oţel, nu altceva. Alaltăieri, la «Jokei », într-un sfert de ceas, a pierdut patruzeci de mii de lei. Pe ultima carte a pus tot ce mai avea dinainte. Mă uitam la dînsul. Bancherul avea trei. El a întors cartea. Bac ! Ei bine, n-o să mai crezi, doamna mea, nici un muşchi nu i-a tresărit pe faţă."

Mălina încerca şi ea, eroic, să nu i se vadă durerea pe faţă, dar inima i se strîngea ceva mai tare. Ştia că în aceeaşi seară, a doua zi cel mai tîrziu, avea să-l revadă voios, exuberant, povestind cu înfrigurare evenimentele de la club, noutăţi vechi de-o săptămînă, cancanuri, scandaluri, bîrfeli... şi toate precedînd, cu cîteva ceasuri numai, ora penibilă a hîrtiilor timbrate. Ca să scurteze tortura preliminărilor inutile, îl întrerupea ea singură, fără o nuanţă de imputare în glas, doar mai încet, mai timid, ca şi cum s-ar fi simţit ea vinovată cu ceva :

— Mirel... mi s-a spus că alaltă-seară iar ai pierdut...

— Oh ! exelatna Mirel, cu superbă nepăsare. Ieri am pierdut. Mîine o să cîştig. A^a e viaţa !... Tu nu găseşti Mălino, că viaţa e un meci pasionat ?

Cuvîntul „pasionat" îi evoca necesităţile momentului. Fără altă tranziţie, se apropia de dînsa. O strîngea uşor în braţe, o ţinea lipită la pieptul lui, o silea cu încetul să-şi ridice capul plecat îndărătnic în pămînt, îi ^ căta ochii. îşi cunoştea puterea fascinantă a ochilor. Ştia să aprindă într-înşii, ca în fînarele caselor clandestine, o echivocă şi tulbure licărire de dorinţe. Cînd o simţea slăbind printre mîngîieri profesionale şi fraze exagerate, îi murmura singurul adevăr pe care putea să-l rostească fără să mintă pe de-a-ntregul.

— Ce importă restul L.. Numai pe tine să nu te pierd, Mălina mea.

în braţele lui puternice, care o îndurerau, o sleiau de puteri şi o înviorau în acelaşi timp, ea se lăsa înfiinţa, mai palidă ca moartea, cu tot sîngele din obraji scurs şi îngrămădit la inimă. Sub privirea lui insistentă,

genele îi tremurau, pleoapele i se îngreuiau, ochii i se închideau.

Nu i-a deschis decît o dată, dintr-o dată, şi prea tîrziu, cînd dezastrul era definitiv, iremediabil consumat. Frate-său, la care a alergat îngrozită, in loc s-o calmeze, i-a mărit spaima. Străbătînd biroul în lung şi în lat cu pasul iui săltăreţ, strîngînd din pumni, izbind cu piciorul în scaune, în mese, în tot ce-i ieşea înainte, înjura şi urla cît îl ţinea gura :

— îl omor !... îl ucid ca pe un cîine !... Şi-a bătut joc de noi !... Te-a furat ca în codru... Cu mîinile mele' îl ucid !... Să vedem, cine o să mă condamne ? Un ticălos !... Un coate-goale !... Scap ţara de un nemernic... Din neam domnesc, hai?... Desculţul!... Netrebnicul!... Ştia numai să-şi dea ochii peste cap pînă ce ţi-a pus mîna pe zestre. Ţi-a luat minţile. Te-a pus să iscăleşti, nu-i aşa ? Credea, pesemne, că n-are de-a face decît cu tine ! Uitase că mai sînt şi eu pe lume ! Eu o să-i vin de hac !... îl omor !... îi zbor creierii !... Revolverul !... Daţi-mi revolverul !... Stane, n-auzi ?... Unde eşti, crucea şi dumnezeii mă-tii !... Dă-mi revolverul !...

Ca în melodramele de prost-gust, Mălina a fost nevoită să se tîrască în genunchi ia picioarele lui, să-1 imobilizeze cu braţele deznădăjduit încolăcite după dînsul, să plîngă cu hohote, să roage, să implore. Zile şi săptămîni întregi — între un frate care zbiera ca un apucat sau mîrîia sinistru printre dinţi, mînuind cu frenezie un revolver imaginar, şi un bărbat care făcea spirite pe seama creditorilor, persifla pe avocaţi şi portărei, fluiera glumeţ a pagubă, admirînd estetica păreţilor goi, şi, întorcîndu-se, ca de obicei, în zorii zilei de la cluburi, chefliu sau mahmur, declama cu patos : „Am pierdut totul, mi-ai rămas însă tu !" — viaţa ei devenise un chin permanent. Nu şi-ar fi închipuit niciodată că plăpînda natură omenească poate să îndure atîtea fără să se frîngă. Ca să nu-i mai vadă nici pe unul, nici pe altul, ca să nu-i mai audă, ajunsese să se complacă în societatea oamenilor de legi şi în mirosul fad de hîrtie timbrată. Socotelile şi ariditatea textelor o făceau să uite de sufletele lor sterpe. Cît studia dosarele, cît timp se cufunda în cifre, scăzînd, înnjulţind, adunînd creanţe vechi, dobînzi acumulate, facturj neachitate, taxe, impozite, despăgubiri, onorarii de avocaţi, datorii de onoare, lefuri la slugi neplătite cu lunile, nu se mai gîndea la altceva şi nu
* mai simţea povara| existenţei. Cifrele îi ţineau loc de oameni. Şi Străinii umpleau golul lăsat de-ai ei.

Dar lichidările cele mai laborioase nu pot să dureze toată viaţa. într-o bună zi, o dată cu constatarea că pierduse toti|il — case, moşii, pînă şi zestrea ei intimă şi cele cîteva giuvaericale moştenite de la biata maică-sa — s-a regăsit într-un modest apartament luat cu chirie, între cîţiva pereţi trişti şi searbăzi ca şi zilele ei, lîngă un copil prea mic ca să-i poată împărtăşi truda inimii, fără nimeni altcineva pe lume decît pe frate-său şi pe Mirel.

Colonelul renunţase, ce-i dreptul, să-şi mai ucidă cumnatul ; în schimb, îi amăra ei viaţa şi, din exces de dragoste, îi acrea şi puţinele şi rarele ceasuri în care se mai găseau împreună. O ajuta cu ţîrîita. Plătea chiria. îi plătea rochiile. Dădea bani de coşniţă. îngrijea de educaţia copilului. Mai adăuga ceva mărunţiş de buzunar. Nici o lescaie mai mult. Sfaturile, îndemnurile, mustrările, recriminările, indignarea, iertarea, rînd pe rînd sau toate în acelaşi timp ţineau loc de bani. Cu aceleaşi argumente pe care le lua de-a. capo de cîte ori se vedeau şi pe care Mălina le ştia pe de rost, îi explica datoria lui de şef de familie. îi sîngera inima, se jura el, dar în propriul ei interes, în interesul copilului, nu putea, n-avea dreptul să procedeze altfel. Ori divorţul, ori şurubul strîns, pînă ce şi-o lua el, ticălosul, lumea în cap. N-avea para chioară? De ce i-a mîncat zestrea? De ce a furat-o? De ce i-a aruncat averea pe fereşti ? N-avea cu ce să-şi cumpere filfizonul cravate şi tutun ? Să dea din mîini. Să dea şi el din greu) Să muncească...

Să muncească Mirel ! ! Zîmbetul ei amar se adîncea şi mai amar în colţul gurii. Unde să muncească? Cînd să muncească ? Ca şi mai înainte, nu-l vedea decît în zorii zilei, sau, cînd era încolţit din toate părţile,^ la ora prînzulfui. Apărea o noapte. Dispărea cu săptămînile. Afla uneori din ziare că a bătut un nou record de dans sau de; viteză. Djin escapadele astea din urmă se întorcea ars de vînturi, prăfuit de colbul drumurilor, dar viguros,

neobosit, încîntat de el însuşi şi de lume, străin preocupărilor vulgare, superior — oh ! cu ce surîs de suveran dispreţ — mediocrelor contingenţe materiale. Privindu-l în apoteoza gloriei lui permanente, Mălina nu îndrăznea să se întrebe de unde cheltuia, cum şi de la cine îşi procura banii. Trăind cu groaza în suflet, se grăbea ea să-i avanseze micile sume de care avea vecinie nevoie : pentru plata maşinii care aştepta la scară, pentru un rînd de haine comandat, chipurile, înainte de dezastru, pentru o cutie de havane, o pereche de ghete absolut necesare sau o veche datorie de care-i amintise respectuos portarul sau chelnerul de la „Palace". Pentru sumele ceva mai mari, formula tacit adoptată între dînşii era „împrumutul", iar limba diplomatică : franceza.

— *Passez-moi cinq louis, ma chere..* sau zece, mai curînd... îi arunca el în treacăt în momentul plecării. Ţi-i restitui, negreşit, mîine dimineaţă.

Simplu, doar ceva mai palidă, Mălina îi întindea hârtiile. Tot aşa de simplu, tot aşa de natural, el mototolea cu nebăgare de seamă hîrtiile, aruncîndu-le dispreţuitor în fundul buzunarelor. Cu un „mem *ma petite",* cu un sărut din vîrful buzelor pe frunte, îşi achita cu anticipaţie datoria. Peste două, peste trei zile, putea să repete scena. Cerea tot mai des şi sume din ce în ce mai mari. într-o după-amiază, ca şi cum ar fi scotocit în dulapuri şi ar fi ştiut precis cît avea între două rînduri de batiste, i-a cerut trei mii două sute de lei. Mălina a ezitat un moment. Apoi, răzimîndu-se de rafturile dulapului, a îndrăznit să-i spuie, întinzîndu-i banii :

— Sînt ultimii mei...

Dar Mirel n-a lăsat-o să termine. Jignit ca un cavaler medieval în sentimentul lui de onoare, s-a dat cu un pas îndărăt şi-a făcut gestul clasic să şi-i oprească :

— Nu te forţez, draga mea. Ţi i-am cerut cu împrumut... Dacă n-ai încredere... Dacă nu-ţi mai inspir încredere...

Cu chiu, cu vai, după explicaţii şi rugăminţi nesfîrşite, s-a înduplecat, în cele din urmă, să primească, generos, numai trei mii. Erau ultimele ei economii, strînse gologan cu gologan, de la lumină, de la încălzit, de la tocmeli interminabile cu precupeţii, cu băieţii de prăvă-

lie, cu birjarii, cu frate-său, cu slugile, cu toată lumea. Le păstra tot pentru el. Ar fi vrut, desigur, să i le dea treptat. Nu-i părea însă rău că i le dase dintr-o dată.

„Poate că e mai bine aşa, socotea şi se consola ea singură. Ştie acum că nu mai am nimic. Am făcut poate rău că nu i-am spus-o mai dinainte. îl cunosc îndeajuns. E uşuratec numai. N-are inima rea. N-o să-mi mai ceară de-acum. O să se cuminţească. O să renunţe şi el la petreceri dacă n-o avea încotro. Parcă-l văd că azi... mîine... o să se întoarcă mai devreme acasă."

Reasigurată astfel, cu inima oarecum uşurată, s-a gîndit în ziua aceea să facă fericiţi şi pe ceilalţi din jurul ei. Din ce-i lăsase Mirel a cumpărat un rînd de straie lui Nelu şi un ierbar, legat în piele, la care copilul rîvnea de mult. A mai făcut alte cîteva cumpărături, mărunţişuri pentru fata din casă, pentru bucătăreasă şi pentru dînsa şi, mulţumită de mulţumirea tuturor, fără ban în pungă, dar cu sufletul plin, visa în aşternut şi tocmai se pregătea să st|ţigă lampa, ca să viseze mai bine cu ochii treji pe întuneric, cînd, deodată, pe neaşteptate, jovial, cu pălăria dat| uşor pe ceafă, Mirel şi-a făcut apariţia.

Mălina abia a putut să-şi reţie un ţipăt.

Presentimentul n-o înşelase.

Mirel era îri pragul uşii. îşi pusese mîinile în şolduri şi exclama, făcînd în glumă pe scandalizatul :

— Cum ! ! ? în pat la ora asta ! o dată cu găinile ? Dar eşti fenomenală, draga mea !

Fîstîcită de emoţie, pierdută de fericire, ea se ghemuise în fundul aşternutului, făcîndu-i instinctiv, involuntar, loc lîngă dînsa. Plapoma îi alunecase de pe umeri. Sînii mici, tari, rotunzi şi albi, ca două mandarine cles£°jite, apăreau intermitent, în ritmul agitat al respiraţiei, prin descjbizătura cămeşii. Proptit de speteaza patului, Mirel o privea surprins. Parcă o vedea pentru întîiaşi dată. Privirea lui de cunoscător aluneca atent, insistent, cu sclipiri de aprobare şi de interes în ochi, de-a lungul formelor perfecte. Nu putu să-şi ascundă uimirea. Cu un larg gest curtenitor, îi mărturisi :

— Eşti într-adevăr frumoasă, draga mea... Ai o linie !... o cădere a umerilor !... Nişte sîni!...

Ruşinată ca în faţa unui străin, ea încercă să şi-i acopere cu braţele încrucişate. El o împiedică, glumeţ, făcîndu-şi rînd pe rînd palma potir în jurul lor :

— Nu... nu... nu-i acoperi. Lasă-mă să-i văd. Sînt într-adevăr impecabili... O rezistenţă !... O elasticitate ! !... Ştii tu, Mălino, că ai o adevărată comoară sub cămăşuţa ta ?... Alta, în locul tău... Ce perfecţie !... Ce frăgezime !... Cum am putut să mă gîndesc la altceva... Orb am fost !... Altul, în locul meu !... Cunosc un bancher care ar pune tot aurul băncii lui la bătaie ca să-i cîntărească măcar o dată, aşa, uşor, în podul palmei...

Sub degetele lui catifelate, ea nu se mai gîndea, nu-i mai analiza cuvintele. O dezmierda muzica lor, o ameţea. Dacă ar fi golit o cupă de şampanie pe nerăsuflate, nu s-ar fi simţit mai sfîrşită. Abia avu puterea să-i apese, lung, mîna uitată pe sînul stîng şi să-l întrebe într-un murmur confuz, în care tremurau temeri, speranţe, visuri, iluzii, toate sărmanele ei dorinţe refulate de atîta amar de vreme :

— Mirel... rămîi cu mine în noaptea asta ?...

Ea aiura. El era treaz de-a binelea. Izbucni vesel, zgomotos :

— Ce idee !... Nici gînd, draga mea. Dimpotrivă, am venit să te iau pe sus. Scoală-te, leneşo. Grăbeşte-te ! Aruncă pe tine ce ai mai bun. Am pus la cale un chef monstru. în noaptea asta o facem lată. Dans ! Şampanie ! Pernei !... Cele mai frumoase femei din capitală... Vreau să te văd printre ele. Nici una n-o să fie ca tine... O să le întreci pe toate... Ah ! ce păcat împotriva frumuseţii pure că nu poţi să vii aşa cum eşti acum !... Ce crimă,!... Ce sacrilegiu !... De ce nu mai sîntem pe vremea romanilor ? !... Să apari goală, în agora...

Glumea exuberant, amestecînd aşezămintele grecilor cu ale romanilor în focul entuziasmului. Mălina zîmbea trist. Degetele i se lăsau din ce în ce mai inerte în mîinile lui. Altfel visase ea noaptea asta de reconciliere ! îl întrebă, resemnată ca totdeauna :

— Cine-o să mai fie ?

— Ce-ţi pasă !... Ce importă !... Pentru mine e destul că o să fii tu... N-avea nici o grijă dinspre partea banilor... De altfel, nu mai am un ban găurit de nichel... Sînt

curăţat!... Afifiu !... Ce-mi pasă!... Sîntem invitaţii lui Schwartz, ştii, Alcibiade Schwartz, bancherul... bogătaşui...;El ne-a invitat. El plăteşte !...

Cu îux de amănunte, de precizări prolixe, rînd pe rînd şăgalnic şi diihliu, ca să-i descreţească fruntea, patetic şi insinuant, ca s-o convingă, limbut şi palavragiu, ca s-o ameţească cu vorba, îi descria în culori ispititoare fastul petrecerii proiectate, numărul şi calitatea invitaţilor, palatul amfitrionului, viaţa lui Schwartz, bogăţiile lui Schwartz, aventurile lui Schwartz, cîte amante avusese ; pe sprinceană, tot una şi una, numai din cea mai aleasă societate ; cît le plătise, cum le plătise ; în solitari mari cît nuca, în perle cît oul de vrabie ; şi pentru ce, dragă Doamne ?... La ce ?... De ce ?...

— Fiindcă dinspre partea ceea, îi destăinuia el, pufnind singur de rîs, l-a iertat Dumnezeu. Nimic ! Vînt ! Tufă de Veneţia. Nu mă crezi ? Nu-ţi vine să crezi ? întreabă atunci pe Zoica. Ei ! care Zoica ? Zoica, de ! Fosta ta prietenă. Zoica Armaşu. El a îmbogăţit-o. Colierul de perle el i l-a dat. Şi ştii pentru ce ? N-o să ghiceşti. Pun rămăşag pe ce vrei că n-o să ghiceşti. Nici mie, şi doar îs mai trăit ca tine... nu-s uşă de biserică... am văzut de toate culorile în viaţă... nici mie nu mi-ar fi dat prin gînd dacă nu mi-ar fi mărturisit ea singură, cu gura ei. Ştii pentru ce, Mălino ? Pentru că, zău dacă te mint, pentru că, o dată pe săptămînă, îl lăsa s-o...

Cuvîntul nu l-a spus. Cu vîrful nasului ridicat, însă, nostim şi mucalit în vînt şi mişcîndu-l repede, ca iepurii de mosc, şi-a complectat indiscreţia. Umflîndu-şi nările ca Schwartz, răsuflînd şi reniflînd ca Schwartz, rîdea din toată inima. Se aştepta s-o vază şi pe ea rîzînd. Dar Mălina nu rîdea, nu zîmbea măcar. Ceva cu neputinţă de definit, un presentiment obscur, o teamă stupidă şi ridicolă îi sugrumau sufletul. Faţa i se lungise. Pe sub pielea obrajilor, ca şi peste lumina ochilor îi treceau unde tulburi, ca frigul toamnei peste oglinda apelor încreţite de vînturi. Plecat asupra ei, Mirel o întrebă, mai mult mirat decît îngrijat :

—'Ceai?

— Nimic... Lasă-mă !

— îmbracă-te atunci !

— Nu mă îmbrac...

—- Cum asta ?... De ce ?... încercă el să glumească. Nu-i fi vrînd cumva să mergi aşa goală cum eşti, numai cu cămăşuţa asta pe tine. Ar avea haz L. La o adicătele, de ce nu ?... Fie !... Haidem şi aşa ! Să vedem cine o să mai susţie că Mirel Azan nu e cel mai ultramodern dintre soţi ?

Rîdea singur. Pălăvrăgea singur. Se silea s-o înveselească şi pe ea. O îndemna voios...

— Hai !... ,scoalăV-te, leneşo !.. Lasă somnul !... Eşti ca o pisică. **Iţi** place să stai numai la gura sobei. Răsfăţat^pJ Rîzgîiat-o ! Haidem !... O să torci şi altă dată... GatdTsîntem ?

Luptînd încă cu teama şi cu presentimentele rele, Mălina încercă şi ea să glumească :

— Gata, Mirel!

— Săi din pat atunci... Hopa !... Sus !

Blînd, sfios, cu braţele abia întinse spre dînsul, ca într-o rugăciune care nu îndrăznea să se exprime, i-a şoptit :

— Ajută-mă !

Şi cînd Mirel, cavalereşte, fără să se gîndească la rău, i-a întins braţul, ea s-a agăţat de braţul lui, ca o lipitoare s-a lipit de dînsul, ca o iederă şi-a încolăcit braţele după umerii lui, s-a lăsat greu pe spate, cu ochii închişi, cu gura întredeschisă, cu minţile rătăcite. Uitînd de ruşine şi de orice pudoare, căutîndu-i în friguri gura, nu ştia decît să bîiguiască acelaşi şi iar acelaşi cuvînt:

— Mai stai!... Mai stai!...

— Eşti copilă... O să întîrziem...

— Ce-mi pasă !... Mai stai !...

— Ia seama... îmi şifonezi plastronul.

— Scoate-1!...

— Ei!... Asta-i acum !

începea să vază limpede. Destul de plictisit şi enervat de prelungirea scenei acesteia intempestive şi cam vulgare, se reţinea, totuşi, şi tot mai încerca să glumească :

— Bine, să stau. Spune tu singură cît să mai stau. Uite, cu ceasornicul în mînă, fixează tu singură cîte minute...

— Minute, Mirel ?

— Nu-i fi vrînd ceasuri ?

— Ba da... O noapte... Numai noaptea asta.

— O noapte ! Toată noaptea ?... Ai înnebunit, draga mea !... Ce vrei să facem, singuri, o noapte întreagă ?

— Să fiu lîngă tine... Să stăm cum stăm acum... Să fim fericiţi, Mirel.

— Fericiţi !... Să zicem că o să fim fericiţi o noapte.., Şi pe urmă ?

Braţul ei, trecut pe după gît, îl înăbuşea. Cuta pantalonilor îl incomoda la genunchi. Gulerul scrobit îl gîtuia. Realitatea, brutala realitate, îl pătrundea din toate părţile şi-i amintea că singură ea există în adevăr, cu necesităţile ei inflexibile, în ciuda plăcerilor trecătoare. Crezu că e momentul binevenit să i le reamintească şi ei. Repetă ironic „o noapte !" şi continuă surd, agresiv, cu atît mai îndîrjit cu cît nu izbutea să-i desfacă braţele prinse şi înţepenite în jurul gîtului.

— Dar mîine ?... Dar poimîine ?... Ce-o să mîncăm mîine ?... De unde o să cheltuim poimîine ?... Eu n-am nimic... Tu nu mai ai nimic !... Nu te-ai gîndit la asta ?... N-avem un ban în pungă şi te gîndeşti la culcare !... N-avem o pari chioară în casă şi-ţi arde de dragoste !...

Readusă de data asta şi ea la realitate, a strigat îngrozită :

— Mirel!...

Dar mînia şi exasperarea clocoteau într-însul. Ar fi vrut să strivească ceva în pumnii strînşi. Dacă n-ar fi fost om binecrescut, ar fi luat-o pe ea de piept şi, zgîlţîind-o ca pe-o mortăciune, i-ar fi strigat : „Trezeşte-te, muiere ! Viaţa nu-i o glumă. Te calcă dacă n-o calci în picioare. Te înăbuşă dacă n-o sugrumi. Ia-i-o înainte ! Pune-i mîna în beregată ! Scutur-o !... Stoarce-o !... Domin-o !... Ia-i cît poţi !... Dă-te cui plăteşte mai mult !... Schwartz plăteşte !..."

.El era însă binecrescut. Nu putea şi n-avea interesul să-i vorbească astfel. De aceea, după strigătul ei unic de revoltă, cu o simplă încordare a nervilor, a izbutit să *se* stăpînească. Calm, ponderat, în cuvinte măsurate şi alese, dar limpede şi inflexibil, i-a făcut teoria vieţii, nu numai aşa cum o înţelegea el, ci aşa cum o înţelegeau şi o practicau, făţiş sau pe ascuns, toate cunoştinţele lor,

toată elita societății, femeile cele mai cinstite, din familiile cele mai reputate pentru onorabilitatea lor. Nu i-a ascuns nimic ; n-a încercat să se facă mai bun decît era; nu i-a menajat nici orgoliul, nici iluziile, nici dragostea. Din convorbirea asta supremă dintre dînşii, trebuia să se aleagă într-un fel : ori separația, măcar vremelnică, pînă la timpuri mai bune ; ori asociația pe viață şi pe moarte. Mălina, ea singură, şi numai ea, avea să hotărască.

—- Să mă vînd, prin urmare !... îmi ceri să mă vînd !... Asta vrei ? îi răspundea ea printre strigăte de disperare şi hohote de plîns, frîngîndu-şi mîinile şi îngropîndu-şi în perne capul, de scîrbă, de oroare, de durere şi de ruşine.

Sughițirrile de plîns îi zgîlțîiau tot trupul. Bietul ei trup, strîns, ghemuit, strivit de călcîiul vieții, aruncat acolo, într-un colț al aşternutului, epavă solitară în crivatul prea larg pentru dînsa.

Mirel o privea. Un zîmbet indefinisabil de superioritate, făcut tot pe atît din înțelegerea sărmanelor prejudecăți omeneşti, cît şi din dispreț față de asemenea slăbiciuni, îi flutură pe buze. Ridică din umeri. Mormăi, pentru el singur : „Curcă plouată !" Apoi, tare :

— Mărturiseşte, draga mea, că în discuția asta dintre noi, destul de dezagreabilă şi care a durat şi aşa prea mult, n-am întrebuințat o singură expresie aspră sau jignitoare. Cel mai desăvîrşit gentlemen n-ar fi putut să-ți vorbească altfel. M-am mulțumit să-ți dezvolt principii, să-ți aduc argumente. La toate argumentele şi principiile mele îmi răspunzi însă cu bocete. Recunoaşte că în asemenea condiții o continuare a discuției devine extrem de penibilă pentru mine, intolerabilă, mărturisesc, pentru tine şi absolut de prisos pentru amîndoi. S-o curmăm, deci. Voi aştepta, cu resemnare, cînd vei vrea, unde vei vrea hotărîrea pe care vei binevoi s-o iei...

S-a sculat de pe marginea patului. S-a înclinat uşor, surîzător şi curtenitor, ca la o figură de contradans. Şi, cu paşi egali, fără să se mai uite îndărăt, a părăsit iatacul.

Mălina nu l-a auzit plecînd. Nu l-a auzit deschizînd şi închizînd uşa în urma lui. S-a simțit numai deodată singură. Spăimîntător de singură. Singură în aşternutul înghețat. Singură în odaia pustie. Singură între zidurile casei. Singură ca într-un mormînt, închisă de vie, în toată imensitatea, duşmănoasă sau indiferentă, a naturii. Un fior de frig, ca frigul morții, i-a străbătut trupul. S-a ridicat nebună, cu părul vîlvoi, dintre perne. Cu ochi sticloşi şi rătăciți a privit în jurul ei. Plecase ! Atunci, cu brațele întinse după dînsul, cu gura deschisă într-un urlet continuu, l-a chemat :

— Mirel !.... Mirel !...

Dar Mirel n-a auzit-o. Mirel nu s-a mai întors. Uşa prin care dispăruse sta neclintită ca o lespede. Ca şi cum toată greutatea ei i s-ar fi lăsat brusc pe umeri, brațele i-au căzut, capul i-a alunecat în piept, trupul i s-a frînt. Prăbuşită în aşternutul răvăşit, nu mai plîngea, nu mai avea puterea să plîngă. Gemea numai. în iatacul tăcut nu s-au mai auzit o bună bucată de vreme decît gemetele ei înăbuşite. Apoi, scîrțîitul unei țîțîni şi-un foşnet de paşi tiptili.

Trezit din somn de țipătul maică-sii, copilul deschisese uşa. Se oprise în prag, somnoros, buimac, alb ca un înger în cămaşa lui de noapte lungă pînă la pămînt, cu mîneeile largi ridicate în aer ca două aripi. Ea n-avea cum să-l vadă. El a văzut-o, însă. S-a repezit la ea, pierdut de groază şi de bucurie, cu paşi mărunți, uşori, ca în zbor. Cu brațele lui mici şi slabe a cuprins-o de mijloc. S-a lipit de dînşa. Şi pe cînd ea, cu un urlet sălbatic, îl strîngea cu furie la piept, îl dezmierda, îl legăna, îl acoperea de lacrămi şi de sărutări, el se ruga binişor de dînsa, alintător şi dulce :

— Măicuță... Măicuță... Nu mai plînge, măicuța mea !... Sînt eu... Nelu... Nelu tău... Rîzi, măicuță !

VI[1]

în ziua de Sfinții împărați Constantin şi Elena, pe la cinci după prînz, sub un cer de foc care moleşise asfaltul trotuarelor şi făcea irespirabil aerul încărcat de

[1] în orig. apare numerotat greşit: cap. VI în loc de cap. V. Eroarea se perpetuează şi la celelalte capitole. în ediția noastră capitolele sînt numerotate corect.

duhoarea gurilor de canal, ţigănuşii din Sărindar, goi, desculţi, dezmăţaţi, ghiontindu-se şi trîntindu-se între dînşii, au dat deodată buzna în Calea Victoriei, buluc, unii peste alţii, şi ţipînd cît îi ţinea gura :

— Spicială !...

— Idiţie spicială !...

— *Românul,* spicial, cu groaznica catastrofă de la Sinaia !...

Colonelul Hotnog încărcat de pachete, cu pălăria de paie atîrnîndu-i între două degete şi cu batista leoarcă de sudoare în jurul gîtului, tocmai ieşea de la „Capsa". Făcuse diverse cumpărături : un tort, pişcoturi, bomboane, fructe zaharisite şi un calup de îngheţată, pe care băiatul de serviciu îl tîra într-un ciubăr plin cu gheaţă îndărătul lui. Avea pe soră-sa la masă. Era ziua ei. Mălina îşi serba onomastica de Sfînta Elena, fiindcă familia nu-i găsise, printre nenumăraţii sfinţi şi mucenici ai calendarului ortodox, alt nume care să se nimerească mai bine cu numele ei. Colonelul n-o aştepta înainte de şase. Vroia să ajungă însă mai devreme acasă, ca să supravegheze el însuşi aranjamentul mesei, sa aşeze florile în vase după gustul Mălinei, să găsească un loc potrivit pentru surprize obicinuitului dar anual şi să puie în ciubărul cu îngheţată cele două tradiţionale sticle de şampanie. Dăduse el poruncă lui Stan cum şi ce să orînduiască in lipsa lui; „dar tîmpitul !... idiotul!... crucea şi anafora lui de vită încălţată!..." se gîndea el îngrijorat, cine ştie ce trăsnaie era în stare să mai facă.

Cum se gîndea astfel, profund preocupat şi destul de grăbit, trecu pragul cofetăriei şi se găsi pe neprevăzutele în mijlocul lioatei ţigăneşti, care tocmai năvălea din Sărindar. Trecătorii erau rari. Arşiţa caniculară. Nici un om chiabur n-ar fi înfruntat-o de bună voie. Singurul muşteriu posibil, în toată întinderea străzii, părea boierul care ieşea de la „Capsa". Ca un stol de ciori, ţigănuşii au tăbărît asupra lui. întinzîndu-i maldărele de foi, jilave încă de cerneală, miorlăi&u, schelălăiau, se căciuleau, se milogeau :

— âfricială, boiarule !...

— Cumpără, boiarule !...

— Da-mi un gologan !...

— Mînca-ţi-aş, boiarule !...

Din principiu, colonelul Spiridon Hotnog nu cumpăra niciodată ziare, scrise, după părerea lui, de jidani sau, în cazul cel mai bun, vîndute jidanilor. Le citea la club. îşi procura astfel o întreită satisfacţie : citea, înjura şi nu plătea. Ediţiile speciale mai ales îl scoteau din ţîţîni. Nu ştia ce să admire mai vîrtos : eterna gogomănie a publicului sau diabolicele născociri ale gazetarilor. Cînd vedea ageamii dînd cinci parale, costul unei jumătăţi de pîini, ca să afle cu un ceas mai devreme că pămîntul s-a cutremurat în Guatemala, sau că a murit împăratul Chinei, sau că în America, sau la Polul Nord, sau la Polul Sud, cîinii umblă cu colaci în coadă, scrîşnea din dinţi şi înjura de toţi sfinţii şi odoarele pravoslavnicei noastre biserici, neamul spurcat al lui Iuda. „Ce-i pasă românului de ce se petrece la Ecuator! ? exclama el cu exasperare. Ce-mi pasă mie acum de ce scrie în foaia lor murdară !..." Scurt şi hotărît, se burzului, prin urmare, la ţigănuşi :

— Nu cumpăr, mă !

— Cumpără, boiarule !... se gudurau dănciucii.

— Vreţi să qhem vardistul ?

Dar nici picijor de vardist nu se zărea prin partea locului. „Ziariştii" prindeau curaj. Colonelul se opri locului :

— Grijania şi parastasul vostru de baragladine!... M-auziţi, mă ? ! în lături, că intru-n voi !...

Făcu un pas spre dînşii. Un pachet de cofeturi îi scăpă din braţe. Asta îi mări furia. Doi ţigănuşi se repeziră să i-l ridice. El îi primi cu cîte un picior în moalele trupului. Loviturile nu erau prea grave. Dar puii de cioară, zvîrliţi unul de o parte, altul de cealaltă parte a trotuarului, ca şi cum s-ar fi vorbit de mai înainte şi s-ar fi bătut de ceasul morţii, se tăvăleau, se zbăteau, se zvîrcoleau şi se văicăreau, urlînd ca din gură de şarpe. Q doamnă rîdea la geamul casei de peste drum. Doi-trei gură-cască făceau haz. Lioata ţigănească încremenise. Colonelul putu să treacă marţial pînă la trăsură, între două rînduri înlemnite şi respectuoase, îşi aşeză tacticos pachetele lîngă dînsul, porunci birjarului să mîie. Gloabele apocaliptice, sleite de zăduf şi de bătrîneţe, îşi urniră cu greu ciolanele înţepenite. Trăsura, hodorogită ca şi mîrţoagele, scîrţîi, trosni şi-o porni din loc.

înainta agale, legănîndu-se pe arcurile moi, ca o corabie. Un ţigănuş se luă după dînsa. Apoi altul. în sfîrşit, toată droaia. Unii se agăţau de arcurile de dinapoi. Alţii, la botul cailor, cu ochii la boier, se zgîiau, cîrîiau, croncăneau, ţipau asurzitor :

— Spicială !

— Idiţie spicială !

— *Românul,* spicial, cu catastrofa de la Sinaia !

Cu alai domnesc, ca pe vodă, l-au însoţit aşa pînă în Piaţa Teatrului. Acolo, umbra unui vardist s-a profilat în zare. Puii de cioară s-au risipit ca potîrnichile. In mijlocul pieţei n-a rămas decît o ţigăncuşă, mare cît teancul de gazete pe care-l ţinea la subţioară, dar îndrăcită, împieliţată, agitată ca un scatiu şi înflorită cu zdrenţe ca o paparudă. Cînd trăsura a trecut prin dreptul ei, cu foile pe care le ţinea în mînă şi-a ridicat poalele fustei şi, după ce s-a şters cu ele, le-a aruncat, ghem, la picioarele boierului :

—> Na !! boiarule !... şi să-ţi fie de baftă !...

Nici n-a apucat colonelul să se ridice furios în picioare, cu pumnii în aer şi cu ochii după vardist, şi ţigăncuşă dispăruse. în huruitul trăsurii nu i se mai auzea decît rîsetul, ca un clinchet de clopoţei.

Colonelul Hotnog s-a reaşezat locului, mai furios decît se sculase. Cu vîrful ghetei a izbit mototolul de hîrtie. Foile s-au împrăştiat. Una şi-a luat vesel zborul, a ezitat un moment între spinarea birjarului şi pălăria colonelului şi s-a lipit, definitiv, de marginea poditului, unde fîlfîia ca un steag. Alta s-a agăţat de scara trăsurii. O a treia s-a prins de piciorul scăunelului din faţă. Privind-o cu ciudă, colonelul se gîndea cu vie indignare la destrăbălarea, la anarhia din ce în ce mai accentuată a societăţii.

Strîngea pumnii. încleşta fălcile. Mîngîia ,planuri de cumplită teroare. Avea vreme să se gîndească. Drumul pînă acasă era lung. Caii moţăiau în hamuri. Soarele dogorea. Birjarul aţipea pe capră. Numai la hopuri şi la hîrtoape, din fericire mult mai dese şi mai profunde în zilele acelea decît în vremurile noastre, tresărea, icnea, avea aerul că se trezeşte, mai punea mîna pe bici, mai îndemna caii cu vorba bună sau trăgînd mmios din

hăţuri. Legănat în nori de colb şi zguduit rînd pe rînd pînă-n măruntaie, colonelul începea şi lui să i se urască. Se plictisise de gînduri. Se întreba ce să facă? Zări gazeta. „Tot n-am plătit-o..." se gîndi el şi se plecă s-o ridice.

Gazeta, ca toate ediţiile speciale, n-avea decît o singură foaie;. O pagină cu anunţuri neplătite. Cealaltă, pe trei sferturi, cu titluri şi subtitluri mari de-o şchioapă. Colonelul le citi dintr-o aruncătură de ochi şi fără prea mare interes :

O *catastrofă ! ! !*
Groaznica nenorocire de pe Valea Prahovei!
Un accident spăimîntător !
Virajul Morţii!
Crimă ?... atentat sau nenorocire ?..
Prăpastia fatală ! !
Trei morţi /... doi grav răniţi
Elita capitalei în doliu...

Venea apoi telegrama trimesului expres al ediţiei speciale, datată din! Sinaia, ora 3 p. m. Primele rînduri, umilate, bombastici. O poliloghie cu pretenţii literare. Descrierea munţilor ; pitorescul văilor ; murmurul Prahovei ; şoseaua încovoiată ca un şarpe peste abisuri şi poduri suspendate. Pe fondul acesta de *baedeker,* catastrofa! Două automobile, care urcau vesel suişul, se urmăresc, se ajung, se iau la întrecere, se ating. într-o scurtă şi palpitantă dare de seamă, împestriţată cu termeni tehnici întrebuinţaţi anapoda, se produce ciocnirea. Maşinile, cu cauciucurile uneia intrate în roţile celeilalte, se prăbuşesc împreunate. Gura flămîndă a abisului le înghite. Vaietele victimelor trezesc ecoul munţilor. Autorităţile locale, în frunte cu bravul poliţai al oraşului Sinaia, aleargă la locul dezastrului. Toţi fac miracole de sacrificiu, acte admirabilele abnegaţie şi de altruism. Nici unul nu scapă atenţiei vigilente a cronicarului profesional. Pana lui măiastră împleteşte ghirlande masive de flori retorice de-a lungul pomelnicului obicinuit al diverşilor salvatori oficiali : primarul, comisarul, substitutul, subprefectul, subcomisarul, medicul plăşii, fiecare citat cu numele lui propriu, cu atribuţiile şi calităţile lui ex-

cepţionale. Poliţaiul, el singur, ocupă două vingalace. Onorurile catastrofei îi sînt rezervate. El a descoperit un bolovan în mijlocul şoselei. S-a rostogolit în urmă ? A fost aşezat înainte ? Simplă împrejurare nefericită ? Crimă premeditată ? Atentat ? Gura lui oficială e mută încă. Interesul reportagiului senzaţional slăbeşte. Colonelul îşi înăbuşă cu greu un căscat. E gata s-arunce foaia. Deodată, însă, un nume, un nume cunoscut şi paracunoscut, îi sare în ochi. Holbează ochii somnoroşi. Două rînduri de răcori şi două rînduri de năduşeli îl trec într-p clipă. Abia are putere să citească : „Eroul volanului românesc, tînărul Miron Azan, conducea una din maşini. Două doamne, din cea mai înaltă societate a capitalei, al căror nume ne scapă pentru moment, se aflau ki aceeaşi maşină. Corpurile lor, groaznic mutilate, au fost transportate în grabă la spitalul judeţean. Din nenorocire, toată ştiinţa şi devotamentul medicului nostru şef"...

De data asta colonelul Hotnog nu mai are puterea să citească. Ziarul îi cade din mîini. Primul lui gînd e : „în sfîrşit !" Al doilea : „De n-ar afla Mălina tocmai azi, de ziua ei !" Apoi o mie şi-o mie de alte gînduri îi fulgeră prin cap. Deşi cunoştea pe Mălina, cum pretindea el, aşa cum îşi cunoştea fundul buzunarelor, nu prea era sigur de sentimentele ei. Se întreba cu îndoială : „îl mai iubeşte încă ? Nu-l iubeşte ?" Femeile sînt aşa de capricioase, aşa de complicate ! Colonelul nu le-a studiat bine niciodată şi nu şi-a dat osteneala să le înţeleagă. Ofiţer de cavalerie, pentru el raporturile cu sexul se rezumau în două comenzi sumare : „încalecă ! Descălecă !"

Cu Mălina însă era altceva. Mălina îi era soră. Nu e bărbat, oricît de instruit sau oricît de lipsit de prejudecăţi ar fi, care să nu tragă o linie de demarcaţie, bine definită, între mama, surorile şi fiicele lui, de o parte, şi restul femeilor, de alta. Asemenea tuturor bărbaţilor, colonelul atribuia şi admitea Mălinei toate nuanţele de sentiment, toate delicateţile de suflet, de gîndire, de pudoare, pe care le refuza, în bloc şi categoric, femeii în general.

Cum o să primească, prin urmare, Mălina vestea morţii lui Azan ? O să scoată un ţipăt sfîşietor ? O să

cadă în nesimţire ? O să izbucnească în hohote de plîns ? O să rămîie în picioare trăsnită, ca o stană de piatră, abia tremurînd şi palidă ca moartea ? O să-şi frîngă mîinile ? O să -moară într-un hohot de rîs, aşa cum citise recent într-o scenă îngrozitoare dintr-un roman-foileton că i se întîmplase unei contese ? Colonelul n-avea imaginaţia extrem de fecundă. Moartea lui Azan, însă, îi perinda aievea pe dinaintea ochilor toate posibilităţile astea, şi altele încă, aidoma ca la cinema. Ceea ce-l "îngrozea mai ales era rolul pe care trebuia să-J joace el în tragedia asta cumplită. Cu orişice altă femeie i s-ar fi părut floare la ureche. I-ar fi spus scurt, milităreşte : „Cucoană, ţi-a murit bărbatul..." Dar Mălinei ? Cunoscîndu-i firea sensibilă, cum ar fi putut să-i spuie : „Ia !... citeşte... Ţi-a murit Azan..." Ce să-i spuie, atunci ? Cum să-i vorbească ? Cum s-o previe ? Azi, de ziua ei ? Cu neputinţă ! Singura ei zi frumoasă de peste an. Masa pregătită. Darurile cumpărate. Florile în vase. Durerea i-ar fi fost îndoită, şi vestea, mai lugubră, căzînd între flori şi şampanie. Să-i spuie la sfîrşitul mesei ? Dacă i se face rău ? La plecare! ? Şi s-o lase apoi singură, în toiul nopţii, cu gîndurile ei negre în minte ? O dată cu capul î Mai bine orice ! Să afle de la alţii, din ziare, pe stradă, la telefon. Soluţia nu prea era eroică. Nu se potrivea cu trecutul lui de ostaş. Se răzgîndi. Tot el trebuia, tot el avea datoria să-i vorbească. Dar cînd ? Cum ? Noroc că mai avea vreme să chibzuiască. Mai avea ? Se uită la ceas. Cinci şi douăzeci. încă patruzeci de minute. O eternitate ! Asta îl mai linişti. Făcu semn birjarului să cîrmească la stînga, intră pe poartă, sări nerăbdător din trăsură mai înainte de a ajunge în dreptul peronului şi sună o dată, de două, de trei ori, una după alta, părîndu-i-se, după fiecare întrerupere, că aşteptase cu ceasurile. Stan apăru, în sfîrşit.

•— Dormeai, hai ? Grijania şi cădelniţa cui te-au închinat ! Ia pachetele astea ! Du-le în sofragerie ! Să nu te mişti de aici, că-ţi strămut fălcile ! Cînd o veni duduca Mălina, s-o pofteşti în salon. în salon, m-auzi, nu în birou, că ieşi pe fereşti !

Stan încercă să"deschidă gura.

— Pliscul !... că te tai ! Nici un cuvînt, că te jupoi de

viu. Uită-te bine la mine! Te-ai uitat? N-am chef de vorbă azi.

Lăsîndu-l mut şi înlemnit în urma lui, urcă două cîte două treptele scării, deşi avea picioarele crăcănate. Ţinea ziarul bine strîns în mîini. Se hotărîse să-l citească încă o dată, cu atenţie ; poate c-o găsi în el vreo inspiraţie. Încruntat, furtunos, se repezi să deschidă uşa biroului. Dar uşa s-a deschis ea singură în faţa lui, şi Nelu i s-a aruncat între picioare. I le strîngea bine în braţe, strigînd voios

— Mamă !... mamă !... a venit moş Spiridon...

Colonelul n-a mai avut timp nici să se dezmeticească, nici să-şi ascundă sau să-şi schimbe gîndurile. I se părea că e jucăria unui vis urît. Mălina despicase draperiile cu amîndouă braţele întinse şi-l primea zâmbitoare. El îi vedea zîmbetul, mai întîi vesel, fericit, că-i face o surpriză, apoi nesigur, apoi dureros, apoi sleit pe buzele ca ofilite. îl vedea şi n-avea puterea să reacţioneze. Un singur gînd mai avea în cap. Il pătrundea ca un cui, îi sfredelea creierul. Stan, îi deschisese uşa. Stan îl văzuse urcînd şi nu-i strigase din urmă că Mălina era în birou.

— O să-l jupoi de viu, se jura el ; îl belesc, îl omor. Pastele şi evanghelia lui de tîmpit!

Cu cît era mai hotărît să-l omoare, cu atît trăsăturile figurii i se întunecau. Mălina îl întrebă alarmată :

— Ce ai ? Ţi-e rău ?... S-a întîmplat ceva ?

Neputincios, nenorocit, exasperat, i-a răspuns fără să se gîndească :

— Nimic... A murit Azan.

— Cum ?

— Azan... Miron Azan Bărbatu-tău... într-un accident de automobil. Citeşte !

îi întinse foaia. Mălina lăsă draperiile să cadă îndărătul ei. Braţele i-au căzut în acelaşi timp de-a lungul trupului. Speriat, fără să ştie de ce, copilul i s-a ghemuit în poală. Degetele ei înfrigurate i s-au înfipt în plete. Ochii uscaţi, sticloşi, s-au coborît asupra lui. Ea însăşi, ca şi cum ar fi atras-o irezistibil pămîntul, s-a lăsat în genunchi lîngă dînsul. îi pipăia trupul. îi răscolea părul, îi căta ochii. Şi gemu surd, ca pentru ea singură, cu ochii

în ochii copilului, dar fără să-l vadă, fără să-l simtă, fără să-l audă :

— Mirel !... Mirel !...

VI

Colonelul şi-a ţinut jurămîntul. în aceeaşi seară, pe înfundate, a tras lui Stan chelfăneala făgăduită, un toc de bătaie soră cu moartea.

Numai după aceea, oarecum uşurat, a putut să-şi vadă cu mintea limpede de treburi. Avea treburi pînă peste cap. O înmormîntare nu e lucru de şagă. Omul cel mai umil, care, cît a trăit, n-a făcut umbră nimănui, n-a stînjenit, n-a încurcat pe nimeni, nu poate să treacă de pragul lumii acesteia fără mare tămbălău de muzici, de clopote, de bocete, de leşinuri şi fără cortegiu de prapuri şi de popi. Darmite omul bogat sau cel cu oarecare renume !

Miron Azan era printre aceştia din urmă. Deşi nu făcuse< cine ştie ce ispravă în viaţă, avea partea lui respectabilă de celebritate. Colonelul şi-a dat seama de importanţa socială) a blestematului lui de cumnat din prima noapte. De pe la şapte, telefonul a început să zbîrnîie. Telegrame, scrisori, cărţi de vizită soseau cu nemiluita. Cunoscuţi şi necunoscuţi îl încredinţau, în cuvinte emoţionante, de covîrşitoarea durere pe care o împărtăşeau o dată cu inconsolabila familie şi cu greu încercatul automobilism român. Cei care habar n-aveau de raporturile reale dintre soţi, ca şi cei care cunoşteau toate cjedesupturile nefericitei căsnicii, dephngeau la fel soarta MSÎinei. Mălina, căzută într-o blîndă şi inofensivă prostraţie, era incapabilă de ceva. El trebuia să le răspundă la toţi. Trebuia să fie în permanenţă acasă şi pe drumuri. De pe vremea cînd, la inspecţii, la părăzi şi la manevre, slujise ţara cu cinste şi credinţă, nu mai desfăşurase o asemenea activitate. Două zile şi trei nopţi n-a ştiut ce-i odihna ; şi somnul nu s-a lipit de pleoapele lui. Era pretutindeni în acelaşi timp, ca un titirez în perpetuă mişcare, de la gară la biserică, de la preoţi la cimitir, de la Belu la telegraf, de la poştă la pompele

funebre, de la dricari la fel şi fel de prăvălii specializate în pînzeturi de doliu, coşciuge, imprimate, flori^ coroane, colaci, prescuri, colive, lumînări. Dacă ar fi avut cît negru sub unghie simţul subtil al ironiei, ar fi zîmbit el singur de pelerinagiul acesta neprevăzut pe care-1 făcea la înseşi izvoarele de inspiraţie ale atîtora din înjurăturile iui zilnice. Colonelul Hotnog era însă un om grav. N-avea darul divin al uşurinţei. Spiritul lui masiv era înclinat mai curînd să vază lucrurile în culori de epopee şi să dea evenimentelor celor mai comune proporţii grandioase. Asemenea importanţilor noştri oameni de stat, care, dintr-o paradă de 10 mai, dintr-o lege şchioapă sau un discurs cu sintaxa masacrată, fac lesne o pagină de istorie naţională, tot astfel din riturile şi tipicul unei înmormântări de clasa întîi, el a ridicat repede un piedestal sub picioarele neuitatului Mirel. Sincer începea să-1 aprecieze. Ascultînd condoleanţe vagi şi pompoase, le-a crezut mai întîi pe sfert, apoi pe jumătate, în sfîrşit, pe de-a-ntregul. Adăoga de la el acum. Cîţiva reporteri, marcaţi indubitabil de stigmatele rasei, solicitîndu-i amănunte din viaţa răposatului, el, în loc să-i ia de perciuni şi să-i dea pe brînci pe scări, cum ar fi făcut, fără doar şi poate, oricînd în alte timpuri, i-a primit solemn şi s-a trezit vorbindu-le de „puşlamaua", de „papugiul" de cumnatu-său ca de un adevărat erou al volanului românesc. Declamaţiile i-au apărut în mai toate ziarele de tiraj. Erau însoţite nu numai de portretul eroului, dar şi de propria lui fotografie, în uniformă de colonel. Cînd şi-a văzut poza la gazetă, colonelul s-a făcut roş ca sfecla. Mişcat pînă la lacrimi, ridicîndu-şi nervos musteţile în furculiţă, nu s-a putut împiedica să nu recunoască printre dinţi :

„Ai dracului jidani !... Şmecheri, şmecheri !... Dar au şi ei un pic de patriotism..."

Adevărul obiectiv, în afară de orice alte vane consideraţii de rasă sau de credinţă, ne obligă să mărturisim că patriotismul reporterilor avea o cauză sau un obiectiv mult mai explicabil.. Parlamentul intrase în vacanţă. Căldurile erau în toi. Pacinica, somnolenta lume burgheză din vremea aceea se pregătea în tihnă să plece la băi, peste graniţă, în munţi sau la moşii. Nimănui nu-i ardea de buclucuri. Emoţiile erau rare. Dulcea şi voluptoasa plăcere de-a trăi înlocuia cu succes goana nebună după senzaţional. Era epoca neverosimilă cînd gazetarul îşi punea capul la tortură şi se scremea un ceas ca să găsească un subiect de articol. Nici tu răzmeriţe ! Nici tu războaie! Nici lupte de stradă. Nici încăierări şi păruieli în sfatul ţării. Nici crize de guvern sau de regim la tot pasul. Nici vastul zgomot, surd, subteran, ca un cutremur care se apropie, al profundelor zguduiri sociale din zilele noastre. Bogaţii mistuiau în linişte. Glasul flămînzilor nu se auzea încă. Reporterii alergau de-a surda, cu limba scoasă, după ştiri. O sin^iclere le dădea material pe-o săptămînă. O deraiere lua" sub plaivasurile lor febrile aspecte de cataclism. Moartea năprazniea a lui Miron Azan le-a căzut ca o adevărată mană cerească. Au exploatat-o, au stors-o pînă la măduva defunctului. Ediţiile speciale se succedau. Declaraţii, impresii, interviuri, amintiri, fotografii, din faţă, din profil, la curse, călare, în automobil, pe catafalc, apăreau pe o coloană, pe două, pe pagini întregi. Printre rînduri, într-o fiţuică de şantaj s-au strecurat şi cîteva perfidii, sub formă de întrebări anodinle. în ce stare erau conducătorii maşinilor ? De unde veneau ? Unde se duceau ? Ce se făcuse bolovanul din ziua atentatului ? Cine erau celelalte două victime, faimoasele doamne, „din cea mai înaltă elită a capitalei", al cărora nume scăpa mereu memoriei tuturor confraţilor ? Fiţuica de şantaj nu le dădea nici ea, fireşte. Nu spunea, pe şleau, că erau două simple şi vulgare cocote. Dar, printre rînduri, lăsa să se înţeleagă tot ce dorea cititorul şi mai mult decît spera inima lui pură, îngrozită de vitiuri şi ahtiată de scandaluri clandestine.

Din clipa aceea, succesul marii întreprinderi gazetăreşti şi funerare a fost asigurat. Gura cafenelei a amplificat cu deliciu zvonurile abia insinuate. Cinstiţii burghezi le-au repetat cu stranii sclipiri sub pleoapele lăsate. Femeile oneste le-au şoptit, cu agonii în ochii lor de mironosiţe, cu buze arse de voluptatea păcatului. Toţi şi toate, ca un singur om, au răspuns la chemarea presei.

în ziua înmormîntării, pe-o arşiţă caniculară, din Obor pînă la Cotroceni, din Dealul Spirii pînă la Gropile lui

Ouatu, lumea după lume, din case, din ogrăzi, de pe maidanuri, din mahalalele desfundate, s-a revărsat spre centrul capitalei. Trotuarele erau ticsite. Piaţa Palatului, lungă de şaizeci, lată de treizeci de coţi, era, cum au constatat unanim gazetele de-a doua zi, un nemărginit ocean de capete. Cortegiul se desfăşura impunător. Doi episcopi, şase arhimandriţi, cîrduri de popi în odăjdii strălucitoare păşeau maiestos în urma tavalelor cu colivă. Călcau apoi marţial, pătrunşi de solemnitatea momentului, delegaţii cercurilor sportive, ai cluburilor şi cazinourilor tot atît de sportive. Pe urma lor, în pasul tărăgănat al cailor cu antereie pe umeri şi cu pampoane între urechi, înaintau, legănîndu-se, carele cu coroane. In sfîrşit, surpriză ! inovaţie nemaivăzută pînă atunci în România : dricul fără cai. Pe-un autocamion, cernit şi vast ca un catafalc ambulant, îşi făcea suprema lui' călătorie, în sforăitul motorului drag, cel care în viaţa lui pămînteasă trăise şi murise pentru dînsul. Muzicile cîntau. Clopotele dîngăpeau. Steagurile fîlfîiau. Mulţimea admira cu gura 'căscată. Cortegiul trecuse de mult, şi privirile tot cătau încă, nesatisfăcute, întrebătoare. Parcă mai aşteptau ceva. O revelaţie. O destăinuire. Dezlegarea unei enigme. Atunci, ca şi cum acesta ar fi fost unicul răspuns demn de curiozitate obştească, într-o larmă asurzitoare de titluri urlate scîlciat, „ediţiile speciale" şi-au făcut apariţia. Ţigănuşii, cu braţele încărcate, năvăleau din urmă, răsăreau din lături, se aţineau la răspîntii, ieşeau ca din pămînt, foiau de colo-colo, forfoteau şi mişunau ca viermii. Mîini nerăbdătoare se întindeau de pretutindeni. Foile se vindeau ca pîinea caldă.

Pînă şi Stanca, spălătoreasă, din toată sărăcia ei, a scos un pitac de cinci şi-a cumpărat un număr de gazetă care avea pe ea poza boierului.

Arătîndu-i-o lui Tănase, cu gene umede de plîns, cu ochi măriţi de uimire, de extaz, de obscure şi tainice nădejdi, îi spunea :

— Uite pe boierul nostru... Vezi dac-a învăţat carte ?.. Vezi dac-a mers la şcoală ?... Vorbesc gazetele de dînsuL.. Uite !... aşa s-ajungi şi tu, dragul mamei...

VII

Că Tănase nu s-a dus la şcoală nici în anul acela, e uşor de bănuit. Că în mintea lui de copil a putut să mijească gîndul boieriei, e greu de presupus. Ceea ce. în schimb, e normal, controlabil şi istoriceşte dovedit e că n-a fost copil mai nenorocit pe lume ca micul Tănase în cea de-a doua săptămînă de la înmormîntarea lui Miron Azan.

Venise, ca de obicei, pe la zece dimineaţa. Sărutase în grabă mîna lui tatu-său şi-o luase în galop spre fundul curţii. N-a apucat însă s-ajungă nici pînă la grajduri şi s-a oprit locului, ca trăsnit. Cu ochi zgîiţi se uita în dreapta, în stînga, în jurul lui, şi nu-şi credea vederii. Cineva îl fermecase ? Sau avea orbul găinilor ? Grădina, grădina lui imensă, nesfîrşită, care-l primea de la poartă scuturîndu-şi amical spre dînsul pletele de întuneric, nu maţ \era nicăiri. O armată de muncitori desculţi, cu săpi, cu lopeţi, cu greble, cu topoare, cu tîrnăcoape ridicate în aer, dobora copacii bătrîni, spinteca frunzişul, scurma şi răsturna pămîntul, tăia drumuri drepte, ca pumnalele, pînă în inima grădinii. Copilul privea masacrul, ghemuiţi lipit de zidul grajdului. Privea fără să înţeleagă.

Şi, totuşi, nimic nu era mai lesne de înţeles. De la moartea lui cumnatu-său, casa şi ogrăzile colonelului Hotnog treceau prin transformări radicale. Mălina se învoise să-şi părăsească apartamentul şi să locuiască cu dînsul. Colonelul aproape că n-avusese nevoie să insiste. Mălina primea orice. Cu acelaşi zîmbet trist — indiferent sau resemnat — aproba toate ideile, oricît de nesăbuite, toate propunerile, oricît de extravagante, ale colonelului cuprins de-o febră mistuitoare de activitate. N-avea un minut de astîmpăr. Parcă n-avea nevoie nici de somn, nici de odihnă. Tot ce visa noaptea, toate năzbîtiile, cele mai costisitoare, toate năzdrăvăniile, cele mai năbădăioase, ţinea morţiş să le puie imediat în aplicare. De formă, se consulta cu soră-sa.

— Nu crezi, Mălino, că ar fi mai bine să spargem zidul intre odaia copilului şi camera albastră ?

— Cred că da... S-ar face mai mare.

în aceeaşi zi, pînă la ultima cărămidă, peretele cădea jos.

— Nu eşti de părere, draga mea, că veranda din stradă ar trebui astupată ?

Mălina se uita lung, gînditor, cu priviri care nu spuneau nimic, la dînsul. Veranda ? Strada? Ochii ei vedeau ca prin pîclă imaginile evocate. Răspundea blînd :

— Poate că da... Sînt sigură că da... ai dreptate.

în doi timpi şi trei mişcări, meşterii zidari, muştruluiţi ca la cazarmă, astupau veranda.

—• Ce-ai zice, Mălino, dacă la apartamentul lui Nelu i-am face o scară separată ?

Făcîndu-i propunerea asta neaşteptată şi cam bizară, ochii colonelului străluceau isteţ şi cu tîlc. Avea planurile iui. Gînduri poznaşe îi treceau prin minte. îşi amintea de tinereţea lui zvînţurată. N-ar fi fost de mirare ca n^potusău să-i calce pe urme.

Ca mîini-poimîine o să fie şi el cogeamite flăcău. N-o să stea doar cît lumea tot printre fustele mă-sii. Trec anii. Cresc pîrdalnicii ăştia de copii mai cUljai decît buruienile. Nici nu ştii cînd le dau tuleiele mustăţilor, îi crezi sfinţi nevoie mare, şi într-o bună dimineaţă te trezeşti cu ei că au gustat din mierea ursului, aşa cum se pomenise biata maică-sa cu el, cu el însuşi, colonelul Spiridon Hotnog de astăzi, în aşternutul slujnicei din casă.

Povestea era veche. O cunoştea şi Mălina. O cunoşteau toţi ai casei. Dar colonelului, cît era el de bătrîn şi din multe alte privinţi scos la pensie, nu numai din oştire, îi venea şi-acum apa la gură de cîte ori şi-amintea de Măndica. Mai rar aşa pui de fată ! Sprinţară ca un drac, neastîmpărată şi durdulie. Se îndoia ca trestia şi pîrîia ca un harbuz cînd o strîngeai în braţe. El îi aţinea calea pe scări, pe coridoare, în pivniţă, în cămară, pe oriunde bănuia că ar putea să întîrzie sau măcar să treacă. Somnul nu i se mai lipea de pleoape şi cartea o legase de gard. N-avea în gînd decît pe Măndica. Fata nu-i făcea pe voie ; dar nici nu fugea de el. Gemea numai în braţele lui şi scîncea înfricoşată :

— Lasă-mă, zău, conaşule !... Fugi, conaşule !... c-o să ne vadă coana-mare.

îi ţîţîia şi lui inima de frica mă-sii, dar făcea pe grozavul. Numai să spuie ea „da" şi, într-o singură noapte, să nu tragă zăvorul de la uşă, c-o învîrteşte şi-o aiureşte *el* pe coana-mare.

— Da' de ce să-l trag, conaşule? l-a întrebat fata rizînd mirată şi cu ochii măriţi de nevinovăţie. Nu-l trag niciodată... De ce să-l trag? Doar nu-s hoţi în casă. Şi-apoi, ce vrei să-mi fure ? Cămaşa de pe mine ? Mărgelele de la gît ? Sărăcia ? Năravul ?

Atît i-a trebuit lui să ştie. Măndica nu trăgea zăvorul. A lui era lumea ! în aceeaşi noapte, arzînd de nerăbdare *şi* zgîlţîit de friguri ca de frică pînă ce s-au culcat toţi ai casei, a coborît tiptil, în vîrful picioarelor desculţe, scara de serviciu care ducea la subsol. îşi ţinea respiraţia. Păşea ca pe ghimpi. Nici o treaptă n-a trosnit însă. Nici o uşă n-a scîrţîit. Şmecher lucru mare, avusese el grija să le ungă ţîţînele de cu ziuă. Pe dibuitele a găsit clanţa de la uşa Măndicăi. A apăsat-o. A împins. A trecut pragul. Abia atunci i s-a părut că toată casa vuia în jurul lui ca o scoică de mare, aşa îi vîjîiau urechile, îşi auzea zvîcnirile inimii. Genunchii îi tremurau. încremenit în mijlocul odăii, nu mai avea puterea să răsufle, nu mai îndrăznea să facă un pas. Mai mult tîrîndu-se decît mergînd, s-a apropiat de pat. Bîjbîind prin întuneric, a dat de sînii ei dezveliţi. Fata a scos un ţipăt înăbuşit :

— Mata eşti, conaşule?... Vai!... ce spaimă mi-ai făcut!... Dac-a auzit cumva coniţa !... Ce cauţi aici ?... Du-te, zău!... Du-te, conaşule... c-o să dăm amîndoi de bocluc...

îl ruga să şe ducă, îl ţinea strîns de mîini şi, respingîndu-l speriată, îi făcea loc sub pătură. El avea impresia că se luptă. Se lupta mai mult cu pătura decît cu dînsa. Cînd şi cînd izbutea s-o arunce în lături. Atunci, *o* clipă, simţea răceala sinilor tari, arşiţa pîntecului. Dar fata, iute ca sfîrleaza, se învelea repede la loc. Lupta reîncepea. Se strîngeau la întîmplare. Se sărutau pe apucate. El din ce în ce mai aprins şi mai dîrz ; ea din ce în ce mai slabă. Tocmai o ghemuise într-un colţ, cu faţa in sus, cu pătura aruncată peste cap şi simţea, într-o aiurare de gemete şi vorbe fără şir, cum, încet, pe nesim-

ţite, sub greutatea genunchilor lui, pulpele Măndicăi se dezlipeau, se desfăceau, se deschideau mai dulci şi mai calde decît porţile raiului, cînd, un ţipăt de groază şi odaia luminată ca ziua i-au îngheţat sîngele în vine. Dintre sînii Măndicăi şi-a ridicat capul vîlvoi. Maică-sa, răposata coana Profira, Dumnezeu s-o ierte, în cămaşă de noapte, cu sfeşnicul într-o mînă, cu cealaltă acoperindu-şi ochii de ruşine şi de oroare, înţepenise, ca o statuie, în cadrul uşii.

Ce-a urmat e greu de priceput în vremea noastră. Junele berbant a urcat scările subsolului mai repede de cum le pogorîse. Pantalonii îi cădeau în vine. Şireturile izmenelor îi atîrnau, ca maţele răţoilor, printre picioare. După ce l-a sfătuit, în batjocură, să-şi arunce un halat pe dînsul, maică-sa şi-a încrucişat braţele pe piept şi l-a întrebat, sever :

— Cum ai putut să faci una ca asta, tu, copilul meu ?

El privea nenorocit şi ţintă în podele.

— Aştept. Vorbeşte !... Slugilor ştii să le vorbeşti. Mamei tale nu mai ştii ? Hai, n-aştepta să te întreb de două ori. Răspunde ! Ce ţi-a venit ? Ce te-a apucat ? De cînd ai pus la cale ticăloşia asta? Te-ai înţeles cu dînsa?... Cînd aţi vorbit ?... Cînd aţi hotărît ?...

Vrînd s-o dezvinovăţească cel puţin pe ea, el a mormăit printre dinţi :

— Nu ne-am înţeles... N-am vorbit... Nu puteam să dorm... Mi-avenit... aşa...

— Şi cavaler pe deasupra !... Faci pe cavalerul !... Mutră de cavaler !... Uită-te în oglindă !... Un cavaler care minte cu neruşinare, care minte pe mama lui... Halal cavaleri... Dacă ţi-a venit... aşa... din senin... de ce atunci — nu sta pleoştit !... uită-te în ochii mei cînd îţi vorbesc ! — de ce atunci, pe furiş, ca un hoţ, ai uns azi ţîţînele de la uşi ?

Trăsnetul să fi căzut lîngă dînsul, n-ar fi rămas mai uluit. Pămîntul să i se fi degchis sub picioare, ar fi dispărut bucuros într-însul. Dar pămîntul era solid. Coana Profira, neînduplecată. Şi el, un copil nătîng, care se crezuse deştept lucru mare. Asta nu şi-o ierta. S-a prăbuşit între perne. Plîngea ca un nenorocit. Maică-sa l-a lăsat multă vreme să plîngă. Credea, probabil, că se face.

Abia după ce-a văzut pernele leoaică de lacrimi, a venit şi ea lîngă dînsul. I-a netezit părul, l-a mîngîiat, l-a sărutat pe tîmple, a încercat să-l liniştească. Cum el, însă, plîngea din ce în ce mai tare, cu hohote şi sughiţuri, s-a pornit şi ea pe plîns. Pînă după miezul nopţii, lipiţi unul de altul, au bocit amîndoi. El, ruşinea pe care a păţise ; ea, fecioria lui pierdută.

Ah ! dacă ar fi apucat s-o piardă cel puţin ! Dacă ar fi pierdut-o în noaptea aceea, pe pîntecele de foc şi între braţele de gheaţă ale Măndicăi !

Dar pe Măndica n-a mai văzut-o. Ochii cu dînsa n-a mai dat. Şi-a scuturat prima rouă a adolescenţei aiurea, altă dată, mult mai tîrziu, pe înnoptate, într-un bordel.

A plecat de acolo sătul, îngreţoşat, ca după o supă prea grasă în care ar fi găsit un fir năclăit de păr. Ani de-a rîndul a purtat într-însul regretul obscur al lucrurilor dulci care ar fi putut să fie şi n-au fost. Apoi au venit vîrsta, experienţa, uitarea. Ca atîţia alţii, şi-a trăit şi el traiul, şi-a mîncat mălaiul. Chefuri la toartă. Beţii pînă în zorii zilei cu fraţii de arme. Muieri, berechet. Le alegea rar. Le schimba cît mai des. Vorba lui : „încalecă !... Descăleca !..."

Nemaiputînd să-şi reînceapă altfel viaţa, nu mai dorea nimic pentru dînsul. Dar se gîndea la nepotu-său. Visa să-i netezească lui drumul; să-l scutească de dezamăgiri. Dacă o Măndica i-o ieşi cîndva şi lui în cale, pe drum de seară... Ei ! să-şi facă de petrecanie cu ea cît l-or ţine puterile şi curelele ! îşi spunea el cu zîmbet hîtru. Să-şi facă mendrele cît e tînăr. Frumos e. Bani o să aibă. Deştept o să fie, că doar are cui să semene. Ce-i mai trebuia ? Pe trai, nepoate ! O viaţă are omul! Şi tinereţea nu se mai întoarce. Numai de scară separată la apartament să îngrijească moş Spiridon ghiduşul. Să nu dea şi el de bocluc, ca dînsul.

Îşi freca mîinile, încîntat de invenţia lui ingenioasă, şi ochii îi sticleau în cap. Mălina nu îi vedea, sau, dacă îi vedea, era prea deprinsă cu apucăturile şi cu trăsnaiele iui frate-său ca să se mai mire. Răspundea apatic :

— Dacă zici tu...

— Dacă zic eu !... Dacă zic eu !... Dar zi şi tu o vorbă. Ai şi tu un cuvînt de spus. Nu sînt numai eu în casa

asta. Mi-ai lăsat totul în spinare. Nu mă plîng. încaltea la case mă pricep, nu zic ba. Nu mă dau în lături. Ştiu ce înseamnă o cărămidă. Ştiu ce-i tencuiala. La cazarmă *&m* învăţat şi meseria asta. Dar la grădini ! De unde vrei să mă pricep eu la flori şi la tot felul de zarzavaturi ? In viaţa mea am comandat oamenilor, nu buruienilor. De o săptămînă mă ţin de tine : „Hai, Mălino, să vedem ce ispravă au făcut şi grădinarii ăştia... !" Tu o să stai doar *in* grădină. Pentru tine i-am pus să taie toţi copacii. Ţie îţi plac florile. De cînd te ştiu, nu te-am văzut decît cu <nasu-n ele. Dinspre partea mea !... Cînd cucoanele îmi cereau buchete, trimeteam vistavoiul să le cumpere flori din piaţă...

Ameţită de torentul imputărilor şi amintirilor galante, intr-o zi Mălina s-a ridicat obosită din fundul jilţului :

— Bine... bine, dragul meu ! Mergem cînd vrei tu... Haidem astăzi. Cheamă şi pe Nelu. Tot e duminecă... o .să ia şi el un pic de aer.

Radios, colonelul a bătut o dată din palme şi a strigat sonor :

— Stane !

Dar Stan n-a răspuns pe dată la apel.

„Unde-o fi ?" se întrebă el uimit şi încruntat. Repetă mai tare :

— Stane !... Stane !... Cru...

De hatîrul Mălinei, şi-a înghiţit de pe vîrful limbii Înjurătura. S-ar fi înecat însă cu dînsa dacă n-ar fi bodogănit pentru el singur :

— Dare-ar moartea în tine să dea de ticălos ! Anafora *şi* catapiteasma cui te-au închinat. Nici n-am apucat bine să întorc capul, şi...

întrerupîndu-i monologul, Stan apăru gîfîind.

— Unde mi-ai fost, tîlharule ?

— S'trăiţi... Mi-a venit nevasta, s'trăiţi, domnule colonel !...

— Nevastă ?... Ce nevastă!... Care nevastă... izbucni colonelul. Ce ţi-am spus eu, mă ! De cîte ori vrei să-ţi spun ? Nu ţi-am vorbit româneşte ? Nu ţi-am spus : eu sînt nevasta ta !... m-ai auzit ?... Eu sînt mama ta !... m-ai jînţeles ? Eu sînt amureaza ta ! Paraclisul şi patra...

Mălina îşi ridică ochii în tavan, zdrobită. Interveni blajin :

— Un moment, dragul meu ! Stane, tu mi-ai spus, mi se pare, că nevasta ta e spălătorească.

— Da, săru-mîna, coniţă.

— Ştie să spele albituri mai fine ? Dantele ? Broderii ?

— Păi cum să nu ştie ! i-a răspuns colonelul. Ai şi tu nişte întrebări, draga mea... Dacă ţi-a spus că-i spălătorească.

Mălina nu insistă. Colonelul porunci în locul ei :

— Cheamă-ţi nevasta ! Roagă şi pe domnişorul Nelu să poftească în grădină. Vino după noi !

Aşa i-a văzut venind, pe tustrei, urmaţi de tatu-său şi de mă-sa, micul Tănase, ghemuit tot lîngă zidul grajdurilor, unde încremenise, stingher şi paraponisit. Cînd i-a văzut apropiindu-se, s-a lipit şi mai speriat de ziduri, parcă ar fi încercat să se facă una cu peretele. Dar ochiul de argus al colonelului, deprins să observe pe-un front de kilometri un nasture lipsă la mondir, îl reperase. Furios, s-a repezit la dînsul:

— Ce cauţi aici, mă ? Al cui eşti ? Cine te-a lăsat să intri ? N-am spus; o dată pentru totdeauna, că nu vreau să văd picior de pungaş în curte la mine ? ! răcni el, adresindu-se, peste capetele celorlalţi, în special lui Stan.

Stan amuţise. Nu îndrăznea să-i spuie că e copilul lui. Nevastă-sa, mai înfiptă şi mai bună de gură, i-a mărturisit ea păcatul ăsta.

— Bine... bine... mormăi morocănos colonelul. Trebuia să-mi spuneţi... Eu sînt stăpîn aici... Vreau să ştiu cine intră... cine iesă... Dacă e copilul vostru, poate să stea... Să se joace... Să nu strice nimic... Nu te freca aşa de ziduri, mă plodule, că-mi iei tot varul de pe casă.

Copilul, îngrozit, se feri în lături.

— Pare curăţel, observă Mălina, mai mult ca .să-l îmbune.

— Ia, o scîrbă... O jigodie... Uită-te la mîinile lui!

— Dar ochii!...

în adevăr, ochii copilului erau extraordinari. Pe fondul peretelui alb, în bătaia soarelui, străluceau viu şi negri, ca doi cărbuni aprinşi sub cenuşă. Ochi de lup încolţit de cîini.

— Cum te cheamă, copilule ? îi întrebă binevoitor Mălina.

Copilul îşi lăsă capul în piept. Privea pieziş.

— N-auzi ?... Cum te cheamă ? se răsti colonelul.

Stanca vru să răspundă ea în locul lui, dar colonelul îi reteză vorba. Afacerea începea să-1 intereseze. îi plăcea «ă zgîndărgască, să constrîngă, să scoată răspunsurile cu cleştele. Mălina, fără să vrea, îi strică şi de data asta plăcerea escomptată :

— Nelule, întreabă-1 tu ! Ție o să-ți răspundă.

Sfios, timid, Nelu făcu cîțiva paşi spre grajd. Ezita. Se opri. Mai făcu un pas. întrebă încet, cu glas cald, vibrînd de emoție :

— Cum te cheamă ?

Celălalt, posomorit, îmbufnat, la pîndă, gata s-o rupă de fugă sau să sară asupra lui, tăcea. Nelu repetă :

— Cum te cheamă ?... Mama te roagă frumos să-i spui cum te cheamă.

— Aceeaşi tăcere.

Stăteau față în față, în aparență la trei paşi pe pămînt, unul de altul, la antipoduri, în realitate ; copilul stăpînilor, firav, plăpînd, alb ca neaua, plăcut la vedere, drăgălaş în tot ce făcea, şi copilul slugilor, sumbru, sălbatec.

Descurajat, Nelu se întoarse către mă-sa :

— Nu vrea să răspundă, mamă !

— Lasă-1 atunci !

— Mai întreabă-1 o dată ! porunci colonelul. îi arăt eu lui dacă nu răspunde.

Speriat el însuşi de amenințarea lui unchiu-său, Nelu «găsi în nevinovăția ingenioasă a inimii o idee de geniu sau o idee a vîrstei :

— Spune-mi, te rog... Spune-mi cum te cheamă. Şi adăugă repede, în şoapte : Dacă-mi spui, îți dau o cutie cu bomboane.

Celălalt tresări :

— îmi dai ?

— Am spus că-ți dau.

— Tănase mă cheamă.

— Tănase ?... Şi mai cum ?

— Tănase Bojoc.

— Bojoc ! ?...

Nelu căsca ochi mari, rîzător, incredul. I se părea o* glumă răspunsul copilului, sau că Tănase îşi bătea joc de dînsul. Repetă vesel:

— Bojoc !... Şi se adresă mă-sii : Mamă, spune că-1 cheamă Bojoc !... Nu-i aşa că nu se poate ?... Ce fel de nume e ăsta ? Bojoc ? Bojoc !...

Privea nedumerit.

Şi în ochii lui naivi, fără ştirea lui, fără voia lui rîdeau toate incomprehensiunile care, mai vîrtos chiar decît răutatea, sapă, lărgesc şi adîncesc prăpăstiile dintre oameni.

VIII

Ca la două sâptămîni după aceea, Stanca a venit să spele rufele boierilor. Ceruse voie coanei Mălina să-şi ție copilul pe lîngă dînsa, şi cucoana se învoise. Micul Tănase trăia acurți toată ziua la doi paşi de raiul lui pămîntesc de odinidară, dar dacă i-ar fi fost la două poşte,, nu i-ar fi fost mai departe. Nu că nu era liber s-alerge şi să zburde în voie, mai ales cînd stăpînul nu era acasă ; pe el, însă, acum nu-1 mai trăgea inima să umble haihui printre rarii pomi bătrîni rămaşi în picioare, de-a lungul aleilor trase cu compasul, presărate cu nisip galben. şi mărginite, ici şi colo, de flori plăpînde, care şi ele parcă îşi trăgeau sufletul în plictiseala straturilor geometrice. Un grădinar veghea în permanență şi-şi făcea, mereu de lucru printre răsaduri. Copilul nu putea să facă un pas fără să nu-1 găsească pe urmele lui. Odată a vrut să rupă o floare. I se păruse ciudată şi hazlie. Avea două petale roşii ridicate în sus, ca două coarne de drac, şi sub un smoc de mustăți negre scotea o limbă de-un cot.. N-a apucat însă bine să-ntindă mîna, şi glasul paznicului, răsună amenințător :

— Ei!... Ei !... băiete !... nu-i voie să pui mîna pe flori...

Nimic nu mai era voie acum. Nu era voie să te urci în copaci. Nu era voie să calci pe iarbă. Nu mai era voie să rupi o frunză, s-alergi după fluturi, să te zbințui de ramuri, să scormoneşti pămîntul după rîme şi coropişnițe.

Trebuia să calci în vîrful picioarelor ca să nu găureşti nisipul cu călcîiele şi să umbli cu mîinile în buzunare ca să nu dai de bănuit grădinarului. Decît aşa grădină, mai bine lipsă. Botos şi mofluz, micul Tănase prefera să stea agăţat de fustele mă-sii, sau, cînd şi Stanca îi făcea vînt, să se pitească în bălăriile dindărătul grajdurilor.

Locul acesta de refugiu, scăpat ca prin minune de hîrleţul muncitorilor, nu era prea vast, nici poetic din cale-afară. Movile vechi şi proaspete de băligar duhneau de-ţi luau nasul, şi muştele bîzîiau asurzitor. Dar n-avea de ales. Era ultimul şi unicul lui refugiu. Acolo cel puţin putea să fie singur. îşi aşternea sub el foi late de brustur .şi izbutise să se apere de arşiţa soarelui, de lăcomia muştelor, de ţepele scaieţilor, ca şi de arsura urzicilor, împletind în jurul lui un fel de coviltir făcut din cozi şi frunză de cucută. Lungit pe burtă, cu capul încruntat, sprijinit în coate, urmărea ceasuri întregi zborul insectelor* şi bîjbîielile nesigure, stîngace, ale propriilor lui gînduri.

Copilul începea să gîndească. îşi dădea seama de asta fiindcă pentru întîiaşi dată începea să se simtă nenorocit. Nu ştia, nu-şi explica de ce. Nu analiza. Nu compara. Nu judeca. Dar ceva nedefinit îi strîngea inima. Avea acum de toate : şi hrană, şi locuinţă, şi îmbrăcăminte, şi, totuşi, parcă îi lipsea ceva. N-ar fi putut să spuie ce anume. Grădina poate ? Jocurile şi hoinăreala în nestînjenită libertate ? Şi-acestea, desigur. Dar şi altceva. Ceva mai mult decît atît.

în gîndurile lui difuze îşi făcea loc tot mai des copilul boierilor. îl vedea alb, deşirat, străveziu ca o luminare, li auzea glasul cald şi tremurat. Un fel de repulsie fizică insurmontabilă îl depărta de dînsul, şi-un sentiment confuz, inexplicabil, îl apropia. Se gîndea la el cu parapon jşi cu jind în acelaşi timp. îi era ciudă că nu-i răspunsese pe dată cum îl cheamă, că nu se împrietenise şi nu se legase cu el de la prima întîlnire ; şi .regreta amar că nu-i aruncase bomboanele în nas. Ar fi vrut să-i facă un rău mare, s-azvîrle cu pietre după el cînd l-o vedea trecînd spre grădină ; şi cînd într-adevăr l-a zărit trecînd într-o seară, s-a luat tiptil după dînsul, l-a urmărit de departe, ascunzîndu-se speriat şi prosteşte după pomi, şi s-a în-

tors în ascunzişul lui, furios că nu-i ieşise duşmăneşte în cale şi nenorocit că Nelu nu-l văzuse. Tot ce auzea vorbindu-se de Nelu îl durea şi-l pasiona. Mă-sa îi povestea minuni. Că domnişorul e cuminte şi ascultător. Câ umblă la şcoală, într-a patra primară, şi că toată ziua e cu cartea în mînă. Că la toamnă, în loc să se ducă la liceu, ca ceilalţi copii, or să vie dascălii la el acasă. Că. o să ajungă om mare şi învăţat.

— Şi eu o să învăţ... mormăi el într-o zi printre dinţi.

Dar mă-sa a dat trist din cap. Ştia ea ce se poate şi ce nu. Şi mai ştia că una-s copiii bogaţilor, şi alta copiii celor nevoiaşi. Şcoala nu se ţine cu vorbe de clacă. Trebuiesc bani. Bani pentru cărţi, bani pentru plăci, pentru plaivasuri, pentru caiete şi tot felul de hîrţoage. Bani şi iar bani. De unde să-i scoţi ?

— Barem dacă m-ar angaja şi pe mine boierii cu luna î: ofta ea. Am scăpa de plata chiriei. Am sta împreună cu tatu-tău. Am avea de toate. Şi strîngînd de ici, rupînd de colea, ai putea, poate, să mergi şi tu la şcoală.

Tănase ciulea urechile :

— Cînd, mamă ?

– Ştiu şi eu ! S-o îndura bunul Dumnezeu şi de noL Că n-am făcut nimănui rău pe lume.

Neavînd cu cine să pălăvrăgească şi cui să se spovedească, îi destăinuia copilului bietele ei speranţe. Era sigură că reuşise!să se bage pe sub pielea coanei Mălina. Dantele vechi, horbote de pe vremea bunicii, le spălase şi le zoise de nu-şi mai simţea buricul degetelor, dar le scosese din albie albe ca floarea de lămîiţă. Coana Mălina se minunase ea însăşi. Crezuse că o să i le facă ferfeniţă. I-a mulţumit frumos. Şi ea i-a vorbit la fel. I-a pomenit de răposatul. Şi cînd ochii coanei Mălina au prins să lăcrămeze, ea s-a aşezat binişor, în genunchi,, lîngă dînsa, şi i-a sărutat poalele rochiei. Cu degetele ei umede de lacrimi, cucoana i-a mîngîiat părul şi i-a spus:

— Mai vino pe la noi, Stanco...

— Cînd ne ducem, mamă ?

— Ştiu şi eu ! Nu mi-a spus cînd să vin. Da' o să mă cheme ea. Mare-i Dumnezeu ! S-o milostivi şi de noi.

Şă scăpăm odată de griji. Să fim in rînd cu oamenii. Să creşti şi tu pe lîngă domnişorul Nelu.

La numele lui Nelu, inima copilului s-a strîns, s-a făcut ghehi. Ceva neînţeles îl exalta şi-1 durea în acelaşi timp. Ar fi vrut s-alerge la el, într-un suflet, să-i spuie cît O aşteptase, cît îl dorise. Şi-ar fi vrut parcă să dispară, să se ascundă în fundul pămîntului, să nu mai dea ochii cu el niciodată.

IX

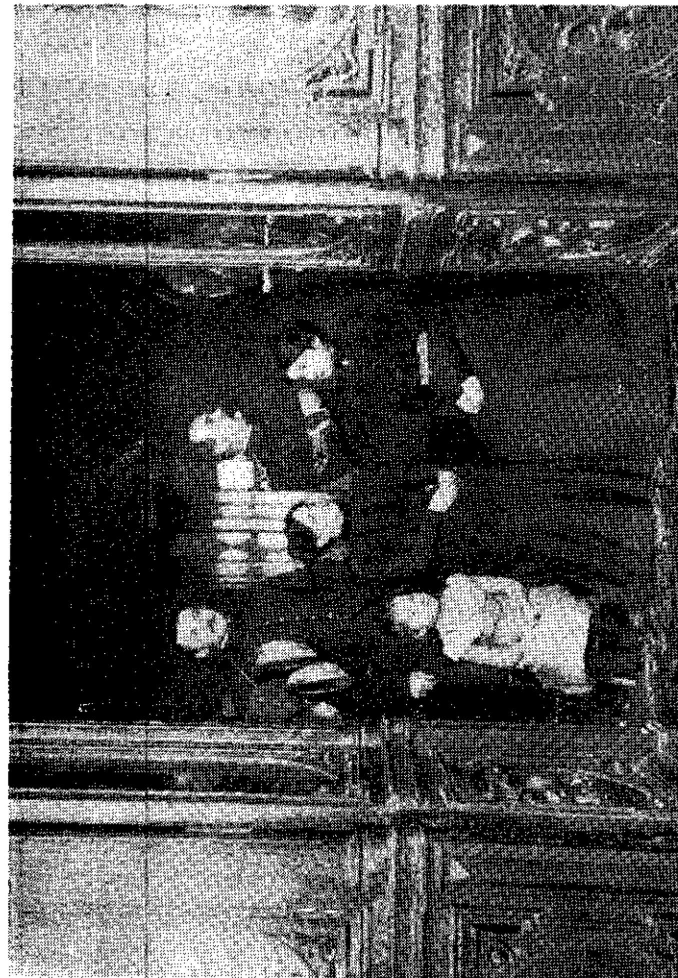
Zilele treceau una după alta. Stanca le numărase mai întîi; apoi, obosită de aşteptare, sleită de muncă şi de căldură, renunţase să le mai numere. Nu-şi împărtăşise încă dezamăgirea lui fecioru-său, dar în fundul sufletului ei se resemnase, recunoştea cu amărăciune că nu putea să fie altfel. Boierii au atîtea pe cap ! Atîtea belele ! Averi, acareturi, moşii! Ai o maghernîţă de odaie şi-un plod într-însa, şi tot trebuie să dai din mîini şi din picioare ca s-o scoţi la un capăt. Darmite cînd ai angaralele şi grijile bogaţilor ! Şi-apoi, cu căldurile astea, cui să-i mai ardă de slugi, de făgăduieli...

în adevăr, căldura era spăimîntătoare. De cum se lumina de ziuă, soarele, ca o gură de cuptor, mistuia cerul şi pămîntul. Oamenii abia dacă mai îndrăzneau să iasă din casă. Oraşul era ca mort. Iarba chircită printre bolovanii drumurilor părea mai curînd zgură decît verdeaţă. Frunzele, făcute ciuculete, uscate sfarog, se fărîmiţau de cum le atingeai cu mîna. Crengile copacilor atîrnau peste .zaplazuri, grele de tristeţă, albe de praf, asemenea sălciilor" pletoase. înseşi bălăriile erau arse, învineţite, ca şi cum o divină spălătorească cerească le-ar fi opărit, desde-dimineaţă, cu leşie.

Din postul cel mare al Pastelor nu mai căzuse o picătură de ploaie. Colbul se aşternea de două degete pe case, pe haine, pe suflete, pe gînduri. Cele cîteva sacale ale primăriei străbăteau, ca o glumă proastă, Calea Victoriei pînă la palat, bulevardul pînă la Universitate, alte trei-patru artere locuite de puternicii zilei. în urma lor caldarâmul aburea ca rufele zvînţgte peste care trece

N.D. Cocea (copil) în anul 1883
(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

N.D. Cocea militar, tatăl, Alice Cocea, Cleopatra Cocea, Florica Cocea
(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

N.D. Cocea, în 1911, în drum spre Roma
(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

fierul de călcat, şi aeiul, îmbîcsit un moment de miasme jilave, devenea **irespirabil** ca într-o baie turcească.

Bătrînii nu-şi aminteau de-o secetă mai cumplită. In albia Dîmboviţei, o p4lmă de noroi, cu irizări opaline de uleiuri şi materii fecale intrate în descompunere, evoca aproximativ proverbiala ei apă dulce de odinioară. Puţurile secau. Izvoarele amuţeau. Păraiele dispăreau. Din tot cuprinsul; regatului veştile veneau din ce în ce mai grave, mai alarmante. Ziarele aduceau amănunte oribile, recapitulări dezastruoase. Grîul, podoaba cîmpurilor noastre şi adevăratul vistiernic al statului putea fi socotit ca şi pierdut. Porumbul,; această tbtală şi unică hrană, pe atunci, mai ca şi astăzi, a orătăniilor din curte, a vitelor din bătătură, a porcilor şi a românului, era ameninţat. Secara, ovăzul, orzul, rapiţa, lucerna, iremediabil compromise. Din bulgării de ţărînă, uscaţi troscot, nimeni n-ar fi fost în stare să extragă un dram de sevă. Nici plantele, nici dobitoacele, nici oamenii. Lanurile şi holdele se uscau în spjc. Imaşurile ardeau. Şi, fapt tulburător, nemaivăzut şi nemaiauzit pînă atunci pe pămîntul acesta binecuvîntat, semn al timpului, prevestire timidă a furtunii care aveau să vie : ţăranii crîcneau.

Cu toată paza janjdarmilor, cu toate rigorile codului silvic, încăpăţînaţi ca din senin, tam-nesam **dîrji,** încruntaţi, intratabili, începeau mai pretutindeni să dea drumul cirezilor flămînde în pădurile boiereşti şi pînă şi în lăstarii statului.

Colonelul Hotnog, printre cei dintîi, a primit telegrafic înştiinţare că sătenii din cele patru comune de pe moşia lui şi-au slobozit vitele în crîngul dintre Sălbioara şi Opricani. Crîngul n-avea vreo valoare bănească prea mare. Cîteva fălci de stejar, mai mult gîrneaţă decît stejăriş, restul amestecătură : fagi, paltini, plopi, ulmi, mesteacăni şi, cît ţinea valea Sălbioarei, pe ambele maluri ale şuvoiului, numai răchită. Să-i fi mîncat vitele tot crîngul, cu pomi cu tot, pînă în rădăcină, şi încă paguba ar fi fost suportabilă. Dar colonelul se pregătea tocmai să plece la băi. Cumpărase biletele de tren. Reţinuse paturile la vagonul de dormit. Casa era cu dosu-n sus. Saltare deşărtate. Cuiere deschise. Straturi de naftalină presărată peste covoare şi aşternuturi. Aerul era irespirabil.

Şi Stan, cu tava de argint în mînă, smirna, impasibil, în faţa boierului.

Colonelul nu l-a văzut decît pe dînsul :

— Crucea şi găoaza mă-tii de trîntor. Hai! holbezi ochii la mine ? Ţara arde şi tu-mi stai înfipt în podele ca un par ? Las', că-ţi arăt eu ţie !...

După ce i-a arătat, din fugă, cîte stele verzi pot să încapă sub pumnii unui vechi ostaş, răcorit, dar nu satisfăcut, a contramandat plecarea, a luat pe rînd ministerele, a protestat, a tunat şi-a fulgerat şi a obţinut, în definitiv, tot ce dorea, adică înlocuirea telegrafică a ispravnicului, pe care nu-l avea de multă vreme la stomac, şi detaşarea în pas gimnastic a unui pluton de jandarmi la faţa locului.

încîntat de el însuşi, ceea ce i se întîmpla destul de des, mulţumit însă de data asta şi de ocîrmuire, ceea ce i se întîmpla extrem de rar, colonelul a putut să se consfătuiască în linişte cu Mălina asupra celor ce-aveau de făcut :

— Eu cred, Mălino, că cel mai bun lucru ar fi să plecaţi voi la băi, fără mine...

— Fără tine ?...

— Ei da ! Fără mine. Ştiu că o să vă vie greu. Dar ce vrei! Tu mă ştii. Sînt omul datoriei. Nu mă rabdă inima să-i las pe ţopîrlani să-şi bată joc de averea noastră. Nu-i numai a mea. E şi a ta. E şi a lui Nelu. Pe voi vă apăr...

— Bine, dragul meu... dacă zici tu... Păzeşte-te, însă !... Ia seama !

— Să mă păzesc !... să poftească numai !... Am un pluton de jandarmi cu mine... Şi-l am şi pe Stan.

— îl iei pe Stan ?

— Tîmpit !... Idiot !... Ştiu... Credincios, însă. Credincios ca un cîine.

— Dar noi ?

— Cum voi ?

— Aş lua atunci pe nevastă-sa.

— Ce nevastă ? Care nevastă ?

— Pe nevastă-sa... Stanca... aş lua-o pe lîngă Nelu. Pot s-o iau ?

— Poftim întrebare ! Dar ia, draga mea, pe cine vrei. Cheamă pe cine vrei. Tu eşti stăpînă aici în casă. Porunceşte numai. Stane !... Stane !... Unde-mi umbli, ticălosule ? în galop să-mi aduci pe nevastă-ta... O cheamă coana Mălina... Să nu care cumva!... Ai plecat?... Te-ai întors ?...

Bineînţeles că Stan nu se întorsese.

Dar aşa s-a făcut că Stanca şi cu fiul ei, Tănase, cînd pierduseră aproape orice nădejde în nemărginita bunatate divină şi nu mai credeau că se vor putea aciui vreodată în casa colonelului Hotnog, au văzut deodată schimbîndu-se rosturile vieţii lor — într-atît de mare e puterea lui Dumnezeu şi de nestrăbătute căile lui — fiindcă nişte pîrliţi şi necăjiţi de ţărani, din fundul Moldovei, îşi slobozjseră vitele la păscut, pe seceta cumplită din vara lui 1905, în lăstarele boiereşti.

x

în lipsa colonelului Hotnog şi în atmosfera calmă, intimă, a unei Staţiuni balneare de la poalele Carpaţilor, cunoştinţa dinti^e cei doi copii ar fi trebuit să se facă repede şi să meargă progresînd. Nu s-a făcut, însă, nici aşa de repede, cum ar fi cerut logica, şi nici fără ciocniri şi hărţuieli.

De pricină era mai întîi însăşi situaţia geografică a staţiunii.

Băile Herculane, în epoca aceea, erau aşezate peste graniţă. Făceau parte integrantă, cu obiceiurile, cu datinile, cu limba, cu eleganţa, cu civilizaţia lor, altele decît ale noastre, din ceea ce, printr-un termen generic şi invidiat, se numea la noi străinătatea.

Din regat se duceau la Herculane mai numai familiile de protipendadă mijlocie sau cu oarecare dare de mînă. Se ducea cam tot aceiaşi care în anii buni plecau la Karlsbad sau la Nisa.

Feţele de mese erau imaculate. Tacîmurile spălate şi lustruite cu îngrijire. Cearşafurile de la paturi, albe ca zăpada. Paturile fără ploşniţe. Supa şi sosurile fără muşte în ele. Chelnerii, jupînesele, oamenii cei mai de

rînd din serviciul băilor, cuviincioşi şi binecrescuţi; iar vizitatorii, indiferenţi fără aroganţă sau amabili fără servilism. Românul care se ducea acolo, deprins cu nă-ravurile şi apucăturile din ţara lui, se credea pe altă lume, deşi băile Herculane erau numai la o bătaie de puşcă de graniţa românească. Noul-sosit se uita bănuitor în jurul lui şi se crucea în el însuşi. Pentru acelaşi fel de bucate nu i se cereau zece preţuri deosebite. Mîncările nu erau pretenţioase, dar convenabile şi la înfăţişare, şi la gust. [...]

Bacşişul, ca oriunde, era dorit. La plecare, însă, nu se îmbulzeau, claie peste grămadă, zece portari, douăzeci de ţali, patruzeci de rîndaşi cu mîini murdare, în aceeaşi măsură întinse slugarnic şi hrăpăreţ. Drumurile erau stropite zilnic, şi şoselele, ca-n palmă. Praful nu te orbea şi "noroaie cleioase nu ţi se lipeau de tălpi. Puteai să mergi de la gară la cazino, pe orice vreme, în cipici de i§c. La cazino, la cofetării, la restaurante, nici înghesuială, nici hărmălaie, nici înjurături în gura mare la mesele vecine. Dacă erai însurat, tineri monoclaţi nu se chiorau la nevastă-ta ; şi honvezii unguri, fără să bată arogant din pinteni, cum şi-i închipuia şi-i descria presa din ţară, se dădeau curtenitor în lături şi te lăsau să le treci înainte.

Românul nostru se freca la ochi nedumerit. Era treaz ? Era beat ? Sau visa ?[...] Unde dispăruse el, mai ales el, floarea şi fudulia grădinii româneşti... unicul exemplar de netăgăduită originalitate pe care 1-a dat în decursul veacurilor vîna viguroasă a poporului şi geniului intim al neamului, el, chintesenţă de românism... triplu extract de inalterabilă seninătate în faţa gîndirii, a frumuseţii şi-a ridicolului, el, jovialul, cuceritorul, invincibilul, incomparabilul nostru mitocan naţional ?

Nu se vedea nicăieri. Nici picior, nici umbră de mitocan român prin partea locului. Ca o plantă sănătoasă, transplantată într-un teren secătuit, în cîteva zile, în cîteva ceasuri, se atrofia, se evapora, dispărea fără urmă. Pămîntul străinătăţii nu-i pria, pesemne. Nici aerul străbătut de efluviile, pe cît de subtile, pe atît de învăluitoare, ale civilizaţiei.

în ambianţa, în atmosfera asta rarefiată, e lesne de închipuit că apariţia micului Tănase a produs la început oarecare vîlvă, chiar şi în lumea sceptică şi greu de uimit a servitorilor. Străinii se uitau la dînsul ca la un fenomen.

Puiul nostru de valah, născut în inima capitalei şi crescut pe maidanele Dîmboviţei, rezuma într-însul, cu sinceritatea vîrstei, toate însuşirile şi înclinările rasei. La el acasă deprinderile lui treceau neobservate. în subsolurile băilor Herculane făceau însă senzaţie. Tănase, de pildă, îşi băga vioi degetul arătător în toate sosurile şi cremele care i se păreau suculente. Cu aceeaşi dexteritate îşi vîra apoi acelaşi deget pînă în fundul nărilor şi, cu superbă imparţialitate, îşi întindea mucii, deopotrivă, pe spetezele scaunelor, pe pereţi, pe muchea meselor, pe şervetele de şters tacîmurile sau pe fundp* propriilor lui nădragi. Ştia să scuipe, de la distanţă, printre dinţi şi împroşca cu scuipat, ca şi cum ar fi tras ia ţintă, fundurile tingirilor de aramă, înşirate deasupra maşinii de gătit. Se scărpina în cap lîngă copăile cu aluaturi. Experimenta, cu curiozitatea stricătoare a unei maimuţe, tot qe-i cădea în mîini, tot ce i se părea nou şi ciudat. întorcea robinetele de apă pînă ce izbutea să le scoată din ghivint. Trăgea de minerul closetului, trepidînd de entuziasm cînd cascada improvizată se înfunda în cîrpele şi hîrtiile aruncate cu ghiotura. Se agăţa de comutatoare şi le întorcea în ambele părţi pînă ce arcurile plesneau sub degetele lui îndemînatece. îşi făcea chivăre din tigăile cu forme bizare şi extravagante. încăleca bideurile cu frenezie, ţipînd şi chiuind : „Hi ! calule, hi !" pînă ce calul, recalcitrant, şchiopăta de-un picior sau îşi lăsa toate potcoavele sub impetuozitatea călăreţului. Scobea cu degetul, ca o simplă nare, pîlnia telefonului şi, cocoţat pe scaune, intrigat în aceeaşi măsură de zbîrnîitul soneriilor ca şi de apariţia şi dispariţia numerelor pe placa aparatului electric de chemat slugile, încerca să le pătrundă misterul, scociorînd cu toate degetele printre rotiţe, bobine şi angrenajuri.

Mă-sa, cînd dădea de el, îl lua de-o aripă, îi scutura niţel fundul pantalonilor şi-1 mustra cu blîndeţe. Doamna

Azan, asaltată de plîngerile personalului, enervată şi plictisită, a fost silită să intervie mai energic. A hotărît să-l ţie, ziua, pe lîngă dînsa. Hotărîrea, în aparenţă paradoxală şi riscantă, în realitate s-a dovedit eficace.

Pe lunecuşul parchetelor, neastîmpăratul Tănase n-a mai cutezat"să se aventureze cu aceeaşi impetuozitate, înălţimea plafoanelor, solemnitatea odăilor tăcute, severa rigiditate a mobilelor, înseşi jocurile lui Nelu, misterioase, inexplicabile, i-au luat piuitul. Nelu, la cîţiva paşi de maică-sa, pe-o masă cît toate zilele, plină cu tot felul de catastife şi buruieni, alegea, desfăcea, presa, lipea, dezlipea, eticheta ierburi adunate Dumnezeu ştie de pe unde. Ceasuri întregi nu scotea o vorbă. Arareori îi spunea blînd, dar distrat : „Adă-mi, te rog, buretele din odaia de baie..." sau : „Un pahar de apă caldă..." sau : „Guma arabică de pe etajeră..."

Tănase îi executa dorinţele, cu grabă, aproape cu bucurie, ca ordinele unui stăpîn. Se învîrtea pe lîngă dînsul. Aştepta ceva. Nelu îi mulţumea politicos. La atît se reduceau raporturile dintre dînşii.

Zilele treceau. Zile pline de soare, de cîntece, de zgomote tainice, de freamătul pădurii care începea la cîţiva paşi în spatele hotelului. Dimineaţa, încărcat cu ţoale şi umbrele, trebuia să se ţie de coada boierilor, prin parc, sau în cîmpul dinspre gară, unde Nelu îşi culegea florile pentru ierbar. După-amiezile trebuia să stea închis în casă, între stăpînă-sa care tăcea mereu şi fiu-său care nu vorbea mai mult. Tănase n-avea altă resursă decît să se uite lung pe geamuri sau la pereţi. Frumoşi erau pereţii ! Minunate oglinzile. Policandrul de sticiă, atîrnat în mijlocul tavanului, sclipea de-ţi lua vederile. Totul era mare şi frumos în jurul lui. Dar Tănase se uita pe fereşti din mijlocul atîtor bogăţii aşa cum probabil că se uita scatiul printre gratiile coliviei lui aurite. Ar fi luat cîmpii fără doar şi poate dacă, în sfîrşit, într-o bună dimineaţă, doamna Azan n-ar fi rugat frumos pe Nelu să se ducă singur după flori, fiindcă ea se simţea obosită şi nu tocmai bine. Copiii au plecat amîndoi. Nelu, calm şi serios ca de obicei ; Tănase, cu chica în nouri, abia călcind pe pămînt. De la prima cotitură nu l-a mai răbdat inima :

— Hai şi-om merge în pădure! ispiti el pe Nelu cu glas dulceag ca şi al mă-sii cînd se vîra pe sub pielea stăpînilor.

— în pădure ?... De ce ?... Ce să facem ?

— Ce facem şi pe cîmp, na!... să culegem flori...

— Flori ?... în pădure nu prea sînt flori...

— Ei aş !... Ştiu eu un loc... Mi-a spus ungurul de la eleftrică...

— Electrică, Tănase.

— De la elecftrică, domnişorule, că este un loc în pădure unde-s numai flori... calci pe flori...

Minţea cu neruşinare. Nu vorbise cu nici un ungur. Nici nu se gîndise la flori pînă atunci. Se uita ţintă, fără să clipească, gata să jure, în ochii lui Nelu. Acesta, ispitit, totuşi, se codea :

— Or fi drumurile rele... O fi umezeală... N-am luat ceva mai gros cu noi... şi n-am întrebat pe mama.

— Ii spunem noi, domnişorule, cînd ne-om întoarce. Nu-i totuna ?

Aşa-i ! în definitiv, era totuna. Vorba lui Tănase : ori înainte, ori pe urmă. îf, făcea doar nici un rău. Poate c-o găsi şi flori, Te porw ^şti!

Ispitit de Tănase, c i lăsat condus de el. Pînă după ora prînzului âu colin *f c pădurea în lung şi în lat. Flori, fireşte, n-au prea găs' Muşchi din toate speciile cunoscute, ferigi şi alte cîtf v . ierburi. Dar, în schimb, ce goană, ce mai de sărituri, <v de libertate ! Suişuri urcate de-a buşilea ; prăpăstii arr, itoare ; povîrnişuri moi, lunecoase, aşternute cu covor ck frunze moarte, în care te puteai da de-a tumba şi d-a berbeleacul; copaci răsturnaţi, peste care s-au luat la întrecere să sară unul mai sus decît celălalt; ciuperci într-un picior, mari cît fundul pălăriei şi roşii ca para focului ; stînci prăvălite ; lespezi ridicate cu forme bizare de oameni şi animale; rădăcini noduroase şi încolăcite ca şerpii şi, tocmai cînd rătăceau morţi de sete sub bolţile tăcute şi sonore ca bolţile bisericilor, deodată murmurul unui părîu care-şi săltă undele albe de spumă din piatră-n piatră, zburdalnic ca un copil şi mînios ca un moşneag cu sprîncenele zbîrlite. Cu ce poftă s-au adăpat dintr-însul! Culcaţi pe brînci, sorbeau apa din pumnii făcuţi pîlnie şi se îm-

proşcau rîzînd nebuneşte. Niciodată Nelu nu-şi închipuise că apa băută în silă din pahare poate să fie aşa de gustoasă cînd o lingi, picătură cu picătură, printre degetele murdare.

S-a întors la hotel cu coatele şi genunchii înverziţi, negru pe mîini ca un coşar, dar cu licăriri de lumină în ochi şi îmbujorat la faţă. Mălina s-a speriat mai întîi cînd l-a văzut intrînd pe uşă ca un pui de bogdaprostului. S-a liniştit, însă, curînd. Ascultîndu-i isprăvile şi palavrele, netezindu-i buclele umede de năduşeală, îl dojenea zîmbind :

— Numai să nu răceşti cumva, Nelule ! Uite cum ai transpirat.

— Cum să răcesc, mamă !... Era o căldură în pădure...

— Dar hainele!... Hăinuţe noi... Uite în ce hal le-ai făcut...

Copilul o luă de gît şi, cu capul culcat pe umerii ei, îi şopti, alintat :

— Lasă, că-mi faci tu altele, măicuţă !

— Dar lui Tănase cine-o să-i facă ?... La asta nu te gîndeşti. El e copil sărac. Vrei să-şi strice ghetele şi hainele pentru tine ?

Nelu se uită mirat la îmbrăcămintea lui Tănase. N-o văzuse pînă atunci, aşa cum era, jerpelită, prea largă pentru el, căpătată parcă de pomană, roasă la coate, descusută la încheieturi, cu pantalonii căzînd în vine şi cu ciorapii lărgiţi, lăsaţi peste ghetele rupte şi scâlciate. Un sentiment confuz, nu atît de ruşine pentru el sau pentru Tănase, cît de stinghereală, parcă de remuşcare, îi înroşi fruntea. Se lăsă mai apăsat pe umărul mă-sii, se ghemui mai bine la pieptul ei şi-i şopti dulce :

— O să-i faci şi lui, mamă... Nu-i aşa c-o să-i faci ?

— Ce idee !... Nici nu mă gîndesc...

— Atunci... Nelu ezită cîteva momente. Şovăia. Sta în cumpănă. In sfîrşit se hotărî : Atunci îi cumpăr eu... din banii mei.

Mălina răsuflă fericită. Inima copilului nu-i înşela speranţele. Nelu era bun. Ar fi vrut să-l ştie bun ca pîinea caldă. Avea teamă şi oroare de egoismul bărbaţilor. Tot ce făcea, puţinul cît mai putea să facă pentru dînsul, cu puterile ei slăbite, cu sufletul ei dezamăgit, era să-i sădească în inimă un pic de bunătate. Nu-şi explica suferinţele ei trecute decît prin lipsa minimului acestuia de clemenţă din partea naturii şi-a oamenilor. Ca toate firile slabe, ca mai toate femeile pe care călcîiul vieţii le zdrobeşte, ea se refugiase într-un vag ideal de blîndeţe şi de altruism, aşa cum altele se refugiază în pasivitatea viţiului, în anestezia bisericii, în neantul stupefiantelor. Gîndul că Nelu ar fi putut să moştenească ceva din egoismul lui tată-său o înspăimînta. Şi zîmbea fericită de cîte ori i se părea că întrevede măcar o umbră de porniri bune în sufletul copilului.

Nelu i-a zărit zîmbetul. A priceput că-i ghicise intenţiile. I-a sărit nebun de gît, a sărutat-o cu foc, i-a repetat de cîteva ori în şir, într-un fel de gîngureală absurdă şi stupidă, ca toate bîiguielile copilăriei, ca toate aiurările pasiunilor : „Măicuţă !... măicuţa mea dulce !..." şi, sigur de el însuşi, cu ochi înseninaţi, parcă ar fi rezolvat, bătînd din palme, printr-un rînd de haine noi, marea problemă a prietiniei lor viitoare, s-a îndreptat spre Tănase, care aştepta, ascunzîndu-şi ochii lui de lup sub pleoape de mironosiţă, lipit de uşorul uşii.

XI

Rîndul de haine i l-a cumpărat, şi-o pereche de ghete pe deasupra, dar prietinia copiilor n-a mers nici mai bine, nici mai rău pentru asta. Erau amîndoi la vîrsta aceea admirabilă printre toate, cînd cel care dăruieşte nu se crede în drept să pretindă ceva în schimb, iar cel care primeşte nu se simte obligat la nimic. Tănase a îmbrăcat hainele cu adevărate friguri de nerăbdare şi, în prima zi, le-a purtat ţeapăn ca un băţ, cuminte ca un înger. Nu îndrăznea să facă o mişcare nesocotită^ nu-şi îngăduia un moment de distracţie, nu risca un pas necalculat pe luciul parchetelor. (?unasul în toate oglinzile hotelului, se ferea ca de foc de picioarele scaunelor şi de colţurile perfide ale meselor. De-a doua zi, însă, a uitat că avea haine noi pe dînsul, iar într-a treia zi, cînd s-au întors acasă pe înserate, după ce

zburdaseră ca mînjii în libertatea pădurilor şi se tăvăliseră pe iarbă, în frunze, în prundişuri sau şedeau pe pămîntul gol, cu greu ai mai fi putut deosebi pe dînsul hainele lui vechi de cele noi. Le făcuse albie de porci.

Habar n-avea, însă. îl preocupau de o mie de ori mai mult toanele lui Nelu sau propriile lui motive de iritare. Nu izbuteau să se înțeleagă. Se certau, se încăierau, se împăcau de zece ori pe ceas. Lui Nelu îi sărea țîfna pentru te-miri-ce şi mai nimica. Uita că trebuie să fie bun. în toiul jocului nu mai ținea seamă de sfaturile mă-sii şi nici de creşterea sau, mai exact, de lipsa de creştere a lui Tănase. Cînd acesta îi punea piedici, se bosumfla. Şi cînd primea cîte-un ghiont mai tare în coaste, în loc să fie mulțumit că se oțeleşte, pleca bufnind, silindu-se din răsputeri să nu4 podidească plînsul. Pleca ferm hotărît să nu se mai joace cu Tănase niciodată. Primii paşi îi făcea cu nestrămutată energie. După al cincilea sau al şaselea, începea să şi-i rărească. La al zecelea se oprea locului. întors către Tănase, îi spunea, amenințîndu-1 cu degetul :

— Să ştii că n-o să mă mai joc cu tine !...

— Pagubă-n ciuperci !

— Şi-o să te spun şi la mama...

— Poți să spui !... Ce-o să-i spui ?...

— C-ai dat în mine.

— Şi tu ai dat.

— Eu?!... Eu am dat în tine? Revenea furios, exasperat : Minți !

— Ba tu minți !

— Baatu !

•— Baa tu !

Ca doi cocoşi, cu penele zbîrjite, se chiorau unul la altul. Dumnezeu ştie ce-ar fi putut să _se întîmple dacă tocmai atunci, din fericire, n-ar fi trecut prin aer un bondar, un cărăbuş sau vreo altă gînganie. Cu ochii după ea, copiii o luau la goană. îşi uitau de supărare. Se împăcau. Se trînteau. Se buşeau. Se luau iarăşi la gîlceavă.

O singură dată cearta a fost mai gravă. Din ce pricină, probabil că nici ei n-ar fi ştiut să spuie. Destul că nu Şi-au vorbit aproape un ceas. Nelu se oprise la douăzeci de paşi de data asta. Tănase sta nemişcat, neclintit, pe

terenul luptei, îmbufnat şi țepos ca un arici. Degeaba tre-Ț ceau minutele, degeaba pierdeau bunătate de vreme, înrăiți deopotrivă, nici unul, nici celălalt nu ceda. Abia ca la un ceas după sfadă, Tănase, plictisit pesemne de aşteptare şi cu oasele înțepenite, şi-a cătat şi şi-a făcut singur de joacă. Cine ştie ce găsise printre ierburi ! Se plecase atent şi, aşezat pe vine, boscorodea, descînta şi, din ce în ce mai repede, îi mergeau gura şi mîinile ca suveica în războiul de țesut pînză. Nelu i-a surprins mişcările. Nedumerit mai întîi, apoi intrigat, s-a urnit din loc. Se făcea că se îndreaptă în altă parte şi fluiera nepăsător. Dar pe nesimțite, cu ocoluri, cu şiretlicuri cusute cu ață albă, se apropia de dînsul. Celălalt îşi întețea jocul, îşi încovoia spinarea, se făcea ghem, se umfla ca o cloşcă peste ceea ce găsise în iarbă. Nelu, nemaiputînd să-şi stăpînească curiozitatea, 1-a întrebat, în sfîrşit :

— Ce ai acolo ?

— Treaba mea !

— Vreau să ştiu şi eu.

— Nu mai şti ! Cine ştie prea multe îmbătrîneşte degrabă. Eu nu te întreb nimic. Lasă-mă şi tu în pace!,

— Nu te las !

Glasul îi tremura uşor. Un strop de apă, ca o lacrimă greu de înghițit, îi atîrna de gene. îl dureau deopotrivă : curiozitatea ațîțată şi nesatisfăcută, cearta prea lungă, izolarea, răutatea lui Tănase. Adaogă, milogindu-se :

— Te rog... Tănase !

— Poți să mă rogi mult şi bine.

— Eşti rău !...

— Aşa sînt eu !

— Ce ți-am făcut ?

— Ce-mi dai dacă-ți arăt ?

întrebarea ^ țîşnit dintr-însul neaşteptată, neprevăzută.

— Ce vrei tu !... s-a grăbit să-i răspundă Nelu.

Şi tot aşa de prompt, fără să se gîndească, fără să fi dorit ceva anume, el i-a cerut „o porție de înghețată" de la negustorul ambulant care trecea prin parc în fiecare seară.

De ce i-a cerut înghețată? Ce i-a venit să ceară? Nu ducea doar lipsă de nimic. Avea de toate. Mînca pînă

ce nu mai putea. Stăpîni şi slugi îl îmbuibau cu bunătăţi, îngheţata din restaurantul cazinoului trebuia să fie oricum, mai bună decît zăpada colorată din tinicheaua negustorului ambulant. Şi totuşi, ca şi cum ar fi apucat pe Dumnezeu de picior, aşa a sărit de gîtul lui Nelu. S-au îmbrăţişat, s-au pupat şi, braţ la braţ, voioşi şi fericiţi, sărind şi chiuind de răsuna pădurea, au plecat în căutarea îngheţatei. Nelu a scos cîţiva gologani din puşculiţa în care îşi avea strînse economiile. A scos şi în ziua aceea, a scos şi în zilele următoare, din ce în ce mai des şi sume din ce în ce mai rotunde, fiindcă certurile nu se răriseră în urma porţiei de îngheţată, ba dimpotrivă, şi fiindcă, după fiecare împăcare, în inima micului Tănase, înţărcată prematur de toate bunurile lumii, încolţeau acum pofte trezite, dorinţa invincibilă, aşa de copilărească, totuşi, aşa de omenească, să aibă şi el măcar o parte din tot ce visase, ce-abia întrezărise şi n-avusese pînă atunci : baloane, săbii, cercuri de lemn, soldaţi de plumb, mingi, unelte de traforaj, scule de grădinărie, o mie şi-o mie de alte minunăţii care luceau şi-i făceau irezistibil cu ochiul din galantarele dughenelor înşirate pe marginea parcului. Le rîvnea pe toate. Pe multe dintre ele lena avut pe rînd.

Nici sosirea colonelului Hotnog, cît era el de aspru şi de temut în cuvinte, n-a întrerupt traficul acesta sentimental de reconcilieri şi jucării.

Colonelul venise din ţară bine dispus. învinsese pe mocofani. Pusese cu botul pe labe pe ţopîrlani. Cît era ziua de mare povestea soră-sii, cunoscuţilor, copiilor, oamenilor cu care abia apuca să intre în vorbă ce făcuse, ce dresese, cum dase afară pe primar, cum măturase pe ispravnic, în ce ape se scălda prefectul, ce aflase de la căpitanul de jandarmi, cîţi bătuse, cu cîţi înfundase puşcăriile, ce-o să mai facă şi cum o să-i învîrtească şi-o să-i silească pe toţi să joace aşa cum le-o cînta el. Era radios. Trei săptămîni în şir nu dormise două nopţi într-un pat, nu mîncase şi nu-şi făcuse nevoile decît pe apucate. Dar nu se plîngea. Ieşise pe-a lui. Le arătase el. O să-1 ţie minte şi copiii de ţîţă. O să-i rămîie numele de pomină în tot judeţul. De-ar fi num^i cîţiva ca el în ţara românească — i-au spus notabilii tîrgului, la

plecare — autorităţile ar băga-o pe mînecă şi ţăranii şi-ar găsi naşul î

— Dar nu sînt !... De unde să-i scoţi dacă nu sînt? se întreba tragic colonelul. Generaţie păcătoasă, dom'le ! continua el, adresîndu-se copiilor sau Mălinei. Parcă n-ar avea sînge în vine, ci apă chioară. I-am văzut la treabă. Toţi dădeau bir cu fugiţii. Deputaţi, prefecţi, militari, magistraţi, nişte şoltici ! Ţi-e şi greaţă să stai de vorbă cu ei. Marţafoi ! Papugii ! Chiulangii !... Ţară ticăloasă !... Ţară nenorocită !... Numai într-ăştia mai ni-e speranţa ! exclamă el, arătînd spre Nelu. Vino-ncoa, măi Nelule, să te joace moş colonelu pe genunchi. Tu eşti generaţia nouă. Tu eşti speranţa ţării. Să creşti mare, măi băiete ! Să mi-i freci de gîlci ! Să le iasă untu dintr-înşii !

înşfăcat zdravăn de umeri, aşezat călare pe genunchii lui unchiu-său, Nelu se lăsa cît putea mai mult pe spate, cu braţele ţepene, proptite în pieptul colonelului. Era din păcate la vîrsta cînd sentimentele se ascund cu mare greutate. Nelu nu-şi dădea seama că era în interesul lui să-şi menajeze unchiul bogat. Chiar dacă şi-ar fi dat seama, n-ar fi putut să-şi învingă un fel de repulsie instinctivă, mai mult fizică decît sufletească. Barba nerasă a colonelului îl înţepa. Mirosul de tutun al gurii îl sufoca. Poveştile cu bătăile îl închietau şi-l intrigau în acelaşi timp. Cu toate semnele alarmante ale Mălinei, nu se putea opri să nu întrebe :

— I-ai bătut pe toţi, moş Spiridoane ?

— Pe cîţi am pus mîna... Pe rudă, pe sămînţă.

— Şi cum i-ai bătut ?

Colonelul făcea mare haz :

— Ei, bată-te vina de copil ! Păi cum vrei să-i bat ? Ia ! cum se bate. I-am întins la pămînt. Le-am dat iţarii jos. Şi dă-i şi dă-i, pînă ce-au făcut jandarmii scurtă la mînă.

— Şi de ce i-ai bătut, moş Spiridoane ?

— Ei ! asta-i bună ! De ce să-i bat ? Tu nu ştii, măi diavole, de ce-o să te bat şi pe tine dacă o să-mi faci vreo poznă ? O să te bat, colea, la popo, ca să-ţi vie mintea la cap.

* — Spiridoane!... Pentru Dumnezeu!... protesta Mălina, acoperindu-şi faţa cu mîinile.

Dar Nelu nu era încă dumerit. Cunoştea şi el proverbul. Un lucru îi tulbura, totuşi, judecata. întrebă, cu îndoială :

— Atunci... moş Spiridoane... pentru ce lui Stan îi dai numai la cap ?

Colonelul se uită la el aiurit. Nu-şi credea urechilor. Ce să-i răspundă ?

— I-auzi, plodul naibii !... L-ai auzit, Mălino ?... E dat dracului copilul ăsta ! Deştept, lucru mare ! Nici nu bănuieşti cît vede. Vino să te pupe moşu-tău, împielițatule ! Aşa moştenitor mai înțeleg şi eu. Să ne trăiască, Mălino !

Sărutîndu-1 zgomotos pe amîndoi obrajii, se gîndea în vremea asta şi, zărind deodată pe Tănase, exclamă triumfător :

• —-Ştii de ce-i dau la cap, măi diavole ? îl bat pe tată-său ca să-i vină mintea lui fiu-său. Ai priceput acum ?... Ai înțeles şi tu... măi, ăla... cum îți mai zice ?... Ia făte-ncoa', să te văd şi pe tine cum arăți la faţă... Cum te cheamă, mă ?

— Tănase, săru-mîna.

— Pe-a măti, mă, s-o săruți, nu pe-a mea, că nu sînt popă... Neam de neamul meu n-a fost popă. Auzitu-m-ai ? Mie să-mi spui... Lipeşte călciiele !... Capul sus !... Zi după mine : „Să trăiți, domnule colonel !..."

— S'trăiți, domle colonel ! repetă Tănase înfricoşat, dar înfipt băț în luciul parchetului, parcă mă-sa l-ar fi turnat pe lume cu latul palmelor lipite pe vipuşca pantalonilor.

— Aşa!... Bine, băiete!... Te văd că eşti dezghețat. Uită-te la el, Mălino ! Umerii dați înapoi. Pieptul scos în afară. Nu-i sfrijit ca Nelu al nostru. Ce mai copil de trupă aş face dintr-însul ! Vrei să fii soldat, măi țîncule ?

— Da ! s'trăiți, domle colonel!

— L-auzi, Mălino ? Să ştii, băiete, că te-au văzut sfinții. Fac din tine un pui de jandarm, să bagi satele în răcori. Carte ştii ?

Tănase o sfeclise. De data asta i se înfundase. De unde era într-al nouălea cer, se simți buşit iarăşi la pămînt. Nu ştia, barem, ce să răspundă. Cum să spuie că nici măcar buchele nu le cunoştea ?

— N-auzi, mă ?

— Aude, dragul meu, îi explică împăciuitor Mălina. Dar ce vrei să-ți răspundă ? N-a fost la şcoală. Pricepi şi tu. Oameni săraci.

— Cu-atît mai bine ! proclamă scurt colonelul. N-are nevoie de carte. Cartea încurcă mințile. De cînd cu şcoalele astea, au înnebunit oamenii. Dacă ar fi după mine !... M-auzi, mă ! O să înveți numai să scrii şi să citeşti. Mălino, pune la toamnă pe-un dascăl de-ai lui Nelu să-1 învețe abecedarul. Atît ! Cît se cere în jandarmerie. Nici 0 iotă mai mult. Pentru rest, las' pe mine ! Dacă nu fac om din tine, mă !... cuțu să-mi ziceți! Stînga-n pre, jur ![1] Rupeți rîndurile ! Mai vedeți-vă de joacă. V-am văzut destul. Mi s-a acrit de voi...

Concediați astfel, fără alte forme, copiii s-au strecurat pe uşă. Nelu, îngîndurat, întristat, fără să ştie de ce ; Tănase, păşind soldățeşte, ca la paradă, lîngă dînsul.

Afară se înnoptase. Globurile electrice întindeau asupra parcului o pînză lăptoasă de lumină. Cerul se vedea ca printr-o pîclă. Stelele scăpărau. Ici şi colo, ca țîşnită dintr-iirTamnar invizibil, o stea se desprindea din spațiu şi, lunecînd tăcută, cădea dincolo de dealuri.

— A mai murit un om ! exclamă Tănase. Şi încă unul!... Şi alți doi!... Că mulți mai dau ortul popii în seara asta, Doamne, iartă-mă !

Nelu nu-i răspundea. Se simțea slab şi abătut. Ceva nedefinit, dar greu de dus în spinare, îi apăsa umerii. Nu-1 copleşea imensitatea naturii. Copiii n-au încă noțiunea infinitului şi nici sentimentul acela deznădăjduitor, de vid şi de nimicnicie, al eternității. Altceva îi măcina sufletul. Ceva care era în el şi n-avea nume ; ceva care-1 durea, fără să poată spune de ce şi unde. 1 se părea că se sfîrşeşte. Ar fi vrut să nu mai fie. Dacă ar fi ştiut ce e neantul, s-ar fi pierdut în el, fără durere, fără regrete. Cîți copii nu dispar aşa, chemați de un presentiment tainic, de-o tulbure şi fascinantă preştiință a dezamăgirilor existenței. E aşa de simplă moartea la vîrsta lor. O stea cade în noapte. Un suflet obscur se stinge. Viața îşi continuă mersul : zgomot, zîzajrii, minciuni, înşelăciuni, fățărnicie, iluzii, năzuințe, idealuri vorbe,

[1] **în original :** *acum !*

palavre ! Nelu auzea, indistinct, ca prin vis, un hodorogit monoton de vorbe goale. Tănase declama nopţii :

— Vreau să fiu soldat ! O să am sabie ! Şi puşcă ! Nu ca puşca pe care mi-ai dat-o tu, Nelule. Puşcă adevărată. Puşcă cu gloanţe în ea. O să trag în duşmani. Pac ! Bang ! Ura ! Eu o să comand. O să merg călare. O să am un cal alb. O să fiu ca domnu colonel : ghenăral!... jandar !... soldat i...

Ultimul cuvînt, prin asociaţie de idei, îi aminti de-un cîntec pe care-1 repetau în cor ordonanţele în subsoluri. Cîntă şi el :

— *Ah ! ce frumoasă este viaţa de soldat /...*

Cînta de-şi rupea plămînii. Declama de huiau văile. Urla cu convingere.

Superioritatea incontestabilă a urletelor asupra gîndirii e în faptul că se fac auzite. Forţa lor de pătrundere e irezistibilă. Pe-un Kant poţi să nu-1 auzi. Pe-un France, pe-un Bernard Shaw poţi să nu-i urmezi. Cum să nu te convingă, însă, porunca jandarmului, cînd se exprimă în limbajul sonor al înjurăturilor subliniate şi punctate cu patul puştii ; cum să nu-ţi spargă timpanul urechilor huiduielile antisemiţilor, vociferările patriotului de profesie, făgăduielile politicianului, declaraţiile ministrului ignar, cînd miile de trîmbiţe ale presei le reproduc, le comentează, le tălmăcesc şi le răstălmăcesc pe înţelesul tuturor. Păstrînd, bineînţeles, cuvenitele proporţii, Nelu a fost silit şi el să audă peroraţia lui Tănase. Profitînd de-un moment neaşteptat de acalmie, 1-a întrebat, trist:

— De ce vrei să te faci soldat ?

Cu mîinile în şolduri, proptindu-se soljLd pe ambele picioare, Tănase i-a răspuns, superb şi lapidar, cum ar fi făcut orice alt puternic al zilei în locul lui :

— De-aia !

Puternicul zilei s-ar fi mărginit la atît. Istoria ni-e martoră. Tănase, însă, era copil. Îşi bănuia limita puterilor. Nu s-a obstinat, prin urmare, mai mult decît era strict necesar în afişarea aceasta orgolioasă de principii. Propria lui afirmare, măgulindu-i vanitatea, nu-1 satisfăcea pe deplin. Simţea că-i mai lipseşte ceva ; ceva imponderabil, dar definitiv, aşa cum ar fi, bunăoară, asentimentul obştesc, entuziasmul ambiant sau, cel puţin, deocamdată, aprobarea lui Nelu. Un instinct sigur îl călăuzea. Toţi triumfătorii vieţii, ajunşi sau în găoace, beneficiază de instinctul acesta. Asemenea iederii şubrede, care se urcă la înălţimi vertiginoase, cu-o unică şi indispensabilă condiţie : să-şi simtă rădăcinile bine înfipte în scoarţa copacilor solizi, ei au neapărată nevoie de reazămul fizic, de complicitatea morală a unui suport pe care, negăsindu-1 în ei înşişi, îl caută în afară. Vîrsta nu importă. Un plod de doisprezece ani, înzestrat de natură, se orientează tot aşa de sigur printre asperităţile vieţii ca şi mugurul abia apărut la suprafaţa solului al parazitului vegetal.

Braţele lui Tănase, unduioase şi feline, ca două zvelte ramuri de iederă, di^vrj^u drumul fără greş. învăluiau mijlocul lui Nelu ; îl înlănţuiau. In acelaşi timp, glasul lui ascuţit, ca al mă-sii, se făcea dulce şi ademenitor pentru dînsul :

— Zău, Nelule, fă-te şi tu soldat ! Spune că vrei ! De hatîrul meu, spune ! De ce să nu te faci ? Am merge împreună la război. Ne-am bate pe cai mari. Eu pe-un cal alb. Tu...

In termeni naivi, de bună seamă, dar elocvenţi, îi descria viaţa ostăşească, aşa cum o văzuse el însuşi în zilele de parăzi naţionale şi aşa cum şi-o imaginează toţi copiii, plină de strălucirea fireturilor de aur, de zăngănitui armelor, de bubuitul tunurilor, de aventuri minunate sub steaguri tricolore, desfăşurate în vînt, cînd caii nechează, şi tobele bat, şi goarnele sună, în aerul de sărbătoare al uralelor frenetice. Tănase vedea aievea armatele trecînd. Auzea freamătul mulţimilor. împins ca de un resort, purtat de aripi nevăzute, păşea în tact şi repeta cu ardoare :

— Un... doi... stîngu !... Un... doi... stîngu !

Fără voia lui, Nelu îşi potrivea pasul în pas cu dînsul. Călca mai sprinten. Bătea talpa de pămînt. Cadenţa mersului — ceea ce e ştiinţificeşte constatat şi dovedeşte o dată mai mult, dacă e nevoie, admirabilele însuşiri ale educaţiei militare — îi aşeza, îi echilibra, îi potolea gîndurile prin totala lor anihilare. Nu se mai gîndea la nimic. Nu se mai întreba ce se petrecuse cu el. Ce-1 apucase ? Ce i se năzărise ? De ce se bosumflase prosteşte

şi se supărase pe lume ca văcarul pe sat? Ştia acuma pe Tănase lîngă dînsul. Ii simţea braţul puternic. Mersul eroic, în tăria nopţii, pe pămîntul solid, îi ajungea.

Mergeau voiniceşte, fără griji, fără ţel. Drumul se aşternea înaintea lor, obscur şi totuşi luminos, ca un braţ din calea robilor, rupt din cer şi aruncat, printre dealuri, pe pămînt. Dar ei nu-l vedeau. Coastele abrupte se ridicau de-a dreapta şi de-a stînga lor, valuri de smoală închegată, ziduri uriaşe de cetate. Ei nu le vedeau. Cerul, el însuşi, peste capetele lor, îşi flutura miracolul etern al stelelor pîlpîitoare şi căzătoare. Ei nu-l vedeau. Ar fi trebuit un cutremur sau cine ştie ce alt cataclism ca să-i pironească în loc. Nelu ar fi mers orbeşte pe urmele lui Tănase. Tănase repeta din ce în ce mai înflăcărat : „Un... doi... stîngu ! Un... doi... stîngu !..."

Cu toate astea, iată, el cel dintîi s-a oprit brusc.

Un sîmţ&rre de lumină, mare cît o gămălie de ac, a făcut minunea asta. în mintea copiilor cataclismele pot lua formele cele mai neprevăzute. Strîns bine în Nelu, vibrînd de emoţie, îi arăta marginea şanţului:

— Uite!... Uite colo!... O stea a căzut în iarbă.

Nu era o stea, fireşte. Era un simplu licurici. Tănase nu mai văzuse licurici pînă atunci. Pe uliţele mahalalelor şi în gunoaiele maidanelor, nopţile nu sînt luminate de candelele astea miraculoase. Abia dacă, la rare intervale, fumegă cîte-un felinar. Nelu, el, mai fusese la băi, sau în munţi, la staţiuni climaterice. Citise şi în cărţi. Ştia că stelele nu ard pe pămînt şi că insecte luminoase trăiesc în ierburi. Cît se pricepu mai bine, îi explică lui Tănase taina asta extraordinară. Tănase se crucea :

— Luminează fără să ardă ?

— Fără.

— Poţi să pui mîna pe dînsul fără să te frigi ?

— încearcă !

— Nu muşcă ? Nu înţeapă ?

— Da' de unde !

— Nu mă minţi ?

— Uite... o să-l iau eu în palmă.

Binişor, cu precauţiuni infinite, Nelu scutură un firicel de iarbă în podul palmei. Licuriciul alunecă şi străluci, între degetele adunate, ca un opal viu, luminat pe dinăuntru. I se vedeau inelele mişcîndu-se. Coada, ridicată în aer, părea umflată de vîlvătaia flăcărilor interioare. în fundul palmei lui Nelu se jucau reflexe de umbre şi lumini, ca în mîinile bine-credincioşilor, la ^enii, cînd îşi apără flacăra luminărilor de bătaia vuitului." Tănase privea siderat.

— Stăi, să pun şi eu mîna pe dînsul...

Convingîndu-se că licuriciul nu-l frigea, îl luă şi el în palmă. îl rostogoli cu grijă, îl săltă, îl mişcă, îl admiră cîteva minute în şir. Uitase de soldăţie. Uneori, atins cu degetul, licuriciul îşi aprindea toate focurile într-un singur punct; alteori le risipea, le împrăştia într-însul în valuri lăptoase.

— Ai văzut, Nelule ? observă atent Tănase. Cînd îi pun degetul pe coadă, luminează mai tare.

Repetă experienţa de cîteva ori, apoi, vroind probabil să-şi explice misterul acesta impenetrabil, apucă licuriciul între două degete. Valuri speriate de lumină se revărsară printre inelele agitate. Nelu tresări :

— Ia seama!... Nu-l strînge aşa de tare. O să-i faci rău.

Dar Tănase nu-l auzea. Cu ochii înfipţi îr podul palmei, urmărea pîlpîirile sîmburelui de lumină. Tot interesul lumii se concentra acum pentru dînsul în zvîcniriie plăpîndei făpturi incandescente. îşi apropia degetele, le depărta uşor, le strîngea iarăşi. Nelu îi urmărea mişcările cu sufletul pe buze. Se ruga încetişor de dînsul :

— Tănase... Te rog, Tănase... Lasă-l ! Ajunge acum !...

Surd, încruntat şi mut, Tănase strîngea. între degetele lui neîndurate, inelele de opal şi de lumină se stingeau unul cîte unul. Nelu le vedea stingîndu-se. îi venea să plîngă. îi venea să urle. Nebun de furie, cu-o putere pe care nu şi-o bănuia, se repezi cu capul în pieptul lui Tănase, i se agăţă de umeri, încercă să-i îndoaie braţul. Surprins de violenţa atacului, Tănase şovăi un moment. Reuşi însă repede să-şi elibereze mîna. Apărîndu-se cu dinţii, cu coatele, cu picioarele, îşi ridică braţul liber în aer. Licuriciul mai lumina încă. Părea un far care se stinge. La picioarele lui, cei doi copii se băteau orbeşte, pe tăcutele. Nelu, cu exasperare. Tănase, rînjind. îşi recăpătase sîngele rece. Se simţea iarăşi cel

tnai tare. Intenționat, voluntar de data asta, a strivit între degetele lui de fier ultima picătură de materie fosforescentă și vîscoasă.

Lumina pieri.

Nelu a simțit-o mai mult decît a văzut-o pierind.

Ceva cu neputință de exprimat s-a stins și într-însul. Doborît de neputință, covîrșit de-o tristeță iremediabilă și fără nume, cu brațele căzute în jos, cu glasul sugrumat de oroare, de durere, de revoltă, abia a putuF să îngaime :

— Tănase !... De ce-ai făcut asta, Tănase ?

XIT

Luni și luni în șir, vreme de cinci ani aproape, acesta crebuia să rămîie unicul strigăt de revoltă al debilului copil de boieri.

Natura omenească e într-adevăr inexplicabilă. Poeți, romancieri, filozofi, oameni de carte și de știință și-au stors creierul pe pagini nenumărate de in-folii ca să găsească o dezlegare enigmelor noastre sufletești și în acțiunile oamenilor, un grăunte de logică. Trudă deșartă ! Muncă de Sisif ! Cărțile n-au rezolvat, niciodată, nimic. Și ascuțita perspicacitate a cercetătorilor n-a trecut nici ea vreodată mai departe de țărmurile accesibile, și totuși inabordabile, ale evanescentelor aparențe.

Imitînd pilda atîtor iluștri predecesori, ne-ar fi lesne și nouă să batem apa în piuă cu convingere, să despicăm în patru firul subțire al motivelor efemere sau durabile, al cauzelor ascunse, intime sau lăturalnice care, în ciuda bunului-simț și-a dreptei judecăți, au determinat, pentru o bună bucată de vreme, natura legăturilor dintre cei doi copii. La ce bun însă ? Și cui i-ar folosi o asemenea întreprindere ? Cititorul e grăbit. Epoca noastră, fragmentată, trepidantă ca un film, suportă cu greu plictiseala analizelor minuțioase, a considerațiilor ingenioase, ca și a deducțiilor trase de păr. Faptele brutale ne ajung. Constatările sumare ne satisfac pe deplin.

Să constatăm și noi, prin urmare, pur și simplu, că dacă bunul-simț cerea lui Nelu, după scena stupidă cu strivirea licuriciului, să se depărteze cu oroare de Tănase, și dacă logica impunea o răcire, o întrerupere măcar vremelnică a raporturilor de prietenie dintre dînșii, și logica, și bunul-simț, așa cum se întîmpla mai totdeauna în relațiile dintre oameni, au rămas și de data asta de rușine.

De-a doua zi chiar, Nelu, cel dintîi, s-a apropiat de tovarășul lui de joacă : cu sfială la început, ca și cum el s-ar fi simțit vinovat de ceva ; cu avînt, aproape cu recunoștință, de cum a citit în ochii limpezi ai lui Tănase că acesta habar nu mai avea de ce se petrecuse în ajun. Indiferent sau mărinimos, Tănase l-a lăsat să se apropie. Și-au vorbit ca de obicei. Din ultimele resturi ale pușculiței au mîncat împreună, pe ascuns și fără remușcări, porția de înghețată a reconcilierilor zilnice. Au alergat, au hoinărit. S-au jucat pînă la prînz, pînă seara, și-a doua zi, și-a treia zi, și zile și săptămîni de-a rîndul, fără ca o umbră de neînțelegere să se mai ivească acum între dînșii. Tănase comanda. Tănase conducea. Nelu nu mai avea altă grijă decît să-1 urmeze și să-1 asculte. Se suplinea de bunăvoie, fără să crîcnească. Existența se simplificase pentru el, ca o schemă. Vedea prin ochii lui Tănase. Judeca după capul, toanele, țîfnele, harțagurile și pîrțagurile lui Tănase. Tot ce spunea Tănase era literă de evanghelie. Tot ce dorea Tănase trebuia executat fără șovăire.

Nici colonelul Hotnog, nici Mălina nu observau repedea schimbare a raporturilor de camaraderie dintre cei doi copii și, cu atît mai puțin, radicala transformare sufletească a propriului lor copil și nepot. Mălina, epuizată de tăria băilor termale, îi privea cu un surîs palid, care părea resemnat pe buzele ei destinse, cînd se jucau prea zgomotos în jurul ei și, fără să le întrerupă jocul sau să le ceară un pic de liniște, se simțea, oricum, mai mulțumită cînd îi știa alergînd slobozi pe aleile parcului. Colonelul, din ce în ce mai încîntat de rezultatele scurtei dar victorioasei lui campanii represive, făcea acum și mîngîia cu voluptate, imprecise încă, dar grandioase, visuri politice.

Găsise la băi cîteva cunoștințe de altădată. Pe maiorul Cioflan, un vechi camarad de arme, pensionar ca și dînsul și veteran din războiul independenței ; pe consi-

Herul Sică Vulpescu, de la Înalta Curte de Casație, om grav, solemn, ceremonios, cu umerii încovoiați și cu fruntea teșită, parcă din naștere corpul respectabil al pandectelor i-ar fi căzut peste dînsa ; și, în sfîrșit, pe coana Raluca, faimoasa coana Raluca, vestită pe vremuri de la un capăt la altul al țării, tot pe atît pentru frumusețea ei eclatantă, cît și pentru aventurile ei clandestine, dar care acum, sub întreita pavăză a vîrstei, a mustăților care-i umbreau buzele și a cărnurilor grase și moi, care îi umflau corsetul, părea tot așa de inatacabilă în virtutea ei recentă ca și o cetate înconjurată cu trei rînduri de bastioane.

Strînși tuspatru în jurul interminabilelor partide de pocher, făceau ei înșiși, la aceeași masă, un inimitabil careu de ași. Fiecare în felul lui. Colonelul, ridicîndu-și nervos mustățile în furculiță, visînd primejdii neauzite și proorocind numai răzmerițe, răscoale și războaie ; maiorul, mîngîindu-și tacticos barbișonul și dîndu-și respectuos cu părerea numai cînd disciplina ierarhică îi îngăduia să vorbească ; coana Raluca, sufocînd de indignare în balenele corsetului, împotriva vremii, a așezămintelor, a contimporanilor, a urmașilor, a noilor mode și apucături ; înaltul consilier, onctuos și hieratic, încercînd să calmeze spiritele cu o vorbă de duh și să potolească tendințele anarhice cu un precept rostit pe latinește :

— *Justiția fundamentum reg...* începea el de cîte ori colonelul sau coana Raluca luau foc ca iasca.

— Ce justiție ! îl întrerupea exasperat colonelul. Ce fundament ! Le-arăt eu justiție ! Cîte cincizeci de trăgători la fundamentul fiecărui cetățean, și dacă nu pun ordine în țară, consilierule, să-mi razi mustățile !...

— Bravo, colonele ! exclama exuberantă coana Raluca. Uite, un om așa ca dumneata ne-ar trebui în fruntea statului. O mînă de fier ! Zău, colonele — adăuga ea cu o ocheadă care vroia să fie fierbinte și convingătoare — de ce nu te hotărăști odată, măcar de hatîrul nostru, să faci politică ? Ah ! dacă noi, femeile, am avea drepturi !...

— Bineînțeles... Hm !... ar fi admirabil... aproba maiorul, exprimîndu-și astfel, cu un minut însă prea tîrziu,

considerația pe pare o avea pentru pumnul de fier al colonelului Hotnog.

Consilierul îi cunoștea meteahna. Știa că maiorul e vecinie în întîrziere cu o miză, cu un relans sau cu un gînd. Il interpela, mistificator :

— Cum, maiorule ! și dumneata ești pentru drepturile femeilor ?

— Eu?!

— Ah ! militarii ăștia !... continua el, prefăcîndu-se că nu vede stupoarea întipărită pe fața veteranului. Ce mai cavaleri !... ce curtezani ! Chiar cînd sînt ieșiți la pensie. Din pur cavalerism ar da țara pe mîna cucoanelor...

— V-ar fi, oare, așa de rău ? îl întreba coana Raluca, strecurîndu-și spre el, prin grăsimea pleoapelor, două săgeți înveninate de dulceața amintirilor.

Consilierul închidea, o clipă, ochii. Printre genele albite i se perindau, valvîrtej, scene din propria lui viață. O revedea pe Raluca lui de odinioară, așa cum îi căzuse în brațe, plînsă, languroasă, amețitoare de parfumuri violente, la sfîrșitul unui scandalos proces de flagrant delict de adulter. împotriva legii îi cîștigase cauza. O cîștigase și pe ea, prin aceeași sentință, și-un nou grad în magistratură, pe deasupra. De atunci viața i se depanase lin, armonios, ca o jurubiță de mătasă. Nu, hotărît nu, n-avea nici un motiv binecuvîntat să se plîngă de femei. Sexul îl favorizase. Cu cel mai recunoscător surîs din lume se înclină în fața ei și, sărutîndu-i lung mîinile transpirate, îi mărturisi :

— Aș fi un mare ingrat, scumpă și neprețuită prietenă, dacă n-aș recunoaște tot ce datoresc sexului frumos. Viața mi-a fost clementă fiindcă femeile m-au iubit. Mă iubesc și astăzi... adăugă el cu un zîmbet spiritual după ce, pe deasupra ochelarilor, din treacăt, își aruncă ochii pe carte. Și exclamă, triumfător : Plătește, polcovnice !... Am brelan de dame.

Colonelul trînti furios cărțile pe masă. Avea trei de zece și-o unică damă. Ca să facă ful, schimbase, aventuros sau prostește, o singură carte, și dama după care alergase se refugiase, ca de obicei, în brațele magistratului. Cum să nu fie exasperat ? Ceilalți făceau un haz neînchipuit. Glumele, aceleași glume care, în același moment, la

mii şi mii de alte mese de pocher, în capitală, în provincie, la munte, la mare, în salonaşele mahalalelor, ca şi-n cerdacuriie conacurilor boiereşti, descreţeau frunţile funcţionarilor, ofiţerilor, bravilor burghezi, matroanelor simandicoase sau tinerilor sclivisiţi, într-un cuvînt intelectualităţii şi elitei noastre sociale din vremea aceea, scăpărau şi pîrîiau vesel şi la masa celor patru români de la băile Herculane.

— Ai un noroc la dame, colonele !... pufnea de rîs coana Raluca.

— Tinereţele !... ce să-i faci ?... şuguia consilierul.

— Hm !... Hm !... mormăia maiorul, mîngîindu-şi barbişonul cu multiple şi divergente semnificaţii, adaptabile ambelor tabere şi tuturor situaţiilor.

— N-am la cărţi, recunoştea colonelul Dar altminteri... Ehe-hei !... Nu mă dau eu pe-o...

— Laudă-mă, gură !... îl întrerupea coana Raluca, tachinîndu-1 pînă în pînzele albe ou vorba, cu cotul, cu revărsarea impetuoasă a sinilor şi cu dulceaţa ochiadelor galeşe.

— Mă laud ?... Spui că mă laud !... Pun rămăşag, coană Ralucă...

— Ţst !... copiii !... îi avertiză consilierul.

Urmat la distanţă de Tănase, Nelu se apropia tiptil, în vîrful picioarelor, de dînşii. Alintat şi răsfăţat, se freca de scaunul lui unchiu-său :

— Moş Spiridoane...

— Ce-i cu voi, dracilor ? se răstea la ei colonelul, făcînd pe supăratul, dar cu neînvinsă şi nestăpînită dragoste în glas. Ce-mi cătaţi aici ? Nu vă mai ajunge parcul ? Nu vă mai încape pădurea ? V-au făcut cu ochiul gologanii ăştia ? Hai ! Spune că nu-i aşa ? Spune că nu ţi-am ghicit gîndul ? Nepoate, nepoate, salba dracului ! Vin'să te pupe moşu-tău. Hai, cît îţi trebuie ? Un pitac ţi-ajunge ?

— Un pitac ! se răzgîia Nelu, întinzîndu-şi buzele de-un cot.

— Să zicem doi, atunci !

Nelu îşi lăsa linguşitor capul pe umărul lui. Se ghemuia bine într-însul. Ti sufla în ureche :

— Cît vrei mata, moşule...

Ştia el că e mai cuminte să nu se tocmească. D$ cînd Tănase, cu ochii zgîiţi la purcoaiele de aur şi argint care se ridicau pe masa jucătorilor, îi făcuse cu cotul, îl îndemnase şi-1 dăscălise să ceară şi el ceva, Nelu îşi încercase mai în fiecare zi norocul şi totdeauna cu succes. Colonelul îl necăjea şi-1 sîcîia la început. Apoi, dintr-o dată, fără alte rugăminţi, rîzînd din toată inima şi strîngîndu-1 bine în braţe, îi punea în palmă un leu, doi sau tot mărunţişul de pe masă. Odată i-a dat un ban de aur. Uneori coana Raluca sau consilierul îi strecurau şi ei, pe furiş, cîte-o piesă de argint.

De data asta unchiu-său era încă în toane şi mai bune. L-a prins între genunchi, 1-a scuturat, 1-a zgîlţîit, 1-a răsturnat pe spate, i-a poruncit să închidă ochii şi, cu mîna lui, i-a vîrît în buzunarul pantalonilor un pumn de gologani şi de hîrtii. Toţi rîdeau nebuneşte în jurul mesei. Nelu îşi simţea buzunarul umflat să plesnească.

— Cît ţi-a dat ?... l-a întrebat pripit Tănase.

— Nu ştiu... Nu mi-a spus... Hai să numărăm !

— Colo... în tufiş !... l-a îmbiat Tănase, tîrîndu-1 după dînsul.

Aşezaţi turceşte pe pămînt, strînşi unul în aitul, cu ochii cît carboava de cinci lei, aşteptau miracolul Nelu, înfrigurat, nu nimerea buzunarul. L-a găsit, în sfîrşit. L-a deşertat. Pe iarba verde s-au revărsat cîţiva pitaci de cinci şi-o grindină gălbuie de mucuri de ţigară. Copiii priveau stupizi. Nu pricepeau. Se uitau prosteşte cînd unul la altul, cînd la mucuri. Cel dintîi Tănase s-a dumerit. Un mormăit surd, ca un mîrîit, i-a trecut printre buze :

— Şi-a bătut joc de tine.

— De amîndoi.. se tîngui Nelu, pe cînd un val de sînge cald îi năvălea în obraji.

Obrajii, fruntea, sfîrcul urechilor îi erau roşii ca para focului. Cu buzele strînse, se silea să nu plîngă.

— Nu fi prost !... îl îndemnă Tănase, cu faţa iluminată de-o bruscă bucurie lăuntrică. Las' că le-arătăm noi. Aşteaptă-mă aici. Nu te mişca. Vin îndată.

Se strecură ca un şarpe printre crăcile încîlcite şi reveni mai repede decît făgăduise, gîfîind, dar strîngind triumfător în mîini o cutie de chibrituri.

— Am găsit, Nelule! Nu ne vede nimeni aici. Stăi să le alegem mai întîi.

Repede, cu degete agile, punea de o parte ţigările arse numai pe sfert sau pe jumătate. Nelu îi urmărea atent toate mişcările, fără să-şi dea încă bine seama de ce vroia să facă. Bănuia doar. începea să zîmbească printre lacrimi. I se părea că e pe punctul să săvîrşească o ispravă eroică. Abia dacă îl mai reţineau un rest de teamă, o vagă mustrare de cuget. întrebă cu îndoială :

— N-o să se supere ? N-o să ne certe, oare, moş Spiridon ?

Tănase se bătu cu palma peste buce :

— N-are decît ! Nu ni le-a dat el ? De ce ni le-a dat ?

Argumentul era peremptoriu.

De la acelaşi chibrit, frăţeşte, şi-au aprins amîndoi mucurile de ţigări. Tănase pufăia, umflîndu-şi şi desumflîndu-şi obrajii, ca două foaie. Nelu s-a înecat de la primul fum. îi ardea gîtul. îl ustura limba, parcă ar fi băgat-o în ardei pisat. Flăcări avea în coşul pieptului. Ochii îi ieşeau din cap. Dar fuma. Ca să nu se lase mai prejos decît Tănase, ca să nu se facă de rîs în faţa lui Tănase, icnind, scuipînd şi lăcrămînd, cu gura amară ca fierea şi gata să-şi verse şi maţele dintr-însul, a fumat ţigara pînă ce i-a ars buricul degetelor. Cînd au ieşit pe brînci din tufiş, pămîntul se învîrtea cu dînsul şi în cap parcă avea o moară hodorogită. Două porţii de îngheţată, înghiţite pe nerăsuflate, n-au fost în stare să-i răcorească gura. în inima lui se jura că n-o să mai puie mîna pe tutun cît o trăi. Dar tainiţele sufletului omenesc sînt nepătrunse şi fluxurile şi refluxurile lui, inexplicabile, în aceeaşi seară, cu aceeaşi scîrbă şi repulsie, cu aceleaşi greţuri, icneli, opinteli şi ameţeli, a fumat altă ţigară. Aveau acum o îndeletnicire proprie, alta decît a celorlalţi copii, o preocupare a lor, aparte, tainică şi superioară. Se ascundeau cu grijă. Se izolau cu deliciu în locurile cele mai neaşteptate : pivniţe, poduri, barăci, mansarde, latripe. De ce nu se refugiau în pădurea care, cu hăţişurile şi tufişurile ei neumblate, putea să le ofere nenumărate adăposturi inviolabile ? Mister ! Tănase alegea ascunzişurile. Cine ştie ce ascendenţă invincibilă i le fixa! Fără să se simtă incomodaţi de strîmtoarea localui sau de gama variată a duhorilor pestilenţiale, fumau cu înverşunare. Cînd au dat de fundul mormanului de mucuri, Tănase n-a stat multă vreme la chibzuială ce să facă şi cum să-şi facă rost de alte ţigări. Cele două odăi ocupate de colonel la hotelul băilor erau goale mai toată ziua. N-aveau decît să cotrobăiască prin sertare. Nimeni n-ar fi dat de dînşii.

— Dar dacă moş Spiridon le numără ? întreba îngrozit Nelu.

— Cum să le numere! exclama Tănase. Ia şi tu numai două la început. O să vedem noi în urmă. O să vezi !... O să creadă că el le-a fumat,

— Şi dacă ne prinde ?

— Cum să ne prindă ? Eu ce păzesc ? N-avea nici o grijă. Poţi să intri. Haide, intră odată ! Nu fii prost. îţi dau eu de veste dacă vine. Stau la pîndă. Cînd oi şuiera o dată, să ştii...

XIII

Din ziua aceea Nelu a cotrobăit din ce în ce mai des prin sertarele şi geamantanele colonelului. De bani nu se atingea. Se mulţumea, de două, de trei ori pe săptămînă, să-i dijmuiască tutunul. Bani aveau berechet.

Partidele de pocher continuau neîntrerupte ; de multe ori începeau înainte de prînz şi nu se sfîrşeau decît tîrziu, după miezul nopţii. Sunînd şi zornăind, argintii treceau repede de la o mînă la alta, se îngrămădeau rînd pe rînd în dreptul fiecăruia şi dispăreau cum veniseră. Ca toţi ceilalţi, colonelul cîştiga şi el uneori. Nelu prinsese aoum mişcarea. Nu se apropia, linguşitor şi alintat, decît dacă vedea movila rotunjindu-se în dreptul lui unchiu-său. Din cîştig, colonelul era mai darnic. Bineînţeles, nu-i dădea totdeauna şi nici sume exagerate. îi plăcea mai ales să se facă rugat, să-şi necăjească nepotul, să-1 mistifice, şi încerca adesea, cu variante şi inovaţii hazlii, să repete farsa cu mucurile de ţigară. Nelu, de bunăvoie de data asta, se lăsa mistificat. Ciupea mai puţin, dar, la urma urmei, tot ciupea. Fiecare meserie

îşi are riscurile şi neplăcerile ei proprii. Tănase îl consola, cu adîncă înţelepciune :

— Dacă nu curge, pică. Tot mai bine ceva decît nimic.

Ţigări aveau. Aveau şi de îngheţată. Ce le mai trebuia? Lumea era a lor. Parcul, munţii, pădurea erau ale lor. Zburdau în libertate. Trăiau fără grijă. Pînă la sfîr:şitul neverosimil al vacanţelor ar fi putut s-o ducă într-o petrecere dacă, din eroare sau din pură lăcomie, Nelu n-ar fi căzut într-o seară în mijlocul unei partide înverşunate. Văzuse el movila reglementară în dreptul lui ;unchiu-său. Nu observase însă că o movilă, aproape tot aşa de respectabilă, se ridica în mijlocul mesei. Jucătorii erau înfierbîntaţi. Privirile aprinse. Buzele strînse. Trăsăturile încordate. Colonelul tocmai ceruse carte. Nelu i s-a strecurat între genunchi, şi el i-a făcut loc, din simplă obicinuinţă, aproape fără să-1 observe. Coana ..Raluca împărţea cărţile.

— Două !... a cerut consilierul.

— Una î... a îngăimat maiorul.

Colonelul ezita. Avea trei popi, un as şi un valet. >S-arunce valetul ? S-arunce asul ? Să le arunce pe amîncdouă ? Aştepta inspiraţia. Ca şi cum i-ar fi ghicit, prin instinct, îndoiala, Nelu s-a ghemuit într-însul. Abia ,atunci colonelul i-a simţit căldura braţelor încolăcite pe .după gît. înseninat deodată, zgomotos, împotriva felului lui obicinuit de a juca, a cerut două cărţi. în acelaşi :timp, săltîndu-şi nepotul pe genunchi, îl întreba în glumă :

— Ce-ar fi dacă te-aş lua şi pe tine la parte, măi chibiţă ? Vrei să joci ? Ia să vedem dacă eşti cu noroc sau cu ghinion. Să ştii că dacă ne vin perechi, îţi dau un pol.

Un pol ! Gîtuit de emoţie, tremurînd de nerăbdare, Nelu urmărea jocul ca şi cum toţi banii de pe masă ar fi trebuit să-i revie lui. Se ruga în el însuşi, cu ardoare : „Dă, Doamne, să vie perechi !..." Aştepta să le vază apărînd. I se părea că jocul n-o să se mai isprăvească niciodată. Şi colonelul, şi maiorul, şi consilierul, şi coana Raluca filau cărţile cu-o încetineală exasperantă, parcă ar :fi avut degetele paralizate sau unse cu seu.

— Cine are deschiderea ? se înduplecă în cele din -urmă şă întrebe,QP&na Raluca.

— Eu... mormăi colonelul. Şi strîngîndu-şi cărţile, în care nu văzuse probabil ce-i venise, fiindcă nici Nelu nu văzuse nimic, adăugă indiferent, aproape în silă : Zece lei...

— Plus douăzieci!... anunţă calm coana Raluca.

— Şi plus o sută !... anunţă tot aşa de calm, doar ceva mai apăsat, consilierul, privind impasibil înaintea lui, cu ochi inexpresivi şi impenetrabili.

— Ei, drăcia dracului... cum văd, se încurcă rău treaba... se miră colonelul. Dumneata ce faci, maiorule ?

— Eu ?!... Eu ?... Hm !

După un lung moment de grea cumpănă, de chinuitoare ezitări, care i se citeau nu într-atît pe faţă, cît din felul sacadat cum îşi smulgea firele din barbişon, ca petalele unei margarete, întrebîndu-le pe rînd : „Să merg ? să nu merg ? să bat ? să relansez ?", maiorul îşi adună nervos cărţile, le netezi pe muche de cîteva ori cu degete agitate, le desfăcu, le adună, le făcu iarăşi evantai şi, în sfîrşit, cu un profund suspin de regret şi de uşurare în acelaşi timp, le depuse pe masă, resemnat şi tragic, aşa cum şi-ar fi depus sabia pe cîmpul de războL

— Ei ! asta e ! exclamă colonelul. Mă laşi singur, care va să zică? Dai bir cu fugiţii? Aşa înţelegi dumneata camaraderia ? Să ne lăsăm bătuţi de-un ţivil şi de-o cucoană ?... O dată cu capul!

Trînti cărţile pe hiasă.

— Orice-ar fi, orice s-ar întîmpla, continuă el cu sumbră energie, o să-mi fac datoria. Onoarea armatei înainte de toate. Cît ai spus, consilierule ? Plus o sută ? între noi doi acum. Plus două !

— Plătit !... anunţă scurt, energic şi acru, coana Raluca.

— Şi plus potul... adăugă la rîndul lui consilierul, cu acelaşi calm şi cu aceeaşi faţă indescifrabilă sub fruntea teşită ca o streaşină lăsată peste licărirea tulbure a ochilor.

— Plus potul ! izbucni colonelul. Ai spus plus potul ? Cîte-ai schimbat ?

— Două...

— De două ori potul, atunci!...

— Nu plătesc ! E cacialma ! Sînt sigură că-i ca-

cialma ! Am carte mare, dar nu plătesc î repeta exasperată şi scandalizată coana Raluca. Azvîrli cărţile cît colo. Indignată, se adresă consilierului : Dumneata ce faci ?

Dar consilierul medita. Sub un uşor halo de transpiraţie mai intensivă, se silea să-şi ascundă emoţia jucătorului sub zîmbetul certitudinii victorioase. Avea carte. Avea carte mare. Damele, care îl favorizaseră totdeauna, îl favorizase şi-acum. Săriseră cu toatele, de pică, de cupă, de treflă, de caro, în ajutorul lui. Să plătească, pur şi simplu ? Să relanseze ? Să fugă ? Ce putuse să prindă colonelul ? Schimbase şi el tot două cărţî. Ful ! Careu? Culoare? Sau cacialma ?

Pe sub sprîneene şi pe deasupra ochelarilor îşi strecură spre el 6 privire ascuţită ca un stilet şi iscoditoare ca un sfredel. Privirile însă nu puteau să li se întîlnească. Ca două florete încrucişate, alunecau în tăcere una pe lîngă alta. Opresaţi de importanţa mizei, ceilalţi amuţiseră. S-ar fi auzit şi musca. Tănase împietrise la cîţiva paşi îndărătul lor. Maiorul înlemnise, cu degetele în barbişon. Nelu îşi oprise respiraţia. Coana Raluca gîfîia înăbuşit.

într-un tîrziu, după un minut de tăcere, lung ca o agonie, consilierul, cu un gest scurt de eroism sau de fatalitate, rosti hotărît :

— Plătesc !... Şi, dînd trei cărţi pe faţă, adăugă dulceag şi mucalit : — Trei dame îţi ajung... pensionarule ?

— Ba! făcu din cap colonelul. Mai dă-ne ceva, Vulpoiule ! De data asta, armata şi biserica merg cot la cot. Pentru cele trei dame ale tale poftim trei popi...

— Dar pentru a patra ? ! scrîşni Vulpescu, trîntind pe masă încă o damă.

— Şi pentru dumneaei ! strigă victorios colonelul. Poftim şi pe-al patrulea ! Tot un popă, sireacul !

în larma, în comentariile, în vaietele, spiritele, întreruperile şi interjecţiile care au urmat, Nelu n-a mai priceput boacă. Cine cîştigase ? Cine pierduse ? Maiorul, îngrozit numai la gîndul că ar fi putut să intre şi el mesa dacă mai prindea un valet, dispăruse aproape, cu barbişon cu tot, sub masă. Consilierul număra nervos potul. Coana Raluca se extazia :

— Ce lovitură !... Ce întîlnire !...

— Pe drum de seară, coană Raluco ! rîdea, încîntat şi limbut, colonelul. Cu patru dame de gîtul lui Vulpescu! Damele l-au iubit; damele or să-i vie de hac. Vezi tu, măi Nelule — se adresă el lui nepotu-său, exuberant şi dispus să filozofeze — să te fereşti de dame ca de foc, măi băiete ! Cu una nu faci nici o scofală. Cu două dai de belea. Cu trei îţi scuipi şi sufletul. Şi dacă te-a împins Necuratul să-ţi cadă şi-a patra pe cap, aşa cum a păţit-o nenea Vulpescu, îţi dai şi pielea de pe tine. Uite un pol, măi chibiţă. Aruncă-l ! Cheltuieşte-l ! Dă-l pe gîrlă ! Fă ce vrei cu dînsul ! Numai la dame să nu te gîndeşti. Mai na unul pe deasupra. Şi încă unul ! Să nu zici că moş Spiridon nu-i darnic cu banii damelor lui Vulpescu.

Rîdea şi făcea haz colonelul cum nu făcuse de cînd nu mai ţinea nici el minte. Strîngea pe Nelu în braţe, îl gîdila, îi freca urechile, îl îndopa cu bani şi sărutări. A doua zi, de cum l-a zărit prin apropiere, i-a făcut semn cu ochiul să vie lîngă dînsul. L-a prins între genunchi şi, cu tot felul de şişeli şi de momeli, l-a ţinut lipit de el pînă la sgartul jocului. Cîştiga acum. Cîştiga mai des şi mai gros ca altădată. într-o săptămînă i-a scuturat de bani pe tustrei. Chiar cînd pierdea, nu-l învinuia pe Nelu, se învinuia pe el : nu jucase ca lumea ; nu-şi ascultase prima inspiraţie; schimbase iarăşi o carte în loc de două, fugise tocmai cînd ar fi trebuit să relanseze. Ceilalţi dezbăteau pe larg cu el controversa, fără să-şi bată joc de dînsul. Fiecare îşi avea superstiţia lui, fetişul lui. El îl avea pe nepotu-său. îl ţinea în palme ca pe-un ou ; îi satisfăcea toate poftele ; îi căta în coarne în fel şi chipuri şi izbutise astfel, în cîteva şedinţe numai, să-l facă insuportabil. Copilul ar fi vrut şi bani cu nemiluita şi libertate. Cînd reuşea, cu o minciună sau un şiretlic, cusut cu otgonul, să-i scape din strînsoarea genunchilor, alerga glonţ la Tănase :

— Uf ! am scăpat !... Credeam că n-o să se mai isprăvească odată. Uite... nu m-am ales decît cu trei lei. Tot e bine şi cu atît... Ne-ajunge pe astăzi.

— Ne-ajunge... Ne-ajunge... bodogănea Tănase. Nu puteai să mai rabzi un pic ? Prindeai muşiţă dacă mai stăteai locului ! Ce vrei să facem acum cu trei lei ?

întorcînd monedele pe faţă şi pe dos, eîntărindu-le *şi* găsindu-le uşoare, le privea cu dispreţ. Trei Igi! Ce să faci cu trei lei ? Uniforma de husar, care-l urmărea *şi-n* vis de vreo cinci zile încoace, costă singură optsprezece coroane. O văzuse şi adinioarea în galantar. N-o cumpărase încă nimeni. Dar dacă pînă mîine, pînă diseară, li-o ia altul înainte ? Aşa-i c-or să rămîie amîndoi bătînd din buze ? Cum nu pricepea Nelu atîta lucru ? Ce fel de om era ? Ce-avea în cap ? Paie ? Tărîţe ? înciudat, ar fi vrut să-i dea cu ceva în capul acela sec ; şi, neputincios, se milogea de dînsul :

— Zău, Nelule... mai du-te o dată ! încearcă-ţi norocul ! Poate cîştiga... Poate că-ţi mai dă ceva... De ce să fii prost ? Vrei să scăpăm uniforma ? Să vezi cum o să ne mai jucăm pe urmă... Am vorbit şi cu Puiu. Vine cu noi. I-am spus eă-l lăsăm şi pe el s-o puie o dată. Acum ce să-i spun ? Zău, Nelule... cum nu pricepi tu atîta lucru !... Cum poate să fie cineva aşa de nătîng !... Ah ! dacă aş fi eu în locul tău !...

Dacă ar fi fost în locul lui ! Dacă ar fi avut el un unchi ca moş Spiridon ! Cum ar fi răbdat ! Cum ar mai fi aşteptat ! Ce mai de uniforme şi-ar fi cumpărat î

Visa cu ochii la vitrine. Ameţit, excitat de visurile Iui, Nelu începea să viseze şi el după dînsul. Se vedea în haină de husar. Se credea de capul lui. Se lăsa împins binişor din spate spre genunchii lui unchiu-său. îl apucau nopţile, zgribulit, înţepenit, vrăjit de cîştiguri fabuloase, care-i jucau mereu pe dinaintea ochilor şi disjDăreaiu vecinie fără urmă. ~

Aţîţat de Tănase, întărîtat de propiile lui speranţe, se îndărătnicea să aştepte. Şi nu-şi dădea seama că zilele vacanţelor mari treceau şi ele în vremea asta, repezi ca visurile omului, falacioase şi amăgitoare ca poturile care treceau din mînă în mînă pe masa cartoforilor, fără să le lese nimic altceva între degete decît gust de cocleală şi scrum de ţigări.

\ XIV

Pe la mijlocul lui septembrie s-au întors acasă. Prima săptămînă \ petrecută în capitală nu s-a deosebit prea mult de luriile trăite la băi. Casa era valvîrtej. O dezordine îneîntătoare. Pretutindeni sufere desfăcute, dulapuri deschise, mese cu picioarele în aer, somiere răzimate de pereţi, haine, albituri, scoarţe, perneŢ covoare trîntite claie peste grămadă sau scoase la scuturat. Copiii se piteau şi se pierdeau printre ele ca într-un labirint. Jocurile puteau fi împrospătate la fiecare ceas. SăbiTle şi chipiurile colonelului, draperiile de la uşi, macaturile de la paturi, şalurile sau mantelele Mălinei le serveau pentru toate travestiurile imaginabile.

Abia către sfîrşitul săptămînii, o dată cu ultimul lăicer bătut şi reaşternut la locul lui, lucrurile au început să se cam schimbe. Lui Nelu îi mirosea a carte. Colonelul era mai grav. Maică-sa, înduioşată. Aveau dese convorbiri împreună şi se închideau cu tot felul de domni străini în biroul lui unchiu-său.

— De nu m-ar da intern !... Ce ne facem dacă mă dă intern ? se consfătuia, la rîndul lui, Nelu cu Tănase

/ Tănase ridica din umeri. La toate avea răspuns. Dinspre partea cărţilor, însă, şi-a şcolii, noţiunile lui nu erau dintre cele mai limpezi. Numai din pur optimism răspundea încrezător :

— Poate că nu te dă...

— Poate !... Dar dacă mă dă ?

— Om vedea atunci !... De ce să ne batem capul degeaba ? Hai mai bine şi ne-om juca ! Ai adus ţigări ?

Nelu îşi golea buzunările în palmele lui Tănase. Alegînd cu atenţie încordată praful de tutun şi ţigările rupte dintre sfori, creioane, peniţe, nasturi, arşice şi-o duzină încă de alte articole cu destinaţie nedeterminată, uitau de carte în vremea asta. Şcoala, ea însă, nu-i uita. Cum se întîmpla totdeauna cu bieţii oameni, fără ştirea lor şi peste capetele lor, destinul înnoda pentru dînşii iţele lui încîlcite.

Aşa s-a făcut că, într-o bună dimineaţă de duminecă, Nelu a fost chemat în biroul lui unchiu-său. Colonelul era solemn. Maică-sa îi zîmbea printre genele umede. Cu

blîndeţe, dar şi cu hotărîre, l-au prevenit amîndoi că vacanţa se sfîj-şise, că făcuse destule nebunii şi că o eră nouă, de muncă, de învăţătură, începea pentru dînsul. Se gîndiseră mai întîi să-l dea intern sau jsemi-intern la vreo şcoală a statului. Pentru o serie de motive binecuvîntate renunţaseră la ideea asta. Se gîndiseră apoi să-l dea extern. Pentru aceleaşi motive, sau altele, respinseră şi ideea aceasta. Se hotărîseră, prin urmare, să-l ţie acasă. Avea să aibă doi dascăli — doi profesori din cei mai cu renume în oraş — un preparator şi-o institutoare franceză. Sacrificiul era mare. Nelu nu mai era copil. Era doar cogeamite elev de liceu. Putea să judece prin el însuşi. Putea să-şi dea seama de importanţa sacrificiului. Ei nu-l precupeţeau, Il făceau din toată inima. Cu-o singură condiţie numai : dacă Nelu le făgăduia să fie cuminte şi ascultător^ acasă, tot aşa cum ar fi fost silit să fie şi la internat, li atrăgeau în special atenţia asupra institutoarei franceze. O chema domnişoara Roger. Era o persoană onorabilă şi foarte pricepută. Fusese guvernantă la palat. Ea făcuse educaţia prinţului moştenitor. Primise, după mari stăruinţe, să se ocupe şi de educaţia lui Nelu. Spre binele lui, avea datoria s-o asculte, să nu-i iasă din vorbă, să-i poarte consideraţie şi respect. Domnişoara Roger avea să locuiască împreună cu dînşii. I se rezervase o cameră vecină cu iatacul lui. îl rugau să n-o supere, să nu facă prea mult zgomot, să fie drăguţ cu dînsa, aşa cum ştia el să fie cînd vroia cu tot dinadinsul.

— îmi făgăduieşti, Nelule ? îl întrebă Mălina, mîngîindu-i blînd fruntea şi părul.

Cum să nu făgăduiască ! Le-a făgăduit tot ce-au vrut. Nu numai din gură. Din fundul sufletului era hotărît să-şi ţie jurămîntul. Scăpase de internat. Scăpase şi de liceu. Chiar dacă o învăţa acasă toată ziua, tot o să aibă, printre picături, şi cîteva ceasuri de jocuri, de libertate. Poate că şi lecţiile o să şi le facă o dată cu Tănase. Adică de ce n-ar învăţa carte şi Tănase ? Moş Spiridon îi făgăduise. N-avea decît să-i aducă aminte. îl întrebă, cu ochi care picurau mierea ademenirilor dintr-înşii :

— Dar Tănase, moş Spiridoane ?

— Ce Tănase ! Ce-i cu Tănase ? Ce amesteci pe Tănase în daravera asta ?

— Ai spus astă-vară că o să înveţe şi el carte.

— Eu ? !... Am spus eu ?

— I-ai spus, dragul meu, i-ai spus, interveni Mălina, amintindu-şi de făgăduială.

— Am spus ?... Dacă am spus, n-are decît să înveţe... Eu nu-l opresc. Vorbeşte tu, Mălino, cu domnişoara Roger... Să hotărască ea cum e mai bine.

Lui Nelu nu i-a trebuit mai mult. într-o goană a dus vestea cea mare lui Tănase. Tănase a primit-o cu acelaşi entuziasm. Ştia pînă şi el — cum ştie, de altfel, orice pui de român — că nimic nu e mai bun, mai dulce şi mai frumos pe lume ca o franţuzoaică. Luminate de zîmbetul ei, cu-atît mai fermecător cu cît era mai necunoscut, perspectivele vieţii li s-au părut delicioase. Prima zi de studiu nu le-a dezminţit.

Domnul Elefterie Burlan, profesor de istorie la liceul „Sfîntul Sava", j om gras, pîntecos, cu faţa roşie şi rotundă ca luna £>lină, dar jovial şi sprinten parcă ar fi avut teluri sub jburtă, sub guşă şi la toate încheieturile mîinilor şi picioarelor, i-a lăsat încîntaţi. Cele două ceasuri de literatură, de geografie şi de istorie, obiecte pe care îşi luase sarcina să le predea lui Nelu, au trecut pe negîndite. Avea darul vorbirii şi povestea cu mult haz. împestriţa cu anecdote măreţele fapte de arme ale strămoşilor noştri; împerechea cadenţa gravă a versurilor cu scene interesante din viaţa scriitorilor ; şi însăşi geografia, arida şi insipida geografie, lua în gura lui aspecte vesele de pîraie zglobii, de bîlciuri zgomotoase, de oraşe duduind de viaţă Intr-o permanentă atmosferă de sărbătoare.

Tănase era entuziasmat. Pînă seara nu i-a mai tăcut gura. A ameţit pe Nelu cu visuri şi proiecte. A uitat de jocuri. Cartea i se părea mai atrăgătoare decît toate jocurile cunoscute pînă atunci.

Din nefericire, la cursul de-a doua zi nu i-a fost îngăduit să asiste. De cum s-a strecurat pe uşă, domnul Ilarie Ţibă, suplinitor de limbile clasice la liceul „Lazăr", s-a întors răstit către dînsul şi l-a întrebat ascuţit :

— Dumneata ce cați aici ?... Mi s-a vorbit de-un elev, nu de doi. N-am nevoie de public. Te rog să ieşi.

Cu coada între picioare, Tănase a fost silit să închidă uşa pe dinafară. Nelu l-a auzit multă vreme mormăind şi învîrtindu-se pe coridor. îmbufnat şi el, nu-l trăgea inima s-asculte cu atenție şi răspundea anapoda. E drept că nici limbile moarte, aşa cum le preda domnul Țibă, nu erau făcute să inspire un interes exagerat.

Domnul Țibă era ardelean. Cu cîțiva ani în urmă trecuse Carpații, ca să nu fie înhățat de temnițele ungureşti. Patriot convins, martir al Memorandumului, se aşteptase, descălecînd în capitala vechiului regat, să fie primit ca urTerou național. Cu chiu, cu vai, după alergături şi ploconeli nesfîrşite pe la sfinții zilei, cu-atît mai largi în făgăduieli cu cît erau mai indiferenți în fond, abia putuse să capete un loc de suplinitor, primit ca să nu crape de foame şi aruncat "ca un bacşiş. Martirul nu se resemnase încă. Privea cu oroare uşurateca societate românească, făcea răspunzătoare toată suflarea vechiului regat de nepăsarea sau bizantinismul cîtorva şi de propriile lui dezamăgiri şi impunea bieților copii atîta latinească şi elinească, încît intransigența lui rigidă părea mai mult izvorîtă dintr-o haină sete de răzbunare decît din calda şi senina rîvnă a apostolatului. Aşa interpretau cel puțin mofluzii liceeni corigentele lor repetate, inexplicabile altfel.

Fără să-i cunoască faima şi trecutul, călăuzit numai de instinctul firilor blînde, Nelu i-a ghicit sufletul acrit. Vorbindu-i cu ciudă de dînsul, fericindu-l că scăpase de corvoada lecției de dimineață, i-a fost lesne lui Nelu să consoleze pe Tănase. I-a fost cu atît mai uşor cu cît putea să-i aducă şi vestea cea mare : domnişoara Roger îşi anunțase sosirea. Trebuia să vie înainte de masă, la şapte seara. îşi expediase bagajele. Un cufăr, trei geamantane, o cutie de pălării şi-un vraf de cărți. Nelu le văzuse. Răsfoise cîteva. Cărți franțuzeşti, cu poze minunate. I le descria lui Tănase. Se înfierbîntau unul pe altul, închipuindu-şi în fel şi chipuri pe stăpîna cărților, frumoasă, bună, miraculoasă, ca şi ele. Ziua li se părea nesfîrşită. Numărau ceasurile, minutele. Pîndeau ia fereşti. în sfîrşit, a venit.

Şi-a făcut apariția exact la şapte, cînd toate luminile erau aprinse şi cînd nici o umbră propice, oricît de firavă, n-avea de unde să cadă ca să-i ascundă multiplele dizgrații. Fără să fie prea naltă, părea interminabilă, fiindcă era deşirată şi uscată ca un harac de viță americană. Un fel de pelerină, nesfîrşită ca şi dînsa, îi atîrna de umeri, agățată ca într-un cuier. Fustele îi bălăbăneau de colo-colo, la largul lor, ca şi cum ar fi îmbrăcat o coadă de mătură. în loc de ghete, avea în picioare două corăbii, care alunecau fără zgomot pe parchet, şi în loc de ochi, două geamuri negre, încălecate pe ghebul unui nas coroiat şi subțire ca o undiță de prins peşte.

Copiii o priveau înlemniți : Nelu cu gura căscată, Tănase, cu degetele în nas. Profitînd de neatenția generală, binişor, în vîrful cipicilor, Tănase s-a cărăbănit pe uşă. Nelu a rămas, fiindcă n-avea încotro. I-a suportat cu resemnare mîngîierile, i-a răspuns cuminte la întrebări, s-a aşezat la masă lîngă dînsa şi-a trebuit să ^ridic/e furculița, să strîngă coatele, să [tije cuțitul cu vîrful degetelor?întinse, să mestece şi să înghită aşa cum blajin, dar cu ițiflexibilă insistență, îl îndemna ea. După ce s-a servit cafeaua şi după ce, cu coada ochilor spre uşă, şi-a făcut îndelung de treabă prin colțuri şi îndărătul canapelelor, a încercat s-o şteargă şi el pe furiş. Tocmai pusese mîna pe clanță. Colonelul vorbea aprins. Mălina asculta îngîndurată. Domnişoara Roger era întoarsă cu spatele. Nimeni nu se gîndea la dînsul, şi domnişoara n-avea cum să-l vadă. Cum l-a văzut, totuşi, dacă n-avea ochi la ceafă, Nelu nu putea să-şi explice. De cîte ori era gata să treacă pragul, domnişoara Roger, cu un surîs suav fluturîndu-i sub undița nasului, îl rechema lîngă dînsa. Ca să-l întrebe cîți ani are, sau dacă i-au plăcut băile Herculane, sau cîte ceasuri sînt. La nouă, punct, s-a sculat de pe scaun.

— Puteți să mai stați, domnişoară ! Ne-ar face mare plăcere. Nu ne culcăm niciodată aşa devreme... stăruia colonelul.

Dar domnişoara Roger, cu un surîs modest pe buzele ei subțiri şi cu priviri smerite, ridicate pînă-n tavan, peste doliul ochelarilor negri,"a suspinat :

— Ah ! domnule colonel, vorbiţi de plăceri... Vai ! mie nu mi-e îngăduit să le gust. Vă închipuiţi cu cîtă plăcere aş sta şi eu într-o atît de distinsă companie... Cum să împăcăm însă plăcerile noastre cu datoriile vieţii ? Avem o datorie faţă de acest copil... E tîrziu... Micuţului trebuie să-i fie somn...

— Nu mi-e somn ! protestă energic Nelu.

— O să-ţi fie, copilul meu... O să-ţi fie cînd ţi-i lăsa căpuşorul ăsta cuminte şi ascultător pe perne... Haidem !... la-ţi noapte bună de la mămica dumitale... şi de la domnul colonel... Aşa... Vino acum !

Şi l-a dus să se culce. Pe cînd, în urma lor, colonelul exclama voios şi oarecum mirat : „Halal femeie !... Tu ce zici, Mălino ?... Ai văzut la ea ce simţ al datoriei ? !... Să mai aud eu pe cineva susţinînd că toate franţuzoaicele sînt nişte deşucheate !..." Nelu străbătea coridoarele paraponisit, trăsnit, lăsîndu-se mai mult tîrît de guvernantă, şi exasperat, şi amărît că nu putuse să schimbe măcar o vorbă cu Tănase.

Cum nu l-a văzut însă în seara aceea, nu l-a mai văzut nici în zilele următoare. De cum deschidea ochii, se trezea cu domnişoara Roger la căpătîiul patului. La cursuri era lîngă dînsul. La mese, lîngă dînsul. Pînă la nouă seara, zilnic, neîntrerupt, atentă, vigilentă, plină de bunăvoinţă şi de solicitudine, numai şi numai lîngă dînsul. Dacă l-ar fi bruscat cel puţin. Dacă ar fi ridicat glasul. Ar fi avut un pretext să-i facă în ciudă. Dar nu î N-avea nici măcar norocul ăsta. Domnişoara Roger îi vorbea încet, afectuos, insinuant, îi bîzîia la ureche în franţuzeasca ei dulce ca şi cum ar fi vrut mereu să-l adoarmă cu un cîntec de leagăn ; îl sfătuia cu încredere oarbă în sentimentele lui bune; îl mustra cu durere. Ori de cîte ori îi interzicea ceva — şi, slavă Domnului, trei sferturi din zilele lui Nelu erau făcute acum mai numai din interdicţii : „Asta nu e bine, copilul meu !... Asta nu se poate, îngeraşule scump !... Asta nu e corect!... Asta nu se cuvine !... Asta nu se face !..." — ea părea că suferă de-o mie de ori mai mult decît dînsul de toate bunurile şi libertăţile pe care nu trebuia să i le îngăduiască. Iar cînd îi tolera sau îl îndemna la ceva, cu tot dinadinsul, o făcea în numele unor principii atît de

înalte, în cuvinte aşa de vaste — Dumnezeu ! patrie ! credinţă ! familie ! respect ! datorie ! societate ! — încît Nelu se simţea copleşit de ele, turtit sub povara lor şi uluit, ca omul care ascultă rezonanţa poloboacelor care sînt cu atît mai zgomotoase cu cît sînt mai mari şi mai goale.

O asculta smerit. Mălina o privea cu ochi uimiţi şi neînţelegători. Singur colonelul exulta :

— Bravo ! Admirabil ! Aşa înţeleg şi eu. E tocmai ce voiam să-i spun. Mi-ai luat vorba din gură, domnişoară !

Bravul colonel găsise, în sfîrşit, pe cineva care să-i exprime gîndurile ca şi cum ar fi fost ale lui şi să-i traducă lămurit convingerile solide. Tot ce crezuse el o viaţă întreagă, fără să poată lega în cuvinte, domnişoara Roger rezuma simplu, în cîteva fraze, pe înţelesul tuturor. Viaţa n-avea semne de întrebare pentru dînsa. Societatea, de aşişderea. Legi statornicite o dată pentru totdeauna, principii imuabile şi imprescriptibile răspundeau natural, de la sine, oricînd şi la orice. Franceza ei clară le făcea şi mai accesibile judecăţii. Colonelul sesiza lesne ceea ce i-ar fi venit poate mai greu să priceapă pe româneşte. îi sorbea înţelepciunea de pe buze. O aproba fără discuţie.

La prînz şi la mesele de seară, după ce se juca un moment cu nepotu-său, tîrnăindu-l printre scaune, scuturîndu-l zdravăn de umeri sau de fundul pantalonilor, se informa, bine dispus, cu încredere ilimitată în verdictul ei :

—v Ei ! cum au mers azi treburile, domnişoară ?

— Mulţumitor... răspundea domnişoara Roger, învăluindu-şi elevul într-o diafană privire de dragoste, ca într-o plasă de păianjen.

Nu răspundea niciodată : „Excelent sau execrabila Aprecierile exagerate nu cadrau cu sistemul ei de educaţie.

— Dar tu, diavole, eşti mulţumit ?

— Mulţumit... ofta Nelu, cu ochii ţintă ia domnişoara Roger, dar cu gîndurile la orice, afară de dînsa.

O singură dată, într-o sîmbătă seara, a îndrăznit să mai adauge :

— Aş vrea să mă joc şi eu oleacă... moş Spiridoane.

Se gîndea la Tănase. Nu-l văzuse de-o săptămînă. A doua zi era duminecă. Fusese cuminte. îşi învăţase toate lecţiile. Nu mai avea nimic de făcut. Dacă s-ar putea... dacă nimic nu s-ar opune... dacă domnişoara Roger i-ar da voie un ceas, măcar un ceas, s-alerge slobod pe aleile grădinii...

— Să te joci ! Dar cine nu-ţi dă voie să te joci ? îl întrebă colonelul vesel, fericit că putea, din propria lui autoritate, să-i dea cea mai uşoară dintre încuviinţări. De ce nu spuneai, măi netotule ? Pentru cine crezi tu c-a lăsat Dumnezeu dumineca, măi brînzoiule ? Pentru mine ?... Pentru noi, bătrînii ?... Pentru voi, spînzuraţilor !... întreabă şi pe domnişoara Roger !... Nu-i aşa, domnişoară, că are voie să se joace ?

— Dar poate încăpea măcar discuţie în privinţa asta ? întrebă franţuzoaica, cu un surîs adorabil de uimire şi de inocenţă în colţul stîng al buzelor ei trase în jos, ca şi cum ar fi vrut astfel să pară că sînt în mai strînsă legătură cu inima. Cînd eram la palat — continuă ea ceva mai grav, cu conştiinţa că de hatîrul colonelului comitea o mare indiscreţie — constrîngeam aproape pe alteţele-lor să se joace. în sistemul meu de educaţie jocurile ocupă un loc de predilecţie. Credeţi-mă, domnule colonel, jocurile trupului sînt sănătatea sufletului. Chiar zilele trecute am cerut doamnei Azan autorizaţia să cumpăr materialul necesar pentru unele jocuri de societate. Doamna Azan a binevoit să mă autorizeze. Comanda a şi sosit. Nelu nu ştia. Nu se aştepta la surpriza asta. Vroiam să i-o rezerv pentru prima zi de duminecă. Să vezi, Nelule, ce-o să ne mai jucăm, ce mai de nebunii o să facem mîine împreună.

— Nu vreau să joc jocuri de societate ! mormăi Nelu.

Zîmbetul se adînci în colţul buzelor domnişoarei Roger, dureros şi trist de data asta :

— Oh ! Nelule !... se poate să ne vorbeşti astfel !... Tu, copilul nostru adorat, să spui: „Nu vreau !"... Dar, dragul meu copil, unde-ai auzit că un copil are dreptul să spuie : „Nu vreau !... nu fac !..." ? Un copil, îngeraşul meu scump, face ceea ce doresc părinţii lui. Un copil ascultător şi cuminte vrea ceea ce vor cei mai mari decît dînsul.

— Natural !... bineînţeles... aprobă tulburat colonelul, însăşi Mălina crezu de cuviinţă să-l dojenească :

— Nelule !...

— Oh ! vă rog... vă rog mult să-l iertaţi, interveni alarmată şi împăciuitoare domnişoara Roger. Nelu e cuminte. Nelu e înţelegător. Vă asigur că nu s-a gîndit bine. S-o fi gîndit la altceva. El singur o să ne spuie ce jocuri ar vrea să jucăm. Nu-i aşa, Nelule, că o să ne spui ? Spune, micule ! Răspunde, îngeraşule !

Dar îngeraşul nu răspundea. Cu cît stăruiau mai insistent cu toţii de dînsul să răspundă, cu atît se încăpăţîna să tacă. în tăcerea lui dezaţsjruoasă, un singur nume avea pe buze, care striga, care urla într-însul, şi pe care, fără să ştie nici el de ce, simţea bine că nu putea să-l spuie, că n-avea cum să-l destăinuiască. Unchiu-său şi maică-sa, cu infinită răbdare, încercau să-l îmbie :

— Vrei să mergem mîine la curse ?... Vrei să mergem la circ ?... Vrei un ierbar ? Vrei să-nveţi călăria ?... Spune, Nelule, ce vrei !...

La toate întrebările însă, la toate ademenirile, Nelu făcea „nu" din cap. O singură dată numai, sîcîit prea mult, sau poate obosit, a rămas nemişcat, cu pleoapele lăsate ca două perdele grele peste gîndurile lui tăinuite. Colonelul îl întrebase :

— O fi Tănase atunci ?... Vrei să te joci cu Tănase ?...

Şi cum copilul, bănuitor, nu răspundea nici da, nici ba, el continuă, trumfător :

— Ştiam eu 1 Asta îl doare !... Aici e buba... De ce nu spuneai, măi şolticule ? Te-ascunzi de noi, hai ? Parcă nu ştie moş Spiridon ce ghiduşii clocesc în căpuşorul ăsta îndărătnic ? Puteai să ne spui, coţcarule ! Doar n-o să se facă bortă-n cer dacă te-i juca din cînd în cînd, dumineca, de pildă, cu blestematul cela de Tănase. Şi domnişoara Roger ţi-ar fi dat voie. Nu-i aşa, domnişoară Roger ?

— Ce Tănase ?... Care Tănase ?... întrebă naiv domnişoara Roger, stropşindu-i delicios numele pe franţuzeşte printre dinţii strînşi, parcă i-ar fi fost străpeziţi cu zeamă de lămîie.

— Un copil!... ia, un copil de vîrsta lui !... se grăbi să-i explice Mălina. S-a jucat cu el la băi astă-vară. S-au împrietenit... Ține de casa noastră.

— Copilul spălătoresei ? !... exclamă guvernanta, cu îndoială, cu nedumerire, cu un accent în glas care-i sili şi pe colonel şi pe Mălina să-şi bage nasurile în farfurie. Oh ! Doamne !... Natural... bineînțeles... eu n-am nimic împotrivă... urmă ea, cu savoare de miere înăcrită în intonații şi intenții. Dacă doamna şi domnul colonel cred că asemenea camaraderii se potrivesc pentru copilul lor, natural, eu n-am nimic de obiectat. Dumnealor ştiu mai bine decît mine ce se cade şi ce nu se cade în... țara... în casa dumnealor. Dumnealor au ultimul cuvînt. Noi toți ceilalți, şi Nelu, şi eu, nu putem avea altă mulțumire decît să le facem pe voie. Cel mult, dacă mi s-ar face onoarea să fiu consultată, mi-aş permite doar să observ că asemenea tovărăşii nu sînt totdeauna prea fericite. La noi, în Franța, le evităm pe cît ne stă în putință...

— In democratica Franță ?... observă spiritual colonelul, încîntat în fond de principiile ei solide, dar vrînd astfel să schimbe discuția.

Domnişoara Roger îi zîmbi cu tîlc :

— Domnul colonel, ca vechi şi glorios ostaş, ştie mai bine decît mine că precum camaraderia de arme nu înseamnă că soldatul are dreptul să se aşeze la masa colonelului, tot astfel şi democrația, care presupune egalitatea, nu implică numaidecît şi promiscuitatea. Vă rog să mă credeți ! La noi, în Franța, ca şi dumneavoastră, apreciem, respectăm munca servitorilor. Nu ne amestecăm însă cu dînşii. Credem că în propriul lor interes, pentru propria lor demnitate, e mai bine ca fiecare dintre noi să-şi ocupe locul lui bine determinat pe scara socială. Stăpînii pe-o treaptă. Pe treapta cealaltă, slugile... şi copiii lor.

Ultimele cuvinte, învăluite într-un surîs serafic, i-au şuierat totuşi printre buze. Colonelul, fără să le aprobe zgomotos, le-a apreciat justețea. Lui Nelu îi înotau ochii în lacrimi. Nu înțelesese totul bine. I se părea însă că ceva dureros, o jignire nemeritată, o mare nedreptate era pe cale să se săvîrşească. Cu ochii la dînsul, Mălina a încercat, timid, o vagă justificare :

— Oricum... vei recunoaşte şi dumneata, domnişoară, că un copil are nevoie de viață... de mişcare... în sfîrşit, de jocurile celor de-o seamă cu dînsul.

— Dar mai încape discuție, doamnă !... Fără îndoială, doamnă ! Eu însămi am fost mirată că Nelu n-are nici un coleg, nici un prieten printre copiii de familie bună. Cu toate astea, în frumoasa dumneavoastră capitală sînt atîtea familii onorabile. Am avut fericirea, la palat, să fiu prezentată cîtorva. Desigur că dumneavoastră cunoaşteți mai multe. Am putea, împreună, să alegem printre ele, să filtrăm cu prudență ce relații s-ar potrivi mai bine pentru îngeraşul nostru. Dacă doriți... Dacă sînteți de acord...

— Ba bine că nu !... se pronunță energic şi categoric colonelul.

Şi de-a doua zi chiar, îmbăiat, pieptănat, dichisit, înțolit în haine noi, oare îl strîngeau la încheieturi şi nu-i permiteau, aproape cît şi privirile domnişoarei Roger, să facă o mişcare mai slobodă, Nelu a fost condus la primul bal de copii. Acolo a făcut cîteva cunoştințe, în cursul iernii a făcut altele. întocmai ca oamenii din lumea bună, priipiea şi el acum invitații, se ducea la sindrofii, invita la rîndul lui. La trei-patru dumineci o dată, casa colonelului Hotnog răsuna uşor [de] rîsete şi țipete reținute. Erau numai copii binecrescuți. Dindărătul grajdului, cu privirile înrăite, cu sufletul ros de pizmă, Tănase îi vedea coborîndu-se din echipagii luxoase, palizi, cu paşi măsurați, întovărăşiți, ca şi Nelu, de guvernante stafidite sau slute ca păcatul, şi dispărînd în gangul de la intrarea principală, ca umbre fericite, atrase de-un rai abia întrevăzut, cu neputință de imaginat. Nelu vorbea cu ei ceremonios, se juca cu ei, sub paza cîtorva rînduri de ochelari vigilenți, în jocuri de societate oneste, searbăde şi triste. Numai în jurul meselor, încărcate cu tot felul de bunătăți, limbile se mai dezlegau. Guvernantele ,îmbucau pe nerăsuflate, mestecau cu atenție cofeturile variate, uitau de copii. în momentele astea de răgaz, Nelu încercase să se apropie de cîțiva dintre noii lui camarazi. Nu ştia el însă cum să-i întrebe ? Nu se pricepea el să-i descoase ? Dar de la atîția copii, într-atîtea dumineci şi sărbători ortodoxe, n-a aflat nimic

de la dînşii. Unii îi vorbeau de familiile sau de hăinuţele lor, alţii de-o jucărie nouă, de-o guvernantă bună sau nesuferită, de ultima petrecere la care văzuseră pe cutare sau pe cutare * şi nu fusese invitat un al treilea fiindcă nu era din lumea lor. Cei mai mulţi nu vorbeau nimic. Se mulţumeau să se îndoape, să rîdă, să-şi facă schime pe ascuns, să se ciupească, să-şi dea ghionti pe furiş şi să pufnească iarăşi de rîs după fiecare strîmbătură sau după fiecare ghiont. Cînd toţi laolaltă, guvernante şi copii, ca la un semnal, se sculau să plece, în zgomot de scaune mutate din loc, în vuiet şi larmă, treziţi, în sfîrşit, înviorați, parcă viaţa adevărată abia de-aci înainte avea să înceapă pentru dînşii, fiindcă schimbau o plictiseală pe altă plictiseală, Nelu răsufla şi el uşurat. Singur ! Singur, numai cu domnişoara Roger. N-o iubea mai mult decît în prima zi. Se obicinuise însă cu dînsa. O lăsa să vorbească. O asculta fără s-o audă. Putea să stea ceasuri întregi nemişcat, cu ochii ţintă în ochii ei, fără să desluşească o vorbă, fără să desprindă un înţeles, fără s-o simtă, fără s-o ştie, fără s-o audă, aşa cum morarul nu mai aude ropotul apelor, aşa cum pădurarul nu mai aude freamătul frunzelor, aşa cum pescarul nu mai aude foşnetul vîntului trecînd printre trestiile de baltă. Răspundea cînd şi cînd : „Da, domnişoară, nu, domnişoară !..." din deprindere, din bună-cuviinţă, dar cu capul gol de gînduri mai totdeauna, sau, uneori, cu gîndurile aiurea.

Atunci, dintre vorbele franţuzoaicei, printre formulele ei inalterabile, uşor, tiptil, se desfăcea, palidă mai întîi, apoi mai clară, vioaie, turbulentă, cu şapca pe ceafă şi cu ţigara în colţul gurii, umbra lui Tănase. Dintr-o săritură era lîngă dînsul. In părul zburlit avea fire de paie şi în surtucul rupt în coate miros de grajd şi de pădure. Sărea ca un ied. Zburda ca un ţap. Pereţii cădeau în jurul lui. Aer proaspăt năvălea în odaie. Raze de soare i se jucau în plete, şi şotii, şi glume, şi cîte drăcii toate, pe buzele cărnoase. Domnişoara Roger putea să boscorodească, putea să trăncănească acum. Cine mai avea vreme s-o asculte ! In inima lui Nelu vorbea Tănase.

De două sau de trei ori a aflat veşti de la el şi altfel decît visînd cu ochi deschişi. O dată, pe scara cea mare, s-a întîlnit cu Stanca. Grăbită s-ajungă mai repede la

biserică, domnişoara Roger o luase înainte. El a putut să-ntrebe din fugă :

— Tănase ?... Ce face Tănase ?

— Săru-mîinile, domnişorule ! E bine. Vorbeşte mereu de domnişorul nostru.

Altă dată a dat de Stan. Feci©rul nu-l simţise venind. Tocmai desfunda closetul. A amuţit de groază cînd l-a văzut pe domnişor închizînd cu cheia uşa closetului pe dinăuntru. Noroc că apa clocotea şi bolborosea cu zgomot, revărsîndu-se în canal. Pe apucate, în fraze descusute, tras de limbă şi trăgînd mereu de minerul rezervorului, speriatul Stan i-a spus că Tănase creştea văzînd cu ochii, că domnişorul nu l-ar mai fi recunoscut, aşa se făcuse de cuminte, că din mila coniţei avea de toate şi umbla acum şi la şcoală.

— Să-i spui, Stane, că mă gîndesc mereu la dînsul.

— Cum să nu-i spun, domnişorule !

— Şi să-i mai spui că aş vrea să-l văd.

— O să-i spun, conaşule !

— N-ai putea, odată, să-l aduci aici ?

— Valeu ! se văita Stan. Cum să se poată una ca asta, domnişorule! Mă omoară... mă jupoaie de viu boierul dac-o afla.

— Cum o să afle ?... De unde să afle ?

— Asta aşa-i... mărturisi Stan, scărpinîndu-se încurcat la ceafă. Dacă zici dumneata... Eu o să-i spun, conaşule ! Zău că-i spun ! Să facă cum e mai bine. De cînd umblă la şcoală, ştie doar mai multe decît mine. Facă el cum o şti.

I-a spus ori nu i-a spus Stan, mai probabil e că nu i-a spus, fiindcă o bună bucată de vreme după aceea, nu numai că Nelu n-a mai primit nici o ştire de la dînsul, dar şi feciorul îi ocolea privirile şi, de cum îl zărea singur, dispărea parcă l-ar fi înghiţit pămîntul.

Abia de sărbătorile Paştelui catolic, într-o dimineaţă cu soare şi cîntece în aer, cum sta dus pe gînduri, răzimat de uşorul uşii, prin care tocmai dispăruse domnul Ţibă şi avea să revie, o dată cu efluviile primăverii, domnişoara Roger de la biserică, Stanca a ţîşnit de sub

scară, a trecut glonț pe lîngă dînsul și, din fugă, i-a strecurat în mînă o hîrtiuță mototolită. Fără să i-o spuie, Nelu a știut de la cine e. Inima i-a zvîcnit. Genunchii i s-au muiat. Nici mai tîrziu, cînd a început să aștepte și să primească cele dintîi bilețele de dragoste, nu și-a simțit inima într-o strînsoare mai dureroasă și mai dulce. A urcat scările zburînd și, de teamă sau ca să poată fi numai el singur cu bucuria lui, s-a încuiat în privată. Acolo, pe îndelete, a putut să descifreze ieroglifele lui Tănase. Pe-o foaie de hîrtie liniată, cu litere de-o șchioapă, încălecate unele peste altele, Tănase îi scria :

„Conașu Nelu Doresc manainte de tot camica Me epistolie sete găsească în momente cele ma fericite a vieți dumitale ve ști de spre minecă din mila conițe umblu la școală cuminte casă ajung omare și sarumana supus serv Tanase."

Nelu citea și-i recitea epistolia. Căta în frazele fără cap, fără coadă, fără punct și fără virgule, așternute cu migăloasă aplicație pe hîrtie, un cuvînt, o silabă care să-i vorbească ceva despre Tănase. Nu găsea nimic. Ii sucea și-i răsucea în mîini scrisoarea, o recitea poate pentru a zecea oară, se simțea fericit și vroia să fie fericit, dar o teamă obscură, un fel de presentiment ciudat și absurd îi umbrea parcă fericirea. I-a răspuns, totuși, înflăcărat. A primit și el alte bilețele. Pe scara particulară, construită de unchiu-său cu gîndul viclean și poznaș că va servi odată și odată nebuniilor adolescenței, năbădăioaselor friguri și aventuri ale tinereților zvăpăiate, urcau și coborau în mare taină, în inutilă taină, misive din ce în ce mai impersonale și mai reci. Nelu le aștepta acum fără nerăbdare, le citea fără să-i mai zvîcnească inima în piept. Se întreba uneori, cu tristeță :

Unde era Tănase ? Tănase cel de astă-vară ? De ce-i scria altfel de cum îi vorbise ? Cine-i purta mîna pe hîrtiile liniate ? Cine îl prefăcuse ? Cine i-l schimbase ?

Nu-l regăsea, cu un zîmbet dezabiizat, decît arareori, cînd, în două rînduri scrise parcă de altă mînă, strecurate într-un colț, pe dosul paginilor, îi cerea bani sau tutun. îi trimetea cît putea mai des. îi răspundea mai rar. Se silea să se gîndească la dînsul, fără să izbutească totdeauna.

în ajunul vacanțelor celor mari a aflat, totuși, din însăși gura lui unchiu-său, fără mirare, cu multă și sinceră bucurie, că Tănase nu numai că luase premiul întîi cu nota zece la toate materiile, dar că se pregătea să treacă în toamnă și clasa a doua.

— Dacă nu te grăbești, o să te ajungă !... glumi colonelul.

— Se pare că e cel mai cuminte și mai sîrguitor din toată școala, adăugă Mălina.

— Copiii servitorilor sînt adesea foarte buni elevi... recunoscu, condescendent și sentențios, domnișoara Roger.

Cu toate astea, buzele ei subțiri nu mai erau trase spre colțuri de-un zîmbet acru. Institutoarea era mai tare într-însa decît femeia. Consimți, fără să fie rugată prea mult, ca o întîlnire, cu daruri și felicitări, să fie pusă la cale între cei doi copii.

întrevederea a avut loc în biroul colonelului, destul de solemnă, destul de scurtă și exact cît trebuia de afectuoasă. Nelu pregătise două cutii mari de bomboane și-un pachet de prăjituri. Mălina, un rînd de haine noi. Colonelul, vreo duzină de reglemente militare, frumos legate în pînză. Tănase a intrat în odaie cu coroana de stejar pe cap, pășind țeapăn și neștiind ce să facă cu brațele. îndărătul lui, opriți lîngă ușă, lipiți de ușă, Stan și Stanca, cu palmele la gură, cu noduri în gît, cu fețele schimonosite de emoție, strîngeau din fălci, ca să nu-i podidească plînsul. Cu tot protocolul stabilit din vreme, Nelu n-a putut să-și stăpînească firea. S-a repezit la Tănase. Strîngîndu-i bine și cald mîinile, a apucat să-i șoptească :

— Nu te-am uitat, Tănase !... Mi-ești drag, Tănase !...

Tănase, după o scurtă, fugară, imperceptibilă sclipire a ochilor, s-a eliberat binișor de dînsul. Cu privirile în pămînt, cu brațele încărcate de daruri, modest, sfios, cuviincios, cu glas subțire și pe același ton, a început să recite :

— Onorate domnule colonel și prea onorată și mult stimată binefăcătoare, eu, Tănase Bojoc, sluga dumneavoastră devotată, am venit etc. ... etc.

XV

Tănase învăța pe brînci.

în toamna lui 1906, cînd țara întreagă, de la vlădică pînă la ultimul vardist, sărbătorea cei patruzeci de ani de domnie ai regelui și-ai clicii lui boierești asupra obidi-tului norod ; cînd cerul Filaretului pîrîia de focul artifi-ciilor, iar ulițele înguste, murdare și prost pavate pri-meau, cu egal alai, caleaștile oficialității ca și cavalcadele de Moși, harnicul Tănase, orb și surd ademenirilor străzii, își trecea cu succes examenul de clasa a doua primară.

Cuvenita disgejisă nu fusese așa de ușor de obținut. O serie întreagă de măriri și de autorități se mișcaseră pentru micul fecior de slugă boierească. Mai întîi direc-torul școalei, care, vrînd să-și aibă intrări motivate și asigurate în casa bogatului colonel, intervenise personal pe lîngă proteguitorii firești ai copilului. Apoi colonelul, care, stimulat de Mălina, strecurase la club o vorbă mai stăruitoare unui vechi prietin, senator și om cu trecere în sferele guvernamentale. Apoi secretarul general cu care vorbise senatorul. în sfîrșit, o sumedenie de alte și alte fețe simandicoase : inspectori, revizori, șefi, subșefi, conțopiști, care, 6 dată puși în mișcare, ca rotițele unui mecanism de precizie, nu s-au mai oprit decît după ce rezultatele cercetărilor, investigațiilor, rapoartelor și re-feratelor lor, sprijinite pe texte, confirmate de precedente, consemnate pe nenumărate pagini de coli ministeriale, au dus la legiuita autorizație.

Șaizeci de zile împlinite durase gestația asta adminis-trativă, însoțită de varii comentarii, întovărășită și stră-bătută de intenții, de dorințe, de interese care n-aveau nici în clin, nici în mînecă cu soarta copilului.

Gudurîndu-se pe lîngă boieri, gîndindu-se la micile lui trebușoare, directorul afirmase :

— Protejatul domniilor-voastre, elevul Bojoc Tănase, vă face mare cinste. Mulțumită bunătății dumneavoastră, prea stimată doamnă, elevul meu o să ajungă...

— Te pomenești ! se gîndea colonelul. Mai știi de unde sare iepurele ? ! Ar avea haz să scot dintr-însul un ofițer de jandarmi.

— Bojoc !... Bojoc !... repeta senatorul, zîmbind subtil pe sub mustață. Mare crai și colonelul nostru ! Al lui trebuie să fie de stăruiește atîta pentru dînsul. Cine știe cu ce mahalagioaică din Popa Nan sau din Făgădău l-o fi turnat.

Iar conțopistul, scriindu-i numele cu cele mai rotunde cursive din stilul lui caligrafic, reflecta cu jind și amă-răciune : „Recomandat personal de domnul ministru... încă un protejat al regimului !..."

Trei sferturi din legendele care circulă printre oameni n-au altă origine și nici alt temei. Unii beneficiază larg de ele. Alții se perpelesc și se prăbușesc sub greutatea lor. Cum avea să se descurce micul Tănase, prin ce con-torsiuni sau minuni de echilibristică avea să se învîr-tească, să-și facă propice sau fatală coada legendei pe care de la primii lui pași în arena tumultuoasă a vieții o tîra după dînsul, mare meșter cine-ar fi putut s-o spuie. La vîrsta lui, arcanele viitorului sînt încă incerte și tenebroase. Dacă avea speranțe, nu i le știa nimeni. Dacă avea ambiții, puteau fi perfect rezumate într-un singur cuvînt : cartea.

învăța pe capete.

Silabisea zi și noapte. Bucherea pe întrecute. înghițea pe nerăsuflate : catehisme, gramatici, aritmetici, reguli de sintaxă, principii de morală, tot ce pedagogia modernă a lăsat cu toptanul să subsiste din vechea știință a învă-țămîntului, care, de-a lungul veacurilor, a abrutizat fra-geda inteligență omenească sub un noian de cunoștințe inutile sau direct vătămătoare. Buchile tipărite se impri-mau în caractere indelebile pe pielița cenușie a creierului lui virgin. Era în stare să repete pe dinafară, din scoarță în scoarță, cu puncte, cu virgule, cu semne de exclamație și de întrebare, cu numărul paginilor, cu greșelile de tipar sau de acord între subiect și predicat, cu platitudinile, cu aberațiile, cu spăimîntătoarea lor lipsă de frumusețâ si abundență de tîmpenii, toate cele cinci sau șase ma-nuale de clasa a treia primară.

— Tu, Iliescule, interoga domnul institutor, să-mi spui care e „țara românului" ?

— Țara românului !... se repezea precipitat elevul Iii— eseu. Țara românului este... este... care este...

Iliescu se mai repezea de cîteva ori, icnea, transpira, se înroşea pînă în vîrful urechilor, ca şi cum l-ar fi strîns cineva de beregată, se avînta iarăşi, repeta cu glas strangulat „ţara românului... ţara românului este... care este..." şi se poticnea definitiv, cu gura căscată, cu tidva goală, cu ochii vizi, zgîiţi la domnul institutor.

Ca şi dînsul, Georgescu Tudor, Avramescu Ghiţă, Constantinescu Neacşu, strigaţi din bancă unul după altul, se repezeau vitejeşte şi se poticneau la fel. în toată clasa, printre toţi Ioneştii, Georgeştii şi Popeştii mahalalelor, numai două degete, răscăcărate, albe de cretă sau vinete de cerneală, degetele lui Tănase, se ridicau şi se coborau ritmic, ca mercurul în manometrele locomotivelor. Domnul institutor le zărea, în sfîrşit :

— Spune-le tu, Bojoacă, dobitoacelor, vitelor astea încălţate, care e ţara românului.

Cu glas piţigăiat, fără să se oprească la virgule şi puncte, deşi le avea pe toate în cap, Tănase recita :

„Care-i ţara ta, române ?
Unde este ? Spune, ştii ?
E Craiova, Severinul ?
Ori a Oltului cîmpii...
Ori e ţara de la Tisa,
De la Moina, de la Prut ?
Ori la Dunăre, pe unde
Neatîrnarea ne-a trecut ?
Ţara tot aşa de mică!
O! copile, nu se poate !
Ţara ta e mult mai mare,
Sînt aceste locuri toate !"[1]

— Bravo ! Bojoacă... Bine ! Bojoacă... sublinia domnul institutor fiecare strofă. Ai nota 10, Bojoacă... Vouă, boilor...

De la înălţimea catedrei, privirea de vultur a domnului institutor se rotea, domina, străbătea pînă la ultima

[1] **Pag. 82 din *Exerciţii de compunere şi gramatică pentru cls. a III-a primară* de Ioan I. Teodoru, *fost inspector,* Matei M. Dobrovici, *institutor,* Ioan I. Onu, *director de şcoală normală.* Carte *aprobată* de onor. Minister al *Instrucţiei Publice,* cu Ord. nr. 33 916 clin 1906 şi cu alte patru ordine ulterioare ! ! (n.a.).**

bancă. Cu glas de tunet, ca al unui dumnezeu irascibil şi inflexibil, rostea :

— Nota 1 la toată clasa !

Clasa scăpata cu un centimetru. Umerii se încovoiau. Capetele alunecau între umeri. Nu se ridicau, răzbunătoare, decît în îmbrînceala şi hărmălaia de la ieşire. Cei mai îndrăzneţi[1] profitînd de îmbulzeală, se înghesuiau în Tănase, îi repezeau un ghiont în coaste sau căutau să-i puie piedică. Fricoşii, de departe, scandau în cor :

— Bojoc !... Bojoc !... Bojoc !... Bojoacă !...

Numele lui îl urmărea, astfel, de cîte două ori pe zi, de-a lungul uliţelor, pînă ce obosea lioata copiilor sau el însuşi dispărea la o cotitură. Încercase7^în cîteva rînduri, să le ţie piept. Ioneştii şi Popeştii erau însă prea mulţi. Se alesese cu zgîrieturi, cu vînătăi, cu cărţile şi cu hainele sfîşiate pe dînsul, dar şi cu o rezervă de ură în fundul inimii, echivalentă cu un tezaur de înţelepciune, învăţa să-şi urască semenii. începea să-şi dea seama că există şi-o altă armă, mai puternică decît pumnul, ca să-i înlăture sau să-4 doboare : cartea. O sorbea din ochi. Ar fi mîncat-o. Citea pînă ce se învălmăşeau rîndurile şi se întunecau paginile pestriţe. Repeta aceeaşi frază în gînd mai întîi, apoi tare, cu glas din ce în ce mai tare, o dată, de zece, de-o sută de ori, pînă ce, şi din somn dacă l-ai fi trezit, ar fi putut să continue :

„Doisprezece apostolii,
Unsprezece stihiile,
Zece porunci dumnezeieşti,
Nouă cete îngereşti,
Opt milele Domnului,
Şapte tainele creştineşti,
Şase crini ai precistei"[2]

Domnul institutor nu-i cerea altă ştiinţă.

Dascăli, preceptori, preparatori n-avea ca să-1 înveţe.

închis în subsolul caselor boiereşti, cu coatele pe masă, cu cartea înaintea ochilor, învăţa cum îl tăia capul. Lumea se rezuma pentru el în cîteva manuale tipărite.

[1] **în ediţia a lî-a : *indiferenţi.***
[2] **Pag. 46, *op. cit.* (n.a.).**

Şi nimic din ce se petrecea în jurul lui nu ajungea pînă la dînsul.

Cu toate astea, vremurile erau bizare, dacă nu erau prea mari. In primele zile ale anului 907, societatea românească, ameţită de fastul şi banchetele serbărilor jubiliare, tresărea cînd şi cînd, era intermitent străbătută de zvîcniri, de convulsiuni ciudate, ca trupul agitat de visuri incoerente al unui beţiv.

Pe bulevarde, pe Calea Victoriei treceau exaltate cete studenţeşti. Oratori improvizaţi perorau la răspîntii. In Piaţa Teatrului, pentru un motiv ridicol în aparenţă, o gravă încăierare avusese loc. Forţa publică, fireşte, triumfase. Ordinea părea restabilită. Armatura statului jubiliar, neştirbită încă, putea să considere acalmia ca definitivă. O acalmie grea, tăcută, apăsătoare, ca somnul după o noapte de beţie, ca aerul imobil cînd se apropie furtuna.

Şi furtuna a izbucnit. în două zile uraganul s-a dezlănţuit de la un hotar al ţării la altul. Focul aprins în nordul Moldovei a răbufnit la Severin. Trenurile nu mai circulau decît sporadic, pe apucate. Hambarele pline cu rodul pămîntului ardeau cu vîlvătaie de flăcări pînă la cer. Ca vulgare şire de paie, ca stoguri de fîn, se mistuiau conacurile boiereşti. Veşti cumplite, umflate de panică, deformate de groază, aruncau stupoarea în sufletele pacimciior tîrgoveţi. Factorii responsabili, faimoşii factori responsabili din vremea aceea, adunaţi la „Capsa", la cluburi, sau în Dealul Mitropoliei, se priveau unii pe alţii, speriaţi de proporţiile dezastrului, miraţi de sălbătăcia norodului. De patruzeci de ani îşi cunoşteau turma cuminte, supusă, necuvântătoare, purtată între baionetele jandarmilor, fără să crîcnească, de la munci grele la sălile de vot, din snopeala cazărmilor la coarnele plugului, şi n-o mai recunoşteau. Ce-o schimbase ? Cine le-o innebunise ? Unde erau ‚Junii semănători", cîntaţi de poet ? Unde era voioasa Rodică a veselului Alecsandri ? Asemenea cîinilor turbaţi, muşcau acum mîna stăpînului care-i mîngâiase, care-i hrănise, care-i slăvise în admirabile discursuri parlamentare sau în grave tratate de economie politică. „Talpa ţării" distrugea totul în calea ei. Juna Rodică purta pe umerii ei albi-rotungiori, în loc

de cofiţă, bidoane de păcură. Scene oribile, povestite în şoapte, treceau din gură în gură : Un mare latifundiar, cunoscut pentru patriotismul lui luminat, fusese sfîşiat în bucăţi. O doamnă din protipendadă, proprietară a cîtorva mii de pogoane, bună, cucernică, filantroapă, cu dragoste de sătenii „ei" şi cu frică de Dumnezeu, fusese arsă de vie. Copii nevinovaţi spintecaţi fără milă. Arendaşi traşi în ţeapă. Hoardele[1] ţărăneşti desculţe, bete, înarmate cu coase şi topoare, învîrtind hora în jurul caselor incendiate sau îndreptîndu-se în goană spre barierele oraşului. Oraşele erau asediate. Capitala ameninţată. Din ceas în ceas telegraful anunţa că la Bolintin ţăranii au pus stăpânire pe primărie ; că la Snagov au intrat cu plugurile în semănăturile moşierului ; că jandarmul din Periş fusese schingiuit şi ucis în bătăi ; că din Cocani, din Fierbinţi, satele răsculate, cu studenţii[2] şi cu iconarii în frunte, porneau în cîrduri spre capitală. Ediţiile speciale dădeau alarma. Clopotele bisericilor sunau. Şcolile se închideau.

Numai după ce s-a izbit cu nasul de poarta cea mare a şcoalei, ferecată şi închisă cu lacăt, Tănase Bojoc a aflat că în ţara era rezmeriţă. Cîţiva copii, care au uitat de rîndul ăsta să-şi mai bată joc de numele lui, i-au povestit în pripă ce prinseseră şi ei cu urechea de pe străzi şi de pe-acasă[3]. Le mergea gura ca meliţa. Erau veseli. Jucau şi zburdau de bucurie. Cine ştie cît o să rămîie şcoala închisă. Poate că n-o să se mai deschidă niciodată !

, Tănase şi-a simţit inima topindu-se.

In zilele acelea, cele dintîi ale răscoalei, numai inimile marilor proprietari şi inima micului Tănase s-au strîns de durere. îşi repeta cu groază : dacă e adevărat ce spuneau copiii ? Dacă şcoala o să rămîie închisă pentru totdeauna ? Dacă n-o să mai poată umbla la învăţătură ?

Pămîntul îi fugea de sub picioare. O pîclă i se aşternea pe ochi. Visurile lui !... Premiile lui !...

[1] **în ediţia întîi : *hoarde.***
[2] **în ediţia întîi : *studenţi.***
[3] **In ediţia întîi : *de-acasă.***

Ca un cîine alungat, deşi de data asta nu-l huiduia nimeni, s-a depărtat de zidurile şcoalei. Multă vreme, cu capul între umeri, cu privirile în pămînt, a rătăcit pe uliţe. Nu s-a întors decît tîrziu acasă.

Casa era mută. Porţile zăvorite. Nici ţipenie de om nu se zărea prin curte. Slugile alunecau, se strecurau pe scări, de-a lungul pereţilor, în vîrful picioarelor. Parcă un mort ar fi fost în apartamentele de sus. Nu era mort. Nu era moartea. Era ceva mai de temut decît morţii şi decît moartea. Era tăcerea. Era necunoscutul.

Boierul, de cînd se sculase în zorii zilei, nu vorbise cu nimeni, nu bruftuluise pe nimeni. Nici pe Stan măcar nu-l bătuse. Se închisese în odaia lui de lucru. Chemase pe Mălina şi pe Nelu lîngă dînsul. Trîntit, doborît, ca trăsnit pe fotoliul din faţa biroului, citea şi recitea telegramele ispravnicului, sosite cu mare întîrziere şi toate în acelaşi timp. Veştile erau sinistre. Administratorul dispăruse. Vătăşelul, mîna lui dreaptă şi singurul în stare să înfrunte urgia ţăranilor, fusese spînzurat de cumpăna fîntînii, coborît şi urcat din puţ ca o ciutură, batjocorit şi înecat. Fiarele sălbatice dădeau foc pătulelor în vremea asta şi-i strigau vătăşelului, în derîdere, să scoată apa cu gura din fîntînă ca să stingă focul. Din conac nu mai rămăsese piatră peste piatră. Pădurile ardeau. Valea Sălbioarei era o mare de flăcări.

Cu ochii uscaţi, ca şi cum dogoreala jăratecului de la Opricani le-ar fi secat şi scurs toată seva dintr-înşii, colonelul citea şi recitea telegramele ispravnicului, fără să le mai înţeleagă, fără să mai ştie ce citeşte. Un glas monoton gemea şi se tînguia într-însul : Pădurile lui !... Acareturile lui !... Bogăţiile şi munca lui !...

Mălina îşi zvînta din cînd în cînd colţul pleoapelor cu marginea batistei. Domnişoara Roger, în genunchi, lîngă peretele dinspre răsărit, se ruga, făcînd cruci mari şi rare cu latul palmei. Nelu tăcea.

Pricepea despre ce este vorba. îşi dădea seama de întinderea dezastrului. Ar fi vrut din toată inima să ia parte la durerea alor lui. Se silea să fie trist, să pară îngrozit, să-şi stoarcă o lacrimă.

Şi nu putea.

XVI

Represiunea a f^nit repede, crîncenă, implacabilă. Puşca „Manlicher", împotriva coaselor şi parilor rupţi din garduri, a făcut minuni de vitejie. în mai puţin de-o săptămînă, unsprezece mii de ţărani, dintre sutele de mii care cereau pămînt şi „lot universal" — lotul acela universal de care stîlpii regimului aveau să facă atîta caz şi haz mai tîrziu — au primit pe vecie unicul lor lot de pămînt. Simplu, fără inutile considerente de drept şi de umanitate, sate întregi au fost rase cu tunul. Bisericile, pe-alocuri, şcolile, unde nu se ridicau prin apropiere curţi boiereşti, primăriile, pe unde nu erau nici şcoli, nici conacuri, au fost prefăcute în tot atîtea aşezăminte de justiţie sumară. Operaţia era expeditivă. Proprietarul acuza. Ofiţerul judeca. Soldatul executa. Dreptatea sau, în lipsa dreptăţii, măcar tradiţionala şi inofensiva milă creştinească nu erau îngăduite nimănui. Ordinele de la centru erau explicite, categorice.

în fruntea statului se găsea atunci un om capabil să le dea şi să le apăice. Cum e foarte puţin probabil că posteritatea o să-i păstreze amintirea, e folositor să-i schiţăm aci portretul, hu de dragul lui, fireşte,-dar fiindcă întrupa admirabil într-însul însuşirile şi scăderile clasei conducătoare româneşti din zilele acelea,

îl chema Ion I. C. Brătianu.

Era un bărbat nalt, spătos, greoi în mişcări, leneş în mers. Din trupul lui voluminos ieşea, la zile mari, o voce piţigăiată şi subţire ca dintr-o ţiuitoare de iarmaroc. Avea o cultură generală destul de întinsă, nu pentru vremea lui, ci, pentru ţara lui. Citise, fără îndoială, *Vieţile...* lui Plutarh, memoriile oamenilor de stat celebri, cîteva opere clasice şi istoria neamului. Era bogat. Avea vii, moşii, păduri şi interese bine stabilite în principalele ramuri de activitate ale industriei şi finanţei naţionale, în familie, ca şi în cercul restrîns al rarilor prieteni şi-al numeroaselor slugi politice de casă, era fermecător. Ştia să îndulcească asperităţile dintre partizani să potolească duşmăniile, să irite sau să înfrîneze ambiţiile, să satisfacă poftele, să facă loc vanităţilor, să fie în acelaşi timp, cu nuanţări imperceptibile, sever şi împăciuitor, inspira tot

atîta dragoste cît teamă şi devotament. Cînd eternii ministeriabili ieşeau plouaţi de la dînsul, exclamau în ei înşişi, cu durere : „Ah, Ionel !...", continuau cu amare imputări : „Mi-ai făcut-o, Ionel !...", dar tot ei se grăbeau să adauge, cu sinceră uimire, cu resemnat fatalism : „Cum să rezişti însă lui Ionel? !..." Iar numeroasele doamne din elită, învinse fără luptă, languroase după posesiune, suspinau : „Ah ! Jean !..."

De mărunta plevuşcă politică, de clienţii cluburilor, de masele profunde şi haotice, de anonimii vieţii, de umanitatea aceea vagă şi confuză, care trăieşte totuşi şi-o fi avînd şi ea sărmanele ei nevoi şi năzuinţe, nu se ocupa. Plutea, senin sau indolent, în fumul gros de tămîie al adulaţiilor oficiale, deasupra contingenţelor. îşi iubea ţara cu sacră pasiune. O iubea cum atîţia alţi mari proprietari stabiliţi pe Coasta de Azur îşi iubeau moşiile strămoşeşti arendate. îl emoţionau crucile de lemn, primitiv sculptate, ridicate la răspîntii de mîna tot pe atît de neîndemînatecă, pe cît de pioasă, a evlavioaselor generaţii de altădată. îl încîntau piscurile sălbatice ale Carpaţilor, văile înflorite, murmurul izvoarelor, molcoma legănare a lanurilor de grîu, pierdute în zarea infinită. Bisericuţe străvechi, care n-aveau altă frumiiseţă decît poezia trecutului sau o modestă legendă locală, îl mişcau pînă la lacrimi. Le ridica cu grijă, le aşeza frumos în parcul moşiei lui de la Florioa. Punea să se strîngă cu aceeaşi rîvnă fote ţesute în fir, marame tivite cu aur, icoane de argint, hrisoave îngălbenite, cusături, broderii, scoarţe, ulcele, toate hîrburile şi cioburile, toate peticele şi zdrenţele care, prin izvoadele lor moştenite din moşi-strămoşi, fac mărturia netăgăduită a unui unitar trecut naţional. Trăind mai mult printre ele, nu observa însă că viaţa se retrăsese dintr-însele ; şi că bisericuţa din care au pierit cîntecele şi credinţa e vană adunătură de scînduri, de lemne şi de şindrile moarte, păscut spre sfîrşitul unei epoci şi în preziua unei mari ere noi, care avea să zguduie din temelii şi să schimbe pe de-a-ntregul structura şi înseşi bazele milenare ale omenirii, micul potentat cu aliuri occidentale şi cu apucături asiatice de la gurile Dunării n-a înţeles şi poate că nici n-avea cum să înţeleagă că o ţară nu e făcută din munţi, oricît de vertiginoase le-ar fi înălţimile ; din plaiuri, oricît de bogate le-ar fi holdele ; din fluvii şi lacuri, oricît de adînci le-ar fi apele ; din kilometri pătraţi, ori peste cîte suprafeţe s-ar întinde ; din văi, din torente, din peşteri, din cascade, din mormintele eroilor, din datinile şi oasele strămoşilor. El nu ştia şi, chiar de-ar fi ştiut, n-ar fi putut să creadă, că puterea statelor stă mai puţin în întinderea graniţelor şi mulţimea baionetelor decît în imponderabilul sufletului şi inteligenţei omeneşti, v

Inteligenţa omului îi era, însă, incomprehensibilă. Iar sufletul norodului îi era străin. Din toată tragedia unui popor care se răscoală, el n-a văzut decît mina instigatorilor, ca şi cum flămînzii ar mai avea nevoie şi de alt instigator decît foamea ; şi n-a reţinut decît faptul brutal al rebeliunii, împotriva căreia a dezlănţuit, cu inimă uşoară, cu pumn masiv, urgia ororilor inutile. .

Sub guvernarea lui, din imboldul sau păsuiala lui, în anul de la Cristos 1907, „ororile inutile" n-au fost două cuvinte de polemică deşartă. Răscoala fusese înfrîntă de mult. Glasul tunului înăbuşise şi ultimele strigăte de deznădejde. Ordinea, o ordine mută, ilimitată, întinsă ca un giulgiu asupra ţării, domnea nestînjenită. Nimeni nu mai îndrăznea să ridice capul. Singură, neîmpăcată, răzbunătoare, represiunea continua. Ţăranii erau prinşi în bordeiele lor subterane ca bestiile în vizuine. Fugarii erau urmăriţi ca fiarele sălbatice. Şi unii şi alţii erau ucişi, pe tăcutele, ca vitele aduse la înjunghiere. Sau schilodiţi în chinuri şi bătăi. După inspiraţie sau putere de imaginaţie, li se rupea carnea cu cleştele, li se smulgeau unghiile, li se ardeau tălpile picioarelor. într-un cătun din Oltenia au fost puşi, pe îndelete, sub privirea impasibilă a ofiţerului, care îşi fuma liniştit ţigara, să-şi sape singuri gropile, să-şi cioplească crucile şi să le înfigă cu propriile lor mîini pe mormintele în care aveau să fie îngropaţi. In judeţul Buzău, patru sute de săteni — babe, moşnegi, copii, de-a valma — legaţi, din ordinul prefectului, între caii călăraşilor, au fost tîrîţi în galop, cale de două poşte, pînă la scările prefecturii. Pe drumul străbătut de dînşii, dîrele de sînge erau neîntrerupte. *Şi*cînd au poposit la prefectură, de oblîncuri atîrnau buturi

informe, trunchiuri bizare, cu fluierele picioarelor bălă-bănind albe printre zdrenţe de cărnuri şi de iţari.

în vremea asta justiţia ancheta. Birourile autorităţilor, cabinetele judecătorilor de instrucţie gemeau sub povara denirriţurilor. Trei mii de mari proprietari îşi denvrnţau adversarii : învăţători, plugari mai dîrzi, muncitori socialişti, studenţi, intelectuali. Nici un surtucar pripăşit la sate nu scăpa de bănuială. Instigatorii erau la ordinea zilei. Justiţia îi căta cu luminarea. Proprietarii îi descopereau.

Printre aceştia, colonelul Hotnog era neobosit. Anticamerele ministerelor răsunau de ameninţările lui. Procurorii nu mai pridideau înregistrîndu-i plîngerile. Autoritatea lui era cu atît mai mare cu cît, personal, nu cerea nimic pentru dînsul. Spaima îi trecuse. Pagubele materiale nu-l mai interesau. Mai ales că ştiri ulterioare, controlate la faţa locului, infirmaseră în bună parte textul alarmant al primelor telegrame. Nici conacul nu-i fusese ars din temelie. Nici pădurea nu căzuse pradă flăcărilor. Nici vătăşelul nu pătimise prea mult. Satul răsculat se mulţumise să-l coboare de cîteva ori, legat butuc de ciutură, în apa îngheţată a fîntînii, ca să-i răcorească entuziasmul servil. Cîţiva flăcăi, mai şugubeţi sau dornici de petrecere, pătrunseseră apoi în conac şi scoseseră în mijlocul ogrăzii un jilţ sculptat, două canapele, scaune, mindire, nişte tablouri care reprezintau vederi de la staţiunile balneare din străinătate şi-un piano cu coadă, de pe vremea răposaţilor. Tolănindu-se cu trupurile lor butucănoase pe arcurile moi, desfundaseră canapelele ; şi atingînd clapele pianului cu degetele lor noduroase, îi plesniseră mai toate coardele. Paguba nu era deci ireparabilă. Numai la gîndul, însă, că mîinile spurcate ale mocofanilor se atinseseră de lucrurile lui, de bunurile lui sfinte, colonelul vedea roşu înaintea ochilor. Crima i se părea monstruoasă. Profanarea, de neiertat. Le-ar fi spălat, bucuros, în sîngele satului. Dacă n-a făcut-o, nu e fiindcă i-au lipsit dorinţa şi puterea. Singură raţiunea l-a împiedicat. Venea primăvara. îşi dădea seama, cu amarnice regrete, că de braţe o să aibă imediată nevoie pe moşie. Recunoştea, scrîşnind din dinţi, că barem pentru muncile cîmpului ţopîrlanii tot erau buni la ceva. Neputînd astfel

să-i suprime pe toţi ai lui, denunţa pe-ai altora. Şi fiindcă n-auzea vorbindu-se în conversaţiile oamenilor cu răspundere, în declaraţiile primului-ministru, în discursurile parlamentarilor decît de instigatori ; şi fiindcă nu citea în ziarele partidelor de ordine decît despre instigatori ; şi fiindcă e mai lesne şi mai util să descoperi un ţap ispăşitor decît să te răfuieşti cu propriile tale vini, căta şi el instigatori cu înfrigurare, cu tenacitate, părîndu-i-se că se izbeşte de ei la tot pasul, pretutindeni, pe stradă, la club, la cafenele, în însăşi incinta ministerelor, în propria lui casă. Visa instigatori. Respira aerul otrăvit de miasmele instigaţiei. Indolenţa birocratică a slujbaşilor îl punea pe gînduri. O privire chiorîşă îi dădea de bănuit. O vorbă în doi peri îl scotea din sărite. Dacă prindea pe Stan şopotind îndărătul uşii cu fata din casă, îşi ieşea din minţi. Ca în vremurile bune, cînd nu era Mălina să-l audă, urla şi înjura :

— Patravanghelul şi cădelniţa cui te-au închinat !... Uneltești, hai?... Slugă ticăloasă!... Borfaşule !... Instigatorule !...

Cînd mîrîia printre dinţi sau rostogolea cu zgomot silabele „ins-ti-ga-to-ru-lui", punea în neologismul acesta, încetăţenit de curînd, accentul, savoarea, plenitudinea sudalmelor naţionale. Se gargarisea cu ele. Le scanda ameninţător. Dimineaţa, dacă nu putea să-şi facă mustăţile în ghetele lustruite ca oglinda. La prînz, dacă ciorba era prea fierbinte sau cafeaua prea rece. Peste zi. Seara. Oriunde. Oricînd.

Rostindu-le cu semnificaţia lor misterioasă, nepătrunsă de vulg, ca pe nişte formule cabalistice, grele de primejdii necunoscute, băgase spaima în slugi şi dezorganizase gospodăria casei. De teama instigatorilor, bucătăreasa spiona mişcările rîndaşului ; rîndaşul pîndea intrările şi ieşirile vizitiului ; argatul se certase la cuţite cu jupîneasa Anca[1] deşi i se scurgeau ochii după ea şi ar fi făcut moarte de om pentru dînsa, iar Stan, bătutul şi bruftuitul Stan dintotdeauna, uluit acum ca vai de capul lui, ajunsese să se întrebe dacă nevastă-sa nu-l pîra cumva boierilor. Pînă şi micul lor Tănase n-a scăpat, în zilele

[1] **în ediţia întîi : *Safta.***

acelea de dezordine şi suspectare universală, de inchizitoriala privire a stăpînului.

Colonelul observase, în adevăr, fără prea mare atenţie la început, apoi cu sentimente de uimire străbătute de straşnice bănuieli, că de la o bucată de vreme încoace Nelu nu mai era acelaşi. Răspundea morocănos la întrebări. Venea fără tragere de inimă, parcă în silă, de cîte ori îl chema lîngă dînsul. Stătea ţeapăn între genunchii lui, cu coatele strînse, cu capul dat pe spate, parcă s-ar fi ferit de mîngîierile lui. Unchiu-său continua să-l răsfeţe, fără să se sinchisească de toanele copilului. Intr-o zi, însă, la masă, privirile li s-au întîlnit. Pentru nu-şi mai aducea aminte ce greşală, colonelul aruncase cu-o farfurie după Stan. Farfuria se sfărîmase într-o mie de ţăndări, „izbindu-se de pieptul servitorului. Servitorul nu se clintise. Dar Nelu sărise el în picioare, palid, galben ca moartea.

— Ce este ?... Ce ai ?... îl întrebau alarmaţi cu toţii.

— Nimic... a răspuns tîrziu copilul, cu ochii pironiţi în ochii lui unchiu-său.

Bizar !... Privirea aceea l-a urmărit pe colonel cîteva zile de-a rîndul.

într-o altă zi, era pe înserate. Nelu răsfoia, cuminte, un volum mare, cu ilustraţii, desfăcut pe genunchi. Colonelul străbătea odaia în lung şi-n lat, cu paşi săltăreţi. Stan asculta, smirna, ordinele stăpînului.

— Mîine iau baia la şapte... Să nu care cumva să-mi mai dai halatul ud ca de rîndul trecut... Vezi dacă a mai rămas apă de colonie în sticlă... Spune... Trecînd pe lîngă nepotu-său, lăsă baltă poruncile şi-l întrebă, cu interes : Vezi ce citeşti acolo, măi mînzule ?... O să-ţi scoţi ochii... Vrei să-ţi aprind lampa ?

— Dacă vrei, moş Spiridoane... Vedeam şi-aşa...

— Vedeai !... Vedeai !... Aşa vă stricaţi voi ochii !... Stane, aprinde lampa !

Stan răsuci un comutator.

— Nu candelabrul, boule ! urlă colonelul. Ce ţi-am spus eu ? Lampa !... Lampa de masă, tîmpitule !... idiotule !... Uite-o colo... Nu aia, mă!... Cealaltă!... Grijania şi parastasul cui te-au fătat !...

Cu pumnul ridicat, se repezise la dînsul. Fără să ştie cum, dintr-o săritură, Nelu s-a trezit între dînşii. Cu părul

vîlvoi, cu pumnii lui mici proptiţi în pieptul lui unchiu-său, striga înverşunat :

— Nu da !... Nu da !... De ce dai într-însul ?

Dacă din mijlocul tavanului candelabrul s-ar fi prăbuşit la picioarele lui, colonelul n-ar fi rămas mai trăsnit. Se uita aiurit la nepotu-său. Repeta, uluit :

— Hai ! ?... Tu ! ?... îndrăzneşti, tu ? !... Mucosule !... Puţoiule !...

N-avea puterea să se înfurie. Stupoarea era prea mare. îi paraliza mînia. Se silea aproape" să rostească vorbe grele, să pară de temut. Mai mult din deprindere, ca în jocurile lor obicinuite, îl înşfacă cu o mînă de ceafă, cu cealaltă de fundul pantalonilor, scuturîndu-l şi zgîlţîindu-l zdravăn. După fiecare scuturătură, repeta aceeaşi ameninţare goală :

— Mucosule!... Sfrijitule!... Tu să mă-nveţi pe mine?... Te-ai găsit tu să-mi dai lecţii ?... Dacă te-oi lua de-o aripă şi-oi da cu tine de pămînt ?...

Cu ochii în ochii lui, cu aceiaşi ochi din ziua cînd farfuria se sfărîmase în ţăndări de pieptul lui Stan, Nelu răspundea dîrz :

— Dă !...

Fireşte că putea să dea. Avea şi dreptul, şi datoria, şi puterea să dea într-însul. Cu toate astea, colonelul n-a dat în el. O mie de gînduri îi clocoteau în cap, anihilîndu-i voinţa, paralizîndu-i braţele. Ce se întîmplase ? Ce se petrecea în jurul lui ? Cine-l învăţase ? Cine-i schimbase şi-i stricase nepotul ? Cine uneltea sub ochii lui, în casa lui ? Dascălii ? Slugile ? Guvernanta ? Cum nu observase el că ceva necurat se punea la cale sub propriul lui acoperiş ? Orb fusese ? Surd fusese ? Nu văzuse el că, de la o vreme încoace, Nelu nu mai era acelaşi ? De ce nu-l întrebase ? De ce nu-l iscodise, pe departe ? Ce aşteptase ? Revolta ?... „Revoltă, hai ! ?... Las' că vă arăt eu revoltă ! Vă pun eu mîna în beregată ! îi învăţ eu minte pe instigatori ! Mustăţile să-mi radă dacă nu-i belesc de vii !"

Cu ideea sumbră a instigatorilor, înfiptă şi răsucită în creier ca un şurub, colonelul s-a pus pe lucru. Se prefăcea că uitase neghioaba răzvrătire a copilului. îl iertase. Se

juca şi glumea cu el ca şi mai înainte. îl urmărea, însă. 11 pîndea pe ascuns. îi spiona toate mişcările.

Munca nu era tocmai uşoară, dar nici prea grea. împrejurările îl favorizau. Gospodăria era dezorganizată. Viaţa familială, ca şi viaţa publică nu reintraseră încă în făgaşul lor tradiţional. Un fel de incertitudine, făcută tct pe-atît din marasm, din descurajare, cît şi din agitaţie sterilă, plutea în aer. Profesorii lipseau uneori de la cursuri. Domnul Ţibă, preparatorul, grăbit fără motiv, îşi scurta lecţiile. Domnişoara Roger, înfricoşată încă de sălbăticia poporului român, nu-şi revenise pe deplin în fire. Mai în fiecare dimineaţă se ducea la biserică. Cu sufletul ei speriat de primejdiile prin care trecuse, îngenunchea în toate colţurile casei şi uita de Nelu în conversaţiile ei interminabile cu Dumnezeu. Supravegherea slăbise.

Profitînd de ceasurile lor libere, încurajaţi de lipsa unui control riguros, Nelu şi Tănase îşi scriau tot mai des. în bileţelele lor vorbeau de şcoală, de dascăli, de băile Herculane, care nu le mai ieşeau din minte, de visuri naive pentru viitor, de răscoală cîteodată, cu însufleţire sau cu ciudă, şi, permanent, cu înfrigurare, de proiectul unei întîlniri pe furiş. Tănase visa şi el o întîlnire. Nelu nu se gîndea decît la asta. Făcea planuri peste planuri. Chibzuia, organiza. într-o sîmbătă seara l-a înştiinţat că totul era gata. Profesorii nu veneau dumineca. Domnişoara Roger îşi ceruse voie să lipsească pină la prînz. Maică-sa era cam bolnavă de vreo cîteva zile. Unchiu-său, ca de obicei, pe la zece pleca în tîrg. Nimeni nu putea să-i surprindă. Tănase ar fi putut să se urce şi pe scara cea mare. Numai din exces de prudenţă îl sfătuia să se furişeze pe scara separată, care, din stradă, ducea la apartamentul lui. Ar fi putut să se întîlnească oriunde, şi în biroul lui unchiu-său dacă ar fi vrut. Numai din exces de precauţiune alesese privata. Nu era prea mare ; destul de încăpătoare, însă, pentru amîndoi. Se întîlnise şi cu Stan într-însa. Nimănui nu i-ar fi trăsnit prin cap să-i caute acolo. Puteau să tragă zăvorul, să stea pitiţi, să se sfătuiască în linişte, fără teamă că o să-i tulbure cineva.

După ce-a încredinţat scrisoarea lui Stan, ca şi cum i-ar fi încredinţat sufletul, Nelu s-a închis în odaia lui. Asemenea tuturor îndrăgostiţilor, simţea nevoia să fie singur. Prelungea emoţiile întîlnirii, savurîndu-le cu anticipaţie. Se gîndea la Tănase. Visa cu gîndurile la el.

Nici cu gîndul n-a visat însă că, la aceeaşi oră, închis, ca şi el, în biroul lui, în halat, în papuci şi cu ochelarii încălecaţi pe nas, unchiu-său îi descifra epistolia. Explicaţia era totuşi simplă. Tragedia banală. Ca absolut în toate comploturile româneşti, în care complotiştii sînt mai numeroşi decît doi, adesea decît unul singur, cel de-al treilea trădase.

Stan, fără remuşcări, cu cugetul împăcat, aştepta lîngă uşă. Colonelul citea şi mîrîia :

— Aha ! care va să zică de ăştia îmi ierai, marţafoiule ! întîlnire, hai ?... Las', că vă dau eu întîlnire ! Moş Spiridon pleacă la zece ?... V-arăt eu cum o să plece ! Ţi-ai făcut socotelile, bobocule, fără dînsul. Ştiam eu ! Bănuiam eu cine e capul răutăţilor ! Uneltire, hai ? Răzvrătire ? Vă scot eu pe nas răzvrătirea. Te-nvăţ eu să mai unelteşti... trîntorule !... ticălosule !... instigatorule !... Ia scrisoarea asta, Stane. Du-i-o lui fiu-tău. Să nu te împingă însă Necuratul să-i spui că mi-ai dat-o mie mai întîi s-o citesc, dă-ţi culeg creierii de pe pereţi. M-ai înţăles ?

— 'Nţeles, s'trăiţi !

Mîine mă scoli dis-de-dimineaţă. Ieşi !

Dimineaţa aceea a fost minunată. Sub un cer schimbător de april, spălat de ploi, nori albi şi repezi se jucau de-a v-aţi ascunsele printre razele soarelui. Liliacul era în floare. Păsările, înnebunite de dragoste, bete de lumină, ciripeau şi ţiuiau în frunzişul copacilor. Din pămîntul jilav se ridicau efluvii leneşe, calde, parfumate, Se tîrau în aer. Se revărsau, ca o apă, printre ferestrele deschise. Se amestecau, în nasul colonelului Hotnog, cu mirosuri insistente, persistente, de petrol, de creuzot şi de latr|nă. Cu urechea lipită de uşa privaţii, colonelul asculta, fără să piardă un cuvînt. în şoapte grăbite, întrerupte de chihote înfundate, copiii îşi comunicau tot ce-aveau să-şi spună de-un an şi mai bine de cînd nu-şi mai vorbiseră. Nu-şi povesteau cine ştie ce lucruri importante.

Nimicuri ! Ce-a făcut Nelu. Ce-a învăţat Tănase. Pe cine văzuseră. Pe unde umblaseră. De băile Herculane. De domnul Ţibă. De domnişoara Roger. De jocuri. De nebunii. O singură dată au dat prilej colonelului să tresară.

— Ai o ţigară, Nelule ? întrebase Tănase.

— Am ! Cum să n-am ! Ţi-am adus două pachete.

„Aha ! se gîndi triumfător colonelul, neîndrăznind să-şi frece mîinile de bucurie. Fumezi, hai ? îl înveţi şi pe Nelu să fumeze ! Las', că-ţi arăt eu ţie fumat, spînzuratule !... Pe gît o să-ţi bag ţigările aprinse."

Continua să înjure în gînd, mai ales că nu mai auzea nimic. Copiii tăceau. Nu mai aveau nimic să-şi spună ? Sau fumau amîndoi ? Enervat, nerăbdător, mulţumindu-se şi cu jumătatea asta de victorie, colonelul se pregătea tocmai să pună capăt experienţei, cu pumnul ridicat în aer, gata să-l izbească în uşă, cînd, în tăcerea closetului, glasul lui Nelu tremură cald, rugător :

— Cînd ne mai vedem, Tănase ?

— Ştiu şi eu !... Cu şcoala !... Cu răscoalele astea !...

Colonelul îşi opri pumnul din zbor. Ciuli urechile. încremeni cu tîmpla lipită de scîndurile uşii. „L-am prins ! se gîndi el. Am pus laba pe dînsul ! Tîlharul ! Năpîrca ! Anarhistul ! Instigatorul !"

— Ai văzut ce-a fost ?... întrebă Nelu după un lung moment de aşteptare.

— Ba bine că nu î... Cum să nu văd ? Trei săptămîni a stat şcoala închisă... Credeam că n-o să se mai deschidă !... Ce mă făceam eu ? Gîndeşte-te şi tu ! Dacă n-aş fi putut să mai învăţ ?...

— Bieţii ţărani !... l-a întrerupt Nelu. Ai văzut cîţi au ucis ?

— Ucigă-i toaca !... Cine i-a pus să se răscoale ?... Pe dracu l-au vrut ? Pe dracu l-au găsit !

Un protest timid tremură în linîştea closetului :

— Tănase !... Cum poţi să vorbeşti aşa, Tănase ?... Aşa nu vorbeşte decît moş Spiridon...

Era glasul lui Nelu. Era, fără putinţă de tăgadă, glasul lui Nelu. Unchiu-său l-a auzit. Nu putea să nu-l audă. Sîngele i-a clocotit în vine. Obrazul i-a plesnit de ruşine. Pe ce lume trăia ? Ce zile apucau bătrîneţile să-i vadă ? S-ajungă un plod, o stîrpitură, un desculţ crescut

din^ mila stăpînilor, un fecior de slugă boierească, să aibă mai multă iminte în cap, mai multă judecată şi înţelepciune decît el, Nelu, vlăstar din neamul lui, ţinut în vată, îndopat cu carte, crescut cu risipă de dascăli, de guvernante, de preceptori ?"

Ce păşteau dascălii ? Ce-mi făcea guvernanta ? La ce li-era bună învăţătura? Un neisprăvit fecior de slugă ştia mai multe decît dînşii !

în closet conversaţia continua. Colonelul nu mai ţinea s-o asculte. îşi strîngea ochii ca să nu vadă. Şi-ar fi băgat pumnii în urechi ca să nu mai audă. Şi-ar fi oprit respiraţia ca să nu mai simtă mirosul cald' de primăvară, amestecat cu efluviile insistente de creuzot şi de latrină.

XVII

Copiii nu şi-au explicat niciodată de ce şi cum, cu începere din dimineaţa aceea parfumată de april, au putut să se vadă tot mai des, să se întîlnească, cu temerară îndrăzneală, pînă şf sub nasul ascuţit al domnişoarei Roger, fără să-i vad4 nimeni, fără să dea de bănuit nimănui. Parcă toţi aveau orbul găinilor în jurul lor. Mălina nu-şi mai dojenea odorul, cu o lungă şi blîndă privire care-l ierta ae^mai înainte, de cîte ori întîrzia seara să se instaleze la căpătîiul patului şi să-i continue lectura romanului francez întrerupt în ajun. Unchiu-său nu-l mai întreba, sîcîitor, unde-o şterge, ce blestemăţii mai pune la cale, de cîte ori se scula grăbit de la masă, o dată cu sosirea cafelelor. Domnişoara Roger, pînă şi domnişoara Roger trecea pe lîrigă dînşii, poate ceva mai înţepată, poate cu vîrful nasului ceva mai subţiat, dar fără să-i vadă, fără să-i simtă, cu ochelarii ei negri traşi peste ochi ca obloanele prăvăliilor in zilele tulburi de manifestaţii populare.

Lăsaţi în plata Domnului, copiii îşi vedeau, liniştit, de treburile lor mărunte. Jocurile nu-i mai pasionau. Sub impulsul lui Tăna$e, Nelu stătea şi el ceasuri întregi cu cartea în mînă. învăţa în felul lui. Răsfoia volumele alene. Frunzărea de ici, de colo cîte-o idee, cîte-un fapt pe care i

se părea mai interesant. începea o pagină. O lăsa baltă. Deschidea altă carte. Descoperea deodată un vers sonor sau cîteva rînduri care, într-o clipă, pe aripi nevăzute, îl purtau prin Asia, prin Africa, printre piramidele Egiptului sau stelele cerului. încerca, vibrînd de entuziasm, să i le citească şi lui Tănase.

Dar Tănase, scurt, aproape răstit, îi făcea semn să tacă. El învăţa aplicat, studios, cu pumnii strînşi, cu fruntea încruntată. înainta încet de-a lungul buchilor negre, ca plugul care răstoarnă pe îndelete, dar adînc, brazda înţelenită. Repeta aceeaşi frază de zece, de-o sută de ori, pînă ce-i intra bine în cap. Punea pe Nelu să-1 asculte. Nelu îl întreba uimit :

— De ce înveţi aşa ?... Ce-o să foloseşti dacă îi ştii cartea pe de rost ?... Hai mai bine să citim din Eminescu.

Tănase îi răspundea acru :

— Citeşte-1 tu !... Tu poţi să-ţi pierzi vremea. Ai de toate. N-ai nevoie să munceşti. Eu trebuie să învăţ.

Superioritatea sistemului acestuia de învăţămînt, consacrat de pedagogia oficială, s-a dovedit la examene. Nelu, cu doi dascăli, cu preparator, cu guvernantă, abia a putut să se strecoare într-a doua de liceu. Tănase a luat încă o dată premiul întîi. Domnul director l-a felicitat. Familia colonelului Hotnog l-a sărbătorit. Nelu, cu mîinile lui, care-i tremurau parcă de-o confuză emoţie, i-a înmînat cutia de bomboane. Tănase a avut satisfacţia supremă s-audă, cu urechile lui, pe domnul colonel dindu-1 ca exemplu lui nepotu-său. Rîvna i s-a întărit. Ambiţia i-a crescut. Ajungea repede din urmă pe nepotul boierului. Visa să-1 şi întreacă. I-ar fi luat-o la sigur înainte dacă rigide regulamente şcolare nu l-ar fi împiedicat să sară cîte trei şi cîte patru clase într-un ian.

„Tot o să-1 ajung !... îşi jura Tănase. Era cu cinci clase înaintea mea. A rămas cu două. La liceu o să-1 întrec... La liceu o să-mi schimb şi numele."

Ştia acum că numele nu e legat, ca o coadă, de trupul omului. Domnul inspector, el însuşi, îl îndemnase să şi-1 schimbe. Mai toţi copiii şi-1 schimbau. Chiar cei care aveau nume vechi, cu rădăcini adînci în datinile, în credinţele, în meşteşugurile de altădată. Operaţia era simnlă ca bună ziua. Pe tată-său îl chema Stan. O să-şi zică

j l j*

Stănescu. E drept că o droaie de Stăneşti erau în şcoală. Aproape tot atîţia cîţi Ioneşti şi Popeşti. Uşor ar fi putut să fie confundat cu dînşii. Dar mai era şi Tănase la mijloc. Tănase Stănescu nu mai era nici unul. Numai pe el îl chema Tănase. Tănase !... Tănase !... repeta amărît copilul. Nici numele ăsta nu i se părea din cale-afară de straşnic.

Pe toţi grăjdarii, pe toţi rîndaşii îi chema Tănase. Ce să facă ? Cum să iasă din încurcătură ?

Cum să se cotorosească în acelaşi timp şi de Bojoc şi de Tănase ? N-avaa cu cine să se sfătuiască. Cu Nelu, cu el singur ar fi putut să pună ceva la cale. Dar tocmai lui Nelu îi venea mai peste mînă să i se spovedească, îşi amintea ca de-o rană veche, rămasă tot deschisă, de-o mirare, de^o exclamare, făcute cîndva, într-o zi cu soare, pe undeva| pe lîngă grajduri...

„O să găsescI eu şi fără dînsul, mormăia el cu năduf, cu-o exasperare! vecină cu ura, printre dinţii strînşi. Să învăţ numai *catte* !... Să ies întîiul în toate clasele !"

învşţa pînă ce cădea pe brînci. Devora manualele aride, greu de înţeles, qu atît mai lesne însă de memorat cu cît erau miai absurdî. Cucerea premiile unul după altul. Pînă într-a patra de l|ceu nimeni n-a putut să-i ţie piept. Nici un ele^i nu se înfcumeta să reţie lecţiile şi să le recite papagaliceşte ca dîhsul. îi făcea praf pe toţi la matematici, la ştiinţe, la literatură, la declinări pe latineşte, la conjugări pe elineşte. Ajunsese "pe "Nelu. Se pregătea serios să-1 întreacă. Către sfîrşitul primului semestru şi-a cumpărat cărţile de-a cincea. Le cîntărea. Le răsfoia. îşi încorda puterile.

„încă o săpt$mînă de răgaz, îşi acorda el un ultim termen de păsuţală, şi mă pun pe ele. Cum s-o sfîrşi semestrul..."

Începutul celui de-al doilea semestru coincidea, în anul acela, Cu începutul primăverii. O primăvară prematură, după o iarnă scurtă şi grea, surprinzătoare ca o veste bună, caldă ca b mîngîiere, leneşă şi parfumată ca o curtezană. Copacii, abia treziţi din letargia somnului hibernal, îşi întindeau într-un căscat braţele înflorite. Pe drumul de la şcoală la casa colonelului Hotnog, braţe la fel de albe se strecurau printre muşcatele ferestrelor.

Capete zburlite sau rîzătoare de copile apăreau cînd şi cînd printre flori. Zîmbete străluceau. Priviri îl urmăreau. Miresme dulci pluteau în aer. Pe pămînt, de-a lungul uliţelor, se tîrau dorinţe, langori, gînduri fără ţel şi fără nume.

Tănase grăbea pasul. Nu vroia să vadă. Nu vroia s-audă. încruntat, îndîrjit, reîncepea pentru a zecea oară fraza învăţată în ajun. Dar fraza nu se lipea de dînsul. Cuvintele alunecau, se împrăştiau din capul lui, împroşcate care-ncotro, ca stolurile speriate de vrăbii. O oboseală, o sfîrşeâlă necunoscută îi apăsau fruntea. Oasele îi erau zdrobite. Carnea îl durea. Repeta cu energie deznădăjduită : *Digni autem sunt amiciţia quibus in ipsis inest causa...*

Causa!... Causa!... ce venea după *causa?!* Cuvîntul îi umbla prin cap. îl avea pe limbă. Şi nu-l găsea. Făcea eforturi supraomeneşti ca să-l găsească. Se oprea prosteşte în mijlocul uliţei sau mergea în bobote. Strîngea pumnii. Strîngea fălcile. Se chinuia. îşi punea capul la tortură. Zadarnic ! Cuvîntul nu-i venea în minte. Un gol imens îi umplea ţeasta, Cuvîntul se evapora în gol.

Cu un trist surîs de mulţumire, nu-l regăsea decît tîrziu, noaptea, în aşternutul care-l dogorea ca focul, pe cînd degetele unei singure mîini i se mişcau repede, înfrigurat, sub aspra pătură soldăţească. După cîteva momente de luciditate, cădea într^Hn somn greu ca plumbul. Se deştepta mahmur. îi era silă şi lehamite de toate. Avea ca un cerc de fier în jurul frunţii. Cu cartea înaintea ochilor, îi alunecau privirile de-a lungul rîndurilor, fără să le vadă, fără să le mai reţie. în clasă nu-şi mai ridica degetele din bancă. La tablă stătea cu creta în mînă, învîrtind-o, frecînd-o pînă ce-i albea toată palma, pe cînd tabla neagră se mărea, se lăţea, se adîncea sub privirile lui stupide, imensă şi profundă ca bezna nopţii.

— Ce-i cu tine, băiete ?... îl întrebau dascălii miraţi.

Unii adăugau, sever :

— Uite... azi nu-ţi pun notă rea. Nu-ţi pun nici o notă. Ar trebui să-ţi pun un unu, sau un zero cît tine de mare. Ar fi o ruşine pentru toată clasa. Să nu te mai prind, însă, m-auzi tu?... să nu te mai prind cu lecţia neînvăţată, că...

Aceştia erau cei mai buni, cei mai umani.

Ceilalţi îl ignorau. Aveau alte griji. Viaţa e scurtă. Şcolarii sînt miilţi. Dacă dascălii şi-ar pune mintea cu fiecare elev în parte! Din treacăt îl sfătuiau, părinteşte, să se lese de învăţătură.

Domnul Axente, întîmplător, din simple şi banale necesităţi băneşti, profesor de algebră, dar în realitate fire poetică, blînd cU elevii, izolat printre ceilalţi colegi, trăind retras într-o modestă căsuţă de mahala, cu rafturi pînă-n tavan pline de cărţi, l-a chemat într-o după-amiază la el acasă, l-a descusut cu abilitate, l-a făcut să vorbească cu încredere şi, după ce l-a îndemnat să se arate mai întîi unui doctor, l-a sfătuit şi el, ca toţi ceilalţi, să se lese mai bine de carte decît să înveţe aşa cum învăţase pînă atunci.

Tănase l-a ascultat, cum îi asculta pe toţi, cu capul între umeri, cu privirile în pămînt. Doar că de data asta un zîmbet rău i-a înflorit nu pe buze, ci în fundul inimii. Apucase să vadă cărţile din rafturi. Domnul profesor hu şi le arsese pe aţe lui ! Pe el îl îndemna să se lase de dînsele! Să nu m4i înveţe. Să nu mai fie întîiul în clasă. Să nu4 mai întreacă pe Nelu. Să i-o ia Nelu înainte. Să rămîie de rîs şi de batjocură. Mai bine moartea ! Orice ! Să crape muncind ca Vita în jug. Sa rîcîie cărţile cu unghiile. Să tocească pînă ce n-o mai vedea înaintea ochilor.

Cu >puteri înzecite s-a pus pe carte. în resursele infinite ale nervdasei energii omeneşti a regăsit o aparenţă de forţă. A putut s-o ducă astfel pînă la sfîrşitul anului şcolar. 4 putut să-şi dea şi examenele. A izbutit să treacă într-a cincea. Nu întîiul, de bună seamă. Nici măcar printre premianţi. Ci tocmai hăt ! la urmă, în rîndurile codaşilor : al douăzeci şi şaptelea.

Saltul, de-a-ndăratele, era prea mare, prea scandalos. Domnul colonel l-a privit de sus, cu vădită reprobare. Domnişoarja Roger şi-a ridicat vîrful nasului. Nelu n-a mai avut ocazia să-i ofere tradiţionala cutie cu bomfc>&@n&. în schimb, cu ce precauţiuni, cu cîtă simpatie, iz-\v»îtă tot pe atît din înţelegerea instinctivă a suferinţei cît şi din dorinţa de mîngîiere, de alinare, s-a apropiat el însuşi de Tănase.

De trei ani aproape nu-şi mai vorbiseră decît de lucruri indiferente : de geometrie, de geologie, de zoologie, de botanică, de toate ştiinţele sau noţiunile care ar putea în adevăr să facă farmecul copilăriei şi savoarea adolescenţei dacă arta pedagogică nu le-ar fi transformat în tot atîtea motive ridicole de premii, în mijloace aprige şi lamentabile de căpătuială. Neavînd nevoie să-şi cîştige existenţa, Nelu avusese norocul să treacă printre ele ca printr-un parter înflorit. Admirase economia lor, culesese, la întîmplare, ici un prilej de emoţie, colo un învăţămînt ceva mai durabil şi simţise, poate, mai mult decît pricepuse în chip conştient, că fiecare lucru, oricît de neînsemnat, oricît de ingrat în aparenţă, îşi are totuşi poezia lui intima, pe care numai multă ştiinţă şi un grăunte de filozofie pot s-o releve. Dar ştiinţa nu se recoltează pe băncile şcoalelor şi nici filozofia în rafturile bibliotecilor. Nu-i e de ajuns omului să aibă ochi, ca să vadă, şi urechi, ca să audă. Cei mai mulţi dintre noi sîntem asemenea grădinarului care-şi trăieşte zilele lui printre florile pămîntului, sub miracolul etern al cerului, cu soarele, cu luna, cu hlamida lui de stele, şi care totuşi nu vede altceva în lume decît năpasta buruienilor sau rentabilitatea morcovilor şi-a ridichilor de lună.

Nelu, cu ochii lui mari de copil, deschişi, uimiţi şi încîntaţi, asupra aceleiaşi lumi, vedea grădina. Ar fi vrut, din adîncul inimii, să ştie pe Tănase lîngă dînsul, să-i poarte paşii, să-1 îndemne, să-1 îmbie, să i-o arate. Cu premiantul întîi din toate clasele îi fusese greu să stea de vorbă. îi închidea repede gura cu premiile lui. Cu un Tănase, însă, căzut, umilit, ajuns al douăzeci şi şaptelea, lucrurile trebuiau să meargă mai lesne.

Au mers, dar nici aşa de repede, nici aşa de simplu cum par cînd le scrii sau le citeşti.

Tănase era mohorît. Ca un animal rănit, căta singurătatea. Privea bănuitor. Asculta cu nerăbdare. Răspundea în silă. Nelu, deşi îl vedea umblînd pe picioare ca omul sănătos, avea de multe ori impresia că e lîngă patul unui bolnav. Abia cu vremea, după ce-au trecut zile şi săptămîni lungi de odihnă, după ce s-a colbăit amintirea lecţiilor învăţate pe de rost, a ceasurilor rînd pe rînd de friguri şi de prostaţie din toiul examenelor, a eşecului şi dezastrului final, parcă o pîclă grea ca un giulgiu t s-a luat de pe ochi, şi Tănase, cu convulsiuni, cu contorsiuni, ca insecta care se zbate ca să iasă din crisalidă, şi-a scuturat umerii şi, trezit, ca omul care se deşteaptă dintr-un somn letargic, a privit surprins în jurul lui. Punea întrebări acum. Găsea răspunsuri. începea să ridă. Odată i-a cerut şi ţigări. Atunci Nelu a ghicit că era la căpătîiul unui convalescent. Şi-a îndoit puterile. Şi-a întreit atenţiile. îl întreba vioi :

— De-a ce ne jucăm azi, Tănase ?

— De-a orice !... Cum vrei tu.

— S-aduc mingea ?

— Ad-o !...

Băteau mingea. Bârfea într-un picjior ; dintr-un pătrat al şotronului în alt pătrat. Alergau cu limba scoasă după turcă. Jucau poarca.

Cînd cădeau rupţi de oboseală, se refugiau la umbra rară a copacilor tăiaţi şi înşiraţi ca soldaţii în front din ordinul domnului colonel. Grădina nu mai era raiul pe care-1 cunoscuse! cîndva Tănase. Se şi micşorase parcă. Tot mâi avea, jnsă, pe-alocuri, cîte-un ascunziş. Lungiţi în iarbă, cu (ochii pe jumătate închişi, copiii ascultau murmuhil vîntuljui bătînd din frunze sau urmăreau, printre ramuri, contirele schimbătoare, capricioase, ale norilor vagabonzi. îi interesa bizareria formelor. Descopereau asemănări stranii cu oamenii şi lucrurile de pe pămînt.

— Uite-1 pe cel de colo, arăta Nelu cu degetul. Nu-i aşa, Tănase ? Parc-ar fi o cetate, cu turnuri, cu metereze, cu soldaţi agăţaţi de ziduri.

Tănase abia apuca să vadă cetatea.

Limbi de flăcări lingeau cerul. Turnurile se prăbuşeau. Soldaţii cădeau. Din vălmăşagul norilor se desprindeau forme noi, neprevăzute.

— Uite, Tănase !... uite bine într-acolo !... îi arăta Nelu, pufnind de rîs. Un colţ de cer... vezi pelerina ?... Vezi ochelarii?... Vezi cum se întinde şi se subţiază na-**gtll..;**

=— Franţuzoaica !... exclama Tănase.

Leită ea!

Copiii se tăvăleau de rîs în iarbă. Domnişoara Roger, £U pelerina ei atîrnîndu-i de umeri ca de-un cuier, cu na-

sul ei de prins peşte, proiectîndu-se întreagă, din vîrful penelor răshirate pe tîrtiţa pălăriei pînă la corăbiile picioarelor, pe candoarea cerului albastru, îi înveselea pentru restul zilei.

Alteori, o tristeţă dulce, o tristeţă fără motiv, făcută din descurajări cu neputinţă de definit, din dorinţe cu neputinţa"de exprimat, îi cuprindea pe amîndoi. Grădina era aceiaşi în jurul lor. Doar că printre frunzele imobile nu mai sufla nici o adiere. Ramurile păreau sleite de puteri. Aerul, ca fundul unei ape. Singur pămîntul, dogorit de arşiţa soarelui, răcorit de furtunul grădinarului, exala în calmul naturii moarte mirosuri suave, iritante, ca şi cum în fiecare floare ar fi fost pitită o cădelniţă aprinsă.

Tolăniţi, aproape aţipiţi în iarbă, copiii îşi lăsau să le-alunece gîndurile obscure, privirile adormite spre zarea împurpurată. Nori rari se tîrau alene, între pămînt şi cer, ca iazuri fără ţărmuri, ca stepe de nisipuri, ca porturi depărtate cu pînzele corăbiilor atîrnînd desfăcute de catarguri. Se destrămau pe nesimţite. Se refăceau în forme noi, imprecise.

— Parc-ar fi un om purtat de ape... murmura Nelu.

— Un om... Un om... repeta Tănase, încercînd să dea linii netede conturului nesigur. Nu-i un. om, Nelule... Uită-te bine !... Mai curînd... stăi... mai curînd o fată... Uiţe rochia... şi pletele.

— Aşa-i... O fată !

— Cum or fi oare făcute fetele, măi Nelule ?

— Cum să fie!... Ca şi noi, pesemne... Aproape ca şi noi.

Cădeau amîndoi pe gînduri. Norii se încolăceau, se depărtau, se împreunau în atingeri leneşe, languroase. Aveau rotunzimi diafane, reflexe de ivoriu sau de carne omenească. Florile fumegau din casolete misterioase. Pămîntul se înfiora.

Tănase întreba încet, tainic, întru tîrziu :

— Tu ai văzut vreodată, Nelule?... Ai văzut vreuna goală ?

Nelu se înroşea pînă la rădăcina părului. Un val de căldură i se ridica în obraji :

— Nu... n-am văzut... Ba mint... Am văzut odată... o singură dată... într-o carte a lui moş Spiridon,

— într-o carte ?

1

— Da... într^o carte.

— Mi-o arăţi şi mie ?

— Ţi-o arăţ, de ce nu ?... O s-o caut... Trebuie să fie tot acolo... Numai s-o găsesc.

Nu i-a fost greu s-o găsească.

Biblioteca colonelului Hotnog încăpea toată în patru rafturi. Printre opere severe de tactică şi strategie militară, se rătăciseră într-însa cîteva romane franţuzeşti cu scoarţa galbenă, un volum de versuri, căzut acolo Dumnezeu ştie cînd şi cum, şi vreo duzină de albumuri. Mai toate cuprindeau vederi de pe la diferite expoziţii internaţionale. Unul singur, legat în pînză roşie, avea o aproximativă valoare artistică. E cel pe care-l căuta Nelu. '

Cu el pe genunchi, închişi cu cheia în iatacul lui, îmbujoraţi la faţă, muindu-şi nervos degetele în buzele arse, întorceau filă după filă, cu regret că se despart de-o imagină, nerăbdători să vadă pe celelalte. în mai puţin de-o săptŞmînă, educaţia lor estetică a fost aproape tot aşa de defeăvîrşită ca şi educaţia lor sexuală. Cunoşteau toate gjraţiile, toate muzele, toate afroditele din pinacotecile europene ; şi cunoşteau în acelaşi timp, pînă în vecinătatea (ascunzişurilor ei cele mai intime, anatomia corpului femeiesc. Rotunzimea divină a sinilor le înfierbînta imaginaţia ; îmbinarea delicată a pulpelor, sub molcoma arcuirîe a pîntecelui, îi hipnotiza. Serile mai ales, la lumina! lampeî, figurile din albumul colonelului Hotnog parcă trăiau. Afroditele culcate respirau printre buzele răsfrînte. Sînii palpitau. Pulpele se întredeschis deau.

într-o seară Tănase a stins şi lampa. Prin ferestrele deschise luna plină îşi revărsa pe podele, ca un văl spectral de mireasă, valurile de lumină. Adieri de aer cald le mîngîiau frunţile. Nici un zgomot, nici un cîntec nu întrerupeau misterul nopţii. Undeva, departe, vuietul prelung al oraşului ţinea isonul tăcerii.

\. Culcaţi pe-o coastă, cu capetele sprijinite în coate, întinşi unul lîngă altul pe covor, sub ploaia de. raze care le lumina cartea, copiii întorceau rar paginile fosforescente. Vorbeau tot aşa de rar. Aveau aceleaşi gînduri. Aceleaşi visuri. N-aveau nevoie să şi Ie comunice. Sub ochii

lor cu cearcăne vinete, accentuate de argintul lunii, se perindau imagini tulburătoare. Femei goale, ţinîndu-se de mijloc. Copile abia .învoite deznodîndu-şi sandalele. Diane plecînd la vînătoare în cămeşi străvezii, prin care se ghicea uşoara bulbucăturâ a sinilor şi încordarea coapselor băieţeşti. Fauni. Nimfe. Sirene. Naiade. *£Jn* satir cu picioare de ţap cîntînd din nai unui efeb pe care-1 ţinea ştrîns bine între genunchii lui păroşi. O Ledă răsturnată pe spate, desfăcîndu-şi larg pulpele voluptoase. O Venera, pe-o pagină întreagă de album, ascunzîndu-şi pudic virginitatea alarmată.

Palma ei, rotunjită ca un ghioc, era mai evocatoare decît toate goliciunile. Nelu nu se mai îndura să-şi ia ochii de la dînsa. Tănase nu mai putea să-şi moaie degetul în gură şi să întoarcă pagina, [...]

XVIII

, Două zile Nelu nu l-a mai văzut pe Tănase. îşi făcea de treabă singur ; îl ocolea cu grijă ; se ferea ca de foc de toate locurile pe unde ştia că ar fi putut să treacă. Nu-şi plîngea inocenţa pierdută. N-avea, poate, nici noţiunea că pierduse ceva iremediabil. Nu-şi căta justificări. Nu-şi învinovăţea prietenul. Dar îi era scîrbă, şi ruşine. Ii plesnea obrazul de ruşine numai la gîndul că maică-sa ar fi putut să se uite mai lung în ochii lui, că domnişoara Roger ar fi putut să-1 întrebe ce .făcuse în seara aceea, că moş Spiridon ar putea să-î citească în gînduri, ca într-o carte. îi era teamă de gînduri şi greaţă de el însuşi, îşi spăla de-o sută de ori pe zi mîinile ; şi i se părea că sărutările lui Tănase îi lăsaseră lipit de cerul gurii un fir năclăit de par. Se căznea să-1 dezlipească cu vîrful unghiei şi îşi jura, pe ce-avea el mai sfînt, să nu-1 mai vadă, sâ, nu-1 mai lase în iatacul lui, să nu-i mai dea voie să se întindă sau să se apropie măcar de dînsul.

„Chiar dacă l-oi vedea — îşi spunea el în dimineaţa silei de-a treia, abia deşteptat din somn, cu trupul şi gîndurile încă moleşite de căldura nopţii şi-a aşternuteiJui — o să mă fac că nu-1 cunosc... O să trec pe lîngă ţi,,, O să mă uit în altă parte."

Cum să se uite ?... La ce să se uite ? Lesne de spus ! Dar dacă o fi cineva prin apropiere ? Dacă l-or vedea slugile ?... unchiu-său ?... domnişoara Roger ?... N-o să le dea oare de bănuit ? N-or să-1 întrebe ? N-or să-1 descoase ? Ce să le spuie ? Cum să se îndreptăţească ? Şi dacă Tănase, Tănase el însuşi, va veni spre dînsul ? N-o să vie ! îşi repeta el cu convingere, ghemuindu-se sub plapomă, înfundîndu-şi capul în perne, simţind cum îl trec, de teamă, valuri-valuri de năduşeli. N-o să vie ! Dacă ar fi ţinut să vie, ar fi venit pînă acum. De două zile nu mai dăduse nici el vreun semn de viaţă. E drept că o dată sau de două ori i se păruse lui Nelu că cineva umblă îndărătul uşii. în ajun, pe înserate, clanţa scîrţîise. El încremenise în mijlocul odăii. Nu se clintise din loc. Tăcuse chitic. Dar clanţa nu se mai mişcase. I se păruse numai ? Se înşelase ? Nu fusese nimeni ? Nici Tănase ? Poate că nici el nu mai îndrăznea să dea ochii cu dînsul. Poate că şi lui îi era acum ruşine de ce făcuse.

Asigurat întjrucîtva de presupunerea asta din urmă, Nelu s-a coborît în dimineaţa aceea pînă în ogradă. Tănase nu era în cgradă. După amiază s-a coborît în grădină. Tănask nu era nici în grădină. Nici pe aleile centrale. Nici în chjioşcuri. Spre seară, prinzînd curaj, încredinţat ; că nu *mşi* avea să se teamă de nimic, s-a abătut pe aleile lăturaljnice, a iscodit tufişurile, a căutat pînă şi în scaieţii şi bălăriile dindărătul grajdului. Nimic ! Nici urmă de Tănasje. Cu un mare răsuflet de uşurare, s-a oprit lîngă o bancă singuratecă şi s-a lăsat, obosit, pe dînsa. Ridicîndii-şi ochii spre cer a văzut o stea palidă pîlpîind, singur^, ca şi dînsul, în imensitatea văzduhului. Cîteva frunze ijnoarte, îngălbenite prematur, foşneau în jurul lui. O cioară rătăcită croncănea jalnic deasupra copacilor. Minutele treceau încet, interminabil.

Unde era oare Tănase la ora aceea? Ce-o fi făcînd ? îi părea şi lui *tău* ? Avea remuşcări ? De ce nu venea ? Ar fi putut totuşi să vie; să se explice, să-i vorbească. Cu tot ce se petrecuse urît între dînşii, cine ştie, poate că tot ar mai putea să se înţeleagă împreună.. I-ar fi fost, desigur, greu lui Nelu, la început, să-1 ierte ; aşa de uşor, însă, aşa de dulce în urmă...

Dar Tănase nu venea.

Noaptea venise în locui lui. O noapte de august caldă, lîneedă, culcată în alcovul jilav al pămîntului ca o convalescentă arsă de friguri, sub plapuma ei neagră, brodată cu stele. Fiori reci treceau prin aer. Efluvii subtile se tîrau pe aleile grădinii. înlănțuiau ca iedere picioarele copilului, îi mîngîiau gleznele, îi învăluiau trupul, îi forfoteau pe piele ca o armată de furnici, îi moleşeau gîndurile şi i le întărîtau în acelaşi timp.

„De-ar veni Tănase !" se gîndi el.

I se părea acum că nimic n-ar fi fost mai normal, mai natural decît să-1 ierte. Ceea ce i se păruse monstruos numai cu două ceasuri mai înainte, îl ispitea, îl atrăgea acum. Sub broboada complice a nopţii, vedea lucrurile cu totul altfel decît la lumina brutală a zilei.

Optica întunericului e mai înşelătoare decît miragiul.

Actele cele mâi absurde, cele mai hidoase, intenţiile pe care le-am respinge cu oroare în toiul zilei ni se par, noaptea, fireşti, logice, necesare, perfect chibzuite, uşor de realizat. Judecata omului matur rezistă arareori logicii acesteia speciale a întunericului. Dar . încă mintea unui copil !

Nelu se întreba, tot aşa de sincer ca în cursul celor trei zile, ce-avusese cu Tănase ? Cu ce-i greşise ? Ce i se năzărise împotriva lui V De ce-1 ocolise ? Noţiunea păcatului nu-1 mai speria, nu-i mai repugna. Nu se mai gîndea măcar la iertare. Ce să ierte ? De ce să-1 ierte ? De-ar veni numai! Era singur. Se simțea părăsit şi singur. Inexplicabila solitudine a vieții, sub miracolul stelelor, printre frumusețile pămîntului, îi strîngea inima. Sufletul îi era gol. Sîngele îl ardea. Carnea îi era încinsă. Ar fi vrut pe cineva... pe oricine... pe Tănase... lîngă dînsul.

Dar Tănase nu venea. Minutele treceau. Ceasurile, poate, treceau şi ele. Stelele se înmulțeau. In fund, departe, dincolo de grajduri, felinare aprinse se legănau, străbătînd ograda. Il căutau pe dînsul. Stanca, cea dintîi, l-a găsit. Linguşitoare şi limbută, se minuna :

— Mata eşti, conaşule ?... Vai, conaşule, pe unde nu te-am căutat! Boierii s-au pus de mult la masă. Domnu colonel e necăjit tare pe conaşu. Coana Mălina e îngrijată. Nimeni nu ştia unde e conaşu nostru. Ne-a spus Tănase că trebuie să fii prin grădină. Cui să-i dea prin cap că nu ne minte, ca de obicei...

— Tănase e+acasă, Stanca ?

— Păi unde să fie, conaşule! E-acasă, vezi bine, cu noi, în bucătărie. Vii, conaşule?... Să spun boierilor că vii ?...

— Da... Nu... Nu, Stanco. Spune-le mai bine că nu vin. Nu mi-e foame. Mai stau aici. Dacă vrei... cheamă pe Tănase... roagă pe Tănase să vie şi el.

— Bine, conaşule... îl chem, conaşule... cum să nu-1 chem, păcatele mele !... Ce-aşteaptă, afurisitul !... Da' zău, conaşule, ai face mai bine să vii matale... Zău că nu vii ?...

— Stanco, ţi-am spus... lasă-mă !...

— Bine... bine... conaşule... Să nu se supere conaşu. Dacă conaşu nu vrea să vie, îi spui lui Tănase... i-1 trimit într-o fugă.

— Trimite-1, Stanco !

Nelu îl aştepta ca pe jăratec aprins. Tănase întirzia. Tănase se lăsa (aşteptat. Cînd l-a zărit, în sfîrşit, în mijlocul aleii, dincjolo de grajduri, cu capul în piept, tîrîndu-se în silă, jfăcînd un pas înainte, oprindu-se, mai făcîndj încă unul, oprindu-se iarăşi, parcă cineva l-ar fi tras cu boii; inima lui Nelu i-a bătut mai tare în piept şi i s-a strîns în acelaşi timp de-un presentiment inexplicabil de rău şi de dureros. Ar fi vrut să-i sară el înainte. Şi n-avea puterea nici să se ridice de pe bancă. Genunchii îi tremurau. Grădina se învîrtea cu dînsul. Abia a putut să îngîme.

— Tănase !... Bună seara, Tănase !

— Bună!... i-a răspuns Tănase scurt, dar din vîrful buzelor. La ce m-ai chemat ?

La ce ? De ce ? Se întreba şi el acum, umilit, nenorocit, la ce-1 chemase. Nu ştia nici el. Nu putea, n-ar fi avut ce să-şi mărturisească. Dacă Tănase nu pricepea atîta lucru, că era singur, că se plictisea fără dînsul, că de trei zile nu-şi mai vorbiseră, cum să i-o spuie, ce să-i spuie ? L-a întrebat, tinţid :

— Nu vrei s£ stai oleacă cu mine ?

— Să stau!,.. La ce să stau? îi fi crezînd, poate, că n-am şi altă treabă ?

— Numai oleacă, Tănase...

Şi-a ridicat şi şi-a îndreptat spre dînsul ochii rugători. Tot adîncul, toate tainele, toate * dorurile nopţii se reflectau într-înşii. Tănase nu le vedea, nu le simţea. Bodogănea, morocănos, ca pentru el singur :

— Ieri n-ai vrut să ştii nimic de mine. Nici alaltăieri. Boierul făcea nazuri !... Conaşul se închidea cu cheia !... Şi acum, aşa, tam-nisam, l-a pălit dorul!... Nu stau!

— Te rog, Tănase !

— Poţi să mă rogi mult şi bine !... Nu stau !... Şi dacă stau ?... Ce-mi dai dacă stau ?

— Ce vrei să-ţi dau, Tănase ?

— Să-mi dai... Să-mi dai... Un pachet de tutun şi cinci lei... îmi dai ?

Nelu îl privea nedumerit. Nu înţelegea bine sau **11** era teamă să înţeleagă. Ceva încă frumos şi, cu tot ce se petrecuse între dînşii, curat totuşi îi murea în suflet. Zîmbea trist. îşi lăsă capul în pămînt. Ar fi vrut să tacă. Un glas mai puternic, însă, decît voinţa lui, decît toată tristeţea lui se ridica într-însul, vorbea pentru dînsul. Făgădui, ca în vis :

— îţi dau, Tănase !...

XIX

De-atunci, cu intermitenţe mai lungi sau mai scurte, cu intervale de dezgust, cu tresări[ri] de revoltă, cu căderi şi capitulări necurmate, copiii s-au întîlnit adesea. Pe scara particulară, visată şi croită de colonelul Hotnog pentru încîntătoarele aventuri ale amorului romantic, se urcau, tiptil, bocăncile iui Tănase.

Pînă în postul Crăciunului, nici o piedică, nici un eveniment neprevăzut, altele decît cele izvorîte din propriile lor simţuri exasperate sau refulate, n-au venit să tulbure misterul practicilor lor solitare, schimbate, pe nesimţite, în obicinuinţă. Nelu, cu fierbinţeala sîngelui oarecum potolită, îşi păstra mintea limpede pentru surprinzătoarele frumuseţi ale ştiinţei şi ale artei pe care începea să le descopere. Tănase, după o lungă vacanţă de odihnă, studia cu rîvnă şi spor. Profesorii îşi urmau

regulat cursurile. Domnul Ţibă îşi vedea, tot acru, dar resemnat, de lecţii. Domnişoara Roger îşi ridica din ce în ce mai des nasul ascuţit spre cerul intangibil, care, singur, o mai consola de dezamăgirile existenţei. Viaţa continua pentru toţi, pentru cei mari ca şi pentru cei mici, în tihna ştearsă, mohorîtă, dar binefăcătoare prin siguranţa ei, a mediocrităţii traiului zilnic.

Atunci, însă, pe neaşteptate, sub înfăţişarea burlescă a unui nou personagiu, ridicol în aparenţă, redutabil în fond, a survenit în viaţa celor doi copii evenimentul grav care avea să modifice radical raporturile dintre dînşii şi, poate, însuşi viitorul lor.

Vechea bucătăreasă, pentru motive comune tuturor gospodăriilor, fusese concediată. Colonelul, sătul de lături, cum spunea el, şi vrînd să mănînce şi el ca lumea măcar de sfintele sărbători, după laborioase investigaţii şi serioase recomandaţii, tocmise o alta. Noua bucătăreasă s-a prezintat la post cu vreo două săptămîni înainte de Naştjerea Domnului. O chema Safta sau, mai exact^madam *$aîta,* aşa cum din prima zi, cu unanim respect pentru florinele ei impozante, i-au spus servitorii.

Madam Safta era o femeie de cincizeci de ani bătuţi pe miiche, grasg că de-abia intra pe uşă, dar — din pricina grăsimii **j**care-i rotunjea obrajii, a cărnurilor care îi umflau braţele ca jamboanele, ţîţele ca cimpoaiele şi pulpele ca două butii — părînd mai tînără cel puţin cu cîteva primăveri. Avea privirea imperioasă, gesturile hotărîte şi energke, un neg cu păr în bărbie, deasupra guşii, şi două rînduri de mustăţi bărbăteşti deasupra buzelor. Sufleteşte şi trupeşte era făcută să domine. Era croită din ştofa dictatorilor.

Din prima zi a pus ordine şi disciplină nu numai în bucătărie, dar şi' în toate încăperile, coridoarele şi chichineţele subsolului. Privirea ei ageră mergea pînă în inima lucrurilor şi descoperea repede cauza iniţială a tuturor relelor. Vedea dimr-o aruncătură de ochi ceea ce nu vedea nimeni: praful de-un deget pe poliţele de sus; gunoiul uitat sub scară ; murdăria de muşte pe bliduri sau fereşti; cuiburile de ploşniţe mai pretutindeni: în scîndurile de la paturi, în cercevelele de la fereşti, în ramele cărţilor poştale ilustrate, bătute în cuie de-a lungul, de-a

lațul, cruciș și curmeziș, în chip de floare, de inimă sau de alte figuri geometrice, mai în toți pereții, pînă și în chenarele icoanelor.

Măturoiul cel mare și-a făcut apariția. Apa clocotea în cazane., Cu poalele sumese, cu mînecile suflecate, jupînesele scuturau, frecau, opăreau zidurile și podelele. Madam Safta n-avea nevoie să poruncească sau să ridice glasul. Era de-ajuns să-și înfigă bine pumnii în șolduri. Opoziția amuțea. Treaba mergea strună. Fiindcă și răsplata era mare. Neam din neamul lor, slugile casei boierești nu trăiseră cum au trăit în zilele „lui" madam Safta. Cafea cu lapte dimineața. Bucate din belșug la prînz. Gustare pe la toacă. Ospăț în toată regula după ce se culcau stăpînii. Ea singură, madam Safta, mînca cît zece. Nu-i tihnea însă mîncarea dacă vedea pe alții lihniți de foame în jurul ei. Oamenii i se păreau numai ctr oasele și pielea pe dînșii. Cînd se uita la Tănase, îi plîngea de milă. Din țîr nu-l mai scotea. Il silea să ia de cîte trei ori din același fel. Il îndopa cu ciorbe și sarmale. îi rezerva și alte bunătăți.

în odaia ei avea un dulap plin cu resturi de plăcinte, cu borcane de dulceață, de șerbeturi, de compoturi, cu gărăfi pe jumătate golite, cu zaharicale și conserve de tot felul. în cursul zilei se abătea adeseori pe la dulap. Atunci mesteca singură. Noaptea, însă, împărtășea bucuros și cu alții. Comunicativă din fire și suferind de insomnie, îi plăcea să stea la taifas, dacă s-ar fi putut, cu cafeluța dinainte și aprinzînd țigară de la țigară, pînă la ziuă. La lumina chioară a lămpii de gaz, în nori groși de fum să-i tai cu cuțitul, în mirosuri amestecate de ceapă prăjită, de unt topit, de oțet aromatic, de vanilie, de scorțișoară și de alte condimente culinare, ea plutea, asemenea unei zeități binefăcătoare, printre maldăre de perne și țîțe revărsate, în mijlocul patului. Rîndași și jupînese, pe rînd ca la moară, se înfruptau din bunurile ei. într-o zi a căzut norocul și pe Tănase.

Era într-a doua zi de Crăciun. Precum e datina creștinească, stăpînii benchetuiau în vecini, iar slugile erau învoite în tîrg sau sforăiau pe sub mese, ghiftuite de mîncare și de băutură. Singură madam Safta era trează în toată pustietatea casei. Ea și Tănase. După ce l-a îndopat cu bunătăți, i-a dat să guste din șipuri cu forme ciudate, din sticle cu conținut și etichete multicolore. Picăturile roșii, galbene, verzi violete îi ardeau gura și-i aprindeau mintea. Sub înrîurirea licorilor colorate, începea să vază lumea în roz și viața în albastru. Odaia sordidă i se părea frumoasă ca-n basme, iar madam Safta, ca pîinea caldă. Prinsese și mîncărime de limbă. Trăncănea de cîte-n lună și-**n** soare.

— Știi că ai haz, țîrule ! se minuna bucătăreasa. Cine te-a învățat să vorbești așa, ca din carte ?

— Nimeni!... Eu singur!... se lăuda trufaș Tănase.

— Minți, țîrule !... Asta s-o spui mutului!... Pe mine nu mă legi la gard, așa, cu una, cu două.

— Zău, madam Safta.

— Te mai și juri încă!... Ia seama!... O să-ți taie popa limba.

— Să mi-o taie dacă mint.

— Da' cîți ani ai, piciule ?

—: Cincisprezece !... Merg pe cincisprezece !...

— Nu se *ppate* !... Iarăși minți !... Minți de la obraz... Ia fă-te mai îrțcoa'... Pe mine nu mă încînți cu migdale amare... O să-ți spun eu acuși cîți ani ai !

Tănase **încarcă** să se ridice țanțoș în picioare. Podelele se clătinau sub dînsul. Pereții se apropiau și se depărtau. Căzu mai mult decît se lăsă pe marginea patului, cu capul răsturnat pe umărul bucătăresei. Madam Safta îl scruta atent cu privirea, îi trecea buricul degetului, ca vîrful unui caltaboș, pe deasupra buzelor.

— Așa e !... mărturisi ea uimită. Ți-a dat puful, țîrule... Te pomenești că-i fi avînd păr și pe piept !

— Mai știi !... Și de ce nu ?... rîdea Tănase.

—• Ia să vedem...

Sub degetele ei groase, dar repezi și abile, care îi desbungheau nasturii jiletcii, îi desfăceau cămașa, îi pipăiău"pielea ca și cum ar fi întins în pripă foi diafane de plăcintă, Țănase, gîdilat, rîdea și se zvîrcolea, răsturnat pe spate. Madam Safta nu mai isprăvea să se mire :

— Uite un fir... Și altul... O să fi păros ca un țap, țîrule!... Om, nu glumă!... O să bagi fetele în draci... Haz ar avea sa-ți fi dat tuleiele și-acolo !...

— Ba bine că nu!... Afirmă orgolios Tănase, gîigîindu-şi rîsul.

Ca să se convingă, madam Safta îşi strecură braţul, ca un enorm şarpe boa, de-a lungul cămeşii, pe sub cureaua pantalonilor. [...]

XX

Ca altădată lui Nelu, îi era rîndul lui Tănase acum să-i fie scîrbă şi greaţă. De cîte ori se trezea dimineaţa în aşternutul soios şi cleios ca o cîrpă de bucătărie,- şi-âr fi borît şi maţele dintr-însul. O zbughea pe uşă ca piatra scăpată din praştie. Cu aceeaşi viteză, însă, revenea în fiecare seară. Nu fiindcă madam Safta ar fi avut cine ştie ce farmece ascunse sau fiindcă ar fi cunoscut taine inedite în arta milenară a amorului, ci, natural şi simplu, fiindcă la vîrsta ei, cu experienţa ei, ştia să preţuiască şi să răsplătească darul tinereţii. Căptuşită cu aur să fi fost, n-ar fi deschis mai larg băierile pungii. Tot ce visa Tănase pe băncile şcoalei, în ceasurile anoste şi interminabile ale zilei, găsea noaptea, fără eforturi, fără bătaie de cap, între mamelele ei lăptoase. Bani de tutun. Bani de tramvai. Bani de cinema. Bani de aruncat pe gîrlă şi pe fereşti, după pofta schimbătoare a inimii, după toane şi inspiraţie. De la Nelu ciupise el, cînd şi cînd, ba cîţiva gologani, ba şi cîte-o piesă de cinci lei. Dar trebuia să ceară, să se căciulească. Uneori şi umilinţele astea erau de prisos. Nelu n-avea de unde. Madam Safta avea. Din piatră seacă, adică de la coşniţă şi de la măruntele, dar nenumăratele învîrteli ale meşteşugului, scotea bani pentru dînsul. îi dădea fără să ceară. îl îndemna ea însăşi să cheltuiască. îi descoperea nevoi, îi inspira trebuinţe la care Tănase, singur, nu s-ar fi gîndit, poate, niciodată. Cu miile de necesităţi ale existenţei, născocite zilnic şi uşor de satisfăcut, îl' lega astfel mai solid de dînsa decît dacă l-ar fi prins în laţurile efemere ale amorului. Ceasornicul cu lanţ de argint de la brîul lui Vasilescu, briceagul lui Constantinescu Amedeu, cu plasele de fildeş, cu cinci lame şi cu foarfeci de tăiat unghiile, ghiozdanul de piele al lui Stănescu

Tancred, condeiul care scria singur al tîmpitului *şi* înfumuratului cela de Ionescu-Bîrloagă, toate obiectele inutile şi strălucitoare care, de cînd lumea, au răscolit poftele oamenilor, fie ei bărbaţi în toată firea, capete seci de muieri sau suflete zvăpăiate de copii, şi pe care Tănase le văzuse la alţii, le jinduise, le crezuse pînă atunci partea celor născuţi în zodia porcului, vedea acum, cu surpriză, că pot fi şi ale lui numai după cîteva nopţi de muncă, nu tocmai plăcută, desigur, dar, în definitiv, nici mai plicticoase, nici mai respingătoare decît atîtea altele. Cînd Stan purta pe braţe, de pildă, de-a lungul coridoarelor, ca un potir ţucalul domnului colonel, Tănase găsea că între îndeletnicirile lui tatu-său, exercitate la lumina zilei, şi propriile lui îndeletniciri nocturne, deosebirile, dacă erau, erau cu toatele în favoarea iui. Era şi mai bine plătit. Avea şi mai puţină treabă. Şi nimeni nu-i cunoştea izvoarele prosperităţii. Asemenea milionarilor, care inspiră obştească stimă fiindcă norodul bănuieşte arareori cît de spurcată e originea mai tuturor averilor, putea şi el să spere că încet-încet o să crească în vă2Jul şi respectul lumii.

De fapt creştea repede. în cîteva luni numai, de la Bobotează, cînd s-a întors la şcoală cu ceasornic şi lanţ de argint în buzunarul jiletcii, şi pînă în sărbătorile Paştelui, cînd a tratat din punga lui mai toată clasa la cofetăria din piaţa lui Matache Măcelarul, a făcut salturi prodigioase. Ceea ce nu izbutise în ani de muncă, cu premii peste premii, obţinea acum dintr-o dată, cu cuţitaşe, cu genţi de piele, cu creioane de metal, la masa cofetăriilor sau în grupurile compacte din preajma alviţarilor. Ionescu-Bîrloagă, călcîndu-şi pe inimă şi pe ifose, i-a cerut să facă schimb cu tocul lui. Constantinescu Amedeu nu-1 mai scotea din „dragă Tănase". Iar într-o zi, fiind mai- grăbit şi avînd nevoie urgentă de cîţiva gologani cu împrumut, i-a spus, scurtîndu-i numele: „Dragă Tase". Feciorul lui Stan a avut, auzindu-şi numele mutilat, ca un fel de revelaţie: „Asta e !" şi-a spus el. Şi repeta de-a lungul drumului : „Tase... Tase !... sună mai bine, orişicum, decît Tănase... Tase... Tase Bojoc."

Era mulțumit și nu prea. Simțea el că-i lipsește ceva, că ar fi de adăugat ceva, dar neștiind ce anume, s-a resemnat să-și iscălească de-aci înainte bilețelele, strecurate în clasă pe sub bănci, scurt și amical : *Tase.* înainte de sfîrșitul anului școlar, toată clasa, tot liceul nu-i mai spuneau decît pe noul lui nume. Tase în sus, Tase în jos. Tase pe ici. Tase pe dincolo. Tănase era definitiv uitat. Singur Nelu se încăpățîna să-i rostească numele, cum apucase, pe de-a-ntregul. Dar pe Nelu îl vedea din ce în ce mai rar.

Deprins cu mîngîierile lui madam Safta, cocoloșit, îndestulat și supt de dînsa, nu-l mai atrăgeau practicile rudimentare, fără variație și fără folos, din iatacul boieresc. Rărea întîlnirile, își croia drumul aparte. Se simțea în stare să zboare pe propriile lui aripi. Cînd și cînd doar, dintr-un exces de prudență sau împins de nevoi, după ce-i lăsa vreme destulă lui Nelu să-și rotunjească economiile, îi acorda momente scurte de bucurie, tot mai pasive, tot mai triste. Nelu ajunsese și el să nu le mai dorească. își căta consolații aiurea ; și începea să le găsească, cu uimită încîntare, cu-o beatitudine aproape tot așa de istovitoare ca și voluptatea fizică, în cărțile poeților. Descoperise în același timp pe romantici, pe naturaliști, pe simboliști, pe Faust, pe *Candide* și pe ruși. îi citea de-a valma. îi adora deopotrivă. N-avea încă eclectismul vîrstei sau al snobismului. Trecea de la Voltaire la d' Annunzio, de la Byron la Dostoievski, de la Ibsen la Mallarme. Trecea cu aceeași ușurință de la o stare sufletească la alta. Reușea să îmbrățișeze aproape simultan și să împace în același sentiment de divină adorație concepțiile cele mai opuse, toate contrastele, toate exagerările, toate divagațiile din lumea poeților, lumea aceea etern grandioasă și puerilă, ordonată ca mecanismul orologiilor cu grote și figuri din clopotnițele catedralelor gotice, simplă și complicată, reală și himerică, vecinie absurdă și totuși fermecătoare. Cu aceiași ochi cu care golea pînă la drojdie cupa amară a dezamăgirilor din paginile lui Leopardi, privea cerul transparent ca o lacrimă înduioșată și ironică din versurile lui Heine, zîmbea cu rictus satanic în tovărășia lui Baudelaire, vedea galere și trireme vîslind tăcute pe ape

imobile, în ritmurile dezabuzate și obosite ale ultimilor decadenți, rîdea blînd cu SEelley, aiura cu Verlaine.

Cînd, pe aleile grădinii, recita mintal, abia mișeîndu-și buzele : *„Baiser la rose tremiere au jardin des caresses"...* lumea se deschidea într-adevăr pentru dînsul ca o imensă roză triumfătoare și simțea trecînd prin aer dîre epuizante de sărutări. Visa o dragoste imposibilă și îmbrățișări imateriale. Confunda lumea strălucitoare a poeziei cu proza penibilă a vieții. Nu vedea deosebirile. Nu-i vedea acesteia din urmă nici abjecțiile, nici trivialul. Călca pe pămînt, și bulgării pămîntului, și caldarîmul dur, și sufletele aspre se așterneau lin sub pașii iui, ca un covor de mătasă.

— Tare mă tem, Mălino, că copilul nostru umblă cu capu-n nori, dacă nu cumva și-o fi scrîntit capul de-atîta învățătură !.. își dădea cu părerea bravul colonel Hotnog, îngrijorat și alarmat de apucăturile copilului.

îl surprinsese, într-o seară, în odaia lui de lucru. Nelu își adunase acolo, în cîteva rafturi, cărțile citite și răscitite. Le dezmierda cu privirea. Le mîngîia cu degete pasionate, aproape senzuale. I se părea că măcar o părticică din vijața scriitorilor, din sufletul poeților palpita într-însele. Adesea ar fi vrut să le poată spune și el ceva, să le vorbească, să le exprime, să le . arate printr-un semn, printr-o ofrandă pioasă, chiar dacă ar fi fost pur convențională sau de-a dreptul ridicolă, imensa gratitudine care-i umplea inima.

într-o zi a găsit.

Domnișoara Roger avea pe măsuța ei de noapte un vas plin de boabe de smirnă și tămîie. Se servea de ele pentru respectabilele ei practici religioase. Nelu a luat cîteva grăunțe. Sacrilej fără să-și dea seama, le-a ars în odaia lui de lucru, în fața bibliotecii, ca dinaintea unui altar. Din cădelnița improvizată, fumul albastru se ridica în rotocoale diafane și parfumate. învăluia volumele. Le căptușea cu azur. Cinicii și scepticii, ateii și poeții blestemați, Voltaire și Rimbaud pluteau, asemenea Tatălui nostru Ceresc, în nori groși de miresme. Nelu îi tămîia dimineața, peste zi și seara, de cîte ori își simțea sufletul debordînd de-o amploare, de-o plenitudine a vieții cu neputință de conținut. Impulsia era naivă.

Gestul copilăresc. Ar fi fost pe de-a-ntregul grotesc sau scandalos dacă intențiile nu i-ar fi fost pure şi inima curată.

Colonelul n-avea, însă, de unde să i le cunoască. Surprinzîndu-şi nepotul în atitudinea preotului care oficiază în biserică, şi-a făcut cruce cu amîndouă mîinile şi s-a furişat, îngrozit, pe uşă :

— Copilul nostru şi-a pierdut minţile!... repeta el Mălinei. A căpiat ! O să ia cîmpii ! Cărţile i-au sucit capul!

Înjura în gînd de smirnă, de tămîie, de toate ustensilele şi odoarele bisericii; şcoala, învăţătura, cărţile, dăscălimea. Regreta amar, în faţa soră-sii, că nu-1 băgase de mic în şcoala militară. Instrucţia cazonă i-ar fi scos gărgăunii din cap. Miliţia i-ar fi venit de hac...

Tănase, el, încaltea, n-a fugit. Cînd şi-^a surprins prietenul cu cădelniţa în mînă, a uitat că venise să-i ceară cîţiva lei cu împrumut şi, ţinîndu-se de burtă, abia putea să exclame printre hohote de rîs :

— Popă !.. Te-ai făcut popă, Nelule !

— De ce rîzi ?... Ce găseşti de rîs ? îl întreba Nelu mînios şi totuşi intimidat şi ruşinat, ca şi cum ar fi fost surprins făcînd o faptă de ocară.

— Mai întrebi încă !... Nu te vezi ?

— Ce să văd ?

— în faţa cărţilor !... Cu cădelniţa în mînă... Parcă ai fi un ţîrcovnic ! Uită-te în oglindă ! Nu-ţi lipseşte decît potcapul!... Să tămîiezi tu nişte cărţi !...

— Nu tămîiam cărţile.

— Ce atunci ?

— îmi place mirosul de smirnă. Tămîiam pentru mine.

Minţea. îi părea rău că trebuie să mintă. Ar fi vrut să-şi destăinuiască cuiva, măcar şi lui Tănase, ceea ce avea pe suflet, ceea ce-i umplea inima, ca un pothy în serile lungi de singurătate, cînd stelele, una cîte una, se aprind pe cer, cînd versuri uitate revin şi ne cîntă în minte, cînd sub imensitatea spaţiului, copleşiţi de frumuseţea şi de vremelnicia lucrurilor, simţim în noi înşine nevoia să ne îndoim genunchii, să credem, să sperăm, chiar dacă speranţele ar fi amăgitoare, iar credinţa, slăbiciune sau rătăcire a minţii. Cum să-i spuie, însă ? De unde să înceapă? Cum să-1 înţeleagă, cînd nici el însuşi nu se mai înţelegea ? încercă, evaziv :

— Şi chiar dacă aş fi tămîiat cărţile !... Ce vezi tu caraghios în asta ? Cînd ai şti tu, Tănase...

— Ţi-am spus să nu-mi mai spui Tănase... Spune-mi şi tu Tase, ca toată lumea...

— Bine, Tase... Cînd ai şti tu, Tase, cîte frumuseţi... cîte minuni...

Căta cuvinte rare, profunde, emoţionante. Le căta Zadarnic. Din tainicele comori ale simţirii cine-a putut vreodată să extragă măcar a mia parte ! Şi cîţi dintre cei care se luptă cu fraza se pot lăuda că n-au simţit, pînă şi în clipele cele mai fervente de inspiraţie, inanitatea cuvintelor ! Tănase, sau Tase, aştepta ca pe ghimpi :

— Ei, spune odată !... N-o fi aşa de greu de spus dacă-i aşa de frumos... Ce naiba ai mai găsit în hîrţoagele astea ?

— Pa, Tase... Am găsit... Ascultă !...

Noaptea îi învăluia. Fereastra era întredeschisă. Perdelele tremurau! uşor. Respiraţia vastă a pămîntului agita draperiile şi sufletul lui Nelu. Glasul îi tremura şi el. Vityra cald jîn noapte. Renunţase la propriile lui cuvinte. Renunţase să le mai caute. Spunea din Arghezi :

„De *tot ce nu cunosc mi-e dor,*
Şi dorul tremură în mine..."

Tase sau Tănase asculta interlocat. Se temea că Nelu vrea să-şi bată joc de dînsul. Se silea să înţeleagă, sa simtă. Şi-1 pufnea rîsul. Ce dor ascuns avea Nelu ? De cc-î tremura dorul ? Ce-avea dorul lui de-a face cu cărţile şi cu tămîia ? Asta era tot ce găsise el în cărţi ? Pentru asta făcea atîtea nazuri şi-şi lua ifose de nesuferit ? Pentru cîteva cuvinte goale, care nici măcar nu sunau din coadă ? Apoi, dacă era vorba de versuri, ştia şi el vreo două. Şi le reaminti, strîmbîndu-se de rîs. Le declamă cu emfază, silindu-se să imite accentele pasionate ale lui Nelu :

„Foaie verde trei sarmale,
Mooor /... de dorul dumitale..."

Declama, urla, rîdea cu hohote. Se tăvălea pe pat de rîs. Printre sughiţuri, ca de plîns, zvîreolindu-se în aşternut, îi găsi mîna. Se agăţă de dînsa :

— Zău, Nelule... spune-mi şi mie de ce ţi-e don

— Lasă-mă, Tănase !

— Tase, Nelule.

— Lasă-mă, Tase !

— Nu te las ! Trebuie să-mi spui !

— Ce vrei să-ţi spun !

— De ce ţi-e dor ?

—- Nu ştiu !... lasă-mă... nu mai mi-e dor de nimic acum. [...]

— Bine!... Să ţii minte!... O să mă ţii minte... Una la mînă.

XXI

înstrăinaţi sufleteşte unul de altul, despărţiţi şi trupeşte, adolescenţii se vedeau totuşi din cînd în cînd, din obicinuinţă sau prin forţa împrejurărilor, deşi nu mai aveau nimic să-şi spuie şi nici o dorinţă să-şi împărtăşească. Ca oamenii care trăiesc fără voia lor pe aceeaşi uliţă sau în aceeaşi casă, se întîlneau, se salutau, îşi vorbeau de lucruri indiferente şi aflau mai curînd prin alţii de ce fac sau pun la cale, fără prea mare interes însă, fără resentimente, dar şi fără simpatie. Nelu ştia astfel că Tănase ducea 6 viaţă zvîntjurată, că adeseori nopţile nu dormea acasă şi că fusese văzut, de cîteva ori, in tovărăşii echivoce. Colonelul înjura şi ameninţa :

— O să-1 dau afară !... Ne necinsteşte casa-!... G să-i dau pe toţi afară... şi pe el, şi pe lipitoarea ceea de mă-sa, şi pe dobitocul de Stan !

Nelu le lua partea. îi apăra mai mult de formă. Ştia el că unchiu-său, de l-ai fi tăiat bucăţele, nu s-ar fi putut lipsi de serviciile „dobitocului". Pe cine ar mai, fi putut el să stîlcească în bătăi? Asupra cui să-şi mai reverse focul şOffînia ? Zîmbea îngăduitor de slăbiciunile colonelului şi de isprăvile lui Tănase. La urma urmei, ce-aveau cu dînsul ? De bine, de rău, îşi vedea de carte; tîrîş-grăpiş, îşi dădea examenele. Dacă o avea

norocul să se suprime a opta, cum era vorba şi cum era foarte probabil — fiindcă la fiecare schimbare de guvern, marea reformă a învăţămîntului nostru secundar, atunci ca şi astăzi, începea şi se termina cu adaosul sau cu suprimarea unei clase — Tănase o să-şi poată lua în toamnă bacalaureatul. Tănase, bacalaureat ! Tănase, student ! Ce puteau să pretindă mai mult de la feciorul lui Stan ? Şi cine ştie ce-i rezerva şi lui viitorul ?

Mai curînd decît şi-ar fi putut imagina el însuşi şi spre marea surpriză şi confuzie a bravului colonel, evenimentele s-au însărcinat să dea dreptate lui Nelu.

Era în epoca aceea cam spre sfîrşitul războiului balcanic. Ţara era agitată. Cafenelele clocoteau. Guvernul se clătina. Opinia publică descinsese în stradă. >[...] Steaguri tricolore şi pancarte întinse de la un trotuar la altul purtau, deasupra valurilor furtunoase ale mulţimii, inscripţii eroice :

„Vrem război !... Moarte trădătorilor !... Jos guvernul !.."

Colonelul Hotnog era mai agitat, el singur, decît tot restul ţării. Nu-lşi mai găsea astîmpăr. Pleca de zece ori pe zi în tîrg după ştiri şi se întorcea acasă zdrobit de deprimare sufletească sau turbat de exasperare. Pe cîţi văzuse, cu cîţi vorbise, la club ori la „Capsa" — deputaţi,, senatori, prefecţi, comandanţi de trupe, diplomaţi, miniştri — toţi bîţîiau din capete, toţi ridicau din umeri, doreau războiul, voiau războiul, dar nici unul nu îndrăznea să-1 ceară sau să-1 impună. Vodă nu vroia. De frica neamţului de pe tron, sfetnicii Coroanei tremurau ca piftia. Discutau, la Londra, se tocmeau la Viena, precupeţeau drepturile noastre sacre şi imprescriptibile mai rău. decît chivuţele în gura pieţei. Pălăvrăgeau în loc să scoată sabia. Trăncăneau, în loc să treacă Dunărea. N-aveau inimă. N-aveau un pic de demnitate naţională. N-aveau o picătură de sîhge românesc în vine. N-aveau...

Ca să nu spuie ce n-aveau, pe şleau, în faţa Mălinei, colonelul izbea cu pumnul în masă, de săreau în aer cuţitele şi paharele. Era îngrozit de laşitatea politicianilor. Vedea cu ochii cum ne ducem de rîpă. Zilele treceau. Momentele prielnice, cu care statele, ca şi oamenii, nu se întîlnesc de două ori în viaţă, treceau şi

•ele. Grecii, ne-o luau înainte. Sîrbii ne lăsau în urmă. Rîdea de noi Europa. Rîdeau şi curcile. O să ajungem de rîsul şi batjocura lumii. Pînă şi bulgarii începeau să ne ia peste picior. La gîndul că zarzavagiii de peste Dunăre o să-şi poată bate joc de noi în voie, colonelul se oţerea şi musteţile în furculiţă i se umflau, i se resfirau ca penele curcanului. Exasperarea îi era cu atît mai mare cu cît operaţia i se părea mai sigură, pleaşca mai excepţională. Desena pe faţa de masă, cu scobitori, cursul Dunării. îndrepta cuţite, linguriţe, pahare, tunuri, corpuri de armată spre şiragul de scobitori. Explica Mălinei, domnişoarei Roger, lui Nelu, lui Tănase, oricui era silit sau avea vreme să-1 asculte :

— Urmăriţi-mă cu atenţie !... Pe-aici trecem !... în flancul stîng avem marea. în flancul drept avem pe sîrbi. Sîntem apăraţi din toate părţile. Nici o primejdie. Nici capul nu ne doare. Trecem Dunărea fluierînd. în două zile de marş forţat sîntem la Sofia. Intrăm în inima bulgarilor ca în caşcaval. îi facem marţ. Praf şi pulbere s-alege dintr-înşii. Numai să vrem ! Colonelul ofta din băierile inimii : Asta e, însă că nu vrem. Ne tocmim. Ne codim. Ne scărpinam la ceafă. Ne întrebăm ce-o să facă Austria ?... Ce-o să zică Europa?... Austria ?!... Europa !?... Pe Europa şi pe Austria mă...

Ca să nu spuie în gura mare, în faţa Mălinei şi a domnişoarei Roger, ce-ar fi făcut el pe Europa şi pe Austria, îşi muşca limba şi-şi ridica braţele neputincioase în tavan. Ca să-şi răcorească năduful, îşi lua pe Mălina şi pe Nelu cu dînsul şi, în străvechea şi încăpătoarea caleaşca a familiei, legănat pe arcurile ei moi, ca într-o corabie pe valuri, se ducea la Şosea. Era sătul de politică. îi era lehamite de politiciani. Se înăbuşea la club. Vroia să respire. Visa aer curat.

La Şosea, însă, între cele două rînduri de tei pleoştiţi, arşi de secetă, năpîrliţi de vînturi, în coada automobilelor care stîrneau nori de colb în urma lor, aerul nu era mai respirabil şi nici atmosfera mai senină. Un soare trist, umflat ca o bubă coaptă, roş ca o rană îndoielnică, scăpata îndărătul hipodromului. Scheletele rarilor copaci, strîmbi şi negri ca măselele găunoase în gura bătrînilor,

se profilau lamentabil pe cerul mohorît. Bărăganul, pe atunci aproape ca şi astăzi, începea de la porţile oraşului.

Plictisit, stenjahorisit, colonelul dădea ordin vizitiului să întoarcă spre casă. Calea Victoriei era cel puţin stropită. La umbra zidurilor mucede, nu te sufoca zăduful, nu te îneca praful.

Astfel, într-o după-amiază, pe la asfinţitul soarelui, se întorceau agale, în trapul obosit al cailor, dinspre capul Podului. Trăsurile se ţineau lanţ. Pe asfaltul ud roţile huruiau înăbuşit. Pietonii erau rari. Strada părea moartă. Din cînd în cînct şiragul de trăsuri se oprea, pornea din loc, se oprea iarăşi. în dreptul Ministerului de Finanţe,, după cîteva opinteli zadarnice, a înţepenit definitiv. Caii băteau nerăbdători caldarîmul. Maşinile sforăiau. Nervos^ colonelul s-a ridicat în picioare, în spatele vizitiului. Cît putea să cuprindă cu ochii, nu vedea decit coşuri de trăsuri. Un vuiet surd, neîntrerupt, venea dinspre centruL oraşului. Zărind un vardist, l-a apostrofat furios :

— Ce este, mă ! Ce mă-ta faci acolo de nu ne faci loc să trecem ?

Smirna, cu palma la cozorocul chipiului, vardistul,, care-1 cunoştea, cum îl cunoşteau toţi vardiştii capitalei, i-a răspuns militpreşte :

— E manifestaţie... s'trăiţi, domnule colonel!

— Ei şi ? !... dacă e manifestaţie ? !... Tu ce paşti ? N-o să m-apuce noaptea în stradă fiindcă e manifestaţie. Hai ! Ce mai aştepţi ? Mişcă-te ! Ia caii de dîrlogi şi fă-ne loc !

Vardistul n-a aşteptat să-i poruncească de două ori. Şi-a înfipt pumnul lui solid în căpestrele cailor. Smucind zdravăn de ele, a izbutit să-i scoată din rînd şi să-i ducă, printre proteste viguroase şi recriminări acerbe, cu ciocniri şi izbituri nenumărate, pînă în dreptul Ateneului. Vuietul creştea în vremea asta. De la „Nestor", cît vedeai cu ochii, cum au mărturisit sincer ziarele de a doua zi, Piaţa Palatului era o mare de capete, din care se ridicau, asemenea talazurilor tumultoase ale oceanului, steaguri, pălării, bastoane, pancarte, umbrele, şuierături stridente, clamori entuziaste. Un cordon subţire de jandarmi, întinzîndu-se şi îndpindu-se ca un gumilastic, după cum îl împingeau din spate oiştile trăsurilor sau îi sufla în faţă

^i|n|ffi mulțimii, încerca să bareze drumul. Cîțiva ofițeri, {amabili, surîzători, executînd probabil un consemn tot aşa de elastic ca şi cordonul de jandarmi, afirmau totuşi imperativ :

— Nimeni nu trece !

— Ei, asta e !... O să mă opriți voi, mucoşilor, să trec dacă vreau ?... Aş vrea s-o văd şi pe asta ! tună colonelul.

De fapt, însă, impresionat de proporțiile manifestației, nu prea ținea nici el din cale-afară să treacă. Parlamenta mai mult din principiu :

— Eu sînt colonelul Hotnog !...

— Am onoarea să vă cunosc, s'trăiți, domnule colonel... i-a răspuns primul ofițer, un locotenent, lipindu-şi disciplinat şi elegant călcîiele.

— Atunci ?... Dacă mă cunoşti !... Cred, domnule locotenent, că ordinul nu e pentru mine...

— Natural!... Binențeles.... Ordinul, fireşte, nu e pentru dumneavoastră.... Dar doamna ?

— Doamna ?... Ei şi ?... Ce-are a face doamna ?

— Vă luați dumneavoastră răspunderea... domnule colonel ?

— Răspunderea ?... Hm !... Adică cum ?

Tulburat, îşî îndrepta musteţile căzute de emoție. Se uită la soră-sa. Mălina era mai mult moartă decît vie. Se uită la Nelu. Copilul era palid şi străveziu ca foaia de ţiplă. De el uitase. Uitase de propriul lui curaj. Nu se mai gîndea decît la dînşii. De hatîrul lor se pregătea tocmai să cedeze stăruințelor tînărului locotenent, să renunțe la drepturile lui cetățeneşti, cînd, deodată, dindărătul cordonului de jandarmi, se ridică un glas ascuțit, ştrangulat, dar răsunător ca şuieratul unei locomotive :

— Trăiască colonelul Spiridon Hotnog !

Colonelul s-a simțit lac^de sudoare la subțiori. Sîngele i s-a oprit la inimă. Fără să aibă timp să mai cugete, să ia o hotărîre, ca într-o scăpărare de fulger, a văzut cum mulțimea, atrasă de țipătul strident se repezea, buluc, într-o singură direcție. Intr-o învălmăşeală de nedescris, printre urlete, gemete, vociferări, strigăte, urale din ce în ce mai frenetice : „Trăiască eroii neamului!... Trăiască colonelul Hotnog !...", valurile ei impetuoase s-au izbit de cordonul jandarmilor. Jandarmii, în momentul acela, îşi

căutau locotenentul. Unul a scăpat puşca din mîini. Altul, a alunecat şi-a căzut pe spate. Prin zidul .spart de baionete, asemenea puhoaielor umflate de ploi, cînd cad zăgazurile şubrede, norodul se revărsa de pretutindeni. Liceeni, studenți, pensionari, simpli şi pacinici mahalagii^ beți de entuziasm patriotic, năvăleau potop, înconjurînd vechea caleaşca. Făcîndu-şi vînt din fruntea manifestanților, un licean sări pe scara trăsurii. Era Tănase ! Cu: şapca în vînt, țipa cît îl ținea gura :

— Trăiască eroii neamului !... Trăiască colonelul Hotnog !... Fraților !... Viteazul colonel Hotnog, la şapşapte,, a luptat la Plevna !... a trecut Dunărea!... Ştie pe unde se-trece!... Cunoaşte calea!... Fraților!.., să ne-o arate şi nouă !

— Să ne-o arate !... Să ne-o arate !... repeta frenetic-poporul. Mergem după dînsul !... Trăiască colonelul Hotnog !... Noi îl ducem !... înainte !... Ura!... Deshămațt caii!..

în mai puțin; timp decît e nevoie pentru consemnarea pe reci pagini d£ hîrtie a momentului acestuia vibrant şt memorabil din Istoria neamului, caii au fost deshămați, studențimea romjână înhămată în locul lor, bătrîna caleaşcă. urnită din loc, luată pe sus, purtată pe aripile avîntului național pînă în mijlocul pieței. Piața întreagă urla, delira r

— Trăiască colonelul Hotnog !... Să vorbească colonelul Hotnog !... S-auzim !... S-auzim !...

Sprijinit pe Tănase, urcat de Tănase, care-l ținea de subțiori, colonelul se instalase pe capra trăsurii. Picioarele lui crăcănate, proiectate pe zidurile Fundației „Carol",, păreau făgăduiala arcurilor de triumf viitoare. Cu un pumn ridicat spre cer, cu celălalt bătîndu-se în piept,, colonelul se adresă poporului:

— Fraților !...

— Ura !!... i-a răspuns într-un glas mulțimea.

— Fraaaților !!!... a repetat, mai cald, mai pasionat colonelul.

— Uraaa !... Ura!!... i-a răspuns delirant norodul.

Ar fi vrut sa mai adauge ceva. îşi simțea capul clocotind de idei. VWlea Dunărea. Auzea bubuitul tunurilor de la Plevna. Ştia acum ce trebuie să le spuie. Un euvînt numai! Un semnal !...

Dar norodul n-asculta. Unii răguşeau strigînd : „S-a-uzim !... s-auzim !..." Alţii urlau : „Trăiască colonelul Hotnog". Un grup de studenţi începu să cînte. Şi piaţa întreagă [...] cîntă în cor după dînsul :

„Deşteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
In care te-adînciră barbarii tăi tirani,
barbarii tăi tirani !"

Cocoţat pe capra trăsurii, crăcănel, cu-amîndouă braţele ridicate în aer şi bătînd involuntar tactul muzicii, colonelul Hotnog părea, în clipa aceea supremă, unicul şi miraculosul capelmaistru al redeşteptării noastre naţionale. Soarele, apunînd, îi lumina fruntea inspirată. Sudoarea îi scălda faţa. Lacrimi de sfîntă, de invincibilă emoţie îi umezeau ochii. Simţea, din adîncul sufletului, ridicîndu-se dintr-însul o gratitudine infinită şi orgolioasă către cerul care-l făcuse român. Văzînd de departe pe prefectul Poliţiei capitalei străbătînd repede gloata şi venind direct spre dînsul, pe cînd valurile furtunoase ale mulţimii se despicau respectuos în calea lui, a crezut, un moment, că-i aducea pe tipsie patalamaua de cetăţean de onoare al naţiunii sau mandatul de arestare. Le-ar fi primit bucuros, cu aceeaşi nobilă linişte sufletească, pe oricare din amîndouă. Totul i se părea acum egal. în faţa patriei, ce puteau să mai însemne : oprobriul sau răsplata, apoteoza sau martirajul ?

Prefectul, însă, nu-i aducea nici recunoştinţă, nici ameninţări. Venea în calitatea lui de om al stăpînirii, iniţiator al manifestaţiei, dar responsabil de ordinea publică. Neştiind ce braşoave spune golanilor, vroia să-l potolească, întrevederea dintre ei a fost scurtă, dar demnă de reţinut pentru posteritate. înălţîndu-se pînă la urechea colonelului, prefectul i-a şoptit repede, jumătate pe franţuzeşte :

— *Mon colonel...* e inutil să mai insişti... Nu-i mai aprinde !... Nu mai turna gaz peste foc !... Dă-i în aia a mă-sii... Declaraţia de război e gata !.

— S-o văd ! i-a replicat, incredul şi patetic, colonelul.

— *Ma parole d'honneur, mon cher !*

— De-ajuns !... Te cred !... Dă-mi mîna, Costache !

Şi-au strîns viguros mîinile; s-au îmbrăţişat scurt, ostăşeşte, sub privirile, aplauzele, aclamaţiile, uralele pieţei. Aerul vibra. Caldarîmul se cutremura. Momentul era istoric.

Atunci [...] a ţîşnit, a crescut, s-a umflat, s-a revărsat, ca un muget de orgă, ca un prinos de recunoştinţă către Cel-de-Sus, ca un etern : *Ave, Cesar* către Molohul căruia în curînd avea să-i dăruiască tot sîngele altora, imnul larg, sumbru, macabru :

„Trăiască regele
In pace şi onor

Gurile căscate urlau neîntrerupt spre cer. Steagurile se înclinau. Colonelul îşi ştergea fruntea brobonită de sudoare.

în aceeaşi seară, în ediţiile speciale ale ziarelor, şi-a citit discursul reprodus în extenso, după note sigilografice, şi însoţit de poza lui, vechiul clişeu, în ţinută marţială de cavalerist, de la moartea lui Mirel Azan. Şi-a citit discursul, şi l-a recitit, fără să obosească, fără să se sature de dînsul. îl învăţase pe de rost. Putea să-l rostească cu ochii închişi. Negru pe alb scria la gazetă :

„în momentul acela îşi făcu apariţia echipagiul gloriosului veteran din Războiul independenţei, colonelul de cavalerie Spiridon Hotnog. Mulţimea îl recunoscu la moment. Aplauze furtunoase izbucni din toate piepturile, în numele organizatorilor manifestaţiei patriotice, tînărul Tase Bojoceanu îl rugă să vorbească.

-«Fraţilor ! — îşi începu discursul înflăcărat viteazul colonel, ridicat pe umerii cetăţenilor — fraţilor! sînt treizeci şi cinci de ani de cînd, sub comanda Marelui Căpitan, trecînd peste valurile Dunării îngheţate, pînă în inima Balcanilor, am împlîntat stindardul României pe redutele lui Osman-paşa. Cunosc drumul, fraţilor! în treizeci şi cinci de ani nu s-a schimbat. Inimile bulgarilor nerecunoscători şi perfizi au rămas şi ei neschimbaţi. Ce mai aşteptăm ? Pînă cînd, cum spunea strămoşii noştri, romanii, vom permite să abuzeze de răbdarea noastră ? Ajunge, fraţilor! Funia ne-a ajuns la os. Dunărea ne cheamă. O cunosc ! Am trecut-o ! După mine, fraţilor».

Salve de aplauze, aclamări vijelioase, îndelung repetate, subliniau fiecare cuvînt, întrerupea frază cu frază, accentele sublimei peroraţii."

Colonelul se întrerupea şi el din citit. Auzea încă o dată mugetul de valuri al mulţimii. Asemenea bubuitului de tunuri de la Plevna, glasul presei îi gîdila plăcut auzul. Se minuna în sinea lui de perspicacitatea ziariştilor. Nu-şi amintea, bineînţeles, exact tot ce spusese în Piaţa Palatului. Îşi recunoştea, însă, rînd după rînd, slovă cu slovă în proza tipărită, gîndurile lui inexprimate, toate gîndurile lui, cele mai intime, cele mai patriotice.

„Cum naiba fac, domle, pîrliţii ceia de gazetari de-ţi ghicesc gîndurile ?" se întrebă el, cu candidă sinceritate.

Totul îl uimea, de altfel, în peripeţiile zilei aceleia miraculoase. Viaţa lui începea să i se pară o înlănţuire inexplicabilă de evenimente, unele mai prodigioase decît altele. în fitece lucru, în fitece amănunt al epocalelor întîmplări de peste zi vedea degetul providenţei. Ea îl alesese. Ea îl călăuzise. Se dusese la Şosea. Putea să nu se ducă. Putea să se întoarcă mai devreme acasă sau mai tîrziu. Putea să se abată din drum, să se coboare la vreo prăvălie, să se oprească la club. Putea să nu se ia la colţi cu vardistul sau să nu fie recunoscut de mulţime. Dacă Tănase nu-l zărea ?

Numele lui Tănase, imaginea lui Tănase i-au cam răcorit entuziasmul. Strîmbă uşor din nas. Alungă gîndurile inoportune. Alunecă asupra lui. Cătă pe celălalt. Se opri la celălalt. îi regăsi numele în gazetă. Repetă, ca să nu-l uite, ca să-i mulţumească la ocazie : „Tase... Tase Bojoceanu".

Parcă şi numele ăsta îi spunea ceva. Parcări mai au-:zise cîndva. Era sigur că-l auzise. Nu ştia, însă, nici cînd, nici unde. Nu izbutea să şi-l reamintească. Nu-l recunoştea.

XXII

Tînărul Tase Bojoceanu, în două luni numai de dezordine naţională şi de acea firească răsturnare a valorilor pe care războiul o tîrăşte totdeauna după dînsul, a făcut

N. O. COCEA

PRE

t €0 cte ilustraţii în text

Spre Roma. **Ediţia princeps, 1911**
(Biblioteca Academiei)

N. D. COCEA

VINUL
DE
VIATĂ LUNGA

M.UCEL IAHCL

Vinul de viaţă lungă. **Ediţia princeps, 1931**
(Biblioteca Academiei)

Fecior de slugă. **Ediţia princeps, 1932**
(Biblioteca Academiei)

„Z? cce *homo*

Mă recomand Marin Iţar
Sânt om cu doxă şi cu lege,
£i *dacă nu sânt nearn^ dă rege*
Sânt însă neam de cîrciumar
Şi-n Tirchileştiu ăl bâtrîn
Aşa precum m-aratâ chipu
Io sânt alegător român
Şi ţiu în mîna mea «prinţipiu».

P r i b."

Desen apărut în revista *Fada,* **an. V (1914), nr.** 115 **(2 februarie), p.** 1

(Biblioteca Academid)

Pagina **a** 14-a a **ms.** O *i ** **m** ^mc

(Arhiva Ioana Cocea)

—— —— ~-MMI * §f ^rrr=:
sii 1111'* t« *5 1 ti iiiE

Coperta *revl^fr M i mir6a* **ff"** *esăsu^-l*
coperta revistei ***Facla,*** **an. III, 1912, nr.** 30 **(28 iulie)** ;
(Biblioteca Academiei)

cîteva salturi pe trepjtele ierarhiilor sociale pentru care nici doi ani poate că nu i-ar fi fost de ajuns în vremuri aşezate şi normale. Scria la gazete. Reportagiul lui înflăcărat asupra marelui miting din Piaţa Palatului plăcuse deopotrivă direcţiei, ca şi marelui public. Sosit cel dintîi la redacţie, cu foile uhiede încă de cerneală, fusese adoptat cu entuziasm, maji ales fiindcă nu pretindea nici un fel de remuneraţie, feemna cu încredere. Scria despre orice. De vremea bună sau rea, de pace sau război, de mode, de curse, de teatru, de arte, de ştiinţă, de politică, de literatură. Nepricepîndu-se, în special, la nimic, era bun la toate. Avea nevoie secretarul de noapte, în grabă, de confirmarea unei ştiri, de cîteva vingalace sau de-o coloană întreagă ? în pustietatea redacţiei nu dădea decît de Tănase.

— Dragă Tase !... Dragă Bojocene ! dă, te rog, o fugă pînă la Interne... Sau dă-mi cîteva rînduri despre orice... despre ce vrei tu !

Tase nu ezita. Nu-şi pierdea vremea să se gîndească. Avea gata, în imaginaţia lui fertilă de începător : recenzii, dări de seamă, note,j impresii, interviuri. Interviurile, îndeosebi, îl scoteau diiJL toate încurcăturile. Nu-i cereau să-şi stoarcă creierul. întrebări şi răspunsuri îi veneau de-a gata. îi aduceau şi mici foloase. Actriţele îi zîmbeau graţios. Politicianii îi gtrîngeau amical mîinile. Mîinile lor nu erau totdeauna goale. Adesea îi lăsau în palmă cîte un sutar. Pînă şi oamenii mari, celebri — miniştri sau profesori universitari, sau savanţi cu renume academic — se lăsau interviaţi cu vădită mulţumire. Nu se uitau la vîrsta lui. Nu-i incoţnoda ignoranţa lui. Răspundeau grav. Aşteptau, provocau : interjecţiile de admiraţie, exclamările de uluitoare surpriză. Cu cît erau mai sus puşi, cu atît aveau o mai nepotolită sete de adulaţie. La început, tînărul gazetar, neexperimentat, nu prea îndrăznise să-şi exagereze sentimentele, li era parcă teamă şi ruşine să spuie omului de la obraz: „Domnule general Iliescu, eşti mai mare decît Napoleon"... sau: „Domnule Marghiloman, uite, tocmai aşa ar fi vorbit şi Rismarck"... sau : „Domnule Take Ionescu... domnule ministru... domnule cutare... excelenţă... ce vervă ai! ce talent! ce geniu !"...

Apoi, în cîteva săptămîni de contact strîns cu necesitățile administrative ale gazetei şi cu măririle ţării, *se* deprinsese şi cu asta. Tămîia cu amîndouă mîinile. Fecior de popă să fi fost, n-ar fi învăţat mai repede să mînuiască şi să zornăiască respectuos cădelniţa admiraţiei sub nasurile puternicilor zilei. Chiar dacă din naştere, prin creştere, prin educaţie, n-ar fi fost predispus să servească mereu şi pe oricine, meşteşugul gazetărieesc i-ar fi îndoit pe nesimţite şira spinării şi l-ar fi silit, cu o dulce şi constantă presiune, să-şi moaie pana în cerneala incoloră a aprecierilor măgulitoare. Vorbea gudurîndu-se. Scria cum vorbea. Natural, scria mai mult cu picioarele decît cu mîinile. Dar asta nu era un neajuns. Mai curînd o calitate, în România mică din vremea aceea, aproape tot atît cît şi în România mare de astăzi, scrisul, această oglindă fidelă a sufletului şi-a minţii, reflecta admirabil nivelul intelectual al clasei noastre conducătoare. Gramatica, sintaxa, legile elementare ale acordurilor dintre predicat şi subiect, dintre substantive şi articole erau călcate vitejeşte în picioare sau ţinute într-o tacită şi unanimă desconsiderare. Fiecare vorbea cum gîndea, scria cum vorbea, şi toţi scriau lamentabil de prost. Excepţiile puteau fi numărate pe degetele unei singure mîini. Erau socotite ca adevărate monstruozităţi. Simplicitatea, claritatea lor speriau lumea ; iar gîndurile în care îşi aveau obîrşia o înfricoşau. Instinctiv, oamenii îşi căutau un reazăm, o proptea în proza celor care cugetau la fel cu dînşii. Proza lui Tănase, geniul lui Tănase nu puteau să bage în sperieţi pe nimeni. Numele lui apărea din ce în ce mai des în coloanele ziarelor. Semna cu iniţiale transparente : T. *B.,* sau cu pseudonimul tot aşa de străveziu : *Tabo;* sau cu tot numele lui întreg, recent, dar triumfător : *Tase Bojoceanu.* Cercurile politice începeau să-1 cunoască. Cafeneaua începea să-1 aprecieze. Faima lui zilnică — purtată din Sărindar pe aripile pestriţe ale presei de picioarele desculţe şi murdare ale ţigănuşilor pînă în fundul palatelor şi-al bordeielor celor mai umile — trebuia să ajungă într-o zi, nu se putea să nu ajungă şi la urechea colonelului Hotnog.

Descoperindu-i într-o bună dimineaţă numele pe prima pagină a unei răsunătoare ediţii speciale, colonelul a bătut vesel din palme :

— Asta e !... Am pus mîna pe dînsul. Aşa il cheamă. Mi-aduc bine aminte. De data asta nu-mi mai scapă. Trebuie să-i dau de urmă. Trebuie să-1 caut. Trebuie să-i mulţumesc.

L-a căutat, prin urmare. Cum se întîmpla mai totdeauna în viaţa oamenilor care caută mereu în alţii, sau aiurea, sau în nouri, sau în lună ceea ce le-ar fi aşa de lesne să găsească în ei înşuşi, sau la doi paşi de ei, pe pămînt, aşa i s-a întîmplat şi bravului nostru colonel. în loc să-şi caute eroul în subsoluri sau la grajduri, l-a cătat la redacţia ziarului cu pricina. Mare i-a fost surpriza, şi nu mică dezamăgirea cînd, într-o chichineaţă dosnică dintr-o magherniţă sărăcăcioasă şi infectă, îmbîcsită de mirosul acru al tutunului amestecat cu dujiniri grele de clei, de cerneală, de cămeşi neprimenite cu săptămînile, de picioare nespălate cu lunile, printre cîţiva mucoşi de seama lui, s-a trezit nas în nas cu Tănase. Dacă n-a înjurat surugeşte şi n-a trîntit furios uşile în urma lui, e numai şi numai fiindcă n-a avut timpul material strict necesar ca să se gîndeasd|. Prea cădea dintr-al nouălea cer. Stupoarea i-a luat piuitul. Tănase a profitat de situaţie. L-a primit ca pe Mesia. Cu avînt şi, totuşi, cu nesfîrşite ploconeli, l-a recomjandat confraţilor ca pe adevăratul inspirator şi autor al victoriosului nostru război cu bulgarii. Confraţii, de altfel, îl cunoşteau sau aveau aerul că-i cunosc pe degete vitejiile fără seamăn. Se linguşeau. îi băteau în strună. îl ridicau în slăvi. Unul i-a cerut, *stante-pede,* un"interviu. Altul i-a solicitat colaborarea. Un articol, de pildă, sau, mai bine, un şir de articole, de^studii critice, tactice, strategice, imparţiale, asupra fazelor şi învăţămintelor ultimei campanii. Opinia publică, îi afirmau cu toţii, era teribil de îngrijorată. Războiul, deşi norocos, pusese în evidenţă atîtea lipsuri, o nepregătire, o incurie atît de mare, încît pînă şi cetăţenii cei mai disciplinaţi, care votau totdeauna cu guvernul, se întrebau îngroziţi ce-ar fi fost dacă duşmanului i-ar fi trăsnit cumva prin cap să ne reziste. Din fericire, bulgarii nu trăseseră nici un foc de puşcă. Nici un viteaz soldat român nu murise de gloanţe. Singură holera secerase cîteva mii. Cu musafirul acesta nepoftit nimeni nu-şi făcuse socotelile. Intrase în rîndurile falnicei noastre oştiri ca-n satul lui

Cremene, ca într-un sat fără cîini. Făcea hecatombe de jertfe inutile. Amenința, la rîndul ei, să treacă şi ea Dunărea. Opinia publică striga alarmată.

Colonelul Hotnog a sesizat, dintr-o dată, gravitatea şi repercusiunile inchietudinii acesteia obşteşti. Avea, printre vechii lui camarazi de arme, destui rivali. Toţi cîţi îi luaseră înainte, pe vremuri, la inspecţii, la manevre, la galoane, la decoraţii, îi fuseseră şi-i rămăseseră duşmani de moarte. Nu-i uitase. Nu-i iertase. Putea, în sfîrşit, să-i arate cu degetul, să-i denunţe vindictei publice. Nu-şi răzbuna amărăciunile trecute. Îşi răzbuna patria. In numele patriei, care e deprinsă să înghită orice, să scuze orice, îşi dădea violent cu părerea, prindea cheag la limbă, perora, vărsa foc pe nări, făgăduia băieţilor să le scrie.

— Cu spada !... Ca la Plevna !... l-a întrerupt măgulitor un reporter.

Colonelul s-a răsturnat pe spe^aza scaunului, rîzînd încîntat, ca şi cum ziariştii l-ar fi "gîdilat la subţioară. Se simţea la largul lui. Băieţii îl ascultau cu gurile căscate. Ciuleau urechile, de altfel răscăcărate de la natură. Erau numai ochi, cam puchinoşi, e drept, dar atenţi şi respectuoşi. Venise şi directorul. Atraşi de zgomot sau, ca muştele, de mirosuri specifice, imperceptibile nărilor profane, se strînseseră cu toţii : redactori, administrator, reporteri, secretari, corectori de zi şi de noapte. Colonelul le oferea, graţios, ţigări din propria lui tabacheră. Le-a plătit şi cîteva rînduri de halbe. [...] La plecare, după un sfert de ceas de congratulări reciproce, a declarat, important şi răspicat, că de-aci înainte îl pot considera ca făcînd parte din corpul redacţiei.

Un reporter, mai uşuratic, a pufnit de rîs în urma lui.

Dar directorul, înfigîndu-i în ochi o privire ascuţită ca un vîrf de peniţă, a luat pe Tănase la o parte şi l-a întrebat, discret:

— Dumneata eşti aşa de bine cu ramolitul ăsta de colonel ?

— Da ! s-a grăbit să răspundă Tănase. Apoi, presimţind ceva, dar neştiind încă unde voia să ajungă directorul, a adăugat, mai prudent : Destul de bine, domnule director.

— Şi-i aşa de bogat cum se spune ?

„Aha! s-a gîndit imediat Tănase în sinea lui. Aici e buba ! Asta te doare ! Ţi-a mirosit a ceva lei noi, jupîne!" Şi tare, cu-o explozie înăbuşită de entuziasm :

— Bogat ? ! domnule director... putred de bogat!

Directorul îl mîngîia cu privirea. începea să se intereseze de soarta lui :

— Ce leafă ai dumneata... la gazetă ?

— Leafa! â exclamat Tănase, rîzînd într-însul, pe cînd pleoapele i se lăsau smerit în jos. Leafă, domnule director ? N-am nici o leafă.

— Rău... Foarte rău... Trebuia să-mi spui... Omul nu trebuie să muncească fără leafă... Dumneata eşti muncitor... Sîntem cu toţii mulţumiţi de dumneata. Şi adresîndu-se administratorului [...], căruia i se potrivea numele ca nuca-n perete : Domnule Miereanu, fii bun, te rog, să treci în stat pe domnu Bojoceanu cu... şaizeci... ori mai bine cu optzeci de lei pe lună... Dă-i şi un aconto dacă vrea... Vrei ?... Ai nevoie de ceva ?

Tănase părea radios. Se silea să exulte de fericire. Deşi n-avea nevoie de nici un acontq, deşi optzeci de lei pe lună erau un iţiezelic pentru dînsul pe lîngă ceea ce ciupea la ziar, pe de lături, şi-a exprimat, emoţionat, recunoştinţa :

— Aş avea... Cum să n-am !... Dacă sînteţi aşa de bun... Nu ştiu, zău, nu ştiu cum să vă mulţumesc, domnule director...

— Lasă mulţumirile !... O să-mi mulţumeşti mai tîrziu... Cu noi, dacă o să fii băiet deştept, o să mai cîştigi... O să vezi !... Deocamdată ţine-te scai de colonelul ăsta... Ia-i mai întîi un articol... Vezi să fie tare, şi nu prea tare... Ştii dumneata... Nota gazetei... Şi dacă lucrurile merg bine... uite !... fac ceea ce nu fac pentru oricine... Deşi nu eşti de-ai noştri, ne eşti la toţi simpatic... Uite ! Ţine minte !... Ai zece la sută din tot ce ne aduci.

Tănase n-a înţeles, pe dată, cum venea asta şi ce putea, şi cum putea să cîştige zece la sută dintr-un articol neplătit şi scris de altul. în scurta lui viaţă de ziarist nu pricepuse el multe la început. Văzuse, însă, atîtea! Nu se mai mira. Făgăduindu-şi să fie cu ochii în patru, şi-a spus, vorba jupînului, că deocamdată ce-avea mai bun de făcut era să se ţie scai de colonel.

Din fericire, n-a avut nevoie să alerge după dînsul. De cum s-a întors acasă, mai devreme ca de obicei, a aflat din gura slugilor speriate că boierul îl căutase şi întrebase în cîteva rînduri de el. L-a găsit instalat la birou, cu toate luminile aprinse, pierdut, dispărînd între vrafuri de cărţi, de hărţi, de broşuri, de ziare, de hîrtii răvăşite. Scria pe capete. Scria aceeaşi frază, prima, pe care reuşise s-o cioplească, s-o netezească, să-i puie virgulele şi punctul final. O copiase de nenumărate ori. De cîte ori se poticnea de începutul frazei de-a doua, relua fraza dintîi şi, cu mici modificări de punctuaţie, cu neînsemnate înflorituri de stn, o recopia pe altă coală de hîrtie. Adunase un maldăr de coli, abia deflorate, în dreapta lui. Ceaiul fierbinte aburea. Aburii îi mvăluiau fruntea umedă de sudoare. Cu tîmplele în palme, gemea, îşi muşca sfîrcul mustăţilor, înjura :

— Crucea şi mama lui de condei!.... Cerneală-i asta ?... Peniţă-i asta ? ... Vascrisul, precista şi parastasul cui le-a născocit !...

— Nu vă supăraţi, domnule colonel... îl sfătuia, timid şi modest, Tănase. O să vă pierdeţi şirul ideilor... Spuneţi-mi mai bine mie ce vreţi să scriţi...

— Uite, mă, ce vreau să scriu...

Prolix, încîlcit, amestecînd nume de regimente, de rîuri, de munţi, de generali, de cetăţi, de vechi resentimente, de proaspete ambiţii, într-un talmeş-balmeş inextricabil de fraze fără şir, fără cap şi fără coadă, colonelul i-a explicat ideile lui. Tănase nu pricepea boacă. Bîţîia însă. mereu din cap :

— Bine !... Foarte bine !... Minunat!... Admirabil !... Limpede ca lumina zilei... Cu asta îi facem marţ !... Numai să le punem pe hîrtie... Eu o să scriu... Daţi-mi voie să iau note... Dumneavoastră dictaţi-mi !

Cu un profund răsuflet de uşurare, colonelul i-a cedat locul la birou. Condeiul în mîna lui Tănase zbura, parcă avea aripi. Într-un sfert de ceas i-a dat gata articolul. L-au citit cu glas tare. Colonelul nu-şi recunoştea toate expresiile. îşi recunoştea, însă, toate ideile, pînă la una. Se minuna el însuşi. S-au minunat şi alţii, cei care îl cunoşteau personal, cînd i-au citit proza pe primele coloane ale ziarului de-a doua zi.

Fără să facâ prea mare vîlvă, articolul n-a trecut totuşi neobservat. Oficioasele opoziţiei l-au relevat cu satisfacţie. Gazetele guvernului l-au combătut cu vehemenţă. Un ministru l-a interpelat, amical, la club :

„Ce ai cu noi, colonele ?... Cu ce ţi-am greşit ?"

Iar Pherekjdy, vulpoiul de Pherekidy, vechiul lui adversar la toatd mesele de bacara, trecîndu-i mîna în toiul unei partide înverşunate, i-a strecurat în ureche :

„Bravo, colonele !... Am văzut cu plăcere că mînuieşti pana cu aceeaşi măiestrie ca şi spada... Aşteptăm urmarea !"

Asta l-a ameţit. Laudele grecoteiului, cunoscut tot pe atît pentru perfidia cît şi pentru cinismul lui abominabil, l-au îmbătat ca un vin dulce de Parnas.

A dictat, în repezeală, al doilea articol.

Spre marea lui surpriză, însă, nici a doua zi, nici în dimineaţa următoare nu şi-a găsit numele la gazetă. Tănase, chemat telefonic, a intrat în birou constrîns, umilit, cu coada între picioare. De la uşă şi-a ridicat braţele în tavan. Nu se putuse. Nu se putea. Articolul era prea tare. Directorul se jsperiase. Administratorul se speriase. Retururi şi scrisok anonime de ameninţare sosgau cu ghiotura. Riscau să-şi piardă un mare număr de cititori în cercurile militare. Aveau de furcă şi cu acţionarii. Printre acţionari erau şi cîţiva generali. Pe sfînta dreptate, oricît de simpatic le era la toţi domnul colonel, oricît ar fi dorit cu toţii să-l servească, nu puteau să-şi periclitezе interesele ziarului numai de hatîrul lui. Cititorul nu vrea să ştie de nimic. Cu acţionarii nu te joci. Sînt intratabili. Cum să le rezişti ? Ah ! dacă domnul colonel ar fi avut şi el, acolo, barem cîteva acţiuni !...

— Cîte, mă ?

— Nu ştiu... N-am întrebat... Cred însă că zece... cincisprezece acţiuni...

— Şi cît costă hîrţoagele astea ale jidanului ?

— Scump, domnule colonel... Foc de scump! O sută de lei bucata.

— Cornul şi perciunii lui de tîrtan ! Vrea să-mi sugă tot sîngele pentru un articol !... Nu dau !... Spune-i că nu dau !... Să-şi cate altă gîscă de jumulit.

4

înjura de templu, de Moise, de Tablele legii. Spumega de furie. Devenea iarăşi antisemit. Dar ghimpele gîoriei îi zgîriase pielea. în cursul zilei, tot înjurînd şi pufnind, s-a gîndit mai matur. Zece acţiuni! O mie de lei! Pe ce n-arunca el o mie de lei ? Pe-o damă, la pocher. Trăgînd peste cinci, la bacara. O să-şi scoată paguba la cărţi. O să tragă 6 cacialma lui Pherekidy. Grecul o să plătească jidanului ! Cu gîndul ăsta vesel în minte, rechemă pe Tănase. îi numără zece hîrtii de cîte o sută. Peste o jumătate de ceas Tănase îi aducea, fîlfîind triumfător, nu numai acţiunile, dar şi două bumaşte, scăpate din ghearele jidanului. Se tocmise cu el ţigăneşte. I le scosese cu optzeci de lei bucata. Se jura că altă dată o să i le scoată şi mai ieftin.

— Dar articolul ? a întrebat colonelul.

— Se culege !

în adevăr, articolul a apărut şi, de data asta, vîlva a fost mai mare. Un general era atacat pe nume ; alţi cîţiva erau vizaţi în chip destul de străveziu. Scandalul lua proporţii. Rufele murdare, spălate în* mica albie a României de altădată, făceau deliciile publicului cititor. Numele colonelului începea să fie pe toate buzele între „Capsa" şi palat. Un ministru i-a strîns solid, pe furiş, mîna. Ceilalţi îl salutau ei cei dintîi, de la distanţă. Opoziţia jubila. Colonelul călca pe pămînt ca pe nouri. Se umfla în pene. Visa roluri politice. Plănuia o gazetă a lui proprie. Dicta pe capete. Ar fi dictat toată ziua. Articolele apăreau regulat. Nu-1 mai costau aşa de scump. Tănase îi procura acţiunile cu reduceri amicale şi fanteziste. îi dădea mîna. Tocmindu-se cu directorul, blestemîndu-şi soarta, afurisind zgîrcenia colonelului, i le rupea cu douăzeci de lei bucata. fie"revindea cu şaizeci, cu cincizeci, cu şi mai puţin chiar, cu cît putea mai mult să smulgă zgîrceniilor intempestive sau inexplicabilelor toane boiereşti. Sugea astfel de la două vaci. îşi păcălea şi pe stăpîn şi pe jupîn, fără să le facă rău la nici unul, ba dimpotrivă. Cu bani buni, cu bani gheaţă, directorul îşi vindea maculatura. Iar colonelul, pe te-miri-ce şi mai nimica, avea gloria.

Trăia în glorie. Plutea în glorie. Respira în gloria cea mai beştelită, dar şi mai rîvnită dintre toate, cea care e făcută din teama condeiului, din panica adversarului.

Cum nimic, însă, nu e pe deplin desăvîrşit şi mulţumitor pe lumea asta, în fumurile lui de glorie, avea şi el, totuşi, o racilă ascunsă, o profundă şi inconsolabilă mîhnire. Ai lui nu-1 înţelegeau. Vechea zicală că nimeni nu e profet în casa lui se adeverea încă o dată. Mălina tremura şi .îngălbenea citind articolele furibunde sau notiţele veninoase din presa guvernamentală. Nu-i mai tihnea somnul. Nu-i mai pria mîncarea. Se temea şi de umbra ei. îl ruga, îl implora să se astîmpere, să se lase de scris. Iar nepotu-său!parcă trăia pe altă lume. Degeaba le citea şi le recitea elj la prînz şi la masa de seară, replici violente, ţîşnite tdt pe atît din peniţa agresivă a lui Tănase, cînd scria sub semnătura altuia, cît şi din geniul propriilor lui înjurături : Mălina pălea, Nelu n-auzea. Cu-o carte rămasă deschisă pe faţa de masă, ridicîndu-şi în silă ochii de pe dînsa, se uita ţintă în ochii lui unchiu-său, cu sufletul străin, cu gîndurile aiurea, fără să-1 înţeleagă. Unchiu-său avea dreptate. în simplicitatea lui»ghicea ceea ce-l durea mai mult şi n-avea puterea să priceapă. Nepotu-său trăia pe altă îume. Ca mulţi din generaţia lui, adăpată la-cultura veabului, trăia într-o lume aparte. în lumea aceea largă, senină, tolerantă gîndurilor noi, ca şi rătăcirilor omeneşti,) zîmbitoare în somptuozitatea civilizaţiei ei ajunse la ajpogeu, uşoară, fericită, sceptică, strălucitoare şi pe carfe azi, cu sufletul sfîşiat de regrete tardive, nici nu mai sîritem în stare să ne-o închipuim cum putea să fie şi cum *a* fost în realitate pe la începutul anilor una mie nouă sute paisprezece.

Pacea domnea pe pămînt. Cele cîteva încăierări izolate, localizate cu grijă la periferiile lumii burgheze — în sudul Africii, pe ţărmurile Asiei, în fundul Balcanilor — se terminaseră şi ele. Omenirea respira liniştită. Ştiinţele făceau progrese uluitoare. Undele herziene străbăteau spaţiul. Primele aripi îşi încercau zborul. Nobila frunte a lui Curie se sfărmase, e drept, de caldarîmul Parisului, dar forţa radiantă a materiei era găsită, şi sufletul ei, vizibil în bombardamentele atomilor, supravieţuia corpului inert Artele înfloreau. în zarea unei umanităţi care părea, în sfîrşit, împăcată cu ea însăşi şi stăpînă pe propriul ei destin, se ridica, radios şi cald, *Sărutul* lui Rodin. Ca altădată, în epoca fecundă a Greciei antice, o societate infinit

f

mai vastă, dar tot aşa de înţălegătoare, îşi îngăduia luxul suprjjm să conceapă eternitatea liniilor pure, să se pasioneze pentru o idee, să creadă în frumos. Sub vana şi stearpa agitaţie a competiţiunilor politice locale, bătea, încă timid, aceeaşi inimă, scăpărau, din ce în ce mai intens, inteligenţe învesmîntate ca în azur de caracterul universalităţii. Pămîntul începea să facă un singur tot. Oceanele nu mai constituiau piedici invincibile ; munţii nu-şi mai înălţau coame sălbatice şi orgolioase, cu neputinţă de străbătut; graniţele erau lesne de trecut. De la un stat la altul schimburile de mărfuri, de grîne, de materii prime sau confecţionate, de mode, de opinii, de credinţe, de convingeri, de idealuri se făceau cu o uşurinţă care nu părea nimănui excepţională, fiindcă intrase de mult în ordinea stabilită a lucrurilor. Era pe atunci mai simplu să oferi iubitei un mănunchi de flori proaspete, aduse în două zile de la Nisa, decît să-i dăruieşti astăzi o ramură înflorită la marginea capitalei. Elita îşi spăla cămeşile ia Londra, îşi aducea blănurile scumpe din gheţurile Siberiei sau din pampele Americii de Sud, îşi procura hainele pe măsura trupului şi noţiunile pe măsura creierului direct de la Paris. Articolele de preţ nu ştiau de vămi, sau aşa de puţin, artele, ştiinţele, poezia n-aveau hotare. Nimic din ceea ce era omenesc la poluri, la Ecuator, pe platourile Tibetului, în junglele Indiei, în tenebrele trecutului nu ne era străin. Acordurile lui Beethoven umpleau lumea. Disonanţele lui Wagner răsculau pasiuni şi uri implacabile. Blocul enorm de marmură şi de gînduri al lui Balzac îşi avea partizanii lui aprigi, adversarii lui ireductibili pînă şi pe meleagurile Dîmboviţei româneşti.

Nelu trăia în lumea asta sonoră, luminoasă, neverosimilă, reală şi factice, cu toată candoarea vîrstei, cu toate avmturile şi impetuozitatea tinereţii. Se înscrisese la Litere. L,egase cunoştinţe. îşi făcuse repede un cerc restrîns de prieteni, care împărtăşeau aceleaşi visuri, alergau după aceleaşi himere. Se întruneau la el acasă, la ei, în fundul cafenelelor, pe băncile grădinilor, oriunde găseau o carte, o revistă abia sosită din străinătate, un prilej de discuţii şi gîlceavă literară. îi apuca de multe ori ziua discutînd. N-aveau două idei la fel, n-aveau un singur criteriu de judecată, comun tuturora sau ceva mai statornic :

şi se înţelegeau de minune. Doctrinele puteau să-i dividă. Teoriile puteau să-i dezbine. Viaţa, cu necesităţile ei aspre, putea să-i despartă. TTTeunea o pagină profund gîndită. îi potolea cadenţa unui vers. O fustă îi împăca.

în cenaclul lor instabil şi zgomotos, domnişoara Evlampia Mladian, sau, mai pe scurt, duduia Pia, aşa cum i-au spus cu toţii din prima zi, purta, cu asentimentul tacit al tuturor colegilor şi în graţia fustelor ei vaporoase, gravele insigne ale preşedinţiei inamovibile. N-avea nevoie să ridice glasul. Toţi o ascultau. Toţi o adorau. Era şi delicioasă !

Figură stranie şi dulce, enigmatică şi încîntătoare, de studentă emancipată din vremea aceea. Venise de departe. Din liniştea patriarhală a unei vechi familii de răzeşi din nordul Moldovei. Nu cunoştea viaţa. Nu umblase la şcolile statului. în orăşelul ei provincial aproape că nu trăise printre bărbaţi. N-avea nimic băieţesc într-însa. Nici părul tuns, nici ţigara în colţul gurii, nici poalele sumese pînă mai sus de genunchi, nici aroganţa atitudinii, nici priviri dezabuzate sau [impertinente. Era un pui de femeie vioi şi adorabil, cunţ sînt atîtea. Cu toate astea, în finele ei trăsături feminine, în ochii mari, umezi şi albaştri ca floarea de cicoare ţ;înd roua dimineţii întîrzie pe dînsa, în fruntea netedă, dar înveselită de zburdalnici cîrlionţi de păr bălai, avea, netăgăduit, ceva grav şi viril, sever şi patetic. Era, poate, natura ei intimă croită astfel. Sau răsunau profund într-însa ecourile cărţilor citite. Citise mult. Citea admirabil. Versurile poeţilor cîntau pe buzele ei înroşite de plăcere, rotunjite de voluptate, cu sunet argintiu, cu înţelesuri nebănuite. Mallarme părea luminos ca ziua cînd stihurile lui obscure treceau printre dinţii ei albi. Cînd citea studenţilor din Baudelaire, adolescenţii vedeau aievea trupuri goale de femei damnate, procesiuni lungi de efebi cătînd zadarnic în porturi cu miros de smoală, de peşte, de tamarini şi de portocali, viziunea ţărmurilor depărtate spre care aleargă vecinie, fără să le atingă niciodată, paşii omului rătăcitor. Şi deodată, ca prin miracol, zidurile odăilor se surpau în jurul lor, oraşele se năruiau, cerurile se deschideau, clinchete de clopoţei treceau prin aer, ciripit de paseri, foşnet de frunze, susururi de mătase şi şoapte de iubire ureînd pe-o rază

de lună sau tremurînd pe-o coardă de vioară, cînd le citea din Verlaine.

Nelu se mira în sufletul lui cum de se făcea că nu simţise, că nu pricepuse niciodată aşa de bine versurile poeţilor ca atunci cînd le sorbea de pe buzele ei. Adevărul e că într-însa totul trăia. Operele altora, ca şi propriile ei avînturi. Nu vorbea prea mult. Dar o vorbă, o privire, un simplu clipit de gene evocau lumi, inspirau gînduri, caracterizau tipuri, situaţii, împrejurări.

Intr-o seară i-a fost dat lui Nelu să-şi verifice convingerile la lumina unui unic cuvînt. în cercul lor, ferit totuşi de priviri indiscrete, căzuse Tănase. îl căuta pe dînsul. Era zorit. Trebuia să plece. Dar a stat. Două ceasuri buchite nu s-a urnit de pe scaun. Prins de-o vervă subită, perora, exuberant şi strălucitor. Nu se uita prea insistent la domnişoara Pia, dar se vedea de la o poştă că vorbea numai şi numai pentru dînsa. Era inspirat. Impresiona, în atmosfera pură, dar cam lîncedă a cenaclului, aducea parcă cu dînsul aerul rece şi înviorător al luptelor de afară. Vorbea de ziare, de partide, de politiciani, de miniştri, de intrigi, de cabale, de averi făcute peste noapte, de pasiuni născute şi îngropate într-o singură zi, de chefuri nesfîrşite, de duşmănii ucigătoare, de tot ceea ce nu ştiau, nu presupuneau măcar studenţii că e cu putinţă să existe şi auzeau, poate, pentru întîiaşi dată. Tinerii îl ascultau surprinşi şi fermecaţi. Unul nu s-ar fi îndurat să-l întrerupă. Domnişoara Pia tăcea. Nelu asculta şi el, tăcut. Un sentiment bizar, amar, dulce şi dureros în acelaşi timp, îi înţepa inima. Era fericit de succesul lui Tănase. începea să fie mîndru de vechiul lui tovarăş. Şi sufletul îi tremura. Din cînd în cînd, cu coada ochiului, se uita la dînsa. Ce credea ? Ce gîndea ? Cum îl judeca duduia Pia ? N-ar fi îndrăznit s-o întrebe. îi era teamă s-o întrebe. De mai înainte îl durea răspunsul. Nici după ce Tănase şi-a luat rămas bun de la ei toţi, făgăduind să mai revie, nu s-a uitat în ochii ei. Dar a auzit-o murmurînd simplu, cu o nuanţă de infinită compătimire în glas, ca pentru ea singură, în urma lui :

— Sărmanul !

Dacă Nelu n-o iubise de la început, din clipa cînd pentru întîiaşi dată li se întîlniseră privirile, dacă n-o adorase îndeajuns în ceasurile lungi de reculegere, sub vraja poezia, cînd ritmuri şi rime picurau de pe buzele ei, măsurînd eternitatea, ca tic-tacul unui ornic, a iubit-o cu patimă înăbuşită, cu izbucniri nebune de orgoliu, cu dorinţe umile de renunţare, de anihilare la picioarele ei, din clipa aceea.

Bineînţeles, nu i-a mărturisit nimic. Nu venise încă vremea declaraţiilor repezi, în galopul simţurilor, printre grijile accelerate ale existenţei. Dar o căta. O căta pretutindeni. Nu-şi găsea astîmpărul inimii decît lîngă dînsa. Nu se simţea trăind decît în preajma ei. Avea invenţii subtile în diabolica lor inocenţă^ ca s-o atragă în cursa discuţiilor j^rrninaMle. Autori indescifrabili ! Texte susceptibile de interpretări variate ! Probleme greu de rezolvat ! Mai toate cursurile le preparau acum împreună, îşi împrumutau cărţi. îşi comunicau impresiile. Zilele treceau în cercetări pline de surprize, în descoperiri pline de încîntarg, într-o singură lună ea a descoperit pe Nietzsche ; el pe Shaw şi pe Anatole France.

Cu ei trei, aproape tot atît cît cu ei înşişi, au trăit zile şi nopţi dje luciditate intelectuală mai clară decit apa izvoarelor, mai amară decît valurile oceanului. Li se atingeau feb|iLdegetele întorcînd una după alta paginile incendiatele"^verbul lui Zarathustra. Li se împreunau frunţile, grele de gînduri, peste foile risipite, ciPo blinda"" şi dezolantă înţelepciune, în grădina lui Epicur. Li se strîngeau mîinile, dezamparate şi îngrozite de rictusul sardonic al eroilor lui Bernard Shaw.

Luptînd cu tustrei, cu el însuşi, cu teama, cu iubirea, cu îndoiala, străbătut de fiorul dorinţelor, tot aşa de puternic ca şi fiorul morţii, Nelu murmura :

— Evlampia !...

— Evlampia!?... Ce ţi s-a năzărit ?... Ce te-a apucat să-mi spui acum Evlampia ?

— Nu ştiu... Iartă-mă !... Mi se părea mai potrivit... E un nume de soră, de maică... Aş fi vrut să-l rostesc ca într-un templu... Mă tem, Pia, că lumea asta în care trăim numai templu nu mai este...

— Ce este atunci, Nelule ?...

— De unde vrei să ştiu !... Nu mai pricep nimic... Poate că e totuşi bună... Poate că e iremediabil rea... Poate că

sînt eu de vină că n-o mai înțeleg... Poate că tu, Evlampia, lipsești din ea...

— Cum asta ? îl întreba fata, cu surpriză prefăcută, dar în fond măgulită și încîntată. Nu sînt și eu pe lume ?... Nu sînt lîngă tine ? Nu mă vezi ?

— Ba da !... Ba da !...

Dar nu știa să-i spuie, nu știa cum să-i spuie că dacă o vedea lîngă el, n-o vedea și într-însul, că dacă o simțea în preajma lui, n-o simțea a lui, toată și definitiv a lui, în carnea lui, în sîngele lui, în lumea lui arsă, scormonită, răvășită tot pe-atît de gîndurile altora cît și de propria lui pasiune. Revenea, cu avîntul și naivitatea tinereții, la vechile, la eternele întrebări pe care oamenii și le-au pus de cînd lumea și pe care el credea că le pune pentru întîiași dată :

— Ce este viața ? Ce este universul ? Ce este societatea ? Unde sînt legile care conduc omenirea ? Unde e fericirea ? Și ce fel de ordine socială desăvîrșită e aceasta pe care o pun mereu în cumpănă sarcasmul poeților și cugetarea filozofilor ?

Vorbea astfel fiindcă iubirea nemărturisită era într-însul, fiindcă ironia lui Shaw șuiera biciuind pămîntul, fiindcă geniuT lui Nietzsche zguduise și prăbușise în el temeliile credințelor și certitudinilor de altădată, fiindcă zîmbetul lui France trecea peste el mai pustiitor decît vîntul deșertului, mai dezesperant decît deșertăciunea Ecleziastului.

Erau acestea prin luna mai. Primăvara fusese prematură. Soarele dogorea binefăcător. Fără să le pese Hp cj^ți^inele^ adolescenților intelectuali, olteni cu coșurile încărcate abia duceau pe umerii lor puternici povara poamelor și legumelor timpurii. La toate răspîntiile se ațineau chivuțe smulse, zdrențuite, dar cu obraji în floare și cu brațele pline de flori. Pămîntul vibra. Aerul răsuna de strigătele vînzătorilor:

— Hai la fragi și la căpșune !...

— Cireșe !... Cireșe !

— Vișine și drăgănele de Pitești !

Natura, ca și cum ar fi presimțit dezlănțuirea furtunii apropiate, înduioșată și milostivă bieților oameni, își deschisese coapsele într-o supremă eflorescentă de sunete, de parfumuri, de fructe, de culori. Din ierburi, ca și din caldarîmul străzilor, se ridicau formele voluptoase ale vieții. Pe sub arbori, ca și pe sub streșinile caselor, rătăceau perechi înlănțuite. Darurile lumii păreau inepui^zâbile^UniversîîT^ăr^un miracol realizat. Din oaza lui ' vremelnică și precară, ridicîndu-și ochii spre cerul clement, omul putea, în sfîrșit, să-și spuie, măcar o dată în scurgerea veacurilor, în tragedia zilelor lui triste

„Ce dulce e viața !.. Ce bună și ce divina e plăcerea de a trăi..."

CARTEA A DOUA

I

Peste lumea asta liniştită ca un întins adînc de ape, ca două trăsnete din cer senin, la interval numai de-o lună, a căzut vestea atentatului de la Saraievo şi textul ultimatumului austriac.

Chiar şi cei care au apucat zilele acelea cumplite cu greu ar mai putea să retrăiască azi cu imaginaţia momentele de panică, de stupoare, de prostraţie, de sălbatecă şi deznădăjduită revoltă prin care a trecut atunci omenirea. N-a fost, probabil, om, oricît de redus la suflet, oricît de mărginit la minte, care să nu fi resimţit atunci, măcar o clipă, undeva, în inima lui, oricît de înrăită, dacă nu zadarnica bunătate şi frumuseţă a vieţii sub pumnul brutal al destinului, cel puţin teama oarbă şi spasmul de răzvrătire al vitei tîrîte la abator.

Un moment, un unic moment de nobilă speranţă, cei mai buni sau mai nebuni dintre oameni au putut să creadă că baioneta încredinţată proletariatului se va întoarce împotriva provocatorilor şi conducătorilor războiului. Nu s-a întors, însă. Social-democraţia germană s-a tăvălit pe brînci la picioarele Kaizerului. Un glonte a spart ţeasta lui Jaures. Noaptea s-a lăsat asupra pămîntului.

Noapte grea ca plumbul, vîscoasă şi neagră ca smoala, străbătută de fulgerarea oţelului, spintecată de trăsnetul tunurilor, împurpurată de flăcările incendiilor, roşii ca sîngele oare ţîşnea din răni. Catedralele ardeau. Şcolile ardeau. Bibliotecile ardeau. Bruma de ştiinţă omenească, adunată în rafturi de-a lungul veacurilor, îşi îndeplinea pentru ultima dată misiunea ei inutilă, mistuindu-se sub cerul de funingine, sub privirile întunecate ale popoarelor, în limbi de foc şi de lumină. Era singura lumină a vremii.

Deşi România nu intrase încă în hora masacrului, întunericul se lăsa şi se întindea treptat şi asupra ei. Ziarele nu mai aveau altă preocupare. Cetăţenii nu mai aveau alte gînduri. Pe stradă, la cluburi, în cafenele, în berării, în sferele guvernamentale, ca şi în intimitatea familiilor, unicul subiect de conversaţie posibil, unica îngrijorare a sufletelor, chiar şi cînd gurile, luate de curentul măruntişurilor zilnice, vorbeau despre altceva, era războiul.

în aparenţă, natural, nimic nu se schimbase. Viaţa continua ca şi mai înainte. Restaurantele erau ticsite. Tarafurile de lăutari erau tot aşa de numeroase. Balurile, seratele, chefurile, zaiafeturile se ţineau lanţ. Ba se poate spune că erau încă şi mai dese, şi mai zgomotoase. Orăşenii petreceau cu înfrigurare, cu un fel de veselie exasperată, ca şi cum le-ar fi fost teamă de precipitarea evenimentelor, sub biciul destinului, că nu vor apuca să-şi golească paharele pînă la fund. Şampania curgea. Cupele se ciocneau. Darjnegurile războiului, ca şi fumurile beţiei, se întindeau zi jeu zi între hotarele României neutrale, peste sufletele şi jpeste minţile împăingenite.

Semne imperceptibile mulţimii anunţau viitorul. Teatrele se goleau. Expoziţiile tînjeau. Revistele, anemicele noastre reviste de artă şi literatură din toate timpurile, expirau. Cui îi mai ardea de litere şi de arte în asemenea vremuri ! Cine să-şi mai piardă ceasurile numărate ale neutralităţii cu măzgăliturile pictorilor, cu aiurările poeţilor ! Firele cele mai entuziaste cedau pe nesimţite sau îşi schimbau direcţia entuziasmului. Frunţile cele mai idealiste se înclinau.

Din cenaclul lor de odinioară, Evlampia, cea dintîi, s-a lăsat tîrîtă de curentul universal. Cu Nelu după dînsa, alerga la mitinguri, organiza manifestaţii gălăgioase, semna cu amîndouă mîinile moţiuni războinice în sălile Universităţii, transformate în permanente săli de întruniri. Îşi înmulţea zilnic numărul discipolilor, ciracilor, adoratorilor. Studenţimea naţionalistă o adora. Cînd cîrlionţii ei de păr bălai se învolburau ca pălălăi de flăcări deasupra tribunei, zidurile se cutremurau de ropotul aplauzelor. Nelu o asculta surprins şi trist, emoţionat şi sumbru. Ar

fi vrut-o numai a lui. Şi-acum era a tuturor. Ar fi vrut-o ca altădată, în pacea înserărilor, pe-o bancă din grădină, în focul discuţiilor, sau ceasuri întregi, tăcută, cu-o carte uitată pe genunchi. Dar unde mai erau acum cenaclul lor, cărţile şi disputele lor, versurile şi filozofia, febra cercetărilor, mirajul descoperirilor, misterele ştiinţei *şi* visurile, şi liniştea, şi frumuseţea, şi primele gîngăviri de dragoste în limba stihuitorilor ! Se iroseau una cîte una, se risipeau şi se împrăştiau, cînd mai încet, cînd în ritmul precipitat al epocii; se destrămau şi se spulberau în uraganul care sufla neîntrerupt, cu oarbă mînie, cu egală furie, de la miazănoapte ca şi de la miazăzi, din foalele morţii.

Moartea rînjea la hotare. Zgomotul armelor domina gîndirea izolată. Glasul patrioţilor creştea, se umfla pe pieţele publice. „Reprezentanţii fireşti ai năzuinţelor neamului" : studenţi, popi, pensionari, avocaţi fără clienţi, scribi fără cititori declamau la răspîntii. Vociferările lor ignorau sfaturile prudenţei. Tumultul străzii acoperea calculele raţiunii. Judecata limpede era înăbuşită. în presă domina scrisul lui Tase Bojoceanu. Vremea cugetării trecuse. Venea, se apropia văzînd cu ochii, vremea lui Tănase.

Junele Tănase, înflăcăratul şi vajnicul Tănase, era infatigabil. Scria la gazete, perora în cafenele, tuna în văzul şi auzul lumii contra guvernului, solicita subvenţii patriotice în penumbra anticamerelor ministeriale, descoperea izvoarele de propagandă ale legaţiilor, agita studenţimea, trezea mahalalele, lua conducerea ghedeniştilor, se bătea cu poliţia, informa Siguranţa, avea întrevederi diplomatice, conciliabule misterioase, capul plin de proiecte întortocheate şi contradictorii în aparenţă, practice şi solide în realitate, buzunările din ce în ce mai pline şi mesele de seară asigurate în casa colonelului Hotnog.

în casa colonelului, ca într-un microcosm, se reflectau toate pasiunile şi toate curentele care dezbinau atunci pe români.

Mălina suspina pentru Franţa. Romanele cu scoarţă galbenă tot pe-atît cît şi inima ei de mamă îi inspirau o aversiune aproape fizică împotriva nemţilor, care tăiau mîinile pruncilor. Cînd caleaşca lor se încrucişa, la Şosea,

cu automobilul lui von Busche, coatele ei se ridicau, instinctiv, în aer, ca şi cum ar fi vrut să apere trupul şi mîinile lui Nelu. Exclama cu oroare :

— *Ah, ces Boches /... ces sales Boches /...*

Colonelul o aproba, cu jumătate de glas, însă cu un fel de mîrîit si^rd şi imprecis. Inima lui erg^împărţită. Adora, bineînţeles, Parisul. Se baladase şi el pe marile bulevarde. în tinereţile lui chefuise şi el în Montmartre. Făcuse de multe ori să roşească, pînă în vîrful nasului ei ascuţit şi candid, pe domnişoara Roger, povestind la masă, în gura mare, ravagiile lui de român ţeapăn în inimile franţuzoaicelor sensibile de la „Maxim's" *şi* din Place Bianche. Le evoca, faţă de alţii, cu răţoieli de cucoş cuceritor. Şi le reamintea, în el însuşi, cu oarecare tristeţă, cu oarecare amărăciune, cu vagi regrete şi remuşcări. Pasionatele franţuzoaice îi devoraseră, regulat, într-o lună, cîştigul pe doi ani al moşiei."7ar una, mai cu moţ ca toate celelalte, un puşti de fată, pariziancă 'pînă în vîrful unghiilor ei roze şi agresive, năzuroasă, lascivă, sprinţară, indiferentă, felină, agăţată într-un zori de zi şi între două cancanuri la „Moulin Rouge", îi lăsase pe deasupra, colac peste pupăza, portofelului gol, în semn de etern suvenir, o blenoragie. [...] Săltîndu-şi reminiscenţele, la încheietura pantalonilor, cu gestul dezinvolt şi clasic al cavaleristului de profesie, colonelul găsea Franţa prea conruptă, Parisul prea degenerat, civilizaţia Apusului prea descompusă şi efeminată ca să nu treacă victorios peste ele pasul masiv, cu talpa bătută zdravăn de pămînt, al imperialelor armate nemţeşti.

— Dar Montmartre nu e Parisul !... Şi Parisul nu e Franţa !... replica, cu acră suavitate, domnişoara Roger.

Colonelul se înclina, curtenitor :

— Asta-i aşa ! Recunosc că sînt şi excepţii onorabile... Dar cu o floare, domnişoară, ca dumneata, nu se face primăvară.

Complimentul direct, greoi ca un bolovan, n-o tulbura cîtuşi de puţin pe domnişoara Roger. Continua, cu aceeaşi suavă acreală :

— Vă rog să mă credeţi că nu cunoaşteţi îndeajuns Franţa. Nu cunoaşteţi provincia. Nu sînt unica de felul

meu. Ca mine sînt mii şi sute în fiecare colţişor al frumoasei noastre Franţa.

— Aş vrea s-o cred, pentru victoria Franţei, răspundea incredul colonelul.

„Valeu !... te pomeneşti că are dreptate !" exclama, în sinea lui, Tănase, simţind cum urîţenia domnişoarei Roger îi lua de pe inimă şi ultimele resturi de francofilism.

„Ce importă asta ! Ce importă familia, morala, societatea, existenţa sau inexistenţa atîtor domnişoare Roger, trase şi răspîndite în milioane de exemplare pe scoarţa răbdătoare a pămîntului !..." îşi spunea Nelu, cu inima zdrobită, cu sufletul răzvrătit numai la gîndul că, în vremea asta, armatele Kaizerului devastau muzee, ardeau biblioteci, ameninţau Parisul, care văzuse înflorind printre lespezile lui de piatră, între cheiurile lui somptuoase sau sordide, de-a lungul a două veacuri, rîsul lui Voltaire şi surîsul lui Anatole France. Oraşul iluminat de zîmbetul înţelepciunii nu poate să cadă sub brutala cizmă prusacă, îşi repeta el cu oarbă încredere, împotriva evidenţei evenimentelor de-atunci, împotriva temerilor lui unchiu-său, împotriva socotelilor lui Tănase, împotriva însăşi a domnişoarei Roger, cu urîţenia şi lamentabila platitudine a gîndurilor ei exprimate, ca în derîdere, în suculenta limbă a lui Rabelais, împotriva ştirilor care soseau din ce în ce mai dezastruoase de pe toate fronturile de luptă, dar care, fiindcă erau răspîndite mai ales de „Wolff-bureau", i se păreau lui Nelu, în naiva lor exagerare tendenţioasă, tot aşa de stupide ca şi bruta prusacă, şi tot aşa de groteşti ca şi pretenţiile Kaizerului. Nu putea să creadă în triumful răului, în victoria nemţilor. Credea în geniul Franţei. Credea în sufletul umanităţii. Era convins că, de hatîrul artelor şi literaturii, oamenii de pretutindeni, cu mic, cu mare, pînă la ultimul negru din mijlocul Africii, se vor scula şi vor sări în ajutorul Franţei. Citea acum ziarele cu pasiune. Aştepta în fiecare dimineaţă o nouă declaraţie de război. Intervenţia Italiei l-a făcut să plîngă de fericire că patria lui Petrarca nu-şi dezminţea trecutul, de ruşine că România rămînea iarăşţ de căruţa statelor civilizate.

— Dar nemţii au şi ei o civilizaţie !... îl combătea Tănase, silindu-se să-l puie în ^contradicţie cu el însuşi. Au şi ei teatre, muzee, muzică, literatură. Dacă armatele franceze vor fi victorioase, cine o să le împiedice să treacă Rinul, să devasteze Germania, să meargă la Berlin ?...

— Mai va ! mormăia colonelul.

— Oh, da !... suspina Mălina.

— La Berlin !... La Berlin !... se agita domnişoara Roger.

— A nu !... Asta nu !... protesta Nelu.

Vroia război, vroia ultimul război împotriva barbariei. Dar nu voia răzbunare. Tot aşa cum credea în geniul Franţei, credea în generozitatea ei. Era încredinţat că ţara care dăruise odată lumii drepturile omului, răsturnînd imperii, spulberînd tronuri, zdrobind pe tirani sub paşii desculţi ai armatelor ei revoluţionare, va dărui şi de data asta lumii egalitatea între oameni şi pacea între naţiuni. îşi imagina copilăreşte pe Joffre cu sufletul lui Jaures şi pe Foch meditînd, între două planuri de atac, asupra mijloacelor celor mai sigure de adus înfrăţirea între popoare şi fericirea pe pămînt. Nu-şi dădea seama că de la epoca marii revoluţii pînă la epoca marelui capitalism trecuse un veac şi mai bine. Nu putea să creadă că de la un veac la altul totul se schimbă, totul se preface : clase, aşezăminte, condiţii materiale de existenţă, interese, ideologii. în entuziasmul lui fervent confunda pe Clemenceau cu Danton, pe Albert Thomas cu Mirabeau, pe Poincare cu Robespierre. Nu vedea deosebirile dintre clasele în numele cărora vorbeau. Nu vedea prăpastia dintre vremea celor dintîi şi vremea celor din urmă. Vedea pacea. O pace largă, îngăduitoare, justă, echitabilă, idilică, semnată de Krupp sau impusă de Creusot, tot aşa ca şi cum ar fi impus-o şi-ar fi semnat-o, prin punere de deget, ultimul *sans-culotte.*

Tănase îl asculta cu nerăbdare, ridica din umeri cu dispreţuitoare compătimire. El nu umbla cu capul în nori. Călca pe pămînt. Trăia printre oameni. îi auzea vorbind. N-avea urechile astupate. Ştia ce au în burtă. Idealism ? Justiţie ? Generozitate ? Haida-de ! Gogoşi! Vorbe de clacă ! Nu era el de-alde ăia care se îmbată cu apă chioară. Dacă vroia războiul, ca şi Nelu, dacă-l cerea

pe toate glasurile şi pe toate drumurile, la gazetă ca să salte tirajul, la tribune ca să smulgă aplauzele mulţimii, îl voia cu socoteală, îl cerea la vremea lui. Să vedem mai întîi cine învinge. Apoi cine dă mai mult. Învinge Franţa ? Ura ! De trei ori ura ! Mergem cu Franţa. îşi dezleagă nemţii băierile pungii ? Adică de ce nu ? Văzînd şi făcînd. De ce să ne pripim ? De ce să dăm vrabia din mînă pe cioara din par ? Ce pierdem aşteptînd ? Nu e toată lumea mulţumită ? Cînd a mai fost atîta bănet în ţară ? Ce nu le vindem nemţilor : untură rîncedă, benzină cu apă pe din două, boi numai cu pielea şi oasele pe dînşii, porumb încins, mazăre cu gărgăriţă, grîu stricat. La noi nu le-ar mînca nici porcii ! Nemţii le mănîncă. Să le fie de bine ! Să mai ţie războiul. Şi să mai cumpere !

— Nu credeţi, domnule Bojoceanu, că sînteţi prea materialist ? l-a întrebat într-o zi domnişoara Pia, cu ochii ei calzi şi umezi, întunecaţi de dezamăgire.

— Sînt, domnişoară Pia ! Recunosc că sînt materialist ! Şi bătîndu-se cu pumnul în piept, a adăugat : Sînt materialist, domnişoară ! E adevărat că sînt materialist. Dar nu pentru mine. Ci pentru ţară !

Replica nu era a lui. Putea să şi-o însuşească, însă, fără remuşoare. Era a lui Brătianu. Era, cu variante sau atenuări ipocrite, a tuturor oamenilor noştri de stat. Toţi vroiau războiul, ca şi Tănase. Toţi aşteptau ceasul României, ca şi Tănase. îl pregăteau pe îndelete, tîrguindu-se cu ruşii, tocmindu-se cu Franţa, precupeţind cu ambele tabere duşmane neutralitatea noastră *usque ad finem,* intervenţia noastră, grînele noastre, păcura noastră, idealurile şi vieţile noastre.

II

Pregătită astfel sufleteşte, la ora fixată tot pe atît de priceperea factorilor ei responsabili, cît şi de paradoxalul ei destin, România s-a aruncat în vîltoarea războiului mondial. După entuziasmul primelor ceasuri, peste care au căzut, ca un duş rece, proclamarea stării de asediu şi instalarea cenzurii, au venit repede înfrîngerile, retragerile, invazia, bejenia, refugiul armatelor decimate, al

politicianilor valizi, al clasei conducătoare, scăpată intactă din dezastru în fundul Moldovei. Patruzeci de ani de domnie glorioasă, de împilare şi abrutizare obştească s-au răzbunat în cîteva zile. Nici impenetrabilele trecători ale Carpaţilor n-au oprit puhoiul nemţesc. Nici faimosul Cadrilater strategic n-a împiedicat pe bulgari să treacă. Nici valurile Dunării n-au înecat hoardele duşmane. Cu vurta şi cu toptanul, pămîntul României cădea prada cotropitorilor. Trenurile, seurgîndu-se spre nord, gemeau de jalea noastră şi de greutatea bogăţiilor : mobile, covoare, blănuri, argintării, poloboace de vin şi de ţuică. Iar drumurile, desfundate de ploi, plîngeau de mila copiilor prinşi cu arcanul, luaţi cu miile de prin sate şi semănaţi de-a lungul şanţurilor, flămînzi şi goi, pînă ce moartea, mai clementă decît stăpînirea, se îndura, în sfîrşit de dînşii.

Şanţurile, de-o parte şi de alta a drumurilor, erau pline de care răsturnate, de tunuri împotmolite, de răniţi, de hoituri, de copii. Nelu le-a văzut cu ochii lui.

Plecase la război nu numai ca toţi cei de-o vîrsta cu el, dar ca toţi maiorii, coloneii, genaralii, căpeteniile de oameni şi de oştiri din vremea aceea, ca la paradă sau la nuntă. Credea că războiul e o defilare mîndră de uniforme strălucitoare, în muzica fanfarelor, în bubuitul tunurilor, în apoteoza actelor individuale de eroism.

La Turtucaia a întrevăzut primul aspect al războiului românesc : nepregătirea totală, vitejia inutilă a soldatului, incapacitatea şi laşitatea şefilor.

Pe drumurile retragerii i-a cunoscut şi cea de-a doua înfăţişare : dezordinea, dezorganizarea, haosul, foamea, mizeria, ruşinea vagoanelor încărcate de bunătăţi, trecînd pe sub nasul regimentelor desculţe şi flămînde.

La Bîrlad, în sfîrşit, unde poposise vremelnic Marele Cartier şi unde a ajuns după trei luni de fugă ruşinoasă mai mult decît de luptă voinicească, i-a cunoscut şi ultima ipostază.

Pe strada principală, în dreptul cofetăriei de lîngă pod, cum rătăcea cătînd zadarnic un cvartir pentru noapte, s-a întîlnit, nas în nas, cu Tănase. Vechii prieteni aproape că nu s-au recunoscut. Nelu era negru la faţă, cu obrajii scofîlciţi, cu gîtul slab, ieşind ca un maţ din gulerul tuni-

cii. Tănase abia îşi încăpea în piele, sub uniforma nouă-nouţă, străbătută de fireturi, încinsă cu tot felul de curele, înzorzonată cu brandenburguri, zornăind de paftale şi eghileţi. Cel dintîi, trebuie să recunoaştem adevărul, spre cinstea lui, el a ridicat braţele în aer, el a exclamat, cu strigăt pornit sincer din inimă :

Nelule !... Tu eşti, Nelule ?... Ce-i cu tine, mă ? De unde vii în halul ăsta ? Vino să te strîng în braţe, dragul meu !... Nu poţi să-ţi închipui ce plăcere îmi face să te revăd... Te credeam mort... Două săptămîni am bătut telegrame după tine pe la toate unităţile... Ai tăi te cred dispărut... prizonier... poate şi mai rău... Nimeni nu-ţi ştia de urmă. Ai dezertat, mă ?... Tiii ! ce bucurie o să-i faci colonelului cînd te-o vedea !

— E aici ? întrebă Nelu pe negîndite. Apoi, ruşinat că-i vorbea de-ai lui fără să se intereseze mai întîi de dînsul, s-a grăbit să rectifice : Dar tu ?

___Eu ?!.,. Cum mă vezi ! Sănătos tun. Tu mă cunoşti. Ştii că-mi prieşte munca. Belele şi buclucuri cîte vrei. De răspunderi nu-ţi mai vorbesc. Ştii cum e la miliţie. Cei mai mari cu folosul; cei mici cu ponosul. Mă strecor şi eu cum pot. Să nu vorbesc într-un ceas rău ; pînă acum mi-a mers stojnă. E drept că muncesc cît zece. Ţie pot să-ţi spun. Daca n-aş fi eu, nu ştiu, zău, ce s-ar face fără mine cei de la Marele Cartier. Eu îi duc în spinare. Eu îngrijesc şi văd de toate. Nu mă plîng. Cheresteaua e solidă. O duc la tăvăleală. Rezist. Mă învîrtesc. O să fie bine. Chiar dacă n-o fi ca mai înainte, ce vrei, dragul meu, la război nu e ca la mama acasă... La război, ca la război !...

Rîdea zgomotos şi jovial. îşi luase camaradul de braţ şi-1 tîra după dînsul. îi vorbea cu ochii fugindu-i în toate părţile. Saluta pe unii, rîdea altora, schimba o vorbă, două, în treacăt, cu fiecare. Cunoştea tot oraşul. Toţi îi erau prietini. Figurile se luminau, braţele se întindeau în drumul lor. Ceva din simpatia obştească se revărsa şi asupra lui Nelu. îl prezintă radios, elocvent, ca pe-un erou al războiului. Eroului îi şoptea la ureche, după fiecare prezintare :

— Un imbecil... un înfumurat... un trădător !... L-ai văzut?... Ăsta a fugit de pe front... Dacă nu era mătuşă-sa, coana Sultana, ştii, cea care a trăit cu vodă, dădea ochii cu Curtea Marţială...

Ca o gazetă vie, îi destăinuia amănunte din viaţa fiecăruia, îi povestea vrute şi nevrute, intrigi, bîrfeli, clevetiri, tot ce văzuse, tot ce auzise, de-a Valma, unele peste altele, cu tot ce făcuse, cu tot ce se petrecuse de patru luni aproape de cînd nu se mai văzuseră.

— Mi-ar trebui o noapte-ntreagă ca să te pun în curent ! îl asigură el exuberant. Ştii ce ?! Mîncăm împreună, sau nu... La popotă n-o să fim singuri... n-o să putem vorbi... Unde stai ?

— Unde ? îi repetă Nelu întrebarea. Nici eu nu ştiu... Tocmai căutam, cînd...

— Căutai !... Asta e bună !... Asta le întrece pe toate !... Asta eşti tu întreg, din cap pînă-n picioare !... f

Se oprise în mijlocul străzii şi rîdea de-i ^îngăneau decoraţiile şi eghileţii pe piept. Se uita sincer la"Nelu, ca la un fenomen. Se izbi cu palma peste frunte :

— Tu eşti !... Te regăsesc, în sfîrşit ! Mă întrebam eu, ce s-a schimbat în tine ? Nimic ! Acelaşi ! Cu-capul tot în nouri... Nici războiul nu ţi-a deschis ochii... Dar, dragul meu — urmă el înţelepţeşte, părinteşte, cu un ton ceva mai confidenţial în glas. — N-aveai decît să baţi la prima uşă ieşită în cale. La uşa unei case mai bune, mai arătoase. Un jupîn cu caftan şi perciuni ţi-ar fi ieşit înainte. [...] „Bucuroşi de oaspeţi, jupîne ?" îl întrebi tu. îţi răspunde : „Bucuroşi !"

N-ai decît să intri în casă. îţi răspunde că-i ocupat ? Faci vînt jupînului pe uşă, balabustei pe fereastră... afară doar numai dacă de !.. ca românului... nu-ţi zice inima s-o opreşti pe frigul ăsta ca să-ţi încălzească aşternutul...

— N-aş vrea să... încercă Nelu să-1 întrerupă.

Tănase nu-i lăsă timp să-şi termine gîndul :

— Nu vrei ?... Te înţeleg... Dar fiecare cu gustul lui. Toate gusturile sînt în natură... Nu vrei, prin urmare ? Bine ! Fie !... Hai !...

Se opri un moment. Ezita. Apoi, hotărît :

— Hai la mine atunci !... Eşti oaspetele meu.

— N-aş vrea să te supăr...

— Ce să mă superi !... Nu fi prost...

— De altfel... se scuză Nelu, n-o să te supăr decît o noapte. Mîine, în zorii zilei, plecăm...

— O noapte !... Zece !... cît vrei, dragul meu. Am pus mîna pe tine. Nu te mai scap. N-am decît două odăi. Şi nici alea ale mele... O să-ţi explic eu... Patul e larg.^ O să ne strîngem cum om putea... Ce dracu !... Am mai stat noi într-un pat !... Nu ne cunoaştem doar de ieri, de alaltăieri... Vino, mă!... O să fie bine... Ţi-o fi şi foame... Am de toate.

Avea, în adevăr, de toate în odăile lui încăpătoare, dar ticsite de provizii, ca magazia unei popote ofiţereşti : lăzi de zahăr şi de conserve, saci de făină, de orez şi de cafea, pachete de şocolată peste cutii de sardele, munţi de şunci şi drugi de salam. Stînjenit oarecum la început printre ele, Tănase şi-a revenit repede în apele lui. Făcea glume sărate şi pipărate, scoţînd din cufere tot ce-avea mai bun pentru Nelu ; poruncea lui Oprea, vistavoiul, să puie sticlele la gheaţă şi să nu lase pe nimeni să intre în casă, oricine ar fi, bărbat, gradat, gheneral sau muiere, aşeza tacîmurile, aprindea luminările, trăgea perdelele. Făcîndu-şi singur de treabă, învîrtindu-se agitat prin odaie, se simţea mulţumit de el însuşi, fericit, profund fericit, ca şi cum ar fi ospătat la dînsul pe-o cucoană din lumea mare. Sentimente confuze, reminiscenţe, visuri, gînduri uitate îi reveneau şi-i înfloreau în suflet. Se uita, cald, la Nelu. ll învăluia cu-o largă şi bună privire maternă. Ar fi vrut să-1 sature, să-1 îndoape, să descopere pentru el bunătăţi rare, necunoscute. Nelu mînca tăcut.

— Şampania, Opreo !... Adă şampania !... Un pahar de şampanie, Nelule !... Dezgheaţă-te, mă, ce naiba !... Lasă gîndurile, dracului ! O viaţă are omul. Bea, Nelule !... Să bem primul pahar în cinstea prieteniei noastre !

— Să trăieşti, Tănase !

— Tase ! Nelule... Zi-mi şi tu Tase, ca toată lumea... Tănase a murit! Nu ştiai că a dat ortul popii ? A murit, săracul. A murit în război, ca un erou, într-un şanţ, în primele rînduri... Bea, Nelule !... încă un pahar în memoria lui Tănase.

Glumind pe seama lui însuşi, cu cinism, cu candoare, rîdea cu hohote, golea pahar după pahar şi descreţea treptat fruntea lui Nelu.

— Bea, Nelule ! Bea pentru Tănase dacă nu vrei să bei pentru mine. L-ai cunoscut şi tu. Ţi-a fost şi ţie drag.

— Drag, Tănase.

— Bea atunci !... Ţi-aduci aminte, mă ?...

— Mi-aduc !... Cum să nu-mi aduc aminte...

Evocau copilăria. în fumul de tutun şi în fumurile şampaniei, în mirosul greu, rînced, care se ridica din movilele de şunci şi de cîrnaţi, treceau anii limpezi, se perindau imagini, întîmplări, peisagii, nume, emoţii, amintiri...

Băile Herculane...

— îţi mai aduci tu aminte, Nelule ?...

Prima ţigară...

— Cînd te înecai şi-ţi scuipai şi sufletul !

Moartea licuriciului...

— Ce ţi-a venit ?... Ce te-a apucat ?... Să te baţi tu cu mine, mă !

Domnişoara Roger...

— Slută mai era, mamă !

Latrina...

— Ghemuiţi unul în altul... La strîmtoare... în duhoare... Ce fericiţi eram atunci !

Ca firul de lînă care se-nvîrte din caier, ca borangicul care se desface din gogoaşă, se desprindeau, se despleteau şi se depanau amintirile. Evenimente vechi numai de-un an, întîmplări petrecute cu şase, cu patru luni în urmă li se păreau depărtate, pierdute în haosul războiului, ca şi cum s-ar fi petrecut cîndva, în vremi imemoriale, sau nu s-ar fi petrecut niciodată.

— Şi grădina...

— Cine-o fi stînd acum pe banca noastră ?

— Dar domnul colonel !

— Şi Pia !... Unde-o mai fi Pia acum ?

— Aici.

— Cum ?... Unde-ai spus ?

Nelu sărise de pe scaun. Buzele îi tremurau. Privirile îi ardeau ca focul. Fumurile şampaniei i se luau de pe minte. Tănase încerca să-şi revie în fire. Nelu îl zgîlţîia :

— Ai spus c-aici ?

— Aici... A fost pe-aici...

— Cînd ?...

— Odată... Pe la început... Mai demult... Am zărit-o, dacă o fi fost ea... Cred că era ea... Sigur că era ea.

— Şi-acum ?

— Nu ştiu... De unde vrei să ştiu !... N-am mai întîlnit-o... N-am mai zărit-o pe nicăieri... O fi plecat. S-o fi dus şi ea, cum pe rînd s-au dus cu toţii... Cine ştie pe unde-o fi, dacă o mai fi... Dar ce-ţi pasă ! Ce-ţi mai pasă acum de femei ! Ea sau alta... O fustă !... Sînt atîtea !... Cîte vrei !... Pe toate drumurile... Ele te cheamă. Ele îţi aţin calea. N-ai decît să faci un semn. Pe care-o vrei !... Ia !... Alege !... Nu te mai gîndi la dînsa !... Bea mai bine !... Bea, Nelule !... O viaţă are omul. S-o trăim. Uite-n faţa ta, paharul e plin... Cu şampanie ca asta n-o să te mai întîlneşti... Bea, mă !... Cînd ne-o fi mai rău, să ne fie ca acum...

Nelu, recăzut pe scaun, murmură deznădăjduit :

— Cine ştie !

— Ehei !... Aşa-i că nu mai ştii nici tu acum ? Aşa-i că ai venit la vorba mea ? Ce-ţi spuneam eu ! Vroiai război ! Cereai război ! Uite unde am ajuns...

Cu un gest larg al braţelor vru să arate în dreapta, în stînga lui. Se izbi, cu dosul palmei, de muchea unei lăzi de zahăr. Rectifică, simplu :

— Uite unde-a ajuns ţara...

Dar umbra lividă a războiului, evocată o clipă, trecu peste capetele lor. Le apăsa, le pleca frunţile. Sub povara ei mută, tăceau, imobili. într-un colţ se auzea ronţăitul unui şoarec. Zgomotul vieţii redeşteptă în Tănase simţul realităţii. îşi scutură umerii puternici. îşi scutură gîndurile funebre. Apucă, de gît, altă sticlă şi-o trînti, hotărît, pe masă. Dopul de plută sări voios în aer, tîrînd după dînsul, ca un penaj de general, un snjoc de spumă albă.

— Ia seama... Se varsă... O s-o* verşi toată, ©bservă Nelu, cu privirile ţintă înaintea lui.

— Verse-se !... Ce-mi pasă !... Curgă !... Ducă-se ! Risipească-se !... Am destulă !... Am cîtă vrei...

Şampania îl încălzise. Se înfierbînta vorbind. Limba începea să i se împleticească :

— Nu mă crezi ?... Nu crezi tu pe Tase al tău ?... Vrei să mă jur ? Pe ce să mă jur ? Ce să mă mai jur !... Uite

colo !... Vezi tu lăzile alea ?... Toate-s pline. Şi podu-i plin. Şi pivniţa... Am, mă ! să vă îmbăt pe toţi, să-ţi îmbăt tot regimentul... Nu mă crezi ?... Spui că nu-s ale mele ?... Ei şi ?!... Ce-mi pasă dacă nu-s ale mele ! Cine le bea ?... Eu le beau !... Ăsta-i războiul!... La război ca la război. Ce-i al tău e şi-al meu. Bea, măi Nelule... Bea, măi frate-meu... Să bem pînă ce-om cădea morţi-beţi... Să spui $i tu, pîrlit de ofiţer ce eşti, că ai băut din şampania lui Iliescu...

— Iliescu ?... Care Iliescu ?

— Ei, care Iliescu ! Parcă cazi din lună !... Pe ce lume trăieşti ?... Unu-i doar tata Iliescu în ţara românească... Iliescu, de !... Iliescu-Turtucaia...

— Cum ?... ale lui ?

— Ale lui... ale mele... Ce-ţi pasă ! Bea şi taci. Las' pe mine. Tata Iliescu să trăiască. Eu* sînt omul lui. Aşa cum mă vezi, numai în Tase Bojoceanu se încrede. în nimeni altul. Fac ce vreau dintr-însul... Pe mine mă întreabă. Cu mine se sfătuieşte. Eu sînt mîna lui dreaptă. Eu tai şi spînzur. Eu îi dau totul de-a gata. Vrea şampanie ? Poftim fSmpanie !... Vrea muieri ?... Na muieri ! Vrei trese, Nelule ? Vrei decdraţii ? Spune o vorbă. Decretu-i gata. Eu îl fac ! Eu iscţlesc ! Eu sînt cheia şi l|cata. Fac din tine om dacă vreau... Şi vreau, Nelule... Ţi-o jur că vreau... Pe ce vrei să mă jur, mă, că vreau ?...

Se pleca spre dînsul, peste masă, răsturnînd tacîmurile, vărsînd paharele. Avea beţia plîngătoare şi duioasă. La beţie se spune că se cunoaşte omul. Inima lui recunoscătoare se exprima în fraze incoerente, în accente pasionate. Suspina din adîncul pieptului. Cu cît suspina mai des şi vorbea mai mult, cu atît se înduioşa mai tare. Se simţea mişcat pînă la lacrimi de propriile lui cuvinte, de făgăduielile solemne, de poezia amintirilor dulci, dezordonate :

— Ai tăi au fost buni cu mine... Coana Mălina mi-a dat odată, pe ascuns, o piesă de cinci lei... Pe moş colonelu numai eu ştiu cît l-am ciupit... Nici tu n-ai fost mai rău ca alţii... Mi-ai făcut şi tu un pic de bine... Munte cu munte se întîlneşte... Oameni sîntem, bre!... Obraz avem !... Acum mi-a venit şi mie apa la moară... O să vezi

tu cine sînt eu... Unu-i Tase Bojoceanu !... Spuneai că pleci ?... N-o să pleci !... Jură, mă, că n-o să pleci !... Jură, hai !

Se agăţase de mîneca lui Nelu. I-o scutura şi se ţinea de dînsa, ca să nu cadă. Capul îi aluneca mereu spre masă. Tresărea. Icnea. Se oţerea. Sughiţa şi bolborosea din ce în ce mai surd, mai confuz :

— Jură, mă !... Dacă mă iubeşti... Fac om din tine... Eu sînt Tase !... Tase Bojoceanu... Eu te ataşez... Mîine dimineaţă... Adu-mi aminte, Opreo !... Unde eşti, Opreo !... Crucea şi dumnezeii mă-tii !... Adu-mi aminte, mă !... Te ataşez la Marele Cartier.

III

De trei luni Nelu nu se mai culcase pe saltea de lînă, între cearşafuri albe, mirosind a proaspăt.

După ce, cu ajutorul lui Oprea, şi-a dezbrăcat camaradul, desfăcînd şi deznpdînd zece rînduri de copci, de nasturi, de curele, de fel şi fel de fireturi şi paftale, s-a întins şi el în aşternut. Cîteva minute s-a simţit bine, ca într-o baie caldă, sub plapoma de mătasă şi între pernele de puf. Credea c-o să doarmă dus. A închis ochii cu deliciu. A încercat să nu se mai gîndească la nimic. A izbutit s-alunge gîndurile. Dar, deşi strîngea cît putea din ochi, somnul nu i se atingea de pleoape. Plapoma îl înăbuşea. Zidurile îl opresau. Casa răsuna în jurul lui ca o cutie sonoră. Şoarecii ronţăiau în toate colţurile odăii. Tase sforăia lîngă dînsul, grav şi neîntrerupt, ca hogeagul vetrei în toiul iernii.

Pe la cinci dimineaţa, tocmai cînd i se părea că o să aţipească în sfîrşit, a auzit ca prin vis, depărtat şi lung, un sunet de goarne. Mai întîi nu şi-a dat seama de unde vine, ce este, ce înseamnă. Se lupta cu somnul. Apoi, deodată, ca şi cum o rachetă luminoasă i-ar fi străbătut creierul, şi-a adus aminte : „Războiul!... deşteptarea !... pleacă regimentul!..."

A sărit ca ars din aşternut. In friguri, dibuind prin întuneric, şi-a cătat uniforma. Din grabă, a răsturnat un scaun. Trezit pe jumătate, Tase a mormăit :

— Tu eşti, mă ?

— Eu... Eu sînt.

— Spune lui Oprea...

S-a întors pe partea cealaltă. A răsuflat greu de cîteva ori. A mai mormăit printre dinţi :

— Adă-mi aminte !... Spune-i să-mi aducă aminte ! Te fac om... Să ştii, mă... te fac... te ataşez...

Ultimele cuvinte i s-au pierdut într-un gîlgăit care prevestea sforăitul.

Afară ploua cu găleata. Mijea de ziuă. Aerul rece pătrundea în plămîni, dur ca oţelul, curat şi binefăcător ca un sloi de gheaţă pe pieptul unui bolnav. Pe-o treaptă a cerdacului Oprea văcsuia cizmele. Sculîndu-se zmirna în picioare, l-a întrebat, uimit :

— Plecaţi pe-o vreme ca asta, domnule sublocotenent ?

— Da, Opreo, plec. Să spui lui stăpînă-tău că i-am lăsat un bileţel pe masă. Nu se vedea bine în casă. Nu ştiu cum l-am scris. Să-i spui şi tu, din gură, că-i mulţumesc şi că o să-i mai scriu.

Nu i-a mai scris. Iarna grea şi nesfîrşită din 1916 a îngheţat nu numai izvoarele apelor, dar şi mîinile şi sufletele oamenilor.

Moldova părea un mormînt. Nici bubuitul tunurilor, nici vaietele răniţilor, nici aiurările bolnavilor de febră recurentă şi de tifos exantematic, nici durerea, nici compătimirea nu izbuteau să întrerupă tăcerea vastă care se întindea, ca un al doilea linţoliu de zăpadă, peste pămîntul îngheţat şi amuţit sub teroarea curţilor marţiale. Viaţa românului nu mai avea preţ. Mureau mai mulţi de foame. de boale, îndărătul frontului sau în faţa plutoanelor de execuţie, decît de gloanţele duşmanului. Spitalele erau inutile. Camioane după camioane descărcau vii şi morţi, unii peste alţii, fără alegere, fără zadarnică pierdere de vreme, pe marginea şanţurilor. Dintre mormanele de hoituri se ridicau feţe livide, priviri înnebunite, pumni încleştaţi spre cer. Moartea trecea. Nu cu secera în mînă, nu cu coasa, aşa cum e arătată în legendele poeţilor, ci cu tăvălugul, cu năvodul şi cu plasa. Oamenii mureau ca muştele. Cei mai mulţi mureau de inaniţie. Hambarele erau goale. Depozitele sleite. Cuptoarele stinse. în ţara griului lipsea pîinea. în ţara porumbului mămăliga

ajunsese un lux. în țara păcurii nu mai era gaz nici pentru păduehiT

Nici pe front lucrurile nu stăteau mai bine. Dacă ofițerii mai aveau hrană din belşug şi îmbrăcăminte caldă, trupele erau desculțe, dezbrăcate, hrănite cu lături. Plinea mucedă şi mazărea cu gărgăriță erau unicele bunuri pămînteşti care mai ajungeau pînă în tranşeele soldaților. Soldații le rumegau pe încetul, între fălcile lor puternice şi mute. Deprinşi din moşi-strămoşi să mănînce ceapă cu mămăligă, puteau la nevoie, să se mulțumească şi cu coajă de copaci. Asta făcea uimirea celor cîțiva ofițeri francezi, risipiți în primele rînduri, şi orgoliul şefilor naționali. Recapitulînd învățămintele războiului, în aplauzele unanime şi îndelung repetate ale unei Camere brătieniste, un cogeamite general de corp de armată avea să peroreze mult mai tîrziu : „Ce-i trebuiesc românului puşti, tunuri, mitraliere şi merinde, cînd pieptul lui e de aramă şi brațele lui de oțel!"

Nimeni n-a plesnit în față pe acest general cu propria lui sabie, pe care şi-o zdrăngănea trufaş în culoarele Camerei, pe scările ministerelor, în saloanele potentaților, refuzînd-o celor de pe front ; nimeni nu i-a smuls-o de la şold ; toți l-au aplaudat.

Dar ceea ce pricepe sau înghite românul nu e dat oricui să înțeleagă. Ofițerii francezi, îndeosebi, deprinşi cu stările din țara lor, nu şi le explicau pe ale noastre. Colonelul Audon, printre alții, deşi străbătuse, sau tocmai fiindcă străbătuse tot frontul, de la Galați pînă în munții Bucovinei, interesîndu-se despre toate, vorbind cu toți, ispitind cu vorba, iscodind şi trăgînd de limbă, în româneasca lui aproximativă, nu numai pe şefii oştirii, dar şi pe gradații de rînd şi, mai ales, cu predilecție, pe soldați, mărturisea cinstit lui Nelu, descurajat ca în fața unei probleme insolubile, că nu mai pricepea nimic.

Cu Nelu se împrietenise din prima seară cînd poposise la Oituz. îl judecase în cîteva zile. Nu-şi ascundea simpatia pentru ofițeraşul acesta timid ca o fată mare la popota ofițerilor şi care nu redevenea bărbat decît în tranşee. Şi-1 apropiase sufleteşte. îl îndemna să vorbească, îi plăcea să-1 asculte. Discutau ceasuri întregi, în

nopțile nesfîrşită, întrerupte cînd şi cînd de lumina spectrală a rachetelor, zguduite rar, intermitent, de bubuitul tunului.

— N-aveți patriotism... N-aveți pic de patriotism... Nu vă iubiți țara. Asta e !... Asta le explică pe toate... îi spunea colonelul Audon.

— N-avem patriotism ?! exclama Nelu cu ochi umezi, plini de imputare. Dar soldații !... domnule colonel. Soldații noştri, care luptă şi care mor...

— *Voyons !... Voyons !... mon ami...* Nu m-ai înțeles, sau nu m-am exprimat eu bine. Pe soldați îi cunosc, îi ştiu. Nu mă gîndeam la dînşii. îți vorbeam de patriotismul conducătorilor... al oamenilor voştri de stat... al acelora, în definitiv, care poartă pe umerii lor şi gloria, dar şi răspunderea propăşirii unui popor.

— Oh ! aceştia...

Pe „aceştia" Nelu se simțea dispus să-i părăsească, să-i sacrifice cu inimă uşoară. începea şi el să-i cunoască. Cu toate astea, din pură şi tolerantă echitate, încerca să-i explice şi pe „aceştia". Vechea, eterna explicație. Sîntem un popor tînăr. Am trăit, veacuri de-a rîndul, sub corupta ocîrmuire turcească. Peste noi au trecut valuri-valuri de barbari. N-am avut aşezăminte stabile. N-am avut şcoli. Conducătorii neamului au fost siliți să-şi caute noțiunile elementare ale ştiinței peste graniță. Ne-am adăpat, în pripă, la cultura Parisului. Ştiință rudimentară. Maimuțăreală de cultură. Diplome bune pentru Orient. Savanți cu mari pretenții şi cu cunoştințe mediocre. Miniştri ignari. în cincizeci de ani de asemenea pospăială de cultură nu puteam să ajungem prea departe şi-ar fi exagerat să ni se pretindă un nivel de civilizație egal cu al țărilor occidentale. Printre țările occidentale chiar, *ciie* sînt ^ la acelaşi nivel ? Anglia şi Franța de o parte, cu tradițiile, cu umanitățile lor aproape milenare ; de partea cealaltă, restul Europei, cufundată încă în vestigiile barbariei medievale. Imperiul britanic şi-a dat Marea Chartă a drepturilor cetățeneşti cu veacuri în urmă. Franței i-au trebuit cinci secole de războaie, de revoluții, de spăimîntătoare zguduiri interne şi externe ca să ajungă la noțiunea modernă a patriei. României i se cere să facă saltul ăsta mortal într-o jumătate de veac.

— E nedrept, domnule colonel, susținea Nelu cu tărie și cu oarecare amărăciune.

Și termina glumind : Franța își avusese de mult pe Voltaire cînd românii abia își descopereau graiul strămoșilor și scandau, în versuri mișcătoare poate pentru noi, dar deplorabile :

„Mult e dulce și frumoasă
Limba ce vorbim ;
Altă limbă-armonioasă
Ca ea nu găsim"

— Dar sîrbii ? îl întrerupea insistent colonelul Audon. După cîte știu, sîrbii n-au avut nici ei o altă soartă. Au trăit și ei sub turci. Au pătimit și ei de invazii. N-au avut școli. N-au nici astăzi bruma de civilizație cu care se laudă românii. Și cu toate astea...

— Sîrbii ! recunoștea Nelu, lăsîndu-și umilit nasul în jos.

îl durea profund permanenta comparație cu sîrbii. I se părea cel puțin prematură. Aștepta verdictul viitorului, își ridica nasul, încet, timid :

— Să-i vedem și pe ei mai tîrziu, domnule colonel, în război și-o brută poate să fie eroică, poate să pară nobilă, în vremi de pace e mai greu. Să-i vedem și pe dînșii după ce-o trece furtuna... cînd s-or potoli apele...

Colonelul Audon știa lucrurile astea mai bine decît Nelu. Știa că, în paginile istoriei, nenumărate sînt mărturiile de popoare care, după ce s-au bătut vitejește, după ce-au învins, s-au întins, s-au revărsat ca puhoaiele și-au răsturnat totul în calea lor, au dispărut deodată, ca și puhoaiele, nelăsînd altă urmă decît ruine din trecerea lor pe pămînt. La porțile vieții, pentru indivizi, ca și pentru neamuri, sînt mulți chemați, puțini aleși. Dar era prea francez în inimă, își iubea prea mult țara, așteptase prea mult de la intervenția României, ca să-l mai intereseze ce-o să fie după potop. Deocamdată nu vedea decît primejdiile care îi amenințau patria, și inexplicabilul dezastru al României. Cum a fost cu putință, se întreba el, ca în cîteva luni de război, fără lupte ca pe Marna, fără rezistențe ca la Verdun, fără retrageri glorioase ca ale armatelor sîrbești, fără să facem metereze din trecătorile Carpaților și, din fiecare cot de rîu sau muchie de deal, tot atîtea cetăți inexpugnabile, să fi pierdut totuși, în goană și fugă neobosită, mai mulți flăcăi în floarea vîrstei decît alte popoare în|trei ani de măcel ? NtTne ierta, mai ales, părăsirea capitalei. Era cetate, chipurile, dragă Doamne ! Era încinsă cu un brîu mîndru de forturi. Ani și ani de recolte se duseseră pe apa sîmbetei ca să îngropăm în ele, ca într-un montnînt, tunuri grele, mitraliere, arme de tot felul și cu nemiluita vieți de oameni și vagoane de muniții. De ce-am pără$it-o ? Se gîndea la Paris. Parisul, cu Luvrul lui, cu operele lui prodigioase de artă și de frumusețe, cu catedralele lui sculptate în granit, cu bulevardele lui tăiate în inima veacurilor, s-a pregătit să se apere și s-ar fi apărat, o ! de asta era sigur, dacă armatele lui von Kluck ar fi ajuns pînă la dînsul, făcînd la nevoie tărgi pentru răniți din pînzele lui da Vinci și ghiulele pentru tunuri din cioburile marmurelor antice. Pe cînd capitala României ? Ce-avea de apărat capitala României ? Ce-avea de pierdut ? Ce-avea de salvat ? Grotescul palat al lui Sturdza ? Palatul Poștelor ? Cheiul gîrlei ? De ce nu ne-ajm lăsat să fim îngropați mai bine sub ruinele lor, care! ar fi devenit astfel cel puțin impunătoare, decît să le vedețn vecinie înaintea ochilor, ridicole și hîde ca și sufletul celor care le-au ridicat ? De ce am fugit ? De ce, intrați cei din urmă în hora morții, am fost scoși din luptă cei dintîi ?

Nelu nu mai știa ce să răspundă. Singuri factorii responsabili, faimoșii factori responsabili din vremea neutralității și din toate epocile vacilor grase, ar fi putut să răspundă. Dar cine să-i întrebe ? Cum să-i cauți ? Unde să-i găsești ? Erau pitiți, ca în gaură de șarpe, în casele tăcute, cu ogrăzi nesfîrșite, din suburbiile Iașilor. Frontul era departe. Cîteva duzini de comisari regali erau mai aproape. Aceștia răspundeau în numele lor. Aceștia aveau în mîinile lor severe pîinea și cuțitul, jandarmi, poliție și articolele Codului militar. Prin mîinile lor, făcute să slujească, deprinse să slujească, treceau și se filtrau : ziare, știri, corespondență, vagi licăriri de conștiință, ultimele tresăriri de agonie ale unui popor care nici nu mai avea puterea să se zvîrcolească murind de deznădejde.

Cum se și cuvine, Tănase era printre dînșii.

Nelu nu ştia. în tranşee, veştile din ţară veneau rar şi cu mari întîrzieri. Arareori primea cîte-o carte poştală sau scrisori deschise de cenzură. Mălina îl ruga ca pe Dumnezeu să aibă grijă de el şi milă de dînsa. Să-şi facă datoria, desigur, dar cu măsură, cu prudenţă, fără exagerare, fără entuziasmul acela copilăresc pe care i-l cunoştea ea, din păcate. Să se îmbrace caid mai ales şi să se hrănească bine. îi trimetea pachete care ar fi putut să sature şi să înţolească o companie întreagă dacă spiritul de echitate al părţilor sedentare n-ar fi avut precauţiunea să le vămuiască mai înainte. Unchiu-său îi trimetea bani şi admirabile încurajări patriotice — cu care nu prea avea ce să facă — sfaturi înţelepte şi întrebări discrete : dacă n-ar dori cumva să fie permutat la Marele Cartier — care îl întristau pentru restul zilei — şi ştiri de-acasă, simple, precise, pe cît permitea cenzura, care îl bucurau pînă-n adîncul inimii. Astfel a aflat, încetul cu încetul, că toţi ai lui, de la maică-sa pînă la Stan, după ce se refugiaseră mai întîi la Bîrlad, apoi la moşie, de unde se cărăbăniseră într-o noapte, cu nepusu-n masă, fără să poată lua nimic cu dînşii, se găseau, în sfîrşit, acum, sănătoşi şi teferi, într-o căsuţă modestă, dar destul de încăpătoare, la Iaşi în Sărărie.

„Odaia ta te aşteaptă", îi scria colonelul. „Ţi-am făcut cu mîinile mele aşternutul, adăuga Mălina. îl fac în fiecare dimineaţă. îl desfac în fiecare seară. Parcă tot mă aştept să te găsesc, într-o bună dimineaţă, într-însul. Vino, dragul mamei !"

Lui Nelu i se muia inima. Dacă ar fi avut aripi, în zbor s-ar fi dus pînă la dînsa. Măcar pentru o noapte. Dar n-avea aripi. Trenurile mergeau greu sau nu mergeau de loc. I-ar fi trebuit o săptămînă numai pentru drum. Lupte mari se pregăteau în vremea asta. Colonelul Audon aştepta minuni de la eroismul soldaţilor noştri. Nelu ar fi murit mai bine decît să-i degmintă aşteptările.

Pe de altă parte, ştirile din Iaşi, venite pe căi lăturalnice, erau mai curînd făcute să deprime sufletele decît să le înalţe. Răniţii întorşi din spitaluri veneau mai des decît scrisorile. Aduceau veşti lamentabile. Lipsuri, foamete, destrăbălare, partide de bacara pînă în zorii zilei deasupra lui „Tuffii", chefuri la toartă în crîşme sau la „Bolta rece", [...], intrigi, învîrteli, trese cucerite pe sub poalele muierilor sau la asalt, cu ţucalele în mînă, pe scările Marelui Cartier, înaintări peste înaintări, ploaie de galoane, grindină de decoraţii. Cutare era deja maior. Un altul sărise două grade deodată. Pe Bojoceanu îl făcuseră căpitan.

De Tănase, jNelu începea să audă tot mai des. Deşi îi despărţea toată lăţimea ţării şi prăpastia tranşeelor, numele lui, faptele lui, gloria lui ajungeau pînă la dînşii. Camarazii întorşi din refacere le răspîndeau în şoapte. Unii le pizmuiau. Alţii îşi încleştau fălcile. Nelu se silea să nu dea crezare zvonurilor necontrolate. îşi dădea seama că frontul e ca o îngustă şi acră cutie de rezonanţă, care îngroaşă, amplifică şi diformează sunetele cele mai curate. Viaţa de cîine a celor care vedeau zilnic moartea cu ochii îi explica, în parte, dacă nu-i justifica pe de-a-ntregul, multe din amărăciunile lor.

Dar într-o zi, un fost coleg de clasă al lui Tănase, care-l cunoştea şi pe dînsul, sublocotenentul Ionescu-Bîrloagă, i-a adus veşti proaspete de la Iaşi şi amicale, cordiale salutări de la Bojoceanu. Se întîlnise cu Bojoceanu. Prînzise cu Bojoceanu. Nu vorbea decît de Bojoceanu :

— Să-l vezi, dragul meu, nu-l mai recunoşti. Elegant şi fercheş, ca scos din cutie. Automobil la scară. Casă frumoasă, peste drum de Copou, un adevărat palat. Trăieşte ca un prinţ ! Are toate noroacele băiatul ăsta... Şi-un pui de fată !...

Nelu asculta distrat. Nu-l pizmuia pe Tănase, ca atîţia alţii. Nu-l dispreţuia. Dar nu-l mai interesa. A întrebat, mai mult din politeţă :

— S-a însurat ?

— Aş ! De unde ! Aşa de prost îl crezi ? O să se însoare el odată şi-odată, cînd o da peste vreuna cu milioane. Ştie el ce face. Nu se încurcă cu una, cu două. îţi spun că-i dat dracului. Să vezi ce fetişcană şi-a găsit! S-o sorbi într-un pahar, nu altceva ! Tot Iaşul e nebun după ea. O blondă răpitoare... Un drac de fată, amorezată lulea de dînsul... Una Pia...

Lui Nelu i s-a întins ca o ceaţă pe ochi. Ceva greu, ca destinul celor fără de noroc, i-a apăsat inima. A tre-

buit să facă un efort mai mare decît bietele puteri ale omului ca să se stăpînească şi să întrebe cu un zîmbet indiferent şi palid :

— Ai văzut-o ?... Ai vorbit cu ea ?

— Ţi-ai găsit ! Crezi că m-a prezintat, ticălosul! Nu e el aşa de prost ! Am zărit-o numai, o dată, la braţul lui... Ce mers ! măi dragă... Ce şolduri!... Ce sîni !... Ce ochi !

Ionescu-Bîrloagă îşi lingea buzele, descriind-o. Nelu abia a putut să îngîime :

— Ai spus c-o cheamă Pia... Şi mai cum ?

— Nu ştiu. N-am întrebat. Cum dracu nu m-am gîndit să întreb ? Nici nu era nevoie, de altfel. Pe cîţi i-am auzit vorbind de ea, toţi nu-i spuneau decît Pia...

— Pia !... i-a repetat Nelu numele, cu teamă, cu îndoială, cu tristă speranţă, cu dulce şi amară dezamăgire.

Ea să fie oare ? Ea, Pia, la braţul lui Tănase ? Gura ei, din care picurau versurile ca mierea din faguri, lipită de gura lui Tănase ? Şi numele ei, uşor ca o şoaptă de iubire, cald şi pur ca o rugăciune, tîrît pe toate buzele, repetat ca un refren pe uliţele laşului ?

încerca să judece. Se silea să raţioneze. Compara descripţia camaradului cu imaginea pe care o avea vie şi luminoasă într-însul. Nu era ea. Nu putea să fie ea. Nici umbră de asemănare. Nici sînii, aşa cum îi descria Ionescu-Bîrloagă. Nici legănarea obscenă a şoldurilor. Nici ochii, mai ales ochii ei de cicoare, opriţi şi murind în ochii lui Tănase. Cine ştie cu ce altă Pia o fi trăind Tănase ! Cine ştie pe care o văzuse Ionescu-Bîrloagă ! N-o fi doar o singură Pia pe lume. Or fi atîtea !

Cînd însă, cîteva zile mai tîrziu, într-un număr vechi din *România,* oficiosul Marelui Cartier, a dat de iscălitura lui Tase Bojoceanu, cu aldine grase, sub un articol palpitînd de suflul sacru al celui mai fervent patriotism, care începea cu : „Românul are şapte vieţi în pieptu-i de aramă" şi se termina cu afirmarea ameninţătoare şi categorică : „Pe-aicea nu se trece !" , Nelu a lăsat ziarul să-i cadă din mîini, fără să-1 mai citească, fără să-1 rupă, fără să-1 mototolească măcar, cu o silă infinită într-insul, de el, de viaţă, de lume, de front, de ţară, de toţi şi de toate.

în aceeaşi sşară, la popota ofiţerilor, fără să-1 fi provocat cineva, fără să-i fi cătat nimeni ceartă cu luminarea, aşa tam-nejsam, s-a ridicat împotriva celor de la Iaşi şi-a aruncat cîteva vorbe pe atît de grele pe cît de imprudente împotriva sedentarilor şi învîrtiţilor de la Marele Cartier. Ni s-a mulţumit numai cu aluzii. A evocat fapte. A citat ţiume. Exasperat de tăcerea laşă a celorlalţi, şi-a zvîrliţ şervetul ghem în mîncarea care se sleise pe farfurie, a trîntit uşa în urma lui şi s-a pierdut în noapte, năuc, cu gustul de fiere al deşertăciunii pe buze şi în suflet. Două-trei săptămîni a cătat moartea cu ochii. Prilejurile nu-i lipseau. începuseră luptele de la Oituz.

Zi şi noapte pămîntul se cutremura de bubuitul tunurilor. Din adîncul văilor, cu zgomot de cataracte, se ridicau clocote neîntrerupte. Pădurile gemeau. Munţii trosneau şi pîrîiau din rărunchi. Ca sinistre păsări de pradă, urlînd şi miorlăind, obuzele vîsleau din greu, spintecau văzduhul, se prăbuşeau şi se spărgeau cu hohote sălbatece. Piscurile fumegau. Tranşeele săreau în aer. Stejari bătrîni |se rupeau în două, ca beţe de chibrituri. Stîncile se rostogoleau. Un vulcan era sub paşii oamenilor şi ploaie | de foc, plumb topit şi pucioasă aprinsă vărsa cerul peste dînşii.

Sub grindink de fier, Nelu nu vedea, nu auzea, nu simţea nimic. î)acă i-ai fi tăiat carnea cu sabia sau ai fi băgat baioneta într-însul, nu i-ar fi curs o picătură de sînge. Lupta orbeşte. Nu lupta ca un viteaz ; lupta ca un disperat. Se arunca dincolo de primele rînduri. Călca consemnele. Depăşea obiectivele stabilite. Făcea acte superbe şi stupide de eroism. Soldaţii îl adorau. Camarazii începeau să-1 invidieze. Moartea nu-1 vroia.

într-o dimineaţă neverosimilă de acalmie, comandantul regimentului, o brută obtuză şi loială, care n-avea decît o unică grijă : să-şi ascundă bunătatea caldă a inimii sub aere feroce şi înjurături înfricoşătoare de vagmistru, l-a chemat la dînsul. In subterana care-i servea de culcuş şi de birou, învîrtindu-se ca un leu în cuşcă, izbindu-se la tot pasul de colţul mesei, de muchia patului, de cele două scaune şchioape, care ele singure ocupau mai toată suprafaţa bordeiului, blăstămînd şi înjurînd pe toţi sfinţii de cîte ori se izbea de ele, cpman-

dantul ridica îmbufnat din umeri, ca şi cum ar fi vorbit cu el singur, pufnea de cîte ori trecea pe lîngă Nelu, bodogănea, tuna şi fulgera :

— Te-am chemat !... Vezi bine că te-am chemat !... Vreau să ştiu o dată pentru totdeauna !... Dumneata comanzi aici, domle, sau eu ?... Cine-i stăpîn aici ?... Cine-mi trimete ţingăi... ţivili de ăştia pe front ? Iar ţi-ai făcut ieri de cap!... Cîţi oameni ai pierdut?... Hai? Cum?... Nici unul?... Norocul prostului!... Mai bine crăpaţi cu toţii acolo !... Scăpa ţara de voi... Ce crucea şi dumnezeii lui de inamic pasc şi nemţii ăştia în tranşee !... Beţi erau ?... Orbi erau ?... Cum de nu v-au văzut venind ?... De data asta ai scăpat !... Nu ţi-ai lăsat oasele !... Te-ai purtat ca un erou... Te-am propus pentru decoraţie... Se oprise în faţa lui Nelu. Cu pumnii strînşi, urla la el : Să ştii însă că altă dată !... M-auzi, dom'le ? !... Eu sînt comandant aici!... Eu sînt stăpîn!... Eu răspund!... Nu vreau să ştiu de nimic !... Aşa decorat cum eşti, cu mîna mea îţi fac de seamă!... M-auzi dumneata?... Inţălegi ce-ţi spun?... îţi vorbesc româneşte !... Nu vreau acte de anarhie !... Nu vreau buclucuri... Numai belele am pe cap... Alta acum !... Poftim !... Citeşte şi dumneata... Citeşte telegrama asta... Eşti chemat de urgenţă la Marele Cartier... Ce înseamnă asta ?... Cine te cheamă ?... Cine-a stăruit ?

— Nu mă duc !... a ripostat sumbru sublocotenentul Azan.

— Hai !... Cum ?... Nu te duci ?... Acte de indisciplină acum ?

— Mă iertaţi, domnule colonel, dar nu mă duc... N-am cerut... N-am nevoie de concediu...

Comandantul, la auzul răspunsului, şi-a ieşit din pepeni. Pe sub sprîncenele stufoase îi fulgerau ochii înlăcrămaţi şi tulburi. S-a repezit furios la Nelu. A ridicat amîndoi pumnii, ca şi cum ar fi vrut să-l lovească. A lăsat pumnii să-i cadă pe umerii sublocotenentului. L-a zgîlţîit bine de cîteva ori. L-a atras spre dînsul. Şi deodată, brusc, aprig, ca şi cum ar fi vrut să-i zdrobească oasele, l-a strîns lung şi cald în braţe, înjurînd înfricoşător printre dinţi :

— Grijania şi parastasul lui de război !... Am ajuns mai rău decît muierile...

Cam la o săptămînă după aceea, Nelu a primit de la unchiu-său o scrisoare lungă, încîlcjtă, dezlînată, în care-i vorbea, printre altele, de "nişte plîngeri împotriva lui, de-o reclamaţie la M. C. G., de-un concediu absolut necesar, de Mălina, de Tănase, de sănătatea lui, care începea să lese de dorit.

Nelu n-a terminat scrisoarea. Era rupt de oboseală. Nu înţelegea mai nimic. îi era silă să înţăle§gă. A lăsat-o pe-a doua zi.

A doua zi, însă, lucrurile s-au agravat. Un ordin confidenţial şi telefonic l-a chemat să se prezinte imediat la comandantul armatei. De data asta nu mai ăvea~lncotro. A trebuit să se ducă.

Generalul Averescu l-a primit în picioare. Sprijinindu-se cu două degete de marginea biroului, l-a lăsat să se apropie şi să aştepte cîteva minute, lungi ca ceasurile. Avea înfăţişarea severă şi ochii blînzi. Intimidat, Nelu nu şi-a adus amante că trebuie să se prezinte. Tîrziu, generalul l-a întrebat, cu un zîmbet binevoitor :

— Sublocotenentul Ion Azan ?

— Da, domnule general !...

— Din rezervă... cum văd ?

— Da, domnule general !...

— Sînteţi nepotul colonelului Hotnog ?

— Da, domnule general !...

— Am cunoscut pe unchiul dumitale... Un brav militar... Sînt mulţumit că nepotul îi calcă pe urme, deşi... şi-un zîmbet bun şi trist trecu mai mult prin ochii decît pe buzele generalului Averescu — deşi mi se raportează că nepotul vorbeşte mai mult decît s-ar cuveni unui ostaş... nepot de ostaş.

— Domnule general !...

— Nu... Nu... nu te-am chemat să te disculpi. N-ai nevoie. Faptele vorbesc pentru dumneata... Eşti chemat la Iaşi... Te rog să faci astfel ca luni, cel mai tîrziu, să te prezinţi la Marele Cartier... Nu ştiu pentru ce e nevoie de prezenţa dumitale acolo... Nu ştiu dacă o să te mai întorci sau nu pe front... De aceea am ţinut, înainte de

plecare, să te decorez cu mîna mea şi să-ţi înmînez decretul de avansare... ~*

Nelu tremura ca zgîlţăit de friguri. Zîmbetul trecuse de -aata-.asta.din albastrul ochilor de-a lungul buzelor generalului Averescu. Pe cînd îi prindea decoraţia pe piept, urmă grav şi amical în acelaşi timp :

— Iţi urez, domnule locotenent, să porţi cu cinste insignele astea meritate şi... — o umbră de amărăciune îi trecu pe frunte — şi dacă permiţi unui bătrîn militar, care-ar avea, poate, mai mult drept, mai multe şi mai grele lucruri de spus şi care, totuşi, tace... dacă-i permiţi să-ţi dea un sfat... ascultă-i sfatul... vorbeşte mai puţin !

I-a întins mîna încet, o mînă timidă, parcă, de om cinstit/ care se întreabă cine o să i-o apuce în viesparul vieţii, şi l-a concediat cu o uşoară înclinare a capului.

Nelu a plecat ca beat din cabinetul generalului Averescu. Ochii îi înotau în lacrimi. Inima şi mintea îi pluteau în nouri. Mai erau, prin urmare, oameni în ţara asta ! Mai era dreptate ! N-a ştiut niciodată cum a făcut drumul pînă la Iaşi. N-a simţit frigul străbătîndu-1 pînă la oase în vagoanele cu geamuri sparte. N-a văzut ruina, prăpădul, murdăria, paragina care se întindeau, cît cuprindeai cu ochii, de-o parte şi de alta a liniei ierate. N-a auzit geaniătul surd, ca un blestem, care se ridica din osiile neunse, din staţiile îngheţate, din satele pustiite, din turma omenească înghesuită pe peroane sau împinsă, de la spate, în vagoanele de vite. Nu-şi auzea, nu-şi vedea decît dreptatea triumfătoare. A dat să intre buzna cu ea pe porţile Marelui Cartier, aşa cum era deprins să se arunce în tranşeele inamicului. Abia atunci s-a dezmeticit.

Zece rînduri de santinele i-au barat drumul. Ofiţeri, cîrduri de ofiţeri de toată mîna, de toate gradele, umpleau vasta grădină a şcoalei militare, ocupau scările, astupau intrările, împotmoleau coridoarele, foiau şi forfoteau ca trupele la împărţirea ciorbei. Străluceau de galoane şi de decoraţii; plesneau de sănătate. în uniforma lui jerpelită, Nelu încerca să se strecoare neobservat printre dînşii. Se informa sfios. Camarazii, distraţi sau aferaţi, indiferenţi sau politicoşi, îl trimeteau de la o cancelarie la alta, de la biroul P. la direcţia M., de la Ana la Caiafa. Un căpitan scurt şi gras, cu bucii obrajilor umflaţi ca ţîţele doicilor şi cu un maldăr de dosare la subţioară, s-a oprit din drum pentru dînsul. L-a apucat de nasturul de sus al mantalei, şi naşturul de alamă fără smuncituri, i-a rămas între degetele dolofane, pătate de cerneală.

— Ce înseamnă asta ?... Ce vra să zică asta ?

— Vin de pe front... domnule căpitan !

— Ei şi?!... Dacă vii de pe front?... înseamnă că trebuie să umbli destrăbălat... dezmăţat... ca o tîrfă ?... Un pic de demnitate, domnule, ce naiba !... Doar eşti militar !... Hai!... Să nu te mai prind în halul ăsta!... Coasă-ţi nasturele !...

Unui planton, care căsca de-şi strămuta ||lcjle pe-o bancă întinsă lîngă uşa nu mai ştiu cărui comandament superior, i s-a făcut milă de dînsul sau i-a căzut, taman la ţanc, ca să-1 distreze. întinzîndu-i un ac şi-un mosor de aţă, a intrat în vorbă cu el. Nelu i-a mărturisit că era chemat l^Marele Cartier, dar că nu ştia nici de ce, nici de cine. Din fericire, plantonul nu era o ţoapă. Era dezgheţat şi se vedea că avea creştere de-acasă. S-a prezintat amical, aproape protector :

— Coco Ghiea.

— Locotenentul Ion Azan.

— Azan !... Azan ?... Care Azan ?... Nu-i fi cumva din familia lui Azan, părintele automobilismului român ?...

— Ba da... fiul lui.

— Nepotul lui Hotnog atunci ! Asta e bună ! Fenomenal ! Oricui oi spune-o, n-o să mă creadă... Prea-T^ca-n romane !... Inchipjuie-ţi *mon cher,* că nu mai departe decît aseară am vorbit de dumneata. *Merde, alors* !... Ce bucurie o să faci colonelului. Te aşteaptă. Pînă la trei am jucat pocher împreună. Nu ne-a vorbit decît de dumneata. O duce rău, bietul colonel... S-a hodorogit... A început să se ramolească... Poate că de astiTTe^au şi chemat... Văd eu îndată. Aşteaptă-mă aici ! Dă-mi acul... şi aţa. într-un minut sînt înapoi.

A dispărut agitat, serviabil, lăsînd pe Nelu îngrijorat de boala lui unchiu-său, ameţit de potopul cuvintelor. Nu s-a întors peste un minut. A întîrziat vreun sfert de ceas. A revenit, oarecum alarmat. Nu-1 chemau pentru ce crezuse el. Era citat la cabinetul 3 de maiorul Haită.

— Pentru o anonimă, pe cît se pare, după cum mi-a spus grefierul.

— Anonimă ?... Ce anonimă ?

— Nu știu. N-am înțeles. O să vezi dumneata. Vino cu mine ! N-avea nici o grijă. Eu mă duc să previn pe colonelul. Ține-1 în vremea asta cu vorba pe Haită cum îi putea.

Maiorul Haită Arhip, fost inspector de Siguranță în capitală, era subșeful serviciului de informații al M.C.G. Personal îl cunoșteau foarte puțini ; toți îl știau însă din nume sau îi știau de frică. Ii mersese vestea pînă-n tranșee. Auzise și Nelu de dînsul. Se povesteau lucruri sinistre despre el. Nu se arăta niciodată printre oameni. Lucra, mînca, dormea în cabinetul lui. De acolo, din umbră, torcea pe tăcutele, împletea și întindea asupra frînturii de țară, cîtă [1] mai rămas^e^ocu^itOc^dușman, oțetea inexstricabilă de spionaj, invizibilă ca o pînză de păianjen, solidă ca o plasă de prins pește. Nimic nu-i scăpa. Nimeni nu-i scăpa. Deși privea cruciș, sau tocmai pentru că privea cruciș, parcă vedea deodată în zece direcții deosebite.

Cînd grefierul l-a anunțat că locotenentul Ion Azan aștepta în antecameră, maiorul Haită și-a lăsat mai întîi pleoapele peste ochii încrucișați, ca și cum în mtimitatea sufletului ar fi vrut să recapituleze o afacere plicticoasă ; apoi buzele subțiri i s-au destins, descoperind în dreapta gurii un lung canin de aur ; în sfîrșit, și-a concretizat intențiile în trei fraze precise :

— Să poftească !... Cheamă pe Bojoceanu !... Nimeni nu intră !

Nelu a intrat pieziș pe ușă. Avea cugetul curat... Dar în biroul polițiștilor, pe vremea aceea, nimeni nu intra cu fruntea sus. Spre uimirea lui, maiorul Haită l-a primit extrem de afabil, cu amabilitatea exagerată a omului de jos care, chiar ajuns fiind, ține să dovedească celor de sus că e om de bună companie. Caninul de aur îi lumina zîmbetul. Asta a dat curaj lui Nelu. L-a privit, cu mai multă siguranță, în ochi :

[1] **In ediția întîi :** ***care.***

— Sînt chemat, pe cît se pare, pentru ceva grav, domnule maior !

— Oh ! grav ? !... asta depinde. Cred mai curînd că e vorba de-o neînțelegere... de-un echivoc... de-o simplă inadvertență.

îșTcauta cuvintele. Le alegea manierate, savante, cu eleganța aceea prețioasă a vorbelor subțiri cînd trec printre buzele parveniților. Il asigura că-i cunoaște familia, că are un deosebit respect pentru onorabilul colonel Hotnog și că nu dorea nimic mai sincer decît să fie agreabil și nepotului său. Dacă-1 chemase, e pentru că nu putea să facă altfel. îl silea datoria. Odioasa datorie îl obliga — oh ! era vorba de-o simplă (formalitate — să-i ceară o scurtă declarație...

— O declarație ?... Ce să declar, domnule maior ?

— Oh ! mai nimic !... Numai de formă... Mă-nțelegi dumneata... Ca să pot închide dosarul... Să declari că n-ai provocat... că n-ai rostit niciodată, la adresa superiorilor dumitale ierarhici, cuvinte de ațîțare... de rebeliune.

— Eu ?... de rebeliune ? !

— Nu-i așa ?... E absurd !... îmi spuneam și eu. Vezi cît de ușor ne explicăm !... Fii, te rog, așa de bun atunci și ia tocul !... Uite colo... hîrtie... cerneală... și scrie... Un moment, te rog. Răsfoi un dosar subțire : Scrie, te rog, că în seara de 8 ianuarie, anul curent, la popota ofițerilor, n-ai afirmat, în auzul tuturora, că cumnatul generalului Prezan se învîrtește la Iași... că... un moment... că redacția ziarului *România* e o adunătură de sedentari și de escroci... că... că... că căpitanul Tase Bojoceanu e un bețivan și-un muieratic.

După fiecare afirmare, ochii spanchii ai maiorului Haită cătau, evaziv, privirile lui Nelu. După fiecare afirmare, privirile lui Nelu se lăsau, treptat, pe coala albă de hîrtie. Un^goJ^i se făcuse în cap. Condeiul îi alunecase din mîini.

— Scrie !... Scrie, te rog, domnule Azan !

Nelu nu-și ridică privirile spre dînsul. Murmură surd :

— Nu scriu !... Nu pot să scriu, domnule maior !... Ori ce-o fi, orice s-ar întîmpla, nu pot să scriu

— Ah ! nu poți să scrii !

Un moment, Un unic moment, ochii spanchii ai maiorului Haiță s-aujluminat, ca de-un incendiu, pe dinăuntru. Caninul de aur i-a sclipit O rnrncarîme i-a străbătut vîrful degetelor, uşoară, delicioasă, aşa cum trebuie să simtă pisicile cînd îşi scot ghearele din manşonul labelor. Cum le-ar mai fi înfipt el'îh altul, în orişicine, dacă i-ar fi răspuns la fel ! Cum să le înfigă, însă ? Cum să i le arate măcar ? Avea ordin de sus să facă afacerea muşama. Ordinele, oricît de stupide ar fi, nu se discută, se execută. Nu cerea nici el altceva. Îşi cunoştea meseria. Ştia cum să puie juvățul de gîtul nenorocitului care-i cădea în mînă sau să-1 scoată alb, nevinovat, ca din pîntecele mă-sii. Dar, ce naiba ! şi ^^becilul din fața lui să-i dea o mînă de ajutor, să-i uşureze~situația. Să nu stea ca mutul. Să tăgăduiască. Să nu mărturisească cel puțin. De la deşucheații, de la descreierații ăştia de pe front te poți aştepta la orice ! De n-ar mărturisi idiotul !

Dulceag, mieros, s-a apropiat de dînsul. I-a explicat propriile lui sentimente din seara aceea nenorocită de la *8* ianuarie. I le lămurea. I le justifica. Se bătuse ca un erou pe front. Văzuse zilnic moartea cu ochii. îndurase foamea, setea, frigul, mizeria. în vremea asta^alții, la Iaşi, învîrtiți sau sedentari, îşi închipuia el, fără teamă, fără ruşine, îşi făceau de cap. Ce era mai omenesc decît să-i scape, o dată, un strigăt de mînie împotriva lor. De unde era să ştie el, pe front, că şi la Iaşi oamenii îşi vedeau de datorie, că armata nu putea să fie toată în tranşee, că țara avea nevoie şi de altfel de apărători decît numai şi numai de soldați, că şi sedentarii şijnvîrtiții, sau ceea ce credea el că sînt sedentari şi învîrtiți, se jertfeau şi ei, în realitate, pentru neam, că un Tase Bojoceanu, de pildă, făcuse mai mari şi mai neprețuite servicii patriei ridicînd moralul trupelor prin articolele lui patriotice decît dacă ar fi căzut prosteşte, ca atîția alții, într-un şanț.

— Ți-e prietin !... îl asigura confidențial maiorul Haiță. Nu ştii cît ține la dumneata. Te ridică în slava cerului. N-ai un prietin mai buii pe lume. El ți-ar putea explica, poate, mai bine decît mine... Vrei să-1 chem ?

— O ! nu !... nu !... domnule maior.

— De ce ? Nu fi copil. Eşti încăpățînat ca un copil. Sînteți oameni amîndoi, ce naiba!... Sînteți prietini!... O să vă înțelegeți dintr-un cuvînt... Grefierule, spune lui Bojoceanu că-1 chem eu.

Căpitanul Bojoceanu a intrat pe uşă ca la el acasă. Se schimbase mult în ultimele luni. Era mai gras ; dar şi mai maturit, îmbătrînit parcă înainte de vreme. Cînd a dat cu ochii de Nelu, i-a scăpat o exclamație înăbuşită de surpriză :

— Nelule !... Tu eşti ? !

S-a repezit la dînsul, cu brațele întinse. S-a oprit, însă, la timp.

— Mă iertați, domnule maior... Nu m-aşteptam. Nu ne-am văzut de-atîta vreme. Dă-mi mîna, Nelule !... Hai, mă, nu fi prost... Uită-te la mine. Ştiu doar pentru ce eşti chemat !... Fleacuri !... Mofturi !...

— Nu-i aşa ?... Aşa i-am spus şi eu, interveni amical şi persuasiv maiorul Haiță. Spune-i şi tu. De tine o să asculte. Nu-i cerem doar marea cu sarea... Să dea, acolo, o declarație de formă.

— Nu dau !... Nu pot s-o dau, domnule maior.

— Dar nici n-ai nevoie s-o dai ! izbucni Tănase. De asta ne arde noțiă acum ? Bîrfeli ! Anonime ! Declarații ! Mofturi ! Şi adresîndu-se, patetic, maiorului : Am m£r&. derea dumneavoastră, domnule maior ? încrederea dumneavoastră întreagă ?

— Dar mai e vorbă ?! Bineînțeles ! Ce întrebare!

— Atunci, dați-mi voie !... Uită-te, Nelule !

Se repezi la dosar, îl luă de pe masă, îlJîlfîi un moment în aer, apoi brusc, cu amîndouă mîinile, îi făcu mototol:

— Uită-te, Nelule !... La coş cu el !... Dă-mi mîinile acum !...

Şi Nelu, din toată inima, strîngîndu-şi buzele ca să nu-1 podidească plînsul, i le-a dat.

IV

De două săptămîni colonelul Hotnog trăgea să moară, îl lov^e primul atac de paralizie în ziua cînd Nelu s-a întors de pe front. Nimeni nu s-ar fi putut aştepta la

deznodămîntul acesta tragic. E drept că Nelu îl găsise extrem de slăbit, mai rău[1] chiar decît îi afirmase tînărul Ghica, Auzea greu. Se tîra mai mult decît mergea de la o masă la alta. Bolborosea în loc să vorbească. Căta cuvintele. Uita de la mînă pînă la gură.

Dar la prînz fusese bine dispus. Mîncase cu poftă, întoarcerea lui nepotu-său parcă îl întinerise. N-avea ochi decît pentru dînsul. îi urmărea fiece mişcare. îi punea întrebări peste întrebări. îl silea să repete, cu de-amănuntul, tot ce făcuse, unde se luptase, cum trăise în tranşee, care era starea de spirit a trupelor. Nu se mai sătura să-l asculte. I se despleticise şi limba. Cu scobitori, cu cuțite, cu furculițe, înşirate pe fața de masă ca în vremurile bune de altădată, desena linia frontului, demonstra domnişoarei Roger că nemții n-aveau pe unde să mai treacă, dovedea Mălinei că n-aveau nevoie să fugă la Odesa, cerea părerea lui Nelu, se consulta grav cu el, ca doi strategi îmbătrîniți în arta milenară a războiului, îi repeta, victorios, asigurările eroice.

Mălina suspina. în inima ei, ca în inima tuturor cucoanelor din vremea aceea, unicul vis, unica speranță posibilă era Odesa. Domnişoara Roger nu părea nici ea mai convinsă. Arăta cu degetul :

— Uite... pe-aici pot să treacă.

în adevăr, pe fața de masă, o scobitoare, aşezată pieziş, lăsa un gol prin care ar fi putut să năvălească şi două corpuri de armată. Colonelul îndrepta repede scobitoarea :

— Ei!... dar acum?... Pe unde mai pot să treacă?... Anafora, paraclisul şi prescurea lor de nemți!

înjura ca în vremurile lui bune de odinioară. Ochii, spălăciți de bătrînețe, îi rîdeau. La masa încărcată de bunătăți, cu toți ai lui lîngă dînsul, întinerea, se înviora unchiaşul. încrederea, veselia se strecurau pe nesimțite şi în sufletele celorlalți. Vinul gîlgîia în pahare. Focul duduia în sobă. Stan, încrețenit, ca în extaz, cu-o sticlă de şampanie învelită cucernic în şervet, aştepta lîngă uşă.

— Destup-o, mă !... bătu colonelul cu pumnul în masă. Ce mai aştepți ?... S-o bem, copii ! O viață are omul ! Cine ştie ce-o să ne mai aducă şi ziua de mîine !

[1] **în edițiile din timpul vieții scriitorului :** ***mai jos.***

Vinul îi înfierbînta sîngele. Vroia să pară vesel. începu răguşit, strident, lamentabil, un cîntec care pe-atunci plîngea în toate inimile românilor, peste toată întinderea refugiului :

„Rămîi, o, nu pleca, rămîi!
Căci mîine, cine ştie,
De-oi mai avea la căpătîi
De veghe o făclie !..."

Domnişoara Roger îşi sufla zgomotos nasul ascuțit. Ochii Mălinei înotau în lacrimi de fericire. Colonelul îşi urla, neîntrerupt, cupletul. Mai rămînînd de vreo două degete şampanie pe fundul sticlei, a răsturnat-o el însuşi într-un pahar şi l-a întins lui Stan :

— Bea-l, Stane !... Trage-l de duşcă, mă !... Să ştii şi tu, o dată în viața ta, ce-i şampania !

Stan l-a dat pe gît. Toată fața i s-a oțerit, ca şi cum i-ar fi rămas cărbuni aprinşi în fundul gîtului. Tuşea si strănuta. Asta le-a sporit veselia.

Abîă la sfîrşitul rîfesei, după ce Mălina s-a retras în iatac şi domnişoara Roger s-a închis în odăița ei, ca să-şi înceapă rugăciunile, rămaşi ei singuri în salonaş, un biet salonaş de provincie, care-şi ascundea cu greu sărăcia sub multe poleituri, colonelul a lăsat să-i cadă masca eroică de pe față şi, sprijinindu-se cu-o mînă de masa din mijloc şi cu cealaltă de umărul lui Nelu, l-a atras deznădăjduit spre dînsul şi i-a spus :

— Acum nu ne mai vede nimeni... Vino să te strîng în brațe, Nelule !... Să te sărute moşu-tău... Sînt mîndru de tine, măi băiete... Sînt mîndru... E singura mîndrie care mi-a mai rămas.

S-au îmbrățişat lung. Bătrînul parcă nu putea să se mai dezlipească de pieptul tînărului. Se agățase de dînsul, îşi "înfipsese degetele în uniforma lui, o pipăia ca orbul care dibuieşte prin întuneric, îl strîngea şi-i repeta :

— Nu te mai am decît pe tine... Toate s-au dus, Nelule... S-a dus casa noastră... S-a dus moşia... S-a dus şi țara... Uite unde am ajuns noi să trăim... Mai bine muream decît...

— Lasă, moş Spiridoane, încerca Nelu să-l liniştească. O să fie bine. Nu-ţi mai face sînge rău degeaba. Urma alege... La urma urmei, tot noi o să învingem... Tot aliaţii...

Dar colonelul dădea din cap cu mare îndoială, cu multă amărăciune. Nu mai credea în nimic. Nu mai putea să creadă în nimic. Nu mai vedea o rază de speranţă de nicăiri.

— Ce-mi tot cînţi mie la braşoave ! Crezi tu că-s Mălina ?... Eu ştiu ce-i războiul... l-am făcut... Aşa era la şapşapte ?... Aşa se purtau oamenii ?... Dar ce ştiţi voi pe front !... Să vezi tu ce-i aici, măi băiete !... Aliaţi... generali... politicieni... miniştri... învîrtiţi... muieri... Să scuipi, mă !... Să-ţi boraşti şi maţele din tine.

N-a putut decît să înjure şi să se tînguiască pînă pe la patru, cînd au început să sosească musafirii. Veneau unul cîte unul sau în grupuri gălăgioase, obicinuiţii casei : doamne bătrîne, cuhoşfînţele dc club ale colonelului, ofiţeri, domnişoare, tot felul de figuri necunoscute, pe care Nelu nu le mai văzuse niciodata*m casa lor din capitală, dar care acum, de cînd cu refugiul, se adunau zilnic în cele cîteva saloane şi salonaşe mai înstărite ale Iaşilor.

Coco Ghica a venit printre cei dintîî7^Capitanul Bojoceanu a sosit ceva mai tîrziu, zornăindu-şi pintenii, zdrîngănindu-şi sabia, scuturîndu-şi voiniceşte zăpada care-i acoperea de-un lat de palmă epoleţii. Strigă vesel, de ia uşă :

— Un ceai, coană Mălino, c-am îngheţat troscot i

De altfel, toţi cîţi intrau pe uşă veneau cu ^arna în spinare. Ningea şi viscolea afară de era mînia lufT5umnezeu, nu altceva. Crivăţul se izbea de geamuri, zgîlţîindu-le cu amîndouă mîinile. Coşurile miorlăiau. Cucoanele, înfrigurate şi zgribulite, în rochiile lor azurii, făcute mai toate din solidă stofă ofiţerească, se alintau, lăsîndu-şi degetele îngheţate în mîinile ofiţerilor, care le duceau respectuos la gură, ca să le încălzească. Ţipete uşoare, exclamaţii, glume, reflecţii asupra vremii se întretăiau, se încrucişau, răsunau sonor în aerul cald, străbătut de parfumuri moleşitoare. O doamnă, înghesuită într-un colţ, se apăra :

— Lasă-mă... zău, lasă-mă, Tudorel !...

— Dă-mi şi mîna cealaltă...

— M-am încălzit destul.

— Şi năsucul... Uite ce îngheţat e năsucul... Lasă-mă &ă-l încălzesc.

— Mă gîdili.

— Un pupi.

— Eşti insuportabil. Zău dacă nu te spun Aglăiţei !

Alţii exclamau :

— Ce vreme dom'le!

— Ce viscol !

— Paro-am fi la Bobotează.

— Nu se mai isprăveşte odată cu iarna asta.

— E-al şaselea rînd de zăpadă.

— Ba al şaptelea.

Controversa era imp(Drtantă. Era a şasea, a şaptea sau a opta iarnă ? Fiecare cifră îşi avea partizanii ei ireductibili. Memoria nu-i înşela pe nici unul. Citau date. Evocau fapte precise. Invocau mărturii. Discuţia ameninţa să devie furtunoasă şi interminabilă. Noroc că s-a servit ceaiul. "Cozonacii calzPşi plăcintele de tot felul şi-au făcut apariţia triumfală. Spiritele s-au potolit ca prin ^rmea Flirturile abia începute au rămas suspendate. Glasiîrfffau amuţit. Ceaiul fierbinte aburea cu mirosuri iritante de rom şi de lămîie. Aroma plăcintelor se ridica suavă, aţîţătoare. Farfuriile erau încărcate. Ochii se făceau cît farfuriile. Doamnele exclamau, întinerite :

" — Plăcintă cu mere, draga mea !

— Şi plăcintă cu migdale !

— Ne răsfeţi !

— E de necrezut !

— Ce gospodină eşti, coană Mălino !

— Să găseşti migdale pe vremea asta !

Vreo jumătate de ceas, cu gurile pline, nu şi-au vorbit decît de mîncări, de provizii, de scumpete, de alergături şi dificultăţi stupide, revoltătoare, ca să-ţi procuri o biată şuncă, un pachet de cacao sau o sticlă de coniac.

— Ieri am vrut să-mi fac o maioneză, draga mea, povestea o doamnă cam trecută, cu obraji tineri încă, dolofani şi rumeni. Titel, ştiţi, Titel, comandorul, îmi trimisese un şalău de la Galaţi. Ce bucurie pe noi ! Aveam ouă. Aveam untdelemn. Aveam lămîie. Aveam de toate. Nu-mi lipsea decît muştarul... Ei bine, dragele mele, n-o

să mă credeţi. Vă jur că am căutat eu singură. Am răscolit toate băcăniile. Pe unde n-am umblat? Pe cine n-am întrebat ? Cu toate astea, n-a fost chip să găsesc un pic de muştar... un borcan de muştar franţuzesc, draga mea, în tot laşul.

Doamnele celelalte se minunau. Se mirau numai de formă. în fond, fiecare avea motive temeinice să se plîngă de cîte ceva. Dacă aveau muştar, n-aveau capere. Dacă aveau zahăr n-aveau şocolată sau cafea. Chiar cele care aveau de toate n-aveau distracţii. După fire, stare socială sau temperament, se plîngeau de lemne, de cărbuni, de electricitate, de trăsuri, de Crucea Roşie. Să te scoli cu noaptea în cap, să-ţi pierzi dimineţile la spitaluri şi seara să n-ai şi tu, ca omul, un teatru, un bal, o sindrofie ! Oraş era ăsta?... Viaţă mai era asta? Mai bine lipsă !... Totui lipsea... Pînă şi apa de colonie !

— De unde să fie dacă au băut-o ruşii ! exclamă căpitanul Bojoceanu, în hohote generale de rîs.

Era spiritul la ordinea zilei. Prindea fără greş. E şi explicabil. Românii sînt veseli prin natura lor şi extrem de spirituali. De cînd se ţine minte şi-au exercitat darul lor excepţional de observaţie şijsteţimea ascuţită a minţii în dauna vecinilor. Turcii, bulgirîîT^mgurii, evreii, ţiganii au fost rînd pe rînd ţinta vorbelor noastre de duh, a glumelor, a anecdotelor noastre afumate din belşug, sărate şi pipărate berechet. Se vede treaba că e mai uşor să rîzi decît să pricepi. De data asta venise rîndul ruşilor. Ingeniozitatea românilor născocea zilnic, broda cu risipă, cu desfrîu de imaginaţie variante infinite pe aceeaşi temă [...] Iar cum de la glumă la acreală şi amărăciune nu e decît un pas, românii l-au făcut şi pe acela. Cei care începeau rîzînd se trezeau blăstămînd. Armata rusească era de vină dacă bravii noştri generali fugiseră mîncînd pămîntul din faţa nemţilor. încetineala rusească era de vină dacă steaua generalului Iliescu apusese la Turtucaia. Laşitatea rusească, trădarea rusească erau pe toate buzele date cu roş ale cuconiţelor şi învîrtiţilor de la Iaşi.

— Ah ! Ruşii !... Ruşii !... gemea Bojoceanu.

— Dar dumneavoastră!?... Dumneavoastră ce-mi faceţi pe front, domnule Azan, de nu mai terminaţi odată cu războiul ăsta nenococit ?... s-a adresat direct lui Nelu o tînără doamnă mică, neastîmpărată, limbută, pîrguită ca o cireaşă şi picantă ca o boabă de piper.

Nelu asculta aiurit. De vreo jumătate de ceas nu-şi mai dădea exact seama pe ce lume trăieşte. Era el imbecil ? Se prostise, se idiotizase, se abrutizase pe front ? îşi uitase limba strămoşîI5T?~Nu mai pricepea româneşte ? Ce era amestecul acela ta^rid de recriminări, de rîsete, de parfumuri, de maioneză şi de ruşi ?

Trezit din ameţeala lui de interpelarea nostimei doamne, i-a răspuns necăjit, fără pic de^ironie, numai aşa, fiindcă nu găsea în pripă alt răspuns sau, poate, fiindcă sila îl îndemna să fie în nota tuturor :

— Ce să facem, scumpă doamnă ?... Ia, aşteptăm şi noi ajutorul ruşilor.

Cuvîntul a avut un succes enorm. Rîsetele au ţinut pe puţin vreo cinci minute. Doamnele se înecau de rîs, mîncînd. Domnii pufneau în pahare. Pofta de mîncare şi de băutură le revenise la toţi. Sticlele se goleau. Foile diafane de plăcintă dispăreau ca luate de furtună. Pe tavele, în farfurii parcă suflase vîntul.

După ce Stan şi fetele de casă au strîns tacîmurile în grabă, musafirii n-au avut nevoie să se mai întrebe ce să facă. Pe mesele umede încă de vin au apărut cărţile de joc. Unii vroiau maus. Alţii pocher sau bridge. îşi alegeau locurile. îşi căutau partenerii. Domnişoarele ţineau şi ele să joace. Scaunele şi mesele nu mai ajungeau.

— Jucăm pe paturi atunci! a anunţat veselul Coco. Cine mă iubeşte să mă urmeze !

— Jucăm şi pe podele la nevoie ! l-a complectat Tase Bojoceanu.

Şi-a aruncat o pernă sub dînsul, s-a aşezat turceşte pe covor şi, cu vorba şi cu braţele, invita lumea, ca la iarmaroc :

— Aici, domnilor!... Poftiţi, duduilor!... Unde-o fi!... Cum o fi !... La război ca la război !...

Veselia era generală. Pînă şi babele se mişcau. Luau crivaturile cu asalt.

Voios şi întinerit, colonelul Hotnog le-a strigat :

— Eu dau banc !... Pun cinci mii de lei la bătaie !... Pe ei, băieţi !

A aruncat un vraf de hîrtii albastre pe masa cea mare din sufragerie. Cît ai bate din palme o dată, salonaşul s-a golit, iatacurile s-au golit, claie peste grămadă s-au repezit cu toţii, pe toate uşile, în jurul mesei din sufragerie. Cucoanele căutau cu mîini impaciente în fundul poşetelor. Bărbaţii îşi goleau buzunarele. Mizele curgeau. Liniştit,, tacticos, prelungindu-le într-adins emoţia aşteptării, colonelul făcea cărţile. Le-a distribuit pe îndelete. Fără să se uite la cartea lui, i-a întrebat :

— Mata, coniţă nostimă ?

— Carte !... a suspinat doamna picantă.

— Tu, Bojocene ?

— Şi mie, carte !

— ijaram de voi !... Nici un nouă !... Nici un opt i... Nici un „rest" măcar !... Cu-aşa ghinionişti joc eu ?... O să vă scutur !... O să vă iau şi banul de comînd !... glumea colonelul, filîndu-şi din buricul degetelor, peste aurul ochelarilor, cartea lui.

Avea bac ! a trîntit voios cărţile.

— Ei ! acum e acum !... Să vedem care pe care ?... Matale ce-ai vrea să-ţi dau, coniţă scumpă ?

Se uita ghiduş la dînsa. Se făcea că descîntă cărţile. Boscorodea. Cu muchea palmei tăia cruci peste ele.

— Un as ţi-ajunge ?... Ori ai vrea cumva vreun doi... Poate şi-un trei... Ţi-ar da moşu ! Frumoasă eşti... Cu picăţele eşti... Dar n-are moşu !... De unde să-ţi dea dacă n-are...

I-a dat pe faţă un popă ! Rîsetele au ţîşnit din toate părţile. Făceau haz, de voie bună sau de necaz, chiar şi cei care presimţeau c-or să piardă. Spiritele pîrîiau. Glumele sărate izbucneau. Obrajii, pîrguiţi ca cireaşă, ardeau ca focul. Toate privirile bărbaţilor îi mîngîiau, îi pipăiau. Era darul colonelului să-i înveselească şi să-i excite pe toţi cu^Jndiişn|e lui. Numai după ce veselia s-a mai potolit oleacăTcoTonelul a întrebat :

— Ei ! dar ţie, Bojocene, ţie ce să-ţi dau ?... Ştiu eu cam ce-ai vrea mătăluţă, şolticule !... O damezǎ, hai ?... Să ţi-o dea moş colonelu... O am, mă!...-E pregătită!... Hocus, pocus !... Din pămînt, din iarbă verde, din manşetă, o~scbt pentru tine... Uite-o !

I-a dat pe faţă un valet.

Nimeni n-a zîmbit.

Colonelul s-a grăbit să-şijlleze cartea. Abia a apucat să se uite într-însa, a ghicita mai mult decît a văzut-o. Avea nouă ! Triumfător, şi-a ridicat cartea în aer.

Dar atunci, ca şi cum o schijă de obuz i l-ar fi retezat de la umăr, braţul i-a căzut, greu, cu zgomot surd şi adine, ca un buştean răsturnat pe masă, ca bulgării de pămînt peste capacul unui sicriu. Capul i-a alunecat pe spate. Trupul i-a înţepenit. Gura i s-a strînibat. Ochiul drept, enorm, sticlos, ieşit din orbită, privea încremenit tavanul.

Cu un ţipăt oribil de spaimă, Mălina a sărit de pe scaun. Nelu s-a repezit să-1 prindă în braţe. Ceilalţi, într-o zăpăceală de nedescris, printre scaune răsturnate, în zornăitul banilor care se duceau de-a dura pe podele, alergau şi strigau: „Apă!... Gheaţă!... O luminare!... Un doctor!... Trimeteţi după doctor !..."

Un medic militar era din întîmplare printre oaspeţi. Abia ieşise din şcoală. Nu se pricepea la mare lucru. Dar nu era nevoie de cine ştie ce ştiinţă pentru stabilirea diagnosticului exact. Atacul de paralizie fusese fulgerător. Toată partea dreaptă a corpului era moartă. Partea stingă părea neatinsăJ Inima era sănătoasă. Bătea răspicat şi normal. Primejdie iminentă nu exista. Somităţile medicale ale Iaşilor, chemate la căpătîiul bolnavului, au confirmat în totul primul diagnostic şi-au dat formale asigurări familiei că, ţinînd seamă de starea lui generală, cu minimum necesar de îngrijiri, cu elementare precauţiuni, luîndu-i-se mai ales orice prilej de emoţie, colonelul ar fi putut s-o ducă mult şi bine. Atîţia paralitici trăiesc cu anii ! E plină ţara de damblagii !

Cîteva zile au crezut cu toţii că pronosticul doctorilor se va adeveri. Deşi limba era complect pierdută, şi-aveau toate greutăţile din lume să i-o scoată, uneori, din fundul gîtului, niciodată, nici chiar pe vremea cînd era în deplinătatea facultăţilor lui mintale, ochiul colonelului, ochiul lui stîng, nu strălucise mai viu, mai vioi ca acum. Toată viaţa, toată inteligenţa parcă i se refugiaseră într-însul. Uneori lucea ca un jîn§r; alteori sclipea şi scînteia ca un cărbune aprins. N-âvea nevoie să vorbească Cerea lămurit cu el apă, ziare, medicamente, tutun, ştiri

de pe front. Nelu îl înţelegea mai greu. Stan îi ghicea şi gîndurile cele mai intime. Stăteau amîndoi zi şi noapte, cu rîndul, la căpătîiul lui. Nopţile treceau încet. Zilele treceau mai repezi. Oamenii sînt buni. Mai buni adesea decît îi arată chipul. Nimeni nu-i uitase. Tot felul de cunoştinţe veneau să le ţie de urît. Au venit şi măririle zilei. Preşedintele de consiliu a trimes un aghiotant. Doi miniştri s-au prezentat în persoană. Senatori, deputaţi, oameni cu stare sau cu renume în societate au ţinut să se intereseze de sănătatea colonelului. Nelu auzise de cîţiva dintre dînşii. Auzise cîte ceva de inteligenţa, de talentul sau de curajul lor civic. I-a primit tulburat, gîtuit de emoţie. Se aştepta să audă cuvinte definitive din gura lor. Unul dintre ei, faimos pe vremea aceea — îl chema modest, dar răsunător : Take Ionescu — a vorbit o oră, cu ceasul în mînă. Despre ce n-a vorbit ! De cîte n-a vorbit! îşi trecea degetele pe sub mustăţi cu gestul sacadat al cucoanelor care-şi dau cu roşu pe buze, îşi ridica mereu cravata, ca şi cum ar fi vrut să-şi pipăie gîtlejul şi să-şi dreagă glasul, şi vorbea, şi vorbea, repede sau prelungind frazele de efect, amestecînd anecdotele cu importante destăinuiri politice, amintirile personale cu vagi consideraţii de ordin general, perorînd despre toate şi despre orice, de vremea bună sau rea, de interesele unora şi intrigile altora, de doamnele aci de faţă, de Stere şi de Petre Carp, care erau absenţi, de rege, de Clemenceau sau de Lloyd George, şi de el, mai ales de el, prezent sub toate ipostazele altora, actual oricît de depărtat sau de străin părea subiectul conversaţiei, neobosit, irezistibil, fermecător, seducător, intarisabil.

Cînd a plecat, în sfîrşit, a lăsat un gol vădit în urma lui şi-un gol şi mai mare încă în capul lui Nelu. îl ascultase cu smerită atenţie. îl urmărise un ceas întreg, înţelesese totul şi nu reţinuse nimic. Avea impresia ciudată a cititorului care a întors, interesat şi dezamăgit, ultima pagină a unui roman palpitant, pasionant, fascinant, dar de duzină.

S-a îndreptat, resemnat, către Coco. Coco nu vorbea strălucitor, ca Take Ionescu ; nu spunea, însă, nici atîtea banalităţi sforăitoare. Era uşurel la minte, vesel din fire şi sănătos la trup. N-avea astîmpăr două minute. Se

învîrtea ca un titirez prin casă. Umplea el singur casa de zgomot şi mişcare. Organiza jocuri. Organiza adevărate sindrofii în jurul patului. Tîra lumea după dînsul, făcînd-o să-fi uite de necazuri şi pe colonel să-şi uite de paralizie. Din îndemnul lui, doamnele jucau maus pe aşternut, la picioarele bolnavului. Iar domnişoarele ciripeau, ca un stol de vrăbii, în iatac. Medicii ar fi vrut să le alunge. Dar ochiul colonelului veghea, scapără, cerea să le aibă mereu pe lîngă dînsul. Nu părea liniştit şi mulţumit decît seara, cînd casa era înţesată de musafiri. Ochiul îi umbla atunci de colo-colo. Urmărea pe fiecare, se agăţa de hainele lor, de buzele lor, cu un dor, cu o sete de viaţă nepotolită, Insaţiabilă, aproape tragică. Cu cît larma era mai mare şi glumele mai îndrăzneţe, cu atît ochiul i se aprindea. Alerga după Tănase. Căta pe Coco. Amîndoi aveau darul să-i umple singurătatea sufletului. Bojoceanu aducea veşti militare, comunicatele Marilor Cartiere, telegrame mai mult sau mai puţin confidenţiale. Coco aducea cancanurile tîrgului. Unde se învîrtea băiatul *Porcului.* Cît cîştigase la ojurnitură pentru armată un deputat guvernamental. De ce trenTara Duca. Cum mătura străzile Bacauhîirîeciorul lui Filipescu. Pe cine iubea prinţul de coroană. Ce făcea Elvira.

într-o seară a intrat în casă, ca furtuna, strigînd, victorios şi exuberant, de la uşă :

— Evrika !

Descoperise misterul cărţii poştale ilustrate, faimoasa carte poştală care făcea pe-atunci furori în lumea bună a Iaşilor. Toată lumea aceasta bună o văzuse pe măsuţa de noapte a Elvirei. Toate cucoanele se delectaseră, savurînd printre buzele strînse de invidie, nenorocita dedicaţie : *Ă toi, ma chere Elvira, mon unique consolation dans ce pays de malheurs î*

Cînd şi copiii o ştiau pe de rost, au prins de veste autorităţile. Bineînţeles că au intervenit. Tîrziu, la spartul tîrgului, ca totdeauna, dar sujgiar şi definitiv, ca de obicei. Au făcut să dispară corpul delictului. Dispariţia n-a surprins pe nimeni; ceea ce i-a intrigat, însă, pe toţi au fost procedeele insolite, inedite încă la noi. Ştirile cele mai extravagan^e^circulau în privinţa asta. Amănunte hazlii treceau din gură în gură. Intrigi, unel-

tiri, peripeţii, lovituri de teatru, ca într-un roman foileton. Versiunea cea mai acreditată, însă, era că prefectul poliţiei escamotase cartea poştală de pe măsuţa Elvirei, că de la acesta o şterpelise Take Ionescu, că Porcu o furase d@ la Take şi că, în sfîrşit, şi în virtutea drepturilor lui sacrosancte de stăpîn incontestabil al ţării, Brătianu o confiscase de la Porcu.

— Invenţii !... Născociri !... Minciuni !... exclama Coco. N-au furat-o ai noştri. Am aflat. Au furat-o ruşii.

La gîndul că ruşii ar putea să aibă pe mîinile lor [...] secretele noastre de stat, Tase Bojoceanu n-a mai putut să-şi stăpînească firea. Ura l-a orbit. Patriotismul l-a luminat. Cu^jnimitabile accente de loialism dinastic, cu prompta şi instinctiva contestare a evidenţei, care anunţă din tinereţă maturitatea adevăraţilor oameni politici, Tase nu s-a mulţumit numai să contrazică pe Coco şi să-i combată afirmaţiile, ci, mergînd pînă în inima' lucrurilor, smulgînd răul din rădăcină, a tăgăduit însăşi existenţa cărţii poştale.

A terminat, peremptoriu :

— Nu există !... îţi afirm eu că nu există !

— Asta-i acum!... Nu există?... Spui că nu există? repeta, buimăcit şi interlocat, Coco.

Personal, nici el nu ţinea din cale-afară la existenţa cărţii poştale. Nu-l indignase dedicaţia. N-avea veleităţi de scandal şi nici intenţii subversive de Ies majestate. Dacă-i susţinea morţiş existenţa, e fiindcă nu vedea nimic vinovat într-însa, fiindcă astfel se găsea şi el în treabă şi fiindcă intrigile îl pasionau şi clevetirile îl amuzau. Dar Tase, cu reaua lui credinţă, îl exaspera. Cum putea să jure că n-o văzuse ? Cine n-o văzuse ? Tot tîrgul o văzuse. Era secretul lui Polichinel ! Fără îndoială că şi printre cei de faţă, printre doamnele aci prezente, era una, cel puţin una, care o văzuse. Le întreba din ochi. Implora o confirmare.

Dar ochiul colonelului strălucea fără să poată mărturisi nimic. Iar doamnele n-aveau ce să mărturisească. Din păcate, nici una din ele n-o văzuse. Li se scurgeau ochii. Mureau s-o vadă. Dar n-o văzuseră.

— Ei vezi ! a exclamat Tase, biruitor.

— Ce ! ei vezi !... Ce să văd ?... N-ai văzut-o tu. N-au văzut-o dumnealor. Sînt atîţia alţii, însă, care au văzut-o. Toată lumea !... Toate prietenele Elvirei !... Poftim !... N-ai decît s-o întrebi... A văzut-o şi Pia !

— Care Pia ?... s-a grăbit să întrebe, cu ochi inocenţi, arşi de curiozitate, doamna picantă ca un bob de piper.

— Ei, care Pia!?... Parc-ar fi o sută!... Parcă n-ai cunoaşte-o !... Pia !... Blonda Pia... Una-i doar Pia, amanta lui... Să-i spun, Bojocene ?

— Eşti idiot !

Nelu se făcuse alb la faţă, ca faţa de pernă pe care odihnea capul colonelului. Tot sîngele i se scursese din vine. Mîna îi tremura ca varga în mîna stingă a lui unchiu-său. Din fericire, nimeni nu se gîndea la dînsul. Tănase îi ocolea privirile. Cartea poştală era uitată. Toate gîndurile erau numai pentru Pia. Coco jubila :

— Ea mi-a spus !... întreab-o !... Vrei s-o pun faţă în faţă cu tine ? Vrei s-o aduc aici ?... Iiii ! cum am uitat! Unde-mi erau minţile ?... Te cunoaşte şi pe tine, Nelule. Vrea să te vadă. Pot s-o aduc ?

— De ce nu !... a exclamat ironic o doamnă între două vîrste, mult mai aproape de cea de-a doua decît de cea dintîi.

— Asta ne-ar mai trebui ! mormăi Tănase cavalereşte.

Zău, Coco!... Adă-ni-o, Coco!... se rugau într-un glas doamnele celelalte.

O fetişcană mărturisi :

— Am zărit-o. Ai dreptate, Coco. E uluitor de frumoasă... Se pare că are un succes...

___Şi-un trecut !... se îngrozi o nobilă matroană.

___Oh! aşa de recent!... murmură visător o domnişoară candidă şi pură.

Uşoară, veselă, animată, cu varii jjntonaţLi şi ijiţenţiv cu subînţelesuri multiple, conversaţia continua. Ochiul colonelului ardea în vremea asta. Ce se petrecea în capul lui, pe trei sferturi paralizat ? Ce simţise, ce pricepuse el din tremurul mîinii care, rînd pe rînd, duhnea ca focul şi înţepenea jnestă- ca un sloi de gheaţă în mîna lui stingă ? Vrom să spuie ceva. Se vedea bine că face eforturi supraomeneşti. Un gîlgăit surd şi straniu îi J|prcăia în fundul gîtului. Căsca gura. închidea ochiul.

Cea dintîi doamna picantă i-a observat neliniştea. I s-a părut că-i ghiceşte motivul. S-a apropiat repede de pat şi, pîndindu-i trăsăturile feţei, bătînd voios din palme după fiecare clipire a ochiului, exultînd de bucurie, îl întrebă :

— Vrei ceva, moş colonele?... Vrei şi dumneata să ne-aducă pe Pia?... Uite-l cum clipeşte!... Nu-i aşa că vrei ?... Spune-le că vrei !... V^am spus eu că vrea !... Clipeşte !... Clipeşte mereu !... O să avem pe Pia ! Adă-ni-o, Coco ! Adă-ni-o, zău !... Vrea şi colonelul. Nu-i aşa că ne-o aduci ?

— Ba bine că nu ! i-a răspuns veselul Coco.

N-a apucat însă s-o aducă.

în aceeaşi noapte, un al doilea atac de paralizie a trăznit şi ceea ce mai rămăsese viu din trupul colonelului Hotnog. Scena, lugubră şi lamentabilă, s-a petrecut în^ cîteva minute. De vreun sfert de ceas bolnavul se frămînta, agitat, nemulţumit, cerînd lămurit ceva şi neizbutind să explice anume ce. Ca de obicei, Nelu proceda prin întrebări şi eliminări succesive :

— Vrei apă ?

Unchiu-său făcea semn din ochi că nu.

— Vrei să-ţi fac o ţigară ?

— Nu.

— Să chem pe mama ?

— Nu.

— Lăsaţi, domnişorule !... O să-l înţeleg eu mai bine... i-a cerut voie Stan, plecîndu-se de cealaltă parte a patului asupra colonelului.

îl întreba din ochi. Cînd şi cînd şoptea cîte o vorbă. La toate întrebările lui, însă, din ce în ce mai agitat, din ce în ce mai vînăt la faţă de furie şi de neputinţă, colonelul răspundea : nu. Braţul stîng răscolea aşternutul. Degetele, afundate în plapoma, zgîrîiau plapoma, o atrăgeau spre dînsul. Dînd de mîneca slugii, i s-au urcat pc mînecă, un moment i s-au oprit pe umăr, i-au căutat apoi obrajii. Parcă vroia să-l mîngîie. Dar nu-l mîngîia. îşi înfigea unghiile, adînc, în carnea lui. La toate întrebările lui Stan, răspundea cu un horcăit, scurmîndu-i faţa, înfigîndu-şi din ce în ce mai adînc unghiile în obrazul lui. îi răsucea pielea. I-o zgîria. Exasperat că nu putea să se facă înţeles, îi sfredelea carnea, i-o zdrobea între degete. O picătură de sînge apăruse şi se scurgea pe bărbia slugii. Fără să simtă durerea, Stan îl privea cu ochi calzi şi blînzi. Nelu, zguduјţ de sentimente potrivnice, a încercat să intervie. Cu o mînă mîngîia fruntea lui unchiu-său, ca să-l liniştească ; cu cealaltă se silea să-i descleşteze pumnul. Dar degetele, încordate, zgîrcite, erau ca de oţel. Ochiul fulgera. Din adîncul pieptului, ca din fundul unui mormînt, răbufneau horcăieli surde, oribile, neîntrerupte :

— Hăă !... Hăăă !...

O luptă aprigă, inegală, s-a încins atunci în jurul patului. Nelu, pe nesimţite, cu preeauţiuni infinite, a izbutit să-i desfacă mîna. Colonelul a făcut, însă, cu un efort suprem, o mişcare neaşteptată. Şi-a eliberat braţul. O clipă l-a ţinut suspendat în aer. Apoi degetele resfirate, ca cinci gheare de pasăre rapace, au căzut în jos, au trecut peste faţa slugii, au lăsat în urma lor cinci dîre însîngerate de carne vie.

Braţul căzut nu i s-a mai ridicat. Ochiul i s-a stins. O spumă vînătă i-a umplut gura de glăbuci. Clăbucii clocoteau şi bolboroseau :

— Cru... Dum... Piz..'. Paşt...

V

înmormîntarea colonelului Spiridon Hotnog a avut loc cu un fast excepţional, cu mai multă pompă şi desfăşurare de forţe militare decît îngăduiau pe-atunci vremurile să se îngroape morţii în Iaşul refugiului.

Guvernul, din înalte consideraţii de ordin de stat, ţinuse să trezească patriotismul mulţimilor, răsplătind grandios pe unul din principalii promotori ai intrării noastre în acţiune. Cele trei sau patru ziare în format redus, care apăreau în capitala Moldovei, au primit ordin să ridice în slava cerului memoria marelui defunct. *România* a apărut într-o ediţie specială, cu larg chenar de doliu pe prima pagină, consacrată în întregime activităţii, energiei, faptelor eroice, idealismului, abnegaţiei, românismului, în veci regretatului colonel Spiridon Hotnog şi

semnată de în veci nemîngîiatul căpitan Tase Bojoceanu. Felinarele, pînă în piața Traian, au fost îmbrobodite cu pînze tricolore sub crepuri cernite. Primăria, luînd vizibil parte la durerea obștească, făcuse și ea un nepre-țuit, un nepregetat sacrificiu : ridicase zăpada de pe străzile centrale și umpluse cu nisip gropile nenumărate care țineau loc de caldarîm. De-o parte și de alta a gropilor astupate erau înșirați, pe două rînduri, elevii școalei militare, elevii Liceului internat și copiii din școalele primare, în haine de duminecă sau în costume naționale.

Copiii rîdeau. Cerul era senin. Soarele strălucea. In ciuda nămeților de pe acoperișuri și-a țurțurilor de gheață care se ridicau, ca enorme stalactite, de-a lungul zidurilor, pînă la streșini, un vînt ușor și căldicel, mirosind a primăvară, se juca în zulufii cucoanelor și-ai venerabililor negustori ieșiți în pragul prăvăliilor goale, ca și cum natura, în bunătatea ei infinită, înduioșată de pierderea ireparabilă a poporului român, și-ar fi trimis crainicul de zile bune să înveselească puțin și să consoleze sufletele îndoliat^

lașul, trîndav și mohorît de obicei, sub steguletele tricolore care fîlfîiau în bătaia vîntului, părea în sărbătoare. Geamurile, închise de cu toamnă, începeau să se deschidă. Capete rîzătoare apăreau în pervazul ferestrelor. Curioși se îmbulzeau pe trotuare. Certuri izbucneau ia răspîntii. Copiii chicoteau.

In atmosfera asta prietenoasă și zgomotoasă au răsunat, pe la două după prînz, primele accente, jalnice și tragice, ale fanfarelor militare. Tunul a bubuit, în deal, la cetățuie. Clopotele s-au mișcat și ele, cu toatele, în același timp. Copotul cel mare de la Mitropolie vibra profund, lung și rar.

Dar nimeni nu-1 auzea. Era prea mult soare pe cer și interminabilul cortegiu funebru, prea strălucitor. O armată de popi, în odăjdii de purpură și aur, deschidea drumul. Un pluton de ofițeri, purtînd ca mari tave de plăcinte perne de catifea stacojie, pe care sclipeau de-ți luau ochii decorațiile răposatului, îi călca pe urme. Două care, încărcate de coroane, se legănau, printre gropi și hîrtoape, cu reverențe și pavanări de malacoafe. Panglici, nenumărate panglici tricolore, rîdeau printre florile de hîrtie. Dricul el însuși sălta zglobiu. Fiind făcut dintr-un afet de tun și cîntărind pe puțin cîteva mii de ocale, se înfunda pînă la osii în gropile de nisip, scuturînd și zgîlțîind vesel coșciugul masiv de stejar de cîte ori dădea dintr-un hop în alt hop. Procesiunea nu părea nici ea mai îndurerată. Vreo trei sute de civili, mai numai din protipendada cluburilor politice, discutau cu aprindere, vorbeau tare sau rîdeau între dînșii. Singură oștirea tăcea. Dar și oștirea, ca de obicei, era prea înzorzonată. Cît puteai s-ajungi cu ochii în lungul străzilor, nu vedeai decît coifuri, pampoane, penajuri, brandenburguri, fireturi, eghileți. Regimentele de infanterie fiind pe front, călcau în pas cadențat, în urma convoiului, trei batalioane de jandarmi pedeștri, o companie de jandarmi călări, un escadron de cavalerie din escorta regală, cîteva chesoane fără tunurile respective și ofițeri, cîrduri și gloate de ofițeri, brigăzi întregi de ofițeri activi, mai mulți colonei și generali decît grade inferioare și mai mulți ofițeri de toate gradele decît soldați în tranșee.

în piața Traian dricul s-a oprit. Pe soclul statuii lui Cuza s-a ridicat, mărunțel, un ministru cu ochelari. Descifrînd cu mari dificultăți un manuscris scris, pesemne, de-o altă mînă, făcea în schimb gesturi lapidare. Mulțimea nu vedea decît rotirea brațelor, care se învîrteau larg și maiestuos, ca aripele unei mori de vînt. Nelu, cu tot întunericul care-i împăinjenea mintea, a putut să-i surprindă și să reție cîteva crîmpeie de imagini emoționante : Jertfa pe altarul patriei... recunoștința națiunii... pilda generației de astăzi... idealul României întregite... opera partidului liberal !..."

în fața Mitropoliei, după ce-au cîntat popii, au îngînat pe nas dascălii și au zîngănit cădelnițele, au vorbit inconsolabilei asistențe alți doi înalți demnitari ai statului. Nelu nu i-a auzit pe nici unul. Erau prea departe de el, agățați în posturi inconfortabile, oarecum ridicole, de barele grilajului de fier.

Cortegiul s-a urnit din nou. înainta mai greu. Zăpada ie venea acum oamenilor pînă la genunchi, o zăpadă moale, cleioasă, amestecată pe din două cu noroi, care se lipea de tălpi și fleșcăia sub fiecare pas. La fiecare colț de

stradă, rîndurile civililor se răreau. Printre cei rămaşi, fără voia lui, Nelu auzea reflecţii abia înăbuşite :

— Dracu m-a pus să viu !

— Inmormîntare-i asta?

— Mare lucru dacă nu m-aleg cu un guturai !

— Hai cu mine !... Am o sanie... Şi-o fetiţă acasă... Punem să ne facă cîte-un grog fierbinte.

— Imposibil, *mon cher...* Am preparat discursul... Mi-am dat cuvîntul că vorbesc.

— Dracu te-a pus ?

Un oftat sau o înjurătură erau răspunsul. Nelu le-auzea. Cu capătul cordonului strîns bine în mînă, ca şi cum s-ar fi agăţat de-o funie de salvare, privea ţintă înaintea lui, ca în gol, şi se silea să n-audă, să nu simtă, să nu se gîndească la nimic. Roţile tunului îl împroşcau cu noroi; picioarele i se înfundau în băltoace îngheţate ; nu se ferea, nu le ocolea, mergea în neştire. Din cînd în cînd, Tase se apropia de dînsul. Ii lua binişor braţul, i-l strîngea, cu nobilă solicitudine, cu frăţească şi mută încurajare. El nu-i răspundea. Ar fi vrut să plîngă, să plîngă cu hohote ; ar fi vrut să-şi stoarcă măcar o lacrimă din ochii arşi şi seci ; şi-avea o singură groază : să nu izbucnească într-un hohot spăimîntător de rîs.

Ca şi cum ar fi avut ochi la spate, simţea îndărătul lui rărindu-se treptat, depărtîndu-se tiptil paşii fruntaşilor politici. Golurile se înmulţeau. Rîndurile se destrămau. Convoiul străbătea acum mahalalele, tăcut, grăbit, ca o armată în derută. Cete de copii dacă se mai aţineau ici şi colo pe marginea şanţurilor. Cîte-un moşneag, cu palma făcută streaşină deasupra sprîncenelor stufoase, încovoiat pe prispa caselor; babe, în dreptul portiţelor luîndu-şi mîna de la gură şi făcînd cruci rare pînă la pămînt ; jupîni, cu mari bărbi asiriene, în atitudinea hieratică a rasei lor milenare, mîngîindu-şi religios perciunii. Muzicile conteniseră. în toate ogrăzile, răsculaţi de noutatea lucrului, cîinii lătrau.

Ordinea, în tactul marşului funebru, nu s-a restabilit decît la porţile cimitirului. Comenzi scurte au spintecat văzduhul. Zăngănit de arme. Tropot de cai. Pe movila din faţa groapei deschise, inspirat şi patetic, cel dintîi s-a ridicat Jean Tehaş.

Discursurile aik ţinut un ceas şi jumătate. Ar fi putut să ţie şijmai mult Cerul era clement. Aerul pur. Asistenţa de ostaşi, disciplinată.

Perioadele largi, rostite cu tremolo în glas, se legănau deasupra mormintelor, rostogoleau printre lespezi funerare laptele vitejeşti ale eroului Spiridon Hotnog, [...], trezeau jconştiinţele, adormeau, încă o dată, pe cei morţi. Cum au recunoscut sincer ziarele de-a doua zi, cuvîntarea domnului vicepreşedinte al Camerei a stors lacrimi din sufletul mulţimii! şi a îmbărbătat inimile „lor".

După el s-au ridicat alţii. Un voluntar, actor de meserie, a declamatj *Peneş curcanul.* Bătrînul general Aslan a vorbit în numele pensionarilor. Un invalid, cu hainele ferfeniţă pe el, dar cu pieptul plin de decoraţii, a spus cîteva cuvinte oneste şi calde în numele veteranilor de la Plevna. Un popă militar a prohodit norodul. Alţi cîţiva au repetat ce spuseseră cei dintîi.

Cu toată rigoarea disciplinei, atenţia ascultătorilor începea să cam slăbească. Căpitanul Bojoceanu a simţit primejdia. Luînd cu asalt movila de pămînt, ca pe-o simplă redută, a început : *

— Români !... A continuat pe glasul al şaptelea : Românism !... patriotism !... naţionalism !... Şi-a terminat, cu nimb de soare pe fruntea-i brobonită de sudoare, cu braţul drept întins rigid, ca o ţeava de tun, peste groapa deschisă ca o tranşee : ,,Pe-aicea nu se trece ! ! !"

în freamătul de entuziasm care străbătea încă jandarmeria, s-a ridicat Nicolae Iorga. Barba lui apostolică mătura pămîntul. Umărul lui sting străpungea cerul. Aşezat astfel, în echilibru instabil, între cer şi pămînt, cu picioarele în noroi şi cu capul în nouri, într-o singură frază, rînd pe rînd sobră, frenetică, torenţială, modestă, ofensată, umilită, hărţăgoasă, străbătută de curente potrivnice, clocotind de mînie reţinută, precisă în sentimente nemărturisite, haotică în intenţii şi în expunere, a rezumat în cadavrul eroului, pe care patria îl plîngea în clipele acelea, toate virtuţile unui neam blînd, supus şi de ispravă, care-şi croise drumul lui printre popoare cu buzduganul voievozilor în mînă, cu evlavia strămoşilor în suflet, cu înţelepciunea boierilor pe frunte, cu smerenia şi cuminţenia ţăranilor la picioarele tronului, pînă

în zilele de grele încercări, dar binecuvîntate de Cel-de-Sus, ale cuvioasei Măria şi-ale lui Ferdinand cel loial, care nu vor putea să nu vadă odată şi-odată că, printre slujitorii devotaţi ai patriei, ai Coroanei şi-ai dinastiei, se găsesc şi alte inimi destoinice să se jertfească pentru ţară decît ale becisnicilor trecutului.

Dacă aplauzele n-au pîrîit după ultimele cuvinte ale oratorului, n-au fost de vină respectul cuvenit morţilor şi grava atmosferă a cimitirului, ci răspunzătoare a fost inflexibila disciplină ostăşească. în schimb, din toate părţile, din lături, din spate, de peste groapă, mîini nenumărate şi viu emoţionate s-au întins spre dînsul. Apostolul le strîngea cu ruşinată modestie, ca o răsplată, pe cînd ofiţerii de serviciu, înşiraţi pe două rînduri, făceau respectuos loc spre tribuna improvizată excelenţei-sale domnului ministru de interne.

Excelenţa-sa era un om gras, ca umflat cu ţeava, greoi în mişcări şi vioi la minte, cu mici ochi porcini, plini de şiretlic şi de isteţime în faţa buhavă, lipsită de expresie, dar nu şi de oarecare ciudată şi misterioasă putere de atracţie. Era stăpînul de fapt al ţării. I se spunea simplu, cinstit, familiar, prieteneşte : Porcul ; nu într-atît pentru grăsimea aparentă a trupului, cît pentru tăinuitele, dar incontestabilele lui calităţi sufleteşti. Cu el n-aveai nevoie să umbli pe zece drumuri. Era de ajuns să mişti din urechi. Te ghicea. Te mulţumea. Nu-1 revoltau turpitudinile. Nu-1 scandalizau ticăloşiile. Nu-1 indignau trădările, vînzările, gheşefturile, hoţiile. Avea pentru toate o explicaţie. Pricepea orice. Tolera pe oricine. Spunea lucrurilor pe nume şi oamenilor pe şleau ce ştia că aşteaptă de la dînsul.

După ce adusese lui Nelu condoleanţele guvernului şi pe ale lui, personale, îl luse de braţ şi-i şoptise :

— Vino pe la mine, tinere !... Dacă ai dificultăţi cu fiscul, cu moştenirea... vino la mine ! Le aranjăm noi pe toate... Aranjăm şi cu armata... Vii de pe front ?... Vrei să te mai întorci ?... Nu fi copil !... Las', că aranjez eu şi asta.

Iar cînd a simţit în fraza interminabilă a apostolului de la Văleni, sub entuziasmul patriotului, acreala opozantului, şi-a lăsat prudent pleoapele în jos, ca să nu i se vadă viclenia ochilor, şi şi-a spus :

„O fi terminat zahărul... sau brînza... Să-i mai trimet o putină... Să-i comand şi-o carte... Despre ce naiba să-1 mai pun să scrie ?... Despre aliaţi ?... Prea o să-i laude... Despre rege ?... Prea o să-1 lingă... Despre..."

Tocmai căuta un subiect tăiat pe talia irascibilului istoric în resursele creierului lui plin de ingenioase subterfugii, cînd ofiţerii i-au deschis, curtenitor, drumul spre tribună. Povîrnişul era repede. Noroiul lunecos. Excelenţa-sa înainta cu anevoie. Un locotenent îl trăgea respectuos de-o mînă ; alţi doi îl urcau, cu evlavie, ca pe sfintele moaşte, de subţiori. S-a urcat în sfîrşit. N-a apucat, însă, să se instaleze bine şi să deschidă gura. Deodată, ca din senin, o mare mişcare s-a produs în rîndurile armatei. întrebări. Răspunsuri. Un coif cu penaj alb plutea peste capetele ostaşilor. Dispărea ca o barcă de argint înghiţită de vftluri ; apărea iarăşi. Un militar l-a recunoscut, de departe :

— Aghiotantul regal !

„Ce-o mai f| ?" s-a întrebat Porcul.

—• Te pomeneşti că vine regele ! şi-a dat cu părerea un civil.

Ministrul a ridicat din umeri. Aştepta intrigat. Asistenţa, emoţionată, tăcea. Spintecînd valurile omeneşti, în zgomot răsunător de săbii şi de arme clintite din loc, aghiotantul regal se apropia. La doi paşi de groapă, mai alb la faţă decît fireturile care-i brăzdau pieptul, s-a oprit şi-a spus gîfîind :

— Domnule ministru... Excelenţă... Maiestatea-sa vă invită... vă roagă să veniţi de urgenţă la palat.

— Bine... O să viu... Viu, cum oi termina...

— Imediat !... excelenţă.

— S-a întîmplat ceva ?

— Da.

— Ce?

— Confidenţial.

Porcul nu credea în gravitatea lucrurilor, care pot fi aranjate totdeauna, şi nici în precara realitate a confidenţelor. Ştia el, dintr-o lungă experienţă, că secretele de stat sînt ca şi secretele de alcov : ştie satul ceea ce

nu ştie statul sau bărbatul. A invitat, prin urmare, pe aghiotantul regal să se urce pînă la dînsul şi să-i spuie la ureche ce se întîmplase. Aghiotantul regal s-a înclinat. Un gol s-a făcut în jurul lor. Ştirea a căzut numai în urechea Porcului. Dar — cum se cădea vremurilor şi ţării — din urechea Porcului a luat-o şi-a răspîhdit-o vintul. In mai puţine clipe decît e nevoie ca să fie aşternută pe hîrtie, vestea a trecut din om în om, din gură în gură, umflată, exagerată, grea de temeri necunoscute, mai încărcată şi mai grea încă de speranţe ilimitate, pînă ^încoIcT"de zaplazul cimitirului, de-a lungut~7naha^ lalelor, în tîrguri, în sate, în cătunuri, în bordeiul săracului, ca şi în cugetul cărturarului, oriunde mai bătea o inimă, mai licărea o conştiinţă sub spăimîntătoarea şi Jmplacabila vitregie a zilelor.

"""" Izbucnise revoluţia ! Tronul ţarilor se prăbuşise. PămîntuTera zguduit ca de un cutremur. Petrogradul ardea. Limbile de fiăeări-lingeau cerul, înroşeau zarea oamenilor, se răsfrîngeau, cu reflexe sumbre desînge şi de nădejde, pînă şi în mocirla căcainelor româneşti. Toţi au simţit ; şi românul cel mai nevoiaş la minte a trebuit să simtă în zilele acelea trecînd ceva peste dînsul, care-1 depăşea. Ce mai însemna războiul ! Ce mai însemnau patriile ! Ce mai însemna stîrvul colonelului Hotnog, închis în cosciugul lui de stejar, sub faldurii steagului tricolor !

Cimitirul se golise.~~SoareIe apunea. Groparii îşi vedeau liniştit de treabă. Prietin de zile bune, ca şi de zile rele, Tănase s-a apropiat de Nelu, i-a luat braţul, a crezut că e de datoria lui să-1 sprijine şi, cu capul proptit în piept, i-a spus :

— Asta ne mai lipsea acum !...

Nelu s-a trezit ca dintr-un somn adînc. S-a uitat mirat în jurul lui. A privit în ochi pe Tănase. A privit în fundul, groapei. A privit cerul. A respirat, pînă în adîn*cul plămînilor, aerul rece, cu miros de primăvară. Şi tîrziu, ca un ecou, i-a răspuns :

— Da... poate... ai dreptate... Asta ne lipsea.

CARTEA A TREIA

Fă-mă, marnă, cu noroc
Şi aruncă-mă şi-n foc /...

In foc a fost aruncată România. Nu într-un foc, nu în zece, ci într-o sută şi-o mie de focuri. Foc în văgăunile Carpaţilor, foc şi prăpăd de-a lungul şi de-a latul ţării, oriîncotro nimereai cu ochii, foc pînă şi-n apele Dunării. Nici scule, cum spuneau cătanele, n-am avut ; nici generali, cum mărturiseau aliaţii, n-am avut. Foc şi pîrjoPaTost pe capul nostru.

Şi, cu toate astea, iată, dacă am avut şi fiindcă ,*Am* avut, mai bine decît un car de minte, un dram de noroc, nu numai că ţiu s-a prăpădit ţara pentru asta, ba, dimpotrivă, s-a mărit de două ori pe cît era, praf şi pulbere s-a ales din duşmani, au luat-o nemţii la sănătoasa, fără să mai dăm iureş printr-înşii, s-au cărăbănit bulgarii de la „Capsa", fără să mai strige : „Ţal ! că plec..." ; [...] şi domnii de la Iaşi au putut să revie în capitala României mari, falnici,_ca şi cum ei ar fi făcut-o, trufaşi, ca şi cum ei ar fi trecut prin foc, făloşi^şi lăudăroşi, ca musca sub coada vitei trudite care se întoarce de la arat. Pe străzi, în cafenele, în cofetării nu mai aveai loc de dînşii. Calea Victoriei, de la Poştă pînă la capul Podului, era o apă de mîndre şi intacte uniforme ofiţereşti. Femeile n-aveau ochi decît pentru ele. Braţele lor, aceleaşi braţe care, încolăcite după gîtul învingătorului vremelnic, îi domoliseră mînia şi-i muiasera puîerîîe [...], se deschideau acum, larg, ospitalier, adeseori pe veresie, numai în cinstea şi de dragul alor noştri.

Privind existenţa prin prisma aceasta triunghiulară, care de cînd lumea, a încîntat mintea oamenilor cu, mi-

rajuri fermecătoare, cum ar fi putut eroii de la Iaşi să nu-şi imagineze ca războiul e un permanent prilej de cuceriri, o veselă şi inepuizabilă sursă de aventuri galante. Se temeau că se sfîrşise. Visau să-l reînceapă. Şefii oştirii s-ar fi mulţumit cu un marş triumfal asupra Budapestei. Oamenii politici, marii proprietari, marii bancheri, marii beneficiari ai războiului nu s-ar fi oprit decît la Moscova. Din cabinetele miniştrilor porneau tatonări discrete. Din saloanele legaţiilor, prin canalurile presei, se răspîndeau lozinci bătăioase. In rîndurile elitei domnea duhul războiului. Pe străzi mişunau agenţii. La „Capsa" trona Tănase.

In vechea cafenea ciocoiască, unde, de cînd o pîngăriseră bulgarii, oricine putea să intre şi să iasă ca la moară, maiorul Tase Bojoceanu, fiindcă era maior acum, îşi stabilise marele lui cartier general.încunjurat de simpatia obştească, în zarva de larvă ovreiască a noii clientele, aducea ultimele ştiri politice din anticamerele miniştrilor, culegea impresii, distribuia zîmbete, discuta, perora, înflăcăra. Raţionamentul lui era simplu. Argumentele, Trezistîbile. Erau ale mai tuturor factorilor noştri răspuhzătorriiin epoca aceea. Ca şi BrătianuŢ^Tănase îşi spunea : „Cu duşmanii dinafară am isprăvit-o. E momentul s-o isprăvim şi cu duşmanul dinăuntru !" Pentru el, ca şi pentru toate mărimile zilei, noţiunea duşmanului dinăuntru se rezuma la cîţiva nemţofili impenite^ pocăiţi şi se întindea apoi, vagă, imprecisă, indefinită^ incomensurabilă, asupra tuturor categoriilor sociaTe^care scăpaseră numai cu oasele şi cu pielea din război, care n-avuseseră, în panica retragerilor, nici vagoane calde la dispoziţie, nici sfinţi la Ierusalim. Pensionari neplătiţi, funcţionari prost plătiţi, ţărani fără pămînt, muncitori fără lucru, de fcum îndrăzneau să pomenească de drepturi ! sau să-şi ceară drepturile altfel decît cu îngenuncheată plecăciune, f erau repede clasaţi şi definitiv etichetaţi] sub rubrica elastică a bolşevismului !

Cîncl vorbea de bolşevismul lor, ca şi cum Lenin i-ar fi luat cine ştie ce moşii sau Troţki niscaiva acareturi, maiorul Bojoceanu vedea roşu înaintea ochilor. Se bătea cu pumnul în pieptul plin de decoraţii. Făcea spume la gura umedă încă de sărutările Piei. Gemea şi scrîşnea

în sinea lui. jAmeninţa la „Capsa". Denunţa forurilor înalte. Băga **groaza** în nenorociţii care îi încăpeau pe mînă la cazarma din Dealul Spirii, unde îşi avea instalate birourile Curţii Marţiale.

Ca uzine în plină producţie, curţile marţiale lucrau pe brînci. Nu mai prididеau să ancheteze, să trieze, să judece, să conidamne. Din zorii zilei şi pînă tîrziu după miezul nopţii, telefoanele zbîrnîiau, ordinele plecau, preveniţii intrau, dulapurile se umpleau şi plesneau de mulţimea dosarelor.

Maiorul Bojoceanu, cu muncitorul aiurit în faţa lui, răsfoia sumbru dosarul inculpatului. Găsea de toate în cele două sau trei sute de pagini şnuruite şi parafate : cărţi poştale ilustrate, acte de botez, contracte vechi de chirie, chitanţe de plată, descărcări, liste de bucate, almanahuri suspecte, statute sindicale, scrisori de la ibovnică, tot ceea ce, în sfîrşit, agentul de Siguranţă, care nu ştia să citească, găsise scris negru pe alb în sertarele, în cufărul sau sub mindirul prevenitului. Răsfoind imv pacient foile dosarului, maiorul strîmba din nas. Era nemulţumit. Nu găsea ce căuta. Deodată, însă, ochii i se luminau, un zîmbet dur îi încremenea în colţul gurii, Intre două pirograme de cinematograf, pitită, pierdută printre zeci de foi volante, zărea o cărţulie cu scoarţa roşie. Corpul delictului ! Numele doqtorului Racovski pe ea.

— Dar asta ? ! întreba el, cu flăcări în ochi, bătînd cu pumnul în broşura subversivă. Ce cată asta la tine ?... Ce cată, mă, dacă nu eşti bolşevic ?

— Care asta, s'trăiţi, domnule maior ? îndrăznea în cele din urmă să întrebe prevenitul, îngrozit.

— Care asta ? ! urla ca un ieşit din minţi comisarul regal. Care asta ? Hai ? Te faci că nu mă înţelegi ?... Eu citesc pe Racovski ? Eu sînt de-ai lui Racovski ?... Eu i-oi fi pus cartea în dosar?... Eu am pus-o, mă!... Răspunde^ho^ul?» că bag sabia în tine !

Sărea de la masă. Se proptea cu pumnul în pieptul muncitorului. Muncitorul recunoştea, pierdut, uluit :

— N-aţi pus-o dumneavoastră...

— Cine-a pus-o atunci ? Cine ţi-a dat-o ? Cu cine ai uneltit ? Răspunde, mă ! N-aştepta să-ţi scot vorba cu cleştele din gură. Cu măsele cu tot o să ţi-o scot ! Iţi

scot eu pe nas bolşevismul! De-ai lui Racovski, hai !... înțelegere^ cu inamicul?... Las' că te-nvăț eu minte!... Scrie, grefierule :^Tnguipatul recunoaşte că cartea lui Racovski a fost găsită asupra lui..." L-ai cunoscut, mă, pe Racovski ?

— Nu... da... l-am auzit, de !... ca tot muncitorul, la întruniiL. pe vremuri.

— La întruniri, hai ?... De asta-ți arde ție, de întruniri, prăpăditule !... ofticosule !... Abia te ții pe picioare !... N-ai haine pe tine !... Şi te ții de întruniri ?... Scrie, grefierule : „Inculpatul recunoaşte că a luat contact cu numitul Racovski..."

Grefierul scria. Scria zi şi noapte. Declarații, mărturii, interogatorii, confruntări, denunțuri fățişe că, în strada cutare, la numărul cutare, se adunau în fiecare seară parlagiii de la abator sau ucenicii de la „Lemetru" ; denunțuri mai pe ocolite, mai în doi peri, că fata lui Teleleu Giambaşul sau nevasta lui Andronic Ochirăi se avuseseră, sub ocupație, cu nişte gradați de la Comandatură ; uneori şi denunțuri mai grave, încuiate repede cu cheia în biroul comisarului regal, privitoare la operațiile unui cunoscut angrosist, la tratativele cu nemții pentru vînzarea unui mare ziar patriotic sau la fiul unui bancher care dezertase de pe front. Pe dinaintea biroului lui Tănase, ca prin fața duhovnicului sau a tejghelelor negustoreşti în zilele de mare dever, se perindau fel şi fel de oameni, fel şi fel de mutre şi de chipuri, simandicoase sau smerite, de toate vîrstele, de ambele sexuri, de sus şi de jos, cu proptele sau fără proptele, singuri sau cu baioneta jandarmului la spate. Mulți intrau. Puțini ieşeau. Şi cei care ieşeau nu ieşeau întregi. Milionarii îşi lăsau cuvenita zeciui^lă. Pîrliții, neavînd altceva mai bun pe dînşii, îşi lăsau pielea sau năravul bolşevic. Intervențiile, călduroase îndeobşte şi insistente pentru cei dintîi, tulburau arareori conştiința magistratului şi sensibila cumpănă a justiției militare în favoarea celor din urmă. O singură dată i s-a întîmplat lui Tănase s-audă, cu surprindere, un glas şi pentru dînşii.

Era pe la nouă dimineața. Frig de mama focului afară. Cald şi bine în cabinetul comisarului regal. Răsturnat în fotoliul lui englezesc, luat de rechiziție, Tănase căsca

de-i veneau lacrimi de plăcere în ochi şi-şi întindea brațele pînă ce-i trosneau oasele din încheieturi. Nu dormise toată noaptea. îi trăsese un pui de chef, cu muieri şi lăutari, cum nu mai făcuse de la Iaşi. Era rupt de oboseală. Dar datoria îl țintiiia locului. Datoria înainte de toate. Aştepta un telefon de la Haită.

Cam bănuia el despre ce putea să fie vorba. De trei zile Siguranța aresta pe capete. .Haită, personal, conducea operațiile. îşi dăduse demisia din armată şi, reinstalat, cu un grad mai sus, în serviciul nobilei instituții de stat, făcuse un apel prietinesc la Tase, din ajun, să nu se mişte de la cabinetul lui pînă ce nu l-o chema el la aparat.

— De ce, mă ? îl întrebase Bojoceanu.

— O să vezi...

— Ai pus laba pe ei ?

Haită n-a răspuns. Nu încredința nimănui secretele lui de stat. A făcut numai cu pumnul strîns un semn, o răsucitură, ca şi cum ar fi avut o cheie între degete şi-ar fi întors-o, definitiv, într-o broască imaginară.

Tănase a înțeles. Deşi era mahmur şi frînt de oboseală, aştepta cu încredere. „Te pomeneşti c-a pus laba pe ei ! se gîndea el. Dacă a descoperit şi tipografia clandestină, i-a pus Dumnezeu mîna în cap !... E priceput. E dat dracului. Ce-i al lui e-al lui... Să rămîn bine cu el."

Atunci a zbîrnîit telefonul.

Un glas cunoscut, dar care nu era al lui Haită, a întrebat de domnul maior Bojoceanu. Maiorul a răspuns plictisit :

— Aici Bojoceanu... Maiorul Bojoceanu... Alo !... cine-i acolo ?

— Aici... Aici... Vorbiți, vă rog !... aici... eu...

— Care eu ?

— Eu... eu...

— Spune o dată, omule ! Vrei să-ți trîntesc aparatul în nas ? Alo !... care eu ?

— Eu... taică-tău... Nu te supăra, Tănase... aici . eu... eu... Stan Bojoc...

Maiorul Bojoceanu s-a încruntat şi s-a oțerit :

— Dumneata eşti ?... De ce nu spuneai, omule !... Ce vrei ?... Alo !... Spune mai repede ce vrei! Ştii că n-am vreme de pierdut.

Pe Tănase l-au trecut două rînduri de năduşeli pînă ce-a putut să afle din gura lui taică-său, zăpăcit şi fîstîcit, la celălalt capăt al firului, că domnişorul Nelu se întorsese de la moşie fără coniţa Mălina şi că dorea mult să-l vadă şi să-i vorbească. Cu aceeaşi dificultate l-a făcut să înţeleagă şi să repete că o să treacă el pe la dînşii, dacă n-o putea astăzi, mîine cel mai tîrziu.

A trecut în aceeaşi zi. Cu Haită o isprăvise repede. Il făcuse să aştepte degeaba. Nu descoperise nimic nou. Nu pusese mîna pe nimeni. Ba i s-a părut chiar că-l găsise mai abătut ca de obicei, bosumflat şi trăsnit, li scăpase şi-o vorbă mare :

— Mă !... e ceva la mijloc. Ce-o fi ? Cine-o fi ? Dacă n-aş dormi cu el în casă, l-aş bănui şi pe tată-meu !...

Vorba l-a impresionat pe Tănase. L-a pus pe gînduri. L-a urmărit tot restul zilei. N-a uitat-o decît pe înserate, cînd, de departe, şi-a revăzut uliţa copilăriei şi casa, mai joasă, parcă, mai dărăgănată de cum o avea în minte, şi, prin porţile de fier, dincolo de grajduri, grădina, vechea lui grădină de altădată, cu pletele copacilor bătrîni albe de zăpadă.

Ceva trist, ca un regret, i-a înfăşurat mai întîi sufletul. Apoi un sentiment înviorător de sănătate, de încredere în el însuşi. Abia doi ani şi ceva se împlineau de cînd nu mai călcase pragul caselor boiereşti ; şi cîte nu se schimbaseră de-atunci în lume ! Cine mai ştia de colonel ? Cine mai auzea de Nelu ? Unde mai erau măririle de odinioară ? Ce era el însuşi cînd plecase la război ? Şi ce era acum !

S-a îndreptat, călcînd apăsat şi sigur pe pămînt, spre treptele peronului. A urcat scara cea mare cu paşi elastici. A ezitat un moment numai, cînd a ajuns în capul scării. Stan îi ieşise înainte, cu ochii umezi, cu faţa iluminată de fericire, cu braţele lipite de vipuşca pantalonilor, neîndrăznind să i le întindă. El l-a bătut protector pe umeri şi s-a grăbit să-l întrebe de Nelu. Nelu tocmai apăruse în pragul biroului. Nu-l aştepta. Cu atît

mai mare i-a fost bucuria. L-a îmbrăţişat şi l-a poftit să intre :

— Am musafiri, dragă Tase... Nu !... nu ne superi... Cum poţi să te gîndeşti la aşa ceva ! Dimpotrivă... Sînt numai prietini... Oameni de inimă... îmi pare bine c-o să-i cunoşti şi tu.

Biroul colonelului Hotnog era acelaşi. Nimic nu se schimbase într-însul. Doar oamenii erau alţii. In fotoliul larg de piele din faţa mesei stătea un bătrîn. Il privea cu ochi obosiţi, blînzi şi buni. Nelu şi-a luat prietinul de braţ şi l-a dus mai întîi la dînsul :

— Domnul Dobrogeanu-Gherea, marele nostru critic. Desigur, Tase, că ai auzit şi tu de maestrul Gherea.

— Fireşte !... Cum să nu !... Mai e vorbă !... îi asigura el pe amîndoi, înclinîndu-se din mijloc şi zdrăngănindu-şi sabia. Cine nu cunoaşte pe maestrul Gherea. Pe vremuri, cînd făceam ziaristică, fiindcă, de ! ca tot românul, am ţinut şi eu un condei în mînă, a fost cît pe ce să-i cer un interviu. Ai scăpat ca prin urechile acului, domnule Gherea!... Dacă nu erai socialist, nu scăpai!... Zău, nu scăpai !...

Bătrînul îi strîngea mîna, modest, cu acelaşi zîmbet bun în ochi şi pje buze, fără să-i răspundă. Ca să-şi facă datoria de gazdă sau ca să schimbe vorba, Nelu s-a grăbit să-l prezinte celorlalţi invitaţi : doctorul Cantacuzino... profesorul universitar Voinov... profesorul Parhon... alţi cîţiva oaspeţi cu titulaturi tot aşa de respectabile.., şi fruntaşul socialist Ion Frimu.

Tănase, instinctiv, fără voia lui, ca şi cum ar fi călcat în gol sau pe un şarpe, a schiţat un pas îndărăt. N-a apucat, însă, să-l facă. S-a oprit la timp. Decoraţiile i-au zăngănit pe piept. A încercat să zîmbească şi să glumească :

— încîntat, domnule Frimu !... Nu-mi lua în nume de rău surpriza. M-aş fi aşteptat mai curînd să fac cunoştinţă cu dumneata la Curtea Marţială.

A făcut el singur haz de spiritul lui. Ceilalţi s-au mulţumit să zîmbească binevoitor. Frimu, fără să-i răspundă, l-a privit cu ochi vineţi, duri şi reci. Conversaţia, un moment întreruptă, a continuat aşa cum începuse, uneori mai potolită, alteori mai aprinsă, în jurul problemelor vremii.

Doctorul Cantacuzino îşi afirma sus şi tare nestrămutata lui încredere în generozitatea Franţei. Nu putea să admită că Franţa Comunei, Franţa Marii Revoluţii, călcînd în picioare toate sentimentele, toate principiile care i-au făcut gloria şi mărirea, va stărui mereu în atitudinea ei actuală. Neînţelegerile dintre ea şi revoluţia rusească i se păreau trecătoare. Le atribuia mai curînd unei mutuale lipse de comprehensiune decît unor porniri sau interese vrăjmaşe.

Bătrînul Gherea se îndoia. Fruntea lui obosită se clătina uşor. îşi trecea des palma peste fruntea dezgolită, o frămînta cu degete neliniştite, ca şi cum ar fi vrut să extragă dintr-însa un sîmbure de lumină şi de adevăr. Credea şi el în generozitatea Franţei. Credea în generozitatea tuturor popoarelor. Dar popoarele au arareori dreptul şi posibilitatea să vorbească ele însele. în numele lor vorbesc mai totdeauna alţii. în numele Franţei vorbeau azi militarii ei, industriaşii ei, bancherii şi oamenii ei de afaceri, o plutocraţie implacabilă, cu rădăcini adînci în vechi aşezăminte sociale, în tradiţiile intelectualilor ca şi în egoismul micului proprietar rural. Cum ar putea să înţeleagă Franţa aceasta — suprapusă Franţei proletare şi conducătoarea de fapt a naţiunii — suflul revoluţiei ruseşti !

— Aţi vorbit de micii proprietari, domnule Gherea, a îndrăznit să-l întrebe Nelu. Dar dacă s-ar găsi un mijloc de împăcare între concepţia integrală a comunismului şi individualismul ţăranului, nu credeţi dumneavoastră că Occidentul ar putea şi el să se adapteze comunismului ?

— E posibil... i-a răspuns Gherea. Viaţa popoarelor, ca şi viaţa indivizilor e făcută din concesii, din adaptări succesive... din tranzacţii mai mult sau mai puţin onorabile... a adăugat el cu un zîmbet îngăduitor şi cuminte.

— Asta nu !... Niciodată ! i-a replicat Frimu. Revoluţia rusească...

— Revoluţia ! l-a întrerupt bătrînul Gherea. Revoluţia, tovarăşe Frimu?... Dar ce este revoluţia decît o evoluţie întîrziată ?...

Tănase asculta atent. Nu prea înţelegea mare lucru Nu se simţea tocmai la largul şi în apele lui. Dar se simţea liniştit. Titlurile universitare îl impresionau. Numele doctorului Cantacuzino îi impunea. Urmărea discuţia cu interes. Căta un moment prielnic ca să intre şi el în vorbă, să-şi spuie şi el cuvîntul. A crezut că reflecţia înţeleaptă a lui Gherea îi oferea prilejul aşteptat. L-a aprobat zgomotos :

— Bravo ! domnule Gherea. Să trăieşti, maestre ! Aşa înţeleg şi eu. Nu mi-e teamă de evoluţie. în fundul inimii, oricît de militar aş fi în suflet, sînt şi eu socialist. Admit socialismul... Toţi sîntem, mai mult sau mai puţin, socialişti... Dar bolşevicii ?... Să mă ierte domnul Frimu. Dar spun şi eu ca dumneata : asta nu ! şi basta !

— Ce-aveţi, în special, să le imputaţi bolşevicilor ? l-a întrebat Frimu, înfigîndu-i în ochi o privire albastră şi dură ca oţelul.

Lui Tănase i-a sărit muştarul. Ar fi răspuns bucuros maestrului Gherea. I-ar fi plăcut să discute cu doctorul Cantacuzino. Dar cu Frimu ! I-a replicat tăios :

— Ce am cu bolşevicii ?... Am, domnule. [...] Oameni, domnule, sînt bolşevicii?! Fiare, domnule!... Bestii turbate !... Ai văzut cum au masacrat familia imperială ?... ca pe cîini !

Ţăcălia lui Frimu se agita. Pumnii lui masivi de tîmplar i se strîngeau. Fălcile puternice mestecau un răspuns, greu ca o piatră de moară. Speriat, Nelu i-a luat răspunsul din gură. Făcîndu-se că glumeşte, l-a ameninţat pe Tănase cu degetul :

— Ia seama, Tase ! Aduci tu singur apă la moara lui Frimu. îi dai răspunsul de-a gata. N-ar avea decît să-ţi amintească paginile cele mai elementare ale istoriei. Le ştii şi tu. Englezii, care numai barbari nu sînt, au executat pe Carol al lor. Francezii, care nu sînt ruşi, care nu sînt sălbatici, au dat pe mîna călăului nu numai pe Ludovic, dar şi pe nevastă-sa. Recunoaşte, Tase ! Toate popoarele, cu adevărat mari, la momentul oportun, şi-au ucis regii sau împăraţii.

— Numai noi... a bombănit Frimu.

Din fericire, Tănase nu l-a auzit sau s-a făcut că nu-l aude. în fond, era mulţumit de el însuşi. îşi făcuse datoria. Luase apărarea tronului. Salvase aparenţele. Nimeni nu putea să-i pretindă mai mult. Mai ales că în inima lui, ca în inima imensei, covîrşitoarei majorităţi a ro-

manilor, Tănase se sinchisea de regi şi de dinastii ca de papucii Maichii Domnului. Puteau să se dea suveranii de-a berbeleacul peste cap, să se ducă nouă şi cu-a brînzii zece, nu era el, Tănase, omul care să mişte barem degetul cel mic de la mîna stingă ca să-i oprească din rostogol. Nici el. Nici alţii. Cît regii trăiau, însă, şi aveau în mîini pîinea şi cuţitul, era altă chestie. Măcar de formă, de ochii lumii, trebuia să le ia apărarea. El îi apărase. Avea conştiinţa împăcată. De-aceea n-a auzit bombăneala lui Frimu, şi cînd, în zgomotul scaunelor mişcate din loc, printre musafirii care se pregăteau de plecare şi-şi luau rămas bun unii de la alţii, Nelu i-a atins uşor braţul şi i-a şoptit la ureche :

— Mai stai, Tase... vreau să-ţi fac o mare rugăminte !.., el i-a răspuns vesel :

— Stau, Nelule. Cum să nu stau ! Poţi să mă rogi ce vrei, mă ! Ştii de mai înainte că ţie nu pot să-ţi refuz nimic.

în biroul răposatului colonel Hotnog au rămas singuri. Tănase s-a uitat un moment în jurul lui. L-au năpădit amintirile. Fotoliul colonelului. Scrumiera colonelului. Covorul în mijlocul căruia se oprise fricos, intimidat, cînd, pentru întîiaşi dată, venise de la împărţitul premiilor cu un maldăr de cărţi la subţioară şi cu coroana pe cap. Masa colonelului, la care scrisese atîtea articole războinice... Călimara... condeiul... Toate, aşa cum le lăsase. Pe cît putea să i se moaie şi lui inima, i s-a muiat. A întrebat pe Nelu, cu glasul uşor alterat de emoţie :

— Ei, Nelule, spune ce vrei !... Ce pot să fac pentru tine ?

— Ceva greu, Tase... Nu ştiu cum să-ţi spun... Mă tem că n-o să se poată.

— N-o să se poată !... Mă ! nu fi prost !... Ce nu se poate la Dumnezeu şi în ţara românească !

— Asta-i aşa... a zîmbit Nelu. Ai dreptate. îmi dai un pic de curaj. Uite despre ce este vorba, Tase. în zilele din urmă s-au făcut o mulţime de arestări. Nu ştiu pentru ce s-au făcut şi nu mă interesează. Printre arestaţi, însă, e şi o persoană la care ţiu... E la tine... Mi s-a spus că e arestată la cazarma din Dealul Spirii... Numai de tine

depinde... Aş vrea... Te rog, Tase, dacă se poate, s-o pui în libertate.

— Cum îl cheamă, mă ?

— Nu-i un bărbat, Tase... E o domnişoară... o fată...

— O fată?!...

Ochii lui Tănase îi rîdeau în cap. Gura îi rîdea pînă la urechi. îşi spunea înveselit : „Nelu... şi o fată !..." Se uită la el ştrengăreşte :

— Frumoasă, mă ?... Cu picăţele ?...

— Nu prea frumoasă, Tase.

— Are-atunci pe vino-ncoace ?

— Poate... Nu ştiu... Nu e ceea ce crezi tu.

Tănase îşi urma gîndul :

— Nici frumoasă !... Nici dată dracului !... Ce-ţi pasă atunci de dînsa !... Las-o, mă, să mucezească în închisoare.

— Te rog... Tase !

Era atîta căldură în rugămintea lui Nelu şi în mîna care-i strîngea braţul atîta mută insistenţă, încît Tănase s-a lăsat înduplecat.

— Bine, mă !... S-o pun în libertate. Slută, pocită, bolşevică, cum o fi... Fiecare cu gustul lui... Vorba ăluia... *De gustibus...* Cum spuneai c-o cheamă ?

— Lenuţa.

— Şi mai cum ?

— Lenuţa Floareş.

„Lenuţa ?... Lenuţa Floareş ?" repetă Tănase în gînd. Parcă-i spunea ceva numele ăsta. Parcă-1 mai auzise. Cînd ? Unde ? Nu-şi aducea aminte. Probabil vreo marţafină... Vreuna cu care se culcase... Asta ar avea haz ! Noroacele lui Nelu !... Era scris, pesemne. Era un făcut să-i calce mereu pe urmă, să-i ia îmbucătura de la gură, să-i sufle caimacul de sub nas.

Presupunerea îl amuza. „Chiar dacă o fi vreo bolşevică, îşi spunea el, îi dau drumul. îi mai dau o dată poalele peste cap şi-i dau drumul." Repetă, tare :

— Bine, Nelule ! Să ştii că-i dau drumul... o vorbă am... Mîine ţi-o trimit peşcheş.

— Tase, cum să-ţi mulţumesc ?

— Lasă, mă !... Ce să-mi mai mulţumeşti !... Ce nu fac eu pentru tine ?

II

Tănase s-a ţinut de cuvînt. A doua zi de dimineaţă, de cum şi-a scuturat voiniceşte zăpada de pe dînsul şi-a repezit un pumn, aşa, numai ca să-şi dezmorţească braţul, în falca ordonanţei, care-i trăgea pieziş mîneca mantalei, a chemat pe grefier şi l-a întrebat:

— Mă grefierule, avem noi aici vreuna pe care o cheamă Lenuţa Floareş ?

— Lenuţa ?... Lenuţa Floareş ? s-a gîndit scurt grefierul. Da, domnule maior ! Avem. Arestată de sîmbătă... In afacerea cu manifestele incendiare... Dosarul numărul treizeci de mii şase...

— Lasă dosarul ! N-am nevoie de număr. I s-a luat interogatorul ?

— Nu, domnule maior.

— Ai văzut-o ? O cunoşti ?... Cum arată ?

— Aşa şi-aşa.

— Bine, mă ! Spune-i să vie ! O punem în libertate. Fă-i actele... Vezi să nu fie nimeni pe-aici...

— Am înţăles, domnule maior !

înţelegea bine şi repede grefierul. Papugiu de mahala, crescut pe maidane, hîrşcîit cu viaţa, îi cunoştea pe vîrful degetelor rosturile şi resorturile, dedesupturile şi învîrtelile, le aproba cu un zîmbet fin sub mustăţile ca vrabia, răsucite din vîrf spre ochii şmecheri, le punea în aplicare pe măsura posibilităţilor lui de grad inferior, care erau totuşi mari în zilele acelea grele şi tulburi. Ce-i în mînă nu-i minciună, îşi repeta el înţelepţeşte, fie că era vorba de păsuiri, de întîrzieri în comunicarea mandatelor de arestare, de mituiri, de bacşişuri sau de muieri.

Făcînd stînga-mprejur, s-a mulţumit s-arunce din coada ochiului o privire plină de tîlc spre canapeaua cu telurile desfundate şi s-a dus el însuşi să deschidă, cu mîna lui, uşa închisoarei. Cu pumnii în şolduri, cu condeiul înfipt cuceritor după ureche, s-a oprit, însă, în pragul puşcăriei, trăsnit de putoarea care, amestecată cu aburi calzi, răbufnea prin uşa dată-n lături ca dintr-o gură de canal. Un moment s-a gîndit să se repeadă în gardian, să dea tava santinelele. Apoi, cuminte, s-a înfrînat. Puşcăria-i puşcărie ! Doar n-o să se spetească statul în cheltuieli pentru nişte ticăloşi de bolşevici.

Bolşevicii erau mulţi. Vreo două sute şi mai bine. Puşcăria nu era prea mare. Un vechi grajd de cai, cam de cincizeci de metri în lungime, pe vreo şase în lăţime, cu ieslele înşirate încă de-a lungul zidului din fund, fără pături fără mîndire, dar cu paie răspîndite economicos pe lutul bătut, care ţinea loc de podele. Nici scaune, nici mese, nici bănci nu erau. Singura mobilă îngăduită era un hîrdău, aşezat drept lîngă intrare, plin cu urină, şi în care pluteau petice de hîrtie peste materii grase şi informe.

Grefierul şi-a dus mîna la nas, prefăcîndu-se că-şi răsuceşte musteţile. Avea încă, împotriva aparenţelor şi-a necesităţilor meseriei, un rest de pudoare. Silindu-se să-şi dea glasului o intonaţie cît mai severă, a întrebat :

— Care dintre voi, mă, e Lenuţa Floareş ?

— Zent !... i-a răspuns din fund, din mijlocul unui grup compact de arestaţi, o voce caldă şi glumeaţă.

Peste capetele oamenilor, la lumina gălbuie a unui bec electric, grefierul a zărit un cap zburlit, cu păr de aur, cu nasul în vînt, cu buze rumene şi răsîrînte.

,,Nu-i tocmai de lepădat..." şi-a mărturisit el, în inima lui sensibilă atracţiilor sexului. îndulcindu-şi glasul, prin urmare, a chemat-o, cît putea el mai curtenitor :

— Ia fă-te-ncoa'... mamzelo !

— Poftim şi dumneata, *musiu,* pînă la noi, i-a răspuns fata, subliniind nostim pe „musiu". Sîntem bucuroşi de oaspeţi. Avem de toate. Apă chioară în loc de ceai, pe fundul ceştilor. Pîine mucedă... Şi colo... în hărdău... Poftiţi, domnule grefier !... Gustaţi, domnule grefier !

Fata rîdea provocatoare. Arestaţii rîdeau şi ei, mai în surdină. îşi dădeau cu coatele. Rînd pe rînd se uitau la capul grefierului şi la Lenuţa lor. Li-era la toţi dragă Lenuţa lor. Nu pentru că era fată sau pentru că era studentă — singura studentă venită printre muncitori dintre sutele şi miile de fîşneţe care n-aveau altceva mai grabnic de făcut, de cum treceau pragul facultăţilor, decît

[1] în ediţia întîi : ***paturi.***

să-şi dea cu trei rînduri de spoială peste obrajii dogoriţi de focul bucătăriilor părinteşti — ci pentru că era simplă, veselă, cu tragere de inimă la orice ai fi pus-o, îndrăzneaţă şi plină de curaj faţă de orice. Cînta *Internaţionala* sub nasul militarilor şi strecura bileţele, ştiri,, îndemnuri, ziare **şi tot ce-i era interzis** muncitorului — şi ce nu-i era interzis pe vremea aceea ! — sub nasul copoilor de la Siguranţă. Autorităţile aveau de furcă cu ea. Curţile marţiale o păşteau. Grefierul a simţit că e mai prudent s-o ia cu binişorul. I-a răspuns, ofensat,, dar împăciuitor :

— Hai, lasă gluma la o parte. Zău dacă-mi arde de glume acum. Ia-ţi catrafusele mai bine şi fă-te-ncoa' *l*

— Ce să iau ?

— Calabalîcul !... Hainele... Rochiile. Tot ce ai aici.

O paloare uşoară s-a întins pe faţa fetei. Vroia să pară tot veselă ; dar era rîndul ei să nu mai rîdă de data asta. A întrebat, cu jumătate de glas :

— Unde mă duceţi ?

— Nu ştiu... O să vezi...

Un muncitor, o namilă de om cît un munte, care era culcat pe-o rînă, s-a sculat atunci în genunchi, apoi în picioare, s-a proptit în faţa grefierului şi, după ce l-a măsurat lung, de sus şi pînă jos, a scuipat o dată în lături şi i-aspus răspicat :

— Ori spui unde-o duci... ori altfel de-aici, dintre noi, nu pleacă !

— Cum ! Nu pleacă ? Ai spus că nu pleacă ? Tu comanzi aici, mă ? Să vezi tu cum o să plece ! Căprar de gardă !... Unde eşti, căprar de gardă ? Crucea şi dumnezeii mă-tii ! Soldat! Ce stai ? N-auzi ?... Pune mîna pe dînsul !

Soldatul, cu baioneta la armă, a făcut, şovăind, un pas spre uşă. A vrut să-1 facă şi pe-al doilea. N-a mai avut, însă, timp. Din dreapta, din stînga, din fundul grajdului arestaţii răsculaţi au sărit ca un singur om. Un zid de piepturi baricada intrarea. Grajdul întreg urla, vocifera. Nu se mai înţelegea nimic. Nu se mai auzea decît un singur strigăt, acelaşi, monoton, sumbru, deznădăjduit :

— Tovarăşi !... Tovarăşi !...

Grefierul îi privea tîmpit. Venise cu gînduri bune, cu intenţii pacinice. Auzise el că bolşevicii sînt zurbagii [...] Dar orişicum ! Ce-aveau cu dînsul? Ce le făcuse ? Ce le spusese ? Ce-i apucase ? Ce streche dase într-înşii ? De unde avea el să ştie că muncitorii, oricît de ignobilă era puşcăria, preferau să moară acolo, în grup, strînşi cot la cot, lihniţi de foame, înţepeniţi de ger, străpunşi de baionete, decît să se despartă, măcar o clipă, unul de altul. Ştiau ei ce-i aşteaptă pe cei izolaţi. Nu era zi lăsată de la Dumnezeu în care cei mai buni, cei mai inimoşi dintre dînşii, să nu dispară fără urmă, pe tăcutele, ca şi cum i-ar fi înghiţit pămîntul. Cei plecaţi o dată din închisoare, ori trimişi de la o temniţă la alta, ori puşi în libertate nu mai ajungeau nicăiri, nu se mai întorceau, nu-i mai vedea, nu mai auzea nimeni de dînşii niciodată. Autorităţile nici nu-şi mai dădeau osteneala să anunţe : „Fugit de sub escortă". Prea fugeau mulţi ! Prea era bătător la ochi ! Se învechise clişeul. Opinia publică, obosită sau laşă, prefera să fie scutită de explicaţii. Iar muncitorii, decît să moară în şanţurile drumurilor, împuşcaţi pe la spate, singuri, mai rău decît dinii, preferau să moară făţiş, laolaltă, sub ochii tovarăşilor.

Hotărîţi, nestrămutaţi, cu pumnii strînşi, făceau din piepturile lor zid în faţa grefierului. Grefierul se gîndea :

„Să chem corpul de gardă ? Să intru cu baioneta într-înşii ? Să scot maţele din ei ? Să le-arăt cine sînt eu ? Să fac vîlvă de pomană ? Ce-o să zică domnu maior ? Ia să-i iau mai bine cu acadeaua..." i-a şoptit şmecherul maidanelor care veghea într-însul.

Scoţîndu-şi, prin urmare, tacticos o ţigară din încheietura tunicii, a cerut foc soldatului şi, cu capela dată pe ceafă, cu ţigara aprinsă atîrnînd în colţul buzelor, în poza familiară şi clasică a haimanalelor de uliţe, s-a adresat arestaţilor :

— Care e mai mare între voi aici, mă ?

— Nimeni !... Toţi !... Sîntem egali !... Sîntem tovarăşi !... au căzut răspunsurile, într-un tumult asurzitor de urlete şi de afirmări.

Grefierul i-a lăsat să se potolească singuri.

— Bine... Bine, mă !... Sînteţi egali... Dar n-o să vorbesc doar cu toţi ! Cu care dintre voi pot să mă înţeleg ?

Făcîndu-şi loc cu coatele printre tovarăşi, un copilandru apăru în faţa lui ; o stîrţntură de om să-1 dai peste cap cu un bobîrnac, agresiv, Insă vioi în mişcări, cu ochi aprinşi, cu părul dat vîlvoi pe spate, descoperindu-i fruntea largă şi palidă.

— Puteţi să vorbiţi cu mine, domnule grefier !... Şi adresîndu-se muncitorilor: Tovarăşi, să fim oameni de înţeles !

Spre surprinderea grefierului, arestaţii au tăcut, îmbunaţi, îmblînziţi ca prin farmec.

„Aha !... care va să zică 'mneata îmi eşti şeful lor ! şi-a spus grefierul în sinea lui. Tu-mi eşti capul răutăţilor. Tu mi-i întăriţi ! Lasă, ţingăule, că-ţi fac eu de petrecanie. Cuţu să-mi zici dacă..."

Şi amical l-a luat de braţ. I-a explicat, prolix, cu gesturi rotunjite, cu vorbe alese din vocabularul şefilor ierarjiidy-cum se prezintă situaţia. Au parlamentat vreo cinci minute, plimbîndu-se prin faţa grajdului. Din cînd în cînd se auzea glasul grefierului :

— Să crap *monşer !... Ma parol doner* dacă te mint...

Copilandrul nu prea avea aerul să-1 creadă. Ridica obiecţii. Punea condiţii : ba ca Lenuţa să nu-şi ia nimic cu dînsa, ba ca el sau altul s-o însoţească pînă la cabinetul comisarului regal. Condiţia asta din urmă, mai ales, nu surîdea grefierului, li strica socotelile. A primit-o în cele din urmă, mofluz, înrăit, cu-o perfidă restricţie mintală : „Las', că ţi-o coc eu ţie ! Scap eu fata... Dar tu, musiu, n-o să-mi scapi din gheară."

Acordul încheiat astfel şi supus aprobării obşteşti a fost adoptat cu entuziasm. Zidul de piepturi s-a deschis. Smulsă, ciufulită, veselă ca un cintez, Lenuţa şi-a făcut loc printre arestaţi.

De aproape, la lumina soarelui care rîdea cu dinţi printre hogegele cazărmii, Lenuţa nu mai era aşa de frumoasă. Mai curînd urîţică. Obrajii îi erau ofiliţi, buzele, veştejite, aurul părului, decolorat. Doar în ochii mari şi umezi, ridicaţi cu încredere spre tovarăşi şi numai către dînşii, strălucea o lumină albastră aşa de caldă, aşa de

vie, încît biata ei făptură, de copil chinuit fără vreme, părea scăldată în cerul dimineţii.

Grefierul n-avea însă cum s-o vadă. îi cîntărea sînii, striviţi sub bluza de stambă grosolană, îi măsura pulpele strînse sub doi coţi de stofă proastă. Le-a găsit slabe, uscate, bune cel mult pentru gustul domnului maior. Asta l-a liniştit. Fără să se mai gîndească la fată, fără regrete, a introdus-o în cabinetul comisarului regal.

„Să se spele pe cap cu dînsa, cum o şti, şi-a spus el. Eu să-mi văd de celălalt."

S-a întors, rînjind, către copilandru. Scurt, a făcut semn soldaţilor să-1 umfle :

— Pe sus cu el, mă ! La carceră cu el ! Acolo să-4-putrezească oasele.

Şi pe cînd nenorocitul, luat prin surprindere, ghiontit, şi strîns în pumni de fier, nici nu mai avea puterea să strige sau să se zbată, maiorul Bojoceanu, politicos şi reverenţios ca într-un salon de cocoşneţe din lumea mare, făcea onorurile casei domnişoarei Lenuţa Floareş.

— Vă rog, domnişoară !... Luaţi loc, domnişoară !... o îndemna el graţios, arătîndu-i fotoliul de piele din faţa biroului.

El însuşi, după ce i-a strîns amabil mîna, s-a răsturnat, picior peste picior, în fundul jilţului. Privindu-şi atent unghiile lustruite, se întreba ciyn să procedeze mâi elegant cu prietina lui Nelu. Se simţea în oarecare încurcătură, fiindcă, împotriva aşteptărilor lui, nu-şi aducea aminte s-o mai fi văzut vreodată. Probabil că nu se culcase cu ea. Se vedea bine că nu era de-alde alea. Deşi modest îmbrăcată, părea la largul ei, liniştită, nicidecum intimidată. „Trebuie să fie vreo fată de boieri scăpătaţi, şi-a rezumat el impresiile. Să mă port cu mănuşi." Dregîndu-şi glasul, a început, preţios şi căutînd cuvintele :

— Misiunea mea, domnişoară, recunosc, e destul de dezagreabilă... dar şi plăcută în acelaşi timp, fiindcă mi-a dat fericitul prilej să fac cunoştinţa dumitale.

Lenuţa Floareş şi-a ridicat din pămînt o păreche de ochi hazlii şi îndrăzneţi :

— Nu pot să spun că plăcerea e reciprocă, domnule comisar regal. Aş minţi. Detest minciunile convenţionale. Dar, nu-i aşa ?... nu m-aţi chemat aici ca să ne

spunem amabilităţi. Ce vreţi să aflaţi de la mine, domnule maior ?

„Ehehei ! îşi spunea Tănase, ascultînd-o. Asta nu umblă pe zece drumuri. Nu i se încurcă limba-n gură. Are pe dracu într-însa. Nelu, cît e el de nătăfleţ, ştie să le-aleagă. Să nu mă las nici eu mai prejos." Şi a continuat tare :

— Minunat, domnişoară ! îmi pare bine că netezeşti singură drumul. Să jucăm cu cărţile pe faţă. Mi se cere să te pun în libertate. Cineva, cam bănuieşti dumneata cine, stăruieşte din răsputeri pentru dumneata. Vezi, nu-ţi ascund nimic. Azi o să fii liberă. Poţi să te socoteşti de pe-acum ca şi liberă. Nu-ţi cer declaraţii. Nu-ţi cer mărturisiri. O să-ţi iau numai un interogator de formă şi... dacă se poate... dacă nu-ţi cer prea mult... o să te rog să păstrezi o amintire bună despre mine.

Lenuţa, uimită, mişcată oarecum, îl privea tot incredulă [1] :

— Puteţi să mă întrebaţi, domnule maior !

— Lenuţa Floareş, nu-i aşa ?

— Da.

— De cîţi ani ?

— De nouăsprezece.

— Născută ?

— La Izmail, în Basarabia.

— De religie ?

— Nici o religie... Nu sînt botezată... nu cred în Dumnezeu, nici în sfinţii şi popii lui.

— Evreică, atunci ?

— Romancă, domnule maior. Din părinţi neaoş români.

— De familie bună ?... onorabilă ?

— Bună ?... asta depinde de ce înţelegeţi dumneavoastră prin familile bună... Onorabilă, însă, asta da ! Tată-meu e muncitor la fabrica „Filaret", mama...

Lui Tănase îi scăpase condeiul din mînă. îşi bătea fata joc de dînsul ? îl lua la vale ? Fată de muncitor şi, nedusă la biserică, îndrăzneaţă ca la ea acasă în cabinetul unui comisar regal ? „Asta s-o spui mutului,

[1] **în ediţia a doua : *credulă.***

mamzelo !" s-a gîndit Tănase. Şi ca să-i arate că înţelegea şi el de glumă şi că nu se lăsa mistificat cu una, cu două, a întrebat-o pe franţuzeşte, cu accent inimitabil :

— *Petetră ke vu parle osi le franse, mamzel ?*

— *Mais jiaturellement... le jrancais, Vanglais et un peu Vitalien,* i-a răspuns Lenuţa într-o franceză impecabilă.

— Profesoară atunci ?

— Nu, domnule maior. Abia studentă. Studentă la Litere şi Drept.

Tănase s-a luminat. Instantaneu a stabilit legăturile dintre cauze şi efecte. Părinţi săraci. Fata studentă. învăţătura se ţine cu cheltuială. Nelu avea bani berechet. Simplu ca bună ziua. Era amanta lui.

A privit-o cu alţi ochi. S-a uitat mai insistent la dînsa. Nu i se părea tocmai frumoasă. Cum opinase şi grefierul, o găsea mai curînd prea slabă, prea sfrijită, cu umerii înguşti, fără sîni, sau aşa de mici, încît, ca două mandarine de furat ascunse sub cămaşă, abia dacă-i rotunjeau cutele bluzei. Hotărît, nu era pe gustul lui. De cînd cu Pia, îi era lehamite de mortăciuni, de femei ideale, trase ca prin inel, fine şi diafane ca fumul de ţigară. [...] Ce gust pe Nelu să-şi aleagă numai curci plouate şi pisici leşinate ! Leşinată ! Nu i se părea tocmai leşinată marţafina lui. Fireşte, nu era aşa cum ar fi vrut-o. Dar nici de dispreţuit nu era. Avea ceva într-însa picant şi iritant. în buzele răsfrînte ? în gropiţa din bărbie ? în ochii cu lipici ?

Tănase încerca să-şi dea seama. A privit-o mai lung in albul ochilor. Fata, indiferentă sau deprinsă să se aştepte la orice, i-a susţinut privirea.

— Mai aveţi vreo întrebare, domnule comisar regal ?

— Hm !... încă una.

S-a sculat de la birou. A străbătut odaia de cîteva ori în lung şi în lat. Avea aerul că meditează. S-a oprit, în sfîrşit, în faţa ei :

— O să-ţi mai pun o întrebare. Dar să-mi răspunzi cinstit. Pe urmă eşti liberă.

— întrebaţi, domnule comisar regal î

— De cînd îl cunoşti pe Nelu ?

O privea țintă-în ochi. Dacă o umbră sau o licărire de lumină i-ar fi trecut prin ochi, Tănase ar fi văzut-o. Dar fata n-a tresărit. Ochii i-au rămas senini :

— Nelu ?... Nu cunosc nici un Nelu.

— Nu te face !... Nu umbla cu mofturi... îl cunoşti... Mi-a spus el singur. Aseară am vorbit cu el. Te cunoaşte. El mi-a cerut să te pun în libertate.

— Tot ce se poate, domnule maior, i-a răspuns natural fata. Vreun tovarăş i-o fi vorbit de mine... l-o fi rugat pe domnul acesta. Dar eu, personal, vă repet, domnule maior, nu cunosc nici un Nelu.

— Nici măcar n-ai auzit de dînsul ?

— Nu.

— N-ai auzit ?... Poţi să juri că n-ai auzit niciodată de Nelu... de Nelu Azan ?

— Oh î de tov... de domnul Azan... ba da... de el am auzit.

— Ei vezi !

— Ce să văd ? Dacă îmi spuneați de la început că e vorba de domnul Azan, vă răspundeam cinstit, pe faţă, cum vă răspund acum, că am auzit de dînsul.

— Ai auzit numai ? Nu-1 cunoşti cumva mai de aproape. N-aţi vorbit niciodată, mai mult, împreună ? Ia seama !... Ştiu ceva !

Fata a ezitat un moment. Dar momentul acela i-a fost de ajuns ca să simtă dincotro venea primejdia, ca să-şi cîntărească şi să-şi aleagă răspunsurile.

Nu trebuia să tăgăduiască, prosteşte, totul. Să recunoască numai ce nu putea să compromită cauza sau pe tovarăşul Azan. Mărturisi simplu :

— Da... Nu tăgăduiesc... Am vorbit de două sau de trei ori împreună.

— Şi despre ce aţi vorbit ?

— Oh !... banalităţi... Despre lucruri indiferente.

— Numai atît? Altceva nimic?... Gîndeşte-te bine!... Nu ţi-a propus ?... N-aţi făcut nimic împreună ?...

Sub privirea lui insistentă, genele copilei au tremurat de data asta. O clipă, oricît de obicinuită era ea cu surprizele interogatoriilor, oricît de oţelită era în hărţuieli şi lupte zilnice, a simţit terenul fugindu-i de sub picioare. De patru zile, de cînd fusese arestată, nu mai primise nici o veste sigură de afară. întrebările, una: peste alta, se rostogoleau în capul ei. Se mai făcuse vreo descindere ? Mai căzuse cineva ? Vreo anonimă ? Vreo imprudenţă ? Vreun denunţ ? O trădare ? Se descoperise-tipografia ? Fusese arestat tovarăşul Azan ? în ochii comisarului regal, înveseliţi şi cinici, nu putea să descifreze nimic. O privea sigur de el însuşi :

— Ei !... Aşa-i că taci acum ? Ţi-a pierit glasul ? Ai amuţit ?... Mai spune... mai repetă că nu ţi-a făcut nici. o propunere.

Cu un ultim efort, cu îndărătnicia aceea a tuturor arestaţilor hotărîţi să reziste şi să nege pînă-n pînzele-albe, fata a murmurat :

— Ce putea să-mi propună !

— Ei ! ce !... Mai întrebi?... Nu vezi cum te-ai înroşit ?... De ce-ţi laşi nasul în jos ? Uită-te în ochii mei 1

— Mă uit, domnule maior.

— Ei, spune-mi acum !... A fost bine ?... hai ?

Fata nu înţelegea. Se uita la el nedumerită. Se vedea lămurit că nu înţelege. Tănase insista :

— Hai, nu te mai face... Nu fă pe proasta... Spune-mi şi mie cum a fost ? Ce ţi-a spus ? Ce ţi-a făcut ?

Abia după ultima întrebare Lenuţei i s-a părut că începe să înţeleagă. Nu era sigură încă. Tot se temea, îi întindea comisarul regal vreo nouă cursă ? Nu era nici el sigur de bănuielile lui ? Bănuia altfel de legături între ea şi tovarăşul Azan ? Ar avea haz ! Ar scăpa ca prin urechile acului. Lăsîndu-şi genele în jos, cu aer nevinovat şi pudic de mironosiţă, i-a răspuns, îndoielnic r

— Ce-ar fi putut să facă ?

— Ei !... ce să facă ! Iar te faci că nu mă înţelegi. Ce să facă ? Uită-te în oglindă ! Fată nostimă... Cu vino-n-coace. Nelu, oricît îl ştiu de ageamiu, o fi avînd şi el, ce naiba ! o picătură de sînge în vine. Te-a văzut... Te-a plăcut... Te-a strîns în braţe... Te-a sărutat... Nu, zău, spune-mi drept ! Sîntem singuri. Nu ne-aude nimeni. Poţi să mărturiseşti. Te-a sărutat ?... Ştie să sărute £

— Domnule maior !

— Ei ! ce, domnule maior ! Doar nu-i o crimă ! O sărutare... Ce-i o sărutare ?... Nici n-ai simţit-o bine, aici,„ pe umăr, şi se coboară...

Se cobora, se pleca el însuşi spre dînsa în vremea asta. îi înlănţuia braţele. îi apuca mîinile. încerca să i le imobilizeze. îi căuta cu gura adîncitura umărului, suflîndu-i în ureche respiraţia lui fierbinte, opresată :

— Spune-mi !... Nu te las să pleci dacă nu-mi spui. Te-a sărutat ? Te-a mîngîiat ?... Ţi-a luat gura ?... sînii ?... Te-ai culcat cu dînsul ? Te-a avut ? Ştie să...

— Domnule comisar regal !

Cu o smucitură fata a sărit în picioare, izbutind, prin surprindere, să-şi elibereze o mînă. Cealaltă a rămas în mîna lui Tănase. I-o strîngea, i-o îndoia încet, irezistibil. O silea aproape să îngenunche. Pe nesimţite o apropia de dînsul. îi sufla în faţă :

— Spui ?... spune odată !

— Strig, domnule maior !

Tănase rînji :

— Strigă !... Poţi să strigi cît îi vrea. Au mai strigat :şi altele... încearcă !... Ţipă !... Zbate-te !... Urlă !... N-o să te audă nimeni. N-o să-mi scapi din palmă. [...]

Iii

Multe şi variate sînt spectacolele ridicole ale vieţii \ Bidicol pare bărbatul încornorat. Ridicol e omul sau dinele cu tinicheaua legată de coadă. [...]

Tănase, oricîte fireturi şi decoraţii avea pe piept şi oricît de severă era atmosfera Curţii Marţiale, în care crucea de pe birou îşi desfăcea braţele ei neputincioase, a simţit ridicolul situaţiei. Un nasture de la tunică îi sărise în luptă. Cămaşa îi era leoarcă. [...] Rîdea mînzeşte şi înjura •surugeşte în gînd. înjura cu exasperare pe fleoarţa şi tîrîtura lui Nelu, pe Nelu, el însuşi, care i-o trimisese, pe grefier, care o lăsase să intre, pe soldaţi, pe arestaţi, pe bolşevici. Aducîndu-şi aminte că vreo două sute şi mai bine dintre aceştia n-aşteptau decît bunul lui plac ca să-i scarmene şi să-i descoase, a intrat într-înşii ca în unt. ^Pe cîţi i-au căzut în palme, în dimineaţa aceea, i-a înnebunit în pumni şi interogatorii. Ieşeau „ticăloşii" din cabinetul lui cu gîturile strîmbe, cu capetele cît baniţa. Cazarma răsuna de urlete ; coridoarele gemeau de vaiete ; pe pămînt, dinspre grajduri, începeau să se tîrască mirosuri grele de iodoform. Neîmpăcat şi sumbru, Tănase îşi făcea datoria. Pe tată-său să-1 fi prins printre bolşevici, cum îi spusese şi Haită, i-ar fi făcut de petrecanie. Avea impresia, calmantă, ca un strat de alifie aşternut peste usturimea pielii, că în înjurăturile lui vorbea societatea, că pumnii lui solizi răzbunau o entitate abstractă, pură, fără contingenţe cu propria lui pică. Uita de Nelu. Cărînd pumnii cu ghiotura, învîrtind şi izbind vîna de bou în duşmanii societăţii, uita şi de fată. Nu se mai întreba dacă tîrfa o să vorbească sau nu, dacă o să-i spuie, dacă o să pălăvrăgească. „O să-i spuie ? N-o să-i spuie ? Spuie-i, la urma urmei, tot ce-o vrea l Ce-am avut şi ce-am pierdut ! Tot n-o să fac nici o brînză cu prietinia[1] lui Nelu", îşi încheia[2] el socotelile, după fiecare pumn repezit în fălci.

Dar fata n-a vorbit.

Pudoarea femeilor, ca şi virtutea lor, îşi are raţiunile ei, căile ei misterioase, întortocheate şi inexplicabile. Tocmai cînd se gîndea mai puţin la dînsul, Tănase s-a pomenit cu Nelu. Venea întins la el, cu braţele deschise :

— îţi mulţumesc, Tase ! N-o să uit niciodată ce ai făcut pentru mine. Iartă-mă dacă am venit aici... Văd că ai treabă... Nu vreau să te împiedic de la lucru... Dar nu m-a răbdat inima să mai aştept. încă o dată îţi mulţumesc, Tase !

Tănase s-a uitat la el, cam bănuitor la început, cam incredul. Nu prea se simţea la largul lui. Arestaţii, vreo şapte la număr, înşiraţi în faţa biroului, erau toţi cu fălcile umflate. El însuşi avea încă în mîini vîna de bou. A învîrtit-o uşor, elegant, între degete, ca o cravaşa de cavalerist, şi s-a grăbit să-i răspundă :

— Da' lasă, mă !... Ce atîtea mulţumiri !... Fac şi eu ce pot. Bine c-am putut de data asta. N-a fost tocmai uşor.

— Mi-nchipuiesc, Tase.

— înţelegi şi tu... forme... control... răspundere.

[1] **In ediţia a doua :** ***prietina.***
[2] **în ediţia a doua** ***'.închidea.*** *

— Îmi dau, cum să nu-mi dau seama, Tase... De -•aceea am şi ţinut...

— Ai văzut-o ? l-a întrerupt el, tot cu oarecare bănuială în glas.

— Cum de nu. Fireşte ! De-aici a venit glonţ la mine. Dacă ai fi văzut-o şi tu !... Era încîntată... fericită... Te-ai fi simţit şi tu fericit de fericirea ei.

Tănase se silea să pară radios. Cînd Nelu a vrut să-şi ia rămas bun de la dînsul, scuzîndu-se încă o dată că-l întrerupsese de la lucru, el a protestat sincer :

— Ce lucru, mă !... Nu mai am nimic de lucru. A trecut de douăsprezece. Să isprăvesc numai cu ăştia şi pieream împreună. Hai la „Capsa", să luăm cîte o ţuiculiţă. Azi faci tu cinste, mă î

Era vesel. Se simţea uşurat. într-un minut a terminat cu toţi arestaţii. Pe patru dintre ei, care aveau vînătăi pe faţă mai puţin aparente, i-a pus pe loc în libertate. Pe ceilalţi, cum a şoptit grefierului, „văzînd şi făcînd".

Cu Nelu s-a arătat adorabil. La instalat la „Capsa" ca la el acasă. Chelnerii îl cunoşteau. Vînzătoarele, dindărătul vitrinelor de prăjituri, îi surîdeau. Domnişoara casieriţă i-a făcut amical cu ochiul. Cît ai bate din palme o dată, la masa lor s-au strîns cunoscuţi şi necunoscuţi, camarazi de arme, prietini de căciulă, doamne din recenta elită a societăţii şi femei, fără stare civilă bine -determinată, dar la fel de elegante şi de uşoare. îşi mulau buzele violent înroşite în vermutul auriu. Ciripeau pe franţuzeşte. Una dintre ele, luînd-o înaintea celorlalte, a şoptit lui Bojoceanu :

— *Il est vraiment charmant, votre ami...*

— *Şarmant... Şarmant...* a aprobat Tănase, şi unde mai pui că e şi bogat pe deasupra. Cît am la sută dacă îţi fac rosturile ?

N-au apucat însă să facă tîrgul, pe trei sferturi, bineînţeles, numai în glumă. între ei a apărut, ca dracul din cutie, Cotan, neobositul şi inenarabilul Cotan, Cotan, tartorul mahalalelor, deliciul saloanelor, bucuria cucoanelor, procuristul burlacilor, salvarea căsniciilor modeste, providenţa familiilor cu fete mari în casă.

— Da' eu cît am ? i-a întrebat el din ochi şi din gura căscată pînă la urechi, pe cînd toţi cei de la masă şi de la mesele vecine îl salutau, îl chemau, îi făceau semne» disperate să vie lîngă dînşii. Cotan însă le-a dat la toţi cu, tifla şi-a repetat întrebarea : Eu cît am ?

— Tu, mă ?... Pă ce, mă ?... i-a răspuns Tănase. Un şpriţ dacă vrei. Şi nici pe ăla nu-l plătesc eu. Nelu plăteşte.

— Lasă şpriţul, maiorule !... i-a ripostat Cotan. Nu mă lua cu subţirelul, că-mi vine şpriţul cu sifon pe la nas... Să revenim la chestie... Eu cît am ?

— Cotane, eşti insuportabil !... l-a dojenit frumoasa doamnă, privindu-l cu ochi şăgalnici, care nu credeau nici ei spusele buzelor umede de vermut.

Cotan s-a chiorît lung la dînsa, i-a trecut braţul pedupă talie şi, strîngînd-o bine, îi spunea din vîrful buzelor :

— Ascultă, beşondrino !... mie să nu-mi umbli cu şoalda. Spune repede cît am. Altfel te pîrăsc lui bărbatu-tău, spui sau... Ridicîndu-se pe jumătate în picioare,, a strigat, perfid : Nene Istrati !

Cel interpelat astfel, un domn scurt, gras şi chel, cu unneg enorm între sprincene, care se umfla radios de cîte^ ori rîdea faţa jovială a lui stăpînă-său, i-a răspuns dela capătul celălalt al meselor lipite una de alta :

— Ce-i cu tine, Cotane ?

— Ce să fie !?... Rău, nene Istrati.

— Cînd ne-o fi mai rău, măăă.. să ne fie ca acum,, i-a răspuns nenea Istrati, săltîndu-şi bărdăhanul, lăsîndu-se fericit pe speteaza scaunului şi ridicînd paharul în cinstea tuturor.

Paharele s-au ciocnit. Invitaţii lui Nelu le goleau pe nerăsuflate. Chelnerii nu mai pridideau să le umple. în vremea asta Cotan parlamenta cu nevasta chelului :

— îmi dai, fă, sau te spun ?

— îţi dau... dacă-i spui...

Cotan s-a uitat înveselit la dînsa. îşi lingea buzele :

— Scîrbo !... Parşîvo !... Mă iei la sigur, care va să zică. Să bat şeaua ca să priceapă iapa. Să-i spun bărbatului ca să m-audă craiul! Ce pui de muieruşcă îmi eşti ! Ce paţachină ! Vino să te pup !

O lua de brațe. O strîngea de mijloc. Schimele și giumbușlucurile lui au atras atenția celorlalți. Glumele au început să pîrîie :

— Ia seama, nene Istrati !

— Dormi, bărbate ? Ți-a pus gînd rău Cotan !

— Pentru el ?... Pentru altul ?... Cine-o fi ?...

Veselia creștea. Apariția lui Coco Ghica, pe trotuar, în vitrina cofetăriei, n-a făcut decît s-o sporească. Unii i-au bătut în geam. Alții s-au sculat de la mese și l-au adus pe sus. Coco a intrat pe ușă, cu alai, ca un triumfător. Tănase a comandat alt rînd de băuturi. Cotan a propus în mijlocul unei adevărate furtuni de entuziasm :

— Măi, domnule Azan, ce-ar fi dacă am lua masa împreună ? Eu tot n-am decît un pol în pungă. îl pun la bătaie ! Cine are mai mult să ridice mîna... Nimeni n-o ridică ?... Punem atunci mînă de la mînă și, cît nu s-o ajunge, împlinește Azan.

De data asta toate mîinile s-au ridicat. Majoritatea «era zdrobitoare. Nelu a trebuit să se încline. Doamnele s-au strîns în jurul lui. Discutau. Palavrageau. Nu izbuteau să se înțeleagă. Unele vroiau să meargă la „Flora". Altele țineau la „Capsa". Fiecare propunea alt local : „Suzana", „Leul și cîrnatul", „La trei ochi sub plapoma". Zarva creștea. Discuția se prelungea. Tot Cotan a tăiat nodul gordian :

— Ce mai dura-vura !... Mergem la Azan acasă.

— Dar n-am nimic pregătit ! Cum să vă primesc ? a încercat Nelu să se scuze.

— Bani ai ? i-a tăiat-o scurt Cotan. Dacă ai, găsim de toate aici. Dacă n-ai, luăm pe datorie. Eu girez !

încărcați cu pachete și coșuri de merinde, cu sticle de vin și șampanie la gheață, au pornit-o, ca la nuntă, în automobile deschise, spre casa lui Nelu. Rarii trecători de la ora aceea își strîmbau gîturile uitîndu-se după veselul și zgomotosul cortegiu. Doamnele își fîlfîiau batistele. Din fuga" mașinilor, Tănase arunca bezele fetelor oprite pe marginea trotuarelor. Coco le făcea semne entuziaste să vie după dînșii. Cotan cotcodăcea ca găinile, cînta ca cucoșii. lătra și miorlăia. în vechea și tăcuta casă a răposatului colonel Hotnog, au pătruns ca o menajerie într-o zi de iarmaroc.

Petrecerea improvizată a reușit peste așteptările tuturor. Masa ca țnasa. Nimeni nu ținea prea mult la mîncare. Dar vinurile erau bune, șampania frapată, parchetul lunecos ca; gheața, divanurile adinei. Din pămînt, din iarbă verde, Cotan a scos un taraf de lăutari. în garderoba colonelului, domnul chel a descoperit zece rînduri de uniforme și de halaturi. Tănase și-a adus aminte de dulapul domnișoarei Roger. Doamnele și-au pus pe cap pălării de pe vremea bunicii, cu moțuri și penagii extravagante. Domnii au apărut în laibăre grotești. Salonul părea o caricatură de bal costumat. Perechile se înlănțuiau în trepidante dansuri moderne, cu grații perimate de pavane, se împleticeau în poalele prea lungi, se lăsau să cadă, cuprinse de vertigiu, amețite de dans, de băutură, de inepuizabile dorințe, în fundul sofalelor.

Sofalele gemeau. Telurile scîrțîiau. Doamnele suspinau.

IV

în casa răposatului colonel Hotnog, Tănase se simțea acum ca la el acasă. De cum își isprăvea treburile la „Capsa" sau în Dealul Spirii, își făcea apariția. învățase repede rosturile gospodăriei. Chema slugile pe nume. Poruncea în gura mare. Zgomotos și vesel, antrenant și cu capul plin de idei ingenioase, propunea petreceri inedite, inventa mijloace noi de distracție, punea la cale întîlniri, sindrofii, chefuri răsunătoare, zaiafeturi neașteptate. Pe tată-său l-a povățuit, destul de blînd, dar inflexibil, să nu se mai urce din subsol. Pe invitați îi punea la largul lor.

Din slăbiciune, din prietenie sau din recunoștință, Nelu îi ceda locul sau întîietatea inițiativelor. Apuca să făgăduiască. Nu știa să refuze. Ținea să-și respecte cuvîntul dat. Răspundea arareori la invitațiile altora. Dar casa lui, la orice oră din zi și din noapte, era deschisă bandei vesele, condusă, rînd pe rînd, de Coco, de Cotan sau de Tănase.

De cîteva ori tovarăşii socialişti, susceptibili şi lesne fbănuitori, au încercat să-i deschidă ochii. într-o zi, fiul lui Dobrogeanu-Gherea, care, spre deosebire de bătrîn, «era dintr-o bucată, fără prea multe subtilităţi, poate, în raţionamente şi socoteli, dar incapabil de tranzacţii, intratabil faţă de alţii, implacabil cu el însuşi şi neclintit ca o stîncă sau ca un catîr în ceea ce apucase odată să creadă, i-a spus, cu destulă iritare în glas :

— Nu poţi să fii în acelaşi timp prietin cu muncitorii şi cu călăii muncitorilor.

— Despre ce călăi vrei să vorbeşti, tovarăşe Gherea ?

— Mai e nevoie să pun punctul pe i ? Despre cine vrei să vorbesc dacă nu de bruta... de bestia de Bojoceanu !

Nelu şi-a lăsat capul în pămînt. Un zîmbet descurajat şi trist i-a trecut pe buze. îl cunoştea şi el acum pe Tănase. Nu-şi mai făcea iluzii asupra lui. Un om ca -atîţia alţii. Hibridă amestecătură de rău şi de bine. Cu el fusese bun. Se arătase drept. Eliberase pe Lenuţa. îi păstra recunoştinţă pentru asta. Ar fi vrut şi din partea tovarăşilor un pic de recunoştinţă pentru dînsul. Un pic de înţelegere măcar, şi de bunătate. I se părea că socialismul, care e numai lumină, adevăr şi dreptate, trebuia să răspîndească în suflete atîta voie bună, încît să nu mai fie loc în ele nici pentru ură, nici pentru răzbunare. Cînd îl asculta pe tînărul Gherea vorbind de gangrena şi puroaiele lumii capitaliste, care nu pot fi spălate decît în valuri de sînge, se refugia, asemenea mai tuturor intelectualilor şi artiştilor de bună-credinţă atraşi de mişcare, într-un vag ideal de echitate socială, dulceag ca o idilă, ireal ca o poveste dintr-o mie şi una de nopţi. Ascrlta atunci, cu mai multă luare-aminte, cuvintele liniştite, sfătoase, ale tovarăşului Frimu. Spre surprinderea lui, Frimu, muncitorul Frimu, i se părea mai uman şi mai înţelegător decît intelectualii. într-o seară, mşstecînd rar şi apăsat cuvintele între fălcile lui puternice, i/a spus :

— Nu te întreb, tovarăşe Azan, cum poţi să fi| prietin •cu o asemenea brută. Dacă o vită sau un cîine pot să găsească adăpost în bătătura noastră, cu ce drept am izgoni de la noi pe semenul nostru!... Eu, la ţară, de unde sînt, am crescut printre dobitoace şi printre oameni care nu erau mult mai presus decît dobitoacele. Ca şi dumneata, n-am făcut deosebire între ele. M-am deprins să respect deopotrivă tot ce vieţuieşte. Şi cea din urmă sălbătăciune are ceva omenesc într-însa. Dacă n-ar avea decît ochii. Pe cît m-au învrednicit puterile şi puţina ştiinţă pe care am cules-o în cărţuliile noastre socialiste, m-am silit să le fiu de folos. Am încercat să îmblînzesc dobitoacele, şi pe om să-1 împiedic de la rău. Dar m-am ferit, ca de foc, să trezesc animalul care dormitează în noi toţi. Nu m-am pus de bunăvoie între coarnele boului. N-am ridicat copita calului nărăvaş. N-am lăsat să se apropie prea mult de mine cîinele care muşcă pe furiş sau pe omul slugarnic, care are inimă de cîine... După cîte am aflat, tovarăşe Azan, maiorul Bojoceanu, prietinul dumitale, e fecior de slugă. Nu-ţi spun să-1 ocoleşti pentru asta, sau să-1 îndepărtezi de la dumneata pentru o vină care nu e a lui. Rămîi prietin cu el dacă socoti că e chip $ă mai faci ceva dintr-însul. Fereşte-te, însă ! Păzeşte-te mai mult de dumneata decît de el. Nu-i căta în coarne. Nu-i da singur prilej să te muşte.

Jignit în sentimentele lui de prietenie, tot pe atît cît şi de faptul că sfatul acesta îi venea de la un muncitor, Nelu i-a reproşat blajin :

— Tocmai dumneata, tovarăşe Frimu... un muncitor... să vorbeşti astfel!

Fruntea lui Frimu s-a ridicat. Ţăcălia i-a tremurat. Ochii vineţi i-au lucit ca muchea uneltelor de oţel. Apoi, ca o umbră i s-a aşternut peste dînşii şi un zîmbet bun şi trist, şi iluminat, şi ironic în acelaşi timp, i-a trecut pe buze :

— Da, tovarăşe... Eu, muncitorul... Fiindcă muncitorul, tovarăşe nu e slugă... Fiindcă în ţara asta de slugi, numai noi singuri, muncitorii, ne mai dăm osteneala să n-avem nici suflete, nici apucături de slugi...

îi vorbea cu durere acum. îi explica ţara. îi arăta pe oameni aşa cum sînt. O clasă stăpînitoare de slugi, peste un popor de iobagi. Slugă — militarul care dă umilit şi respectuos din coadă în faţa superiorului ierarhic. Slugă — slujbaşul care-şi teme locul şi tremură ca varga în faţa ocîrmuirii. Slugă — politicianul care-şi linguşeşte deopotrivă alegătorii şi miniştrii. Slugă — intelectualul nevolnic care se ploconeşte în faţa privilegiilor sau pre-

judecăţilor sociale. Slugi — toţi cîţi sîntem : dascăli, avocaţi, ziarişti, samsari, profesionişti aşa-zişi liberi, literaţi, artişti, toţi cîţi aşteptăm o locma sau un os de ros de la stăpînire ; toţi cîţi avem ceva netrebnic de apărat : cîştiguri nelegitime, situaţii uzurpate, familii descompuse, proprietăţi încălcate sau furate.

Nelu ar fi vrut, ca şi Frimu, să atribuie slugărnicia numai celor de sus. Dar nu putea. Cunoştea, din păcate, istoria ţării.[...]

Nelu încerca să străbată cu gîndul tenebrele trecutului. Explicaţiile nu-i lipseau. Manualele elementare îi erau încă proaspete în minte. Am fost aruncaţi de soartă, izolaţi şi puţini la număr, într-un ocean de duşmani. Peste noi au trecut valuri-valuri năvălirile barbarilor. Numai cine n-a vrut n-a trecut peste noi. Cum spunea şi poetul :

„Vin şi hunii, vin şi goţii,
Vin potop, potop, cu toţii!"

încălcaţi şi cotropiţi de pretutindeni, bătuţi de la nord, alungaţi de la sud, ca să nu pierim sub copitele cailor sălbatici, am fost siliţi să luăm calea munţilor ; ca să nu fim smulşi din rădăcină, asemenea stejarului bătut de vînturi, ne-am plecat şi ne-am îndoit ca trestia de baltă. Cinci veacuri de plecăciune lasă urme în viaţa unui popor. Şi veacurile care au urmat n-au fost nici ele mai clemente. Pieriseră hunii. Rămînea tătarul. Trecuseră vandalii. Se ridica Semiluna. La apus, ca şi la răsărit, am fost siliţi, încă o dată, să ne închinăm. Feţele boiereşti au măturat cu bărbile lor albe covoarele sultanului. Şi voievozii, abia descălecaţi din Fanar, băteau mătănii pravoslavnicei Rusii. Dezmembraţi, neputincioşi, [...] cum am fi putut, după un mileniu de îngenunchere, să ne păstrăm dreaptă şira spinării ! Cum au putut alţii însă ? se întreba Nelu. Cunoştea istoria. Nu putea să se gargarisească cu fraze. Nu putea să se' îmbete cu apa chioară a rodomontadelor patriotice. Ştia că toate popoarele au trecut prin încercări la fel de dureroase. Ştia că invaziile barbarilor n-au fost o excepţie rezervată exclusiv românilor ; şi nici umilinţa înfrîngerilor; şi nici lanţurile robiei. Cuceritorii, slavă

Domnului, n-au lipsit pămîntului. Şi omul, mereu şi pretutindeni, a muşcat pămîntul sub călcîiul lor.

Cum l-au muşcat, însă ! Cu ce ură neîmpăcată în suflet; cu ce gînduri de mînie şi de răzbunare ! Gem paginile istoriei tot pe-atît de faptele tiranilor, cît şi de clocotul de revolta al mulţimilor.

în epocile cele mai sumbre prin care a trecut omenirea au înflorit ici şi colo firave, dar miraculoase, ca o eternă făgăduială a vieţii, licărirea de conştiinţă a cugetărilor şi mişcătoarea nevoie de solidaritate umană a celor obijduiţi. Pe rugurile Inchiziţiei, ca şi între zidurile Bastiliei, în Roma cezarilor, ca şi pe malurile Nevei, oriunde şi oricînd s-au găsit totuşi oameni; şi nicăieri şi niciodată omul n-a uitat permanent că este om.

Numai noi am uitat. Dacă vom fi ştiut şi noi vreodată ce înseamnă omenia !

Cu fruntea lăsată greu în palme, legănîndu-şi capul ca geamandura bătută de valuri, Nelu se întreba :

„Ce blestem apasă asupra noastră ? în ce neguri ale trecutului trebţiie căutată explicaţia ticăloşiei noastre actuale dacă n-o putem găsi în vicisitudinile istoriei ? Cum se face că eu, fiu de boier, nepot şi strănepot de boieri, îmi descopăr adesea în mine suflet de slugă şi nu mă pot ridica niciodată, dacă nu mai presus, cel puţin la înălţimea unui simplu muncitor, ca tovarăşul Frimu." Se gîndea mult la Frimu. îi plăcea să-l asculte, să-l audă rostogolind cu greu cuvintele, ca bolovanii tîrîţi de puhoaie, scoţînd dintr-însul, cu anevoie, ca avarul dintr-un sipet, revolta surdă şi idealurile primejdioase. Cunoştea şi pe alţi fruntaşi ai mişcării. îi văzuse, îi auzise mai pe toţi. Nici unul nu-l impresionase însă ca tîmplarul acesta sobru, cumpătat, sfătuitor în vorbă ca un ţăran moldovean, hotărît la faptă ca omul care, o dată pentru totdeauna, şi-a făcut sacrificiul vieţii, şi drept, mai presus de toate, drept şi neîngăduitor faţă de el însuşi, drept şi bun faţă de clasa lui, drept, împăciuitor, înţelegător faţă de duşmanii lui de clasă. N-avea cine ştie ce ştiinţă de carte. Vorbea însă, simţea mai ales, parcă părul i-ar fi albit pe bucoavnele cărturarilor. Nelu se întrebase adesea : de unde o fi avînd oare tovarăşul Frimu ştiinţa asta a vieţii, care-l face solid ca o stîncă

în laşitatea obştească, şi cunoaşterea asta a oamenilor, care-l apără, ca o pavăză, împotriva descurajării ? Cine i le dăduse dacă nu le găsise în cărţi ? Ce flacără ascunsă îi întreţinea bunătatea în mijlocul prigoanelor de tot felul şi, inalterabilă, credinţa, în mijlocul trădărilor, vînzărilor, dezamăgirilor necurmate ?

Ca un ecou, ca un ecou insinuant şi dulce, Lenuţa îi răspundea :

— Socialismul...

— Socialismul ! exclama Nelu, cu incertitudine, cu îndoială.

Ar fi vrut şi el să creadă în socialism. Crezuse în socialism. îşi închipuise, de bună-credinţă, că e de ajuns să prezinţi omului un ideal, ca să-i schimbi, prin aceasta chiar, firea şi apucăturile. Cu naivitatea cărturarului lipsit de simţul realităţilor, îşi imaginase cîndva un proletar-tip, un fel de cavaler cruciat al vremii noastre, plin de avînt, fără contact cu mizeriile pămîntului, însufleţit de gînduri nobile şi vaste, pornit la atacul ignobilei lumi capitaliste ca altădată feudalii la atacul Semilunei. Cum avea să nu cadă, ca dintr-al noulea cer, de la înălţimea vertiginoasă a visurilor astea copilăreşti de cîte ori se găsea printre tovarăşi ! Fruntaşi acriţi. Muncitori ignari, inculţi, fără alt orizont intelectual decît al bietelor lor nevoi zilnice, sectari şi înguşti la minte ca şi burghezii, vulgari şi mediocri ca şi burghezii şi, ca şi burghezii, preocupaţi de griji mărunte, înrăiţi de certuri josnice, roşi de ambiţii, scurmaţi pe dinăuntru de invidii şi de neputinţă, străini de tot ce e mare şi frumos pe lume, bătîndu-se şi încăierîndu-se între dînşii pe locurile din comitete. La ce bun, îşi spunea el cu amărîtă descurajare ; la ce bun să înlocuim o clasă rea şi coruptă cu alta tot aşa de putredă şi de rea ? Mărturisea Lenuţei :

— Socialismul n-a prefăcut sufletul oamenilor. Muncitorii socialişti nu sînt nici mai drepţi, nici mai buni ca ceilalţi muncitori. La ce să ne amăgim cu iluzii deşarte ? Miracolul făgăduit de socialişti nu s-a realizat...

Lenuţa îl asculta cu răbdare. îi înţelegea dezamăgirile. Ar fi vrut să i le ia cu mîna, aşa cum răcoreşti fruntea unui bolnav cînd îi treci palma pe fruntea înfierbîntată. Ochii ei de peruzele, sub buclele prematur

veştejite, străluceau cald şi umed ca roua dimineţii pe florile albastre. I se aprindeau, vii, pe măsură ce vorbea :

— Eşti nedrept, tovarăşe Azan. Uiţi că socialismul n-a fost încă nicăiri înfăptuit pe lume. Uiţi că muncitorii n-ar putea să fie altfel decît aşa cum i-a crescut şi i-a făţuit societatea capitalistă. Te plîngi că sînt inculţi? E adevărat.^ Dar cine le-a pus vreodată cartea în mînă ? îi învinuieşti ca sînt egoişti şi răi ? Poate că şi aceasta e adevărat. Dar cine s-a coborît vreodată printre dînşii să le vorbească altfel decît cu gînd ascuns, de jaf şi de exploatare ? Nu pricep arta ? Nu simt poezia ? Se prea poate ! Dar de unde să le cunoască ? Cînd ar fi putut să afle de ele? Gînditu-te-ai vreodată, tovarăşe Azan, la viaţa lor ? întrebatu-te-ai cum trăiesc ? Judecă singur ! Dacă dumneata n-ai fi avut bani, dacă ai fi fost silit, de mic, să munceşti ca şi dînşii, muncă grea, cîte douăsprezece, cîte paisprezece ceasuri din zi, ia spune-mi, cînd ai mai fi avut vreme să răsfoieşti o carte şi cum ai mai fi putut să-ţi împodobeşti mintea sau să-ţi legeni sufletul cu muzica versurilor lui Verlaine sau cu gîndirea lui Anatole France, cînd nici franţuzeşte n-ai fi avut posibilitatea să înveţi ? ! Iată deosebirea dintre noi. Pe mine nu mă miră că muncitorii sînt aşa cum sînt. Ceea ce mă uimeşte, în schimb, ceea ce-mi dă o încredere nebună în mine şi în cauza noastră e că, ducînd viaţa de cîine pe care o duc, mai au totuşi inima să lupte şi tăria să nu moară cu dezesperarea în suflete. Vezi, ăsta e miracolul ! Fii de bună-credinţă, tovarăşe Azane ! Recunoaşte că miracolul acesta, dacă nu l-a înfăptuit pe de-a-ntregul, l-a anunţat cel puţin şi l-a pregătit socialismul şi că...

— Şi că... tovarăşă Lenuţo ?

— Şi că... să nu te sperii, tovarăşe Azane, de ce-o să-ţi spun !... că mai curînd, desigur, decît ai vrea dumneata şi toţi ai dumitale, mai curînd, poate, decît ne aşteptăm noi, cu toţii, îl va înfăptui comunismul.

Nelu nu s-a speriat. Dar nici n-a zîmbit. în glasul Lenuţei tremurase, sub aparenţa glumeaţă a vorbelor, ceva cald, profund şi sincer, şi ochii ei albaştri luaseră culoarea cenuşei din vatră arsă de jăratec. A întrebat-o, cu jumătate de glas, ca în taină :

— Eşti bolşevică, prin urmare ?

— Da, tovarăşe Azan.

îi susţinea privirea. îi vorbea rar şi grav :

— Nu ţi-am spus-o pînă acum. Mă temeam, cînd ne-ai dat voie să instalăm tipografia în grajdul dumitale, că ai putea să ne refuzi. Nu te cunoşteam încă. Acum te cunosc. M-ar fi mustrat cugetul să-ţi ascund mai departe adevărul. No să mi-o iei în nume de rău, nu-i aşa ?

— Nu, tovarăşă...

A vrut să-i întindă mîna. Ar fi vrut s-o strîngă, toată, în braţe ; să-i culce capul obosit pe umărul lui; să-i mîngîie încetişor părul decolorat şi veştejit. Un sentiment inexplicabil de pudoare, ca şi cum s-ar fi temut să nu strice, să nu pîngărească o clipă de ideal, i-a reţinut braţul. Tăcerea s-a lăsat între dînşii. Tîrziu, cea dintîi, Lenuţa a întrerupt-o. Glumea acum :

— Ce păcat că nu sîntem făcuţi să ne înţelegem î Dar nu eşti dumneata de vină. Nici eu. Fiecare dintre noi vorbim o altă limbă. Am de multe ori impresH că nici o graniţă dintre state nu e aşa de redutabilă ca graniţele dintre clase. O prăpastie ne desparte. Eu mă plîng că dumneata nu ne înţelegi, şi în vremea asta, la rîndul meu, cu toate silinţele pe care mi le dau, sînt silită să-mi mărturisesc adesea că nu te înţeleg.

— Ce nu înţelegi anume, tovarăşă Lenuţa ?

Lenuţa zîmbea printre genele umede :

— Multe şi mărunte, tovarăşe Azan.

— De pildă... una...

— De pildă... Lenuţa căuta. Nu înţeleg, de pildă, cum un om ca dumneata, cu toate lipsurile şi scăderile pe care nu ţi le ascund, dar om de omenie, în definitiv, cult, civilizat, înzestrat cu oarecare calităţi sufleteşti, destul de rare în vremea noastră, poţi să suporţi nu spun prietinia, dar măcar contactul unei brute... unei bestii...

—Ca maiorul Bojoceanu !

— L-ai ghicit! I-ai spus pe nume. Ştii că eşti mai puţin naiv decît te credeam, tovarăşe Azan !

De data asta Nelu a zîmbit. A zîmbit într-un fel pentru dînsa şi altfel în el însuşi.

întîmplarea făcuse ca tocmai cu o noapte mai înainte, la un chef monstru, organizat de Cotan, să se întîlnească, pe neaşteptate, cu Pia. Nu se gîndea la dînsa. De mult nu se mai întrebase dacă mai trăieşte sau nu. La început aproape că nici n-a recunoscut-o. Vedea bine că era ea, şi parcă nu maţi era aceeaşi. Avea buzele mult prea roşii. Obrajii mai palizi. Sprîncenele smulse şi încondeiate. Peste genele arcuite, o pulbere uşoară, ca o ninsoare de funingine. Şi îţi colţurile gurii, în gura aceea din care picurau altădată versurile ca mierea din faguri, două scobituri adinei, livide, ca două pungi de fiere. îl zărise din primul moment, probabil. Se silea să rîdă zgomotos în mijlocul unui grup de tineri. El, întristat, fără motiv, simţindu-se deodată mai izolat, mai singur în larma chefliilor decît dacă s-ar fi trezit între dunele Saharei, se întreba ce să facă. Să inventeze vreo scuză ? Să plece pe furiş ? Şi în acelaşi timp se mira, în el însuşi, de liniştea care se pogora într-însul. De multe ori se gîndise la întrevederea asta posibilă. îşi închipuise că pămîntul o să-i fugă de sub picioare, că zidurile or să se prăbuşească asupra lui, că tavanul o să-i cadă în cap. Dar casa n-a căzut pe dînsul. Pămîntul nu s-a cutremurat. Cînd, dimpotrivă, ea ;s-a făcut că-1 vede, în sfîrşit, şi, p£ste umerii tinerilor, i-a întins un braţ arcuit ca un gît de lebădă, spunîndu-i : „Vino, Nelule !... Ţi-ai uitat prietinii ? Nu mă mai recunoşti ?... M-am schimbat aşa de mult?... M-am urîţit ?..." el s-a apropiat de dînsa, fără să-i şovăiască paşii, şi-a asigurat-o, cu obicinuitele fraze de convenienţă socială, ca şi cum s-ar fi adresat oricărei alte femei, că o găsea neschimbată, ba mai frumoasă chiar, cu mult mai în avantajul ei decît în trecut.

La masă s-a aşezat lîngă dînsul. Toată noaptea nu i-a tăcut gura. Golea paharele de şampanie unul după altul, parcă ar fi vrut într-adins să se ameţească. Aprindea ţigară de la ţigară. Făcea spirite. Răspundea cu glume celor de la capătul celălalt al mesei. Căta prilej de vorbă cu oricine. Cocheta cu bătrînii. Provoca pe adolescenţi, îi anima pe toţi. O dată, o singură dată nu i-a vorbit de ea, de el sau de trecut.

Abia spre ziuă, cînd pe sub mese şi pe divanuri, bărbaţi şi femei, învinşi de băutură, căzuţi de-a valma

unii peste alții, gemeau sau bolboroseau cuvinte fără şir, ea i-a luat binişor amîndouă mîinile, i le-a strîns uşor şi i-a spus :

— Sînt fericită, Nelule, că te revăd.

Glasul ei, mai gros şi mai grav ca altădată, l-a mişcat.

— Şi eu sînt fericit, Pia. Nu m-aşteptam să te întîlnesc în noaptea asta. Nu mai speram să te revăd. Cu toate astea, dacă ai şti de cîte ori m-am gîndit la tine !... De cîte ori nu te-am aşteptat !... Ne-a despărțit aşa de curînd viața... Ne-a despărțit cu cruzime, pe nedrept.

— Da, Nelule !... Mi-am repetat-o şi eu destul... Ce puteam să fac însă ? Cine-i de vină ?... Au trecut atîtea peste noi.

— îmi pare bine că cel puțin tu ai rămas aceeaşi, neschimbată.

— în aparență, dragul meu... Dar să nu mai vorbim de asta. La ce să ne întristăm degeaba. Deschide mai bine o fereastră. Simt că mă înăbuş aici.

Au dat la o parte draperiile unei ferestre. Afară se făcea de ziuă. Săgeți de foc spintecau bolta cerului. Zăpada însîngerată înroşea acoperişurile. Streşinile picurau, în tăcerea imensă, subliniată de tic-tacul picăturilor de apă, odaia îndărătul lor, cu geamurile deschise, cu becurile îngălbenite, părea o stranie şi lugubră cameră mortuară. Cînd şi cînd, umflînd draperiile, adieri de vînt curat şi rece suflau dinspre răsărit. Treceau ca dinții unui pieptene de metal prin părul lui Nelu, agitau şi fluturau zuluful de păr bălai care lingea ca o flacără vie tîmplele Piei.

— Nici moțul ăsta de pe frunte nu ți s-a schimbat, i-a şoptit el în glumă, dar emoționat de calda şi dulcea insinuare a reminiscențelor. E tot cum îl ştiam. Tot neastîmpărat. Aşa cum fîlfîia la întrunirile noastre studențeşti, îți mai aduci aminte, Pia ?

Răzimați cu coatele de pervazul ferestrei, strînşi unul în altul, simțind parcă nevoia să se apropie şi să se sprijine după o noapte de orgie, în totala indiferență a oamenilor şi a naturii, au evocat trecutul.

El şi-a spus gîndurile, inchietudinile, speranțele. Fără ştirea lui, le împletea cu trupul Piei. Se răzima, se lipea de dînsa.

Ea i-a vorbit de viața ei. Ce făcuse. Pe unde umblase. Cîte văzuse. Cu cîți trăise. Cum căzuse. Numele lui Tănase plutea între dînşii. îl aveau amîndoi pe buze. Nelu aştepta. Un vierme îi rodea inima. O curiozitate absurdă şi bolnăvicioasă îi rîcîia sufletul. Dar Pia nu-l rostea. Vorbea rar şi tărăgănat. în vorbele ei nu era nici bucurie, nici amărăciune. Povestea evenimente. Recunoştea greşeli. îşi mărturisea căderile. Nu învinuia pe nimeni. Aşa i-a fost scris. Aşa a fost să fie. întîmplarea... Destinul... Războiul care trecuse şi peste dînsa, cum trecuse asupra tuturor.

Umbra războiului s-a lăsat o clipă şi peste fruntea lui Nelu. A ridicat-o, însă :

— Cu toate astea, Pia...

Nu şi-a terminat gîndul. N-a îndrăznit să-l exprime. Nici n-ar fi avut nevoie să-l exprime, de altfel. Pia l-a înțeles. L-a înțeîes şi nu i-a răspuns. Privea țintă înaintea ei, ca în gol. Asculta atent plescăitul boabelor de apă picurînd din streşini, parcă ar fi încercat să le numere. Cu teamă, cu fezitare, el i-a luat mîna. I-a sărutat-o lung. I-a trecut şi brațul pe după mijloc. Ar fi vrut s-o stringă. Dar n-a strîns-o. I-a şoptit numai :

— Cînd ai şti, Pia... dacă ai şti cît te-am iubit de mult.

— Ştiu, Nelule.

— Am fi putut să fim aşa de fericiți împreună...

— Poate... cine ştie ! ?

— Dacă m-ai fi iubit şi tu.

— Mi-ai fost drag, Nelule.

— Nu ca el.

Un fior a străbătut trupul Piei. S-a strîns uşor într-însul.

— S-a făcut frig... închide mai bine fereastra.

— O închid, Pia... dar spune-mi !

— E tîrziu... La ce bun !

— Vreau să ştiu.

— Ce-ți pasă !

— L-ai iubit aşa de mult ?

— Nu.
— Ți-a fost mai drag ca mine ?
— Nu.
— De ce te-ai dat atunci ?... Te-ai dat de bună voie ?
— Nu.
— Te-a luat cu sila ?
— Bestia !... Bruta !...

O sută şi-o mie de feluri sînt ca să spui acelaşi **cuvînt.** O vorbă de mîngîiere poate să pară mai dură ca **silexul.** O înjurătură poate să fie mai dulce decît toate aiurările iubirii. Valoarea cuvintelor nu e în ele însele. E în accentul care le animă, în imponderabilul care le dă viață. Cînd Pia a lăsat să-i scape printre dinții strînşi : „Bestia !... Bruta !...", dacă ar fi gemut cuvinte de adorare şi de pasiune, n-ar fi putut să-şi destăinuiască mai aprig furtuna care-i scutura, îi vînzolea, îi pustia şi-i răvăşea sufletul.

Brațul lui Nelu, trecut pe după mijlocul ei, i-a alunecat, i-a căzut în jos. Gîndurile, o clipă tulburate, i s-au potolit. Dorințele i-au amuțit. Şi-a spus, cu tristă uimire, cu dureroasă resemnare :

— Şi-o brută poate, prin urmare, să fie iubită... Şi-o bestie poate să inspire sentimente omeneşti...

V

Venise primăvara. Ultimul rînd de zăpadă se lua de pe acoperişuri. Zi şi noapte streşinile țîrîiau. Din cerul albastru şi curat ca lacrima se revărsau asupra lumii : gînduri vesele, lumină în suflet, un pic de voie bună între oameni, verdeață peste cîmpuri şi peste grădini. Sonor ca o scoică de mare, oraşul clocotea. Olteni cu coşurile încărcate îşi strigau marfa de-a lungul ulițelor. Gospodine se tocmeau în gura mare la portițe. Trăsuri huruiau în trapul înviorat al cailor. Automobile sforăiau. Chivuțe chipeşe şi smulse, drepte ca luminările, sub mari panere aşezate în creştetul capului, îndemnau şi îmbiau pe trecători cu glasul lor cîntat :

— Ghiocei !.[1] Ghiocei ! Ghiocei !...

Pe caldarîm, în urma lor, trotuarele înfloreau ca semănate cu ghiocei. Şi ghiocei înfloreau în ochii copilelor.

Ca şi dînselş, prietinele lui Nelu aveau, în dulceața mai caldă şi mai insinuantă a privirilor, în frămîntarea mai vie ă trupțilui, toată primăvara din natură. Nu-şi mai găseau astîțapăr. Oricît de variate erau cunoştințele speciale ale lui Coco, oricît de inventiv era geniul lui Cotan, oricît îşi storcea Tănase creierul ca să iscodească şi să născocească noi mijloace de petrecere, nici el, nici Cotan, nici Coco nu izbuteau să le mulțumească. Chefurile obicinuite nu le mai erau de ajuns. Localurile cunoscute nu le mai spuneau nimic. Cereau emoții noi. Visau senzații inedite. Oftînd din băierile inimii şi gîndindu-se cu jind la sZeepmg-urile de odinioară, domnul gras şi chel propunea : ba o excursie cu şampanie şi lăutari la Sinaia, ba o descindere, în corpore, cu alai şi tămbălău, la Constanța.

— în munți, în freamătul brazilor, suspina el poetic, sau pe malul mării, în murmurul valurilor...

Dar *sleepingț*urile lipseau. Trenurile mergeau ca vai de capul lor. Arabele localități li se păreau la toți prea departe, iar suspinele poetice prea nelalocul lor.

— La vreo mînăstire, pe aproape de oraş, ar fi mai nimerit, şi-a dat o doamnă cu părerea.

— Un ceas de dragoste, în cîntecul clopotelor... a murmurat visător Cotan.

— Printre maici !... a exclamat întinerit domnul chel.

— Sinistru !... a afirmat Coco.

— Dar într-un sat ?... într-un sat devastat de nemți... pe undeva pe unde a trecut războiul ?... a întrebat o doamnă palidă şi languroasă. Gîndiți-vă !... o zi de chef printre ruine...

Propunerea le-a surîs celor mai mulți. Ar fi adoptat-o fără discuție dacă ar fi ştiut unde să meargă. Cum însă, din păcate, afară de Nelu — şi Nelu tăcea — nici unul dintre cei de față nu făcuse războiul şi nu prea ştiau cam pe unde s-ar putea găsi asemenea sate, au

[1] **în ediția întîi :** ***Ghiocei albi /...***

fost siliți să renunțe și la ruine. în vremea asta, nevasta domnului chel, făcînd semn lui Cotan cu coada ochiului să vie lîngă dînsa, i-a șoptit ademenitor :

— Ce-ar fi, Cotane, dacă am merge la vreun bordel ?

— Beșoandro !... Bașoldino !... Dulceo !... i-a răspuns Cotan, lingîndu-și buzele.

Și clamori de entuziasm i-au răsplătit propunerea.

Din nefericire, însă, nici proiectul acesta modest n-a fost cu putință să fie realizat. Sîntem într-un așa hal de barbarie, cum mărturisea și Coco cu legitimă indignare, încît în toată capitala României mari, după două zile de alergături, n-a fost chip să se găsească un singur bordel destul de încăpător pentru o societate numeroasă și aleasă. Degeaba au răscolit centrul și periferia. Degeaba au bătut mahalalele pînă-n Crucea de Piatră. Nimic, domnule ! Haram de țară ! Capitală-i asta ? Numai cocioabe infame. Maghernițe și chichinețe în care n-aveai loc nici să te învîrtești, darmite să... de ! ca tot omul, să te întinzi și tu la largul tău.

Cu degetul dus grav la tîmple și cu gîndurile la Max, Cotan se întreba dacă n-ar fi locul și momentul să dea marea lovitură a vieții lui : un bordel național, pe acțiuni. Coco, descurajat, declara că nu mai face să încerci nimic în țara asta păcătoasă. Doamnele, mai resemnate din fire, sau mai impaciente, renunțaseră la bordel și s-ar fi mulțumit cu orice, numai să scape odată din plictiseala și marasmul chefurilor obicinuite. într-o noapte, cum coborau astfel treptele peronului, sub lumina lunii care poleia cu reflexe diafane de argint zidurile grajdului din fundul curții și culmile copacilor, Tănase, pătruns pe neașteptate de frumusețea lucrurilor, de măreția naturii, de duioșia amintirilor, le-a arătat grădina și, subit inspirat, le-a spus :

— Măăă !... ce mai alergăm noi după potcoave de cai morți!... Unde ni-erau mințile?... Ce-ar fi dacă am organiza un pui de chef colo, în grădină, pe iarbă verde, într-o noapte poetică ca asta...

— Un *garden-party* pe întuneric ! a exclamat voios doamna domnului chel.

— Cu lăutari... cu lampioane venețiene ! au adăugat ceilalți, bătînd vesel din palme.

Și icu toată slaba opunere a lui Nelu, care se gîndea cu grijă la tovarăși și lă tipografia lor clandestină, peste capul lui inexisjtent au hotărît data serbării, au stabilit amănuntele, și-au distribuit sarcinile și atribuțiile. Sexul îl privea pe Cotan. Băutura pe Coco. Dinspre partea gurii trebuia să se descurce cum o ști domnul chel. Nelu n-avea decît să finanțeze. Bojoceanu își rezervase partea artistică.

— Măi Nelule, nici tu n-o să-ți mai recunoști grădina !... i-a făgăduit el.

Și, într-adevăr, de-a doua zi de dimineață s-a pus pe lucru. Douăzeci de arestați, aleși pe sprinceană printre bolșevicii din Dealul Spirii : tîmplari, dulgheri, tapițeri, zugravi de firme sau de case, electricieni și meșteri fierari, sub puternică escortă, s-au instalat în grădină și trei zile în șir au muncit pe capete. Ca un general pe cîmpul de război, Tănase, în persoană, conducea și supraveghea totul. Din sipete vechi a scos minunății împăturite cu grijă de pe vremea bunicilor răposatului colonel Hotnog. în cămări pe care nimeni nu le mai deschisese de ani de zile a descoperit scoarțe, covoare, preșuri mîncate pe trei sferturi de molii, dar care, cu nițică bunăvointa, mai puțeau fi totuși întrebuințate. Din mătasa crinolinelor și malacoafelor de altădată a pus să se facă lampioane. Și horbotele, ștergarele, maramele grele de cusături înflorite și stropite cu fluturi de aur le-a întins între ramurile copacilor. Grădina se împodobea văzînd cu ochii, ca o mireasă din popor care-și pune ocale de peteală și toate giuvaericalele pe dînsa. Printre tîmplarii care băteau de zor mesele în cuie, printre electricienii care atîrnau de crengi lampioane multicolore, printre tapițerii care rotunjeau, deasupra divanurilor coborîte din casă, peșteri poetice din cîrpe și năframe, Tănase trecea radios și visător.

Asta era grădina în care el, odinioară, alergase și zburdase ! Acesta era raiul zvînjuratei și năbădăioasei lui copilării ! Cum trecuseră anii ! Cine ar fi putut să-i prorocească atunci că el, feciorul lui Stan și al Stancei, o să ajungă așa de repede, din rîndul slugilor, în rînd cu stăpînii. Ca și stăpîn el însuși în casa boierilor Hotnogi. Nimeni nu-i sta în cale. El conducea. El poruncea. Pe

apucate, însă, e drept. Trei zile numai, deocamdată. Dar trei zile care or să atragă, cu binişorul, şi altele după ele. Ca mîine !... Te pomeneşti!... Cine ştie ce-o să-i mai aducă şi ziua de mîine.

Tănase socotea. Nelu era mînă spartă. El strîngea. Nelu risipea. îşi arunca banii pe fereşti. Fiecare făcea ce voia dintr-însul. Se lăsa purtat de nas, ca un copil. Tot umblînd şi cotrobăind prin casă, trecînd o dată şi pe lîngă grajduri, Tănase văzuse o mulţime de lucruri care numai a bine nu-i spuneau. Prevedea că Nelu o să-şi frîngă singur gîtul. Prea se înhăitase cu tot felul de desculţi, de coate-goale, de dezmăţaţi, de vîntură-lume. După ce i-or păpa banii, or să-i mănînce şi capul...

Lăsîndu-se obosit de gînduri pe-o bancă din grădină, ca altădată tată-său în fundul canapelei, visa... zîmbea...

Din visurile lui, însă, nu l-au trezit nici sudalme înfricoşate, nici ghionti în fălci. Altele erau vremurile. S-a trezit în mijlocul celei mai zgomotoase şi mai încîntătoare societăţi cu putinţă.

Grădina era feeric luminată. La braţul lui Cotan îşi făceau apariţia, rînd pe rînd, toate frumuseţile capitalei. Doamne din noua protipendadă, matroane din vechea gardă a prostituţiei somptuoase, dar bine ţinute, păstrate ca murăturile în oţeturi aromate, fetişcane care abia deschideau naiv ochii lor viţioşi în lumea strălucitoare a galanteriei, brune şi blonde, grase şi slabe, nalte şi scunde, de toate vîrstele, de toate stările şi pentru toate gusturile. Pe sub umbrele copacilor, printre fluturii de aur care tremurau în aer ca licuricii, treceau braţ la braţ sau prinse de mijloc, rîzînd şi chihotind între ele, asemenea viziunilor din basmele cu zîne şi consinzene. Lumina instabilă a lampioanelor le înfrumuseţa pe toate, şi cadrul nocturn le poetiza. Nelu abia îndrăznea să se apropie de cele care i se păreau mai ireale. Cotan trebuia aproape să se răstească la dînsul ca să-l înduplece :

— Pune mîna, bre omule !... Nu fi nătîng! Pune mîna, că doar n-o să te muşte !... Uite ce umeri !... ce sîni !... piatră, *mon cher...* şi pulpele... să spargi nuca între ele.

Ca unui geambaş de meserie, lui Cotan nu-i mai tăcea gura. Profita în acelaşi timp un pic şi pentru dînsul.

Mîinile îi umblau prin toate părţile, pipăiau pe cont propriu. Doamna sau fata, gîdilată şi enervată, se zbătea, se alinta, protesta cu gura pe jumătate :

— Lasă-mă,| Cotane !... Zău, Cotane, dacă eşti în toate minţile!... Ce-o să creadă domnul Azan despre mine?

— Ei, asta e !... Ce-o să creadă, fă ?... N-o să creadă ce-i spun eu. O să creadă ce-o să vadă el cu ochii... Nu-i fi vrînd să-i placi pe nevăzutele ?... Să vadă omul !... Să pipăie... Să se convingă că nu-l înşeli la cîntar... Sîn e ăsta?... Sau ghem de vată?... Carne-i asta?... sau... Carne-i, fă !... Lînă-n lînă. Catifea, nu altceva. Poţi s-o arăţi. Ai ce s-arăţi. Mi-o ţineai ascunsă, hai ? Scîrbo !... Otravo !... Nu mai fă pe parşiva, sfînto !... Ridică-ţi poalele mai bine !... Sus fustele, fă !...

Nu numai pentru Nelu, dar pentru mai toţi, ici şi colo, pretutindeni, printre scaune, pe sub mese, pe bănci sau pe divanuri, sub pologul vast al cerului sau în peşterile concepute de geniul lui Tănase, în foşnet lung de frunze şi-n susururi de mătasă, fustele se ridicau. Lăutarii cîntau în surdină. Vinul gîlgîia în pahare. Nisipul aleielor scîrţîia sub paşii chelnerilor grăbiţi. Luminările sfîrîiau în lampioane. Aerul vibra. Cînd şi cînd se auzeau pocnete surde, înăbuşite, venind de departe, ca dopuri de şampanie sărind undeva în aer.

— Petrec şi alţii, nu numai noi ! a exclamat Coco Ghica, ciulind un moment urechile şi trîntind paharul, făcîndu-l ţăndări de pămînt. Cine-o mai fi petrecînd ?

Tinerii de la masa lui se întrebau şi ei. Nu ştiau. N-auziseră de nici un chef proiectat pentru aceeaşi noapte. Cu toate astea, pocnetele se repetau, răbufneau, înfundat, intermitent.

— în vreo crîşmă... Or fi trăgînd cu pistoalele... ie-a spus unul.

— Sau vreo petrecere... cu focuri de artificii... a adăugat un altul.

— Unde ?... La cine ?... a urlat Coco. Cine-şi permite să petreacă fără noi ? Bojocene ! Maiorule ! Unde eşti, maiorule ? Unde te-ai ascuns ? Vino, mă, dacă nu vrei să dăm noi peste tine.

Roş la faţă şi încheindu-şi în pripă mondirul, Bojoceanu a apărut, în sfîrşit, între dînşii.

— Ce-i cu voi, mă? Ce v-a apucat? Urlați parc-ar fi dat strechea în voi.

— Vrem şi noi focuri de artificii! i-a răspuns Coco.

— Focuri ?... Ce focuri, mă !... N-am nici un foc.

— Alții cum au ?

— N-ai auzit?

— Ai asurzit ?

— Răsună tîrgul !

— Ce s-aud, mă ! V-ați îmbătat ? Sînteți beți turtă ! Vă țiuie urechile de băutură !

— Nouă ne țiuie ?... Ascultă, mă !

Se îndemnau unii pe alții să tacă. Toți vorbeau şi nici unul n-asculta. Cu mare greutate au reuşit să restabilească un simulacru de linişte. Nu se auzea nimic. Un singur pocnet, înăbuşit, izolat, ca o lovitură de ciocan într-un butoi gol, a răsunat în noapte. Bojoceanu le-a dat cu tifla :

— Un foc de pistol, mă... Pentru atîta lucru...

N-a apucat însă să-şi termine fraza. Un pîrîit scurt de salvă, ca o pînză care se rupe, i-a tăiat cuvîntul. Bojoceanu a ridicat din umeri. A vrut să spuie :

— Vreun depozit oare sare-n aer... Sar atîtea !...

Dar ceilalți nu-i dădeau păs să vorbească. Urlau în cor :

— Vezi, mă ? !

— Mai spui că ne țiuie urechile ?

— Alții petrec cu focuri de artificii.

— Alții au, şi noi, nu.

— Ce fel de organizator eşti tu, mă !

— Chef fără foc bengal !

îl strîngeau din toate părțile. îl înghesuiau. Nu-l mai lăsau să răspundă. Pe aria „lampioanelor" cîntau în cor strident : „Vrem foc bengal !... Vrem foc bengal !..." Şi cei care habar n-aveau despre ce era vorba, atraşi de zgomot, apărînd ca stafiile din umbre şi dintre trunchiurile copacilor, se întreceau să le ție hangul. Bărbații strigau cît puteau. Glasul ascuțit al femeilor domina biruitor. Un pui de fată, mai curînd un pui de diavol, frumoasă ca păcatul şi neastîmpărată ca argintul-viu, a smuls un lampion cu creangă cu tot şi l-a fîlfîit victorios în aer. Atîta le-a trebuit la toți. într-o clipă grădina a fost

devastată. Fotele cu fluturi de aur scăpărau pe umerii bărbaților. Lampioanele se legănau, bete, deasupra capetelor hilare. Rîsetele cădeau în cascadă sau picurau, ca mărgăritarele, din şiraguri desfăcute. Un vînt de nebunie trecea în galop! pe sub ramurile copacilor bătrîni. Carnea satisfăcută era însetată. Cerea vin. Cerea şampanie. Cerea să-i alunece, peste nervii storşi şi obosiți, ca un afrcdisiac, arcuşul viorii.

— Lăutarii!... Să vie lăutarii !... a strigat Coco.

Cu surîsuri sleite pe fețele lor smolite, lăutarii s-au apropiat.

— Ce-mi rîzi, mă ?... Ce-mi stai aşa, faraoane, cu ochii zgîiți la mine ?... Ce mai aştepți ?... Cîntă, mă !... Cîntă-mi de inimă albastră.

Coco cerea de inimă albastră. Cotan, cîntece fără perdea ; alții, de joc, de chef sau de lume. Nu se mai înțelegeau. Fiecare voia cîntecul lui. Ca să-i împace pe toți, cioroiul din mijlocul tarafului a clipit şiret din coada ochiului către ai lui. Ciocănaşul a căzut. Gîtul viorii s-a ridicat. Un țiuit, ca un chiot, a şuierat printre buzele de trestie ale naiului. Şi bătînd îndesat pămîntul cu piciorul, umflîndu-şi guşa, săltîndu-şi în tact umerii şi capul, baragladina şi-a dat drumul:

„La moară la hîrța-pîrța,
Un' se macină tărîța
Şi s-adună fetele
De..."

— Olioleu, mă !... Zi, mă, zi-i, că zici bine !... strigau, urlau, chiuiau cu toții.

Nu se mai auzea nici în cer, nici pe pămînt. Coco sărise în mijlocul lăutarilor. De unul singur, cu mîna la ceafă, cu strunele viorii la ureche, învîrtea pe loc o bătută, schimbată^după toane şi inspirație în mazurcă, în *one-step* sau în foxtrot. Alte perechi îl imitau. Porneau ca vijelia. Treceau ca viforul. Se abăteau ca vîrtejul. Lampioanele zburau prin aer. Pămîntul duduia sub paşii lor. Mesele izbite se răsturnau, amestecînd resturi de mîncare cu scursori de vin. Zgomotul paharelor şi farfuriilor sparte ințețea focul entuziasmului. Şi cei care nu jucau simțeau nevoia să se agite. La început şi-au aruncat

cu coji de portocale. Apoi cu tot ce le cădea în mîini. Se băteau cu şervete făcute ghem, cu mere, cu mandarine, cu franzele, cu banane. Muierile erau mai îndrăcite decît bărbaţii. Tăbărau cîte trei şi cîte patru asupra unuia singur, îi vărsau pumni de migdale prin deschizătura gulerului, îi frecau faţa cu ciorchini de struguri, îi zburleau părul, îi desfăceau hainele, îi turnau pe gît vin, şampanie sau zeargă de portocale. Lina Prăvălie, între două doamne din societate, înghesuia pe Nelu. Domnul chel se zbătea de moarte, gîfîind şi-abia putînd să mai respire, între Miţa Doipoli şi alte cîteva perechi de mîini, mai simandicoase, care-l gîdilau la subţioară şi pe sub burtă. Tănase a simţit două degete strîngîndu-l uşor de braţ. Crezînd că e vreo fetişcană, s-a întors vesel spre dînsa. S-a strîmbat, însă, parcă i-ar fi fost dinţii străpeziţi cu zeamă de Jămîie. îndărătul lui, umil, adus din spate, pitit printre cheflii, era tată-său. Abia stăpînindu-şi mînia, s-a răstit la el :

— Ce vrei ?... Ce caţi aici ?... Ţi-am spus să nu te arăţi printre oameni î... De cîte ori să-ţi spun ?

Bătrînul, făcîndu-se mai încovoiat decît era, a bîlbîit :

— Tănase... Iartă-mă, Tănase... N-am venit de voia mea... Un domn ofiţer m-a trimes...

— Ce ofiţer !... Nu vreau să ştiu de nici un ofiţer... Aici nu-i la cazarmă... Cum îl cheamă ?

— Nu ştiu... Nu mi-a spus... Un domn ofiţer, cu doi soldaţi...

— Hai ?... Cum ?

Tănase îngălbenise. Pămîntul se clătina sub dînsul. Un nod i se pusese în gît. Instinctiv şi-a pus mîna la portofel.

— Cu doi soldaţi... încerca să-i explice tată-său. Vrea musai să-ţi vorbească... Altfel, mi-a spus că vine el aici...

— Să vie !... Să vie !... a chiuit o fată care auzise numai ultimele cuvinte.

— Să vie ! au strigat cu toţii după dînsa.

Tănase ar fi vrut să spuie şi el ceva, sau să fugă, sau să dispară ; dar n-a mai avut timp. Un strugure l-a pocnit drept în faţă ; şi două, trei, zece perechi de mîini i s-au înfipt în guler, în trese, în decoraţii, în brandenburgurL

îl trăgeau din toate părţile. îl răstigneau ca pe Hristos între ochii de tîlhari ai dracilor de fete.

Aşa l-a găsit, cu părul vîlvoi, cu faţa leoarcă de zeama strugurilor, locotenentul Pană, urmat, la respectuoasă distanţă, de un plutonier.

— Tu eşti, Pană !... abia a putut să exclame Tănase, cu glasul încă sugrumat de spaimă, dar simţind că-i revine inima la loc.

— Da, eu, s'trăiţi, domnule maior... Mă iertaţi, domnule maior... nu ştiu, domnule maior, dacă...

Se uita, fîstîdt şi înveselit, în jurul lui.

— Ce nu ştii, mă ! a încercat Tănase să glumească, revenindu-şi repede în fire şi citind pe faţa cinstită a locotenentului că nici o primejdie nu era pentru dînsul. Ce nu ştii, mă ? Spune, mă !

— Spune !... spune !... l-au îndemnat la rîndul lor fetele, tăbărînd cu toatele asupra lui.

Cotorosit de ele, Tănase a putut să se apropie de Pană. în larma lor asurzitoare, printre paharele care veneau şi se ridicau de pretutindeni în cinstea noului oaspete, locotenentul a izbutit să-i şoptească, pe apucate :

— Veniţi, domnule maior!... Veniţi imediat !... Sînt cu maşina... V-aşteaptă la corpul de armată... E lată rău în oraş.

— Cum, mă ? Ce-ai spus ?

— E lată rău... A fost revoluţie.

— Revoluţie ?

Tănase, nedezmeticit încă bine din spaimă şi băutură, repeta cuvîntul, fără să-i poată măsura întinderea şi gravitatea, în mijlocul chefului, în cîntecele lăutarilor, în veselia care se revărsa nebuneşte peste toţi ca şi vinul din paharele pline, cuvîntul i se părea grotesc şi absurd. Ceilalţi l-au auzit şi ei însă. L-au presimţit mai mult decît l-au auzit. A trecut peste dînşii ca vîntul de iulie care usucă frunzele şi florile cîmpului, sau ca bruma care le opăreşte. Veneau tăcuţi şi îngrijoraţi. Se apropiau, se strîngeau în jurul ofiţerului, ca turma care a auzit urletul lupului. Lăutarii au tăcut şi ei. în tăcerea de moarte a grădinii, o salvă depărtată a pîrîit ca o fîşie de mătasă ruptă pe tejgheaua negustorului. O mitralieră a ţăcănit.

Cu fruntea brobonită de sudoare, cu gîtlejul uscat, domnul chel a întrebat :

— E grav, domnule locotenent ?

— Destul de grav... Vă rog să nu vă alarmaţi însă... A trecut primejdia... Cred că sîntem stăpîni pe situaţie... Localul muncitorilor e în mîinile noastre... O să mă iertaţi numai dacă vă răpesc pe domnu maior Bojoceanu... Regret, doamnele mele... Dar ce să facem ? Avem nevoie de dînsul...

— Da !... da !... i-au răspuns doamnele într-un glas.

Se agăţau de braţul lui Tănase, îl îndemnau, îl implorau :

— Du-te, maiorule !... Ai grijă de noi, maiorule !... Nu ne lăsa, Bojocene !... Tase !... Dragă Tase...

Dezmeticit, în sfîrşit, sigur acum de el însuşi şi surîzător ca un erou în faţa primejdiei trecute, Bojoceanu le asigura şi le îmbărbăta :

— Fiţi liniştite !... Aveţi încredere în mine... N-o să fie nimic... într-un ceas sînt înapoi... Vă dau cuvîntul meu că mă întorc... Nimeni să nu plece... Nu-i lăsa, Nelule, să plece !... Cînd m-oi întoarce, să-mi ieşiţi înainte cu pîine şi cu sare...

— Cu şampanie !

— Cu sărutări !

— Cu lăutari!

— Lăutarii ! ! Să cînte lăutarii !...

Ca oricînd printre oameni, în ajunul primejdiilor necunoscute sau cînd vulcanul bubuie şi clocoteşte sub paşii lor, strigătele au izbucnit mai desperate, rîsetele şi ţipetele au spintecat văzduhul, frenezia plăcerilor, care pot fi aşa de lesne trecătoare, încă o dată le-a furat minţile şi trupurile le-a zgîlţîit. Luna se ridica pe cer. Roşie şi sunibră, ca o pată de sînge, enormă şi rotundă, ca o roată de moară. Cu ochii bulbucaţi la dînsa, ţiganii cîntau :

„Vine lelea de la moară,
Zumbai!" /.../

Cîntau de foc lăutarii. Sfîrîiau arcuşurile pe strunele viorilor. Bîzîiau cobzele. Ca grindina repezită în asfalturi, aşa cădeau şi săreau de pe coarde ciocănelele ţimbalului. Triluri de ciocîrlie scăpau dintre buzele naiului, îşi luau

zborul, dădeau iureş în frunzişul copacilor. Grădina răsuna de chiote haiduceşti, de cîntece izvorîte din naiva impudicitate a satelor, sau grase şi băloase de impudoarea mahalalelor. Versuri stropşite. Cuvinte brutale şi triviale. Imagini obscene. Bărbaţii le repetau în cor ; Cotan le şoptea, cu intonaţii laşejve, cu modulaţii suculente, la urechea cucoanelor. Trîntind paharele de pămînt în cadenţa bătutelor, făcînd în lături cu mîna, ca şi cum i-ar fi fost silă şi greaţă de gînduri, Coco bolborosea :

— Cîntă, mă !... Să vie revoluţia !... Să ne găsească beţi turtă !... Să vie, mă !... Ce-am avut şi ce-am pierdut!...

Dar oricît sfida el revoluţia să vie şi să-l găsească beat mort, oricît zbîrniau coardele viorilor şi se străduiau cu toţii, şi se îndemnau unii pe alţii să rîdă, să cinte, să fie orice-o fi în urmă, şi potopul după dînşii, numai cupa pe care o aveau în mîini s-o poată goli pînă la fund, din umbrele grădinii, ca şi din sufletele lor, din adierile nopţii, ca şi din aiurările lui Coco, se desprindeau griji, închietudini, o veselie bizară şi deznădăjduită, ca un marş funebru de Beethoven cîntat în ritm săltăreţ de foxtrot. Noaptea părea mai opacă. Adierile se făceau mai reci. Doamnele îşi acopereau, înfiorate, umerii goi. Bărbaţii se uitau la ceas. Cîţiva plecaseră după ştiri. Alţii aşteptau la telefon. Telefonul nu mai funcţiona. Ceasurile treceau şi Bojoceanu nu se mai întorcea. Unde-o fi ? Ce-o fi făcînd ? De ce nu se mai întoarce ?

— Dacă am merge şi noi să vedem ce-i cu dînsul ? a întrebat o fată.

Cei mai mulţi nu prea ţineau să vadă. Toţi simţeau însă nevoia să se mişte, să-şi dezmorţească trupul, să-şi scuture gîndurile mahmure sau lugubre. Băutura nu le mai spunea nimic. Cheful tot le era stricat. Era şi tîrziu. Ce să mai stea ! Plecau unul cîte unul. Alţii, în grupuri răzleţe, încercau să rîdă, să pară veseli ; dar rîsul le sjana fals şi plecarea părea mai mult o fugă. Singur Coco mai ţinea piept, vitejeşte, unei baterii de sticle înfundate. Discuta cu ele, gesticula, le strîngea la piept în accese subite de sentimentalism acut sau, furios, dintr-o dată, le sictirea cît colo. Cineva l-a strigat de la poartă. Fără să ştie cine-l strigă, de ce pleacă, unde se duce, cu doua sticle goale la subţioară, a pornit-o şi el pe două cărări.

Luna îl bătea din spate. Pe nisipul aleii, o umbră neagră şi deşirată, beată ca şi dînsul, îl preceda în zigzaguri fantastice.

Nelu a rămas singur. Grădina îşi lăsa în jurul lui ramurile frînte, lampioanele stinse, zdrgnțe atîrnate de copaci. Fără să le vadă, Nelu le simțea într-însul. Ii apăsau inima. îi înfăşurau sufletul. Zîmbea vag tristeții lucrurilor moarte, dezamăgirilor existenței, iremediabilei deşertăciuni care urmează, pas cu pas, zilele omului. Ceasurile treceau. Se făcuse de mult de ziuă şi un vuiet surd, depărtat şi continuu începea să zguduie oraşul abia trezit din letargia somnului, cînd Tănase i-a strigat de la grajduri :

— Ce-i, mă !... Nu mai e nimeni pe aici ?... Aşa s-au ținut de cuvînt ?... crucea lor de muieri !

— Nimeni, i-a răspuns Nelu, repetîndu-i cuvîntul ca un ecou.

— S-au cărăbănit de mult, mă ?

— De mult... De-un ceas... De două... Nu mai ştiu.

Bojoceanu s-a uitat lung şi atent la dînsul :

— Mă !... Ce-i cu tine ?... Asta ar avea haz !... Asta le întrece pe toate !... Ia scoală-te în picioare !... Abia poți să te ții pe picioare !... Eşti beat mort, mă !

Nelu a tăgăduit, indiferent, obosit :

— Nu... N-am băut nimic, Tase.

— Ce ai atunci, mă ? Uită-te în ce hal eşti. Şi eu, care veneam să luăm cheful de-a capo. Noroacele mele ! Cu cine să mai beau acum ? Muierile au plecat. De tine, ce să mai vorbesc ! Limba mi s-a uscat în gură. Mi-e o sete, mă !... Nici nu-i de mirare. Ce de emoții pe capul meu !.., Ce de-ntîmplări!... Ce noapte, mă !

Se plîngea de sete şi de noapte, dar ochii nedormiți îi scăpărau de mulțumire şi obrajii îi erau îmbujorați de sănătate. Repetă, încîntat :

— Ce noapte, mă !... Ce noapte !

— Cel puțin s-a terminat totul cu bine, Tase ?

— Mai întrebi ! De data asta am pus laba pe ei. Nu ne-a scăpat nici unul. I-am prins în vizunia lor ca pe şoareci, în capcană. Unul n-a apucat să fugă. Pe cîți n-au murit de moarte bună, i-au zdrelit soldații cu patul puştilor. Să-i vezi, mă !... Nu i-ai mai cunoaşte. Oameni sînt sau carne macră.

Se înfierbînta singur vorbind. Perora. Povestea exuberant cum au prins de veste autoritățile că fruntaşii muncitorilor aveau să se întrunească la clubul lor, cum armata le-a înconjurat localul, cum le-a luat casa cu asalt, năvălind pe uşi şi pe fereşti, spărgînd, distrugînd şi zdrobind totul în calea ei, muieri, copii, tot ce-i cădea în vîrful baionetelor.

O singură dată s-a întrerupt din povestire :

— Mă, da' n-o fi nimic de băut pe-aici ?... Mi s-a uscat şi gîtlejul... Gheorghe !... Ioane !... Veto !... Care-i acolo ?... Oricine o fi !... O sticlă !... Un pahar de vin !...

Cineva a răspuns din uşa casei. Tănase a prins inimă. Nelu asculta tăcut. Se silea să audă, să înțeleagă. Şi nu pricepea nimic. Nu simțea nimic. Avea capul gol. Şi parcă un pustiu, ca într-un vis urît, se întindea nesfîrşit în jurul lui.

Deodată Bojoceanu s-a bătut cu palma peste frunte :

— Iiii !... şi uitasem ce-i mai nostim. Ghici, mă, cu cine m-am întîlnit în vizunia lor. N-o să ghiceşti. Pun rămăşag pe ce vrei că n-o să ghiceşti... Cu Frimu, mă ! Cu vechea mea cunoştință, Frimu. Rupt în două... Beteag de picioare... Cu capul cît un dovleac de ăi turceşti... Dar ce ai, mă !... Ce te-a apucat ?... Eşti nebun ?

Nelu se trezise. O măciucă în moalele capului îl trezise. Cu pumnul în pieptul lui Tănase, îl zguduia, îl zgîlțîia, pierdut, ieşit din minți, bolborosind cuvinte fără noimă, fără şir, rugăminți şi blesteme, ca odată, altădată, cînd între degetele lui Tănase, ridicate deasupra capului, murea, pîlpîia şi se stingea un licurici.

Şi tot ca şi altădată, cu un singur brînci, Tănase s-a cotorosit de el, repezindu-l cît colo. Cu ochi răi şi crînceni îl urmărea ducîndu-se de-a berbeleacul.

— Hai, mă ?... Cu mine te pui, mă !

— Tase !

Nelu căzuse mototol lîngă bancă. Abia avea puterea să îngîime : „Tase... Tase..." Fără să simtă vreo durere, fără să-şi simtă umilința, s-a sculat înfrînt, zdrobit, cu un singur gînd în minte. Şi-a îndreptat privirile şi brațele spre Tănase :

— Tase... Te rog, Tase.
— Mă rogi acum ?
— Nu pentru mine... Mie fă-mi ce vrei !... Pentru el, Tase... Te rog, Tase... în genunchi te rog... Scapă-1 pe Frimu.

Se uita în ochii lui. S-ar fi tîrît pe brînci la picioarele lui. îi vedea ochii duri şi reci. Nu vroia să-i creadă. îi vedea rîsul brutal şi sardonic în colţurile gurii. Nu putea să-1 creadă. Peste umerii lui a zărit umbra lui Stan, care venea cu sticla şi tava de pahare spre dînşii. Nebuneşte a crezut atunci că prezenţa tatălui o să înmoaie inima fiului. Deznădăjduit, s-a agăţat de braţul lui :
— Tase... Te implor, Tase.
— Hai !... mă şi implori acum ?
— Tase...
— Fiindcă mă rogi tu...
A ezitat o clipă... O licărire de speranţă a iluminat sufletul lui Nelu.

— Fiindcă tu mă rogi, ascultă-mă bine, cu mîinile mele o să-i scot pe nas bolşevismul...
— Gîndeşte-te, Tase.
— Cu mîinile mele o să-i zdrobesc oasele de vîndut şi de trădător.
— Tase, n-ai să faci asta, Tase !
— Cu mîinile mele o să-1 ucid, ca pe un cîine...
Stan se oprise lîngă dînşii. încovoiat, umilit, îi privea pe amîndoi. Tănase a întors indignat capul, văzîndu-1. Nelu i l-a arătat, înmărmurit :
— Cum poţi să vorbeşti astfel tu... tocmai tu... Tănase !...

VI

în aceeaşi dimineaţă, după o luptă scurtă, dar eroică, cu el însuşi şi după o convorbire tot aşa de scurtă la telefon, cu prietenul Haită, Tănase s-a aruncat în primul automobil care i-a ieşit în cale şi-a dat ordin şoferului să-1 ducă la Siguranţă. Haită îl aştepta ca pe ghimpi. Uşa cabinetului directorial s-a închis discret îndărătul lor.

Din ochii lui şpjanchii, care îi umblau, ca mărgelele, în toate părţile şi direcţiile, Haită l-a întrebat :
— Ei ?... Ce este ?
Tănase şi-a făcut timp să respire şi să se mai gîndească o dată bine la ce-avea de spus :
— Spune să-mi aducă un pahar cu apă.
Oricît era de obicinuit Haită să-şi domine nervii, a ridicat iritat din umeri :
— Lasă apa, mă. O să bei în urmă. Spune acum repede ce ai de spus.
— Oho ! mai domol, nene Haită, că nu dau doar turcii. S-o luăm cu binişorul. Să vedem din fir în păr ce-avem de făcut. Tipografia e la locul ei. N-o să ne-o ia nimeni. N-o să fugă. Să stăm strîmb şi să judecăm drept.
— O ai, mă, sau n-o ai ?
— Cum mă vezi şi cum te văd. Ca-n podul palmei. Ţi-o aduc pe tipsie.
— Cînd ?
— Şi-acum dacă vrei.
— Unde e ?
— Asta-i altă vorbă. Fiecare lucru cu socoteala lui. Eu ţi-o dau. Am spus că ţi-o dau. O vorbă am. Dar eu ce am în schimb ?
— Tu, mă ?... Tu eşti de-ai noştri.
— De-ai voştri !... De-ai voştri!... Nu zic ba... Nu mă dau în lături... Ştii însă vorba aia !... Frate-frate, dar brînza pe bani.
Scandalizat, Haită s-a lăsat pe speteaza scaunului, cu braţele în tavan. Se jura de toţi sfinţii că nu mai are un ban în casă, că Internele nu i-au mai pus fonduri la dispoziţie din toamna trecută, că şi slujbaşii au rămas neplătiţi cu lunile, că stat îi ăsta sau tată vitreg cu slujitorii lui cei mai buni, că o să-şi ia mai bine lumea în cap decît să servească pe veresie, că o mie, două, zece mii, la o adică, ar putea să-i dea din ce bruma de economii mai avea în lada de fier, dar nici o lăscaie mai mult.
Tănase îl lăsa să vorbească. îşi şlefuia lustrul unghiilor, îşi admira zîmbetul în ele.
După ce Haită şi-a terminat cupletul, s-a sculat frumuşel de pe scaun şi i-a întins amical mîna :

— Bine, Haită. Dacă nu e, ce să-i faci ! De unde nu-i, nici Dumnezeu n-are ce să ia. Să zicem că n-am vorbit nimic. Cu bine, frate Haită.

Haită i-a reținut mîna. Se uita țintă la dînsul, pe cît îi îngăduiau ochii instabili ca mărgelele. I-a mărturisit :

— Eşti tare, mă !

— Linguşitorule...

— Şi cît vrei ?

— Un sutar.

— Nu laşi mai ieftin ?

— Vorba ta : nici o lăscaie.

— Bine, mă !... Mă strîngi de gît... îmi iei sîngele... Dar ți-i dau.

— Să-i văd !

Oftînd din adîncul inimii, Haită s-a dus la casa de fier. A scos o sută de hîrtii de o mie. Le-a înşirat pe masă. I le-a numărat. Cu palma răscăcărată peste maldărul de bumaşte, l-a împiedecat însă să le ia.

— Spune-mi mai întîi unde e ?

Tănase a închis ochii. O clipă şi-a auzit bătăile inimii. Sîngele i-a năvălit în obraji. Tîmplele îi zvîcneau. Cu un suprem efort, şi-a scuturat capul, ca omul care se ridică din fundul apei, şi-a mormăit, surd, înăbuşit :

— Acasă... la Nelu... la Nelu Azan... în grajduri.

Oricît era el de deprins cu vînzările şi trădările, Haită s-a ferit cu un pas în lături. Ochii şpanchii îi jucau chindia în cap. Caninul de aur îi strălucea. A şuierat printre dinți :

— Eşti tare, mă!... Eşti tare... Eu ți-o spun... o să ajungi departe...

***Sighişoara,* 1932**

f

ARTICOLE
ŞI
PAMFLETE

JUSTIȚIE ȘI DREPTATE

Două cuvinte care, la origina lor, au vrut să însemne acelaşi lucru şi care, multă vreme încă, au fost întrebuințate, în vorbirea comună, unul în locul altuia. Ceea ce latinii au înţeles prin Justiţie, noi, în graiul nostru vecîii, am înţeles prin Dreptate. Dar două cuvinte nu pot subzista îndelung, într-o limbă, cu aceeaşi semnificare, cînd stările de fapt corespunzătoare se diferenţiază. Instanţele judiciare, întrebuinţînd îndeosebi termenul arhaic şi oarecum solemn, *Justiție,* în cuvîntul acesta au intrat, cu încetul, şi în afară de înțelesul curat de dreptate, tot fanatismul şi toate amănuntele de procedură, care, în mintea profanilor, stingheresc distribuirea dreptății.

Astfel că astăzi prin justiție tindem tot mai mult să înțelegem nu ceea ce este drept în sine, ci mai curînd complexul de coduri, de articole şi de jurisprudenţe în numele cărora se pot îndreptăţi tărăgăniri şi se pot da hotărîrile cele mai potrivnice. S-a spus cîndva : „daţi-mi un rînd scris de un om şi-l duc la spînzurătoare", tot aşa cum azi un articol din legislațiile noastre îngăduie magistraților interpretările cele mai largi şi condamnările cele mai opuse.

Desigur, vorbind astfel, nici nu mă gîndesc să pun la îndoială conştiinţa judecătorului ; dar ceea ce e adevărat e că cu toată conştiinţa aceasta, chestiile de fapt rămîn, de cele mai multe ori, încîlcite şi obscure şi mai ales înlăturate de spiritul legii. Legea primează totul. Un om

nevinovat poate fi osîndit, cei vinovaţi pot fi scăpaţi, averile pot fi luate şi cinstea dăruită celor care n-o merită, dar o condiţie trebuie respectată : invocarea unui articol. Cînd s-a găsit articolul, partea care-l propune poate dormi liniştită, şi judecătorul care-l aplică poate da justiţia cu conştiinţa împăcată. Pricina acestei supuneri oarbe în faţa literei scrise trebuie căutată şi aiurea Magistraţii şi avocaţii alcătuiesc o castă. Prin creştere, prin învăţătură şi prin deprindere, ei sînt predispuşi să nu vadă în manifestările diverse ale sufletului omenesc decît motivarea sancţiunilor înregistrate pe categorii şi pe numere în coduri ; iar în ciocnirea intereselor potrivnice, decît materialul vast care comentează intenţiunile legiuitorului.

Precum talmudistul ştie că numai sîmbăta se poate odihni omul, şi nu în altă zi a săptămînii; precum teologul respinge dovezile ştiinţei, plecat peste paginile revelate ale *Evangheliei,* tot astfel casta magistraţilor, închisă între zidurile chinezeşti ale textelor, la adăpostul oricărei înrîuriri a concepţiilor mai largi asupra vieţii, nu cunoaşte decît un singur adevăr, acel prevăzut de legiuitor.

Şi încă ţara noastră, comparativ cu alte ţări mai îmbătrînite în civilizaţie, nu suferă decît mediocru de starea aceasta de lucruri. La noi magistraţii nu sînt aleşi dintr-un corp cu datini bine stabilite, cu vederi ţărmurite, cu mentalităţi formate după norma prejudecăţilor oficiale. La noi magistratura e mai mult un adăpost al nevoilor materiale imediate, o slujbă ca oricare alta, în care îşi găsesc o pîine zilnică tineri ieşiţi de ieri, de alaltăieri — de pe băncile şcoalei, cîţiva nedestoinici pentru lupta grea a vieţii, cîţiva feciori de bani gata, cîteodată spirite contemplative ori viitori politicieni, din cînd în cînd literaţi, pe lîngă o minoritate de magistraţi de carieră.

Alături de superioritatea aceasta e şi răul că cea mai mare parte dintre dînşii n-au altă cultură intelectuală decît aceea cu care au rămas din licee şi din puţina, foarte puţina cultură căpătată la facultate ; iar cultură sufletească şi socială, nici una. Dar epoca aceasta de

tranziţie va trece. Din supraabundenţa licenţiaţilor în drept se vor alege, treptat şi sigur, cele cîteva sute de judecători, formaţi după tipicul castelor judecătoreşti de pretutindeni, care îşi vor pune cinstea lor în cumpănirea mioapă a argumentelor pur juridice şi suprema mulţumire, în interpretarea unui articol. Contemplativii şi literaţii vor fi eliminaţi ori vor pleca ei singuri, după ce-şi vor da seama că litera legii, după ce nu le-a dat putinţa să facă bine, nu le va îngădui nici să judece drept. Şi acesta-i pericolul.

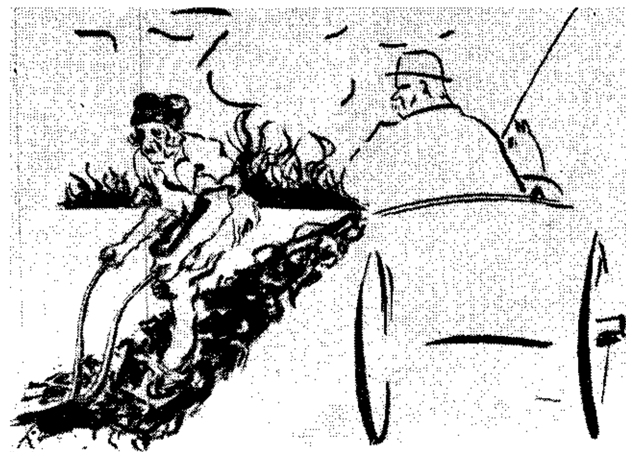
Cîtă vreme o societate sau o castă nu e formată definitiv, nu e osificată în părerile şi datinile unui şir mai lung de generaţii, schimbările sînt cu putinţă şi îmbunătăţirile se pot face fără zguduiri prea mari. Dovadă : uşurinţa cu care în ţara noastră, uluită de importarea unei civilizaţii prea înaintate, se schimbă legile dintr-o zi într-alta, se trece de la o extremitate la cealaltă extremitate (numai legiuitorii mari şi îndrăzneţi lipsindu-ne), ceea ce n-ar fi posibil într-un stat ridicat pe temelia adîncă a unei civilizaţii evolutive, cum e, de pildă, Anglia, Şi tocmai din cauza laceasta, la noi, mai uşor ca pretutindeni aiurea, reformarea magistraturii ar avea cei mai mulţi sorţi de reuşită. Profitînd de experienţa popoarelor occidentale, de ceea ce s-a arătat că este rău în alcătuirea castei lor judecătoreşti, s-ar putea da magistraturii noastre un rol mai în armonie cu idealul lumii de astăzi şi un ţel mai profund omenesc. E netăgăduit că un vînt de redeşteptare suflă asupra popoarelor contimporane.

Adevăruri care păreau stabilite pentru totdeauna, forme sociale şi forme de stat care păreau inerente naturii omeneşti se clatină una cîte una. Infailibilitatea castei preoţeşti a suferit ştirbiri dureroase, tirania concepţiei militare e minată de spiritul de revoltă şi de înfrăţire al unei muncitorimi tot mai numeroase ; ici şi colo încep să se ridice glasuri care atacă însăşi magistratura, considerată pînă acum ca intangibilă, o privesc ca un anacronism în armura ei de jurisprudenţe învechite, de proceduri lăsate moştenire de pe urma veacurilor de limbuţie

scolastică şi, mai caracteristic şi mai grav, începe să se înțeleagă că ea formează, cu preoțimea şi cu armata, pirostia reacționară care susține încă edificiul şubred al societății actuale.

Şi pe cînd această societate, la rîndul ei, se sileşte să dea magistraturii lustru, pompă şi apangiul infailibilității, cînd organele ei o consacră a doua putere în stat, judecătorul drept, el singur, izbit de îndoială şi de imposibilități, se întreabă : între două fapte şi două afirmații, care e cea adevărată, şi chiar găsind-o, care-i pricina că nu-i stă în mînă s-o facă să triumfe. Căci de-a curmezişul adevărului se ridică un arsenal întreg de măsuri, de reticențe, de subtilități, de controverse omerice pentru interpretarea unei virgule, dogmatismul cel mai extraordinar şi comentarii care lasă mult în urmă ştiința rabinică, împricinații stau şi ascultă aiuriți de cîte aud nedumeriți ei înşişi asupra dreptății cauzei lor, neştiind bine, la urmă, cine a dat banii şi cine are să-i ia. Nu importă de partea cui se va lăsa mai grea cumpăna Justiția a răsfoit textele legii, a invocat numărul magic, şi triumful ei se va învedera încă o dată, pe trupul învins al dreptății, — această *dreptate* care, în vorbirea comună, tinde tot mai mult să exprime ceea ce latinii vechi înțelegeau prin echitate şi care se depărtează pe zi ce trece de semnificarea lăsată justiției. într-însa se concentrează năzuințele vagi ale mulțimii după un ideal depărtat de distribuire mai echitabil a averilor şi a muncii; într-însa se pun toate nădejdiile, după ce miile de ani de domnie tiranică a justiției n-au izbutit să învedereze decît ca oricînd şi oriunde aceasta a aparținut totdeauna celor destul de şireți ca s-o convingă, sau destul de puternici ca s-o amenințe. Prăpastia dintre justiție şi dreptate se lărgeşte cu atît mai mult cu cît oamenii de legi nu vor să priceapă că legea nu poate fi un țel, ci un mijloc ; că în timpul nostru de afaceri comerciale intense, de ciocniri a intereselor tot mai numeroase, fondul trebuie să primeze forma.

Precum medicina a părăsit teoriile generale şi ca să ajungă la rezultatele sigure de astăzi a renunțat la con-

Poftim, cui trebuie pămînt! **Desen apărut în revista** ***Facla,*** **an. V (1914), nr. 123 (10 februarie), p. 1**
(Biblioteca Academiei)

Facla

Alesul țărănimei... **Coperta revistei** ***Facla,*** **an. III (1912), nr. 46 (17 noiembrie)**
(Biblioteca Academiei)

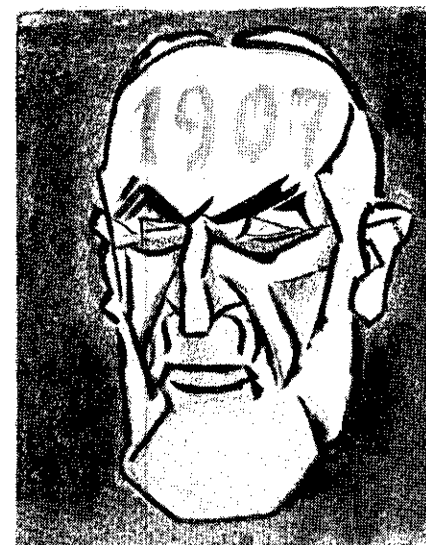

... din operele complecte ale regelui Carol... **Desen apărut în revista *Facla*, an. III (1912), nr. 36 (8 septembrie), p. 727**

(Biblioteca Academiei)

[Stigmatizare']
i i u n Coperta revistei *Facla*,
«h» an. IV (1913), nr. 10
—~~ (9 martie)

(Biblioteca Academiei)

Semnul de vot al liberalilor este crucea. Iată ce se ascunde în dosul crucei liberale. Feriți-vă de ea, cînd veți merge la vot
Desen apărut în ziarul *Chemarea*, an III (1920), nr. 369 (26 mai), p.1.

(Biblioteca Academiei)

m*m^te**5î ********* ** ***** ««Hi* «&fc*ral<s» **ri»** <'$ *m,* «a*»*g ve***

Facla

racatița brătienistă... Coperta revistei *Facla,* an. II (1911), nr. 33 (13 august) *(Biblioteca Academiei)*

Facla

Holera: Nu mai e nevoie de mine... rai-a luat-o Brătianu înainte." Coperta revistei *Facla,* an II (1911), **nr.** 36 (3 septembrie) ***(Biblioteca Academiei)***

troversele, empiricei, dîndu-şi ,osteneala să cerceteze organismul jfiecărui i|ndivid în parte, tot astfel justiția va trebui săi uite controversele asupra cutărui sau cutărui text codificat **şi** să jiu **aibă** în vedere decît faptele împricinaților şi să nu corjsidere decît ceea ce poate fi drept sau nedrept în ele. Se vor putea amăgi judecătorii şi atunci, fără îndoială, dar nimeni nu poate cere de la inteligența omenească, supusă [şovăielilor şi întunericului, **să** nu greşească sad să nu ***ie*** înşele. Cel puțin însă nu vom mai asista la spectacolul straniu de astăzi, al judecătorului drept care, întîmplător, vede lămurit de partea cui e dreptatea şi care, legat de anumite articole, e silit să dea hotărîri contrarii convingerilor lui şi oricărui spirit de echitate.

Or, sarcina noastră, a celor tineri, care, intrați în magistratură, păstrăm încă idealul cald al tinereții şi speranța în îmbunătățirea oamenilor şi a raporturilor dintre dînşii, e să **luptăm** pe toate căile pentru aducerea la îndeplinire a top ce credem noi că e bun şi adevărat.

! •

Nu o dată am ajuzit mărturisirile multor colegi : „Ca şi d-ta, cînd am intrat întîia oară în şedință eram plin de pornirile generoase şi credeam că magistratura e un apostolat ; dar de atunci, fiecare proces mi-a muiat din avînt, şi mi-am dat seama, de timpuriu, că nu-mi pot păstra locul decît jertfind dreptatea, legile şi conştiința mai-marilor zilei". Deci mulți au înțeles că în justiție ori în magistratură e ceva putred. Dar dacă cea mai mare parte dintre dînşii s-au lăsat învinşi de rutină şi-au socotit greşit că cu un om nu se schimbă fața lumii, la rîndul meu socotesc că un vițiu o dată întrevăzut, datoria cea mai elementară a omului e să-1 arate şi să-i caute o îndreptare. Nici o considerație nu poate îndreptăți tăcerea. Nicidecum pasivitatea magistraților nu va împiedica îndelung pe oamenii cu mintea cumpănită şi tot limpede să vază odată tot ceea ce este învechit, pernicios şi trist în justiția actuală şi să-şi dea seama că se impune prefacerea acestei justiții, dacă mai e posibil, şi dacă nu, dărîmarea ei. Şi ca să nu se ajungă la această ultimă

extremitate, ar fi de dorit ca din însuşi sînul magistraturii să pornească mişcarea de prefacere, de îndrumare a justiţiei strimte, încătuşată de prejudecăţi şi de legi, pe calea largă a dreptăţii pure.

Dacă în aceste rînduri am ţinut să arăt antiteza vădită dintre justiţie şi dreptate, am făcut-o tocmai cu această speranţă şi cu hotărîrea să arăt în articolele viitoare b parte din tot ce ar putea să le unească.

Adevărul, **an. XVIII (1906), nr. 6 012 (16 mai), p. 1—2.**

Intîia oară cînd am intrat în şedinţă, după cîteva pricini fără însemnătate, grefierul a răsfoit un dosar subţire şi a strigat părţile. Reclamanta era o femeie bătrînă, gîrbovită, îmbrăcată zdrenţăros — mi-aduc şi-acum aminte numele ei cel mic, Zamfira ; pîrîtul era un domn scurt, gras, cu trei rînduri de inele pe degete ; l-am cunoscut mai tîrziu : un jmare proprietar din preajma unui orăşel oarecare dinjprovincie. Grefierul a citit acţiunea, iar bătrîna mi s-a pJLîns că opt luni slujise în casa bogatului pe veresie, că într-o bună dimineaţă cucoana o dase afară pe poartă, păstrîndu-i sipetul în schimbul unor oale sparte şi simbria celor opt luni muncite astfel numai pe hrană şi pe locuinţă. Cerea să dovedească cu martori adevărul spuselor ei.

Am întrebat pe pîrît dacă recunoaşte datoria. Mi-a răspuns scurt : „nu". Apoi avocatul lui se ridică demn, răsfoi *Codul civil* cu gravitate şi invocă art. 1472 : „Patronul se crede pe cuvîntul său : pentru cîtimea salariului, pentru plata salariului anului expirat şi pentru aconturile date pe anul curgător." Legea era categorică, jurisprudenţa — la fel. Necunoscînd valoarea legilor şi uşurinţa cu care pot fi interpretate, m-am înclinat şi am respins acţiunea bătrînei, cu cheltuieli.

De atunci au trecut ani; multe procese, la fel ca acesta, s-au perindat pe dinainte-mi ; le-am admis ori le-am respins, dar niciodată n-o să uit privirea bătrînei, care nu izbutea să priceapă de ce pe boier l-am crezut pe cuvînt şi pe ea n-am crezut-o ; şi n-o să iert legii ne-

dreptăţile pe care şi eu şi atîţia alţii le-am săvîrşit zilnic în numele ei.

Nu poate să fie nedreptate mai mare decît această îndoită măsură : una croită pe umerii stăpînului şi alta pe spinarea slugilor. Ni se spune mereu, pe toate glasurile, că sîntem un popor civilizat, cult, egalitar. Ni se spune că nu avem caste, titluri de nobleţă ori privilegii. Conducătorii noştri se bat cu pumnul în piept şi jură pe Evanghelia apocrifă a egalităţii. Iar în Codul nostru civil, cu o inconsecinţă care nu ne sare în ochi, consfinţim, într-un articolaş de trei rînduri, concepţia medievală, preceptul îngust al timpurilor cînd stăpînitorii se bucurau de toate prerogativele şi norodul suporta toate îndatoririle. Ca să se vază pînă unde merge această deosebire, la ce justificări dă naştere în jurisprudenţă şi ca să nu se creadă că exagerez cu dinadinsul, copiez textual considerentele unei înalte instanţe judecătoreşti :

„Legiuitorul, prin art. 1.472, a edictat o prezumţiune de adevăr în favoarea patronului, bazată pe consideraţiunea că patronul e presupus mai cult, *mai bogat şi ocupînd în societate o poziţiune mai înaltă* decît servitorul său, aşa încît, prin derogaţiune la dreptul comun, simpla sa afirmaţiune constituie o dovadă, *deoarece patronul se presupune a fi totdeauna de bună-credinţă faţă cu servitorul său.* Şi osebit de aceste consideraţiuni, prezumţiunea stabilită de art. 1.472, fiind o prezumţiune absolută, nu se poate admite contra ei nici o dovadă contrarie." (Trib. Iaşi, 1.45. Dr.29 82.)

Prin urmare, în codul nostru civil, în veacul al XX-lea, faptul că cineva e „bogat" şi că ocupă în societate o poziţiune „mai înaltă" justifică presupunerea că e şi totdeauna „de bună-credinţă". Nu-i aşa că e minunat, dacă n-ar fi covîrşitor de trist ? Nu-i aşa că imparţialitatea legislaţiei noastre trebuie să închidă gura acelora care au îndrăzneala să susţie că avem un corp de legi alcătuit numai în beneficiul unei minorităţi şi în detrimentul imensei majorităţi a celorlalţi ? Ce le vom putea noi concede mai mult, prin ce să le dovedim că magistratura nu trage totdeauna cenuşa pe turta castei din care face parte, dacă însăşi legea

dă pilda mare a părtinirii, a nedreptăţii cu ochi şi cu sprîncene ?

*

Cum vor judeca înşişi magistraţii aceia rari a căror conştiinţă s-ar simţi siluită de absurditatea textelor precise ? Să calce legea ? Cîţi vor avea îndrăzneala (!) să se supuie orbeşte. Cîţi o fac şi cîte deprinderi urîte seamănă fstîe] de măsuri, mumă pentru unii, ciumă pentru alţii, în mintea şi sufletul acelora chemaţi să cumpănească şi să dezlege fără prihană, difergndele semenilor lor.

îmi amintesc cuvintele acelui mare şi nenorocit Jean Jacques Rousseau : „De fapt, legile sînt totdeauna folositoare celor care au averi şi dăunătoare celor care n-au nimic." Şi mă întreb dacă după mai bine de o sută de ani, de cînd s-a spus adevărul acesta, n-a venit vremea să zdruncinăm folosinţa părtinitoare a legilor, măcar în texte, dacă n-o putem face încă în practică. Cine să rupă pagina urîtă în care una e dreptatea patronului şi alta dreptatea slugii ? Visez dregătorii justiţiei adevărate şi mă gîndese la Corpurile noastre legislative, deschise şi închise în atmosfpra miazmatică a intereselor personale ; la seria neîntreruptă a miniştrilor de justiţie, atît de diferenţiaţi, s-ar părea, prin culoare politică, atît de aidoma, asemuindu-se între dînşii prin destoinicia reformelor mărunte, prin imposibilitatea reformelor mari.

Cînd pretutindeni, astăzi, se agită şi se atacă însuşi principiul fundamental pe care stă clădită justiţia din coduri, iar nu dreptatea omenească ; cînd, aiurea, măsurile de echitate se pare că vor fi impuse la extrem, la noi, activitatea puterii executive face eforturi uriaşe şi îndelungate ca să dea, din lună în lună, circulari prin care magistraţii sînt ameninţaţi cu degetul, ca şcolarii recalcitranţi, să nu-şi mai părăsească posturile fără concediuri cerute în formă şi să nu cumva să mai suspende şedinţele la orele prînzului. Parcă şedinţele întrerupte şi concediurile fără voie, ar fi cauza tainică a atîtor procese, judecate cu gîndul precupeţilor care înşală la cîntar şi pierdute pe sfînta dreptate.

Nu, cauza e mai adîncă. Lăsînd la o parte normele după care magistraţii sînt aleşi şi se pot menţine în slujbă, ea stă, mai ales, în pilda stranie de părtinire şi de strîmbătate pe care legile o pun vecinie înaintea ochilor judecătorului. După ce acesta vede greutăţile, aproape de neînvins, cu care cei săraci trebuie să lupte ca să-şi poată cere dreptul lor, vin în urmă articolele şi jurisprudenţele care se pun brutal de-a curmezişul veleităţilor de egalitate în faţa justiţiei a celor săraci. Vin dispoziţii ca cele cuprinse în art. 1 472 C.civ., care, în chip gratuit, presupun patronilor cinstea şi slugilor necinstea, care împart posibilitatea probelor în materie civilă după cum părţile se desfată în bogăţii sau sînt cufundate în ruşinea sărăciei, care sînt sinteza luminoasă a spiritului unei legislaţii înapoiate şi aristocratică cu timiditate, în vremea noastră de egalitarism demagogic.

„Stăpînul se crede pe cuvînt" va rămîne formula ironică şi extraordinară a civilizaţiei celei mai aparente şi mai mincinoase din cîte ne-a fost dat să cunoaştem vreodată.

***Adevărul*, an. XVIII (1906),**
nr. 6169 (22 octombrie), p. .1 - -2.

DUNĂREA „ROMÂNEASCA !"

Domnul N.Iorga, cunoscutul profesor universitar şi naţionalist, în conferinţa sa pe care a ţinut-o la Brăila, cu prilejul reînfiinţării secţiei locale a Ligii culturale, ne-a vorbit şi a căutat să dovedească celor de pe ţărmul acesta dunărean că Dunărea a fost, este şi că va trebui să rămîie românească.

De ce ? Pentru că din vale de Porţile de Fier se văd şi astăzi urmele [podului lui Traian ; pentru că ea a fost stavila neînvinsă! în drumul Semilunei ; pentru că malurile ei sînt stropite cu sîngele ostaşilor noştri de-odinioară. Amintirile d-sale istorice au fost temeinice, dar neîndestulătoare. Clasa socială al cărei reprezentant fruntaş este d-1 Iorga putea să revendice românismul Dunării şi pentru alte motive. Putea să slăvească acest românism pentru că Dunărea e singurul fluviu care a oglindit în apele ei limpezi politicianismul tulbure din porturile noastre naţionale ; pentru că pe cheiurile ei bogate se ofileşte un întreg popor de robi ai capitalismului cosmopolit; pentru că apele ei udă ţarinile româneşti ale marii proprietăţi băştinaşe, cea mai exploatatoare şi mai neaoş românească din cîte există ; pentru că într-însa se varsă toate rîurile acestei ţări, care de la izvor şi pînă la gură n-au văzut decît o singură privelişte : sărăcia satelor pierdute de pelagră, de sifilis şi de foamete, în bogăţia lanurilor stăpînite de cei 1000 de moşieri; pentru că mai ales ea poartă pe valurile ei corăbiile grele cu grîul nenorocirii şi al excedentelor noastre bugetare. E românească Dunărea pentru că ea a fost martora tăcută a exploatării nemiloase de clasă ; de la boierii cu

caftan ai trecutului istoric, pînă la avocatul politician şi arendaş de astăzi, pînă la şeful venerabil al unui partid de guvernămînt, pînă la vodă.

Pentru acestea e românească Dunărea ; şi pe cînd d-l Iorga vorbea în numele clasei stăpînitoare şi războinice cu uşurinţă, soarele apunînd zvîrlea, ca un semn al răzvrătirii noastre, o dîră de jăratec şi de sînge peste gheţurile Dunării „româneşti".

***Dezrobirea* (Brăila), an I (1907), nr. 2 (9 februarie), p. 1.**

REFORMELE

Ministrul nostru de interne e omul tuturor surprizelor. După ce izbutise să treacă ani întregi drept reprezentantul ideilor înaintate în partidul liberal — şi sub acest ipostaz să grupeze în jurul d-sale aspiraţiile (!) tineretului generos — după ce agitase veleităţile d-sale de şefie pe temeiul unui program democratic şi obţinuse Ministerul de Interne, cu condiţia tacită să realizeze măcar în parte acest program, l-am văzut deodată, într-o minunată schimbare la faţă, dînd cu piciorul democratismului şi trăgînd din lopeţi spre apele moarte ale conservatorismului reacţionar.

Astfel, din îndemnul şi sub înalta d-sale guvernare, s-au săvîrşit ororile represiunii.

Am tăcut însă şi ne-am spus că greutăţile excepţionale prin care trecea ţara, greutăţi care ar fi turburat poate şi capete mai echilibrate, au făcut să devieze şi să rătăcească părerile, ideile şi principiile d-lui Brătianu. Mai ales că în primele zile ale guvernării d-sale ni s-a dat un program de reforme imediate, reforme cuprinse în manifestul lansat în numele regelui, şi care, desigur, după cel mai elementar calcul politic, trebuiau votate cu prilejul celei dintîi convocări a Corpurilor legiuitoare.

Parlamentul s-a adunat de astă-primăvară, l-am văzut votînd în pripă cîteva legi de o însemnătate mai mult decît ridicolă şi apoi dizolvîndu-se într-o larmă de şcolari în vacanţă, trăgînd cortina cu seninătate peste actul întîi al unei melodrame stîngace.

Am tăcut şi atunci şi ne-am spus : legile nu se pot face într-o zi ; cer timp şi muncă ; pînă la toamnă exce-

lențele-lor își vor consacra zilele și nopțile ca să elaboreze în articole și paragrafe fericirea țărănimii împușcate și deznădăjduite.

Și luni peste luni au trecut. A mers zvonul în toată țara că la ministere se lucrează pe capete ; adesea sătenii uimiți au zărit automobilele ministeriale trecînd în goană nebună, probabil după anchete și după proiecte; și în încrederea oarbă a populației desigur că numai cîțiva acriți s-au îndoit și numai cîteva păsări de rău augur au cobit a pustiu. Căci, în adevăr, ar fi fost o nebunie, o faptă de antipatriotism să bănuiești că guvernanții noștri, după groaznicul măcel pe care l-au decretat numai pentru fericirea patriei române, după ce, felceri sociali, au luat sîngele poporului numai ca să-l însănătoșeze, vor crede că reformele, asemenea unor leacuri întăritoare, nu mai sînt de nici o trebuință.

Și noi, naivii, ne gîndim cu un amestec de admirație și de uimire la viitoarea operă legislativă. Manifestul dat în numele regelui vestea o recoltă îmbelșugată.

Și astfel au trecut luni după luni. Și s-a apropiat pe nesimțite ziua scadenței, și iată că, cu gesturi de avar care-și dezvăluie comorile, atotputernicii noștri au lăsat să se zărească, la răstimpuri mari, crîmpeie din reformele lor. Ce legi ! Ce reforme ! Un șirag întreg, un lanț de aur, care va sta bine la gîtul țăranului. Pămînt, școli, drepturi cetățenești ? Visuri anarhiste. Domnul Ionel Brătianu, omul tuturor surprizelor, a găsit ceva mai bun, și spiritul d-sale de ordine și concepțiile d-sale economice le-a întrupat în opera legislativă menită să astîmpere toate nevoile, să lecuiască toate relele : *sporirea și încălecarea ja7idarmeriei turale.* Cum ? Nu vă vine să credeți, vă frecați ochii parcă ați fi văzut de-a-ndoasele ? Nu, prietenii mei, ați citit bine : sporirea jandarmeriei rurale.

Căci trebuie să recunoaștem cu toții, alături de domnul Ionel Brătianu, că aici e nodul gordian al problemei. Oare s-au răsculat țăranii pentru că n-au pămînt, pentru că îi jefuiesc arendașii și proprietarii, pentru că le mor copiii de foame, pe vatră ? Aș, de unde ! Domnul Brătianu vă poate afirma cu seninătate : țăranii s-au răsculat pentru că jandarmeria rurală nu corespunde necesităților unui stat democrat. Sporiți jandarmeria, și chestia țărănească e rezolvată. încălecați-i, și fiți siguri că posteritatea recunoscătoare va turna în bronz statuia ecvestră a domnului Ionel Brătianu, ca celui dintîi și celui mai mare jandarm regal al libertăților noastre sugrumate.

Dar opera legislativă e mai bogată decît atît. Și originală. Dumneavoastră, de pildă, vă închipuiați că din cele două clase sociale, care în țara asta și-au împărțit frățește una ponoasele și alta foloasele, clasa țărănească e cea care trage pe uscat. Ce erezie ! Ce învederată ignorare a realității economice ! E cunoscut astăzi. Săracii nu sînt printre țărani. Cei 11 000 de asasinați pe cîmpul răscoalelor au lăsat moșteniri bogate. Văduvele lor, părinții și copiii lor trăiesc în belșug, nici nu le pasă de iarna care vine, de foamea care bate la ușile proptite pe gaura bordeielor. Cei care sînt într-adevăr nevoiași sînt bieții proprietari, oamenii aceștia blînzi ca mielușeii au rămas fără palate, fără hambare în care să-și adăpostească nervii lor subțiri și vagoanele lor de grîu. Civilizația pe care d-lor o reprezintă e amenințată de ruină. Cu dînșii 40 de ani de civilizație, de glorie jubiliară amenință să se năruiască în prăpastie. Gîndiți-vă, vor fi poate nevoiți, oroare ! să muncească. O mînă de ajutor deci, cît mai e vreme. Să jertfim totul și pe toți, ca să-i scăpăm pe dînșii. Și guvernul, în netăgăduita lui înțelepciune, a înțeles acest lucru și a vestit noroadelor că o largă despăgubire a proprietarilor păgubiți de răscoale se impune. *Voința Națională* își freacă mîinile de bucurie că a înfundat cu această reformă nemulțumirile opoziției conservatoare.

Două legi ca astea e ceva, desigur, dar nu îndestul. Domnul Ionel Brătianu n-ar putea dormi numai cu două flori de laur la cununa d-sale. A treia se întrevede în litera cîtorva circulari din vremea din urmă și prin negura indiscrețiunilor intenționate. E vorba de restrîngerea libertății presei.

Era și timpul ! într-adevăr, libertatea neînfrînată a presei e ceva anormal în țara asta a libertăților pe hîrtie. Democratismul tineretului generos care înconjoară pe domnul Brătianu s-ar împăca minunat cu această ultimă piatră luată de pe conștiința tulbure a multora. Alegerile parlamentare sînt o ficțiune. Libertatea întruniri-

lor e pe dric. Justiţia e slujnica încercată a mai-marilor zilei. Armata şi biserica servesc, pe cît pot, interesele oligarhiei stăpînitoare. De ce s-ar mai păstra, prin urmare, această formă învechită a libertăţilor de odinioară : presa ?

Să recunoaştem mai bine că numai ei i se datoresc toate relele din ultimii ani. Dacă n-am fi avut-o, muncitorii n-ar fi ştiut de sindicate şi viaţa lor ar fi curs fericită în raiul corporativ şi patronal. Ţăranii n-ar fi aflat de răscoale şi ar fi continuat să trăiască într-o dulce armonie cu stăpînii şi boierii lor. Nimeni n-ar fi prins de veste că în ţara asta muncitorii mor de muncă grea, de exploatare zilnică, de foame perpetuă. Nimeni n-ar fi ştiut că mii de ţărani au fost asasinaţi din grija partidului liberal ; că muncitorii români au fost expulzaţi ; că mii de văduve şi de orfani blestemă, în depărtarea satelor şi în pustiul mahalalelor, guvernul de jaf şi de sînge care se gudură la picioarele tronului.

Ei, da ; presa le-a dat pe toate în vileag, presa e mama tuturor vinelor, gura presei trebuie astupată, ca domnul Ionel Brătianu să poată mistui în tihnă, ca un păianjen enorm, sîngele cu care l-a hrănit represiunea.

Sfărîmaţi-o !

Ca cel puţin atunci cînd muncitorii vor înţelege că şi această ultimă libertate a protestărilor şi a plîngerilor le-a fost răpită, să poată întrebuinţa, în sfîrşit, ultima armă pe care se vede că o aşteaptă guvernanţii noştri, arma care a dărîmat autocraţiile cele mai mîndre : „deznădejdea poporului".

***România muncitoare*, an. III (1907), seria a II-a, nr. 35 (28 octombrie), p. 1.**

CAMERELE S-AU DESCHIS ; COMEDIA ÎNCEPE

In bubuitul tunurilor, în strălucirea hainelor de paradă, în cîntecele preoţilor, s-a deschis şi de data aceasta, ca de-atîtea ori pînă acum, sesiunea parlamentară. Capitala, în atmosfera posomorită şi în nepăsarea locuitorilor, a văzut desfăşurîndu-se cu obicinuitul alai, din Calea Victoriei spre Dealul Mitropoliei, procesiunea echipagiilor luxoase a reprezentanţilor naţiunii. Iar aceştia, scăpaţi o clipă din plictiseala vieţii de provincie, bucuroşi să se regăsească în staulul gras al ţării, plimbau figurile lor strălucitoare de fericire în marea sală de şedinţe, veselă şi zgomotoasă ca un bal mascat.

După salutările de rigoare, după strîngerile de mîini prieteneşti, după cele dintîi clevetiri şi urzeli de intrigi, şoptite la ureche, cortina se ridică, în liniştea solemnă. Ca în piesele de modă veche, cuvîntul îl are autorul piesei, m.-s. regele jubilar. într-un prolog, numit cu acest prilej mesaj regal, m.-s arată în cinci minute care au fost faptele mai de seamă din ultimul an al fericitei şi prea lungii sale domnii, şi totdeodată care va fi cuprinsul actelor viitoare. Şi de toate se vorbeşte în acest prolog. De relaţiile exterioare ale statului, care sînt excelente. De întrevederea cu împăratul-rege al Austro-Ungariei, împăratul care, fie spus în treacăt, a acordat votul universal; de vizita nedorită a marelui duce Vladimir — îl ştiţi, sîngerosul sugrumător al proletariatului rus — de prietenia cu sultanul — ura ! trăiască sultanul roş ! — apoi, încet-încet, vine rîndul extrordinarei şi hazliei conferinţe pentru pace de la Haga, al căreia fiasco merită un pane-

giric regal. Armata, scumpa armată a m.-s., nu e uitată nici dînsa. O lacrimă înduioşătoare e picurată în Dunărea care poartă costisitoarele noastre torpiloare ; iar cîmpurile de manevre din Dobrogea, după eîmpurile de luptă ale răscoalelor din primăvară, umflă pieptul suveranului de-o mîndrie legitimă. Şi se mai vorbeşte în prolog de marea criză financiară care bîntuie toate statele şi de pe urma căreia marii noştri proprietari fiind dureros atinşi, guvernul m.-s. va veni cu un proiect de lege pentru despăgubirea proprietarilor loviţi de „neorînduielile (ah, dulcele eufemism) din primăvara trecută". Se vorbeşte cu fală de convenţii consulare şi comerciale, de marea proprietate, care e temelia României civilizate, de necesitatea să se hrănească poporul, în loc de pîinea care va cam lipsi, fireşte, cu „simţămîntul datoriilor (unde-s drepturile ?) morale şi religioase" ; se vorbeşte mult, se vorbeşte în dreapta şi-n stînga, în sus şi în jos, de toate se vorbeşte în acest mesaj, numai de nenorocirile ţărănimii, decimată de foame şi de gloanţe, de împilările nesfîrşite ale muncitorimii orăşeneşti, numai de milioanele de flămînzi, de batjocoriţi, de robi albi din ţara vîndută măriei-sale nu se vorbeşte nimic, nu se pomeneşte nimic, parcă răscoale n-ar fi fost şi parcă alte răscoale n-ar fi pregătite prin însăşi răutatea, lăcomia şi ura de clasă a politicianilor regali.

Dar să nu cobim a rău.

Farsa e veselă, Parlamentul voios şi un ropot de aplauze răsplăteşte pe autorul comediei, care se retrage grav, după un apel sentimental la spiritul de înfrăţire al celor două partide, după îndemnul înţelept dat celor doi mari jefuitori istorici să se înţeleagă mai bine decît să se mîrîie pe prada comună.

Cortina se lăsă, prologul e spus, şi ştim acum care va fi comedia.

Cu cuvinte mari în gură, izbindu-se cu pumnii în piept, ridicaţi pe coturnii[1] patriotismului, actorii parlamentari vor juca după cum li se va sufla din cuşca guvernului şi după cum se vor trage sforile interesului din umbra culiselor. Tirade sforăitoare vor fi declamate cu emfază, preocupări înalte vor încrunta figurile fardate, lovituri de teatru minunate vor fi pregătite cu îndemînare, roluri de salvatori naţionali vor fi distribuite cu nemiluita, simulacre de lupte vor stîrni aplauzele galeriei politice şi încă o dată minciuna constituţională va arunca cu pulbere aurită în ochii prostimii. Publicul va cere piese de spectacol cu reforme agrare ? Nimic mai lesne. Impresariul comediei parlamentare Iva intercala repede printre rînduri cuplete duioase pe aria dragostei de ţărănime, va rade hrean pe scenă ca să lăcrămeze ochii actorilor şi va pune gazetele şi oratorii partidului să bată toba reclamei la porţile teatrului : „Veniţi, domnilor, poftiţi, domnilor, aci se fabrică adevăratele legi pentru poporrr !"...

Şi poporul, ca toţi cei flămînzi de speranţă, va veni, va plăti scump ca totdeauna jocul actorilor şi va înţelege, şi de data asta prea tîrziu, că luxoasele vestminte de reforme sînt haine sarbede de teatru. Abia cînd cortina se va lăsa peste ultimul act al farsei, cînd altă trupă, cu alţi actori şi cu aceeaşi piesă, va pune stăpînire pe scena comediei politice şi pe „casa" de la intrare, abia atunci va pricepe că toate discursurile solemne, că toate afirmările de principii, că toate hărţuielile dintre partide n-au avut altceva în vedere decît punga lui de contribuabil păcălit.

Şi atunci, între comedianţii care l-au minţit şi l-au înşelat şi între socialismul, care cel dintîi în ţara asta a smuls măştile de actori de pe feţele politicianilor, şi copiii vor fi în stare să aleagă ; atunci, muncitori şi oameni de bine, săteni şi tîrgoveţi, plugari ai ţarinilor altora şi proletari din uzinele capitaliste vor înţelege că dezrobirea lor nu va veni niciodată de la parlamentele de strînsură, de egoism neîndurat, de farsă în care actorii rîd şi poporul plînge. Vor înţelege că numai prin unirea lor în rîndurile socialismului vor da lovitura de moarte unei alcătuiri sociale mincinoase şi împilatoare, ca şi Parlamentul care o reprezintă.

i *Coturn* — încălţăminte avînd talpa groasă de lemn, pe care o purtau în teatrul antic actorii greci şi romani. Este folosit şi ca simbol al tragediei.

Şi atunci, ia porţile Camerei, pe Dealul Mitropoliei, cum astăzi se bate toba reclamei, se va bate şi atunci toba, dar toba licitaţiei, înştiinţarea norodului că s-au scos în vînzare vechiturile parlamentare : măşti democratice, sulimanuri constituţionale, tirade patriotice, acte politice şi prologuri regale.

***România muncitoare,* an. III (1907), Seria a II-a, nr. 39 (25 noiembrie), p. 1—2.**

SPRE ARTA VIITOARE

TRECUTUL

E-un adevăr comun că literatura şi arta unei vremi oglindesc frămîntările, preocupările, nevoile şi năzuinţele acelei vremi. Iată, de pildă, Elada antică. Zeii familiari, trăind pe-un Olimp atît de aproape de pămînt, se amestecă zilnic în viaţa cetăţilor eline. în războaie, ei iau partea unei cetăţi împotriva celeilalte ; în dragoste, nici o femeie nu-i sigură că, pe drumul de la cetăţi înspre pădurea sacră, Zevs nu-i va tăia drumul, schimbat în taur, în lebădă sau în ploaie de aur ; în versurile poeţilor, în paginile filozofilor, în tragediile cu prologuri explicative şi cu coruri care răspund în numele di^njtăţii, zeii îşi spun vecinie cuvîntul lor. în Elada antică *zoii* şi oamenii se amestecă, se confundă, au aceleaşi patimi, aceleaşi virtuţi, trăiesc împreună aceeaşi viaţă, sub cerul albastru, pe ţărmurile mării, la umbra lămîilor înfloriţi.

Şi viaţa aceasta se oglindeşte, fără pată, în toată arta şi-n toată literatura clasicismului elin. Din marmora de Păros se desprind chipurile celor mai frumoşi oameni pe care i-a cunoscut omenirea, oameni asemenea zeilor ; în poemele antice se slăvesc faptele eroilor născuţi din legămîntul muritorilor cu giganţii legendari sau cu locuitorii Olimpului ; din arhitectura lor nu ne-au rămas decît colonadele, peristilurile şi frontispiciile, ridicate spre gloria zeilor nenumăraţi care patronau cetăţile comerciale şi înfloritoare. Iar cînd cugetătorii se plimbau la umbra platanilor academiei, cînd Socrat îşi îndemna discipolii să urmeze calea dreaptă a înţălepciunii şi a binelui, cu toţii aveau grija să invoce în discursurile lor înţălepciunea supremă a zeilor.

Şi astfel, în arta şi-n literatura elină se răsfrîng, ca într-o fîntînă cu apă limpede, seninătatea cerului, «seninătatea sufletului omenesc în contact perpetuu cu divinitatea, seninătatea unei vremi în care oamenii şi zeii trăiau laolaltă.

Dacă ne gîndim apoi la Egipetul vechi, la Egipetul peste care pluteşte enigma morţii şi grija vieţii de apoi, la Egipetul mumificat în caste rigide, deasupra cărora se ridică atotputernică casta preoţească, vom constata acelaşi adevăr. Din tot trecutul de mai multe ori milenar al acestui popor nu ne-au rămas decît sarcofagii şi piramide, imense lăcaşuri ale morţii, nu s-au păstrat decît mumiile pregătite pentru învierea care va să vie, decît sfincşii care înalţă în pustiuri vecinica enigmă nedezlegată a vieţii şi-a morţii; şi din toată literatura lor nu s-au dezgropat decît litanii religioase, înfipte în caractere cuneiforme pe papirusurile care alcătuiesc „cartea morţilor".

Egipetul răsfrînge viaţa lui sacerdotală şi preocupările lui de vecinicia morţii, într-o artă grandioasă, liniştită, fără podoabe zadarnice, tot astfel cum şi astăzi se răsfrîng colinele lui în apa tăcută a Nilului revărsat.

Şi mai aproape de vremea noastră.

Iată creştinismul triumfînd în evul mediu şi pecetluind cu idealismul şi misticismul lui catedralele gotice, în care sutele de turnuri se avîntă spre cer, scăpate parcă din umbra bolţilor şi ogivelor întunecate. O întreagă şcoală picturală zugrăveşte pe ziduri învechite patimile Mîntuitorului, veselia Cinei cea de taină, frumuseţea Fecioarei cu Isus în braţe. Poezia încheagă în „Infernul" lui Dante, groaza sufletelor ispitite de fericirile vieţii şi înfricoşate de ameninţările păcatului. O întreagă epocă de frăgezime tinerească, peste care s-a lăsat, cînd mîngîietoare, cînd greoaie, mîna de crini şi de fier a doctrinei creştineşti.

Iată cavalerismul feudal, cu castele crenelate aruncate pe piscul munţilor, cu cîntecele trubadurilor, cu poemele „meselor rotunde", şi atunci cînd acest cavalerism îşi ajunge apogeul, găsim icoana lui perfectă în „aventurile lui Don Chişot" al lui Oervantes.

Iată Renaşterea, cu comerţul ei întins, cu preocupările ei lumeşti, întinerind clasicismul de odinioară pe pînzele lui Rafael şi în statuile lui Michel-Angelo.

Şi, în sfîrşit, ultima epocă, epoca veacului trecut.

Marile imperii se dizlocaseră. Enciclopediştii veacului al XVIII-lea aruncaseră în lume, pe înţălesul tuturor, comorile unei ştiinţe care pînă atunci fusese apanagiul cîtorva iniţiaţi. Ideile cele mai îndrăzneţe şi mai contradictorii se ciocneau de la un capăt al Europei la celălalt capăt. Burghezia încătuşată sute de ani de puterea nobilimii şi de puterea regală proclama revendicările ei de libertate. Marea Revoluţie franceză fusese lovitura de graţie dată decadenţei unei epoci. In această vreme de războaie europene şi de războaie civile, în aceste timpuri de luptă, de exasperare a personalităţii omeneşti, de activitate intensă, ştiinţele pure şi ştiinţele aplicate păşesc cu paşi uriaşi spre progres. Religiile nu mai erau în stare să înfrîneze pasiunile populare şi cercetările ştiinţei. Autorităţile temporale nu mai aveau puterea de fapt. Pretutindeni cugetarea se înălţa liberă, descoperirile se înmulţeau în fiecare zi, drepturile omului erau proclamate. Veacul mecanicii, al aburului şi-al electricităţii mijea în zarea luminată de incendiul revoluţiilor.

Dar mediul social se prefăcea mai grabnic decît sufletul omului.

Epoca tulbure, de tranziţie, nu reuşise să nimicească în creierul omenesc superstiţiile, credinţele învechite, reminiscenţele unui trecut" intrat în sînge şi în oase, tot astfel cum dărîmase bisericile şi cum răsturnase tronurile. După revoluţie, omul păstra încă mentalitatea dinaintea revoluţiei.

Un veac întreg, tot veacul al XlX-lea, civilizaţia europeană se resimte de contrastul acesta între fundamentul intelectual şi psihic şi între realitatea vieţii sociale. Ştiinţele propăşesc. Din toate părţile se trîmbiţează falimentul ştiinţei ! Dogmele religioase se năruie. Pretutindeni se urzesc şi se înmulţesc secte religioase ! O activitate febrilă stăpîneşte lumea. Filozofia proclamă vanitatea vieţii ! Spleenul, dezgustul, dezorientarea, pesimismul, autopsihologia deznădăjduită, anarhismul intelectual şi moral îşi fac intrarea, cu cortegii lugubre, pe arena vieţii şi-a literaturii. Niciodată omenirea n-a fost minată de cancerul îndoielii ca în veacul ştiinţelor po-

zitive. „Tristețea contimporană" a fost un adevăr, nu o ficțiune.

Şi toate avînturile acestei epoci revoluționare, şi credința în atotputernicia ştiinței, şi oboseala prematură, şi încrederea, şi dezgustul, şi moralitatea inferioară, şi scepticismul amoral s-au concentrat, ca razele în focarul unei lentile, în fruntea cea mai vastă a veacului trecut, în opera lui Goethe.

Doctorul Faust a trăit nu în Weimar, nu în Germania, nu o singură viață de om, ci a trăit în tot largul lumii civilizate, în toate sufletele muncite de năzuințe prea mari şi prea individuale, pentru puterile relative ale ştiinței de astăzi. El a fost sinteza aspirațiilor sfărîmate, a visurilor neîmplinite, a aşteptărilor înşelate. Asemenea speculatorilor, asemenea jucătorilor la burse sau de cărți, asemenea omului contimporan el, într-o noapte supremă, a pus totul pe-o singură carte, şi-a pierdut.

Don Chişot modern, înarmat cu alambicuri în loc de suliți, a avut nebunia vremii lui să creadă că, vînzîndu-şi sufletul, va putea să cucerească o putere vecinică.

Doctorul Faust şi-a vîndut sufletul. Societatea capitalistă contimporană, pe care a sintetizat-o, şi-a vîndut sufletul. Adevărul comun, că literaturile şi artele oglindesc vremuri anumite, sna repetat şi cu opera lui Goethe.

...Dar pactul încheiat acum o sută de ani de doctorul Faust, în numele epocii lui, e-aproape să expire...

Cercetarea literaturii de astăzi ne-o va dovedi cu prisosință.

PREZENTUL

Veacul trecut a văzut sfîrşitul« luptelor revoluționare ale burgheziei, creşterea vertiginoasă a puterii ei în stat şi triumful desăvîrşit al capitalismului. Pe ruinele supremației castelor religioase, nobile şi militare, s-a ridicat atotputernică clasa negustorilor şi a industriaşilor. Aceştia inspiră legislațiile, îndrumează învățămîntul, creează o morală proprie, interesele lor dictează pacea sau războiul, şi afacerile sau întreprinderile lor devin, printr-o firească înlănțuire, însuşi idealul şi rațiunea de a fi a

statelor contimporane. Astfel, o mie de muncitori se pun în grevă ca să obție o sporire de salariu ; statul nu va lua, nu va putea lua apărarea acestor o mie de cetățeni muritori de foame, ci va sprijini interesele capitalismului, care-i exploatează. Tot astfel, cînd cinci milioane de țărani au la un loc mai puțin pămînt decît o mie de mari proprietari, statul va face tot posibilul să apere latifundiile celor cîțiva proprietari împotriva milioanelor de flămînzi care cer pămînt. Aceasta pentru că statul capitalist modern nu este decît identificarea intereselor capitaliste individuale.

însă luptele economice, salariul şi concurența aprigă nu sînt făcute ca să dezvolte sentimentele nobile şi altruiste. Gestul generos care poate fi iertat pe cîmpul de război sau în biserică ar aduce pieirea industriaşului care l-ar imita. Capitalistul e silit, nu de sufletul lui, ci de necesități economice, să fie individualist fără şovăire şi egoist cu înverşunare. Cum altădată, pe frontispiciul credințelor religioase, era scris : „Voi care intrați aici lăsați oride speranță", astăzi, deasupra porții iadului modern, în ocna atelierelor, a fabricilor, a burselor, moşiilor imense, stă scris cu litere de funingină şi de sudoare : „Voi care intrați aici lăsați sufletul afară".

Obicinuit săişi lase sufletul la poarta fabricilor, capitalismul contimporan s-a dezobicinuit să-1 mai poarte şi în celelalte împrejurări ale vieții. în politică, în familie, în relații sociale, în prietenie, în iubire, clasele capitaliste au adus spiritul lor mercantil, egoist, lacom şi crud. Idealismul a fost alungat cu biciuri din templul în care se servesc liturghii vițelului de aur. Sentimentele cele mai delicate, convingerile intime, cultura, inteligența, geniul au fost înscrise la cota unei burse universale. Totul e de vînzare şi toți aşteptăm nu pe cel care [le] va prețui mai drept, ci pe cel oare va plăti mai scump.

Şi această izbîndă a egoismului omenesc, această stăpînire tiranică a individualismului celui mai josnic a dat roadele care erau de aşteptat. După ce personalitățile puternice de la început au deschis civilizației drumuri largi şi noi, după ce prima fază a capitalismului a decuplat producția agricolă şi industrială, aruncînd în lume bogățiile realizate de forța imensă a maşinismului, a venit

rîndul epocii actuale, epocă de acumulare zadarnică a averilor, de capitaluri moarte, de moştenitori nevolnici ai eforturilor egoiste din trecut. O dată averile create, a venit rîndul celor care le moştenesc fără muncă şi le sporesc sau le risipesc fără folos. Aceştia pătrund în viaţă fără să cunoască nevoia şi fără să ştie ce înseamnă dorinţele neîmplinite. Bunul lor plac e singura lege căreia se supun. La vîrsta cînd alţii încep să nădăjduiască şi să creadă, ei, sătui de tot şi [de] toate, caută zadarnic în jurul lor stimulente artificiale, aţîţarea nervilor lor osteniţi, noi emoţii, noi convingeri, noi prilejuri să guste un alt vin din cupa spartă a vieţii lor. Sceptici şi dezgustaţi fără vreme, purtîndu-şi inutilitatea şi plictiseala în preajma meselor de joc, de-a lungul coastelor de azur, în fatuitatea luxului bogat şi de prost-gust, de pe jilţurile ospeţelor în braţele femeilor ; fiii burgheziei şi-ai capitalismului fără suflet alcătuiesc astăzi clasa cosmopolită a trîndăviei şi [a] parazitismului universal. Precum altădată clerul, nobleţea şi militarismul degenerat prelungeau agonia castelor lor în ultima licărire de Viaţă a orgiilor ; precum/ toate clasele istorice ajunse la apogeul puterii lor şi-au anunţat cu zgomot decadenţa,] în lumina festinelor nesfîrşite, tot astfel clasa stăpînitoare a burgheziei contimporane poartă stigmatele degenerescentei, în dezorientarea, în lipsa de principii şi de ideal, în scîrba de acţiune şi de viaţă, în dezgustul suprem care roade ca un cancer strălucirea societăţii moderne.

Or, am amintit adevărul comun că literaturile şi artele oglindesc viaţa unor epoci anumite. Epoca noastră nu putea să facă ea singură excepţie la regula generală. Şi n-a făcut.

Dar mai înainte de a vedea care au fost manifestările multiple ale societăţii actuale în artă şi în literatură, trebuie să facem încă o constatare. în genere, învăţămîntul şi cultura sînt prerogativele claselor avute sau înlesnite materialiceşte. în şcolile superioare nu pot pătrunde, în mare parte, decît copiii familiilor cu mijloace băneşti îndestulătoare, ca să preîntîmpine toate cheltuielile şcolare. Autodidacţii sînt relativ foarte rari ; şi din rîndurile muncitorimii industriale şi agrare, foarte puţini izbutesc să sfîrşească cu bine cursurile superioare. Procentul cel mai

mare de elevi şi studenţi îl dă marea şi mica burghezie a oraşelor şi satelor.

Dacă ţinem în seamă acest lucru, e lesne de înţăles că numai majorităţii culte, în specie burgheziei, [i] se vor putea adresa operele scriitorilor şi artiştilor. în plus, ca lucrarea unui literat să poată fi apreciată, ea trebuie să vorbească nu numai de fapte şi împrejurări perceptibile cititorilor, dar să urmeze şi sentimentele generale ale acestora. O carte asupra cavalerismului, de pildă, oricît de bine ar fi scrisă, ar risca aproape cu siguranţă să se îngroape în podurile librăriilor. însuşi romanul zis istoric nu se poate sustrage acestei reguli generale.

Astfel că toată literatura modernă e legată în mod fatal de împrejurările şi de sentimentele în care evoluează cititorul din clasa capitalistă.

Am văzut care sînt aceste împrejurări şi care sînt aceste sentimente.

în lipsa oricărei convingeri şi a oricărui ideal, casta capitalistă a adăogat preocupările ei pur băneşti, sentimentele cele mai materiale, mai egoiste şi mai strimte pe care le cunoaşte istoria. în politică, frămîntările şi goana după avantajele puterii; în familie, intrigile mărunte, adulterul,? avortul, furtuna într-un pahar cu apă a divorţului; în domeniul social şi al intelectualităţii, dezechilibrarea tuturor motivelor de vieţuire, bîjbîiala în întunericul doctrinelor înjghebate şi ruinate una după alta, tristeţea universală, spleenul, clătinarea şi surparea tuturor credinţelor pe care se sprijină civilizaţia modernă. Un singur ţel, banul ; un singur ideal, fericirea brutală, animală, în orice chip şi cu orice preţ. Burghezia contimporană legînd cu ştiinţa pactul doctorului Faust şi vînzîndu-şi sufletul în schimbul puterii.

Această burghezie, prinsă în operele de artă ca un bondar pe cartoanele unui zoologist, a atras spre dînsa toate literaturile şi toate artele. După epoca glorioasă, dăunătoare, dar viguroasă ca o forţă a naturii, din care Balzac a putut să scoată creaţiunile lui extraordinare ; tatăl Grandet, Gobsek, baronul Nucingen, după ce în scriitorii şi artiştii de acum cincizeci de ani, în Flaubert, în Lamartine, în Hugo, ca să nu pomenesc decît pe cei mai cunoscuţi, capitalismul triumfător s-a oglindit

cu toată măreția, cu bunurile și cu păcatele lui, a venit rîndul epocii de astăzi, epocă de apogeu și de declin. Din patimile biciuite, exasperate au izvorît romanele lui d'Annunzio, cîntările lui Oscar Wilde, teatrul lui Maeterlink ; din banalitatea sentimentelor burgheze s-a întins proza unui Ohnet, a unui Prevost, a romancierilor nenumărați, care de la Dumas-fiul și pînă la contesa de Noailles au reușit să brodeze, pe canavaua acelorași piatitudini, o literatură parfumată, fardată, atrăgătoare ca un budoar ; din dezgustul de cunoscut, din goana după nou, neobicinuit, original, au răsărit atîtea scoale realiste, naturaliste, decadente, parnasiane, simboliste etc, etc, care au pus firma în locul simțirii, formula în locul artei și preocuparea de originalitate în locul grijii de adevăr. In versurile poeților, ca și în buzunarele capitaliștilor, sună rime de aur și se încrucișează focul pietrelor prețioase. Literatura modernă pare o haină bizară, fără gust, bogată cu aroganță, fină fără eleganță, aruncată pe umerii unei matroane care a părăsit contoarul într-o zi de sărbătoare.

In arte, aceeași stare de suflet. Liniile pure și clare sacrificate pe altarul culoritului. „Simfonia culorilor ultraviolete", în pictură. Metale scumpe, aur și argint, agate rare și ivoriu, în sculptură. în expoziții, în vitrine, pe ziduri, se răsfață contururile întortocheate, arcuite, falșe, bolnave ca și spiritul modern ale secesionismului. Clădirile nouă, cînd mi sînt imitații după stilul grec, egiptean, gotic sau al Renașterii, sînt de o banalitate pretențioasă și sforăitoare. O artă căutată și chinuită, un stil care sare în ochi, care aține calea trecătorilor ca femeile publice la răspîntii, arta „inițiaților", „a aleșilor", „a minorității intelectuale", care pare turnată pe sufletul unei clase capitaliste anemiată de supraîndestulare, de izolare și de vițuri... E arta modernă.

Și pe cînd mediul ambiant, creat de mentalitatea contemporană, osîndește pe literați și pe artiști să-și răsfrîngă facultățile creatoare într-o artă sterilă, făcută numai pentru mulțumirea unui pumn de privilegiați, ici și colo, într-această stepă arsă de lipsa vieții, a avînturilor și a idealului, se simte tremurul mulțimilor compacte, care, venite tîrziu la viață, cer și pentru ele mulțumirea înaltă

a literaturilor și-a artei. Ici și colo, prin pîcla deasă a acestor vremuri triate, se întrevăd zorii artei viitoare, tot astfel cum pe luciul întins al mlaștinilor otrăvite de paludism, răzbat din adîneuri nuferii verii.

VIITORUL

Numărul analfabeților scade din an în an. învățămîntul primar obligatoriu și gratuit a pus la îndemîna mulțimilor noțiunile elementare ale științei și mijloacele să-și întregească mai departe cunoștințele asupra lumii și asupra vieții. Pe cînd nu mai în urmă decît acum o sută de ani toate problemele științifice și sociale agitau numai minoritățile culte ale popoarelor și se dezlegau aproape exclusiv în limitele restrînse ale păturilor intelectuale și conducătoare, astăzi, prin răspîndirea învățămîntului primar, prin difuziunea nestînjenită a presei, a broșurilor, a volumelor de popularizare, prin nenumăratele cursuri de seară de adulți,; ori profesionale, prin înmulțirea neîncetată a școlilor Jlibere și a universităților populare, straturile adînci ale! populației iau cunoștință zilnic de problemele care agită societatea contemporană, adeseori sînt chemate să le rezolve ele înșile, într-un fel sau altul și, pentru că interesele lor materiale sînt legate de modalitățile acestor rezolviri, ele sînt silite să studieze, să cerceteze, să caute în teoriile cuvîntătorilor sau ale scriitorilor soluțiile cele mai bune pentru îmbunătățirea soartei lor. Votul universal a făcut din fiecare locuitor al unei țări un cetățean cu drept de vot, un om prin urmare care trebuie să sprijine la date anumite, cu votul lui, o doctrină în detrimentul alteia. Acest cetățean are tot interesul să citească, să asculte ici o cuvîntare, dincolo un curs, mai departe o conferință, ca să știe care program social sau politic îi va aduce cele mai multe foloase. Tot astfel, militanții politici și susținătorii unei doctrine au tot interesul să răspîndească părerile și argumentele lor, în săli de întruniri, prin broșuri, prin manifeste, prin ziare, în straturile cît mai numeroase cu putință ale populației. Acest concurs de interese identice contribuie să în-

treţie nevoia de citit în păturile de jos ale populaţiei, chiar după ce asupra lor s-au închis porţile şcoalei.

Insă în societatea capitalistă modernă nu numai votul universal şi luptele politice îndeplinesc un rol cultural. Luptele economice au şi ele partea lor — şi o parte covîrşitoare. Producţia capitalistă a grupat pe muncitori cu sutele şi cu miile în fabrici imense. In aceste aglomeraţii necunoscute veacurilor trecute a fost uşor să se nască şi să se învedereze în mintea muncitorilor două adevăruri : întîiul, că ei toţi la un loc muncesc pentru ca să îndulcească traiul unui singur om, patronul; şi al doilea, că în faţa puterii nemărginite a capitalismului, puterea muncitorului, singur, izolat, este egală cu zero. Din întîia constatare a decurs principiul luptei de clasă ; iar din a doua a izvorît principiul fecund al solidarităţii proletariatului. Iar unde industria a lipsit, marea proprietate agrară, lacomă şi acaparatoare, a silit pe muncitorii agricoli să caute în solidaritatea cooperativelor, a obştilor, a sindicatelor agrare, toate deopotrivă animate de spiritul luptei de clasă, un remediu împotriva lipsei de pămînt.

O dată spiritul solidarist pătrunzînd în conştiinţa clasei numeroase a muncitorilor, acestora le-^a fost cu mult mai uşor să se cultive, să cerceteze împreună cauzele robiei lor economice. Cuvîntul şi cartea, care răzbat foarte cu greu în căminurile oamenilor izolaţi, străbat cu uşurinţă în şanurile aglomeraţiilor ; aci schimburile de păreri sînt cu putinţă, fiecare poate aduce o idee nouă, un sfat prielnic tuturora. Învăţămintele folositoare trec din gură în gură. Problema netăgăduitoare a lipsei de lucru, a apăsărilor, a foamei se pune în fiecare zi, ridicată, sporită, înmulţită cu numărul tuturor suferinţelor individuale. Cooperativă, corporaţie, sindicat, numească-se oricum s-ar numi, în definitiv, asociaţii muncitoreşti, ale claselor celor mai numeroase, ele nu urmăresc decît un singur scop : dezrobirea lor desăvîrşită, şi economică şi intelectuală, din cătuşele capitalismului parazitar şi exploatator. Toate aceste asociaţii îşi dau seama că numai prin cultură vor putea să-şi afirme drepturile la viaţă ; toate simt, conştient sau inconştient, că numai sub presiunea concepţiei luptei de clasă noul ideal al solidarităţii proletariatului universal va fi în stare să dea lumii o nouă cultură şi

o nouă civilizaţie. Şi de aceea opera culturală se urmăreşte fără odihnă, umilă şi tenace, inofensivă în aparenţă, revoluţionară de fapt, prin broşuri nenumărate, prin ziare, prin conferinţe, prin şcoli, sub auspiciile sau împotriva guvernelor, la lumina zilei sau la întuneric, pretutindeni unde trei muncitori se adună în numele nevoilor şi năzuinţelor lor. Pretutindeni se studiază cauzele mizeriei actuale şi se caută mijlocul de prefacere al lumii de mîine ; pretutindeni se încearcă organizaţii noi, care vor fi cadrele societăţii viitoare ; pretutindeni haina strimtă a alcătuirii capitaliste plesneşte sub eforturile proletariatului, chemat la viaţa largă de dreptate şi de muncă a idealului socialist.

Dar pofta vine mîncînd, şi cel care a închis o carte va deschide paginile altei cărţi. Proletariatul, care a gustat pînă acum aproape numai roadele cunoştinţelor economice, începe să fie atras de formele mai înalte ale cugetării omeneşti. Artele şi literatura găsesc un răsunet din ce în ce mai profund în sufletul claselor care se trezesc la viaţă.

Milioane de muncitori, ţinuţi atîta amar de vreme în întuneric, nu în \ virtutea unor inegalităţi naturale, ci în virtutea unei groaznice inegalităţi sociale, cer şi pentru ei mulţumirea supremă a poeziei şi a formelor artei. Statele le dau şcoli primare, organizaţiile lor sindicaliste le întreţin dorul de cultură, socialismul le preface inteligenţa şi sufletul, aprinzînd în ele un ideal care lipseşte societăţii contimporane.

La lumina acestui ideal, ştiind că literaturile şi artele oglindesc nevoile, frămîntările şi năzuinţele unei vremi, vom înţelege uşor care va fi caracterul artei viitoare.

în locul poeziei subtile, anemice, plină de sonorităţi, care se adresează simţurilor rafinate pînă la nebunie ale unei clase obosită de inactivitate ; în locul unei poezii scrisă pe placul minorităţilor plictisite şi pe înţelesul acelora care înlocuiesc excitantele farmaceutice cu ritmul unui vers, va fi poezia largă, cuprinzătoare a tuturor frămîntărilor omeneşti, poezia care va cînta durerile şi bucuriile mari într-adevăr, oare va întări viaţa în loc s-o adoarmă, poezia viguroasă pe care au lăsat-o toate epocile de tinereţe şi de energie, de la *Ramajana* sanscrită, de la cîntările lui Solomon, de la rapsodiile lui Omer şi pînă

la rîsul puternic al lui Moltere, pînă la tragediile lui Shakespeare şi pînă la liedurile lui Goethe.

în locul romanelor sarbede de astăzi; în locul prozei înnămolite în alcovurile infidelităţii conjugale, în budoarele patimilor mici, durerilor mici şi fericirilor mici, în saloanele unei lumi care crede că petrecerea e simţire, dialogurile inteligenţă şi traiul lor viaţă ; în locul romanului înţesat de contese şi de marchize, plin de aventurile lor galante, care aruncă neliniştea în somnul fiicelor vaporoase ale burgheziei ; în locul romanului strimt de clasă va fi romanul imens ca o epopee antică, epopeea unei lumi întregi, care luptă, care sufere şi care va învinge tîrînd după ea formele noi ale sufletului omenesc reînnoit. De pe-aeum se întrevăd căile romanului viitor. Anatole France, scepticul şi eclecticul Anatole France, părăsind drumurile bătute ale romanului modern ca să schiţeze pe marea frescă a zilelor de mîine luptele proletare şi o societate mai bună şi mai dreaptă, Jack London, rînd pe rînd romancier şi cuvîntător socialist, înfierînd în discursuri zgomotoase crimele capitalismului american şi visînd în nuvele cu stil simplu ca graiul muncitorului, la farmecul vieţii cînd socialismul va fi triumfat. Upton Sinclair, care dezvăluieşte atrocităţile exploatării industriale. H. G. Wells, proorocind formele sociale şi mentalitatea urmaşilor noştri depărtaţi. Maxim Gorki, scriind cu mîna bătătorită a proletarului pagini curate, calde, încrezătoare, ca şi sufletul, ca şi mintea celor obijduiţi şi celor revoltaţi.

Şi-atîţia, şi-at.îţia încă !

Atîţia, mai ales, care vor veni ca să astîmpere setea de frumos a celei mai mari şi mai nedreptăţite părţi din omenire. Cu cît numărul analfabeţilor va descreşte, cu ătît vor veni „cîntăreţii zilei de mîine", cu atît literaţii vor înţelege că arta cea mare, arta care ţinteşte vecinicia nu poate fi decît aceea care se adresează întregii omeniri, sintetizînd năzuinţele ei cele mai mari şi aspiraţiile ei cele mai drepte. Paginile scrise în vederea unei caste privilegiate vor trece o dată cu casta pe care au cîntat-o ; opera care a stîrnit rîsetul slujnicei lui Moliere şi care va găsi răsunet în inima celui mai umil proletar va dăinui cît

vor dăinui în lume suferinţele şi nădejdea într-o soartă mai bună.

Va veni apoi rîndul arhitecturii.

în locul celei de astăzi, cu specula antreprenorilor, cu rutina arhitecţilor, arta viitoare va reaminti marile epoci dispărute, cînd credinţa în supravieţuire ridica piramidele, cînd credinţa în zei înălţa Partenonul, cînd idealul creştin arunca temeliile bisericii Sfîntu Petru din Roma şi împreuna deasupra omenirii îngenuncheate ogivele gotice. Un nou ideal va da lumii o nouă arhitectură. Pentru marile aglomeraţii muncitoreşti se vor ridica pretutindeni clădiri imense. Săli de întrunire în locul templelor ; săli de spectacol în locul palatelor inutile ; muzee în încăperile palatelor regale ; clădiri în care va răsuna glasul cuvîntărilor şi al poeţilor în locul temniţelor care înăbuşă glasul revendicărilor de astăzi. Pe ruinele bordeielor mizerabile care abia adăpostesc trei sferturi din omenirea acestor veacuri capitaliste se vor construi locuinţe higienice, confortabile, plăcute la înfăţişare. Arta arhitectonică va găsi înaintea ei cîmpuri de activitate nelimitate. Nimic nu va împiedica avîntul creator al artiştilor.

Iar pictorii şi sculptorii vor întregi opera arhitecţilor. Traiul zilnic fiindu-le asigurat din belşug de comunitatea socialistă, ei nu-şi vor risipi talentul în opere de speculă şi nu-şi vor trivializa concepţiile, cătînd să complacă minorităţilor fără simţ artistic, dar singurele în stare să le plătească munca actuală. Pînzele, marmurele şi bronzurile lor vor fi făcute ca să înfrumuseţeze locuinţa omenească şi să împodobească palatele comunităţilor, iar nu ca să smulgă, prin banalitate, medaliile oficialităţii şi prin raritate manierată şi falsă sufragiile bogaţilor care se plictisesc. Pe fresca viitoare, pictorii vor înscrie fazele seculare ale războiului pornit de proletariatul universal, în numele unei civilizaţii mai mari şi mai bune. Pe frontispiciile clădirilor se vor reliefa în bronz, în granit şi în marmură trăsăturile unei omeniri mai frumoase, căci va fi apărată de suferinţa care îndobitoceşte şi diformează. Precum odinioară sculptorii Eladei n-aveau decî să privească la oamenii din jurul lor ca să realizeze corpurile frumoase ale zeilor, tot astfel, în societatea de mîine, artiştilor le va fi de ajuns să privească varietatea vieţii în-

conjurătoare ca să creeze forma perfectă a unei omeniri în sfîrşit sănătoasă şi armonioasă.

...Noul ideal aruncat în lume va fi rodit nu numai în opere de fericire, ci şi în opere de artă.

***Pagini libere,* an I (1908), nr. 4 (20 iulie), p. 55—58 ; nr. 6 (3 august), p. 82—85 ; nr. 9 (24 august), p. 135—138.**

ANUL NOU

încă un an care se duce.

Un an de bucurie pentru unii, de fericire şi de desfătări, iar pentru alții un an de muncă, de necazuri, de împilări, de exploatare şi de dureri. în jurul meselor bogate vor prăznui şi vor închina pahare pline fericiții vieții ; pe cînd în mulțimea colibelor sărace se vor strînge cingătorile de foame şi pumnii de răzbunarea deznădejdii.

încă un an care vine şi care se adaugă la alte sute şi mii de ani de robie şi de exploatare a omului prin om. încă un an care va vedea vechiul imperiu al nedreptății, al durerii şi al foamei, într-o lume capitalistă şi parazitară. Un an mai mult de adăugat la anii de mizerie crîncenă, de ocnă fără zi de sărbătoare, de umilință neomenoasă şi de răzvrătiri zadarnice.

Dar dacă sub acelaşi soare care luminează deopotrivă dreptatea şi nedreptatea, fericirea şi nefericirile, nimic nu va părea schimbat în lungul şi latul lumii ; dacă aceleaşi hotare dăinuiesc între popoare, aceleaşi războaie seceră floarea vieţilor tinere, aceleaşi holde şi uzine macină puterea musculaturii şi inteligenţei omeneşti ; dacă primăvara care vine va aşterne covorul ei de flori deopotrivă sub paşii triumfători ai bogatului, ca şi sub paşii obosiţi ai muncitorilor, anul care vine va însemna totuşi pe răbojul vremii una din acele schimbări, din acele revoluţii care nu sînt mai puţin mari şi profunde, pentru că se petrece în umbră, aproape în întunericul vieţii celor mulţi.

Pretutindeni, peste granițe şi peste mări, armata proletarilor de astăzi, a învingătorilor de mîine şi-a sporit puterea, numărul şi conştiința. în Europa ca şi în Asia, în America ca şi în Oceania, sub flamura roşie se adună

ginţile nenumărate ale asupriţilor vieţii. Pretutindeni se făuresc armele dezrobirii, pretutindeni grevele se înmulţesc, sindicatele îşi îndoiesc numărul, reprezentanţii muncitorimii invadează în însuşi aparatul organizaţiei capitaliste, în toate limbile pămîntului, *Internaţionala* înalţă în aerul nou al anului care vine cîntecul ei de dezrobire. Pe cerul îngheţat al iernii capitaliste, în zarea depărtată a pustiului din inima vremii noastre, se înalţă, aprins şi roş, soarele de înfrăţire şi de căldură al lumii socialiste. O mişcare tainică, un clocot surd vuieşte, cum vuiesc ţărmurile oceanului la apropierea furtunii.

Şi cînd Anul nou va veni, cînd Anul nou va auzi vechiul ciocnet de pahare pline în jurul meselor bogate, Anul nou va auzi mirat cum se amestecă, cum sună în acelaşi timp cu zăngănitul paharelor zuruitul de fier, zuruitul lanţurilor care se sfarmă în mîinile puternice ale proletariatului universal, zuruitul lanţurilor sclaviei seculare.

în acest cîntec nou, în cîntecul lanţurilor care se sfarmă şi cad cu zgomot la picioarele vremii vechi, salutăm cu bucurie şi cu încredere, în pragul anului care vine, toate speranţele, toate năzuinţele, aurora socialismului internaţional.

***România muncitoare*, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 65 (31 decembrie), p 1**

ARTA ŞI SOCIALISMUL

> **Dintr-o societate mai dreaptă şi mai fericită decît a noastră va izvorî, poate, o artă mai frumoasă şi mai bună.**
> ***Anatole France* (Cuvîntare asupra artei)**

Dacă, socialismjul ar tinde să îmbunătăţească numai traiul zilnic al muicitorului, împuţinîndu-i orele de muncă şi sporindu-i salariul, doctrina socialistă ar fi încă mare, ar merită toate jertfele cîte se fac în numele ei, dar n-ar însemna un pas atît de hotărâtor în istoria propăşirii şi civilizaţiei omeneaţi. Duşmanii socialismului ne învinuiesc adesea că vreln să luăm averiîe din mîinile bogaţilor, că vrem;să socializăm mijloacele de producţie şi schimb numai c£ să înleslim oamenilor o viaţă de leneşi şi de trîntori. 'Cereţi mii puţine ore de lucru, spun ei, cereţi salarii nţai mari, bentru că vreţi să încurajaţi lenea şi desfrîul muncitorii* >r.

\ Acestor critici riiopi, sau de rea-credinţă, nu le-au răspuns intelectualii, inu le-au răspuns teoreticianii socialismului, cij înşişi muncitorii s-au însărcinat să le răspundă. Oriunde proletarii jau obţinut prin unire şi prin luptă un ceas mai puţin dej muncă, n-au pierdut ceasul acela în petreceri szadarnicel în chefuri şi în cîrciumi, ci l-au consacrat studiului şi învăţăturii. Pe cînd muncitorii neorganizaţi îşi cheltuiesc nenorocitele lor ceasuri de odihnă în jocuri, în beţii, ori, în cel mai bun caz, stînd lungiţi ca animalele; fără să! cugete şi fără să citească, muncitorii sindicalişti şi socialişti au sălile lor în care se adună zilnic ca să ascultej cuvîntări şi conferinţe, ca să găsească

broşuri şi cărţi, ca să discute între dînşii asupra nevoilor lor, ca să trăiască, în sfîrşit, o viaţă mai inteligentă şi mai omenească. Ei au înţeles că nu omul care trăieşte mai bine decît un animal preţuieşte mai mult decît animalul, ci omul care trăieşte mai inteligent decît animalul. Ei au pornit lupta pentru îmbunătăţirea traiului nu ca să poată dormi mai mult şi să poată mînca mai mult, ci ca să aibă şi vremea şi mijloacele să se cultive. Şi dacă astăzi vedem pe muncitorii socialişti, după 10, 12 şi adesea 14 ceasuri de muncă, sfîrşiţi de oboseală, cu ochii arşi de nesomn, alergînd la întrunirile şi conferinţele noastre, dacă astăzi, după iadul trudei de peste zi, ei mai au puterea să rup^ un ceas din somnul lor ca să silabisească în ziare şi în paginile unei cărţi relele lumii de acum şi zorile lumii viitoare, ne putem închipui de ce vor fi în stare să facă aceşti muncitori cînd vor fi plătiţi mai bine şi vor munci pentru alţii mai puţin.

Ei bine, tocmai în această parte pe care nu vor să o vază duşmanii socialismului, tocmai în forţa pe care o are socialismul ca să prefacă sufletul şi inteligenţa proletariatului, tocmai aceasta e chezăşia cea mai sigură a izbînzii noastre viitoare şi dovada că socialismul reprezintă cea mai înaltă putere civilizatoare a vremii noastre. Pe cînd toate doctrinele sociale şi politice de pînă acum s-au întemeiat pe inteligenţa cîtorva conducători, faţă de care masele populare nu erau decît nişte turme bune doar de condus cu biciul sau cu legea, socialismul, cel dintîi, cheamă la viaţă politică, socială şi intelectuală păturile cele mai adînci ale mulţimilor. Lumea de astăzi sileşte pe milioane de oameni să trăiască în robia muncii şi a neştiinţei, ca să se înlesnească cîtorva intelectuali foloasele conducerii şi ale puterii ; lumea socialistă de mîine va pune roadele ştiinţei la îndemîna tuturora, dînd astfel putinţa celui din urmă muncitor nu numai să ia parte la conducerea treburilor obşteşti, dar să-şi îmbogăţească şi să-şi înfrumuseţeze viaţa lui proprie.

Şi opera aceasta culturală e începută de pe acum. Nicăieri nu se citeşte mai mult şi nu se îndeamnă mai mult la citire decît în organizaţiile socialiste. Desigur, pentru că întîia nevoie a muncitorimii e ca să-şi îmbunătăţească traiul, întîile cărţi ce se pun în mînă muncitorului sînt cărţi de ştiinţă economică. El învaţă într-însele ce este salariul, ce este plusvaloarea, cum capitalismul îl despoaie de cea mai mare parte a muncii lui şi prin ce mijloace el va putea să se dezrobească economiceşte. în vremea aceasta de primă înjghebare a organizaţiei, muncitorii, pe de o parte izbutesc să înfrîngă cerbicia patronilor şi să capete oarecare îmbunătăţiri materiale ; iar pe de altă parte, ziarele şi broşurile de propagandă le deschid gustul cititului. După cei dintîi ani de framîntări şi de lupte, poeziile, nuvelele, romanele încep să pătrundă în rîndurile muncitorilor. Proletarul, care s-a pătruns de însemnătatea conştiinţei lui de clasă, începe să înţeleagă că viaţa, fără binefacerile ştiinţei şi fără frumuseţea artei, nu înseamnă nimic.

O expoziţie de tablouri, o statuă, un concert îi dau mulţumiri pe care nu le gusta altădată. Ceasurile de odihnă, hărăzite odinioară plăcerilor trupeşti, el le trece acum încovoiat pe paginile unei cărţi. O întreagă lume, nebănuită pînă atunci, se deschide în faţa lui, îi lărgeşte orizonturile vieţii.

Pe de altă p^rte, literaţii şi artiştii, care nu se adresau cu operile lor J decît lumii bogate, pentru că numai în această lume erau înţeleşi, îşi dau seama cu uimire că încep să găsească firi destoinice să-i înţeleagă şi printre clasele celor obijduiţi. Opera, care pînă atunci se adresase gustului rafinat, bolnav al celor plictisiţi de tot şi toate, opera care nu putea fi gustată şi înţeleasă decît de minorităţile degenerate, se adresează acum mulţimilor mari, încearcă să le intereseze prin descrierea patimilor, frămîntărilor, problemelor, idealurilor care sînt comune întregii omeniri.

Şi astfel arta, care deschide şi înalţă inteligenţa muncitorului, e silită ea însăşi să se prefacă, să se lărgească şi să se înalţe. Nimic nu va schimba şi nu va da un nou imbold artei viitoare ca ridicarea aceasta a nivelului intelectual milioanelor de proletari. Organizarea socialistă a lumii de mîine va pune pecetea ei pe toate operele de artă. Arhitectura va înălţa clădiri imense, în care urmaşii muncitorimii de astăzi vor asculta glasul cuvîntărilor, armoniile cîntăreţilor, ritmul poeziei. Pictorii vor celebra pe pînzele lor victoriile proletariatului

şi frumuseţea unei lumi în care nu va mai fi suferinţa sărăciei şi urîciunea muncii de ocnă. Sculptorii vor împodobi grădinile şi palatele organizaţiilor puternice cu frumuseţea corpului omenesc, neschilodit de beţie, de boale şi de foame. Scriitorii nu vor mai scrie pentru o castă de privilegiaţi, nu vor mai îndemna popoarele să se sfîşie în numele patriotismului, nu vor mai cînta măreţia unui Dumnezeu de răzbunare, de întuneric şi de ură. Toţi, artişti şi meşteşugari, vor răspîndi liniile frumoase, sentimentele frumoase, gîndirile frumoase, le vor răspîndi din belşug asupra oamenilor, împodobindu-le sălaşurilor vieţii. Precum primăvara înfloreşte cărările drumeţilor, tot astfel arta viitoare, arta primăverii, socialiste va înflori în calea oamenilor de atunci, după iarna grea a capitalismului, în care noi am avut norocul să trăim.

Arta şi viaţa vor fi nedespărţite.

O omenire mai fericită decît a noastră va pune cununa artei pe fruntea senină a vieţii.

Socialismul va triumfa în bunătate şi în frumuseţă.

Iar noi, noi care am luptat şi am suferit, noi ostaşii din avantgarda proletară, noi care am fost împilaţi ca muncitori, nedreptăţiţi ca oameni, batjocoriţi ca socialişti, noi cei de astăzi, care n-am cunoscut bucuria, împăcarea şi fericirea decît prin visul splendid al zilelor de mîine, noi vom avea mulţumirea supremă că vieţile noastre jertfite unui ideal vor constitui temelia societăţii viitoare şi vor fi fost în aceste vremuri de exploatare şi de ură singura chezăşie a progresului şi a civilizaţiei omeneşti.

***Calendarul muncii* pe 1909, Buc, 1908, p. 35—39.**

PREŢUL SÎNGELUI

Partidul liberal şi-a încoronat opera începută în primăvara anului 1907. Milioanele despăgubirilor, milioanele strînse cu toba lâ uşa bordeielor îngropate în jalea şi deznădejdea sărăciei, milioanele stoarse din truda şi sudoarea ţărănimii se vor distribui cu dărnicie proprietarilor care au atut ceva de suferit de pe urma răscoalei robilor. Ca şi sutele de milioane din trecut, scoase din exploatarea muncii ţărăneşti, şi acestea vor lua drumul străinătăţii, drubiul cîmpurilor de curse, al meselor de joc, al orgiilor Apusului civilizat. Ca şi în trecutul dintotdeauna, încă o dată robii vor plăti şi boierii vor petrece.

Nu le-au fost acestora de ajuns deceniile de exploatare. Pămînturile lor n-au fost îndeajuns udate cu sudoarea şi cu sîngele ţărănesc. Holdele lor n-au rodit destul aur. Lanurile lor n-au umplut pînă la vîrf hambarele şi pofta fără saţ a boierimii. Pe dealurile şi pe văile lor n-au căzut în brînci destule vite de muncă, vite de jug şi vite omeneşti.

Le-au trebuit răscoalele, le-au trebuit ceasurile nenorocite ale răzvrătirii celor fără drept de răzvrătire, ca să scoată şi dintr-însele tot ce putea scoate setea lor de răzbunare, de ură de clasă şi de arginţi.

Guvernul liberal va despăgubi integral sau aproape integral pe proprietarii devastaţi, după ce tot el a judecat valoarea devastărilor; iar partidele de opoziţie, printre care se cuvine să punem în primul rînd partidul democrat al domnului Take Ionescu, au declarat că-şi rezervă dreptul să acorde noi şi complecte despă-

gubiri cînd vor veni la putere proprietarilor nesăturați cu pomana liberală.

Atunci, ca şi acum, în cîntecul aurului revărsat, țăranii vor muşca pămîntul şi boierii vor chefui.

Să chefuiască, au dreptul să chefuiască în țara asta, care şi din răscoale ştie să facă izvor de cîştig. Să fie veseli, fericiți şi mîndri proprietarii care, în vremurile astea de laşitate, sînt siguri că nici un braț răzbunător nu se va ridica să le strice dulcea tihnă boierească. Să-şi continue opera lor de exploatare fără milă şi fără frîu, cît timp vor dăinui în jurul lor zidurile de baionete a şapte mii de jandarmi rurali. Să facă mai mult şi mai bine, să rîdă cu hohot şi să-şi bată joc fără sfială de un popor, în care conacurile ce-au adăpostit jaful, bătaia şi violul sînt plătite pentru că au fost arse într-un ceas de răsplată, şi în care viața omenească, viața țăranului asasinat de armatele şi vătafii unui regim de represiune, e plătită cu 400 (patru sute) lei.

Acesta e prețul sîngelui.

Robul care a muncit o viață întreagă pe moşia care nu e a lui; țăranul care a brăzdat pămîntul strămoşesc ca să însutească sămînța din hambarele proprietarului; omul care n-a ştiut în viața lui ce înseamnă bucuria nopților fără grijă şi împăcarea zilelor de îndestulare, batjocoritul dintotdeauna, împilatul de pretutindeni, pălmuitul din tot ceasul, bunicul, părintele, feciorul sau fratele care a ridicat odată în viața lui brațul şi fruntea şi care a primit în pieptul lui gol glonțul asasinului liberal şi național, toți aceştia primesc, din mila şi îndurarea guvernului din primăvara anului 1907, prețul sîngelui lor de muncitori şi de robi, *„patru sute lei,* o dată şi pentru totdeauna".

Admirați pe acest „o dată şi pentru totdeauna".

Admirați pe acei care dau, şi nu plîngeți, şi nu scrîşniți din dinți în numele acelora care primesc pomana sîngelui lor vărsat mişeleşte şi pe nedrept.

Nu strigați că în țara românească o viață de om se plăteşte cu patru sute de arginți. Nu strigați că se adaogă fărădelegea batjocurii la fărădelegea crimei. Nu strigați prea tare. Tăcere. Linişte. Poate că în satele fără cămimiri, în căminurile fără cenuşă în vatră sînt [încă] sute de mii de țărani care, pentru patru sute de lei, ar fi gata să-şi pună piepturile lor dezgolite în baionetele şi-n pustele armatei.

Şi nu scrîşniți din dinți.

Prețul sîngelui, patru sute lei, să-l scriem cu fierul roş în inimile noastre.

Cu/acest preț vom plăti odată şi-odată viețile acelor care au rîs, au exploatat şi-au ucis, care vor ispăşi crimele lor în furtuna marii revoluții sociale a zilei de mîine.

Pentru ziua aceea să ținem minte „prețul sîngelui".

***România muncitoare,* an. V (1909), seria II-a, nr. 1, 2, 3 (1, 5, 8 martie), p. 7.**

„FACLA"

Nu-i o simplă împrejurare că revista aceasta apare în ziua de aniversare a răscoalelor din martie 1907.

Nu-i o simplă întîmplare faptul că FACLA apare într-un moment cînd pretutindeni se protestează împotriva marelui număr de reviste care copleşesc piaţa literară.

Am ales intenţionat acest moment şi această aniversare.

Avem convingerea că ceea ce face inutilitatea revistelor existente este sărăcia lor de ideal, lipsa unei cauze mari şi înalte pentru care să lupte şi în numele căreia să grupeze forţele vii ale vremii noastre.

* Izvorîte mai toate din mici ambiţii literare, din interesele înguste şi egoiste ale unei caste sau coterii politice, existenţa lor nu poate să fie decît precară, şi brazda pe care o trag în sufletul mulţimilor, vremelnică şi superficială.

împotriva şi deasupra lor, FACLA va agita flacăra unui ideal neînvins, de cultură şi de dreptate socială. Ea va chema spre dînsa elementele risipite, răzleţe, deznădăjduite ale democraţiei române. Ea va încălzi entuziasmul lor pentru marea cauză a unui popor pedepsit pe nedrept să tînjească şi să piară prin nepăsarea, blazarea şi indolenţa noastră. Ea va zgudui toate energiile, va trezi toate conştiinţele, va arde putregaiurile inutile care înăbuşă viaţa politică, intelectuală şi socială a acestei ţări.

Cei vechi îşi transmiteau din mînă în mînă, din generaţie în generaţie focul sacru.

Ca şi dînşii, în ziua celei de a treia aniversări a marii răscoale ţărăneşti, la ultimele răsfrîngeri ale incendiilor din primăvara anului 1907, aprindem FACLA aceasta.

Fie ca, în drumul pe care şi-i croieşte în lume, raza ei să lumineze, focul ei să încălzească, flacăra ei să ardă fără părtinire şi fără cruţare.

***Facla*, an. I (1910), nr. 1 (13 martie), p. 1.**

JERTFA CELOR DOUĂSPREZECE MII

Au trecut trei ani de la răscoale, şi cum la noi lucrurile se petrec repede şi se uită tot aşa de repede, putem să judecăm evenimentele din primăvara anului 1907 şi urmările dureroase ale represiunii cu imparţialitatea cu care se judecă evenimentele depărtate, intrate aproape în domeniul istoriei.

Povestea e scurtă şi pe înţelesul tuturor.

în al patruzecilea an al domniei m.-s. regelui Carol, cînd nu se stinseseră încă ultimele ecouri ale toasturilor oficiale, s-au răsculat ţăranii, robi sălbatici şi inculţi, de pe întinsul nesfîrşit al moşiilor boiereşti. Fără să fie nepoţi de politiciani şi de miniştri, sau măcar alegători cu trecere pe lîngă deputaţi, au îndrăznit să ceară pămînt, învoieli mai uşoare, dări mai puţine şi mai multă dreptate. Ordinea statului şi dulcea tihnă boierească fiind astfel turburate, glorioasa armată a majestăţii-sale a fost trimisă să liniştească spiritele. Mai multe sate au fost bombardate ca să servească drept pildă răsculaţilor şi vreo zece-douăsprezece mii dintre dînşii împuşcaţi, străpunşi cu baioneta sau bătuţi pînă ce mureau sub lovituri ! Un statistician bizar a făcut socoteala că dacă s-ar fi înşirat cadavrele ţărăneşti în lungul şi în latul Căii Victoriei, pe o parte a cheiului Dîmboviţei şi pînă dincolo de Piaţa Mare, majestatea-sa ar fi putut să meargă de la palat pînă în Dealul Mitropoliei, ca să citească mesagiul de deschidere al Camerelor, păşind pe un covor moale de carne ţărănească.

S-a spus în urmă că represiunea aceasta a fost o necesitate dureroasă şi că mulţumită numai patriotismului armatei am scăpat de primejdia unei invazii străine.

Nu >vom face pe cîrcotaşii care nu sînt mulţumiţi niciodată. Nu v<>m spune că răscoalele se puteau potoli şi altfel, de;pildă dîndu-se pămînt ţăranilor sau acordîndu-li-se „lotul" acela universal pe care-l cereau şi pentru care oamenii noştri fini i-au ridiculizat cu atîta succes. Nu ne *vbm* aduce aminte, mai ales, că cel puţin trei sferturi din!cei asasinaţi au fost asasinaţi mişeleşte, după potolirea răscoalelor şi după indicaţiile vătafilor boiereşti.

Nu. Vom privi opera partidului liberal ca un act inimitabil de înţelepciune politică, vom privi, fără să ne arătăm prin nimic durerea şi revolta din suflete, mormanul enorift de leşuri ţărăneşti şi adresîndu-ne lor, celor morţi, îi vom întreba :

— La ce-aţi făcut jertfa voastră ? Cui a folosit sîngele pe care l-aţi vărs$t ?

Şi vom aştepte răspunsul.

Şi guvernul ,liberal va trebui să răspundă nu prin vorbe, nu prin discursuri, ci prin cei trei ani de guvernare care au urm&t manifestului regal.

Astăzi cunoaşbm acest răspuns.

Imediat după răscoale s-a ridicat vîntul reacţunii. Clasa stăpînitoare, spăimîntată de extensiunea şi profunzimea revoltei, după ce â izbutit s-o înăbuşe în sînge, n-a avut decît un singur gînd : cum să zădărnicească în viitor brice veleitate de independenţă şi de răzvrătire a clasei muncitoare. Opera administrativă şi legislativă a acestor ultimi trei ani de ocîrmuire liberală n-a fost justificată decît' printr-o neîntreruptă serie de măsuri îndreptate împotriva libertăţilor publice. Cu concursul tacit, sau pe faţă, al partidelor de opoziţie, s-au făurit legi dragonice şi s-au canalizat năzuinţele şi nevoile economice ale ţărănimii într-un labirint de legi cu aparenţă de dreptate, într-o ţesătură infinită de articole îngrădite de absurdităţi procedurale. Cei care sînt în contact zilnic cu populaţia sătească vorbesc în şoapte şi cu îngrijorare de nemulţumirile profunde, de deznădejdea surdă a ţărănimii. In urma legilor agrare, mizeria a crescut. Ţinuturi întregi, care înainte de răscoale

trăiau într-o bunăstare relativă, astăzi sînt amenințate de foamete.

Proprietarii şi arendaşii *„nu mai au"* pămînt de dat.

Munca se plăteşte în bani, e drept, dar se arvuneşte din .iarnă pe prețuri de nimic. Dijmele, ruşfeturile sînt desființate, dar țăranii nu mai au, nu mai găsesc pămînt. „Casa Rurală" funcționează, dar moşiile cumpărate printr-însa sînt picături de apă într-un ocean.

în pustietatea şi în mizeria satelor, singur jandarmul e bine hrănit.

Dar între foamea care pîndeşte şi jandarmul care amenință, cine va avea ultimul cuvînt ?

în acelaşi timp, legile sîcîitoare şi reacționare îndreptate împotriva satelor s-au întins şi asupra oraşelor. Teaina prefăcută de sindicalişti şi atentatele puse la cale în cabinetele Siguranței Generale au înlesnit partidului liberal luarea de măsuri în contra muncitorimii industriale. Dreptul de asociație a fost restrins. în cea mai mare parte a oraşelor de provincie întrunirile sînt oprite pe față. Cărțile, broşurile, ziarele sînt confiscate zilnic sau nedistribuite. Ultimul argument, judecata şi osînda, a fost întrebuințat. Un vînt sălbatic de reacțiune suflă asupra țării. Jertfa cumplită a acelor douăsprezece mii parcă n-a avut alt rezultat decît să răspîndească miasme de hoituri în atmosfera noastră politică. Douăsprezece mii de țărani au îmbrățişat pămîntul, pămîntul pe care l-au visat o viață întreagă şi nu l-au avut decît în ceasul morții, şi clasa stăpînitoare a rămas tot aşa de neîndurată, tot aşa de surdă ca şi înaintea jertfei. Salvele de tunuri n-au trezit-o, lumina incendiilor nu i-a deschis ochii. Jertfa celor douăsprezece mii, suprema jertfă a muncitorului flămînd şi gol, a fost o jertfă zadarnică ?

Pînă cînd ?

***Facla,* an. I (1910), nr. 1 (13 martie), p. 2—3.**

ÎMPĂCAREA CONSERVATORILOR

De cîteva zile se vorbeşte cu insistență în cercurile politice de o probabilă şi apropiată împăcare a celor două fracțiuni conservatoare. Fireşte, motivele împăcării şi greutățile ce se întîmpină încă pentru aplanarea neînțelegerilor dintre fruntaşii ambelor partide nu sînt cîtuşi de puțini de ordin principial. Nici desființarea contenciosului, nici legile pentru ocrotirea muncii şi rezolvarea chestiei țărăneşti, nici necesitatea unei reformje electoraile nu fac subiectul de discuție al tratativelor începute.: Preocupările partidelor de opoziție sînt mult mai serioase şi mult mai importante pentru fericirea țării aceştia. E vorba să se ştie cine va fi viitorul preşedinte de consiliu şi ministru de interne : domnul Take Ionescu, domnul Carp, sau domnul Cantacuzino ; jşi cine, mai ales, va fi succesorul prezumtiv al şefiei : domnul Filipescu, domnul Marghiloman, sau iarăşi d. Take Ionescu». în jurul acestor vaste probleme gravitează toate combinațiile, toate intrigile, toate demersurile şefilor, subşefilor şi oamenilor de încredere ai conservatorilor. Sforile vor fi trase cu îndemînare şi cu nerăbdarea pe care o implică anii lungi şi grei de opoziție, şi într-o bună dimineață poporul capitalei şi națiunea suverană vor afla cu inima palpitînd de fericire că domnii Filipescu şi Take Ionescu s-au sărutat !

Ceremonia îmbrățişării o dată săvîrşită, zilele guvernului liberal vor fi numărate. Un guvern conservator, conservator pur şi simplu, fără codiță compromițătoare, va veni la cîrma statului. Comedia de altădată, trista comedie a celor două partide istorice, care se succedează la putere cu fatalitatea epidemiilor, va începe. Democra-

tismul sforăitor, cu apelurile dezesperate la națiune, va fi uitat, cum se uită păcatele şi slăbiciunile ruşinoase ale adolescenței.

Sărutul boierilor va ține de cald şi de foame alegătorilor.

O, nu ne facem nici o iluzie, alegătorii vor înghiți şi împăcarea aceasta, fără să vadă comedia dureroasă care s-a jucat la spatele lor. Toți cei care şi-au pus speranțele în realizarea unui partid democratic, toți cei care au crezut în menirea politică a domnului Take Ionescu îşi vor îneca amărăciunea în valurile bugetului. La banchetul puterii nimeni nu va îndrăzni să cîrtească şi să pară nemulțumit.

Țara, țara alegătorilor, țara legală, va mistui în pace, în linişte şi în fericire.

Numai colo, departe, în noroaiele eterne ale, mahalalelor, în zarea! mohorîtă a satelor, mulțimile imense, compacte şi confuze vor învăța poate ceva din aventura vremelnică a partidului democrat. Acolo se va înțelege în sfîrşit că poporul n-are nimic de cîştigat nici din certurile, nici din împăcările boierilor. Acolo se va şti că nu există altă speranță pentru dezrobirea claselor muncitoare, pentru curmarea exploatării, pentru înlăturarea nedreptăților decît în întărirea singurului i partid care mai are o menire şi-un ideal, partidul socialist. Acolo, împăcarea conservatorilor şi sărutul şefilor lui va arunca, cu ultima sămînță de dezamăgire, întîiul germen de încredere în forțele, numai în forțele poporului.

Facla, **an. I (1910), nr. 3 (27 martie), p. 33—34.**

ACADEMIA DE DECLAMAȚIE S-A ÎNCHIS ; BIROUL DE ÎNREGISTRARE NU MAI FUNCȚIONEAZĂ

Amatorii de dicțiune corectă, elegantă, strălucită ; iubitorii de retorică; pasionații de dueluri oratorice; fervenții frazelor sonore sînt inconsolabili. Ca şi dînşii, puzderia de oameni care trăiesc din votarea, prefacerea şi negoțul legilor sînt nemîngîiați. Parlamentul s-a închis ! Unde vpm mai petrece de acum după-amiezile lungi şi plictisitoare de digestii ? Unde ne vom mai recrea spiritul, moțăind în cadența monotonă a perioadelor parlamentare ? Circul s-a închis; stagiunea teatrală a luat sfîrşit, ultimele localuri de distracții, Camera şi Senatul ne vor lipsi şi ele.

Vai, pentru ce e dat celor mai frumoase opere omeneşti să treacă atît de repede, mai ales cînd nimic nu prevesteşte şi nu îndreptățeşte dispariția lor! Lucrurile mergeau atît de bine! în fiecare zi aleşii națiunii urcau în muscal sau în automobile sforăitoare Dealul Mitropoliei. Discuțiunile şi glumele, întrerupte un moment la „Capsat continuau în bufetul Camerei. în jurul oracolilor parlamentari se grupau interesele depărtate, stăruințele insistente, nevinovatele intrigi locale. Se puneau repede la cale afacerile mănoase şi se rezolvau slujbele familiare.

Cînd tribunele publice începeau să se umple, onorabilul preşedinte se aşeza solemn în fotoliul preşidențial, şi, cu mici, foarte mici variante, prezida repriza comediei din ajun. Un reprezentant al poporului suveran se urca ia tribuna Camerei şi vorbea curgător, frumos, cu imperceptibile greşeli de gramatică.

Anumite cuvinte, anumite fraze veneau fără greş, cu un lăudabil sentiment al tradiției, în toate cuvintările.

„Progresul", domnilor... „Democraţia", domnilor... „Fericirea patriei"... „Demnitatea naţională", domnilor deputaţi... „mentalitatea", „gestul", sau cînd şi cînd odiosul „spirit de anarhie" care etc, etc.

Aplauze furtunoase şi îndelung repetate subliniau ameninţările la adresa opoziţiei şi osanalele la adresa băncii ministeriale. Miniştrii nici nu clipeau din ochi, atît era de pătrunsă atitudinea lor hieratică de solemnitatea momentului. După ultimul ropot de aplauze, cîteva mîini se întindeau entuziaste peste bănci şi zguduiau cu energie mîinile oratorului, pe cînd un alt reprezentant al suveranităţii populare, de obicei un membru al opoziţiei, se ridica dindărătul unui pupitru ca tras de-o sfoară misterioasă.

Replica se dădea după toate regulile artei. Ici şi colo, cîte o ameninţare de formă, cîte o violenţă foarte dulce, ca să se îndreptăţească protestările majorităţii şi ca ziarele de partid să poată da mulţimii de gură-cască impresia unor lupte dezesperate. încolo, aceleaşi cuvinte, aceleaşi fraze, aceeaşi retorică, aceleaşi greşeli de gramatică. Repertoriul comediei parlamentare rămînea neschimbat. Legile veneau pe birourile Camerei, se discutau, se votau cu iuţeala unei agilităţi de prestidigitator.

Nimic nu întrerupea ritmul sonor al cuvîntărilor, nimic nu turbura respiraţia calmă a tenorilor politici. Sub cupola luminoasă a Academiei de declamaţie din Dealul Mitropoliei nu răzbeau plîngerile mulţimii, deznădejdea satelor înfometate, strigătele de groază şi de durere ale celor etern nedreptăţiţi. Biroul de înregistrare consemna zilnic voinţa guvernului, exprimată în articole nenumărate.

Bilele albe se aşezau în rînduri disciplinate, mîinile se ridicau cu-o nobilă statornicie, un foşnet uşor se desprindea din şoaptele discuţiilor şi glumelor reluate, cineva, la tribună, continua o peroraţie savantă, pe cînd, dindărătul fotoliului preşidenţial, tronul regal al m.-s. domina, pîndea, inspira jocul, prezida voturile comediei politice, ca o neclintită şi vigilentă cuşcă de sufler.

Vai, lucrurile mergeau atît de bine ! Pentru ce oare vitregia guvernanţilor să ne răpească şi această ultimă distracţie ? Unde vom mai asculta de-acum tiradele patriotice, sonorităţile verbale cu atît mai puţin obositoare cu cît erau mai goalq. unde ne vom mai face digestia în cadenţa largă a perioadelor învăţate pe de rost ! Parlamentul s-a închis !

Puneţi doliul, voi toţi cîţi nu dispreţuiţi zădărnicia formelor deşerte, amatori de discursuri sterile, amanţi ai verbozităţii care ascunde lipsa de gîndire, voi toţi care în vremea noastră de blazare aţi mai păstrat cultul groteştii comedii politice.

Domnul Brătianu şi-a concediat trupa. Academia de declamaţie s-a închis.

Facla, an. I (1910), nr. 5 (10 aprilie^, p. 69—70.

BISERICA ÎN DESCOMPUNERE

Cînd totul e putred în ţara asta, cînd în toate instituţiile se dau zilnic în vileag imoralităţi, escrocherii formidabile, abuzuri şi cele mai josnice interese personale, nu era cu putinţă să nu găsim biserica în fruntea degraaarn şi scanctaiuiui. ue îuni ae zne oisenca e mmmtata nu numai de legea sinodală a domnului Haret, lege împotriva căreia s-a ridicat episcopul Gherasim al Romanului, dar mai cu seamă de gravele învinuiri aduse mitropolitului primat Atanasie, că se dedă la „excese de neînfrînare şi de ruşinoase neorînduieli", izvorîte din „poftele şi desfătările trupeşti" ale I.P.S.S.

Dacă pînă acum zvonurile şi învinuirile extrem de grave aduse mitropolitului primat puteau fi desconsiderate, pentru că veneau de la slujitorii inferiori ai bisericii — şi în ţara românească nu se ţine în seamă decît de ceea ce vine de sus — de data asta acuzaţiile formale ale episcopului de Roman, acuzaţii de furtişag, de desfătări trupeşti şi de erezie, nu vor mai putea fi înmormîntate între zidurile nepătrunse ale lăcaşului lui Dumnezeu.

Glasul episcopului de Roman a răzbătut în public. O dată cu el a răzbătut şi acuzaţia infamantă adusă episcopului Gherasim de ministrul instrucţiei publice, că pe cînd era director al Seminariului din Rîmnic s-a făcut vinovat de acte ruşinoase, de imoralitate. Se ştie la ce-a făcut aluzie domnul Haret.

Se spune că episcopul Romanului, fiind director al numitului seminar, ar fi întreţinut relaţii de homosexualitate cu un tînăr seminarist.

Nu vom intra în amănuntele scîrboase ale faptelor cuvioaselor feţe bisericeşti. Nu vom cerceta de partea cui e dreptatea şi adevărul; de partea mitropolitului, care s-a lăsat subjugat de farmecul desfătărilor trupeşti, sau de partea episcopului, care a apreciat plăcerile trupeşti numai cu unul din elevii lui.

Probabil că ambii stîlpi ai pravoslavnicei biserici ortodoxe au fiert în aceeaşi oală a neînfrînării şi neorînduielii.

Ceea ce vrem să reţinem, însă, e dovada netăgăduită, afirmată, în sfîrşit, la lumina zilei, că în .sinul bisericii noastre domneşte scandalul şi curvia.

Stîlpii bisericii sînt putrezi, temeliile bisericii se clatină în descompunerea generală a unei societăţi ridicată pe exploatări, pe desfrînare şi pe minciună.

Cei care iubesc adevărul şi ştiinţa nu se vor plînge că e prea devreme,

Facla, **an. I (1910), nr. 10 (16** mai), p. **157—158.**

CONDAMNARE MERITATA

Curtea de casaţie a respins recursul celor trei fruntaşi ai mişcării socialiste. Ar.fi fost şi păcat să fie altfel. In ţara în care în aceeaşi săptămînă justiţia militară achită pe frauduioşi ar fi fost o ruşine ca oameni de inimă şi de ideal să nu fie osîndiţi de justiţia civilă.

Frimu, Marinescu şi Christescu trebuiau condamnaţi.

Muncitorii aceştia, extraşi din rîndurile cele mai de jos ale plebei, şi-au permis toate îndrăznelile şi toate arogantele, într-o vreme în care convingerile se speculează la bursa politică, oamenii aceştia şi-au permis să aibă convingeri nestrămutate. într-o ţară în care singurul resort al vieţii e lupta pentru căpătuială, plebeii aceştia au îndrăznit să lupte pentru un ideal. într-o societate în care cei mai înalţi magistraţi ai ţării se tîrîiesc pe brînci **IŞL** picioarele puternicilor zilei, oamenii aceştia, fără averi, fără prbteoţie şi fără nume, au avut nebunia să înfrunte arbitrariul autorităţilor şi bara justiţiei, susţinuţi numai de credinţa în dreptatea cauzei lor.

Pilda aceasta de conştiinţă cetăţenească trebuia pedepsită. O alcătuire socială bine organizată are datoria să arunce din sînul ei pe toţi aceia care, prin caracterul, prin idealismul şi prin înălţimea lor morală, sînt o vecinică piedică în calea traficurilor, abuzurilor şi fraudelor prin care trăieşte societatea contimporană.

***Facla,* an. I (1910), nr. 11 (23 mai), p. 171.**

GREVA DIN BRĂILA

Greva muncitorilor din portul Brăila a căzut. După două săptămîni ide rezistenţă, cei 5.000 de muncitori exploataţi şi înfometaţi s-au dat învinşi. Nu vom arăta încă o dată, după atîţia alţii, care au fost cauzele grevei şi nici mijloacele întrebuinţate de comercianţi şi de politiciani ca s-o rapuie. Ce pot să însemne, în adevăr, incidentele zilnice, amărăciunile trecătoare, rezultatele imediate şi negative, cînd peste ele se înalţă cea mai frumoasă pildă de solidaritate pe care o cunoşte istoria proletariatului nostru şFsiguraţiţa că izbînda definitivă nu poate să aparţie decît acelora care în momentele grele ale luptei au dat dovadă de o nefclintită disciplină morală şi de o luminată conştiinţă de clală.

Greva de simpatie a lucrătorilor din fabricile de ciment, celuloză, cuie şi rizerii[1], a hamalilor din port, a birjarilor şi lăptăreselor, a atîtor alte categorii de muncitori care au fost opriţi de însuşi comitetul greviştilor să se asocieze la greva lor trebuie să demonstreze şi celor mai orbi că un spirit nou însufleţeşte astăzi voinţa şi idealurile muncitorimii. împotriva acestui ideal şi acestei solidarităţi, lupta stupidă şi antinaţională a guvernelor de clasă e osîndită să fie o luptă zadarnică. Dacă mai înainte muncitorii dezorganizaţi, slăbiţi de rivalităţi personale, împărţiţi în tabere şi în cete vrăjmaşe îşi cunoşteau nevoile şi ştiau ce vor, astăzi organizaţiile sindicale i-au învăţat nu numai să voiască, dar să ştie şi cum să voiască. în locul hărţuielilor şi luptelor haotice din trecut, sindicatele din Brăila au impus muncitorilor o acţiune

[1] ***Rizerie* (fr. *la rizerie*) — fabrică de decorticare a orezului.**

largă şi o disciplină morală neînfrîntă. In urma grevelor de altădată, chiar ale celor reuşite, muncitorii dezorganizaţi şi dezbinaţi între ei cădeau curînd într-o stare materială şi sufletească inferioară epocii dinaintea grevei. Astăzi, după o grevă înfrîntă, după suferinţele şi dezamăgirile unei lupte de cincisprezece zile, aceiaşi muncitori au sărbătorit sfîrşitul grevei cum se sărbătoreşte o izbîndă, izbînda sacrificiilor unanim consimţite, a solidarităţii încercate, a speranţelor în viitor.

„Greva a căzut, trăiască greva !" Acesta a fost strigătul care a izbucnit din piepturile miilor de muncitori flămînzi, înfrînţi dar neînvinşi.

în faţa acestui strigăt, ce pot să însemne recriminările comercianţilor fricoşi, ameninţările ridicole ale cutărei gazete guvernamentale şi franţuzeşti, sau uneltirile politicianilor brăileni îngroziţi că le scapă din mîini cîteva mii de familii de exploataţi şi cîteva mii de alegători ? Orice-ar face, orice ar încerca duşmanii muncitorilor şi ai democraţiei, sindicatele din Brăila vor şti să lupte şi să învingă. Peste o lună sau peste două, cînd mii de vagoane vor aştepta în port să descarce bogăţia naţională pe umerii muncitorilor şi de pe umerii lor spre ţările străine, munca va înceta şi lupta va reîncepe.

Lupta aceasta e necesară, e inexorabilă.

Prea multe şi prea mari nedreptăţi apasă asupra muncitorilor din portul Brăilei, prea s-a făcut dovada minunatului spirit de jertfă, de solidaritate şi de disciplină a acestor muncitori, ca lupta lor să nu fie privită cu simpatie de tot ce este cinstit, democratic în această ţară, şi ca izbînda lor viitoare să nu fie dorită şi considerată ca însuşi un triumf al democraţiei.

***Facla*, an. I (1910), nr. 15 (19 iunie), p. 229—230.**

ACTIVITATEA NOASTRĂ

Cu numărul acesta se împlinesc şase luni de la apariţia *Faclei.*

Judecind activitatea desfăşurată de noi în cursul acestor şase luni, numărând luptele pe care le-am dus pentru demascarea tuturor coaliţiunilor reacţionare adăpostite îndărătul frazeologiei liberale şi naţionaliste, constatând simpatia prietenească şi caldă cu care am fost primiţi de democraţia acestei ţări, trebuie să mărturisim, fără falşă modestie, că opera noastră a fost utilă şi că munca şi luptele noastre n-au fost cheltuite în zadar.

Revista aceasta, pornită într-un moment de entuziasm şi în nevoia p^ care o simţeam cu toţii să respirăm un aer mai curat în atmosfera viciată de patimi politice personale, de laşitate de gîndire, de aţîţări şi duşmănii de rasă, n-a putut să trăiască şi nu va putea să trăiască decît continuînd aceeaşi operă şi fiind însufleţită de acelaşi entuziasm.

Trecutul nostru, scurt, e adevărat, dar bogat în lupte, ne va fi într-o măsură anumită chezăşia viitorului.

Ceea ce am început cu bine vom duce la capăt fără teamă şi fără şovăiri.

Fie împotriva partidelor istorice, care n-au istoric în trecutul lor decît jaful şi exploatarea nemiloasă, fie împotriva bălăriei naţionaliste, care ameninţa să asfixieze într-o împletire de suspiciune, de vaiete şi de ură, forţele vii ale acestui popor, fie împotriva acelora care, ca indivizi, încearcă să profite de nepăsarea şi tembelismul nostru oriental ca să se strecoare, fără inteligenţă, fără suflet şi fără muncă, la situaţii nemeritate, ne vom lupta şi vom afirma mereu punctul nostru de vedere cinstit şi

sincer democratic. Ca şi pînă acum, nu vom cruţa nimic şi nu vom ierta pe nimeni, de la cel din urmă jandarm rural ascunzîndu-şi nedreptăţile şi teroarea în depărtarea satelor şi pînă la jandarmul rural din fruntea guvernului şi de la picioarele tronului; nu vom uita pe nici unul din cei care trăiesc din mizeria mulţimii şi din miasmele reacţiunii politice.

Vom face mai mult.

încurajaţi de simpatia publicului cititor, vom îmbunătăţi revista noastră, nu atît a noastră, cît a clasei muncitoare şi a acelora care i-au îmbrăţişat năzuinţele. La partea politică vom adăoga în curînd cîteva pagini de literatură şi de ştiinţă. Alături de idealul democratic, vom pune revista aceasta în serviciul unui ideal mai larg de cultură şi de artă.

Şi atunci, şi numai atunci *Facla,* care de la primul ei număr a făgăduit că : „raza ei va lumina, focul ei va încălzi, flacăra ei va arde", îşi va fi îndeplinit cu prisosinţă misiunea.

***Facla,* an. I (1910), nr. 26 (4 septembrie), p. 405—406.**

RĂZBOIUL SOCIAL

Sînt ani de zile de cînd conflictul care a izbucnit acum violent între muncitorii Căilor Ferate franceze şi marile companii de exploatare era într-o stare latentă, dar permanentă. Tot ce omeneşte se poate încerca ă fost încercat de lucrătorii francezi ca să întîrzie şi să înlăture izbucnirea acestui conflict. Delegaţii nenumărate ale sindicatului s-au adresat rînd pe rînd puterii capitaliste şi puterii guvernamentale. Au cerut să trateze de la egal la egal şi-au fost respinşi. Au propus arbitragiul şi n-au izbutit. Au întreprins o întinsă propagandă de luminare a opiniei publice asupra nevoilor reale ale muncitorimii şi s-au izbit de indiferenţa unora, de reavoinţa altora, de o întreagă coaliţie de inerţie a claselor stăpînitoare, Au ameninţat cU greva generală, şi ameninţările lor au fost primite cu neîncredere şi cu ironii. Mai mult, acum două-trei luni, cîţiva şefi sindicalişti au fost izgoniţi fără milă din posturile lor. Muncitorimea a primit provocarea în tăcere şi cu răbdarea unei clase care ştie ce-i suferinţa. Dar suferinţa omenească are o margine, şi tăcerea impusă, conştientă închide de multe ori într-însa, ca şi liniştea aparentă a atmosferei, toată mînia furtunii viitoare.

Astăzi furtuna s-a dezlănţuit. între două părţi însemnate ale claselor sociale din Franţa, războiul e declarat. Nu războiul ucigător, făcut cu baioneta, cu gloanţe şi cu obuzuri, aşa cum se practică între naţiuni, dar războiul social, războiul zilelor de astăzi şi-al zilelor de mîine, cînd o clasă socială, oropsită şi nedreptăţită, refuză munca silnică a exploatatorilor, proclamă greva generală şi aşteaptă cu braţele încrucişate să vadă cum se va descurca o societate care trăieşte şi huzureşte numai din munca ei.

Dacă nu ţinem seamă de durerile inerente fiecărei lupte, dacă nu he interesează îndîrjirea trufaşă a capitaliştilor şi puterea de jertfă a muncitorimii, nu putem totuşi să nu admirăm, oricare ne-ar fi părerile politice, spectacolul grandios pe care-l prezintă o grevă generală în viaţa societăţilor moderne. Priviţi. La un semn dat trenurile se opresc pretutindeni. în gările lăsate în întuneric, şuieratul maşinilor nu mai spintecă văzduhul, aburul nu mai geme, semnalele nenumărate nu mai funcţionează. Ca monştri enormi, imobilizaţi, fără suflet, trenurile stau lungite de-a lungul liniilor. Viaţa încetează. Un oraş imens ca Parisul, cu cele aproape trei milioane de locuitori ai lui, rămîne izolat de lumea întreagă. Afacerile se opresc. Merindele care vin din toate colţurile Franţei au rămas în mijlocul cîmpurilor. Hrana se face tot mai scumpă. Mărfurile, ziarele, corespondenţele se îngrămădesc în baloturi, în vrafuri nesfîrşite, în pîntecele gărilor care nu mai pot să mistuie. Prin repereutare, uzinele lipsite de materii prime şi cărbune îşi sting sau îşi vor stinge furnalele. Activitatea, energia, viaţa cetăţilor este izbită din toate părţile. Ca un organism intrat în fazele agoniei, cînd sîngele nu mai circulă decît cu anevoie, cînd inima nu mai bate decît imperceptibil, cînd plămînii nu mai respiră, cînd ochii nu mai văd, mintea nu mai judecă, tot astfel în organismul social lipsit de sufletul lui, munca proletară, membrele se întind rigide, arterele sînt cuprinse de scleroză, singura viaţă care mai dăinuieşte e urgia represiunii, entuziasmul întrunirilor tumultoase şi marea forţă de ideal care se adăposteşte în cutele roşii ale steagului socialist.

Priviţi lupta aceasta, cîntăriţi ce vor putea să facă împotriva inerţiei unei clase teroarea guvernului şi aurul capitalismului şi întrebaţi-vă cu uimire cum n-au ajuns încă muncitorii din toate ţările să-şi dea seama de forţa imensă care dormitează mai mult în braţele lor încrucişate decît în muşchii lor de fier încordaţi pentru muncă.

Ah, dar şi în ziua cînd vor pricepe !...

***Facla*, an. I (1910), nr. 30 (2 octombrie), p. 49—50.**

„SIpRE ŢĂRMUL DREPTĂŢII"

Poezii de D. Th. Neculuţă
Cercul de editură socialistă, Bucureşti

Cu prilejul aniversării morţii poetului

Prietinii şi tovarăşii cizmarului Neculuţă au adunat într-un volum poeziile acestuia, poezii parte răspîndite pînă acum prin diferite ziare şi reviste socialiste, parte inedite. Publicîndu-le, cercul de editură socialistă a urmărit un îndoit ţel. întîi, să ridice un prinos de dragoste **şi** de recunoştinţă tovarăşului mort, care a dat tot ce-a avut el mai curat şi ţnai bun în sufletul lui realităţii de suferinţe **şi** de idealiiri de dezrobire ale muncitorilor, din rîndul cărora făcea *hi* el parte ; şi în al doilea rînd, ca să pună în mîinile muncitorimii de astăzi versurile de durere **şi** de răzvrătire scriţe de unul dintre ai lor.

Poetul Neculuţă s-a născut în mizerie, a trăit în mizerie şi-a murit de mizerie.

într-un oraş şi într-o lume care cunoştea toate înlesnirile traiului şi toate plăcerile vieţii, el şi-a trecut cei cîţiva ani de tinereţe încovoiat ziua pe meşteşugul lui de cizmărie, şi noaptea, noaptea scurtă a muncitorului, ghemuit pe cărţile cumpărate cu anevoie şi pe paginile albe în care şi-a pus în versuri toate visurile lui neîmplinite, toate dorinţele lui sfărâmate, tot sufletul lui batjocorit de lupta neîndurată pentru pîine. Neculuţă a intrat în viaţa cizmăriei cu ochii aţintiţi spre frumuseţile lumii şi cu inima strânsă de farmecul unei iubiri din care el n-avea să guste niciodată. în nopţile de foame şi de frig, el scria :

îmi port privirea peste toate... şi jalea stă să mă
doboare,
Mi-e dor de slăvi şi zări albastre, de cînturi dragi,
de crăngi în floare,

Şi nu le am... şi-n dor de ele. tot dragul vieţii mi
se curmă ;
Trăiesc, un beduin pe cale, de toţi ai lui lăsat în
urmă !...

Copil de ţăran, în lumea iubirilor venale, ale capitalei, el păstra curăţenia de simţire şi idealismul limpede al poeziei populare. Ştiu din spusele prietenilor lui cît de nenorocit a fost el în dragoste şi cum n-a întîlnit, în drumul lui de-acasă la cizmărie, un suflet care să i se împărecheze. Şi totuşi, versurile lui cîntă vecinica iubită, o cheamă, se sfîrşesc de dorul ei

Ademenit de gîndul că în tine
E întruparea unui suflet mare,
Pe veci căzut-am rob iubirii tale...

Te-am urmărit cu lacome lumine...
Şi-i mult de-atunci !... şi nu-mi mai vii în-cale!...
Şi sufletu-mi, stingher şi veşted, moare...

, Tot ce e frumos în lume şi în gîndul lui, el pune într-însa :

Niciodată steaua serii.
Plutitoare-n cerul sfînt,
în doi ochi mai plini de farmec
Raza ei nu şi-a răsfrînt.

Şi-adesea, ascunzîndu-şi durerile, îi vorbea şăgalnic:

Ochii tăi cei tineri
N-au nici lanţuri, nici curmei,
Cu ce mă legară ei ?...
Că m-au dat la dor legat,
Ca să-i fiu mîndrii argat,
De cu seară pînă-n zori
Să-i fiu slugă pe plînsori,
Şi din zori pină-n noptat
Să-i slujesc tot pe oftat...

Respins *din pragul dragostei, închis toată viaţa între păreţii murdari ai atelierului, Neculuţă îşi întorcea sufletul dornic de căldură, de viaţă şi de lumină către natură.

Cizmarul îngropat în mirosul greu al pielii tăbăcite, cizmarul care în clipe de răzvrătire striga sălbatec :

Ne-nchideţi viaţa, ca-n mormînt,
In fabrici şi uzine,
Şi ne răpiţi-al firii cînt,
Şi florile, şi cerul sfînt,
Şi dulcea batere de vînt
Şi zările senine...

îşi întindea tot sufletul, ca o apă, în dezmierdarea blîndă a vîntului de primăvară, şi scria :

Şi laşi pe-a ta urmă cîntări,
Mirezme şi aur de soare,
Şi-aprinzi în adîncele zări
Albastra splendoare...

Şi-n sufletul nostru cobori
0 dulce, nostalgică jale,
Ne farmeci cu visuri, ne dori
Cu doruri de cale...

Si cînd :

în freamătul dulcelui somn
Sub arcuri de ramuri în floare,

s-apropie sfîrşitul primăverii, el nu vede în moartea aceasta timpurie decît tot un prilej de slăvire a fericirii naturii :

Şi-n mînă cu sceptru de flori,
Frumoasă şi-n floarea puterii,
Zâmbind, fericită, tu mori
în braţele verii.

Dar idealismul, nota aceasta clară de tinereţă şi de voioşie revărsată peste toate trebuia să sece curînd în traiul greu, mînat de biciul nevoii, al cizmarului Neculuţă. Cînd inima lui cinstită bătea zadarnic la porţile vieţii, cînd frumuseţile naturii şi alinările dragostei fugeau de odaia lui sărăcăcioasă, Neculuţă a trebuit să simtă pînă

la plasele cuțitul realității și-a trebuit să bea pînă la drojdie amarul existenței, ca să scrie :

Adormi, adormi, tu, vană amintire,
Să nu mai vezi trecutu-mi, — către dînsul
La ce s-ar mai întoarce-a ta privire ?

Ruini... și alt nimic nu e într-însul
La ce-am venit în lume, tu, gîndire,
Nu mă-ntreba, să nu mă-nece plînsul !...

Prin multe din poeziile lui trece același fior de deznădejde, aceeași umbră de dezamăgire, același gest larg, întins peste deșertăciunea tuturor lucrurilor omenești. Adesea ritmul lui e frînt, avîntul spart, ca fereastra prin care intra pînă la dînsul viscolul iernii. în viața lui nu vede decît durere, în toți cei care îl înconjoară vede zbătîndu-se aceeași suferință, aceeași menire a tovarășilor iui de muncă, osîndiți la ocna vieții. Oriunde și-ar întoarce ochii, va întîlni nevoia, foamea și frigul; va găsi moartea de o parte, prostituția de alta. Cu cîtă groază, cu cîtă supremă milă spune iubitei:

Sînt ani de-atunci !... Tu, sfîntă și curată,
La poarta muncii, cu-a ta mînă slabă
Băteai cerșind, umilă ca o roabă,
Primirea ta, dar... poarta sta-ncuiată...

Mureai, — cînd Prostituția murdară,
Și Moartea-n fața ta, venind, îți zise;
Cu care, din noi două, mergi, fecioară ?

Și știind ce-o să aleagă, cunoscînd dilema crudă din care nu va putea să scape, stringîndu-și fruntea între mîini și acoperindu-și ochii cu oroare, în toate versurile lui ar striga :

Uitare vreau, uitare și tăcere...

Și s-ar îngropa în uitare ca într-un mormînt, inspirația l-ar atinge cu aripi cernite, ar scrie pînă la ultimul vers dezgustul de viață, sila de lume, înfricoșătoarea sete de repaos eminescian ; ar fi și el un rapsod mai mult din pleiada pesimiștilor fără visuri, fără credințe, fără iluzii;

ar fi ! dacă numai în sufletul lui necunoscut, batjocorit, aruncat ca o zdreanță de fericiții pămîntului, în sufletul lui biciuit pînă la sînge de nedreptățile vieții, nu s-ar fi deșteptat deodată, n-ar fi zbucnit, n-ar fi urlat de furie, ca vijeliile iernii, întîiul strigăt de revoltă și de ură. Poetul dragostei și al primăverii, care văzuse cum pe malul lacurilor

...aiurează răchitele și teii...

poetul deznădejdii posomorite și al tristeții fără speranță întinde de data asta coarda suferinței, pînă ce plesnește cu zgomotul răzvrătirii sub mîna lui.

Căci Neculuță intrase în armata socialismului.

Viața, care nu putea să-i pară pînă atunci decît ca o vale a plîngerilor, înțălege că e un cîmp de luptă. Lîngă dînsul simte coatele tovarășilor de muncă și de război. în odaia lui friguroasă și pustie nu mai e singur. De-acuma poate să-1 pândească boala, poate să-1 muște gerul, poate să-1 sugrume nevoia, glasul lui va răsuna pînă la moarte, cu sunet de aramă.

El pricepe înțelesul larg al înfrățirii peste clasele sociale, peste granițe. Știind că partea oropsiților este aceeași, că :

Ne curg aceleași lacrimi și morții ne trimete
Aceleași răni și boale, și foamete, și sete.
Ne arde același soare, ne bate același vînt.
Căci toți sîntem copiii aceluiași pămînt!

El va suna din goarna poeziei chemarea muncitorimii la marea luptă de clasă a vremii de mîine. El va turna în sufletele întunecate ale învinșilor de azi beția nădejdii și încrederea sfîntă în puterea și în dreptatea cauzei lor. El va face să bată în ritmul barbar al versurilor lui inima nesocotită, călcată în picioare a proletariatului.

Și cînd bogătașii și sătuii le vor tăia calea, poezia lui va amenința încruntată :

îmi pare atît de drept și sfînt
Pe crudul șarpe să-1 sugrum,
Și foc să fac într-al lui drum,
Și-n foc să-1 zvîrl și să-1 fac scrum,
Si scrum să-1 dau în vînt !

Şi cînd din fabrici şi din uzine se înalţă, surd de chinuri, „corul robilor", el le va arăta cu degetul zarea roşie a viitorului, şi versul lui va rîde cu rîsul răzbunării:

Ca recea spaimă tremurînd,
în tină, la picioare,
Iertare veţi cerşi, plîngînd...
Iar noi, trufaşi, pe voi călcînd,
Vom rîde-n hohot, auzind
Că mai cerşiţi iertare.

Şi cînd, peste ani şi peste decenii, cînd visurile noastre de dreptate vor fi înfăptuite, cînd socialismul învingător va fîlfîi steagul roş pe ultimele ziduri ale cetăţii capitaliste ; ^cînd pămîntul se va zgudui pentru cea din urmă gară, sub pasul de atac al armatelor „proletare ; cînd pe rugul Spdomelor şi. Gomorelof aprinse se vor mistui cu cei "din.urmă proprietari cele din urmă împilări şi nedreptăţi sociale, atunci glasul lui Neculuţă, glasul cizmarului învins, glasul poetului revoltat, va răsuna încă o dată, de dincolo de moarte, o trîmbiţare de izbînda, dar de izbînda împăcată şi largă :

Pe sceptre şi steme, şi tronuri sfărmate,
Trufaşă tu calcă, şi mîndră te-ndreaptă
Spre ţărmuri de şînge şi plîns neudate,
Spre ţărmuri pe care divina dreptate
De veacuri te-aşteaptă.

Facla, **an. I (1910), nr. 32 (16 octombrie), p, 91—94.**

H&s* frate Crîstoase. »& bem *o* ţu£cyi?fa * >

Hai, frate Cristoase, să bem ***o*** *tuiculiţă...* **Desen apărut în vista** *Facla,* **an. IV (1913), nr. 15 (13 aprilie), p. 304**
(Biblioteca Academiei)

Vițelul «l* aur»,.

10 mai. Vițelul de aur... Coperta revistei ***Facla,*** an. IV (1913), nr. 19 (11 mai)
(Biblioteca Academiei)

N. D. Cocea, caricaturi
(în posesia Ioanei Cocea);
Muzeul Literaturii Române;

Rampa, an. XVI (1931), nr. 3932 (28 februarie), p.1
(Biblioteca Academiei)

N. D. Cocea
(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

OLIGARHII ŢÂRII MELE

Mult îmi sînt; dragi oligarhii ţării mele : sînt toţi oameni duioşi, blajini, cu miere în gură şi cu foc în inimă. Cînd pomenesc de ţară şi de neam, îi apucă un fel de alte alea, bune : vocea li se moaie, cîte o lacrimă le udă genele; vorbesc cu glas I tremurat; celor bărboşi le tremură şi barba. Cînd vorbesc de neam, ei zic : „neamul rrromânese^ iar ţării, nici nuM zic ţară, ci — alintat – j,ţărişoară". Aşa sînt oligarhii] români : blajini, duioşi şi cu mult alean în suflet. !

Gîndul lor nuriai spre ţară se-ndreaptă. Deunăzi domnul Georges Djamandy, oligarh roşcovan, zărind la Cameră pe domnul Fleva, oligarh oacheş, îl întreabă fără altă vorbă : \

— Care e, coane Nicule, leacul cu care să vindecăm relele de oare suferă ţara ?

Iar domnul Fleva, neînduplecat cum e, strigă :

— Să plece doftorul care stă la capul bolnavului!

Tocmai atunci trecea domnul Costică Alimănişteanu, lung şi cam aplecat înainte.

Auzind că e \forba de durerile ţării, domnul Alimănişteanu întreabă plin de grijă :

— De „ţărişdară" vorbiţi? Oh! „ţărişoara" mea!

Şi ar fi oftat ijnultă vreme domnul Alimănişteanu, dacă nu venea domnul Vintilă Brătianu să-1 ia de braţ şi să-i poarte gîndul aiurea : spre o nouă creaţiune de bancă.

Aşa sînt oligarhii români : chinuiţi pînă în măduva oaselor de grijile ţării. Noroc că mai au şi alte treburi, care îi fac să uite de necazuri. Altminteri s-ar prăpădi, săracii.

Pe mine, unul mă înduioşează mult această grijă de tot momentul pentru ţara mult iubită.

r

Cînd văd doi oligarhi stînd de vorbă, la un colţ de cafenea sau de trotuar, mă pocnesc peste frunte.

— Aracan de mine ! Se chinuiesc bieţii oameni vorbind de nevoile ţării. Ia să-i tulbur şi să le împrăştii gîndurile.

Şi numai ce mă apropiu de dînşii, să trag cu urechea... Oligarhii văzîndu-mă, scurtează vorba şi se despart, plecînd fiecare în altă parte.

Iară eu, deşi m-am făcut vinovat de o necuviinţă, sînt fericit ştiind c-am săvîrşit o faptă bună.

Numai cînd văd pe oligarhi urcînd scările Băncii Naţionale, ale Creditelor, ale „Casei Rurale", ori ale ministerelor, inima mea e mai veselă. Atunci ştiu că oligarhii nu suferă. Nu vorbesc doar de nevoile ţării, ci de ale lor, şi cînd e vorba de *ale lor,* helbet, n-am nici o grijă. Ştiu să şi le satisfacă de minune (şi nu e treaba mea).

Nu e vorba că, de-aş voi să mă amestec, căutînd să-i tulbur iarăşi, aş păţi-o rău, rău de tot. Căci pe cît sînt de blajini şi de duioşi oligarhii cînd se ocupă de treburile ţării, pe atît sînt de nemiloşi cînd îşi cată de treburile lor. Atunci să n-ai nici ochi, nici urechi, că e vai de tine.

Şi tot vai de tine e cînd vrei să ştii cum oligarhii administrează, mai ales la sate. Oligarhul, duios şi blajin la oraş, aduce cam cu o fiară cînd e la sate. Înţelegeţi dv. Cu mojicii de la sate pun la cale treburi „particulare".

Numai cînd e vorba de treburile obşteşti, oligarhul e blajin, duios şi plin de dragoste. Atunci vocea îi tremură, barba idem — de o are — iar grijile îi întunecă fruntea. Vă îndemn să nu vă uitaţi mult la un oligarh preocupat de grijile ţării. V-apucă plînsul.

Şi e mai bine să rîdeţi.

***Facla,* an. I (1910), nr. 38 (28 noiembrie) p. 185—186.**

ARMATA ŢĂRII

Cunoaşteţi patriotismul guvernelor şi partidelor noastre. Sînteţi în curent cu marile sacrificii făcute pentru apărarea şi armata ţării. Ştiţi desigur pe de rost cuvintele stereotipe : „scumpa mea armată", pe care maiestatea-sa le presară, de patruzeci de ani încoace, în toate mesagiile, discursurile şi proclamaţiile sale.

Aţi aflat, pqate, de asemenea, că în timpul răscoalelor din **1007 armatei** ţării a fost aceea care a consolidat principiul! sacru al iţiarii proprietăţi rurale în sîngele ţărănimii împuşcate. Că pentru opera aceasta de salvare naţională au cuts decoraţiile, bacşişurile şi frazele ditirambice ale oficialităţii. Că,ide atunci încoace, nu e politician în ţara asta căruia să nu-i tremure glasul şi să nu i se umezească ochii icind vorbeşte de soldatul român.

Ei bine, cunoscînd aceste lucruri, v-aţi spus, desigur, cu un firesc sentiment de admiraţie şi de mîndrie naţională, că armata ţării se bucură de o situaţie excepţională şi privilegiată în stat. Văzînd, pe Calea Victoriei, dolmanele blănite şi gulerele de lutru ale eleganţilor ofiţeri de cavalerie, aţi fost convinşi că în cazărmile spaţioase, aproape confortabile, soldaţii noştri împărtăşesc acelaşi trai fericit şi îmbelşugat. Şi, legănaţi în armonia discursurilor patriotice, încrezători în grija părintească a clasei conducătoare care şi-a asigurat atotputernicia pe forţa unei armate de represiune, fără îndoială că nu v-aţi întrebat niciodată cum trăieşte şi din ce trăieşte soldatul acesta luat de la coarnele plugului ca să apere tronul şi ţara.

Nu voi încerca să vă dezamăgesc cu fraze şi cu o expunere copioasă de principii. Ca socialist, aş fi răpede învinuit de antipatriotism, sau cel puţin de antimilitarism.

Cu tot sîngele rece necesar şi înăbuşindu-mi, pe cît e cu putinţă, revolta sufletească, voi lăsa să vorbească un document oficial. Ca să se vadă modul cum sînt hrăniţi soldaţii armatei unui rege arhimilionar, iată raportul pe care medicul spitalului din Găneşti îl adresa, acum cîteva luni, Direcţiei generale a serviciului sanitar :

No. 313
1910, septembrie 23
Domnule director general,

Fiind însărcinat să supraveghez starea sanitară a soldaţilor trimişi să păzească linia Prutului, de la frontiera jud. Covurlui pînă în dreptul comunei Rogojeni, soldaţi ce fac parte din Regimentul 12 Cantemir, puşi sub comanda d-lui maior T. V,, am inspectat, după cum era ordinul d-stră, la fiecare zece zile, întreg batalionul şi am constatat, după cum veţi vedea din cele ce urmează, că *hrana soldaţilor este insuficienta şi de rea calitate* din cauza mentalităţii speciale care domneşte în spiritul comandanţilor de trupe.

Cu toate insistenţele pe care le-am pus ca să se amelioreze această stare de lucruri, marţi, 21 septembrie a.c, inspectînd din nou pichetele, am găsit aceeaşi hrană absolut insuficientă şi de proastă calitate. Se preparase varză cu carne, însă această preparaţie *nu semăna nici a supă, nici a mîncare; în cazane era un fel de apă tulbure în care pluteau rare bucăţi de carne şi cîteva firişoare de varză, de un gust aşa de rău, încît soldaţii nu vroiau să mănînce, ci se hrăneau numai cu pîine, care nici ea nu este de o calitate tocmai bună.*

într-o inspecţie anterioară am găsit o ciorbă de zarzavat, poreclită de gradaţi ghiveci, *dar care avea un aspect dezgustător* şi era cu neputinţă de mîncat.

Aceste fapte m-au îndemnat să cercetez îndeaproape care este cauza acestei stări de lucruri şi am constatat următoarele :

Domnul maior T. V., comandantul acestui batalion, vrînd probabil să realizeze frumoase economii pentru regiment, dă soldaţilor o hrană imposibilă. Iată, d-le director general, în sprijinul acestei afirmaţii, cîteva cifre :

în ziua de 20 septembrie, cînd am inspectat batalionul, erau 338 de soldaţi la hrană. Pentru întreţinerea acestora, comandantul avea la dispoziţia sa :

133 lei alocaţie dată trupei în timpul obicinuit
1Q3 lei surplusul dat de Ministerul de Interne pentru ameliorarea hranei

236 lei, prin urmare, pe zi pentru hrana a 338 soldaţi.

Ori, din suma aceasta de *236 lei,* şi ea destul de modestă, s-au eheltuit pentru hrana soldaţilor, adică pentru pîine, carne, zarzavat, ceai, zahăr etc. *155 lei,* realizîndu-se astfel o economie, £n folosul regimentului şi *în dauna sănătăţii soldaţilor, DE 81 LEI.*

Am controlat cheltuielile pe o altă zi, aleasă la întîmplare, ziua de miercuri, 8 septembrie a.c, şi am găsit:

335 soldaţi la hrană.
132 lei şi 84 bani, alocaţie dată trupei în timp normal
101 lei şi 50 bani, surplusul dat de Ministerul de Interne pentru ameliorarea hranei.

în total, prin urmare, pentru 335 de soldaţi, 234 lei şi 34 b[ani].

Din aceşti bani însă s-au cheltuit cu hrana soldaţilor numai *120 lei şi 64 baM,* sumă în care intră pîinea, zarzavatul, ceaiul, zahărul etc, reaţizîndu-se astfel o economie, *tot în dauna soldaţilor, de 113 lei ti 70 bani,* adică o cifră mai mare decît alocaţia dată d|e minister *pentru ameliorarea hranei.*

Controlînd, îm sfîrşit, cheltuielile pe o lună de zile, am constatat că din suma ide *7 000 lei* aproximativ, bani ce ar trebui să se cheltuiască pentru hrana soldaţilor, nu se cheltuiseră decît aproximativ *4 500 leit* realizîndu-se astfel o economie lunară de circa *2 500 tei,* iarăşi ^n folosul regimentului şi *în paguba soldatului, care e privat de o hrană mai substanţială şi mai omenească.*

Din toate cele expuse mai sus, convingîndu-mă, domnule director, că asemenea procedeuri care denotă o mentalitate cel puţin curioasă oţin partea comandanţilor de trupe sînt dăunătoare şi primejdioase sănătăţii soldaţilor însărcinaţi cu paza graniţei, am crezut de datoria mea să vă înştiinţez din timp, ca să puteţi lua toate măsurile pe care le veţi crede necesare şi salutare.

Primiţi etc

Medicul spitalului Găneşti (Covurlui)
ss/Virgil Stănescu

Să mai adăogăm ceva la aceste fapte şi constatări dureroase ? Poate o singură lămurire : în urma acestei adrese a urmat o anchetă care, fireşte, n-a dat nici un rezultat. Şi un sfat: să nu vă indignaţi.

Să nu vă indignaţi, pentru că soldaţii de pe linia Prutului nu trăiau mai rău decît trăiesc soldaţii din restul

țării. Acum șapte-opt ani alocația fiecărui soldat pentru hrană era de 48 și de 52 de bani pe zi. Astăzi, cu toată scumpirea generală a vieții, e de *39* de bani, în care numai pîinea intră pentru *20* bani. Vă închipuiți ce hrană se poate da trupei cu *19* bani pe zi!

Să nu vă indignați, pentru că sistemul acesta de înfometare a soldaților nu e decît continuarea logică a sistemului de flămînzire a țăranilor.

Să nu vă indignați, fiindcă e drept și bine să fie răsplătiți astfel cei care, de dragul hambarelor boierești, au ucis pe frații și pe părinții lor în 1907.

Să nu vă indignați, pentru că, cu cît soldații sînt mai goi, mai flămînzi și mai îndobitociți de foame, cu atît sînt mai utili lăzilor de fier și mai scumpi inimii maiestății-sale regelui milionar.

Viața socială, **an. I (1910), nr. 11—12 (decembrie), p, 331—334.**

I. C. FRIMU

Nalt, cu statura puternică, cu trăsăturile feței săpate adînc, viguroase și expresive. Încet, aproape greoi în mișcări, a păstrat în atitudinile, ca și în acțiunea lui vecinie cumpătată toată firea țăranului moldovean. Origina moldovenească a tovarășului Frimu se vede cale de-o poștă. E destul să-1 aiâzi o dată vorbind de la tribună. Sfătos ca un moșneag, gliimeț ca un unchiaș iubitor de snoave, liniștit în momentele cele mai agitate, îndrăzneț cind trebuie, Camaradul Frimu pare, între muncitorii lui din partid și din sindicatf, un bunic înconjurat de o puzderie de copii și de ijiepoți. Și adevărul e că și cei mai bătrîni dintre muncitorii organizați au trecut prin mîinile lui, s-au trezit la viața conștientă în acordurile barbare, dar calde ale cuvîntărilor lui, sînt copiii lui sufletești. Mi se pare că l-am cunoscut de cînd lumea. N-aș putea să concep mișcarea socialistă românească fără dînsul. Nu știu ce s-ar face muncitorii dacă le-ar lipsi tovarășul Frimu. Are vreunul nevoie de medic, de avocat, de duhovnic, fuga la Frimu. Un conflict cu comisarul ? Iar la Frimu. O gievă, o întrunire publică, un manifest ? Tot la Frimu. Și tov. Frimu i-ascultă cu răbdare, se îndîrjește și [se] revoltă cu ei, tună și fulgeră împreună cu dînșii. Nici un muncitor nu i-a spus păsul fără să primească în schimb un sfat prielnic, o îndrumare sănătoasă și bună. Căci, mai înainte de toate, ceea ce e de admirat în sufletul și în inteligența acestui muncitor, ironizat de atîtea ori și cu atîta finețe de ziarele partidelor politice, e judecata lui limpede și cumpănită și dragostea admirabilă, sălbatică pe care o poartă mișcării socialiste. Nimic nu-1 descurajează, nimic nu-1 înfrînge.

Născut la 4 octombrie 1871, în comuna Bîrzăşti din judeţul Vaslui, a venit în Bucureşti la 1889, şi peste doi ani, în 1891, a intrat în partidul socialist. De atunci au trecut douăzeci de ani. Multe furtuni au trecut peste mişcarea socialistă. închisori şi bătăi, samavolnicii şi nedreptăţi, prigoniri la tot pasul şi greutăţi la fiece cotitură. Dintre tovarăşii de odinioară, unii s-au îmbogăţit, alţii s-au dezgustat, cei mai mulţi au vîndut cauza şi au trecut în tabăra duşmanilor. Dintre cei puţini, se pot număra pe degete, Frimu a rămas la postul lui. Astăzi, cînd e secretarul comitetului executiv al partidului socialist şi candidatul partidului la Ploieşti şi în capitală, Frimu agită de la tribuna roşie aceeaşi ţăcălie arţăgoasă şi revoltată şi aruncînd peste tumultul sălilor de întrunire aceiaşi ochi albaştri senini, aprinşi de încredere şi de idealism. Nu l-am văzut niciodată dezamăgit şi învins. Nici chiar în închisoare. Ba poate că niciodată nu i-am văzut ochii mai blînzi şi mai limpezi ca atunci cînd, în urma întrunirii de la 19 octombrie 1909, l-am găsit la judecătorul de instrucţie, după trei zile petrecute în beciurile poliţiei, bătut, însîngerat, cu faţa diformă şi umflată. In zilele acelea de guvernare laşă şi crudă ale ministerului domnului Brătianu, ochii tovarăşului Frimu ascundeau o durere şi o revoltă nemărginită, într-un albastru senin ca al ochilor unui copil. Să-l ferească Dumnezeu pe domnul Brătianu să dea vreodată ochii cu ochii aceia în Parlamentul ţării.

Facla, **an. II (1911), nr. 7 (12 februarie), p 96.**

1907

Patru ani de la răscoale !

Patru ani, şi parcă ar 1l trecut patru veacuri.

Cine îşi mai aduce azi aminte de miile de ţărani care au muşcat pămîntul în ceasul morţii, care au plătit eu viaţa lor o clipă de speranţă născută sub purpura de incendiu a conacurilqr aprinse, care au căzut de atunci, mai flămînzi, mai deznădăjduiţi şi mai goi, sub călcîiul jandarmului şi în lanţurile iobăgiei seculare ?

Cine mai pojmeneşte azi numele satelor bombardate cu tunul, numărţil părinţilor fără copii, al văduvelor fără cămin, al orfanilor fără adăpost ?

Ici şi colo, cîte-un glas pierdut în atmosfera încălzită a întrunirilor socialiste, cîte-o frază, care revine, cunoscută şi monotonă ca un refren, într-o frîntură de discurs sau într-o pagină de gazetă.

Totul s-a uitat. Nimeni n-a învăţat nimic.

Guvernul care a urcat treptele puterii proptindu-şi picioarele în sîngele închegat al ţărănimii a căzut într-o bună zi, frumos, normal, conform unor protocoluri bine stabilite în anticamerele palatului, şi nimeni n-a găsit stranie căderea aceasta tardivă şi liniştită.

Un alt guvern i-a luat locul, în chip firesc, normal, automatic, şi alegerile au decurs ca şi-acum patru ani, ca şi-acum şapte ani, ca în ajunul tuturor legislaturilor de patruzeci de ani încoace, cu aceleaşi violenţe, în mijlocul aceloraşi corupţii electorale, în tăcerea mută a unui popor supus de sclavi.

Cui să-i pese de nevoile, de năzuinţele acestuia ! Ce-i pasă domnului Marghiloman dacă robii de pe moşiile boiereşti crapă de foame, robii aceştia, care nu sînt buni

nici măcar să alerge la curse ? Ce-i pasă domnului Take Ionescu de durerile obscure din depărtarea satelor, cînd dumnealui are de rezolvat problema capitală a succesiunii la şefie? Ce-i pasă domnului Brătianu de această ţărănime umilită, care se lasă împuşcată, batjocorită, călcată în picioare, fără să crîcnească şi fără să răzbune pe asasinaţii ei ? Şi, mai presus de toate, ce să-i pese regelui Carol de soarta ţării acesteia, cînd din nevoile, din durerile şi din foamea ei el poate să stoarcă milioane, să asigure impunitatea dinastiei şi să prefacă în aur lacrimile şi truda poporului ?

Nu, 1907 a trecut ca un uragan orb şi zadarnic. Nimeni n-a reţinut, nimeni n-a învăţat nimic.

În zarea posomorită nu se arată nici un ochi de lumină, nici o rază de speranţă, nici un semn de mîntuire, afară doar de posibilitatea, de probabilitatea, de siguranţa repetării unui alt 1907.

Facla, an. II (1911), nr. 11 (12 martie), p. *172—173*.

ALEXANDRU MARGHILOMAN

O mască de pergament roasă, străvezie, şifonată. Doi ochi mici, fără gene, cu reflexe galbene, de viezure sau de balenă. Gura oblică, trasă într-o parte, ca în urma unui acces de paralizie. Pe faţa asta de mort numai nasul coroiat, de pasăre rapace, de om de legi şi de bancher, dă o expresiune de viaţă atitudinii impenetrabile, cînd afabilă, cînd îngheţată, de diplomat.

Domnul Marghiloman e floarea cea mai perfectă a politicianismului român şi chintesenţa elitei noastre intelectuale ;

Ca om politic, a urmărit o viaţă întreagă un mare ideal: şefia partidului conservator. Pentru moştenirea acestei şefii a făcut totul şi n-a cruţat nimic. Insinuant şi amafeil în opoziţie, autoritar şi implacabil la guvern, domnul Marghiloman n-a furat epitetul de „banditul de la justiţie", pe care, odinioară, i l-a hărăzit unul dintre actualii d-sale colegi de minister. Şi ce „bandit" ! Domnii Brătianu, Take Ionescu, Bădărău, Filipescu . şi însuşi Ferichide sînt nişte bieţi şcolari pe lîngă d.-sa. Nici unui dintre dînşii n-are talentul de convingere şi de persuasiune la tribuna Parlamentului, unit cu mai mult calcul şi mai mult sînge rece între culise ca şeful prezumtiv şi de fapt al partidului conservator. Mărturisesc că aş prefera să mă îritîlriesc cu un bandit adevărat în mijlocul unei păduri decît cu domnul Marghiloman în bărăganul nostru politic. Dacă aş fi artist, mi-ar plăcea să-l pictez iscălind o sentinţă de moarte la o masă de ecarte. Nici un muşchi nu *i-ar*. tresări pe faţă.

L-am văzut în afacerea Racovski. A amînat-o ieri cu eleganță, va rezolvi-o mîine cu aceeaşi eleganță înghețată, senină şi crudă.

Cînd mă gîndesc la marea cauză a doctorului Racovski, încăpută pe mîinile „banditului de la justiție", m-apucă groaza, Mi-e groază nu atît de ministrul de interne, care, la urma urmei, în fața contingențelor politice, ar putea să cedeze, dar mi-e groază de Alexandru Marghiloman, reprezentantul autorizat, chintesența elitei noastre intelectuale.

Ah, elita noastră intelectuală ! Ce colecție admirabilă nu s-ar putea face din aceşti oameni care şi-au însuşit dreptul să conducă şi să piardă poporul acesta ! Ce menagerie interesantă de cărturari, de savanți, de artişti, de oameni de litere şi de cugetători care vorbesc în numele civilizației ! Iată-1 pe cel mai calificat dintre dînşii, pe domnul Marghiloman. îl cunosc de ani de zile. L-am văzut la Buzău, în fieful d-sale, la Bucureşti, adesea, şi la Paris de cîteva ori. L-am văzut, e un fel de-a vorbi. Căci pretutindeni unde se manifestează viața, gîndirea şi arta, pretutindeni unde omenirea se agită în căutarea unui ideal şi a unei emoțiuni superioare, nu l-am văzut niciodată. Am fost la mai toate concertele care au avut loc în capitală, am văzut figuri nenumărate, cunoscute şi necunoscute, pe domnul Marghiloman nu l-am văzut. Am fost la teatru, de multe ori luni întregi în fiecare seară, dar pe domnul Marghiloman n-am avut norocul să-1 îhtîlnesc. Am fost la conferințe, la expoziții de pictură oficiale şi particulare, am fost la operă, la bibliotecă, la Ateneu, la muzee, la producții artistice, la şezători literare, dar nicăieri şi niciodată nu m-am întîlnit cu domnul Marghiloman. De ce ? Pentru cel mai simplu cuvînt din lume. Elita noastră intelectuală trebuie căutată aiurea. Duminicile la curse, în zilele de peste săptămînă la club, şi serile, a ! n-o să uit niciodată seara aceea cînd am văzut pe domnul Marghiloman, chintesența elitei noastre intelectuale, admirînd cu nesațiu şi aplaudînd cu frenezie pe doi luptători care se băteau la... circ.

Şi n-o să uit iarăşi nici ziua aceea de toamnă tristă şi dulce, cînd, în Parisul artei şi-al muncii, în Parisul care revarsă peste cele două maluri ale Senei comorile muzeelor, aplauzele teatrelor, melodiile concertelor, în Parisul inteligenței şi ai cercetărilor ştiințifice, n-o să uit niciodată |iua cînd am zărit cu emoțiune silueta elegantă a domnului Marghiloman : pătrunzînd într-un locaş al culturii ? Sub bolțile Pantenonului sau ale Sorbonei ? Sub porticurile unei [catedrale ? Vai, nu, ci pe uşile larg deschise ale casei *Pqtel et Chabot,* magazin de trufandale.

***Facla,* an. II (1911), nr. 12 (19 martie), p. 176.**

BRÂTIENII

O caracatiță tricefală, monstră, nesățioasă, cu ventuze prinse de bugetul statului, cu trupul vecinie la Banca Națională şi cu brațele aruncate peste toate aşezămintele publice unde se mînuiesc bani. N-o cătați la Academie, la universități, la muzee, acolo nu e doar nimic de supt, ci coborîți-vă în pivnițele Băncii Naționale sau străbateți coridoarele întunecoase ale Creditelor şi o veți vedea la lucru. Ar sta ea vecinie lipită de bugetul statului, dar acolo sucul e prea îmbelşugat, şi atunci caracatița, după ce se ghiftuie de nu [se] mai poate urni, cade greoaie, rămînînd agățată numai de trupurile institutelor economice de care nimeni nu se apropie.

Ca să se ție acolo — şi spre a-şi ascunde lăcomia — ea invocă necesitatea de a apăra aceste aşezăminte, pe care nimeni doar nu le amenință. Ea susține că acolo sînt templele românismului. Interesant e că pentru caracatiță românismul sălăşluieşte numai acolo unde se slujeşte zeului Mercur. Iar ca să nu lase pe acest zeu păgîn singur, i-a mai dat de tovarăş pe Bacchus, pe care l-a aşezat în Calea Victoriei şi în strada Manea Brutarii.

La teatrul românesc nu veți vedea nicicînd vreun picior de-al caracatiței.

Piese originale scrise, cugetate şi simțite de autori români, n-au nimic pentru dînsa românesc. La expozițiile pictorilor români, caracatița nu-şi lasă urma. Pentru dînsa, pictura se reduce la zugrăveala de pe bancnote, şi acelea poartă semnătura neaoş românească : *Georges Duval, fecit.* Acum, în urmă, a prins gust şi pentru desemnul de pe acțiuni de societăți.

Spre deosebire de caracatița adevărată, cea brătienistă scrie şi vociferează.

Cele trei mădulare ale ei au învățat ingineria, dar cu toată protecția unui părinte atotputernic, n-au putut face nici o scofală, rămînînd nişte ingineri obscuri, cărora nimeni nu le-a încredințat vreo lucrare. în schimb, vîrîndu-se în politică, au ştiut să acapareze repede situațiuni la care nu-i îndrituieşte nici un talent. Un singur lucru ştiu ; să se bată peste burta plină, ca într-o tobă a românismului, asurzind lumea cu zgomotul ce fac.

în afară de o burtă elastică, caracatița mai are ochi ageri, pe care îi roteşte pe tot cîmpul României, în căutarea unei prade de supt. Şi cum o zăreşte de departe, se repede asupra ei şi o strînge cu brațe vînjoase, oblojind-o şi ferind-o de orice atingere străină. Căci caracatița, hrăpăreață, e egoistă ca un vampir : nimeni să nu se uite la dînsa cînd suge şi înghite. Vai de acela care ar privi-o de aproape ; e înşfăcat şi hărțuit ca un duşman al neamului românesc,

în adevăr, caracatița, în hipertrofia ei, se confundă cu însuşi neamul românesc. Nu cu neamul de baştină de pe văile şi dealurile României, [...] care suferă, geme, cîntă^ şi năzuieşte, ci cu nemeții din Balcani, care, trecînd Dunărea, fac şi întîia lor baie de românism.

Şi în jurul ei roiesc caracatițe mai mici, lifteluțe şî licheluțe cu botişor mai mic, care se satură cu mai puțin, şi care, în admirația lor pentru nesățietatea caracatiței celei mari, o proclamă drept minunăție a pămîntului, căreia toți trebuie să i se închine.

Facla, an. II (1911), nr. 27 (2 iulie), **p.** 7—8

DOMNUL NOTAR GÎSCA ŞI AUTORITATEA

Vă recomand pe domnul Vasile Gîscă, notar în comuna Răuceşti. Vi-l recomand, deşi cînd a intrat peste mine în casa mamei lui Pantelimon, d.-sa n-a avut amabilitatea să îmi spună cu cine am onoarea şi a trebuit să aflu numele d-sale simbolic şi admirabil din gura prietenului meu, avocatul Creţu.

Domnul notar Vasile Gîscă, arătîndu-se în cadrul uşii, a clipit de cîteva ori din ochi, s-a înălţat solemn în vîrful picioarelor, a făcut un gest marţial cu mîna şi m-a somat :

— D-ta ce cauţi aici ?

Neavînd plăcerea pînă atunci să cunosc măcar din auzite pe onorabilul domn Vasile Gîscă, i-am răspuns liniştit, de la locul meu, fără să mă scol şi fără să stau smirnă înaintea d-sale :

— întrebare pentru întrebare. Eu ce caut, asta mă priveşte. Dar d-ta ce cauţi aici ?

Domnul Vasile Gîscă se încruntă la mine, mă măsură scurt din cap pînă în picioare şi îşi umflă glasul :

— Eu am fost informat că oameni străini de localitate au intrat în satul meu. Am venit să văd cine eşti şi să te duc la jandarmerie.

Cu cea mai mare graţie din lume am răspuns domnului Vasile Gîscă că dacă numai acesta e motivul inoportunei sale vizite îi voi satisface cu prisosinţă curiozitatea. Mi-am scos prin urmare portofelul din buzunar, i-am arătat cartea de corespondent al ziarului *Dimineaţa,* cartea de avocat şi actul de naştere.

— Sînteţi satisfăcut ?

— Asta o ştiam şi eu. Vorba e ce cauţi aici. Hai cu mine la jandarmerie.

Şi domnul Vasile Gîscă făcu o mişcare ca şi cum ar fi vrut să m-apuce de braţ.

Din nenorocire pentru d-sa, atunci, în colţul cel mai obscur al odăii, tuşi avocatul Creţu, şi domnul notar, dînd ochii cu dînsul, rămase nemişcat, cu mîna întinsă, paralizată. Se încurcau lucrurile. Era de faţă şi un martor ocular.

Schimbînd feţe-feţe, neştiind cum s-o întoarcă, neputînd da îndărăt şi neîndrăznind să meargă mai departe, domnul Vasile Gîscă se prefăcu că se burzuluieşte şi surise ca un slujbaş prins cu mîţa în sac.

— Dv., domnule Creţu ?

— Da, domnule Gîscă, chiar eu, îi răspunse cu cel mai dulce zîmbet avocatul Creţu. Vă rog, ce aveţi cu domnul Cocea ?

Bietul domn Gîscă ridică din umeri, făcu doi paşi îndărăt, se scutură ca de Satana şi îngînă :

— Eu nimic... Dar am ordin să-l duc la jandarmerie.

— Cum ordin, domnule notar ! D-ta eşti slujbaş. D-ta cunoşti legile. D-ta ştii că potrivit articolului 151 din codul penal nici o autoritate nu poate pătrunde în casa cuiva fără mandat în regulă, fără împuternicirea justiţiei. Unde e mandatul ? Cum vii să ridici pe cineva fără mandat ? Ştii că te expui, domnule notar, să fii dat în judecată şi condamnat la doi ani închisoare ?

Strîns cu uşa, încolţit, incapabil să invoace un cuvînt de justiîicare, domnul Vasile Gîscă, în dezesperare de cauză, crezu mai dibaci să apuce taurul de coarne şi s-o ia cu noi de sus.

— Eu nu cunosc nici o autoritate. Aici în comună eu sînt stăpîn. Fac ce vreau. Nu dau seama nimănui. Bat pe cine îmi place. Duc la jandarmerie pe cine îmi place. Dv. oţi fi tari la oraş, aici satul e al meu !!!

Şi domnul Vasile Gîscă se propti cu mîinile în şolduri, cu picioarele scurte şi crăcănate, în pragul uşii. Profilîndu-se aşa, scund, gros şi umflat ca un broscoi, pe păretele văruit din odaia de alături, domnul notar Vasile Gîscă îmi apăru o clipă emblema, simbolul, esenţa caraghioasă şi monstruoasă a autorităţii româneşti lăsată într-un ceas rău, într-un ceas de teamă groaznică şi de nebunie vindicativă, asupra satelor. Nu mai vedeam omul,

prostănac şi ridicol; vedeam autoritatea. Ea se aşezase în faţa mea în dispreţul legilor şi-al drepturilor cetăţeneşti. Ea dispunea să fiu dus la jandarmerie ca un făcător de rele sau ca un vagabond. Ea vorbea aşa cum vorbeşte de patruzeci de ani încoace, în patru sau în cinci mii de comune româneşti, prin gura autorizată a unui Vasile Gîscă oarecare, notar şi stăpîn atotputernic în satul îngenucheat la picioarele lui. Ah ! dacă în loc să fiu avocat şi dîrz în faţa nedreptăţii, aş fi fost un biet ţăran, bun, umilit, venit de cine ştie unde să mă adăpostesc un ceas în casa mamei lui Pantelimon, cum m-ar fi înhăţat domnul Vasile Gîscă de ceafă, cum m-ar fi dus în pumni pînă la jandarmerie, cum ar fi exercitat pe pielea mea drepturile lui suverane de notar şi de stăpîn în satul Răuceşti. Nenorocul lui a fost că nu eram măcar îmbrăcat ţărăneşte. Silit să execute ordinile ispravnicului şi temîndu-se pe de altă parte să nu intre în bucluc cu noi, domnul notar s-a gîndit mai matur, a chibzuit un minut cu el însuşi şi, lăsîndu-şi deodată mîinile să bălăbănească de-a lungul corpului, a procedat cum ar fi procedat în locul lui toţi notarii din toate timpurile şi din toate satele ţării româneşti. Neputînd să-şi impuie autoritatea, şi-a precupeţit-o.

— Ce să fac ? Nu e vina mea. Dac-aşa am ordin... Uite, afară mă spionează şi pe mine agenţii poliţiei. Dacă nu ieşiţi din sat, o să fiu dat afară din slujbă.

Şi cu cît vorbea, capul domnului Vasile Gîscă se lungea, lua proporţii dezastruoase de deznădejdie şi de umilinţă, în faţa noastră nu mai era notarul arogant şi stăpîn pe spinarea ţăranilor din satul lui ; ci slujbaşul tîrîtor, linguşitor, slugarnic cu cei tari. Uitase că venise să mă ducă la jandarmerie, şi acum n-avea decît un singur gînd : să ne vadă ieşiţi din sat.

Numai în uliţă, în faţa sătenilor strînşi în jurul trăsurii, îşi aduse aminte din nou că reprezintă autoritatea statului şi izgoni cu înjurături pe cîţiva copii care se băgau printre oameni. Copiii fugiră. Ţăranii se feriră în lături, privindu-l pe sub gene cu ochii sclipitori de inteligenţă şi de maliţiozitate. Şi domnul Vasile Gîscă, fără să-i vadă, fără să-i înţeleagă, îşi lărgi gura în urma noastră, într-un rîs mulţumit de puterea lui şi încîntat de el însuşi.

Dimineaţa, **an. VIII (1911), nr. 2 680 (20** august), **p. 1.**

HOLERA

Mică, sprintenă, cocoşată, agitată vecinie de un tremur nervos, Holera e reprezintanta degenerată a unei străvechi familii de nobili muritori. Obîrşia ei se pierde în negura timpurilor. Amintirea oamenilor şi pergamentele îngălbenite ne-o arată descălecînd, pentru întîia oară în Europa, din ţinuturile confuze ale Asiei Centrale, şi de aceea numele ei a rămas cunoscut în istorie, în analele ştiinţei şi în almanahurile Gotha, cu titulatura aceasta de nobleţă : Holera asiatică.

Cîmpurile de luptă, cetăţile cucerite, ţările devastate şi pustiite de care şi-a legat numele şi gloria sînt nenumărate, în epoca întunecată a evului mediu, cînd cărturarii, împiedicaţi de rugurile papale să săvîrşească sacrilegiul anatomiei corpului omenesc, se consacrase alhimiei şi pietrei filozofale ; cînd toată ştiinţa şi toată arta vremii erau închinate temutelor cetăţi feudale şi catedralelor imense ; cînd nimic nu izvora şi nu se revărsa decît din sînul şi în sînul bisericii, în epoca aceea Holera dijmuia ce mai rămîne^ din belşugul popoarelor, pe urmele feudalului, ale preotului şi ale mercenarului.

Ca toate forţele inteligente ale naturii, Holera s-a pus în serviciul puternicilor lumii, şi pretutindeni şi în toate timpurile a fost aliata fidelă a tiranilor, a episcopilor, a căpeteniilor de oştiri împotriva poporului.

Cînd treceau armatele victorioase spre hotare necunoscute, lăsînd în urma lor oraşe incendiate, sate prefăcute în cenuşe, lanuri culcate la pămînt, femei violate, copii măcelăriţi, pe căminurile care fumegau încă se insstala spectrul Foamei şi îndărătul ei se auzea ca un ropot

surd de copite, ca un fîşîit tăcut de coase, ca un scrâşnit de dinţi în ceasul agoniei, cum veneau armatele nenumărate ale Holerei asiatice.

Ce vremuri a apucat ea atunci!

Preoţii, în odăjdii scumpe, oficiau în cinstea ei slujbe divine. Mai-marii pămîntului zăvoreau, de groaza ei, porţile castelelor lor crenelate, trubaofiirii cîntau beţia unui ceas suprem de iubire înainte de îmbrăţişarea eternă a morţii. Noroadele se prosternau în calea ei cu fruntea la pămînt şi o adorau, cum adoră mulţimile întotdeauna, numai de teamă şi de durere.

Holera era stăpîna pămîntului. Domnia ei părea asigurată pentru eternitate, la umbra sceptrului, săbiei şi a crucii.

Dar pe la mijlocul veacului al optsprezecelea un vînt de răzvrătire a suflat asupra continentului. Cărturari care păreau osîndiţi să dormiteze în anticamerele palatelor au îndrăznit să cugete şi să vorbească de drepturile omului. Popoare care păreau[1] menite să poarte într-p perpetuă resemnare lanţurile sclaviei le-au scuturat cu zgomot. Tronuri, titluri, embleme, instituţii care păreau făcute să înfrunte vecinicia s-au clătinat şi-au fost măsurate de uraganul Revoluţiei franceze.

De-atunci titlul de nobleţă al Holerei asiatice, abrogat o dată cu celelalte titluri şi privilegii nobiliare, nu şi-a mai putut redobîndi strălucirea de altădată. Asemenea bisericii, ucisă de surîsul lui Voltaire, asemenea statului feudal, minat de teoriile marelui Jean-Jacques Rousseau, Holera a pierdut încet-încet autoritatea şi terenul pe care le cîştigau ştiinţa şi democraţia. Cultura universală şi Pasteur i-au dat lovitura de graţie.

Priviţi-o astăzi, un veac numai de la marea revoluţie, rătăcind despletită, flămîndă, de-a lungul graniţelor statelor civilizate, reuşind ici şi colo să se strecoare hoţeşte în furnicarul centrelor industriale, scurtînd din fugă cîteva vieţi, dar silită să părăsească în grabă cîmpul de luptă şi să se refugieze tot mai adînc în ţinuturile primitive ale ţarismului rusesc sau ale autocraţiilor asiatice.

[1] în orig. ***priveau.***

Ce a mai rămas din faima ei de-odinioară ? O sută, o mie de morţi pe an î Umilă hecatombă ! Nici atît cît seceră într-o singură zi oftica, aliata regimului capitalist... Şi nici măcar atîtea vieţi cîte-a putut să răpuie într-o ţară ca a noastră un biet avorton politic ca Ionel Brătianu, într-o singură primăvară !

Facla, an. II (1911), nr. 36 (3 septembrie), p.

TITU MAIORESCU

Inchipuiţi-vă un automat savant, inventat de oamenii de peste o mie, două sau zece mii de ani.

Automatul acesta ar avea mişcările precise, gesturile calculate, zîmbetele stereotipe, şi, dacă ar vorbi, la anumite intervale de timp, ar ţine aceleaşi cuvîntări, însoţite de-aceleaşi reflexiuni, presărate cu aceleaşi glume, agrementate de aceleaşi gesturi, neschimbate, mecanice,, eterne.

Dacă urmaşii noştri depărtaţi ar inventa şi ar perfecţiona vreodată un asemenea automat, el n-ar putea sa fie mai desăvîrşit decît contimporanul nostru, onorabilul Titu Maiorescu.

Parcă-l văd suind scările Universităţii. L-am văzut de sute şi sute de ori. Niciodată nu le urca altfel. Nici mai repede, nici mai încet, nici mai vesel, nici mai posomorit, totdeauna cu două trepte mai sus decît respectabila şi constanta doamnă Maiorescu. Amîndoi intrau pe uşa cancelariei şi amîndoi ieşeau la ceasul, minuta, secunda fixate printr-un sfert de secol de invincibilă rutină. De la uşa cancelariei şi pînă la treptele catedrei, aveai impresia că două sfori misterioase circulau pe sub podelele Universităţii. Cînd se suia pe catedră arunca o privire circulară peste asistenţa studenţească, îşi mîngîia mulţumit barbişonul, zîmbea cu un zîmbet anumit de codescendenţă părintească, îşi dregea glasul şi începea.

Ca şi atunci cînd întorci manivela unei flaşnete şi eşti sigur că o să auzi aceeaşi melodie, aşa se desfăşura prelegerea domnului Titu Maiorescu, neschimbată, nemodificată, aidoma din trei în trei ani.

Mi-aduc aminte că l-am auzit vorbind de două ori de Darwin, de două ori de Spencer, de două ori de Schopenhauer. De ambele daţi n-a adăogat un cuvînt, n-a mutat o virgulă, n-a scăpat un spirit. Cu-aceleaşi gesturi sublinia fiecare glumă, şi fiecare glumă cu-acelaşi zîmbet. Domnul Titu Maiorescu era perfecţiunea ! Logica şi morala întrupată î Profesorul fonograf ideal !

E posibil, e sigur chiar că omul acesta maşină n-a fost totdeauna aşa şi că pe vremuri, cînd rotiţele, curelele, angrenajurile mecanismului ăsta omenesc se mişcau cu-o aparenţă de viaţă, o inimă a trebuit să bată şi interese vulgare au trebuit să se agite sub strălucirea lor rigidă de metal. în vremea aceea onorabilul Titu Maiorescu era învinuit că pentru două mii de lei jurase falş într-un proces cu un samsar ordinar ; că luase parte la o slujbă misterioasă oficiată noaptea, în epoca procesului Brehning, la un hotel din Galaţi, sau, mai pe înţelesul tuturora, că se supusese, cu toată masca lui filozofică, legilor eterne ale tinereţii, ale frumuseţii şi-ale amorului.

Era vremea cînd în cluburile, în cafenelele şi pe străzile Iaşului se cînta în cor refrenul :

Ghidi, ghidi, craidon,
Te vezi după barbişon
C-ai fost noaptea la pension !

Din fericire pentru spiritul de logică şi de armonie care prezidează universul, abaterile astea ale tinereţii au fost de scurtă durată sau au fost ascunse cu grijă ochilor profani.

Domnul Titu Maiorescu a continuat să fie profesorul universitar ireproşabil, parlamentarul la adăpost de orice bănuială, ministrul fără teamă şi fără pată al tuturor cabinetelor de asanare morală. Mişcările, gesturile, prelegerile, zîmbetele, cuvîntările automatice au continuat încă un sfert de veac să stîrnească admiraţia vulgului. Mecanismul domnului Titu Maiorescu funcţiona admirabil, fără să introducă o inovaţie, fără să adauge un gest gesturilor consacrate de o tradiţie imemorială.

Abia la adinei bătrîneţe, omul nostru automat a cutezat să facă o mişcare nouă şi să revoluţioneze astfel ordinea lucrurilor stabilite.

Domnul Titu Maiorescu, silit de o surzenie rebelă, şi-a dus o mînă la ureche.

îndrăzneala gestului acestuia suprem i-a asigurat portofoliul treburilor dinafară.

Vodă Carol a văzut imediat, cu marea lui cunoştinţă de lucruri şi de oameni, că omul acesta automat şi surd era în adevăr simbolul viu al politicii noastre externe.

***Facla,* an. II (1911), nr. 44 (29 octombrie), p. 342—343.**

ALESUL NAȚIUNII

Nalt ori scund, gras ori slab, bogat sau sărac, frumos şi inteligent sau prost şi ridicol, alesul naţiunii e unul şi acelaşi. Haina care nu l-a făcut om nu-1 face de asemenea să se deosebească de ai lui. Descălecat pe Calea Victoriei, la „Capsa" sau Dealul Mitropoliei, din Dorohoi sau Turnu-Severin, el îşi plimbă important şi senin convingerea că reprezintă ceva şi că e cineva.

Ce anume şi pe cine anume ? Nu-i răscoliţi gunoiul din fundul conştiinţei. Aţi găsi intrigi de femei, protecţii de fuste, traficuri de voturi, vînzări de credinţi, duhoare de cîrciumi, şi aţi fi siliţi să duceţi batistele la nas.

Priviţi-1 mai bine de departe, fără fastul îmbrăcămintelor ocazionale, în nuditatea lui superbă. Priviţi-1 ce mîndru e.

Ca un păun paradează în incinta Parlamentului. Sub ochiul admirator al pălăriilor extravagante din loja rezervată doamnelor, se mlădiază graţios, dă din cap, aprobă, şopteşte o glumă politică la urechea unui alt ales, cască, se înclină, ascultă, se preface că înţelege, cască iarăşi şi, în mers elegant, cu coada ochiului spre banca ministerială, se îndreaptă spre urnele de vot.

Ca un gramofon solemn urcă alteori treptele tribunei, îşi drege glasul, schiţează un gest clasic şi începe.

Ce spune ? Nu fiţi ironici ! Alesul Naţiunii nu spune niciodată nimic. El vorbeşte. Glasul lui e fermecător ca al sirenelor, frazele lui sînt sonore ca tot ce este mare şi gol în lume, gura lui e de aur sau de alt metal scump şi inutil. Cînd sfîrşeşte, cu o perioadă admirabilă şi în aplauzele „vii şi îndelung repetate" ale Camerei, *Monitorul*

oficial zîmbeşte dezabuzat în barba lui sură, răsturnînd încă o lespede în cimitirul colecţiilor lui.

Cimitir de discursuri, dar mai ales cimitir de speranţe, de făgăduieli, de dureri, de năzuinţe.

în mijlocul lui, deasupra lui, surdă urletelor de foame, de trudă, de deznădejde plecate din depărtarea satelor, se înalţă silueta impasibilă şi goală a Alesului Naţiunii. Peste tomurile de discursuri, tronează el. Goliciunea lui superbă dezarmează critica şi desfide vremea. însăşi morala n-are de obiectat nimic.

Căci omul acesta gol, Alesul Naţiunii, îşi acopere în public ruşinea cu frunza modernă de viţă a unei diurne de douăzeci de lei.

***Facla*, an II (3911), nr. 46 (19 noiembrie), p. 382.**

HIENELE

Trec hienele,

Sub cerurile crepusculare, în zarea frămîntată de cruci» de lespezi funerare şi de morminte, trec hienele tăcute,, sumbre, cu coamele zbîrlite de fiorul etern al morţii. Cînd noaptea se lasă întinzînd crepul ei de doliu peste durerile pămîntului şi cînd stelele tremură în depărtare, cimitirele părăsite se populează de oaspeţi înfometaţi.

Sînt hienele.

Cu ochii sfredelind pămîntul şi cu spinările spre cer, ele respiră în aerul încărcat de miresme şi printre ierburile înflorite duhoarea morţii. Pentru ele viaţa e un ospăţ. Iată-le, trecînd în cete, sau solitare, dibuind, sub lumina diafană a lunii, mormintele mănoase. Acolo, în cămările acestea pline, desfundate ca nişte haznale, vor găsi cu ce să-şi potolească foamea. Tidve sparte, coaste prăbuşite,, oase sfărîmate, ochi ieşiţi din orbite ca stele căzătoare,, limbi ulcerate, mîini alunecate de pe piept, sîni care s-au umflat de toate dorurile lumii şi care acum atîrnă ca cimpoaie dezumflate. Hienele n-aleg. Pentru ele idealul e tot ce se mănîncă. Şi precum pe mesele bogaţilor se înmoaie camemberurile făcute, pe dinţii lor aîbi se preling măruntaiele intrate în putrefacţie şi creierii care au visat să cuprindă tot înţelesul universului.

Asemenea hienelor din cimitirele africane, dindărătul celor unsprezece mii de morminte desfundate în primăvara anului 1907, din subteranele afacerilor patriotice, din gropniţele întreprinderilor naţionale, apar trei perechi de ochi şi cele trei guri ale fraţilor Brătieni.

Ochii nu vorbesc, nu spun nimic.

Dar gurile se agită, se deschid, clămpănesc, vor parcă să apuce, să înghită noi afaceri, noi întreprinderi, vieți de țărani şi regii cointeresate, dureri muncitoreşti şi terenuri petrolifere, tot ce a fost vis şi năzuință şi tot ce-a rămas deznădejde şi hoit în țara asta, în care parcă nu mai sînt decît morminte de exploatat şi hiene strecurîndu-se în umbră.

Priviți-le !

Trec Brătienii.

***Facla,* an II (1911), nr. 49 (10 decembrie), p. 442.**

MÎNTUITORUL

S-a născut în iesle ca şi celălalt, sau, pentru că de o mie nouă sute unsprezece ani încoace vremurile s-au schimbat şi omenirea a mers din progres în progres pe calea civilizației, s-a născut poate în odăița de din dos a unui atelier de croitorie, la porțile unei fabrici, sau în mizeria unei mansarde aşezate între pămînt şi cer.

Cum îl cheamă, nu importă. Părinții lui i-au spus Jean, Iohan, Iohn, Ivan sau Ioan, şi ar fi putut să-i spuie orişicum, căci numele lui e un număr matricular lipit pe sufletul unui anonim.

Priviți-1 ! Nu-1 veți recunoaşte.

A venit între ai lui, şi ai lui pe dînsul nu l-au cunoscut.

Nici stele nu s-au oprit din mersul lor ca să-i însemne locul naşterii şi nici magi nu s-au prosternat la picioarele lui, aducîndu-i în dar aur, smirnă şi tămîie.

Copil născut în noroaiele mahalalelor şi crescut vioi şi liber pe maidanuri, a umplut ulițele strimte cu chiote de veselie şi a propovăduit în jurul lui, cu pilda pumnului şi a înjurăturilor, legea vieții. Sărac şi urgisit de toți* bătut de soartă şi de oameni, încovoia cu greu spinarea* şi cînd, în fruntea cetelor de desculți ca şi dînsul, se năpustea asupra unui duşman imaginar, băga spaima în vardiştii paşnici şi avea în ochi sclipiri stranii de invidie,» de ură şi de revoltă, cînd, rătăcit pe bulevardele centrale,, se oprea mut în fața vitrinelor bogate.

La şcoală n-a umblat; dar a învățat să citească pe paginile unui almanah, de la un vînzător de ziare.

Şi de-atunci, în după-amiezele trecute pe băncile grădinilor publice, sau noaptea, la lumina felinarelor, citea cu nesaț şi fără alegere. Ziare vechi sau romane în fascicole,.

fcu] haiduci sau manifeste electorale, broşuri de propagandă sau prospecte de-ale caselor mari. In zilele cînd nu găsea de lucru sau era alungat din fabrici, se închiria la întrunirile partidelor istorice şi manifesta în faţa cluburilor politice sau spărgea geamurile la casele miniştrilor.

La una din aceste întruniri, sărăcăcioasă, nepopulată, într-o sală pierdută la marginea oraşului, a cunoscut adevărul.

Vorbea la tribună un desculţ ca şi dînsul, în grai simplu şi neînflorit. Vorbea de durerile oamenilor, de mizeria celor care muncesc, de cruzimea poliţiştilor, de lăcomia bogaţilor. Vorbea în cuvinte fără înconjur, îngrozitoare ca sudălmile şi arzătoare ca focul, povestindu-şi viaţa şi chemînd pe cei din sală la o luptă şi spre un ideal necunoscut.

Atunci o lumină mare s-a făcut într-însul.

A înţeles că pînă în ziua aceea rătăcise prin întuneric. Şi văzînd feţele cunoscute ale fraţilor, ale prietinilor şi ale tovarăşilor din jurul lui, a crezut într-înşii, sufletul i s-a umplut de un sentiment infinit de dulce, de ură şi de iubire, şi cum amurgul se lăsa peste capetele acelea luminate de speranţe, a putut să intoneze împreună cu dînşii cîntecul mîntuitor :

Sculaţi, voi oropsiţi ai vieţii !
Voi osîndiţi la foame ! Sus !

***Facla,* an. II (1911), nr. 51 (24 decembrie), p. 482.**

Eternul semn de întrebare.

Priviţi-1 !

Oval ca o ureche atentă să prindă şoaptele risipite în preajmă-i. Spiralat ca un fum de ţigară. Misterios ca un hieroglif. încovoiat ca spinarea unui necromancian, plecat să descifreze, în liniile palmei, semnele încîlcite ale destinului. Vag, întors şi chinuit ca un suflet modern.

Ce spune ? Ce ascunde ? Ce aşteaptă ? Ce destăinuieşte?

De zeci, de sute de veacuri omenirea se îndoaie ca un semn de întrebare pe marginea prăpastiei necunoscutului din ajunul fiecărui an ; şi de zeci şi de sute de veacuri prăpastia rămîne aceeaşi, şi omenirea, ca un etern nerezolvat semn de întrebare, înfipt în inima necunoscutului.

Ce avem dar de aşteptat de la noul an care vine ?

Fi-va el mai drept, mai omenos sau mai bun decît miile de ani din trecut ? Veni-va purtînd în spate desagi mai grei de idealuri şi de fericire ? Semăna-va în brazdele arse ale sufletului omenesc sămînţa pierdută de mult, a dreptei judecăţi, a entuziasmului şi a poeziei ?

Priviţi semnul de întrebare.

La umbra lui foiesc oamenii din 1911, aceiaşi care cu urile, cu ambiţiile, cu invidia, cu importanţa, cu mediocritatea, cu întreg cortegiul lor de viţii, de năzuinţi şi ele păcate au umplut anii trecuţi şi vor înnegri şi paginile anilor viitori.

Iată printre dînşii pe fruntaşii partidelor politice. Iată pe arhiereii fără credinţă, pe dascălii fără înţelepciune, pe judecătorii fără convingeri, pe toţi aceia care se agaţă cu ghearele de situaţiile cîştigate sau se îmbrîncesc să

ajungă fără de merite şi fără talent. Iată mîinile roşii de sînge ale fraţilor Brătieni. Iată taraba negustorească a regelui Carol. Iată afacerile veroase ale avocatului Dissescu. Iată baricadele de carton ale revoluţionarului Stere. Iată şinele de tramvai ale democraţiei takiste. Iată toate figurile acelea nenumărate de fantoşe şi de marionete care-şi plătesc iluzia vieţii din foamea şi din răbdarea a cinci milioane de iobagi.

Ce vor aduce nou, în 1912, oamenii aceştia ?

Ce vor face, ce vor spune ca să se uite sîngele vărsat *şi* ca să se adoarmă încă o dată atîtea speranţe înşelate ?

Nu vă întrebaţi şi mai ales nu priviţi semnul de întrebare.

Căci în ţara noastră, în ţara valorilor răsturnate, s-ar putea ca însuşi acest semn, semnul necunoscutului şi al misterului, să se întrupeze, să pară, cu linia lui curbă, o „gură vecinie flămîndă şi vecinie deschisă.

Nu spuneţi ce are să fie 1912, ca să nu defloraţi iluzia dulce a eternului semn de întrebare.

***Facla,* aii. II (1911), nr. 52 (31 decembrie), p. 502.**

OMUL ZILEI !...

De patruzeci de ani încoace e aproape acelaşi. In circiume sau la întruniri publice, la „Dacia" sau în Piaţa Teatrului, pentruj guvern sau în contra opoziţiei, el vociferează pentru toţi, e plătit de toţi, bea de la toţi, luptă pentru toţi.

Din vremea lui Caragiale nu şi-a schimbat decît portul.

Nu mai învîrt^şte bîta ca odinioară şi nu-şi mai lasă pe o sprinceană cu^ma ţuguiată.

Vîntul civilizaţiei l-a atins şi pe dînsul.

Sub hainele njemţeşti sufletul lui primitiv îşi dă aere manierate şi înejearcă să înţeleagă ce spun boierii la întrunirile politic^.

Nu înţelege în|ă mare lucru.

A prins de veste că toţi îl înşală şi că toţi se ceartă, se împacă şi se ridică pe spinarea lui, dar cum şi de ce, mintea lui încetată de vorbele şi de „cinstea" boierilor n-a izbutit să se descurce încă !

Nepricepînd ligile vieţii, continuă să populeze sălile de întruniri şi să spargă geamurile în Piaţa Teatrului.

Multă vreme incă de aci înainte va face şcoala aceasta şi va fi „omul zilep.

Pînă ce într-o zi, dezmeticindu-se, va înţelege că a bătut şi că a luptat destul pentru alţii şi că a venit, în sfîrşit, ceasul să lupte o ţîră şi pentru el.

De ceasul acel^ să-i ferească Dumnezeu pe boieri...

***Facla,* an. III (1912),nr. 3 (21 ianuarie), p. 42.**

PROCESUL NOSTRU

Curtea cu juri de Ilfov, justiția, prin excelență populară, aceea care reprezintă mai bine curentele profunde din sînul unui popor și opinia publică dominantă, s-a pronunțat.

Intre noi, care am aruncat domnului Cuza învinuirea gravă că în viața d-sale literară a plagiat fără scrupul și fără rușine și că în viața d-sale publică și-a schimbat cu ușurință convingerile după împrejurări sau după interese — și între domnul Cuza, care ne-a adus în fața justiției, învinuindu-ne c-am fi calomniatori, jurații s-au pronunțat pentru noi. De trei ori au răspuns jurații : „*Nu* n-am calomniat pe domnul Cuza".

N-am calomniat pe agitatorul naționalist cînd i-am cerut să ne facă dovada că și-a îndeplinit datoria de sînge către patrie.

N-am calomniat pe tovarășul domnului Iorga cînd i-am desmormîntat teoriile defuncte asupra oamenilor de origină străină.

N-am calomniat pe literatul *Neamului românesc,* cînd i-am dovedit că e un plagiator.

Firește, nu vom avea cruzimea să stăruim mai mult decît se cuvine asupra acestui triumf al justiției cu prețul rușinii și înfrîngerii domnului Cuza.

Cînd cineva a fost pălmuit de justiția țării sale, de două ori în două săptămîni, cum a fost pălmuit agitatorul antisemit de la Iași, e inutil să-l mai pălmuiești și-a treia oară.

Dacă ținem totuși să vorbim de acest proces, n-o facem din plăcerea zadarnică de-a arunca și noi un bulgăre de pămînt în groapa răposatului A. C. Cuza, ci ca să relevăm, cu puțină mîndrie și cu nesfîrșit entuziasm, roadele binefăcătoare ale campaniilor noastre.

Procesul *Faclei* a făcut dovada deplină, la lumina justiției populare, a bancrutei naționaliste și a triumfului cauzei mari și drepte pentru care luptăm.

La Iași, ca și la București, în cele două capitale și centre intelectuale ale țării, opinia publică este cu noi.

Constatarea aceasta ne este de-ajuns și ea ne răsplătește pentru trecutul nostru de luptă și de jertfe în aceeași măsură în care verdictul de achitare al juraților ne îndeamnă să continuăm.

Vom continua această luptă, vom continua-o pînă la înfrînigerea definitivă a forțelor de reacțiune ascunse în frazele late, în sufletele înguste și în mințile întunecate ale demagogiei naționaliste.

Facla, an. III (191|), nr. 4 (28 ianuarie), p. 62.

REGELE COMPLICE AL ASASINILOR. PALATUL GAZDA DE HOŢI[1]

Să fim mîndri : avem regele meritat.

Slavă memoriei lui Brătianu, pripăşitorul dinastiei streine în ţară !

De mii de ori, slavă !

Sub regele Carol s-a înjghebat şi întărit cea mai lacomă şi nemilostivă oligarhie bugetară. Sub regele Carol s-au ferecat lanţurile încătuşării a şase milioane de robi. Sub regele Carol au izbucnit patru răscoale ţărăneşti. Sub regele Carol satele au fost bombardate, 11.000 ele ţărani asasinaţi. Sub regele Carol s-a înfrînt avîntul ţării spre democraţie. Sub regele Carol s-au întinat sufletele, s-au pîngărit caracterele, s-au sfărîmat voinţele, s-au domesticit rarele firi dîrje. Sub regele Carol ţara a fost dată peşcheş Germaniei.

Ţara de pripas şi-a găsit stăpînul.

Ţării de risipă, lene şi desfrîu îi fu dat un rege muncitor, sobru şi avar.

In ţara boierimii scăpătate, a burgheziei parvenite şi a ţărănimii răbdătoare, regele Carol îşi găsi ţelul vieţii : strînse averi.

Regele va muri cu satisfacţia calicului, dar fără mîndrie.

De augustul nostru suveran se va putea spune totul, dar că a fost iubit şi stimat de supuşii săi : nu.

Istoria a cunoscut feţe încoronate combătute, maltratate, lovite, răpuse de popoare ; cu regele Carol ea va trebui să deschidă capitolul suveranilor indiferenţei generale.

[1] întreg articolul este cules cu litere neobişnuit de mari, ca un manifest.

La sate, milioanele de robi ori nu ştiu că au un rege, ori ştiu că „neamţul" a izgonit pe Cuza, idolul lor. La oraşe, pînă şi castele politiciane, măcinătoare ale bugetelor, sub înalta-i oblăduire, îl dispreţuiesc. Prăpastia dintre ţară şi dinastie e aşa adîncă, gheaţa aşa de groasă, că de s-ar plănui descotorosirea ţării de rege, nu s-ar găsi supus care să-şi verse sîngele pentru augustul pripăşit.

Ultimul eveniment încheie, firesc, o prea lungă domnie.

Regele Carol, lăudătorul soldăţimii barbare în represiunea din 1907, se revelează complicele asasinilor ţărănimii. Cînd guvernul ia hotărîrea urmăririi capilor ucigaşi, regele Carol le deschide porţile palatului.

Azi, dosarele pline de sînge ţărănesc închegat, dovezile crimelor brătieniste, în loc să stea în lăzile Ministerului de Interne, zac pecetluite în birourile majestăţii-sale.

Azi, palatul e gazdă de hoţi, regele complice de asasini.

Azi, cetăţenii dornici de oprirea ţării din cursa-i spre prăpastie vor trebui să strige :

JOS REGELE OLIGARHIC !

JOS GAZbUITORUL HOŢILOR DE DOSARE !

JOS COMPLICELE ASASINILOR DIN 1907 !

TRĂIASCĂ REPUBLICA !

Facla,'an. **ÎIT (1912). nr. 10 (10 martie), p. 184—185.**

IONAS GRĂDISTEANU

Cum să-1 descriu ? De unde să-1 iau ? Ai simțit vreodată, cititorule, ce senzație curioasă ai cînd vrei s-apuci cu degetele o invertebrată ? Animalul e inofensiv. Știi bine că nu poate să facă nici un rău. Şi totuşi, în fața corpului aceluia flasc, umed parcă şi moale, te dai îndărăt. Mi se pare cîteodată că ar fi mai uşor să mîngiîi coama amenințătoare a unui leu decît să atingi cu mîna spinarea unei broaşte rîioase.

Domnul Ionaş Grădişteanu e un invertebrat. Fizicul şi intelectul la d-sa se confundă, merg împreună, alături, ca doi boi înjugați la acelaşi car. Umflat, diform, gălbui ca o bubă coaptă, poartă pe umeri o pereche de ochelari, un cercel şi o iluzie de frunte îngustă ca o potecă şi fugătoare ca visurile ministeriale.

In urma discursurilor d-sale din ultimul timp, adorabil de naive în amărăciunea şi în reacționarismul lor, prietenii mă îndemnau cu accente revoltate să-i răspund, să arăt în ochii tuturor cine este acest stîlp al conservatorismului, răsărit, dolofan şi prezumțios ca o ciupercă, în fața staturii domnului P. Carp.

Unul îmi amintea chefurile sardanapalice ale fostului ministru de lucrări publice, pe vapoarele Serviciului maritim român. Altul îmi şoptea cuprinsul telegramei divine : „Vino grabnic. Nevasta ne înşeală pe amîndoi." Un al treilea îmi arăta pe Calea Victoriei echipagiul luxos care poartă dovada gustului şi sentimentelor estetice ale fostei şi inconsolabilei excelențe...

La ce bun ?

Cum aş putea să mă războiesc cu morile de vînt şi cum să înfig vîrful peniței în boțul acesta inform de carne din care trebuie să curgă şampanie şi apă.

Domnul Ionaş Grădişteanu e invulnerabil. Strivit, doborît, călcat în picioare, turtit, scurs de tot ce e într-însul, pielea d-sale, agitată şi umflată ca a unui cimpoi, ar răsufla, ar murmura, ar îngîna, cu aceeaşi insistență şi inteligență ca şi pînă acum :

— Vreau să fiu ministru...

***Facla,* an. III (1912), nr. 15 (14 aprilie), p. 282.**

MĂGARUL LUI BURIDAN

Cunoaşteţi povestea tragicului măgar. Aflîndu-se într-o zi între un mănunchi de paie şi o găleată de apă, n-a ştiut niciodată dacă-i e mai mult foame decît sete sau mai mult sete decît foame şi, neputînd să se hotărască nici pentru una, nici pentru alta, a murit şi de foame şi de sete.

In politica românească domnul Take Ionescu seamănă --şi cerem iertare cititorilor noştri şi numeroşilor d-sale admiratori pentru această comparaţie ireverenţioasă — seamănă ca două picături de apă cu măgarul lui Buridan.

Ca şi blîndul patruped, domnul Take Ionescu şi-a instalat dintru început idealul între foamea conservatoare şi setea democratică. Numindu-şi partidul şi conservator şi democrat, urmaşul divinului animal a înţeles să oscileze vecinie între ambele extreme. Cu o constanţă admirabilă la un politician român, d-sa s-a ţinut mereu de cuvînt. Intinzînd o ureche plecată la picioarele tronului şi înălţînd pe cealaltă pînă la nivelul aspiraţiilor populare, şeful takiştilor realiza în fiecare zi miracolul reînvierii măgarului lui Buridan.

întîmplîndu-se să aibă odată nevoie de voturile sindicaliştilor, domnul Take Ionescu a vorbit două ceasuri în Cameră, şi nu exagerez afirmînd că pe la mijlocul discursului a fost cît pe ce să se pronunţe împotriva legii scelerate a domnului Orleanu. Noroc că în clipa decisivă a zărit cu coada ochiului grăunţele doctrinei conservatoare, şi asemenea strămoşului istoric adueîndu-şi aminte că-i e mai mult foame decît sete, a continuat să vorbească un ceas întreg fără să spuie nimic.

Altădată, avînd să ia o atitudine hotărîtă in afacerea d-rului Racovski, şeful conservatorilor-democraţi, a dat drumul unora să vorbească pentru, domnului Dissescu să vorbească contra, pe cînd el însuşi, solemn, hieratic, sibilin, nu lăsa pe nimeni să ghicească dacă îi e mai mult sete decît foame sau mai mult foame decît sete de dreptate. Şi-n alte rînduri, în atîtea rînduri, încît nimeni nu le mai poate ţine socoteala pe răboj, şeful conservatorilor-democraţi a oscilat aşa de bine după toate vînturile politice, încît nimeni nu mai poate să spună astăzi dacă partidul d-sale există într-adevăr, sau dacă nu cumva e menit să rămînă etern partidul lui Buridan.

Un singur lucru se poate afirma cu siguranţă. Partidul a slăbit straşnic. între sacul cu grăunţe care-l ispiteşte de după ieslele palatului şi între setea de idealuri a vremurilor noi, domnul Take Ionescu, neputîndu-se hotărî nici pentru una, Aici pentru alta, neştiind bine dacă îi e mai mult foame decît sete sau mai mult sete decît foame, a ajuns uşor, imponderabil şi diafan ca umbra rătăcitoare a strămoşului legendar.

„.Ah, de nu cumva i-o fi scris să moară, cum a trăit, in pielea măgarului lui Buridan.

Facla, an. IÎT **(1912).** nr **17** (28 **aprilie), p.** 322.

10 MAI, ZI DE RUŞINE

Era o vreme cînd pe pagina întîi a ziarelor independente se repetau în fiecare an, cu litgre de-o şchioapă, cuvintele fatidice : 10 mai, zi de doliu. In chenare negre, în articole violente, sufletele democratice sărbătoreau, în faţa slugărniciei ditirambilor oficiali, durerea reală, deznădejdea şi speranţele care se îndărătniceau să nu moară, ale acestui popor de iobagi.

Au trecut însă anii. Revenirea perpetuă a aceluiaşi 10 mai, cu tribunele lui nelipsite, cu defilările banale, cu stîlpii tricolori înfipţi la răspîntii, cu repetarea aceloraşi articole plate şi linguşitoare, cu aceleaşi mascarade regale, purtate de la palat la Mitropolie şi de-acolo la statuia lui Minai Viteazul, trebuia să înece în mlaştina platitudinii, sub enormitatea dezgustului şi a scîrbei, ultimele pîlpîiri de revoltă mîndră şi îndrăzneaţă.

Noi, cei din generaţia de astăzi, am ajuns să ne uităm ca la o epocă de eroism şi de luptă la vremea cînd pe pagina întîi a ziarelor independente se puteau încă scrie cuvintele răzbunătoare : 10 mai, zi de doliu.

Astăzi nu le-am mai putea spune.

Sfîrşitul domniei regelui Carol se stinge într-atîta mediocritate, într-atîta urîciune de intrigi şi de patimi sterpe, încît mai degrabă am vărsa peste alaiurile oficiale ale zilei de 10 mai decît să ridicăm steagul îndoliat al răzvrătirii.

Acum cincisprezece, douăzeci de ani, regele Carol reprezintă cel puţin forţa inertă, neînvinsă a reacţiunii. Năzuinţele democraţiei găseau într-însul un adversar de temut. în jurul coroanei, la picioarele tronului, se

strîngeau neîmpăcaţi şi hotărîţi toţi duşmanii poporului. Era un merit şi un curaj să lupţi cu dînşii.

Pe cînd astăzi!

Priviţi palatul din care se vor revărsa acuşi, amestecate şi contopite, fracurile politicianilor şi fireturile lacheilor. Cu cele două aripi turtite la pămînt, ca două labe de pradă, cu zidurile dintre ferestre în fund, ca un şirag de dinţi, palatul regal pare simbolul vieţii şi aspiraţiilor regelui Carol. Rege cămătar, rege vîrît pînă la galoanele chipiului în afaceri şi în gheşefturi, rege interpus ca un samsar între partide ca să poată lua comisionul lui din fabrici, din petroluri, din zahăr, din hîrtie, din acţiunile Societăţii de tramvaie, cum vreţi să ne luptăm cu dînsul şi cum vreţi să Vedem în sărbătorirea omului acestuia, în care supravieţuieşte numai setea nestinsă de aur, o zi de doliu pentru popor ?

Nu, ziua de 10 mai nu mai este, nu mai poate fi o zi de doliu.

Ea este scîrba, umilinţa şi marasmul.

Iar cind de-a lungul străzilor capitalei, astăzi, ca şi în atîtea alte daţi, oficialii vor petrece în alai mascarada regală, noi ne vom întoarce privirile cu dezgust, şj amintindu-ne de dimineaţa aceea biblică în care privirea profetică a bătrînului Moise a găsit poporul evreu îngenuncheat în faţa viţelului de aur, vom simţi peste suflete trecînd vanitatea... şi, privind caleaşca Molohului regal, vom scrîşni printre dinţi :

Zece mai, zi de ruşine !

***Facla*, an. III (1912), nr. 19 (10 mai), p. 363—364.**

VARA

— Uf!...

In cafenelele pustii, pe trotuarele brăzdate cu șuvițe înguste de umbră, la adăpostul copacilor anemici, la Șosea, la curse, în casele cu storurile lăsate pretutindeni, de dimineață și pînă seara, din piepturile asfixiate, pufăie, ca din foaie dezumflate, un *„uf"* imens, nesfîrșit, grandios și]amentabil.

Cînd doi inși se întîlnesc la o răspîntie, amîndoi își scot batistele, își șterg deznădăjduiți sudoarea de pe fețe, au aerul că sînt două boțuri de ceară care se topesc la soare, și-si strîng mîinile moi obosite și unsuroase :

— Uf!...

— Uf!...

Mai încolo, la terasa unei cafenele, turtiți la mesele răzlețe, cu brațele atîrnînd în jos, cu ochii pe jumătate închiși, cu figura buhavă, din rotunzimea flască a pîntecelor voluminoase, doi cunoscuți își împărtășesc convingerile- :

— Uf!...

— UfL.

Străbat cu gîndul în casele închise ermetic, în buduareie parfumate, în alcovurile respectabile. Domnul care și-a plimbat în automobil sudoarea corpului stă întins, suflînd greu, cu fața congestionată, pe cînd doamna, agitată de arșița senzuală a cărnii și de o digestie laborioasă, răspunde lung visurilor ei imposibile :

— Uf!...

Precum din canalurile cu noroaie stagnante răbufnește și se tîrîie de-a lungul trotuarelor o duhoare insuportabilă ; din lumea asta străină muncii, ascunsă ca un cuib ele viermi departe de lumina soarelui, obosită, sfîrșită, asudată mai înainte de a schița un gest de mișcare, din lumea asta stearpă și moartă răbufnește, sub razele soarelui, duhoarea ei de descompunere :

— Uf!...

Vara o omoară.

Vara, care aduce în poalele ei lanuri de flori și hambare ele grîne, vara, care face să tresară în coapsele pămîntului germenii vieții, vara, care scoate din satele pierdute procesiuni nesfîrșite de muncitori cu fețele bronzate și cu brațe de fier, vara, care deschide darnic zăgazurile cerului, ca să se reverse dintr-însul, ca dintr-un phalus enorm, spermul binecuvîntat al ploilor roditoare, vara a ajuns să fie dușmana omului și ucigașa vieții.

Pe cînd în urletul uzinelor se ridică fruntea neînvinsă a muncitorului, pe cînd printre spicele de aur trece șuierînd veselia secerătoarelor, pe cînd totul în lume e numai muncă, numai lumină și numai cîntece, singur burghezul, zdrobit de odihnă, de trîndăvie, de lene, de viață parazitară, simte greutatea covîrșitoare a verii și, turtit la mesele cafenelelor, scoate din burduful pîntecelui umflat cu țeava, răsuflarea obștească, aiurită, pierdută :

— Uf!...

Facla, **an.** III (1912), nr. 22 (2 iunie), **p.** 422

i. L. CARAGIALE

O, umbră prielnică a lui Caragiale, fie-mi binevoitoare. Nu voi spune de cîte ori ne-am întîlnit, cătînd să trag glorie din paharele cu bere băute împreună, nu voi declara după marea majoritate a concetățenilor mei că ești imaculat și divin, îți făgăduiesc, cu legătură de jurămînt, că nu voi ține nici un discurs funebru cocoțat pe mormîntul tău și nu te voi revendica nici unui partid, nici conservatorilor, nici democraților, nici liberalilor, nici măcar partidului socialist. Realizînd astfel miracolul greu de crezut să nu vorbesc de mine și de ai mei, voi vorbi de tine, Caragiale, și de opera ta.

Parcă te văd. Potrivit de stat, adus puțintel din spate, cu fața luminată de strălucirea ochilor vioi și isteți ca doi ștrengari, pitiți la pîndă, sub bordurile pălăriei lăsată vecinie pe-o ureche. Aveai cultul artei și al discuțiilor. Ca odinioară elinii în academiile lor umbrite de platani, tu vorbeai, potrivit vremurilor noastre, sub tavanurile înnegrite ale berăriilor, în atmosfera prăfuită și agitată a redacțiilor, la răspîntiile străzilor, pretutindeni unde o păreche de urechi atente se ciuleau ca să te asculte. Avînd păcate numeroase și o experiență îndelungată a vieții, disprețuind micile convenții sociale și urînd ipocrizia omenească, vorbele tale erau colorate, îndrăznețe, evocative.

Cuvintele tari nu te speriau și teoriile cele mai paradoxale nu te făceau să roșești. Erai vesel și-ți plăcea să rîzi. Toți eroii teatrului tău rîdeau în tine, cînd sarcastici și biciuitori, cînd dezamăgiți și sceptici, cînd fericiți numai că trăiesc și că pot să rîdă. Urînd prostia contimporană care îmbracă totdeauna o haină solemnă și gravă, te-ai expatriat de bunăvoie, temîndu-te să nu ajungi și tu

solemn, oficial și prost [...]. Cunoșteai profund sufletul omenesc și de aceea nu credeai în nimic. Nici în aplauzele mulțimii, nici în discernămîntul academiilor, nici în virtuțile oamenilor, nici în recunoștința sau înțelegerea lor.

N-o să uit niciodată cu ce cruzime îți băteai joc de piticii și fanfaronii care au vrut să te sărbătorească acum cîteva luni și să te exhibeze ca pe-o curiozitate a naturii pe scena unui teatru provincial. Și cînd Societatea scriitorilor români te-a invitat ceremonios să primești președenția ei de onoare, i-ai trimes vorbă că fiind membru în societatea chelnerilor nu aspiri la vreo altă cinste mai frumoasă.

Te-aș fi învinuit atunci de scepticism, Caragiale, și de-un egoism feroce de artist, dacă nu te-aș fi cunoscut pe tine, dacă nu i-aș fi cunoscut pe ei și mai ales dacă nu ți-aș fi cunoscut opera.

Fii fără teamă. N-o să profit de faptul că nu poți sâ-mi răspunzi și că nu mai poți să rîzi. N-o să te slăvesc lingușitor în ditirambi și n-o să spun că poporul român a fost zguduit cTe~opera și de moartea ta, poporul acesta făcut din milioane de iobagi care n-au auzit de tine și care măcar nu știu să citească. Nu, Caragiale. Sînt destui care or să se răzbune pe tine, pe rîsul și pe opera ta,, slăvindu-te în articole savante și în discursuri academice.

Ceea ce vreau numai să spun, ca o floare umilă pe care o arunc pe mormîntul tău încă deschis, e că ți-am iubit sufletul și opera de etern revoltat.

Ai fost un revoltat, Caragiale. Un revoltat împotriva prejudecăților sociale, împotriva mediocrităților politice, împotriva credințelor falșe și sterpe, împotriva imensei prostii omenești. I-ai văzut pe oameni așa cum sînt,, preocupați de intrigi mărunte, cînd cerul se întinde nesfîrșit deasupra lor, urîndu-se cu răutate invidioasă și lacomă, cînd pămîntul darnic deschide corolele florilor și măruntaiele lui pline de roade pentru dînșii, inventînd legi, tradiții, zei, puteri misterioase și crude ca să se sperie ei înșiși unii de alții și toți la un loc de frumuseța și de poezia vieții.

îi iubeai totuși, Caragiale, și cu cît îi iubeai mai mult, cu atît simțeai în tine crescînd exasperarea revoltei și șuierînd biciul sarcasmului cu care-i plesneai în față.

Aşa cum sînt, cum i-ai văzut, i-ai pus pe scenă. Nu caricaturi, nu fantoşe bune sau rele, nu umbre de oameni şi avortoni literali. Dar oameni în carne şi în oase. Conservatori nătîngi şi liberali guralivi, interesaţi şi goi. Reacţionari ieşiţi parcă din cavernele epocii de piatră şi revoluţionari de carnaval. Cu ce vervă, cu cît simţ al adevărului ţi-ai bătut joc de sufragiul universal. Căci tu n-ai fost dintre aceia care îşi închipuiesc că principiile politice pot să schimbe sufletul şi inteligenţa omenească. Ochii tăi sclipitori şi vioi de veveriţă pătrundeau ca sfredelul pînă în inimi şi scoteau pe prost de urechi, fără alegere, fără preferinţă, fie că moţăia în principiile lesnicioase ale conservatismului, fie că agita flamura roşie în atmosfera fierbinte şi rîncedă a întrunirilor socialiste.

Şi tuturor umbrelor acestora care rătăcesc pe pămînt cu convingerea că sînt oameni, Caragiale, le-ai dat viaţa eternă a geniului şi a revoltei tale. I-ai plămădit din suferinţa, din deznădejdea, din ura şi din dragostea ta nemărginită. Ai pus pecetea ironiei tale pe o jumătate de veac din viaţa societăţii româneşti şi-ai scăpat-o astfel de uitare.

Şi cînd oamenii noştri mari de astăzi, toţi Cantacuzineştii, Lahovarii, Brătienii, Disseştii, Take Ioneştii, deputaţi şi miniştri, politiciani şi literaţi conservatori, liberali... vor fi murit de mult, vor trăi şi vor vorbi generaţiilor viitoare de generaţia lui Caragiale, Corni Leonida, Caţavencu, Trahanache...

Facla, ah. IU (1912), nr. 24 (16 iunie), p. 462—463.

f

HOITUL

Nemişcat, buhav, cu privirile obosite, pierdute în goJ, sub pleoapele umflate şi roşii, turtit între vrafurile de hîrtii ale dosarelor ca o materie imundă, magistratul stă imobil, inutil şi lipsit de gînduri, ca un cadavru îndărătul crucii.

Prin faţa lui trec şi se zbat, în strigăte sălbatice de triumf sau în horcăieli de agonie, durerile, pasiunile, speranţele, învingătorii şi învinşii vieţii. Toţi cei care au avut ceva de dezbătut cu oamenii şi cu soarta trec pe la bara lui. Iluzii sfărmate, visuri zdrobite, credinţi ucise sub pumnalul trădării, suflete de bandiţi şi suflete de revoltaţi, idealişti şi cămătari, toate cancerele, toate puroaiele, toate năzuinţele omeneşti vin, asemenea procesiunilor de bolnavi înspre spitale, şi se abat la picioarele lui strigînd îndurare şi dreptate.

Dar magistratul nu le vede.

In sufletul lui, făcut din articole sterpe de cod şi în carnea lui buhavă de nemişcare, clocesc gînduri confuze. O partidă de poker pierdută, o întîlnire pe bulevard, făgăduielile unui avocat, politician cu trecere în partid, privirea semnificativă a ministrului cînd i-a văzut nevasta, boala unui coleg, un proces răsunător, atîtea perspective de înaintare.

Pe cînd pledoariile se deapănă monoton, o muscă bîzîie in jurul hoitului şi-un zîmbet vag îi adînceşte colţurile gurii ca opera unui vierme.

înaintarea ! Ce n-a făcut, ce n-ar face ca să se tîrască pînă la dînsa. îşi aminteşte dificultăţile începutului, viaţa săracă din casa părinţilor, invidia, ura împotriva celor sătui, apoi învăţămintele vieţii, obişnuinţa căpătată re-

pede să se supuie, să lingușească, să rîdă pe placul celor puternici. A învins, în sfîrșit. Cinstea, averea, viața altuia sînt acurn în mîinile lui.

Un zîmbet, ca un rînjet, îi descoperă dinți galbeni ca un lanț de viermi.

Pledoariile s-au terminat.

Flămîndul, care-a furat o pîine, așteaptă cu ochii măriți de spaimă.

Magistratul mormăiește printre dinți :

— Doi ani de închisoare...

Și obosit, extenuat de efortul acesta de-o clipă, se lasă greu, cade turtit în fundul jilțului, și printre hîrtiile dosarelor, ca o materie imundă, intrată în descompunere.

Atunci, în fața lui, crucea întinde în aer brațe deznădăjduite, ca și cum ar vrea să ascundă privirilor hoitul omenesc care moțăie și rumegă îndărătul ei.

***Facla*, an. III (1912), nr. 27 (7 iulie), p. 522.**

M.-S.

Menirea ei e să sugă.

Pitită în alcovurile întîmplătoare, unde gurile se cată și tremură înfrigurate de setea eternă a iubirii ; ascunsă printre scîndurile patului sărac al studentului care veghează în întunericul nopților cum se elaborează dezlegarea unei probleme, sau în așternutul umil al proletarului care visează neîmpăcat și extatic cataclismul orînduirilor sociale nedrepte ; turtită între paginile in-folioului, peste care se apleacă fruntea savantului, grea de toate enigmele unîversijilui, ploșnița așteaptă, pîndește, visează clipa divină cînd va putea să sugă și să săvîrșească astfel misterul și menirea vieții ei.

Nici unul din visurile și din avînturile sufletești ale oamenilor printre care trăiește n-o agită și nu-i strecoară în conștiința ei obscură spectrul zădărniciei și germenul îndoielii. Printre stihurile *Iliadei* lui Omer, pe corpul gol al unei marmore de Praxiteles, pe obrajii unei madone de Rafael, dacă ar fi să treacă, ea ar trece cu aceeași nepăsare, gravă, solemnă, hieratică, sub spinarea lucioasă ca pieptul unui rege vărgat de ordine și de cordoane, numai gură și numai pîntec.

Asemenea ploșniței, menirea regelui Carol î a fost să trăiască și să sugă.

în mijlocul unui popor tînăr, pentru care erau făcute toate visurile și în sufletul căruia ar fi putut să vibreze toate năzuințele și toate idealurile, regele Carol a domnit patruzeci și cinci de ani, străin aspirațiilor noastre, urîndu-ne inteligența și disprețuindu-ne nebunia generoasă, tresărind numai la sunetul aurului, cu inima închisă ca

o ladă de fier înfipt în purpura tronului și pe corpul țării ca o ploșniță uriașă.

Pentru dînsul n-au existat nici artă, nici poezie, nici err.oțiune, nici înfiorările acelea tainice care strîng inima în fața unei priveliști a naturii sau pe marginea abisului în care parcă uneori alunecă piciorul gîndirii omenești. Calculat, rece, cu sufletul sterp, pentru dînsul n-au existat decît baniii. Din tot ce putea să-i dăruiască poporul acesta, din tot ce putea să ia din comorile lui de simțire, n-a ales decît banii.

Și-a supt !

A supt fără odihnă, fără milă, fără. crutare. A supt prin gurile politicianilor, prin ventuzele tuturor partidelor, prin toate societățile, prin toate uzinele, prin toate domeniile, prin toate apanagiile rupte din pîinea și din foamea norodului. A supt pînă la măduvă, pînă la deznădejde, pînă la revoltă, a suflț,nu numai aurul nostru, dar însăși conștiința, încrederea și speranțele noastre.

După cei patruzeci și cinci de ani de. domnie ai regelui Carol, sîntem astăzi țara sifilisului, a pelagrei, a răscoalelor cronice și-a foamei permanente. Sîntem poporul castrat de idealuri și cu aripile avînturilor frînte. Sîntem așternutul în care s-au încuibat și furnică ploșnițele mărunte, ploșnițele nenumărate, ploșnițele brătieniste și takiste.

Sîntem patria regelui Carol I.

Nu vă întoarceți, nu vă mișcați, nu visați, mai ales, ca să nu striviți sub voi, din greșeală, ploșnița care vă suge.

Facla, an. III (1912), nr. 30 (28 iulie), p. 582,

FAMILIA POPESCU

Eram pe vremea aceea judecător într-un orășel de provincie. Cum singura casă mai ca lumea din tot tîrgul era a popii și cum și predecesorul meu, și predecesorul predecesorului meu, și toți predecesorii noștri de cînd se ținea minte locuiseră într-însa, am tras și eu direct de la gara orașului învecinat, cu diligenta, la casa popii. Și popa și preoteasa și nenumărați Popești din jurul popii și a preotesei alcătuiau o familie admirabilă. Mi-aduc aminte de ei, de casa, de gospodăria, de obiceiurile, de vorbele lor cu o emoție dulce și inexplicabilă. De cîte ori mă gîndese ia dînșii, am impresia că am trăit o parte din viața mea în epoca de piatră, că am fost contimporan cu mamutul și cu oamenii locuințelor lacustre, că am asistat la primele îngîimări de cuvinte și la întîile încercări neizbutite de civilizație ale speciei omenești. Familia Popescu trăia în mijlocul veacului al douăzecelea de la Christos, la o poștă de oale ferată, .:.a cîțiva pași de clădirea școalei și de oficiul telegrafic și telefonic, cum se trăia, desigur, și acum o mie, și acum două mii, și acum cinci mii de ani. Civilizația zgomotoasă și înfloritoare trecea pe la poarta acestei miraculoase familii, fără să-i deștepte curiozitatea și fără s-o atingă. Membrii ei se foloseau de unele invenții ale vremii, dar în chip mecanic, aproape cu aceeași superbă indiferență cu care un vierme își face culcușul în scorbura unui copac sau în rafturile unei biblioteci. In casă aveau de toate. Lămpi cu fitil, paturi de bronz, cărți poștale ilustrate, și printre alte o mie de lucruri sclipitoare și inutile de bazar, un gramofon.

Cunoşteau valoarea ceasornicului deşteptător şi utilitatea oalei de noapte. Dar atît! Cum făceai o încercare timidă să-i scoţi o clipă din monotonia lucrurilor şi gîndurilor zilnice, familia Popeştilor deschidea ochii mari şi inexpresivi ca neantul. Nici una din preocupările vremii şi din năzuinţele veacului nu-i spuneau nimic. Ziarele, cu spiritul lor aţîţător şi anarhic, nu străbăteau în casa asta apărată de Dumnezeu de ispita primejdioasă a gîndirii. Problemele politice şi sociale, frămîntările infinite ale norodului, freamătul de viaţă care trece astăzi în lungul şi în latul pămîntului se opreau dincolo de pragul casei^ binecuvîntate a Popeştilor. Un an întreg cît am stat în casa lor, cu regularitatea ceasornicului din perete, am auzit la ore anumite, în cuvinte neschimbate, aceleaşi nevoi, aceleaşi bucurii, aceleaşi dureri, exprimate fiecare de trei sute şaizeci de ori pe an. Dimineaţa popa pleca la biserică cu aceeaşi glumă şi se întorcea povestind aceleaşi întîmplări. Preoteasa se văita de grijile gospodăriei. Nora pregătea aceleaşi bucate. în jurul mesei se strîngeau aceiaşi cîini. După prînz se adunau la sfat aceiaşi musafiri, şi aceleaşi conversaţii asupra aceloraşi oameni, în jurul aceloraşi evenimente mărunte şi intrigi infinite din orăşelul provincial, asupra aceloraşi eterne probleme de bucătărie şi de bune gospodine, se înşirau ca ţăcănitul monoton şi adormitor al boabelor de mătănii, căzînd una peste alta. Un an întreg n-am auzit o vorbă spusă cu glas mai tare ca de obicei, un serîşnit surd de revoltă, un suspin de ideal. Singura carte din toată casa, o psaltire soioasă, dormea într-un ungher, sub un înveliş imaculat de colb. Şi totuşi cărturarii familiei Popeştilor, cu ochii în străchini sau cu mîinile pe burtă, rumegau trei sute şaizeci şi cinci de zile pe an grăsimea abundentă a aceluiaşi fel de bucate şi umbra fugitivă a aceluiaşi gînd obscur. Familia Popescu trăia. Numai seara, cînd luminile tainice ale amurgului resfrîng şi în ochii adormiţi ai bivolului un reflex de vis şi poezie, cînd sub pîlpîirea depărtată a stelelor noaptea se umple de foşnete şi parcă prin aer trec mîini şi doruri necunoscute, familia Popescu simţea nevoia imperioasă să sondeze intenţiile destinului.

Aşezaţi cu toţii în jurul mesei, cu feţele congestionate de greutatea digestiei, răsturnau ceştile de cafea cu gura în jos şi aşteptau săvîrşirea misterului zilnic. în fiecare seară, cu aceleaşi gesturi, cu aceleaşi cuvinte, îşi citeau viitorul în arabescurile indescifrabile ale drojdiei de cafea. Cu capetele plecate sub lumina crudă a lămpii, cercetau liniile încîlcite şi formele întâmplătoare ale drojdiei, şi oamenii aceştia, care îşi trăiau viaţa zilnică fără să-şi permită absurditatea unui gînd sau nebunia unui vis, care ştiau că şi a doua zi, şi a treia zi, şi-n toate zilele de peste an şi în toţi anii vieţii lor nimic nu va veni să schimbe rînduiala stabilită a întâmplărilor, aceiaşi oameni sondau misterul drojdiei de cafea şi citeau într-însa prorocirea unor evenimente miraculoase.

Mi-am adus aminte de familia Popescu şi de ceştile ei întoarse cu fundul în sus, de cînd citesc în ziare şi de cînd aud în convorbirile gravilor noştri oameni politici întrebările misterioase şi pronosticurile sacramentale asupra evenimentelor care se vor desfăşura în toamna aceasta.

Oricît respect aş avea faţă de ingenioasa familie a ziariştilor şi faţă de familia respectabilă a politicianilor, nu mă pot împiedica să nu-i văd pe toţi, în amurgul acestei veri minunate, grupaţi în jurul mesei bugetare, sub lumina delicioasă a ridicolului, ca o vastă şi formidabilă familie Popescu;

Ce va fi la toamnă ?

Cu degetul arătător la frunte, cu nasurile vîrîte în drojdia atîtor isprăvi politice, toţi domnii aceştia, ai marii familii naţionale a Popeştilor, se întreabă cu aere de auguri : ce va fi la toamnă ?

Ce va fi ?

Popeşti şireţi ca oaia !

Va fi ceea ce a fost şi anul ăsta, ceea ce a fost şi anul trecut, şi anţărţ, şi în toţi anii de-a rîndul, de cînd mîncaţi şi ospătaţi şi vă uitaţi după fiecare masă în drojdia voastră sufletească.

Va fi un guvern Take Ionescu, un guvern Ionel Brătianu, un guvern de concentrare sau un guvern de pă-Tuială, orice va fi, numai linişte pentru popor, numai

bine şi libertate, numai durere pentru cei flămînzi şi asupriţi, asta, sînteţi siguri, nu va fi.

In drojdia prorocirilor şi politicii voastre e scris să trăiţi, să vă înmulţiţi şi să vă rotunjiţi la pîntec, fără teamă de gînduri şi de ideal, o, Popeşti, Takişti, Brătienişti şi iarăşi Popeşti ai ţării mele !

Facla, ari. **III (1912), nr. 33 (18** august), **p. 646--648.**

MARELE CĂPITAN...

Şi vei muri şi tu, sire.

Intr-o dimineaţă dulce de primăvară, cmd pămîntul va întineri încă o dată sub razele soarelui şi cînd prin ferestrele larg deschise va pătrunde aerul încărcat de miresme şi de zgomotele vieţii, tu vei muri încet, sire, nu pe cîmpul de luptă, căci astăzi tiranii şi regii nu mai mor în războaie, ci înăbuşindu-te cu sudori de agonie, sub greutatea pologului masiv de purpură şi aur.

O, vei muri, sire !

Asemenea cerşetorului de la răspîntie, asemenea muncitorului pîndit de spitale, asemenea ţăranului pe care l-a ucis armata ta, vei muri, împărtăşind pentru întîia oară cu dînşii durerea şi destinul oamenilor !

Vei muri !

Şi după fastul unei înmormântări frumoase ca o zi de paradă, după ce porţile cavoului regal se vor închide în bubuit de tunuri şi în zuruit de lanţuri, asupra ta, atunci, cînd în întunericul îngheţat al criptei vei rămîne singur şi cînd ultimii tăi curtezani, viermii, se vor tîrî spre tine, o, rege, aş vrea să fiu unul dintr-înşii şi să pătrund ea remuşearea în somnul tău şi în ţeasta ta.

Rozîndu-ţi degetele cu miros coclit de aur, te-aş întreba, sire, ce-ai făcut într-o jumătate de veac de domnie pentru poporul tău ?

Ai strîns averi !

Dar hohotul meu de rîs, pornind ca o palmă în liniştea mormîntului, ţi-ar spune :

— La ce ţi-au folosit ?!

Copii n-ai avut. Cînd leprosul îşi zgîrie rănile trupuiui cu unghiile pînă la sînge, şi cînd, sub cerul de plumb

topit al Arabiei, cheamă moartea, el poate ştie că undeva, în lume, pribegeşte acela care îi va purta numele şi sufletul prin veacurile viitoare.

Ai fi putut, în schimb, să trăieşti pentru alţii. N-ai trăit decît pentru tine. Rozîndu-ţi buzele, care au minţit şi au înşelat toate speranţele, te-aş întreba :

— Ce ai făcut pentru urmaşii tăi ?[...].

Pumnul jandarmilor tăi l-ai ridicat asupra satelor. Din viaţa muncitorului român ai făcut momîie de spaimă şi de groază pentru fraţii lui de pretutindeni. Politica ta, „spion prusac", „hulan care ne-ai adus în cutele mantiei tale numai necinstea şi ruşinea*', a încercat să sădească în sufletele noastre o ură absurdă şi imbecilă împotriva poporului democrat şi liber din dreapta Dunării.

Făcîndu-mi culcuşul în ţeasta ta, te-aş chinui, sire, zi şi noapte, ani şi veacuri întregi, cu întrebări şi cu remuşcări postume. Aş fi viermele tău şi conştiinţa ta. Plimbîndu-mă ca într-un palat, rîzînd cu hohot în craniul gol, aş aştepta acolo, liniştit şi jsigur, uraganul viitoarei revoluţii sociale, care, dărîmînd toate tronurile, sfărîmînd toate lanţurile, descoperind toate templele şi mausoleurile inutile, va arunca şi ţeasta ta, o, rege, în nemărginirea cîmpurilor.

Şi atunci, şi numai atunci, în sînul naturii, mai darnică şi mai uitătoare decît noi, vei fi poate uitat şi tu. Gura ta, care n-a rîs niciodată, va putea, în sfîrşit, să rîdă vecinie. Şi, ca un simbol şi ca o răscumpărare, ca un epitaf al domniei tale sterpe, prin ţeasta ta crăpată şi prin orbitele tale sfărîmate va creşte grîul spornic peste care vor trece uneltele secerătorilor.

Facla, **an. III (1912), nr. 35 (1 septembrie), p. 686.**

RAHATUL..,

Şi-aşadar, o să-l mănînci şi pe acesta, maiestate !

După nu mai ştim cîte decenii de politică înţeleaptă, după ce o domnie întreagă te-ai lăsat, solemn şi grav ca un Bou Apis, să fii adulat şi tămîiat de curtezanii partidelor tale, după ce ne-ai aruncat în ochi colbul de aur a două bastoane de feldmareşal şi frazeologia falşă, ipocrită şi înăcrită că sîntem un stat de ordine la porţile Orientului şi o forţă de care trebuie să se ţie seamă, iată că micile state balcanice şi-au dat mîna sub nasul tău, şi de sub zidurile Constantinopolului îţi vor trimite, sire, cel mai formidabil rahat pe care conducătorul politicii externe a unei ţări l-o fi înghiţit vreodată. Căci tu, preascumpul, preacostisitorul nostru rege, ai avut conducerea efectivă şi exclusivă a politicii externe.

Nimeni altul afară de tine n-a cunoscut misterul alianţelor secrete, al tratatelor internaţionale care ne legau destinul de destinele altor popoare, nimeni n-avea voie să pătrundă taina sigilată cu pecetea ta personală, a tratativelor şi legăturilor externe care trebuiau să asigure forţă şi prosperitate României. Ambasadorii ţării comunicau direct cu tine, şi de la tine luau instrucţiile necesare. Tu îi alegeai, tu îi numeai, tu erai chezăşia capacităţii lor şi a succeselor noastre diplomatice. Dacă în alte direcţii ai putea să invoci în beneficiul iresponsabilităţii tale responsabilitatea ministerială, în armată şi în politica externă a statului tu singur ai fost conducătorul de fapt şi tu singur eşti astfel răspunzător.

Ce-ai făcut din puterea pe care ţi-ai asumat-o şi din speranţele şi încrederea ţării ?

Slugă plecată a intereselor austriace, ai întors spatele milioanelor de români din Ardeal şi ne-ai împiedicat să fim alături sau în fruntea confederaţiei balcanice, realizată astăzi fără noi şi-n dauna noastră. Ai făcut jocul Austriei, căutînd să ne învrăjbeşti cu statele tinere si democratice din dreapta Dunării, cînd am fi putut să ne sprijinim pe dînsele ca să ne aruncăm privirile peste Carpaţi. Ai vîndut pentru un baston de feldmareşal interesele românilor şi-ai trădat idealurile ţării.

Iată roadele înţelepciunii tale tămîiate de politiciani şi bilanţul politicii tale externe :

Piciorul Austriei şi rahatul pe care ţi-l vor oferi popoarele balcanice.

Şi dacă l-ai înghiţit numai tu, o, ţi-am dori din toată inima, sire, poftă bună. Dar, ca totdeauna, vei mînca tu, şi indigestia vom avea-o noi.

Şi nu vom avea măcar speranţa că dînd afară toate relele şi păcatele domniei tale nefaste, vei ieşi şi tu. maiestate, o dată cu dînsele.

Facla, **an. III (1912), nr. 43 (27 octombrie), p. 850.**

PICIORUL MĂGARULUI...

l-a fost dat lui Caragiale să-i cunoască şi după moarte,

Tot ce-a urît el mai profund în viaţă, cu-o ură mai nobilă şi mai fecundă, tot ce-a dispreţuit, ce-a biciuit şi ce-a călcat în picioare, în hohote de rîs şi în glume usturătoare ca palmele, monstrul pe care l-a prins, ca pe un păianjen diform, în paginile operei lui — imensa prostie omenească — s-a răzbunat !

Un duşman a avut Caragiale în viaţă : Prostul. Prostul îmbrăcat în fireturi şi în hainele de gală ale reacţiunii ; Prostul strîns şi congestionat în redingota burgheziei liberale ; Prostul frazelor revoluţionare ; Prostul cafenelelor şi cenaclurilor literare, Prostul de pretutindeni şi din toate timpurile.

Cînd întîlnea în drumul lui Prostia, lăfăindu-se în caleaşca sau scoţînd pe nas, la răspîntii, panglici tricolore, Caragiale simţea în vîrful peniţei lui veninul satirei şi se simţea, solitar şi dezamăgit, contimporanul geniilor de ieri şi de totdeauna, care se izbiseră vecinie, ca şi dînsul, de prostia omenească.

Şi atunci scria.

Scria povestea lui Titircă Inimă-Rea sau a lui Caţavencu, scria visurile lui Farfuride sau durerile Cetăţeanului turmentat, agita sub ochii noştri o lume întreagă de fantoşe cu chip de om, de zdrenţe omeneşti umflate de vorbe late, peste care picura veninul rîsului lui corosiv şi-o lacrimă ridicolă de înduioşare.

Şi toţi proştii ţării româneşti, văzîndu-se în carne şi în oase pe scenele teatrului lui Caragiale rîdeau cu pumnii strînşi şi îşi jurau răzbunare.

Şi s-au răzbunat.

Cînd au fost siguri că rîsul lui Caragiale amuţise pentru totdeauna, cînd au pipăit sicriul masiv de metal şi stejar şi au văzut că e prins bine în cuie de fier, au răsuflat adînc, s-au înţeles dintr-o singură privire' ca într-un congres de surdo-muţi, şi au delegat pe cel mai autorizat dintre dînşii, pe domnul Ioan Procopiu, să vorbească şi să se ridice în numele lor deasupra sicriului lui Caragiale.

Cu copita în aer, domnul Procopiu a vorbit.

Omului care a urît şi-a biciuit fără milă imensa prostie omenească, i-a ţinut discursul funebru aceeaşi prostie imensă, mai puternică şi mai invincibilă decît moartea.

Deasupra cadavrului lui Caragiale, deasupra geniului zdrobit, în sfîrşit, domnul Procopiu a putut să vorbească.

Şi fiecare din vorbele lui răsuna surd în biserica enormă ca lovitura unui picior de măgar în sicriul lui Caragiale.

Facla, **an. III (1912), nr. 48 (1 decembrie)., p. 948**

CHIBIŢUL

Românul se naşte poet.

Adevăratul român se mai naşte bursier, slujbaş şi pensionar.

Iar cînd soarta vitregă nu-i hărăzeşte nici harul muzelor, nici deliciile bugetului, ei bine, să ştiţi atunci că românul simte undeva, în măruntaiele lui tricolore, o chemare intimă, o menire neînvinsă pentru nobila meserie de chibiţ.

Chibiţul e un produs naţional al solului, o plantă admirabilă, crescută ca şi poetul şi ca şi bugetivorul nenumărat, pe băligardl vieţii noastre publice,

In ceasurile lungi de după-amiază, cînd aiurea se munceşte, se gîndeşte şi se creează, chibiţul român moţăie, cu o răbdare îngerească, în atmosfera înnourată, ca de vis, a cafenelelor, îndărătul jucătorilor de profesie. Slab sau gras, scund sau deşirat, încovoiat peste umerii jucătorului, urmăreşte cu ochi somnoroşi, aiuriţi şi pierduţi, rostogolirea zarurilor sau împreunările întâmplătoare ale cărţilor de joc.

Pasiunile clocotesc în dreapta, în stînga, în faţa lui. Averi se fac şi se mistuie într-o clipă. Pîinea unei familii sărace alunecă din gura copiilor flămînzi pe cartea soioasă a unui as de cupă. Iluzii, dragoste, speranţe, visuri, dorinţi imense ca toate bunurile lumii trimfă şi se năruiesc în răsuflarea grăbită a jucătorului, în ochii lui măriţi de groază siu de extaz.

Chibiţul aşteaptă.

In privirile lui şterse, pe faţa lui buhavă şi adormită nu se oglindeşte nimic. Sufletul lui nu arde de focul pasiunilor, inima lui nu se strînge de deznădejde, mintea

lui turbure e vagă, cuminte şi neutră. înfipt pe scaun, imobil, uitat şi inexistent, chibiţul moţăie sub aripa vecinieiei.

Numai seara, cînd scaunele se depărtează cu zgomot şi cînd sub lumina crudă a becurilor feţele cadaverice se agită şi încep să trăiască viaţa mediocră a lumii, chibiţul se trezeşte din letargia lui, întinde mîna şi cerşeşte piesa zilnică de cinci lei, de doi sau de cincizeci de bani. Şi cum e în firea omului să împartă cu dărnicie banul cîştigat uşor, chibiţul pleacă arareori de la cafenea cu mîinile goale.

Probabil că aceasta a fost şi socoteala Chibiţului nostru naţional, Carol I. [...].

Politica externă a regelui trebuie justificată cu orice preţ. Neamul lui Chibiţă nu trebuie să dispară. Vrem război ! Vrem compensaţii ! Şi strigaţi împreună cu mine din fundul rărunchilor : Trăiască Chibiţă I !

Facla, an. IV (1913), nr. 2 (12 ianuarie), p. 22,

Tratativele liberalo-averescane: „Oi fi eu şobolan... dar asta nu-i pisică". Desen apărut în ziarul *Whemarea,* an. III (1920), nr. 290 (15 februarie), p. 1

(Biblioteca ^Academiei)

Politicienii, regele si Facla. Desen apărut în revista *Facla,* an. V (1914), nr. 319'(13 septembrie), p.1

(Biblioteca Academiei)

T
ĭ

Caşcavalul 1920—1921. Partidele istorice au declarat că vor vota bugetul fără discuţie. Desen apărut în ziarul *Chemarea,* **an. III** (1920), nr. 423 (28 iulie), p.1

(Biblioteca Academiei)

Facla

Brătienii. Hienele... Coperta revistei *Facla,* an. II (1911), nr. 49 (10 decembrie)

(Biblioteca Academiei)

Strigoii. Desen apărut în revista *Facla, zn.* V (1914), nr. 107 (25 ianuarie), p. 1

(Biblioteca Academiei)

N. D. Cocea

Facsimil dintr-o scrisoare a lui N. D. Cocea către Vinea (Steaua, an. XVI (1954), nr. , p.

BÂRBU PALTINEANU

Un cap fără expresie. Un cap ca atîtea altele mii şi sute de iţiii care se strecoară prin viaţă, care apar şi dispar pe Calea Victoriei, îndărătul unui ghişeu, pe culoarele unui vagon de drum-de-fier, la 10 mai, la moşi sau în sala paşilor pierduţi. Dacă cineva nu ţi-ar şopti la ureche numele lui, n-ai şti niciodată că bătrînul acesta cu privirea piezişă, cu gulerul soios, cu faţa ştearsă, cu hainele parcă totdeauna murdare pe el este fostul vicepreşedinte al unei Camere conservatoare, domnul Barbu Păltineanu, mîna dreaptă a partidului takist şi mîna stîngă a tuturor partidelor.

Capul domnulţii Păltineanu a fost inventat anume pentru dînsul şi pentru semenii lui. Cu un asemenea cap, politicianul îndrăzneţ, omul veros de afaceri, pungaşul de rînd, se poate strecura printre clienţi şi printre vicisitudinile vieţii fără să dea de bănuit cuiva, fără să trezească atenţia nimănui. Aşa se şi explică de ce domnul Păltineanu a putut să se strecoare prin viaţă, modest, anonim şi insignifiant, cu surîsul pe buze şi cu mîinile în buzunarele altoita.

O singură dată i-a fost cît pe ce să i se înfunde.

Era pe vremea marilor reforme financiare ale domnului Take Ionescu.; Parlamentul hotărîse schimbarea monedelor de aramă du gologani găuriţi.

în urma acestei legi, firma „I. Hauser" din Bucureşti chemase în judecată, înaintea secţiei comerciale a tribunalului din Hamburg (dosarul nr. 562/905) pe reprezentantul casei „Siegfried Pels" din acelaşi oraş, ca să se vadă condamnat la plata unei sume de bani drept provizion pentru că, graţie ostenelilor ei, reuşise să obţină de

la Ministerul de Finanțe român o jumătate din furnitura de nichel și o jumătate din cantitatea de aramă a monedelor scoase din circulație.

în ziua procesului, casa din Hamburg a recunoscut că firma din București îi recomandase o persoană foarte influentă și cu vază în România, pe vicepreședintele Camerei de atunci, pe domnul Barbu Păltineanu, că mulțumită intervențiilor acestuia putuse să capete jumătate din furnitura monedelor de nichel, dar că nu datora nimic casei Hauser, deoarece se înțălesese direct cu domnul Păltineanu. în adevăr, casa pîrîtă prezintă tribunalului conturile de cheltuieli făcute cu obținerea furniturii și aprobarea licitației, conturi în care erau trecuți și 2.000 lei dați onorabilului domn Barbu Păltineanu.

La observația lui Hauser că găsește aceste cheltuieli exagerate, asociații lui Pels obiectară textual :

„Reclamantul Hauser știe doar foarte bine că în România trebuie să dai bacșișuri în dreapta și în stînga. Dacă vicepreședintele Camerei a fost în stare să primească 2.000 de lei, vă închipuiți etc, etc."

Afacerea aceasta, cu mita ei de 2.000 de lei, a făcut pe vremuri mare vîlvă. Adversarii politici ai domnului Păltineanu l-au atacat cu înverșunare. Dar, ca totdeauna, adversarii politici au fost ipocriți sau nedrepți.

Cu siguranță că dintre sutele și miile de gheșefturi ale domnului Păltineanu, ca și dintr-acelea ale semenilor, partizanilor sau adversarilor lui, afacerea monedelor de nichel a fost dintre cele mai mici. De aceea generația actuală a uitat-o așa de repede. De aceea nimeni nu mai pomenește acum de dînsa. Și de aceea, astăzi, cînd onorabilul domn Barbu Păltineanu urcă la tribună fața lui ștearsă ca un gologan scos din circulație și conștiința lui deflorată ca o monedă găurită, nimeni nu-i strigă pungaș în față și nimeni nu-l înhață de guler și nu-l repede în brînci de la tribună.

***Facla,* an. IV (1913), nr. 7 (16 februarie), p. 122.**

JEAN JAURES

Peste lume trec fanfare războinice.

Sîngele vărsat în Balcani, ca dintr-o arenă imensă, a trezit bestia care doarme în sufletul omenesc. Pretutindeni nu se aud decît strigăte de moarte, decît ascuțiș de săbii și zăngăniri de arme. în numele patriei lor, cu glas cumplit de pofte josnice și de entuziasmuri crîncene, vorbește ura.

Popoarele se înarmează.

Austria nu se îndură să demobilizeze [...]. Germania visează un milion de soldați sub arme în timp de pace. Anglia aruncă în pustiul infinit al oceanelor *dreadnought*[1]***-uvi*** gigantice. State microscopice, ca România, aruncă sute de milioane, strînse Dumnezeu știe cum, cu cîte mizerii și din cîte dureri, în prăpastia fără fund a înarmărilor, însăși Franța, republicană și democratică, încearcă să vie la sistemul învechit, reacționar și inutil, al serviciului militar de trei ani.

Dar iată că, în clipa aceasta supremă, cînd un vînt de nebunie părea că trece asupra bătrînei Europe, cînd în larma asurzitoare a tiradelor patriotice glasul dreptei judecăți părea că va fi sugrumat pe tăcutele, cînd civilizația înfloritoare a secolului al XX-lea era amenințată să se prăbușească sub ruinele războiului și cînd nimeni în lume nu îndrăznea să ridice fruntea și să țină piept furtunii, iată că, în numele proletariatului internațional și în numele marilor aspirații ale omenirii civilizate, de la tribuna Parlamentului francez și de acolo pentru lumea întreagă, a răsunat glasul lui Jean Jaures.

[1] ***Dreadnought*** **(engl.) — navă din clasa cuirasatelor, foarte puternic înarmată.**

în toiul frigurilor războinice şi în momentul cînd toate statele se înarmau pentru luptă, Jaures a vorbit pentru pace. în clipa cînd guvernul ţării lui cerea credite enorme pentru puşti şi pentru tunuri, Jaures a izbutit să smulgă Parlamentului 50 de milioane pe an pentru învăţători şi pentru învăţămîntul public. în ziua cînd statele reacţionare îşi cheltuiau ultimele resurse de bani şi de energie ca să sporească contingentul armatelor permanente, Jaures, cu privirile ţintite asupra viitorului, cerea desfiinţarea acestor armate mercenare şi prefacerea ţării într-o singură armată, vastă şi invincibilă, de miliţii naţionale.

Am citit zilele trecute discursul lui. Eram la două mii de kilometri departe de oratorul socialist, dar furat de armonia cuvîntului, purtat de ritmul perioadelor ca pe valurile mării, mi se părea că-1 aud.

îl vedeam urcîndu-se la tribună, aşa cum l-am văzut de-atîtea ori, scurt, gras, cu ceafa puternică de taur, cu fruntea încăpăţînată, făcută să se izbească de toate zidurile prostiei omeneşti, cu braţele masive ridicate în aer ca două măciuci de fier.

începea să vorbească.

Primele cuvinte le rostea rar, încet, tărăgănat, le lungea ca un ropot surd de tobe. Apoi, în linştea de moarte a sălii, peste capetele neclintite, peste piepturile opresate, peste ochii pironiţi spre dînsul, glasul lui creştea, se ridica, umplea sala întreagă, cădea ca grindina, se revărsa ca o apă, se rostogolea cu ropot de cascade, trecea peste valurile mulţimii cînd încet, ca o şoaptă de agonie, cînd vijelios, ca furtunile dezlănţuite.

Atunci, dacă izbucneau aplauze, sau dacă izbucneau huiduieli, dacă sala era ridicată în picioare de entuziasm sau dacă ostilitatea se prepara în tumult, glasul lui Jaures trecea peste toate, suna ca o fanfară, gemea ca o orgă, bubuia ca tunetul şi, într-o avalanşă de idei peste idei, de imagini, de evocări, de miracol oratoric spărgea tumultul şi huiduielile în aclamaţii furtunoase.

„La grande voix de Jaures", cum o numea odinioară Anatole France, domina totul.

Nu prin ea însăşi, nu pentru că vibra deasupra mulţimilor sonoră şi goală ca un clopot de catedrală, dar pentru că într-însa vorbeau o clipă toate durerile, toate speranţele şi toate revoltele omenirii.

Dureri, speranţe şi revolte care nu vor vorbi niciodată în limbuţia zadarnică a oratorilor noştri castraţi de ideal.

***Adevărul,* an. XXVI (1913), nr. 8 430 (2 martie), p. 1.**

SPERANȚE PENTRU VIITOR

Într-o atmosferă caldă, prietenească, zgomotoasă ca tot ce e tineresc şi plin de viaţă, s-a constituit ieri definitiv Asociaţia generală a presei române. Numărul membrilor fondatori, care au luat parte la această şedinţă, a fost şi mai mare încă decît la şedinţa trecută. Numai din capitală au răspuns 160 de ziarişti şi publicişti.

De-acum temeliile sînt puse din punct de vedere legal, asociaţia este constituită.

Opera prezentului o dată săvîrşită, ne rămîne să tăiem drumul larg al operei de mîine. Către acest viitor trebuiesc de-acum îndreptate toate privirile noastre, ca să nu adăogăm o simplă unitate mai mult la atîtea alte societăţi existente numai prin numele lor, ci ca să facem din mănunchiul de scriitori grupaţi în jurul tinerei asociaţii o forţă vie, capabilă să asigure şi buna stare materială a publiciştilor şi prestigiul fără de care ar fi primejduite înseşi libertăţile esenţiale ale democraţiei.

Întîia sarcină a Asociaţiei presei va fi să sărbătorească cu tot fastul necesar pe unul din întemeietorii presei române, pe omul de convingeri, crescut în luptele pentru libertate de acum 50-60 de ani, pe acel Cezar Bolliac al căruia centenar de la naştere a trecut neobservat de nimeni şi aproape uitat de toţi. Şi e întîmplare fericită pentru noi că în vremurile acestea de decadenţă şi de laşitate obştească de cugetare vom putea lega de tînăra noastră asociaţie numele aceluia care, în împrejurări mai grele şi mai vitrege decît cele de astăzi, n-a ştiut ce este nici laşitatea şi nici renunţarea la lupta neînduplecată pentru cucerirea libertăţilor. Cînd partidele şi grupările mediocre de oameni şi de interese sărbătoresc zilnic figurile şterse ale politicianilor de duzină, presa română, scriitorii din toate unghiurile ţării şi de peste graniţă, toţi aceia care au un condei în mînă pentru că au o credinţă în suflet şi în ochi lumina unui ideal, vor sărbători nu pe cutare mare elector din provincie, crescut pe băligarurile vieţii noastre politice, nu pe ministrul atotputernic de ieri, împărţitor de bugete şi decedat în pielea grasă a bugetivorului reacţionar, ci vor sărbători pe marele, pe simplul, pe bunul Cezar Bolliac.

Asociaţia presei va îndeplini apoi a doua ei datorie.

Sînt sute şi sute de ziare, de reviste, de publicaţii periodice care apar în capitală, în provincie şi în ţările locuite de români. Toată această presă e scrisă de o armată întreagă de idealişti iremediabili sau de salahori neobosiţi şi obscuri.

Şi toţi oamenii aceştia, care sînt înhămaţi la aceeaşi muncă, care sînt în slujba aceleiaşi opere, nu se cunosc între dînşii, nu ştiu nimic din păsurile, din nevoile, din revendicările lor.

Un congresj general al presei româneşti i-ar întruni, pentru întîia <j>ară, pe toţi la un loc. Un congres care să nu fărîmiţejze munca în discuţii aride de articole şi de statute, un congres de dezbateri largi şi de visuri mari pentru viitor, un congres care să rezumeze în curs de cîteva zile aspiraţiile adevăratei elite intelectuale a ţării şi în care să vibreze toate credinţele, toate speranţele risipite în sufletele stinghere de pînă acum.

Un asemenea congres ni l-a făgăduit şi ni-l va da tînăra Asociaţie a presei române.

Adevărul, **an. XXVI (1913), nr. 8 433 (5 martie), p. 1.**

LORDUL BANU

Ne civilizăm !

Străvechile datini parlamentare ale aristocraţiei engleze încep să prindă rădăcini adînci în viaţa noastră politică. Partidele istorice păşesc cu toată seriozitatea pe urmele nobililor lorzi britanici. In curînd, pe frontispiciul Parlamentului vom putea agăţa firma reprezentativă : „La englezul român

Ultimul ales al naţiunii, domnul Const. Banu, va avea onoarea să marcheze cu distinsa şi ştearsă d-sale personalitate momentul psihologic al acestei evoluţii. Domnul Banu a fost ales senator al Colegiului al doilea de Slatina. Ales ? E un fel elegant de a vorbi. Căci domnul Banu a fost pur şi simplu numit, ca un comisar oarecare, în slujba de senator. Nici takiştii, nici conservatorii nu i-au opus candidaţi. Nimeni nu s-a gîndit să-i dispute mandatul. Intr-atît drepturile domnului Banu au apărut netăgăduite, incontrolabile, imprescriptibile. Drepturile d-sale ? Desigur că nici capacitatea politică, nici enigmaticele însuşiri de om de stat, nici elasticitatea principiilor şi spinării domnului Banu. Fără umbră de îndoială că nici un alegător din Slatina nu s-a gîndit o singură clipă măcar şi măcar în glumă, în faţa urnei, să răsplătească valoarea personală a fericitului candidat. Atunci ? Ei bine, un singur drept a avut domnul Banu ca să fie ales, ,dar un drept cît toate zilele de mare, un drept enorm, colosal, incontestabil, un drept care face el singur cît zece, cît o sută, cît o mie de drepturi în ţara românească : dreptul de moştenire.

Domnul Banu a moştenit locul de senator la Slatina de la răposatul întru brătienism C. Iliescu. Domnul Banu e încă unul din veselii moştenitori ai partidului. Domnul Banu a ajuns să fie lordul Banu din Parlamentul ţării, după ce a fost pînă acum englezul român al tuturor problemelor, tuturor convingerilor şi tuturor idealurilor.

Pe cînd moartea unui fost ministru sau ministeriabil liberal, ca să i se facă încă un loc domnului Banu ?

***Adevărul* an. XXVI (1913), nr. 8 441 (13 martie), p 1.**

PACE VOUA !

ŞI TOTUŞI OAMENII SE BAT ŞI SE MĂCELĂRESC ASTĂZI CA ŞI ACUM O MIE NOUĂ SUTE ŞI TREISPREZECE ANI

„Apoi, într-acea seară, adică în ziua întîia ***a*** *săpîămînii, cînd uşile erau închise,fiind apostolii adunaţi de frica iudeilor, venit-a Isus şi-a stat în mijlocul lor şi le-a zis : Pace vouă !"*

Pace vouă ! Iată, s-au împlinit o mie nouă sute treisprezece ani de cînd Isus, osîndit şi răstignit pe cruce, a răspuns celor care-l trimiseseră la moarte, şi printr-înşii omenirii de atunci şi de totdeauna : Pace vouă !

Au trecut o mie nouă sute treisprezece ani de atunci, şi strigătul deznădăjduit de pace, aruncat peste zidurile Ierusalimului, a făcut ocolul lumii, a ridicat biserici, a înălţat popoare, a întemeiat o nouă ordine socială pe ruinele vechilor aşezăminte şi al superstiţiilor învechite, dar pacea n-a putut s-o întindă peste sufletele oamenilor.

De o mie nouă sute treisprezece ani, din sutele de mii de altare ale bisericii creştine, au răsunat în fiecare primăvară cuvintele Mîntuitorului : Pace vouă ! Şi pe cărările încîlcite ale vieţii, pe drumurile însîngerate ale istoriei, omenirea cată şi astăzi, ca şi acum douăzeci de veacuri, pacea care s-o smulgă din mizeriile existenţei.

Pace vouă !

Şi îndărătul altarelor, preoţii lui Isus, munciţi de patimi, roşi de invidie, minaţi de vrajbă şi de ură, supţi pînă la măduvă de viermele cărnii, trufaşi, lacomi, mistuiţi, sub strălucirea rece a odăjdiilor de aur, de gînduri de curvie, izgonesc dintre dînşii pe Safirin Episcopul, se vînd cu trup şi suflet puternicilor lumii şi trag cu dinţii din trupul bisericii, ca din trupul unui hoit.

Pace vouă !

Şi în şcoala menită să lumineze inteligenţa confuză a oamenilor, şi în armata chemată să apere patria de încălcările duşmanilor, şi în tribunalele alcătuite ca să se asigure respectul muncii şi vieţii omeneşti, domneşte lupta crîncenă, lupta neîmpăcată, lupta de tot ceasul, de toată clipa, lupta pentru un codru de pîine, pentru o ambiţie deşartă, lupta sălbatecă dintre om şi om, lupta eternă dintre cîine şi cîine.

Pace vouă !

Şi din palatele bogate se revarsă ura asupra celor care îngraşă pămîntul cu sudoarea frunţii lor. Ura surdă, făcută din teamă, din lăcomie, din dorinţa perpetuă de exploatare, ura celui bogat împotriva săracului, ura care nu iartă niciodată şi care se răzbună precum se lasă biciul ţăranului pe spinarea vitei care moare trăgînd la jug. Ura proprietarului şi a arendaşului. Ura antreprenorului de oameni şi a feciorului de bani gata. Ura doamnei din lumea mare, care s-a atins în treacăt, ca de un şarpe, cu blana ei scumpă, de sumanul unui mojic.

Pace vouă !

Şi răzbunarea şi revolta care clocotesc în sufletele noastre. De două mii de ani, adormite în ritmul tărăgănat ca al unei melodii orientale, al promisiunilor de pace, mulţimile au amînat mereu ziua de plată şi răsplată a tuturor suferinţelor, a tuturor nedreptăţilor şi umilirilor trecute. Le-a spus Isus : Pace vouă ! Le-au spus preoţii îmbrăcaţi în prestigiul odăjdiilor scumpe : Pace vouă! Şi pacea n-a venit. Cum vor putea de-acum să-şi mai înăbuşe în inimi mînia şi revolta ? Cum să nu treacă prin aerul uzinelor închise, prin vîntul încărcat de mireasma brazdelor răsturnate, prin toată primăvara asta care e în noi şi în natură, fiorul răzvrătirii ?

Pace vouă !

Dar unde e pacea pe pămînt şi printre oameni ? în numele cui se războiesc şi se ucid popoarele între dînsele, dacă nu în numele unui Dumnezeu de iubire şi de pace ? în numele cui şi-au arogat unii dreptul să s'tăpînească izvoarele de bogăţii şi lanurile îmbelşugate de grîu, dacă nu în numele unui Dumnezeu care a făcut din dreptul sacru de proprietate, din exploatarea omului prin om, din pacea mută a resemnării şi a sclaviei

piatra unghiulară a bisericii lui ? De la cine dețin i^egii privilegiul să huzurească în trîndăvie şi puterea să conrupă, să jefuiască şi să ucidă dacă nu din grația aceluiaşi Dumnezeu de îndurare şi de milostenie ?

O mie nouă sute treisprezece ani se împlinesc astăzi de la cuvîntul Mîntuitorului, şi strigătul lui de pace, căzut pe pămîntul arid al Iudeii şi în inimile împietrite ale oamenilor, a rămas fără să încolțească, asemenea sămînței celei bune căzute pe marginea drumului.

Pace vouă !

Ce ironic vor suna cuvintele acestea arhaice dîseară, cînd în uşile tuturor altarelor creştine preoți scăldați în lumină, în purpură şi-n aur le vor rosti asupra noroadelorîngenuncheate:

Pace vouă !

Ce batjocoritoare, ca un hohot de ris, vor izbucni din catapetezmele catedralelor cuvintele astea pentru care un om a murit pe cruce şi la adăpostul cărora atîția au uneltit, au mîncat, s-au îngrăşat şi au trăit de atunci.

Pace vouă !

Ce sinistru vor cînta cuvintele astea, împerecheate printr-o întîrnplare absurdă, împreunate cum se împreunau odinioară monştrii pădurilor cu nimfele de pe marginea apelor, ce ironic, ce batjocoritor şi ce sinistru vor răsuna în lumea noastră de ură, de răzbunare, de invidie, de răutate, de luptă unii împotriva altora şi toți împotriva tuturor.

Pace vouă !

Nu, nu mai credeam astăzi în cuvîntul tău, Christoase. L-ai spus acum o mie nouă sute treisprezece ani, şi l-ai spus în zadar.

Nici pacea, nici iubirea n-au înflorit printre oameni.

Şi totuşi, surîsul nostru, dezamăgit şi sceptic, rîe-a încremenit pe buze.

Ai spus : Pace vouă !

Ceva nebănuit ne-a tresărit în suflete. E noapte de primăvară şi cerul e una de stele. Prin aer trec miresmele copacilor în floare. E atîta linişte, e atîta frumuseţe, simți că ar fi aşa de bine să trăieşti şi să iubeşti în natura asta darnică şi largă, atîtea speranțe bat în inimi, atîtea

visuri dorm în casele umile, unde se toarce firul lumii socialiste de ijiîine, încît, uitînd tristeţile lumii de astăzi, uitînd celje douăzeci de veacuri de ură, de duşmănie, de jaf şi| de măcel, sufletele noastre se înalță şi parcă se resfira în aerul primăverii, cîntînd peste i-ume o dată cu toatțe clopotele de aramă ale bisericilor tale :

Pace vouă !

***Adevărul, sm,* XXVI (1913), nr. 8 472 (14 aprilie), p. 1.**

VIȚELUL DE AUR

1

Un bubuit lung de tun trecu, în tremur deasupra capitalei. Ferestrele îngreuiate de vitraiuri se zgîlțîiră ușor și-o rază pierdută, de zi, pătrunse în iatacul regal.

Regele deschise brusc ochii, îi holbă cu spaimă în întuneric, apoi cum un nou bubuit de tun se rostogoli în aer și se sparse zîngănind de ferestrele cu vitraiuri, regele închise liniștit ochii și zîmbi ca în vis.

Era 10 mai.

Se speriase degeaba.

Silindu-se să-și adune gîndurile încetate încă de somnul nopții, căscă de cîteva ori, se învîrti în așternut și, cu un zîmbet indescifrabil, încremenit în brăzdaturile feței, evocă ziua aceea de serbare oficială, cu pompa, cu defilările, cu alaiurile, cu focurile ei de artificii și cu lampioanele ei venețiane atîrnate de steaguri tricolore.

își reaminti cu plăcere serbările trecute, viața lui nesfîrșit de lungă, greutățile de la început, izbînzile tot mai numeroase din anii din urmă și, încheind în minte bilanțul vremii, recunoscu cu mulțumire că fusese abil și înțelept.

Nu ceruse vieții decît ceea ce poate da, și oamenilor decît ceea ce pot lăsa, fără să mîrîiască prea mult. Răbdarea lui învinsese totul și tenacitatea lui plecase toate frunțile la pămînt.

Cu ochii închiși evocă lupte înverșunate, frămîntări •cumplite, o frescă imensă de pofte și de ambiții rostogolindu-se, strîngîndu-se de gît, mușeîndu-se cu dinții, ia picioarele tronului. Pe toate le subjugase și le potolise. El singur ieșise învingător din toate încurcăturile. Tunurile bubuiau pentru a patruzeci și șaptea oară în dimineața zilei de 10 mai. Și el era stăpînul.

O rază de soare, ca un fir de aur, străbătu în lung iatacul și se împleti între degetele lui.

Și-atunci, în sufletul regelui se ridică un imn de recunoștință, un cîntec imens de slavă pentru puterea infinită a aurului. Aurul îi modelase înțelepciunea, aurul îi netezise căile politice, aurul îi dăduse și-i asigurase victoria. Prin aur dobîndise totul : slugi, lachei, politiciani, miniștri, suflete, caractere, suflete și iarăși suflete de vînzare. Nimic nu-i rezistase. Nimic nu se împotrivise aurului. Puterea lui era puterea eternă a vițelului de aur.

Și cum tunurile victorioase bubuiau și rostogoleau bubuitul lor peste valurile de coperișuri ale capitalei, regele se ridică din așternut cu fruntea iluminată, cu ochii măriți de extaz, cu mîinile înfășurate într-o rază de soare ca în mătănii de aur, și pentru întîia oară, de multă vreme,, cu glasul sugrumat de emoțiune, își făcu din toată inima rugăciunea de dimineață :

„Vițelul nostru care ești în ceruri, sfințească-se numele tău, vie împărăția ta, facă-se voia ta, precum în cer așa și pe pămînt. Banul nostru cel de toate zilele dă-ni-1 nouă astăzi și ne iartă nouă datoriile noastre, precum și noi iertăm sfetnicilor noștri, și nu ne duce pe noi în nevoie și ne izbăvește de cei de la *Facla.* Amin !

Facla, an. IV (1913), nr. 19 (11 mai), p. 369.

SEMNELE VREMII

Faptul că într-o țară cu pretenții de civilizație, că într-un oraş cu moravuri libere şi tolerante ca Bucureştiul nostru s-au putut găsi într-o bună dimineață cîțiva inşi, o minoritate infimă de zurbagii care, în numele nu ştiu cărei demnități naționale ofensate, să ceară şi să obțină interzicerea unei piese româneşti pe prima noastră scenă, este, orice s-ar spune, un semn al vremii. într-o epocă de linişte rodnică şi democratică, fără îndoială că nimeni, nici cel din urmă copil de pe băncile universității, n-ar fi îndrăznit să ridice degetul, cum îl ridică de cîte ori se cer afară, ca să ceară o măsură pe atît de copilărească pe cît e de stupidă, împotriva unei opere de artă adevărată.

Dar trăim, dacă nu într-o epocă fățişă de reacțiune, în cel mai bun caz într-o epocă de laşitate şi de incultură dureroasă. Generația tînăra, crescută în verbul sonor şi gol al frazeologiei iorgaiste, a rămas străină tuturor emoțiilor profunde pe care, în țările Apusului, le trezesc artele frumoase şi năzuințele largi ale omenirii contemporane, în opera lui Ronetti-Roman ea nu poate să vadă decît un atentat la abecedarul bucherului naționalist ; *tot aşa cum în atentatele, reale acelea, ale castei militare împotriva dreptului de gîndire şi a libertății cuvîntului, ea n-a fost în stare să vadă nici primejdia iminentă şi nici să găsească într-însa resortul tainic de revoltă care ridică masele unui popor împotriva castelor de aventură şi de întuneric.

E un semn al vremii aceasta, şi un semn trist.

Dar dacă vi-l mărturisim cu sinceritate, am fi nedrepți să privim numai partea neagră a lucrurilor şi să nu vedem prin ceața tulbure a sufletelor generației de astăzi o geană de lumină care abia străbate, dar care nu atîrnă decît de noi ca să învingă. Manifestația unanimă a conştiinței publice, inadmisibilă acum zece ani, e azi un fapt împlinit şi un semn al vremii. Curajul cîtorva studenți care au semnat articolele lor de protestare şi nu s-au mai ascuns, ca de obicei, sub masca anonimatului fricos, e iarăşi un alt semn îmbucurător. Scrisoarea domnului Morțun, frumoasă, caldă şi demnă, aderările ce ne sosesc de pretutindeni, bustul lui Ronetti-Roman, care se va ridica în incinta Teatrului Național, ca o biciuire perpetuă a spiritului de patimă şi de obscurantism, sînt tot atîtea semne că o prefacere timidă încă, dar reală, se anunță şi că epoca prea lungă a urei, a prostiei şi a domnului Iorga îşi trage sufletul în agonia agitată a ultimilor copii din centre.

Mîine, semnele acestea răzlețe vor fi în inimele tuturor. Mîine, o conştiință mai luminată şi mai sigură a drepturilor noastre cetățeneşti îşi va face drum prin rîndurile rărite ale! momîilor reacționare şi, cum astăzi am învins pe adversarii lui *Manasse* şi ne vom da întîlnire mii de oameni ca să aplaudăm opera lui Ronetti-Roman pe scenă Teatrului Național, mîine vom fi un întreg popor ca să sugrumăm în faşă dictatura militară şi să scoatem din temnițele răzbunării cazone pe toți aceia care au vorbit cinstit şi drept.

***Facla,* an. IV (1913), nr. 12 (16 octombrie), p. 1.**

CONGRESUL ŞOBOLANILOR

Un foşnet uşor de frunze moarte. Un ţîrîit ca de greieri. Un ronţăit imperceptibil. Şi pe tăcutele, strecurîndu-se pe lîngă ziduri, unul după altul, ca într-o procesiune funebră, şobolanii partidului s-au strîns din toată ţara, au ieşit din pivniţe, din subterane, din toate gurile de canaluri ale aşezămintelor politice şi s-au adunat în congres. Toţi dolofani, toţi graşi şi plini de voie bună, parcă ar fi portofoliuri de piele neagră umflate de bancnote.

Vor pune la cale ţara şi vor vorbi de năzuinţele democraţiei şi de nevoile ţărănimii. Strînşi în jurul cotoiului călugărit, care va face oficiu de şef, vor sta pe scaunele de la Liedertafel, smeriţi, ca în strane. Cu cozile între picioare, cu ochii în bagdadie, vor avea aerul că aşteaptă venirea unui nou Mesia pe pămînt.

Şi Mesia va veni.

Un miros vag, vestitor de miracole, se va coborî din tavan şi va trece aţîţător, ca fumul de bucate, pe- sub nările palpitînd de senzaţii subtile. Ochii vor sfredeli tribuna oratorilor. Urechile se vor ciuli atente ca la un singur semn. Vîrful mustăţilor va tremura în aer. Minunea se va fi săvîrşit.

Cu glas piţigăiat de ţîrcovnic, domnul Ionel Brătianu, frîngînd asupra mulţimii caşcavalul cel de taină, va anunţa împlinirea legii.

Toţi marii proprietari vor fi expropiaţi.

Toţi cei care sînt datori vînduţi la credite, la bănci şi la cămătari, toţi cei care mai au o fărîmă de pămînt grevată de datorii, vor vinde cu preţ bun pămîntul lor, spre obştească fericire a neamului, Casei rurale. Nimeni nu va fi năpăstuit. Nimeni nu va fi uitat. Fireşte, dintre ai noştri. Iar cei care neavînd măcar un latifundiu cît de mititel, au fost nevoiţi, o viaţă întreagă, să roadă în pivniţele Băncii Naţionale din averea altora, vor primi şi ei partea lor de plată şi răsplată a credinţei întru Ionel, în acţiuni de ale Casei rurale.

A zis şeful, şi o tăcere mormîntală, de emoţie divină, a domnit o clipă peste şobolăneasca adunare. Apoi, un ropot surd, ca de aplauze. Şi toate gurile deschise, sub firele mustăţilor agitate, au prins să mestice grăbit şi să ronţăiască.

***Facla,* an. IV (1913), nr. 17 (21 octombrie), p. 1.**

DUPĂ CONGRES

Bietele mele visuri !

îmi mărturisesc păcatul. N-am trecut încă de vîrsta speranţelor nelimitate şi-a entuziasmurilor bune pentru alte vremuri şi alte ţări. Nu pot să fiu sceptic, cu toate experienţele trecutului, şi, în ciuda realităţii, mă încăpăţînez să cred în bunătatea sufletului omenesc.

Aşa, alaltăieri credeam, îmi dam ghes să cred, închideam ochii ca să pot crede mai bine în democratismul liberal. Nu în vederile largi ale domnului Brătianu, desigur. De asta m-a ferit Dumnezeu şi cunoaşterea aproximativă a omului. Dar în partidul propriu-zis, în forţele latente şi misterioase ale aspiraţiilor care constituiesc un partid şi pe care mi le închipuiam destul de puternice, ca să izbucnească în plin congres, sub nasul uluit al domnului Brătianu. îmi spuneam : la urma urmei, într-o organizaţie politică formidabilă ca aceea a partidului liberal trebuie să existe cîteva entrgii sătule de inacţiune, cîteva suflete şi cîţiva oameni. Mi se părea cu neputinţă ca aceştia, oricît de puţini ar fi fost ei, să înghită în tăcere, cu noduri şi fără să clipească din ochi, hapul colegiului unic. îmi spuneam că ar fi fost o monstruozitate să arunc insulta scepticismului meu în faţa unor oameni idealişti care, cine ştie, poate că aveau tocmai gîndul ascuns să ridice în congres steagul votului universal, li căutam cu ochii. Ii număram pe degete. Şi descopeream, ici şi colo, cîteva nume cunoscute : un bătrîn generos, plecat odinioară din rîndurile socialiştilor ca să grăbească, cu un ceas mai curînd, reforma electorală, un socialist impenitent care şi astăzi mănîncă şi bea la banchetele partidului cu ochii ridicaţi spre efigia mintală a lui Kaii Marx, un paşoptist iremediabil pentru care frazeologia umanitară şi sufragiul universal sînt literă de evanghelie, un poporanist de la Iaşi, atîţia şi atîţia încă, înşiraţi de la capul vesel de faun al lui conu Vasilache Morţun şi pînă la barba tăiată, cu o disciplină ministerială, a domnului Stere. Ii vedeam pe toţi aceştia într-o viziune largă de frescă revoluţionară, pornind în pas de atac să cucerească votul universal.

Bietele mele visuri şi sărman sufragiu universal !

Aţi căzut cu toatele într-o atmosferă îngheţată de congresişti rînduiţi pe căprarii şi în paharul cu -apă rece, din care domnul Brătianu sorbea entuziasmul d-sale hivernal. Nici un gest, nici un cuvînt de îndrăzneală şi de idealism. Suflete moarte, într-un congres mort şi sterp. O disciplină greoaie de oameni sătui, abia sculaţi de la masă şi care nu mai au nimic de spus şi nimic de cerut. Şi, ca' o supremă ironie, ca o tiflă ştrengărească aruncată visătorilor de altădată, alături de domnul Morţun, care continua să rîdă, alături de domnul Radovici, care-şi purta victorios pîntecele proeminent umflat de toate steagurile roşii şi idealurile înghiţite, alături de copiii neastîmpafaţi ai tinerimii generoase, domnul Romanescu de la Craiova, avînd pe vîrful buzelor, ca un surîs şi ca o bezea, două cuvinte pentru votul universal.

Dar ţsst !... să nu rîdeţi prea tare.

Aţi putea să treziţi congresul liberal din somnul lui dulce şi aşa de democratic. Dacă vreţi să vă porniţi pe hohote de rîs, dacă vreţi ca visul vostru să se ridice, să se dezlănţuie ca o furtună, să măture mucegaiul congreselor brătieniste din calea voastră, lăsaţi-le să doarmă în pace şi veniţi alături de noi, să strigăm prin miile de guri ale presei şi ale sălilor de întruniri, să ne coborîm în pieţele publice şi de acolo să începem lupta, să cerem şi să obţinem, nu prin ei, ci „prin noi înşine*', votul universal.

***Facla*, an. IV (1913), nr. 18 (22 octombrie),p.l.**

ÎNSFlRŞir !

Colaborarea pîrîie. Nemulţumirile, intrigile, cancanurile, sfîşierile din culise, înăbuşite pînă acum, cu chiu, cu vai, au ieşit la suprafaţă, au trecut în coloanele ziarelor, au răbufnit cînd farmecul puterii era mai dulce, cînd iarna se apropie, [...] cînd domnul Take Ionescu se pregătea să culeagă roadele cuvîntărilor şi bacşişurilor semănate pe toate coastele mărilor, de la Londra pînă la Atena.

Colaborarea e pe dric. Domnul Maiorescu, proclamat şef al partidului conservator, îi va cînta vecinica pomenire, şi domnul Ionescu va face o nouă tumbă de saltimbanc politic, nu de pe o bancă ministerială pe alta, ci vai, de la guvern în opoziţie.

Aventura takistă se va sfîrşi astfel cum trebuia să înceapă, respinsă de toţi cu piciorul şi silită să tîrască viaţa tuturor făpturilor ambigui, a hermafrodiţilor, care nu sînt nici bărbaţi, nici femei, nici conservatori, *hici democraţi, nici cinstiţi, nici pungaşi, ci pur şi simplu takişti.

Să strigăm în gura mare că întîmplarea ne bucură ? E inutil. Afară de clientela specifică domnului Ionescu, cu siguranţă că nu se va găsi nimeni în ţara asta care să verse o singură lacrimă de regret pe ruinele colaborării. Vor plînge lefurile şi misitiile, agenţii domnului Ionescu, se vor văita prefecţii, primarii şi epavele Nilului bugetar, dar democraţii adevăraţi, dar în lipsa lor măcar oamenii cinstiţi vor răsufla uşuraţi, ca şi cum li s-ar fi luat o piatră de moară de pe piept. Un an de semiguvernare takistă ne va fi fost tuturora de ajuns şi peste cap. Chiar în ţara noastră, cu moravurile noastre, cu partidele noastre

politice, s-ar găsi cu greu un exemplu de guvernare mai incoloră şi mai decăzută. Partidul liberal avea cel puţin la guvern curajul fărădelegilor şi afacerilor lui.

Simţeam cu toţii că aveam un duşman implacabil în Brătieni, şi lupta împotriva lor nu era lipsită de oarecare măreţie şi de urmările fireşti ale tuturor mişcărilor de revoltă. Guvernarea takistă n-a avut nici măcar acest curaj. N-a avut nici un curaj. Un an întreg ne-a guvernat laşitatea. Laşitatea sub toate formele şi cu toate consecinţele ei. Laşitatea politicianului care primise puterea din mila liberalilor şi care se gudura slugarnic pe lîngă noii lui colegi de minister. Laşitatea omului cu pretenţii de om politic, care pîndea ieşirile lui Danew în culoarele hotelurilor de la Londra şi îşi lua victorios revanşa în mahalalele Caracalului. Laşitatea misitului care primeşte bucuros palme, ghionti şi injurii, numai să-şi poată face în tihnă treburile şi afacerile mărunte.

Un an de guvernare takistă a trecut peste noi, lăsîndu-ne în suflete ceea ce lasă melcii cînd se tîrăsc printre ierburi : puţine bale amestecate cu noroi. împotriva domnului Take Ionescu n-avem nici măcar suprema mîngîiere a revoltei. Omul acesta emasculat de credinţi şi de idealuri parcă a avut o singură arnbiţie, afară de aceea a şefiei, să-i vadă pe toţi emasculaţi şi sterili ca şi dînsul. Să nu se gîndească nimeni la nimic. Să sece toate izvoarele avînturilor şi ale entuziasmurilor. Să se stingă în suflete flacăra umilă a credinţei în ceva. Toate problemele mari, care dau viaţă şi raţiune de a fi unui popor, să fie înlăturate şi înăbuşite. O singură preocupare să aibă ţara. O singură grijă să întunece toate frunţile. O singură întrebare să fie pe toate buzele : cît a furat domnul Xenopol ? Ce misitii noi a mai făcut domnul Bădărău ? De ce nu vine mai curînd ministru domnul Păltineanu, ca să se răsfrîngă încaltea, în apele turburi ale Nilului bugetar, piramida complectă a băiigarului takist ?

Dar nimeni nu va răspunde de acum înainte la toate întrebările astea. Ţara va rămîne mirată, cu degetul în

gura căscată pînă la urechi. Colaborarea e pe dric. Căci pe fundul pantalonilor domnului Ionescu se desemnează, de pe acum, imprecis, ca o auroră, conturul piciorului domnului Maiorescu.

***Facla*, an. IV (1913), nr. 40 (13 noiembrie), p. 1.**

MESAGIUL

O zi posomorită, rece, umedă de ninsoare amestecată cu ploaie. Calea Victoriei e plină de subcomisari îmbrăcați în mare ținută, de politiciani care se îndreaptă spre Dealul Mitropoliei și de noroi. Steagurile tricolore atîrnă lamentabile de balcoane, și echipajul regelui trece zadarnic încet printre trecătorii zgribuliți, care nu-și mai dau osteneala să-și scoată pălăriile.

In ograda Mitropoliei se îndeasă un cîrnaț lung de trăsuri și automobile, printre care circulă vardiști, cîțiva mahalagii și vreo zece copii de școală. în aer nu e sărbătoare și pe plastroanele rigide ale fracurilor strălucesc cu luciri înghețate cordoanele, decorațiile și tinichelele oligarhiei cosmopolite. Singura notă veselă o aduc doamnele, care se așează în loji și binoclează ca la teatru : cîteva sînt în adevăr bine îmbrăcate și elegante. Blana de vulpe, la modă în iarna asta, se încovoaie molatec pe umerii înclinați peste balustrade. Un foșnet prelung de mătase străbate culoarele și o gamă întreagă de parfumuri perpetuează pînă la mijlocul lui noiembrie reminiscenți dulci de primăvară. Aleșii națiunii și în special venerabilii maturului corp își frîng gîtul uitîndu-se în tribune. Surprind în treacăt semne discrete, saluturi amicale, surîsuri pline de făgăduieli și de înțeles. Pe nesimțite, loja diplomaților se umple de fireturi, de tricornuri, de penajii, de trese mai groase ca odgoanele corăbiilor. E o adevărată menagerie. Parcă sîntem în plin carnaval. Toate vechiturile din remiza teatrului au ieșit întru întîmpinarea lui vodă.

în incintă, o forfoteală de fracuri negre și de chelii strălucitoare. Augurii se recunosc, își strîng mîinile, se

complimentează şi gesticulează elegant ca să atragă privirile doamnelor din loji. Popa Iapă stă ţeapăn într-un jilţ. Toţoi se agită aferat de colo-colo, domnul Pascal Toncescu e în vervă lîngă tribuna rezervată regelui, generalul Berlescu, şeful jandarmeriei, apare în cadrul unei uşi, domnul Iorga plimbă printre colegi o siluetă strîmbă şi stingheră, domnul Brătianu întinde uneori, languros, o mînă moale şi distrată, domnul Ciorăneanu, secretarul takismului, păşeşte cocoşeşte, cu pieptul cuirasat de decoraţii, pe cînd domnul Fermo îi trimete o bezea din tribuna presei. Bezelele curg de altfel ca ploaia de afară, din toate părţile. E ziua bezelelor şi specialitatea casei.

Dar tăcere. Ca[na]turile unei uşi se abat solemn în lături şi, în zornăit de pinteni, în zdrîngănit de săbii, pătrund în incintă şi ocupă banca ministerială vreo patruzeci de ofiţeri superiori. In fruntea lor răsfrînge lumini chelia oribilă a generalului Socec. Şi în dreapta şi în stînga lui se aşează smirnă, pe patru rînduri, toţi rnoştecii gîrbovi ai scumpei mele armate. Sînt uniformele aduse la paradă ca să dea un fast mai mare sărbătoririi oligarhiei.

Aproape în acelaşi timp, în partea opusă, o mişcare neobicinuită se produce în tribuna doamnelor, soţii de miniştri. Egretele se înclină pînă la pămînt, mătăsurile foşnesc ca bătute de furtună, printre ele se strecoară cele trei principese. Principesa Măria e la doi paşi de mine. Mă pot uita bine la dînsa. Vai, cum a îmbătrînit ! Cînd regele se va resemna să-i cedeze locul, vom avea pe tron o regină stafidită şi uscată ca o smochină. Toate sulimanurile din lume nu vor răscumpăra anii lungi pe care regele s-a încăpăţînat să-i trăiască.

Dar vorbesc de lup, şi lupul la uşă.

Un lacheu înaintează pînă la mijlocul scenei, se curmă în două şi anunţă :

— Maiestatea-sa regele !

Slugile din staluri, din loji şi din galerie se scoală în picioare, un ropot^de aplauze seci întîmpină pe suveran, şi regele păşeşte sacadat, cu mişcări ţepene de automat întors între culise. Salută puţin şi începe :

— Tomnilor teputaţi, tomnilor senatori.

Ah, ce scîrţîială ! Sărmana limbă strămoşească, parcă ar fi stropşită de un gramofon cumpărat în rate ! Nici un cuvînt nu e spus ca lumea, nici un accent nu, cade unde trebuie. Neamţul acesta a trăit o jumătate de veac printre noi, un veac de om, şi ne chinuieşte şi astăzi limba, mai rău decît pe ţăranii domeniilor lui. Dacă un jidan din Tîrgul-Cucului ar vorbi româneşte ca dînsul, toate fulgerele oratoriei naţionaliste ar fi prea mici faţă de-o asemenea crimă. Dar pentru că vorbeşte un neamţ, pentru că dulcea limbă românească scîrţîie ca o osie neunsă de-a lungul a patru pagini mari de mesaj regal, patrioţii aleşi ai naţiunii bat din palme, se entuziasmează lucru mare şi se frîng din mijloc pînă ce în larga incintă a Camerei, sub privirea triumfătoare a regelui, toate capetele şi toate popourile se înşiră la acelaşi nivel.

***Facla*, an. IV (1913), nr. 43 (16 noiembrie), p 1.**

ISER

Sîmbătă, 30 noiembrie, se deschide expoziţia lui Iser.

Pentru noi, prietenii lui, această expoziţie nu e numai izbînda unuia dintre ai noştri, dar şi o izbînda, în veacul ăsta de proză şi de afaceri politice, a unui artist adevărat.

Pentru cei mulţi arta lui Iser constă în desenurile risipite, în caricaturile popularizate de ziarele şi publicaţiile politice, literare. Arta lui Iser, însă, nu trebuie privită aşa de superficial. Chiar ceea ce se numeşte caricatură, exagerare a tipului, şarjă, deformare a realităţii ***nu*** îmbracă, sub creionul lui Iser, haina vulgarităţii. E adevărat că şi Iser şarjează — dar şarja lui e subtilă şi .mai mult interioară. E atîta deosebire între ceea ce înţelege un Murnu, bunăoară, şi un Iser prin caricatură, cîtă deosebire e între gluma vulgară a unui mahalagiu, care te bate peste pîntece şi rîde el, cel dintîi, de ceea ce *spune şi spiritul fin, împerecherea cea subtilă de vorbe şi de înţelesuri, care pică din gura unui conviv manierat -•şi distins.

S-a spus că Iser prinde repede ceea ce e caracteristic în figura unui personagiu, şi că desenurile lui degajă •un suflu de viaţă caracteristic modelului şi nota fundamentală a sufletului.

Da, e adevărat.

Dar Iser nu e meschin în şarjă, el nu prinde şi nu se agaţă de defectele şi de monstruozităţile „fatal legate de o mînă de pămînt".

Ca toţi artiştii depăşitori — care rămîn, cu toată aprobarea celor din jurul lui, închişi într-un ideal superior de artă şi de înţelegere omenească — Iser priveşte pe oameni cu un fel de superioară maliţie şi îi descrie cu acest surîs dezamăgit, cu care ne privesc, probabil, din» Olimpul lor, zeii.

Şi nu e numai atît, căci Iser nu a zugrăvit numai oameni politici, actori, fantoşe şi cabotini, Iser e, în primul rînd, desenatorul, pictorul înamorat de elocvenţa liniei, şi de miragiul culorilor.

In tablourile lui de „interior", cu atmosfera lor discretă, în pînzele sau cartoanele lui, în care, din blocul alb al fondului amorf liniile sigure şi totuşi diafane detaşează trupuri feline întinse, încovoiate de pasiune sau? de căldura căminului, veţi da de o altă faţă a talentului lui Iser.

Toţi aceia care sînteţi sătui de cancanurile politice *şi* artistice şi de toate blufurile celebrităţilor, duceţi-vă la expoziţia lui Iser şi sorbiţi adînc aerul curat de arta care pluteşte în jurul operelor lui.

Veţi trăi cîteva ceasuri rare de poezie şi de superioară înţelegere a lucrurilor pămînteşti şi veţi fi răzbunaţi de- înjositoarea minciună a vieţii noastre de toate zilele ***î***

Facla, **an. IV (1913), nr. 52 (25 noiembrie), p. 1.**

JERTFELE CAUZEI

Am stat de vorbă cu un prieten, sau, mai precis, cu un bun tovarăş de afaceri al domnului Dissescu. Cu conu Costică, personal, n-am mai vorbit de multă vreme, exact, din ziua cînd i-a apărut portretul în *Facla,* însoţit de o sumară notiţă biografică. Aşa că, neputîndu-mă inspira direct de la sursă, sînt nevoit să mă mulţumesc cu ştirile vagi şi tulburi care îmi vin, asupra gîndurilor şi faptelor domnului Dissescu, printr-o a treia persoană. Nu e mult desigur şi nu e tot ce poate fi mai ideal în materie de documentare omenească, dar, orişicum, tot e mai bine decît nimic.

M-am întîlnit prin urmare cu tovarăşul conului Costică, şi cum m-a văzut în stradă a venit glonţ la mine, m-a luat de braţ, m-a tîrît pe cîteva uliţe dosnice şi mi-a vorbit indignat :

— De data asta n-aveţi dreptate. Iartă-mi francheţa, dar n-aveţi nici un pic de dreptate. Sînteţi victimele unei mistificări oribile. Loviţi într-un nevinovat. E urît şi trist ceea ce faceţi. Cu oricine altul n-aş fi vorbit deschis cum îţi vorbesc d-tale ; dar te ştiu om drept, şi oricîtă pornire ai avea împotriva noastră, nu pot să-mi închipuiesc că te faci cu ştiinţă ecoul unor învinuiri nedrepte şi infame.

Am mulţumit interlocutorului meu pentru părerea bună pe care o avea despre mine şi l-am întrebat cu aerul cel mai inocent din lume :

— Dar explică-te, pentru Dumnezeu ! De cine vrei să vorbeşti ? Cine e victima asta misterioasă şi nevinovată ? Cu ce-a greşit *Facla* în ochii d-tale ?

— Aţi atacat pe Dissescu.

— A ! pe conu Costică.

— Da, pe conu Costică. Şi îţi vorbesc fără indignare prefăcută. E o crimă ceea ce faceţi. De data asta n-aveţi dreptate. Dissescu e nevinovat. Ştii că niciodată nu m-am pretat la ridicolul să susţin că Dissescu, ca oricare alt om politic de la noi, e uşă de biserică. îl cunosc prea bine ca să mai am iluzii asupra lui. îl ştiu ca şi d-ta, lacom. de bani, egoist, rău, făţarnic, preacurvar şi cu femeile şi cu credinţele politice. Vezi că nu-l apăr. Dar de data asta e nevinovat. A furat nu o dată, dar de o mie de ori. din avutul particularilor şi din averea publică. Ştiu. Aţi avut toată dreptatea să-l atacaţi. Aţi fi avut dreptate să-l loviţi şi pentru alte o sută şi o mie de afaceri pe care nu le cunoaşteţi. Dar de data asta, eu, care-i cunosc viaţa, care ştiu zi cu zi de unde fură şi cum fură, care nu-mi ascund nici una din slăbiciunile profitabile şi din distracţiile rentabile ale lui conu Costică, eu vă asigur pe cuvîntul meu de cinste nu numai că n-a furat un ban din cei treizeci de mii daţi de asociaţia cinematografiştilor, dar că nici n-a ştiut nimic de afacerea domnilor Magheru şi Costică Stoianovici. Aceştia au luat toate paralele, dacă le-au luat. Singur Take Ionescu ştia despre ce era vorba. El a redus în consiliu taxa de 10 bani pe metru la 5 bani. Unul din oamenii lui de afaceri v-ar putea da amănunte mai savuroase în această privinţă. Dissescu habar n-a avut de operaţia pusă la cale la spatele lui. Nu zic că dacă ar fi ştiut... Dar n-a ştiut.. Şi nu e drept să fie acuzat pentru o crimă pe care n-a săvîrşit-o. Dacă eşti în adevăr om drept, ar trebui să pui capăt campaniei acesteia.

Astfel mi-a vorbit prietenul domnului Dissescu, şi mărturisesc că admirabila căldură cu care vorbea, unită cu o cunoaştere perfectă a clientului său întîmplător, mi-au clătinat puţin convingerile. Cine ştie, poate că tocmai de data asta domnul Dissescu e nevinovat. Poate că n-a luat un ban din zecile de mii de lei ale cinematografiştilor. Poate chiar că nici nu s-a gîndit că la mijloc e vorba de o afacere ca atîtea altele care se strecoară zilnic în cabinetele miniştrilor noştri. în cazul

acesta a pățit și conu Costică ceea ce a pățit acum cîteva luni și domnul Bădărău în afacerea Berman Juster. S-a fript pe gratis, scoțînd pentru alții castanele din foc.

Și să fim drepți. Să nu credem că lucrul e cu neputință. Oricît de umoristic vi s-ar părea domnul Dissescu în postura aceasta nouă pentru d-sa, de victimă politică, de jertfă adusă pe altarul moralității publice, în realitatea brutală a faptelor întîmplarea e foarte posibilă. Și conu Alecu Bădărău a fost prins furînd traverse tocmai în ziua rară cînd nu fura pentru dînsul, ci pentru alții. Și conu Costică e prins în flagrant delict de legiferare interesată, taman în clipa cînd, printr-o întîmplare miraculoasă, avea mîinile băgate în propriile d-sale buzunare.

în ipoteza aceasta, firește, întîia noastră datorie de ziariști cinstiți e să ne recunoaștem cu umilință greșeala și să proclamăm cu smerenie adevărul adevărat :

— Coane Costică, poate că de data asta n-ai furat. Iar dacă învinuirile noastre de bună-credință ți-au amărît cumva sufletul, nu fi mîhnit din cale-afară, ci toarnă peste dînsul balsamul binefăcător al credinței că ești și d-ta o dată o victimă a celor douăsprezece luni de guvernare gheșeftărească, că ești, alături de conu Alecu Bădărău, a doua jertfă adusă pe altarul cauzei takiste.

Cînd odinioară corăbiile piraților erau surprinse de furtună, unul din pirați era tras la sorți și aruncat în mare ca să potolească valurile înfuriate.

Coane Costică, spune-ți că ești unul din pirații corăbiei acesteia și că ai ieșit la sorți

Facia*, an. IV (1913), nr. 67 (10 decembrie), p. *h

PRINȚUL...

Să vi-l prezint...

îngîmfat ca un păun care-și resfiră coada și țanțoș ca un curcan, care se rotește într-o ogradă plină de găini.

De cîte ori îl văd plimbîndu-se cu mîinile la spate, aruncînd priviri de sus prin ochelarii agățați de nasul care amintește originea-i strămoșească, văd grandomania în toată splendoarea ei.

Fără să fi stat o clipă de vorbă cu el, știi că în capu-i găunos nu plămădește nici o idee, nu se frămîntă nici o problemă, decît numai una singură : *„El este prinț"*.

Această singură idee îi umple tot haosul capului, îl face să-și umfle penele, să ia proporții colosale în propriii lui ochi. Ceilalți ? Sînt nimic pe lîngă el. Pentru el nu există nimeni pe lume, afară de cei doi-trei care mai poartă resturile unui blazon zdrențuit.

Durerile celor șapte milioane de țărani, care muncesc de cînd începe să se zărească pe cer cea dintîi rază de lumină și pînă cînd stelele se împrăștie pe boltă, storcind din pămînt aurul cu care el și cei de același fel își poleiesc coroanele de carton și-și cîrpesc blazoanele tocite, îl lasă rece.

Vine cineva cu reforme pentru țărani ? Nu trebuiesc. De ce ? Răspunsul îți dezvăluie îndată mentalitatea lui îngustă : „Nu trebuiesc pentru că el este prinț".

Și „fiindcă el este prinț", își închipuie că întreaga lume trebuie să-l privească ca pe un soare, își închipuie că țara trebuie să fie mîndră cu el, țărănimea să rabde de foame, de frig, să înoate în mizerie.

Dar.... în şedinţa de joi a Camerei s-a întîmplat un fenomen care dezvăluie şi mai mult goliciunea şi îngustimea minţii acestor blazonaţi.

„Prinţul Griguţă" a voit să stea de vorbă cu „prinţul Brîncoveanu". Un coleg, din acelaşi partid cu prinţul Brîncoyeanu i-a atras atenţia că în partidul liberal nu există prinţi. Lui Brîncoveanu i-a sărit ţîfna. Şi-a dat demisia din partid...

Foarte bine a făcut...

Blazonaţii, retrograzii nu au ce căuta în partidele „democratice". Uscăturile nu pot ţine în loc cursul vijelios al pîrîului cristalin, care se coboară din creştetul muntelui. Ori sînt luate de el, ori sînt date la o parte să putrezească. De cele mai multe ori se întîmpla acest fenomen.

li dăm un sfat „prinţului Brîncoveanu":

Să se înscrie imediat în partidul conservator. Acolo se clocesc toate intrigile ciocoieşti. Acolo domneşte blazonul, iar coroanele de carton sînt proslăvite.

Facla, **an. IV (1913), nr. 74 (17 decembrie), p. 1.**

EPISTOLIE PRINŢULUI CAROL

ALTEŢA DRAGA,

Ai plecat prin urmare în Germania ! Un an întreg vei sta departe de noi, de străzile întortocheate ale Capitalei tale, de-a lungul cărora stîlceai, cu atîta rîvnă, pe scumpii tăi viitori supuşi în goana nebună a automobilului tău. Pleci tînăr. în floarea roză a adolescenţei şi a obrajilor candizi încă de Miss-ă curioasă de toate misterele vieţii. Cînt te vei întoarce, vei fi mai bătrîn cu un an, ceea ce, în definitiv, nu e mult, dar mai bătrîn cu cel puţin un deceniu, pentru că vei fi trăit nu pe malurile vesele ale Dîmboviţei, ci în îngheţata, posomorita, trista Germanie a unchiului tău. Printre colegii regimentului pedestru din Postdam nu vei întîlni decît fălci puternice şi frunţi înguste de iuncheri prusaci.

Nu vei vedea nici zîmbetul femeilor frumoase, care îţi plăceau aşa de mult, nici privirea turburătoare a ochilor îndrăzneţi şi timizi în acelaşi timp. Cel mult clipiri de patimă inavuabile ca scînteieri de spadă, şi un murmur gros de declaraţii amoroase, ca un grohăit de mistreţi sălbateci.

Mi-e teamă, alteţă dragă, să nu rămîi prea mult printre dînşii. Şi oricît ne-ai costa de scump — o sută de mii de lei pe an ! — îţi doresc totuşi să te întorci cît mai curînd pe malurile murdare, dar aşa de vesele, ale Dîmboviţei noastre, cu ochii tot albaştri, cu obrajii tot trandafirii, cu buzele tot întinse ca după sărutări şi mai ales fără să ne aduci în poalele mantalei tale de hulan prusac

necinstea, tristeţea şi ruşinea pe care ni le-a adus din prisos augustul tău unchi.

Adu-ţi aminte, alteţă dragă, că avem niţel sînge latin în vine şi nici o picătură de sînge nemţesc.

Al alteţei-voastre prea plecat şi umilit serv.

N. L.

Facla, **an. V (1914), nr. 90 (8 ianuarie), p. 1.**

DE CELE SFINTE

Aş pune rămăşag că mitropolitului Conon i s-a urît cu binele. Casă ? Cogeamite palat. Masă? Slavă Domnului, să saturi o armată de călugări. Leafă, leafă. Servitori, numai feţe bisericeşti. încălzit şi luminat, ca din punga statului. Prescuri şi colive de la morţi şi de la vii. De cele sufleteşti şi trupeşti nu mai vorbim, că de unele i-a ferit Sfîntul pe înalţii demnitari ai bisericii, iar de celelalte, nu doar că nu i-ar cere inima înaltpreasfîntului, dar bătrîneţea-i bătrîneţe şi putinţa-i mare lucru la casa omului.

Cu atîta berechet pe capul lui nu e de mirare că mitropolitul Conon se plictiseşte de moarte, purtîndu-şi de colo-colo cinstitu-i pîntece, în încăperile care duhnesc de căldură, de aer stătut şi de suave mirosuri preoţeşti. Nu e de glumă să stai toată ziua cu braţele încrucişate, sau după mese copioase să faci scurtă la mînă binecuvîntînd turmele de ţapi care bat mătănii la picioarele preasfântului. Mădularele astea netrebnice ale corpului omenesc au nevoie de muncă. Capul, chiar cînd moţăieşte sub potcapul îmbrobodit cu oamilacvă, are nevoie — pentru higiena trupului — să se prefacă măcar că gîndeşte. Ce te faci însă cînd eşti mitropolit şi nu poţi schiţa o mişcare fără să nu se repeadă o sută de popi cu mîinile întinse gata să te servească şi cînd nu poţi rumega un gînd fără să nu-l ştii de mai înainte înregistrat de soboare, prevăzut de sinoade sau oprit de canoane ? Cu Dumnezeu nu poţi să stai de vorbă toată ziua asupra nenumăratelor nelegiuiri ale oamenilor, şi cu Popa Iapă nu poţi să te întreţii vecinie asupra îndurărilor şi milosteniei lui Dumnezeu.

Mi-l închipuiesc pe bietul Conon închis ca într-o temniță în palatul din Dealul Mitropoliei şi în ceasurile lungi de digestie laborioasă privind printre zăbrelele ferestrelor ramurile copacilor în care vrăbiile se alungă, ciripesc şi se țin de şolticării şi, mai departe, acoperişurile oraşului întrerupte, sparte, frămîntate ca valurile mării şi ca şi marea vuind surd de toate durerile, visurile, muncile, plăcerile şi fericirea oraşului imens.

Prelatul simte pe pîntecele lui rotund greutatea rasei, şi tinerețea sonoră din ramurile copacilor îi sună în urechi ca un prohod. Odihna nu-i mai tihneşte şi borşul care aburea aşa de parfumat din castroanele profunde i se înăcreşte într-însul şi se schimbă în fiere.

E bătrîn şi neputincios. Şi alții petrec. Printre smeritele fețe călugăreşti e singur ca o cucuvaie în clopotnița mitropoliei ; şi în aerul străbătut de fiorii primăverii, sub cerul albastru, oraşul întreg cîntă ca un cor de îngeri.

Mitropolitul Conon se uită lung în ochii galbeni de invidie zadarnică ai sfinților călugări din jurul lui, un surîs rău de mulțumire îi luminează fața ca un nor divin, şi dictează încet, tacticos — lingînd parcă cu limba fiecare cuvînt, cum stoarce mustățile după o supă grasă — ordonanța prin care se opresc orice spectacole de artă, atîtea zile în cursul postului mare şi atîtea alte zile înaintea sfintelor sărbători ale Paştelui.

Ce spuneam eu că preasfinției-sale i s-a urît cu binele !

Atîta ar mai trebui. Prostia, care ivare nici măcar scuza bigotismului şi incultura popilor noştri, care n-are nici o scuză să împiedice manifestările curate ale artei şi să dicteze ele conştiinței noastre libere şi inteligenței noastre eliberată de prejudecăți.

înaltpreasfinte, te-ai trezit numai cu cîteva veacuri prea tîrziu şi ți s-a urît pesemne cu binele în care te lăsăm să huzureşti.

Păzeşte-ți mitra, cît mai este încă vreme !

Să nu-ți închipui că vom îngădui vreodată să se închidă teatrele şi porțile lăcaşurilor de cultură cît timp stau deschise cîrciumile, bordelurile şi gura obscenă a lui Popa Iapă.

***Facla,* an. V (1914), nr. 129 (16 februarie), p. 1.**

INTELIGENȚA II

Șeful partidului conservator din Dolj, „principele" Gh. Știrbey, a rostit la Cameră întîiul discurs al opoziției, împotriva reformelor preconizate de liberali. Cînd spun că „principele" și-a *rostit* discursul, sînt silit, din lipsa unui termen propriu, să întrebuințez un dulce și inocent eufemism.

Pe la orele 3 d.a., după formalitățile obicinuite ale biroului și după rectificarea impresionantă a domnului Carp cu privire la ingratitudinile domnului Maiorescu, tribuna Parlamentului a fost ocupată de un domn brun, cu înfățișarea modestă, cu hainele de cea mai burghezească tăietură și foarte simpatic pentru că părea extrem de timid și de stîngaci. Neștiind probabil ce să facă cu mîinile, răsfoia un teanc de hîrtii așezate pe masă, pe cînd o mișcare vie de curiozitate străbătea banca ministerială, fotoliurile deputaților și tribuna presei. Însuși președintele consiliului se așeză o clipă pe capul oaselor, luă un creion în mînă și ascultă atent, gata să noteze toate argumentele adversarului. Cine era domnul acesta, care făcea să se trezească din somnolență pe însuși domnul Ionel Brătianu ? Faima, cu cele ale ei o mie de guri din antichitate, se însărcina să ne aducă răspunsul. Era principele Gh. Știrbey.

Și principele a început să vorbească.

Adică a spus pe de rost : „Domnilor miniștri... domnilor deputați"... Apoi și-a aruncat ochii pe caietul deschis la prima pagină, a citit începutul unei fraze, a sfîrșit-o din memorie, a citit începutul celei de-a doua fraze și a sfîrșit-o tot din memorie, a căutat cu degetul începutul frazei a treia, n-a găsit-o îndată, a dat în sfîrșit peste

dînsa și a continuat-o cum o învățase de acasă, pe de rost.

Vreo douăzeci de minute, lungi, anoste, penibile, principele Știrbey și-a rostit astfel filipica împotriva reformelor liberale, urmărind cu degetul rîndurile discursului, pe hîrtie. Domnul Carp făcea semne dese de aprobare. Domnul Arion se silea să nu zîmbească și să pară entuziast.

Domnul Brătianu lua note pe nerăsuflate, încordîndu-și atenția ca să nu caște ireverențios. Singur domnul Mișu Cantacuzino, intelectualul partidului, asculta cu gura puțin căscată și uimit de admirație.

Ce a spus sau ce a citit prințul Știrbey ? Mărturisesc că n-am curajul să rezumez. Banalități care umblă de-a-n-picioarele. Teorii răsuflate. Reminiscențe din articolele combative ale *Epocii* sau din proza constipată a *Conservatorului.* De altfel, amîndouă ziarele acestea vor publica cu siguranță âzi-mîine, in extenso, discursul prințului Știrbey. Cei care au curiozitatea să vadă cum scrie un prinț și să aibă sub ochi un document autentic al intelectualității aristocratice să urmărească organele conservatoare din săptămîna aceasta. Cînd vor da peste titluri ca : *Un discurs epocal, Un franc și frumos succes parlamentar, O victorie a principiilor conservatoare,* să știe că e vorba de marele discurs citit în ședința de sîmbătă a Camerei de către principele Gh. Știrbey.

Un singur lucru nu vor găsi într-însul cititorii acestor ziare. Și cum lucrul acesta a fost într-adevăr admirabil, iar momentul în care s-a produs unic, aș avea remușcări eterne dacă nu l-aș consemna pentru posteritate.

Era spre sfîrșitul citaniei. Venise vorba de colegiul unic, de chemarea la viața politică a țărănimii, a vulgului calic și incult. Prințul se încălzise.

Perspectiva mojicimii repezindu-se spre urnele de vot îl înăbușea de indignare. O flacără de revoltă îi țîșni din ochi. Am văzut-o fiindcă tocmai în clipa aceea prințul ridicase ochii de pe hîrtie. Și într-un minunat avînt oratoric, domnul Știrbey termină astfel fraza începută :

— ... Iar noi vrem, domnilor, ca țara aceasta să fie guvernată de proprietate și inteligență !

Un fior străbate Adunarea deputaţilor. Domnul Mişu Cantacuzino ridică ochii în extaz. Prinţul Ştirbey îi plecă pe ai d-sale asupra hîrtiei.

Dar fie că emoţiunea îl făcuse să-şi piardă rîndul, fie că indignarea îi întunecase privirile, cîteva momente, în liniştea de moarte a Camerei, oratorul repetă de cîteva ori ultimul cuvînt, şi degetele prinţului cătară înfrigurate fraza care venea după :

— ... inteligenţă... genţă... genţă...

***Facla,* an. V (1914), nr. 144 (3 martie), p. 1.**

TAKE

S-a urcat la tribună cu mişcări mlădioase, ca o cucoană oare-şi leagănă rotunjimile, ştiind că o sută de priviri o urmăresc de la spate, şi-a ridicat cu un gest scurt cravata, cu altul şi-a netezit musteaţa, şi-a început.

Tribunele ticsite de doamne şi de partizani politici. Deputaţii, în număr mare, numai ochi şi numai urechi. Atenţie încordată şi tăcere că s-ar fi auzit bîzîind musca. Amicul nostru, Georges Diamandy, vorbise o jumătate de ceas, prost ca de obicei. Şi altă jumătate de ceas publicul moţăise ascultînd cum un domn Ghica, de la Bacău, îşi citise discursul ca o lecţie recitată în faţa domnului profesor de clasa patra primară. După atîta plictiseală, o mişcare de curiozitate simpatică era legitimă. Intr-o sală cucerită de mai înainte şi în faţa unor spectatori hotărîţi să aplaude cu orice preţ, numai de necaz că fuseseră siliţi să înghită două discursuri lamentabile, ca două numere de umplutură la cafe-concert, domnul Take Ionescu a apărut fercheş, fermecător şi radios, cum apare în fiecare seară, către sfîrşitul reprezentaţiei, la Alhambra, Nita-Jo.

Şi a fost frumos.

Ştiţi că n-am o admiraţie din cale afară de exagerată pentru geniul domnului Ionescu. Deşi prietenii şi salariaţii d-sale din presă dau pe brînci răsfoind manualele elementare de istorie ca să-l compare cînd cu Isus şi cînd cu Napoleon, mi-a fost totdeauna cu neputinţă să mă las convins de laudele interesate ale unora, sau să împărtăşesc idolatrismul bine retribuit al preoţilor fetişismului takist.

Dacă vă vorbesc totuşi azi, încă o dată, după atîtea sute şi mii de ori, de dînsul, şi dacă reîmprospătez sentimentele mele de admiraţie mai mult decît modeste, e pentru că, în urma discursului de ieri, după ce l-am ascultat două ceasuri încheiate, o mare zguduire s-a petrecut în mine şi sufletul meu a fost tulburat foarte.

N-o să mă credeţi. Vă jur însă că e adevăral. Ieri, la Cameră, am trăit două ceasuri într-o admiraţie de cea mai pură esenţă takistă.

Il ascultam vorbind. închideam ochii pe jumătate şi mă lăsam legănat de ritmul frazelor. Coardele vocale ale domnului Take Ionescu nu-s din cele mai fericite. Vocea nu e profundă şi bărbătească. Mai mult ascuţită, cu tonalităţi piţigăiate. Dacă undeva, în lume, există vrun orator hermafrodit, sînt convins că hermafroditul acela trebuie să aibă organul efeminat al domnului Ionescu. Cu toate astea, îl ascultam vrăjit. Mă îmbătăm de vorbe, de fraze, de perioade, care alunecau una după alta, ca şi cum ar fi fost unse cu vasilină. Să nu-mi cereţi să reproduc ce spunea. Nu spunea nimic şi vorbea de toate. Vorbea cu uşurinţă admirabilă, care nu s-ar putea compara decît cu încrederea senină a omului care îşi închipuieşte că ştie totul pentru că vorbeşte despre orice. Declara deodată, impetuos şi sincer, că s-ar face chiar socialist — după ce a fost de atîtea ori liberal şi conservator — dacă socialiştii l-ar putea convinge că egalitatea lor în mizerie n-ar readuce omenirea la vremurile inculte şi barbare de odinioară. Sărmana doctrină socialistă, paginile pe care a înălbit fruntea lui Karl Marx, geamătul surd al unei lumi care se naşte în durerile de facere ale proletariatului, intrate pe gura domnului Take Ionescu ca într-o moară neferecată ! Dar cunoştinţele d-sale asupra celor ce se petrec, sub ochii noştri, la doi paşi de graniţele ţării ! Domnul Ionescu ne-a vorbit un sfert de ceas de partidul agrar bulgăresc. Ni l-a descris în culori oribile. A evocat turme stupide de ţărani nihilişti duşmani ai armatelor, ai ambasadelor strălucitoare, ai funcţionarilor înalţi, prin urmare ai progresului şi ai civilizaţiei. Şi domnul fake Ionescu îndrăznea să vorbească astfel, fără să ştie şi fără să înţeleagă nimic din zbuciumările unui popor care-şi pune azi ultima lui speranţă într-însul, după ce şi-a pus-o zadarnic în prestigiul armatei şi-n strălucirea ambasadelor, şi în faţa a cincizeci, şaizeci de proşti din Cameră ce-l ascultau cu gura căscată.

Cum vreţi dar să nu-l admir ? Cum să nu mă închin şi eu în faţa omului acestuia care-i prosteşte pe toţi, care-i îmbată cu apa chioară a vorbelor goale, care, pătat cum e, fecior de falit şi falit moral el însuşi, intrat pînă la gît în conversiuni, în tranzacţii, în afaceri veroase, ştiind că-l are la dreapta pe Bădărău, la stînga pe Dissescu, la spate pe Papamihalopol, două ceasuri întregi, ieri, la Cameră, nu ne-a vorbit decît de idealuri, de justiţii, de morală, de principii, de virtuţi strămoşeşti, pentru care, domnul Take Ionescu e gata vecinie să moară ca „Dama cu Camelii", dacă ar fi să trăiască o singură zi fără dînsele.

Şi să nu-l admir ? ! Şi vreţi să nu bat tobele reclamei, ca democraţii de la cutare ziar takist, după ce l-am auzit, tot ieri, la Cameră, mărturisind cu cinism că mulţumită lui ţăranii n-au căpătat pămînt de imaş la 1907 şi oferind imediat după aceea o nouă alianţă în vederea unui scop identic partidului liberal ? Cum vreţi să mai stau o singură clipă la îndoială ? Şi între legiunile de proşti care-l ascultă cu gura căscată şi între omul care-i poartă pe toţi de nas cu panglici groase ca odgoanele corăbiilor, cum să nu-l admir pe acesta din urmă ?

Ba te admir, Take !

Pot să se spînzure de necaz toţi salariaţii tăi de la gazetele independente, *Facla* de azi înainte va fi mai takistă chiar decît *Presa* amicul Bădărău.

***Facla*, an V (1914), nr. 145 (5 martie), p. 1.**

NEMȚII IN ROMÂNIA

NEUTRALITATEA „LEALA ŞI DEFINITIVA" A FOSI! CĂLCATA. REGELE CAROL VREA SA PROVOACE TRIPLA ÎNȚELEGERE. ASTA-NOAPTE, 800 DE SOLDAȚI GERMANI AU TRECUT PRIN BUCUREŞTI SPRE CONSTANTINOPOL.

Nu mai e un secret pentru nimeni că, sub masca neutralității noastre, ne dăm toată osteneala din lume ca să facem servicii prieteneşti nemților, aşa de scumpi inimii maiestății-sale.

La adăpostul neutralității, am permis emisarilor monarhiei dualiste să cutreiere țara de la un capăt la altul, să cumpere recolte întregi, care vor servi să întreție focul sacru al armatelor nemțeşti, conduse de Dumnezeul lui von Stein, la izbînda.

La adăpostul neutralității şi cunoscînd bine scopurile politicii bulgăreşti, am tolerat trecerea prin țara noastră neutrală a vagoanelor încărcate cu aur, cu arme şi cu muniţiuni, venite din Germania cu adresa pentru Rusciuk.

La adăpostul aceleiaşi binecuvîntate neutralități am îngăduit domnului Talaat-bey, venit în țară nu ca să se întîlnească cu reprezintanții regatului elin, ci ca să fugă mereu de dînşii şi să caute, în schimb, o alianță ridicolă a României cu Bulgaria înfrîntă de ieri şi cu cadavrul descompus al fostului imperiu turcesc, i-am îngăduit ministrului de interne otoman să cumpere din țara noastră grîne pentru oştirile înfometate de la Constantinopol şi i-am mai permis să primească pe la noi bani nemțeşti şi arme nemțeşti care se vor putea întoarce mîine împotriva noastră.

De cîte ori am denunțat toate păsuirile acestea şi toate traficurile asupra cărora guvernul român închidea ochii cu prea multă prietenie, ni s-a răspuns că nu putem face altfel, că Bulgaria e deocamdată neutră, că Turcia e neutră şi că România, fiind şi ea neutră, nu trebuie să

facem nici un act de netoleranță care ar putea fi interpretat ca un act de ostilitate.

Ne-am înclinat în fața argumentelor care ascundeau însemnate servicii prietineşti sub masca ipocrită a neutralității, şi am tăcut. Oricît de mare era revolta noastră, vâzînd cum se întrețin armatele austriace şi nemțeşti, pornite într-un război nedrept şi odios în contra Franței, cu plinea muncită de țăranul român, ne-am înăbuşit sentimentele juste de revoltă şi am admis cu inima strînsă teoria aceasta stranie de neutralitate, care nu este aplicată decît împotriva sîrbilor şi împotriva idealului nostru național.

Astăzi, însă, paharul s-a umplut. După cele ce-am văzut astă-noapte cu ochii mei, față de martori, pe care îi voi numi, ar fi o crimă să tac mai departe şi să mă fac de bunăvoie complicele unui guvern prea laş, probabil, ca să înțeleagă mîndria independenței, şi al unui rege care ține prea mult la cuvîntul de onoare al Hohenzollernilor ca să nu calce în picioare o neutralitate proclamată de dînsul şi ca să nu fie trădător şi sperjur.

La orele 1 noaptea, pe cînd asistam, împreună cu o mare parte din reprezintanții presei, la experiențele aşa de interesante ale domnilor Crăciunescu şi Dabija, inventatorii unui aparat de telegrafie fără fir, care s-au putut pune în comunicaţie directă cu Parisul, am fost avertizat de către un cunoscut că în Gara de Nord a sosit un tren militar german plin de soldați.

Fără să spun nimănui despre ce este vorba, am rugat pe doi prieteni, domnii Coandă şi Alexandru Cazimir, şi pe cîțiva colegi din presă, să mă însoțească pînă la gară.

Ca să nu atragem atenția polițiştilor, ne-am oprit în strada Şincai şi am traversat liniile ferate pînă la locul unde mi se spusese că se află trenul german.

Spre uimirea mea şi a prietenilor mei, spre indignarea noastră a tuturor, l-am găsit aşa cum îmi fusese descris. Toate vagoanele erau germane. Purtau marca imperiului şi indicația locului de unde vin. Le-am numărat. Şaisprezece vagoane de clasa a III-a şi a IV-a, un vagon luxos de clasa I pentru ofițeri şi opt vagoane de marfă, pline cu muniţiuni şi purtînd pe ele avertismentul, scris cu cretă în nemțeşte, că sînt vagoane militare. Ca să nu

mai rămîie nici umbră de îndoială asupra autenticităţii faptului, am luat numerele cîtorva vagoane. Iata-le : 100 274 ; 2 665 ; 595 : 195; 13 950; 8 270; 6 269. Am luat şi numărul maşinii C.F.R. care avea să ducă trenul acesta german, prin România, pînă la Ramadan, maşina cu nr. 2 057.

Printr-o întîmplare fericită, am putut să vorbim şi cu unul din soldaţii sosiţi astă-noapte în Bucureşti.

Convins probabil că e în ţară amică, ne-a spus că vine direct din Germania, că în tren sînt opt sute de oameni şi că se duc cu toţii la Constantinopol. Ne-a făcut şi onorurile unui vagon de clasa a III-a. Toţi camarazii lui dormeau unii pe jos, alţii pe banchete şi o parte în hamacuri prinse de fiarele ferestrelor.

La orele 2 şi cîteva minute, după mai multe manevrări în staţie şi după ce poliţistul Dragomirescu, care însoţea acest tren, a fost nevoit să-şi justifice calitatea faţă de unul dintre noi pe care l-a luat drept ofiţer german, trenul s-a pus în mişcare.

Acestea sînt faptele,

Şi-acum, întrebăm :

în numele cărui principiu de neutralitate, teritoriul român este încălcat de soldăţimea Kaizerului ?

Ce înseamnă ipocrizia aceasta a neutralităţii statului român, cînd trenuri militare germane sînt introduse noaptea peste graniţă, trec prin staţii fără să se oprească, manevrează în capitala regatului după miezul nopţii şi sînt trimese imediat la graniţa dinspre Bulgaria, astfel ca soldaţii nemţi să poată trece Dunărea înainte de revărsatul zilei ?

Cine guvernează în România ? Laşitatea domnului Brătianu, care nu îndrăzneşte să se opuie regelui, sau sentimentele nemţeşti ale regelui Carol, care silesc pe oamenii noştri politici să fie slugi faţă de dînsul şi sperjuri faţă de alţii ?

Ce fel de neutralitate leală e neutralitatea aceasta care trece noaptea trenuri nemţeşti şi trupe nemţeşti, cu mijloace mizerabile de contrabandişti ?

Ce urmăreşte regele Carol ? Un conflict cu întreita înţelegere ? Vrea să exaspereze cu orice preţ răbdarea Angliei, a Franţei şi a Rusiei ? Ocupă tronul românesc, ca să facă aici, în ţara noastră, oficiu de agent provocator ? Să ne răspundă guvernul. Şi mai bine decît atît.

Să ia măsuri urgente ca neutralitatea să fie respectată, spectacolul ruşinps al trenurilor nemţeşti care străbat o ţară neutră la adăpostul întunericului să înceteze o dată pentru totdeauna, şi ca regelui, dacă va îndrăzni să mîrîie, să i se pună botniţa pe care odinioară administratorul domeniilor o punea ţăranilor de pe moşiile lui.

Facla, an. V (1914), nr. 291 '15 august), p. 1.

GHEŞEFTUL REGAL

RECOLTA DE PE DOMENIILE COROANEI VÎNDUTA GERMANIEI

L-am prins iarăşi pe rege cu mița în sac.

Cînd Europa este în flăcări, cînd imperii puternice se clatină pe temeliile lor seculare, cînd sufletul vast al omenirii plînge pe ruinele civilizației şi cînd poporul român e înfiorat de presimțirea zilelor mari care au să vină, regele Carol îşi face frumuşel treburile şi găseşte, în durerea obştească a lumii, prilejul minunat să-şi sporească milioanele, în folosul Germaniei şi în paguba țării.

Din sorgintea cea mai sigură cu putință sîntem informați că acum cîteva zile, prin intermediul Băncii de credit român, ale căruia capitaluri sînt aproape cu totul nemțeşti, regele Carol a vîndut Germaniei toată recolta din anul acesta de pe domeniile Coroanei.

Banca de credit român a cumpărat pentru acelaşi scop recoltele de pe moşiile domnilor Marghiloman, Gh. Ştirbey şi ale unei alte personalități politice, al căruia nume ne scapă deocamdată.

Lăsînd la o parte pe fruntaşii conservatori care îşi văd răsplătite astfel, pe bani sunători, sentimentele lor austrofile, considerăm de datoria noastră să atragem în special atenția opiniei publice române asupra gheşeftului scandalos realizat de rege în paguba țării.

In momentele acestea, cînd nimeni nu ştie ce va aduce ziua de mîine, cînd nu putem prevedea dacă dintr-o zi într-alta nu vom fi chemați să ridicăm armele împotriva Austriei şi Germaniei, cînd avem toate cuvintele să ne temem că războiul european va fi nu numai crîncen, dar şi extrem de lung, regele Carol a săvîrşit o adevărată crimă, hrănind cu grîul nostru armatele duşmane de mîine şi golind hambarele care ar fi trebuit să satisfacă numai foamea şi nevoile țării.

Domeniile coroanei nu sînt averea personală a regelui. Cel mai elementar simț de delicatețā sufletească ar fi trebuit să şoptească regelui că lăcomia de bani are şi ea o limită şi că sentimentele lui nemțeşti trebuiesc înfrînate, măcar de ochii lumii.

Şi dacă sînt lucruri elementare pe care regele totuşi nu le înțelege şi nu le simte, era de datoria guvernului să-i atragă respectuos atenția asupra răsunetului penibil pe care un asemenea gheşeft îl va avea în sufletul supuşilor săi şi să-i reamintească, tot aşa de respectuos, faptul că domeniile Coroanei nu sînt averea personală a regelui, ci o parte din averea comună a țării, pusă vremelnic în serviciul suveranului.

Din respect, din dispreț sau din laşitate, guvernul nefăcînd lucrul acesta şi neştiind să evite astfel încriminările îndreptățite ale opiniei publice, ne vedem siliți tot noi să denunțăm țării ultimul gheşeft al măriei-sale şi să-i strigăm încă o dată regelui în față :

— Neamțule, şi în ceasurile astea mari pentru țară, ai rămas tot neamț şi tot gheşeftar !

***Facla,* an. V (1914), nr. 300 (24 august), p. 1.**

LUAȚI SEAMA !

Dihonia a intrat între politiciani.

Zilele frumoase de încredere, de armonie, de entuziasm... când domnul Filipescu întindea o mînă cavalerească șefului democraților și cînd fruntașii liberali, îngrijorați de lichelismul domnului Marghiloman, telegrafiau domnului Filipescu să se întoarcă grabnic în țară, s-au evaporat ca un vis. Discordia a intrat în rîndurile bănuitoare ale politicianilor, care fierb în căldarea de intrigi, de pofte și de ambiții de la Sinaia. Prietinii nu mai au încredere unii în alții. Tovarășii de ieri nu se mai înțeleg. Domnul Brătianu înșală pe domnul Filipescu și e prins în flagrant delict de minciună. Domnul Filipescu spionează cu coada ochiului atitudinile și gesturile domnului Take Ionescu. La rîndul lui, șeful democraților urmă^ rește cu atenția încordată apropierea monstruoasă dintre domnii Marghiloman și Filipescg. Domnul Costinescu face zile fripte președintelui Consiliului de Miniștri. Domnul Brătianu se întreabă în fundul sufletului : cum pot unii oameni să trăiască așa de mult ? Pe cînd prietenii intimi ai domnului Brătianu ne șoptesc insinuant la ureche : „Costinescu împotriva Austriei ! Haida-de ! Nu cunoașteți pe vulpoiul ăsta bătrîn !"

Ca și cei mari, cei mici se ceartă între dînșii. Politicianii se măsoară din ochi, gata să se încaiere și să se mănînce, ca și cum războiul european ar fi la capătul lumii și ca și cum Transilvania n-ar fi peste munți și regele la Peleș.

O, trebuie să rîdă în barba lui cenușie și să închidă pleoapele ca să nu i se vadă strălucirea ochilor vineți, banditul de la Peleș. Parcă-1 văd. Se revoltaseră slugile. Nu voiau să meargă cu Austria. Mușcau acum mîna pe care o linseseră pînă în ajun. S-au unit între ei împotriva stăpînului.

Regele rîde. Banditul rîde. Hoțomanul bătrîn știe că are el ac și pentru cojocul ăsta.

Iată-i acum pe revoltații de ieri. Nu se tîrăsc încă la picioarele lui. Dar se scuipă și se mănîncă între dînșii. Un cuvînt unuia. O făgăduială altuia. Un os celui de al treilea. Biciul lui von Busche pe spinările tuturora. Și slugile rebele de ieri se vor lua mîine la întrecere care să lingă mai întîi pumnul suveranului.

Politicianii se încaieră. Regele rîde.

Luați seama !

Cînd bestia prusacă rîde, poporul va plînge și țara va scrîșni din dinți.

***Facla,* an. V (1914), nr. 316 (10 septembrie), p. 1.**

J,C3

LA PENSIE, MAIESTATE !

Iar s-a îmbolnăvit neamţul !

Ne pare rău că sîntem siliţi să vorbim astfel de suferinţele unui om, care, oricît de încoronat şi de duşman al neamului nostru ar fi, e tot om, în definitiv, ca şi noi, susceptibil de aceleaşi bucurii şi de aceleaşi dureri ; dar prea s-a abuzat de sentimentele noastre de compătimire, prea revine sistematic boala asta a regelui de cîte ori sînt în joc năzuinţele mari ale ţării, prea am fost deseori legaţi la gard de buletinele doctorului Mamulea, ca să nu ne ridicăm acum cu hotărîre împotriva încercării acesteia noi de mistificare neruşinată cu boala intermitentă a regelui.

O fi regele suferind. Dar nu putem uita, în acelaşi timp, că milioane de români suferă aici, în ţară, chinul de moarte al speranţelor lor înşelate şi n-avem dreptul să uităm că peste graniţă sute şi sute de mii de români au fost luaţi cu sila la război, şi luptă, cad şi mor pentru o cauză care nu este a lor. Om fi avrfid milă de suferinţele regelui. Dar ni se strînge inima în acelaşi timp şi de suferinţele unui popor pe care interesele aprige ale neamţului erau să-l condamne la un război alături cu Austria...

Dacă regele e în adevăr bolnav, să i se ia cîrma statului din mîinile lui neputincioase, să se lase frînele ţării pe mîini mai tinere şi mai destoinice.

Nu putem aştepta veşnic totul de la mila lui Dumnezeu şi de la sănătatea precară a maiestăţii-sale ; şi poporul ăsta nu poate fi ursit să-şi citească veşnic viitorul în buletinele doctorului Mamulea şi în fundul ligheanului în care regele îşi varsă veninul şi neputinţa bătrîneţii.

Generalii bătrîni, inapţi să mai conducă oştirile la luptă şi la biruinţă, sînt scoşi la pensie din oficiu.

înalţii demnitari ai statului, incapabili, din cauza vîrstei înaintate să mai corespundă misiunii lor dificile, sînt scoşi la pensie pentru limită de vîrsta.

Cel din urmă uşier de la minister, ultimul copist şi ultimul acar cunosc clipa aceea delicioasă şi sfîşietoare, cînd trebuie să închidă definitiv cartea de muncă a vieţii, resemnîndu-se să iasă la pensie cu leafă întreagă.

Numai regele nostru, înţeleptul nostru suveran, să nu cunoască dreptul sfînt la odihnă, la libertate, la farmecul mucegăit al vieţii de pensionar ?

Nu, asta nu se poate.

Dacă regele e în adevăr bolnav, dacă doctorul Mamulea nu se înşală şi nici nu ne înşală, dacă treburile statului sînt ameninţate să sufere o singură zi de întîrziere în clipele astea unice şi mari, să-i strigăm regelui din fundul sufletului, cu toată compătimirea faţă de om, dar cu toată neîndurarea faţă de rege :

— La pensie, maiestate !

La pensie ! ca să ne putem vedea în voie de necazurile şi de aspiraţiile noastre naţionale.

La pensie ! ca să putem fi liberi şi ca să putem scăpa, în sfîrşit, tu de noi şi noi de tine.

La pensie, maiestate ! căci ar fi nedrept şi rău să opreşti un întreg popor din drumul lui, făcîndu-l să se împiedice de un ciot, de un bolnav şi de un bătrîn.

***Facla,* an. V (1914), nr. 317 (11 septembrie), p. 3.**

OMUL BOLNAV

Mă grăbesc să-mi explic gîndul. Nu e vorba de Abdul-Hamid sau de Turcia, ci de augustul şi înţeleptul nostru suveran.

Cînd ziarele de ieri dimineaţă ne-au adus vestea că lucrurile se încurcă şi că preşedintele Consiliului de Miniştri va pune în sfîrşit regelui chestia ieşirii noastre din neutralitate, împotriva Austriei, un prieten, care cunoaşte pe maiestatea-sa cum îşi cunoaşte fundul pantalonilor, mi-a spus rîzînd :

— Pariez un pol că pînă în 24 de ceasuri regele e bolnav.

De la rămăşagul prietenului meu nu trecură însă nici zece ceasuri, şi inefabilul doctor Mamulea ne anunţă te* lefonic că regele s-a îmbolnăvit. Colici biliare. Venin, greaţă, vărsături şi reţeta fatală': suspendarea audienţelor.

După unii, regele s-a îmbolnăvit într-adins, din proprie iniţiativă, ca să scape de audienţe şi ca să evite orice conversaţie asupra politicii noastre externe. După ce a primit şi a vorbit cu von Busche, nu mai avea doar nici un fel de interes să primească şi să vorbească şi cu oamenii noştri politici. Aceştia pot să aştepte. Vor studia pe îndelete binefacerile neutralităţii, interesîndu-se zilnic de starea sănătăţii maiestăţii-sale.

Alţii sînt de părere că boala regelui, în momentele actuale, înseamnă triumful definitiv al curentului războinic împotriva Austriei. Neamţul, înţelegînd, în sfîrşit, că nu poate să semneze nici declaraţia de război în contra monarhiei habsburgice, nici să se împotrivească voinţei obşteşti a ţării, s-a resemnat să se îmbolnăvească pînă ce alţii vor trece hopul războiului în locul lui.

O a treia interpretare ar fi că buletinul doctorului Mamulea e numai primul pas înspre ' o abdicare neînlăturabilă. Obosit, bătrîn şi bolnav, regele s-ar fi văzut silit să pună capăt unei domnii glorioase şi deznădăjduitor de lungă. Sacrificîndu-se destul pentru binele şi fericirea patriei, omul ar fi simţit nevoia să se odihnească de grijile şi amărăciunile puterii. O boală de cîteva zile, o abdicare cuminte în urmă şi o retragere oportună în vreunul din castelele patriei lui de origine, iată atîtea perspective menite să ademenească pe un suveran înţelept ca al nostru.

În sfîrşit, cei mai mulţi fatalişti incorigibili şi idealişti iremediabili, încrezători în steaua României şi convinşi că norocul nostru e colosal, presimt în inimile lor sfîşiate de durere că regele Carol se apropie şi el, asemenea tuturor muritorilor, de obştescul sfîrşit.

Ah, regele murind !

Vedeţi de aci lovitura de teatru, sfîrşitul admirabil, retragerea la timp de pe scena vieţii, discursurile, florile, ditirambii, ultima şi marea mascaradă a apoteozei. Ce simplu s-ar rezolva astfel conflictul dintre ţară şi dinastie...

Dar mă trezesc visînd. Nu se poate să fim făcuţi pentru atîta fericire. Regele e bolnav numai. Şi mă tem straşnic că regele e nemuritor.

Facla, **an. V (1914), nr. 317 (11 septembrie), p. 3,**

' **în orig.** ***între.***

DU-TE, MAJESTATE...

Doamne, ce lovitură ! Ne sîngerează inimile, ni se împietresc sufletele de durere!

Scumpul nostru rege, marele nostru suveran, adoratul nostru monarh, drăguțul nostru domnitor, augustul nostru viitor împărat... s-a îmbolnăvit iarăşi. S-a îmbolnăvit.

Ce cumplită lovitură a soartei ! Şi nimeni nu poate să-1 scape, nimeni nu-i poate vindeca teribila-i boală.

Nici chiar marele Mamulea nu are ce să mai facă cu împărătescul său termometru de toate zilele şi cu buletinul mototolit de o săptămînă în buzunar pentru a-l anunța publicului, cînd ceasul de la Sinaia va îngădui să bată.

Veniți, medici, veniți, chirurgi, veniți, savanți din patru părți a lumii, veniți cu toții, mai cu seamă de la Berlin şi Viena... Vă vom da aur, vă Vom da decorații, vă vom da chiar dom[e]nii şi apanaje în țară, numai scăpați-1, scăpați pe marele român... pe înțeleptul şi scumpul rege al României din ghearele grele ale grelei boale în care a căzut.

Rugați-vă şi voi, români din țară şi de peste hotare, rugați-vă, femei, rugați-vă, bărbați, rugați-vă tineri, rugați-vă, bătrîni, rugați-vă, mai ales, voi ostaşi ai țării, care aşteptați de două luni, cu baioneta la armă şi cu ranița în spinare, ca să treceți munții, şi pe care nu vă lasă să-i treceți, rugați-vă să-i fie boala scurtă, scurtă cît teama pe care o avem că n-o să-i fie scurtă boala.

Doamne, ce putem să mai facem, oare, ca să-1 scăpăm din ghearele pieirii ?

Munca pentru înălțarea acestui neam de români, pierdut la gurile Dunării, în mijlocul barbarilor !... şi grija că n-o să-1 poată atîrna de cîrligul, plin de civilizație, al Berlinului şi Vienei, l-au doborît şi l-au îngenuncheat pe marele monarh al monarhilor din Europa...

Oxigen dar, oxigen mult, trai bun, linişte, linişte cît poate încăpea în patru pereți ai unei chilii de mînăstire.

Majestate, nu te juca cu viața ! Majestate, nu-ţi neglija boala, care este gata să devină cronică !

Ia-ţi concediu de la treburile publice, ia-ţi-1 chiar nelimitat, ţi-1 dăm cu dragă inimă, că prea ne-ai fost scump pe lume !

Retrage-te la mînăstire, du-te la sanatoriu, sînt destule la Berlin şi Viena. Ţara are cu ce să-ţi plătească doctorii, țara e gata să-ți mai voteze milioane şi sute de milioane, numai du-te de te caută de sănătate, că ni se rupe inima să ştim că suferi, că eşti bolnav şi că boala îți este aşa de gravă.

în timpul ăsta, noi, prigoniții soartei, ne vom căuta singuri de treabă, aşa cum moşii şi strămoşii noştri ne-au învățat să facem la vremuri de mare grijă, cum Ştefan, Mircea şi Mihai ne-au hărăzit să facem cu limbă de moarte.

Vom sui samarele pe spete, vom înhăma armăsarii ce necheaza de nerăbdare în grajduri, vom pune cartuşe la brîu şi puşca la umăr, şi din creştetul Carpaților vom suna goarna să se audă din Banat în Maramureş [...]. Vom chema pe frații noştri din patru româneşti hotare la îmbrățişarea dorită cu sete de veacuri, şi ne vom închega, noi singuri, o Românie a noastră, de 15.000.000 de suflete, aşa cum cerul o vrea astăzi şi cum altfel nu poate să fie.

Fă-ne, majestate, această înlesnire, cruță-ne dar în ceasul suprem, şi Dumnezeu să te aibă în a sa dumnezească grije, aşa cum tu ai vrut să ne ai pe noi, întotdeauna şi astăzi !

Bucureşti, 8 septembrie 1914

***Facla,* an. V (1914), nr. 323 (17 septembrie), p. 1.**

MOTIVE VESELE ŞI TRISTE

^ Indescriptibilii noştri „factori răspunzători" sînt îngrijoraţi foarte. Cu aere misterioase se întîlnesc la răspîntii, bîţîiesc din capete, se întreţin pe şoptite, ridică braţele şi privirile la cer şi îşi strîng mîinile lung, parcă şi-ar transmite reciproc condoleanţe după un mort. Din fugă, trecătorul grăbit poate să surprindă două-trei cuvinte, mereu aceleaşi :

Regele abdică !

— Dacă regele abdică !...

— Vai ! Dacă regele abdică !...

După fiecare exclamaţie ochii privesc încruntaţi o ipotetică zare posomorită, surîsuri amare flutură pe buze şi frunţile se brăzdează de crestături adinei.

Factorii răspunzători cugetă^şi pe umerii lor încovoiaţi se lasă, masivă, toată imensitatea destinului tragic al României.

Regele abdică J

Vă închipuiţi ceva mai groaznic, mai dureros şi mai înduioşător în acelaşi timp ? Suveranul înţelept, oare a făcut gloria şi mîndria României, să plece, să ne lase singuri, să ne părăsească în voia soartei ! Cine o să mai îngrijească de noi ? Cine o să mai aibă milă de durerile politicianilor noştri ? Pentru cine o să mai plătim noi tributul admiraţiei şi mai ales al birurilor noastre ? Dumnezeule mare, cui ne laşi ? De ce ţi-ai întors faţa de la smeritele oi pe care argaţii măriei-sale le tund cu părintească dragoste de patruzeci şi opt de ani încoace ? Ce-o să ne facem fără el şi fără dînşii ? De dragul cui o şă mai muncească poporul ăsta şi o să mai moară de pelagră, de sifilis, de

foame şi de gloanţe ? Cui o să mai închinăm noi serbări jubiliare ? Dacă regele ne lasă, cine o să mai încaseze frumoasele venituri ale domeniilor Coroanei, cine o să ne mai vîndă puşti, tunuri şi veche fierărie nemţească, cine o să ne mai fabrice reputata brinză de Cocioc ?

A, ştiu, mîngîiam o dată cu toţii visul că dacă regele ar pleca sau ar da ortul popii în braţele doctorului Mamulea, ne-ar rămîne, ca o duioasă şi corpolentă consolaţie, regina Elisabeta.

Dar vai, şi ea pleacă. Şi regina abdică. Şi Carmen Sylva ne părăseşte.

Şi dacă ne părăseşte „mama răniţilor", cine o să mai poarte grija păcatelor şi durerilor noastre ? N-o să rătăcim oare ca orbeţii de la Vatra Luminoasă, fără sprijin şi fără mîngîiere ? Cine o să ne mai cînte din harfa hodorogită ca să nu se audă sunetul aurului curgînd *m* vistieriile palatului ? Cine o să ne mai încînte auzul cu versuri proaste, cu versurile cele mai banale şi mai proaste din cîte s-au scris vreodată, dar semnate Carmen Sylva ? Cine o să mai fie pentru noi Cîntăreaţa pădurilor, după ce muma răniţilor şi muma pădurilor va pleca dintre noi luîndu-şi cu dînsa operele complecte, ca să fericească, în sfîrşit, şi nemţimea de pe malurile Rinului ?

Ştiu, eram ameninţaţi odinioară să rămînem cu prinţul Fritz.

Dar vai, şi el pleacă. Şi el ne părăseşte. Şi el se duce, duce-s-ar învîrtindu-se într-un picior.

Ce-o să facem fără dînsul ? Să nu-1 mai vedem trecînd pe Calea Victoriei, cu havana în gură, cu capul între urechi, în goana automobilului ? Să nu mai citim prin gazete că ici şi colo, cînd şi cînd, vreun pîrlit de ţăran s-a aruncat într-un acces de delir dinastic sub roţile automobilului princiar ? La festivităţi, la părăzi solemne, la 10 mai, să nu-i mai vedem urechile enorme profilîndu-se ca două paravane, în fondul multicolor al tribunelor elegante ? Atîtea florărese, ţigănci şi nobile doamne din societate să rămîie văduve de Fritz ? Ce-o să facem, ce-o să ne faeem, Doamne, fără dînsul ?

Plîng politicianii. Curg şiroaie de lacrimi din ochii factorilor răspunzători. Sute de braţe se ridică deznădăjduite în aer. Frunți]e se posomorăsc. Sprîncenele se încruntă, însuşi cerul ia parte la durerea noastră. De zece zile plouă, plouă, ţîrîie de sus, curg streşinile, picură umbrelele, se înfundă canalurile, parcă universul întreg ar boci alături cu noi răposata dinastie...

***Facla,* an. V (1914), nr. 325 (19 septembrie), p. 2.**

URECHEATUL

Nu-l credeţi în stare pe prinţul Ferdinand să deschidă gura pentru altceva decît pentru eterna lui havană şi să aibă păreri si convingeri personale ? Ei bine, v-aţi înşelat.

O telegramă din Berlin vesteşte universului că ziarul *Localanzeiger* e informat pozitiv că moştenitorul tronului român, prinţul Ferdinand, ar fi declarat că el nu se va urca niciodată pe tron dacă agitaţiile rusofile îl vor determina pe rege să abdice.

N-avem nici un motiv să punem la îndoială cuprinsul telegramei nemţeşti şi informaţia, controlată desigur, a ziarului german. N-avem nici un motiv să ne îndoim că urecheatul nostru naţional a putut să aibă şi el, o dată în viaţa lui, o părere personală asupra rostului lui nemţesc pe pămîntul acesta.

Dar dacă primim ca bună telegrama lui *Localanzeiger* şi dacă admitem imposibilitatea că prinţul Ferdinand a fost în stare, o singură clipă, să se gîndească la ceva şi să lege zece cuvinte în şir, nu însemnează pentru asta că putem tolera cele cuprinse în numita telegramă şi că putem admite amestecul moştenitorului de coroană al României în politica externă a statului.

Prinţul Ferdinand n-are calitatea să vorbească în numele sau împotriva curentului politic din ţară. Prinţul Ferdinand n-are dreptul să exprime alte păreri decît acelea ale guvernului responsabil. Prinţul Ferdinand să nu uite că e aci moştenitorul tronului român, iar nu agentul de propagandă al politicii nemţeşti.

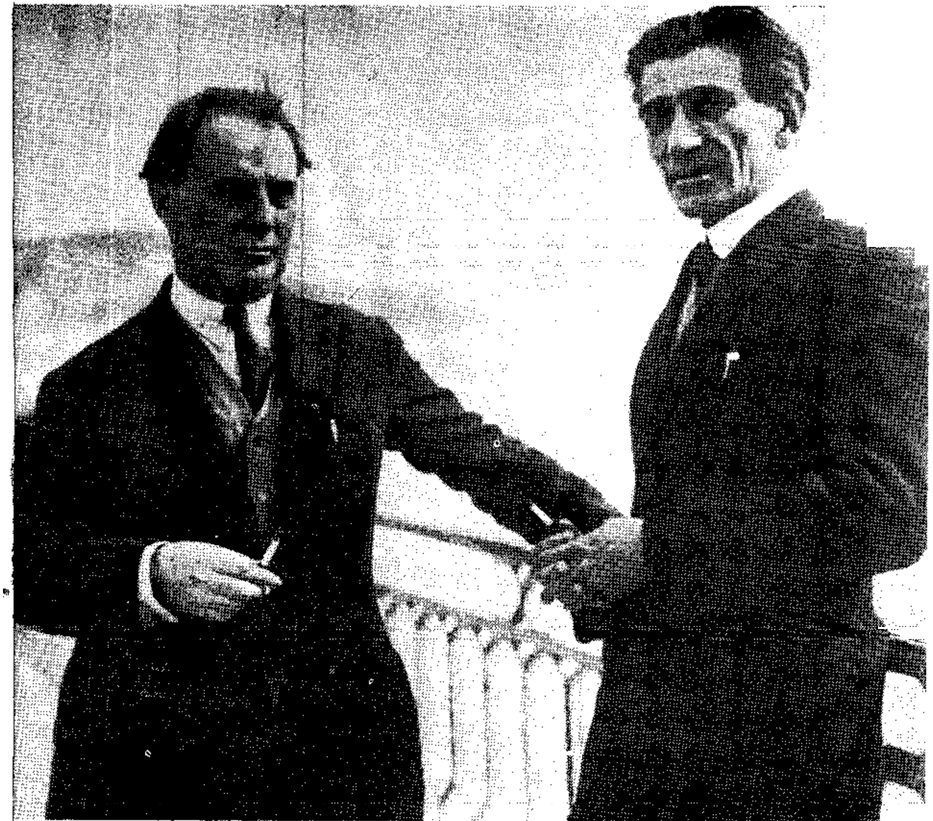
Dacă situaţia pe care i-o creează condiţiile privilegiate de moştenitor al coroanei îi convine, să se astîmpere, să aştepte liniştit moartea unchiului şi să tacă.

Dacă însă agitaţiile politicii militante îl ispitesc mai mult decît perspectivele coroanei şi dacă durerile Germaniei îl chinuiesc mai mult decît năzuinţele româneşti, să-şi ia repede tălpăşiţa şi catrafusele şi să se ducă de unde a venit, fără mofturi, fără zgomot şi fără interviuri la gazete nemţeşti.

Doar n-o să moară ţara de dorul lui Fritz.

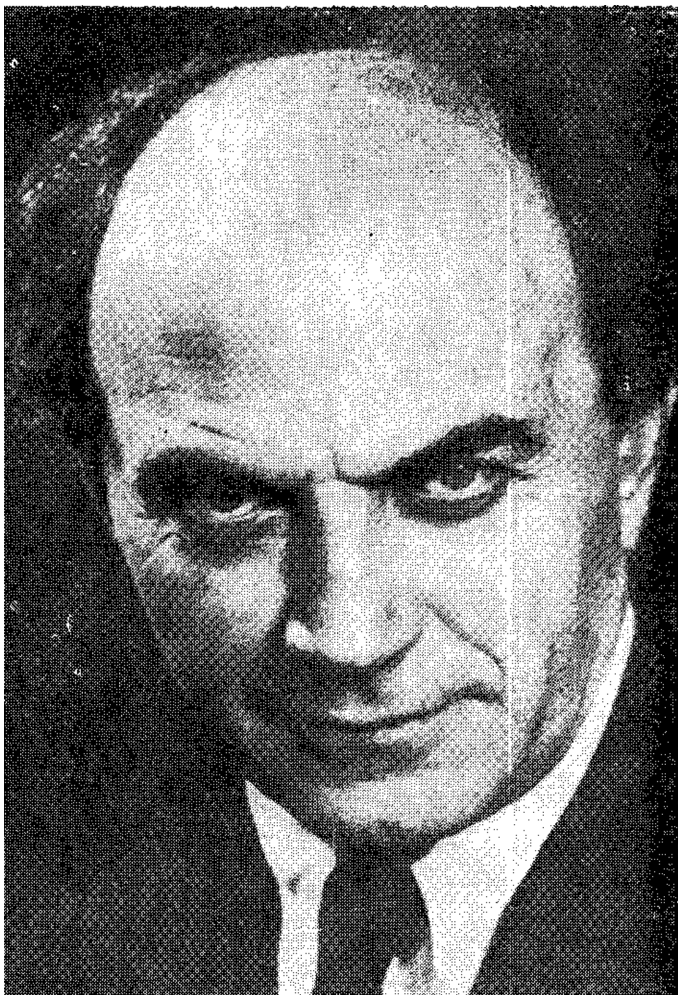
Şi nici n-o să piară poporul ăsta în ziua cînd nu se va mai adăposti la umbra vastă a urechilor Urecheatului.

***Facla,* an. V (1914), nr. 330 (25 septembrie), p. l.**

I. Rosenthal şi Panait Istrati. Reproducere după o *Carte poştală* adresată lui N.D. Cocea la redacţia ziarului *Chemarea,* Bucureşti: *„Să trăieşti, Nieule, şi să te mai aştepţi la o nouă trînteală de pe urma «Chemării». O aşteptăm şi pe una si pe cealaltă"*

(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

N. D. Cocea
(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

numi

ta, n^ux. , c< U jy^tX £e 0 .

Prima pagină a ms. ***Vin barbarii.***
(Arhiva Ioana Cocea)

iiiiiiiiiiiMiiiii^ iliiiiiiiiiiiiiiiPi^

Pagina a **2**-a a ms. *Vin barbarii.*
(Arhiva Ioana Cocea)

FRATELE MEU GALAGTION

Am trăit s-o văd şi pe asta ! Galaction, vîndut străinilor. Galaction, trădător de ţară. Galaction, cumpărat de fiemţi pe blidul de linte al cîtorva sute de lei lunar.

Ne-a afirmat-o c|i toată seriozitatea domnul Eugen Lovinescu, care n-ard şi n-a avut în viaţa d-sale un pic de talent, dfe Galaction, care are talent să dea la alţii cu lopat^ şi cu carul. Şi întocmai cum în mahalale, noaptea, la lumina lunii, e de ajuns să se înalţe un hămăit prelung de cîine, ca toţi cîinii mahalalei să urle în cor, tot astfel a fost de ajuns ca un Lovinescu oarecare să se dea mîrîind la Galaction, ca toţi rataţii din presă şi din literatură să4 ţie hangul pe toate glasurile : ham ! ham ! Galaction s-a vîndut. I

Bietul nieu Galaction ! Tu, care o viaţă întreagă te-ai ferit de politică şi cf politiciani ca de ceva scîrnav şi urît; tu, care fugeai de cenaclurile şi de bisericuţele scribilor literari şi încercai să le înţelegi şi să le împaci pe toate în inima ta mare ; tu, care treceai mirat ca un călător plin numai de [dumnezeul lui printre agitaţiile mărunte şi sterpe ale oamenilor, ţi-ai închipuit tu vreodată, spune, că într-o bună zi, pe uliţele Bucureştilor, vei cădea tocmai printre dînşii şi că o puzderie de Lovineşti îşi vor înfige colţii în pulpana hainei tale sărăcăcioase, schelălăind că eşti vîndut ?

îţi mai aduci aminte, frate Galaction, de serile noastre de-âcum zece şi cincisprezece ani şi de serile noastre de pînă mai ieri, cînd printre îmbuibaţii şi fericiţii capitalei treceam singuri, cu pchii pierduţi în visuri literare şi cu sufletul înfiorat de presimţirea unei patrii mai mari, mai fericite şi mai lipsită de Lovineşti decît cea de astăzi,

o patrie pentru care să scriem tot ce-avem mare şi bun în noi.

Şi pe tine, care purtai Ardealul în suflet cum îţi purtai opera, pe cînd ei nu purtau decît şvarţuri, venin şi neputinţă, pe tine şi-au găsit să te înjure că eşti vîndut.

Nu, nu ştiu cum vei fi privind tu aventura asta comică, cu ce zîmbet de superioritate sau de compătimire ; un lucru ştiu însă : că simt ridicîndu-se în mine un rîs larg, sănătos, puternic şi vesel ca o mie de clopote în noaptea de Înviere, un rîs cum nu mi-aduc aminte să fi rîs de multă vreme.

Căci te rog să admiri şi tu antiteza asta burlescă :

De o parte Lovinescu, cu ceata lui de scopiţi intelectuali [...] iar pe partea cealaltă tu, autorul *Bisericuţei din răzoare* şi al *Clopotelor din Mînăstirea Neamţului* — pe care sînt fericit că ţi le-am putut cumpăra eu ca să le editez — tu, care scriind ai făcut de o mie de ori mai mult pentru România de mîine decît toţi scribii care s-au trezit naţionalişti peste noapte, fiindcă pizmuiau talentul tău, tu, fratele meu Galaction, un vîndut !

Rîzi, dacă nu te întristează constatarea tragică pentru inteligenţa omenirii : că exact aceeaşi injurie s-a adus în vremurile noastre, de Lovineştii ţării lor, lui Emile Zola, lui Jean Jaures şi bunului Anatole France.

***Facla*, an. VI (1916), nr. 1 (1 ianuarie), p. 6—7.**

PARLAMENTUL S-A DESCHIS...

De o săptămînă nu mai aveam astîmpăr. Mă sculam mai de dimineaţă ca de obicei, mă culcam mai tîrziu, peste zi mă lua aşa, cu fierbinţeli, cu friguri, cu poftă strasnică de mîncare, nu-mi găseam locul nicăieri şi nevasta se uita îngrijorată la mine şi da din cap spunîndu-mi că slăbesc văzînd cu ochii şi că mă topesc de-a-n picioarele.

— Ai ceva ?... îţi lipseşte ceva ? ce gînduri te frămîntă?... îmi repeta ea adesea, plimbîndu-şi degetele inelate printre firele rare de păr care îmi împodobesc chelia.

Suspinam atunci încet:

— N-am nimic... Dar s-apropie ziua cea mare... o nouă zi istorică... deschiderea Parlamentului !

Nevastă-mea se burzuluia şi-şi retrăgea indignată mîna de pe chelie. O auzeam cum mormăia printre dinţi, depărtîndu-se, cu ciudă :

— Arză-1 focul de Parlament!

Vazînd că cei de acasă nu mă înţeleg, m-am refugiat la cafenea. Acolo, prietinii, găsindu-mă îmbufnat într-un colţ, s-au apropiat cu mîinile întinse spre mine şi au încercat să-mi descreţească fruntea. Povesteau istorioare şi anecdote pipărate şi se sileau să-mi scoată un zîmbet. Dar eu stam îngheţat şi posomorit ca Ferekidy cînd vorbeşte domnul A. C. Cuza şi repetam din cînd în cînd cu priviri sumbre de iluminat :

— Se deschide Parlamentul !...

Prietinii izbucneau în cor :

— Ei şi ?! Se deschide Parlamentul! Şi ce-ţi pasă ţie dacă se deschide ?

— Cum ce-mi pasă L Dar voi nu vedeţi ? Ziua cea mare se apropie ! Ultimatumul Germaniei ! Sfîntă revoltă a ţării !...

Prietinii se ţineau de burtă, rîzînd cu hohote :

— Ţine-ţi firea, omule ! Tu crezi că de asta le arde aleşilor naţiunii ? N-avea nici o grijă. Oamenii noştri politici sînt mai înţălepţi decît ţi-i închipui. Vei vedea. Filipescu o să anunţe cu surle şi fanfare o interpelare pe care o s-o retragă în ultimul moment. Ionaş Grădişteanu o să bolborosească un discurs funebru. Cincu o să întrerupă. Diamandy o să protesteze. C. C. Arion o să întindă — peste protestări, peste întreruperi şi peste toate — un surîs dulce ca alviţa. Take Ionescu o să ţie un nou şi mare discurs istoric. Opoziţia o să aplaude cu frenezie. Majoritatea o să zîmbească cu diplomaţie. Şi domnul Ionel Brătianu o să închidă la urmă Camera şi Senatul pe nesimţite, încet, liniştit şi sigur, aşa cum îşi lasă alene pleoapele obosite peste ochii adormiţi.

Dezgustat şi indignat de scepticismul cafenelei, m-am îndreptat glonţ spre „Capsa", la ora divină cînd, gras şi rumen ca un prelat, Ioşca săvîrşeşte misterul aperitivului. Vechiul şi revoluţionarul local de întîlnire fierbea de larmă entuziastă. Copii şi senatori, proprietari şi provinciali, chiaburi şi decavaţi zgîlţîiau vitrinele largi cu rîsul lor sonor. Ah, o clipă am resimţit că trăiesc. Ca un naufragiat care se agaţă de o scîndură de scăpare, m-am apropiat de prima masă şi-am vrut să-mi strig speranţele legate de deschiderea Parlamentului. Dar un glas vibrant mi-a tăiat scurt cuvîntul :

— Da, domnilor, 3.200 de lei vagonul !

Atunci, o larmă asurzitoare s-a ridicat în aer. Toţi protestau cu indignare. Toţi vorbeau în acelaşi timp :

— Nu, domnule, 3.300 !

— Ba 3.400...

— Vă spun eu că e 3.500 !...

— Şi plata înainte...

— Cu bani gheaţă...

— în aur !!...

— Tot nemţii, sireacii !.,.

— Trăiască Anglia !

Pierdut, uluit, am vrut să mă reped la masa de alături, dar n-am apucat să fac bine un pas, şi de la toate mesele, de la cele din dreapta, ca şi de la cele din stînga, de la cele din mijloc, ca şi de la cele din fund, glasuri entuziaste, strigăte febrile, felicitări zgomotoase, chemări frenetice s-au ridicat deodată, s-au împreunat în aer într-un singur cuvînt, s-au izbit de bagdadia afumată ca un bubuit de tunuri şi ca un imn de biruinţă :

— Plata în aur !... aur !... aur !...

Sub grindina de aur am ieşit în stradă împleticindu-mă, cu spinarea încovoiată, cu fruntea în pămînt. Mai aveam un ceas pînă la deschiderea Parlamentului şi, mergînd repede pe stradă ca să mă ameţesc de aer şi de viteză, discutam cu mine singur şi încercam să mă conving prieteneşte că veselia brutală a domnilor de la „Capsa" nu trebuie să descurajeze sufletul unui bun patriot român, îmi spuneam resemnat : „Ce să-i facem ? Aşa e viaţa. Vremurile sînt grele şi banii scumpi. Nu poate fi nimeni vinovat că doreşte în acelaşi timp binele ţării şi propriul lui bine. Şi apoi, la **«Capsa»,** se ştie, sînt numai ciocoi. în sufletele lor închise ca lăzile de fier nu pot pătrunde credinţele mari şi idealurile vaste... Pe cînd poporul! Ah, poporul ! numai în sufletul cald şi imens al poporului sălăşluiesc speranţele infinite şi năzuinţele eterne ale neamului. Ce ne pasă dar de ciocoi. Aceştia sînt un pumn de oameni. Mulţimea nu cunoaşte interesele lor aprige şi egoismul lor atroce. Ultimul cetăţean al ţării, pierdut în fundul cine ştie cărei mahalale, e de o mie de ori mai bun ca dînşii şi, în inteligenţa lui obscură, cu siguranţă că priveşte marea zi de astăzi a României cu alţi ochi decît ciocoiul de la «Capsa»".

Dar cum raţionam astfel cu mine însumi şi temîndu-mă să nu fiu în întîrziere, alergam grăbit spre Dealul Mitropoliei, deodată, la o răspîntie, m-am izbit aşa de tare de un biet mahalagiu, încît a fost cît pe ce să-1 răstorn la pămînt.

— Ce ! eşti chior, d-le ?!

— Nu, mă iartă, dar vei înţelege şi d-ta, i-am adăogat eu repede într-o clipă de inspiraţie genială. Eram extrem de grăbit pentru că azi e o zi mare pentru tot românul. Se deschide Parlamentul.

Mahalagiul se crucea uitîndu-se lung la mine :

— Ce trăncăneşti, d-le ! Ce parlament, d-le ! Dă-l în aia a mă-sii de parlament ! Şi cască mai bine ochii cînd treci pe stradă.

„Dă-l în aia a mă-sii!"

Glasul poporului, după verdictul cafenelei şi după sentinţa de la „Capsa".

Mi se părea că visez. Simţeam că înnebunesc. Aveam impresia bizară că trec pe uliţele Bucureştilor ca prin aleile unui balamuc.

Am urcat într-un suflet Dealul Mitropoliei şi patru cîte patru scările Camerei deputaţilor. Voiam să văd, să aud, să mă conving. Şi două ceasuri în şir am stat, am ascultat şi-am înţeles tot neantul de simţire şi de cugetare care se întindea plictisitor de moarte sub cupola vastă a Parlamentului.

O piatră de moară mi s-a luat de pe suflet. Orice iluzie e zadarnică. Cetăţeanul avea dreptate.

Parlamentul s-a deschis...

Să-l dăm în aia a mă-sii.

Facla, an. VI (1916), nr. 4 (**24** ianuarie), p. 46—48.

(

O AUDIENŢĂ LA EXCELENŢA-SA DOMNUL EM. PORUMBARU

Pentru că m-am coborît cu un aer important din automobil şi pentru că am trîntit portiera cu indiferenţă, vreo trei uşieri, strălucind de fireturi, s-au grăbit să-mi iasă întru întîmpinare, s-au îndoit respectuos din mijloc, mi-au deschis uşa cu o seriozitate protocolară şi s-au repezit tustrei în acelaşi timp să-mi scoată blana.

Oprindu-i cu un gest scurt, am întrebat pe cel care mi se părea mai gros, mai bătrîn şi mai cu autoritate dintre ei dacă domnul ministru a sosit.

Uşierul mi-a răspuns cu o reverenţă plină de demnitate :

— Excelenţa-sa n-a venit la minister.

— La cîte ceasuri vine ?

— Excelenţa-sa nu vine azi la minister.

— De ce ?

— Excelenţa-sa n-a mai venit de două săptămîni pe la minister.

— Cum ? E bolnav ?

— Excelenţa-sa nu e bolnav... Credem că excelenţa-sa e numai obosit...

— Şi-atunci unde pot să văd pe „excelenţa-sa" ?

— Excelenţa-sa primeşte la domiciliul său.

Ah ! la domiciliul său. M-am uitat plictisit la ceas, mi-am aruncat privirea de-a lungul sălilor aurite, somptuoase şi pustii, în care mi-ar fi plăcut aşa de mult să văd silueta fragilă a excelenţei-sale şi-am ridicat din umeri resemnat. Fie ! O să mă mulţumesc şi cu domiciliul modest al ministrului nostru de externe, oricît de nepotrivit simţeam că trebuie să pară un asemenea cadru, în vremurile astea mari, pentru statura unui om care

se presupune că ocupă în țara noastră cam același loc ca sir Grey în Anglia, Briand în Franța, Sonino în Italia, Sassonow în Rusia şi cancelarul german în stînga Kaizerului.

Cu acelaşi ceremonial cu care sosisem am părăsit maiestuosul şi multicolorul palat al Departamentului Afacerilor Străine, precedat pînă la uşă de cei trei uşieri, urmat pînă la ultima treaptă de cei trei uşieri şi ajutat să mă urc în automobil de aceiaşi trei inseparabili şi obsedanți uşieri. Am distribuit bacşişurile de rigoare, am dat şoferului adresa excelenței-sale şi m-am oprit în fața unei case cu aparențe extrem de burghezeşti.

Antretul, gol puşcă. O masă în mijloc şi pe masă un coşuleț plin cu cărți de vizită. Apoi o bancă lipită de perete, pe care aşteptau înşirați în rînd doi solicitatori strînşi în redingote lucioase şi o damă planturoasă. Atît.

Feciorul mi-a luat cartea de vizită, a citit cu o vădită plăcere că sînt ziarist, mi-a făcut un semn discret cu ochiul să-l urmez la etajul al doilea şi mi-a şoptit la ureche, cum urcam scările împreună :

— Domnul are să fie mulțumit... Domnul n-o să se plictisească prea mult... Mai este un gazetar sus, care aşteaptă pe domnul ministru.

M-am oprit o clipă necăjit şi nemulțumit :

— Cine e ?

— Domnul Streitman.

— Ah ! Streitman !

Dar n-apucasem bine să-i exclam numele cu entuziasm, şi ochii de veveriță ai neliniştitului meu prieten mă şi văzuseră în umbra scărilor :

— Tu, Nicoară ! Ce cați aici, diavole ? Ai venit după un interviu ?

N-am avut vreme să-i răspund, căci numai la gîndul unei asemenea întreprinderi riscat^ n[e->a pufnit rîsul pe amîndoi. Ne-am strîns în schimb mîinile cu căldură şi ne-am refugiat într-un colț să punem repede la cale un plan de luptă. Prietinul meu îl avea deja gata. Ochelarii îi sticleau de plăcere şi ochii îi străluceau ca două puncte de foc îndărătul ochelarilor :

— Eu te introduc. Intrăm împreună. Lasă-mă pe mine să vorbesc. Tu ascultă şi notează. Mai întăi de toate însă

-— văzînd că urmăresc cu mirare rafturile nenumărate pline de cărți — observă bine mediul înconjurător. Numai cărți şi tablouri. E una din cele mai bogate biblioteci din țară. Porumbaru cumpără în fiecare zi, cumpără mereu. Dar cum nu citeşte niciodată şi cum uită azi ce-a cumpărat ieri, mai toate cărțile sînt reprezintate în cinci, şase, sau o duzină de exemplare. O adevărată librărie.

Cu tablourile lucrurile stau încă şi mai frumos. Porumbiță a realizat minunea aceasta a veacului. O galerie care nu-l costă cinci parale. N-a primit o pînză în dar. Le-a cumpărat pe toate. Dar n-a plătit nici una. Amînă, amînă vecinic termenele plăților.

Pe cînd îmi dădea amănuntele astea interesante şi altele la fel, feciorul ne-a întrerupt convorbirea, anunțîndu-ne grav că excelența-sa ne aşteaptă. Ne-am apropiat tot aşa de gravi de uşă şi am bătut de două ori într-însa :

— Cioc !... cioc !...

Nici un răspuns. Am mai bătut de două ori, ceva mai tare.

— Cioc !... cioc !... şi iarăşi nici un răspuns.

Atunci am crăpat binişor uşa şi-am rămas amîndoi pironiți în prag cte uimire, de admirație şi de extaz.

în mijlocul celor patru pereți plini de cărți de sus şi pînă jos, în mijlocul vrafurilor de volume răspîndite pe masă, pe scaune şi pe podele, excelența-sa sta aşezat surizător la birou, cu o oglingioară în mînă şi cu papiliote în păr.

L-am salutat respectuos şi ne-a răspuns :

— Bujur... cu glas subțire de piculină şi uşor ca un suspin.

Apoi a lăsat oglinda din mînă, a venit spre noi păşind mărunt ca pe note şi mi s-a plîns că e bolnav, că e foarte bolnav şi obosit. Repeta alintat :

— Mă doare glezna... nu-mi simt aproape glezna...

Şi făcea gimnastică în fața noastră, ridica piciorul, îl îndoia de la genunchi, îl ridica iarăşi, mecanic, delicios şi ridicol, ca o marionetă.

Streitman îi urmărea mişcările cu admirație.

— Dar eşti mai sănătos, excelenţă, decît te-am văzut vreodată. Uite, Nicoară, ce tinereţă, ce vigoare, ce musculatură puternică şi agilă.

Glasul excelenţei se ridica piţigăiat şi alintat.

— Nu-i aşa ? Am încă destulă putere... uite la braţele mele.

îşi încorda acum braţele şi le întindea în aer, subţiri ca două beţe de chibrituri.

Streitman exclama cu durere :

— Aşa e. Eşti mai viguros decît noi, excelenţă. Eu nu ştiu ce am, dar mă simt bolnav, slăbit...

Excelenţa-sa păru deodată alarmată.

— Eşti bolnav ?...

Şi făcu cîţiva paşi înapoi, bătu în retragere, se aşeză precaut îndărătul biroului.

— Şi ce boală ai ?

— Âm din cînd în cînd migrene groaznice...

— A ! numai atîta. Asta nu-i nimic... trece...

Prinzînd din nou curaj, se apropie iarăşi de noi, cînd feciorul deschise binişor uşa anunţînd o doamnă.

Dama planturoasă de jos îşi făcu apariţia, Excelenţa-sa se înălţă în vîrful picioarelor, îşi frecă mîinile, dădu de cîteva ori din cap ca un cocoş jumulit de pene, îşi lunecă ochii galeşi spre corsajul monumental al doamnei şi ruculă ca un porumbel.

Streitman îl savura, îl mînca literalmente cu ochii.

— Cînd îl văd aşa, îmi vine o poftă nebună să-l fur, să-l bag în buzunar şi să-l aşez acasă pe-o etajeră, pe-un dop de sticlă sau să-l atîrn de lanţul ceasornicului ca un breloc.

Dama planturoasă mulţumea acum luîndu-şi rămas bun de la excelenţa-sa şi domnul Porumbaru dansa în jurul ei, surîdea, făcea ochi dulci, se pierdea aproape la fiecare pas în fustele ei largi şi sălta spre uşă graţios şi uşor ca un fulg. Cînd uşa s-a închis îndărătul doamnei, excelenţa s-a îndreptat fericit spre noi, arătînd cu mîinile depărtate de piept bogăţia sinilor excitanţi :

— E bine, Streitman, nu-i aşa ?... E bine dama ?...

Ochii lui Streitman rîdeau ca doi diavoli.

— Tot tînăr ai rămas, excelenţă ! Tot tînăr şi tot plin de viaţa. Aşa generaţie mai înţeleg şi eu ! Nu ca a noastră, palidă şi obosită. Cu un om ca d-ta la Ministerul de Externe, nu mă tem de viitorul ţării, oricît s-ar întinde focul războiului european.

Excelenţa-sa plutea modest în nouri.

— Dar pentru că veni vorba de tinereţe, continuă Streitman, uite ce te roagă Nicoară, excelenţă. El are un prieten, student excelent şi copist la ministerul d-tale. Ar vrea să pună o vorbă bună pentru dînsul şi să ştie dacă...

Dar ministrul nu-l mai asculta.

Privirea îi era acum turbure şi stinsă. într-o clipă parcă îmbătrînise cu cincizeci de ani. Tuşea încet ca şi cum i-ar fi fost frică să nu se obosească prea tare şi ne răspunse economisind glasul şi cuvintele :,

— Un copist e o afacere grea... încurcată... trebuie multă luare-aminte... veniţi la mine peste cîteva zile... ştiţi că poimîine am audienţă la rege... şi-aş vrea să mă odihnesc pînă atunci ca să fiu cu mintea limpede...

Streitman se înclină respectuos :

— Odihniţi-vă, excelenţă, odihniţi-vă. O audienţă la rege nu e lucru de glumă. Poate depinde de dînsa fericirea ţării şi pacea Europei.

Şi am ieşit ploconindu-ne pînă la pămînt, căci ne ţineam de pîntece, rîzînd pe înfundate.

Facla, an. VI (1916), nr. 5 (31 ianuarie), p. 60—64.

CARMEN SYLVA

S-a lăsat, în sfîrşit, cortina şi peste ultimul act al vieţii acesteia teatrale.

Cînd ne aşteptam mai puţin, cînd toţi o uitaseră şi nimeni nu-i miai dorea moartea, regina Elisabeta s-a stins într-o dimineaţă posomorită de februarie şi şi-a trimis sufletul ei serafic, de candoare nemţească, spre cerul ingrat al României.

Ca mulţi actori fără talent, Carmen Sylva a făcut şi ea greşeala omenească să se retragă cu cîţiva ani mai tîrziu decît trebuia de pe scena vieţii.

Deşi era corpolentă şi învestmântată în haine vaporoase, care-i dădeau de departe o înfăţişare burlească de balon, ea n-a ocupat mare loc în lume, şi „geniul" ei, strict oficial, n-a ţinut umbră nimănui. Avea o predilecţie deosebită pentru rolurile somptuoase şi şterse în acelaşi timp, pentru sufletele romantice sub greutatea purpurei regale, pentru gesturile obosite şi inocente de martiră încoronată. Scriind sîrguincios pagini incolore sub plafoane aurite, îşi închipuia uşor că rătăceşte prin lume ca un fel de cîntăreaţă a pădurilor ; şi lipsită de bucuriile şi de jertfele maternităţii, surîdea cu convingere cînd i se spunea, cu seriozitatea aceea protocolară, lipsită de ironie, că era mama răniţilor.

De vreo două ori numai a încercat să joace roluri politice care covîrşeau puterile ei poetice, şi în ambele rînduri regina Elisabeta a trebuit să părăsească scena fără voia ei.

Odată, demult, împotriva regelui Carol şi cu sprijinul cîtorva familii boiereşti înrudite cu Elena Văcărescu.

Şi a doua oară, în vara şi toamna anului 1914, cînd pe malurile sălbatice ale Peleşului încerca să acopere cu liedurile ei germane glasul durerii româneşti şi ecoul bătăliilor de la Marna.

De atunci, înfrîntă, descurajată, surghiunită aproape la mînăstire, nu s-a mai auzit vorbindu-se nimic de dînsa. Cîteva familii scăpătate şi cîţiva rataţi simpatici îi cunoşteau doar adresa. în faţa lor juca ultimul ei rol de regină fără coroană şi de poetă caritabilă, cînd moartea, obosită probabil de măcelurile din Franţa, şi-a adus aminte că sînt nemţi şi-n România şi s-a întins o noapte în aşternutul ei regal.

***Facla,* an. VI (1910), nr. 8 (21 februarie), p. 98.**

STĂPÎNA PĂMÎNTULUI

Aseară am rîs, am mîncat ca de obicei, am răsfoit ziarele să văd ce se mai petrece nou în lume, am deschis o carte, am vorbit cu un prieten, am iubit, am visat, şi, ca în atîtea şi atîtea alte rînduri, trecînd prin mulţime şi simţind căldura ei animală, am surprins cu plăcere în mine senzaţia delicioasă că trăiesc.

Nimic în adevăr nu părea schimbat în natură şi printre oameni.

Sus stelele sclipeau tainic în noapte, şi sub lumina crudă a becurilor electrice norodul forfotea agitat, zgomotos şi însetat de fericire.

Străzile erau pline, cafenelele pline şi cinematografele înţesate. în preajma restaurantelor renumite, parfumuri calde se tîrau leneş pe trotuare. Acorduri prelungi de vioară mureau, parcă înnăbuşite, îndărătul zidurilor căptuşite cu draperii. Cai nărăvaşi frămîntau nerăbdători ealdarîmul cu picioarele. Automobile masive treceau ca vijelia. Limuzine graţioase alunecau iluminate ca vitrine ambulante. Diamante străluceau în umbră. Şi priviri voluptuoase se aprindeau în dreptul trecătorilor, mai ispititoare ca focul nestimatelor şi mai stranii ca lumina stelelor.

Capitala trăia. Nici o grijă nu-i tulbura viaţa. Cetăţenii ei se bucurau liniştit de desfătările nopţii. Fiecare îşi vedea de plăcerile ei mărunte. Unii cătîndu-şi idealul în transparenţa cupelor cu vin. Alţii în braţele femeilor, şi cîţiva, foarte rari, în mirajul artei şi al poeziei. Ca şi dînşii, ca ei toţi, aveam iluzia că trăiesc.

Atunci glasul unui ţigănuş vînzător de ziare, glasul umililor prin care se proclamă adevărurile eterne, a anunţat strident în uşa unei cafenele căderea nu ştiu cărui petec de pămînt din jurul Verdunului. Un consumator a cumpărat o foaie. Vreo doi s-au uitat distrat la titluri. Cîţiva şi-au întrerupt o clipă conversaţia. Un domn grav, cu glas vibrant de stentor, a cerut două şvarţuri, unul cu lapte şi altul cu un pic de rom. O bandă veselă a trecut pe stradă. Un rîs argintiu s-a ridicat în triluri. Un cîntec s-a pierdut undeva, departe. Şi atît.

Viaţa capitalei continuă. Durerile supraomeneşti din faţa Verdunului n-au mişcat-o mai mult decît atît. Şi duhul morţii n-a suflat încă peşte dinsa.

O, rîdeţi! Ridicaţi în aerul sonor paharele voastre pline cu spumă de şampanie, uşoară şi dulce ca însăşi viaţa voastră. Cîntaţi cît cupele sînt încă pline. Iubiţi cît timp femeile voastre nu sînt încă cernite. Trăiţi cît timp idealul de sînge al războiului n-a întins încă aripa vastă a morţii peste sufletele voastre.

A, vă cunosc de mult.

Ştiu că sînteţi mici, vulgari, plini de ambiţii meschine şi de pofte ilimitate, că sînteţi laşi şi răi. Vă daţi şi voi seama că n-aţi fi meritat o moarte eroică, cum desigur n-aţi meritat nici viaţa. Dar trăiţi totuşi ! Gustaţi cupa ameţitoare a vieţii pînă la fund. Dacă nu puteţi să vă îmbătaţi de soare şi de stele, de aer, de miresme, de cîntece şi de poezie, îmbătaţi-vă cel puţin cu fumul acru al cafenelelor voastre luxoase. Epuizaţi într-o noapte, pe cît vă îngăduie simţirea şi inteligenţa, toate plăcerile pămîntului. Căci aveţi dreptul.

Generaţie stearpă de gînduri şi de idealuri, printr-o ironie supremă ai fost tu sortită să porţi pe umerii tăi şubrezi greutatea destinului şi să mori pentru un ideal. Moartea te pîndeşte. N-o vezi. N-o auzi. îţi bei liniştită şvarţul cu lapte sau cu rom şi nu simţi cum de pe colinele Verdunului îţi rîde şi îţi întinde braţele irezisti-

bile. Iat-o. Cu fiecare victorie franceză, cu fiecare simptom de sleire germană, se apropie de tine. E duhoarea ei pestilențială. E rîsul ei etern. E gura ei imensă care se apleacă spre gura ta.

Cetate veselă a lui Bucur, ai s-o săruți !

Facla, **an. VI (1916), nr. 13 (27 martie), p. 2—3.**

PRIMĂVARA

Ziua se îngîna cu noaptea. Pe cerul palid steaua dimineții strălucea rece, aprinsă și enormă, ca un solitar. Din pămîntul răscolit și chinuit ca un teren vulcanic, efluvii calde se ridicau din cînd în cînd și treceau încărcate de miresme imprecise și dulci ca o mîngîiere prin aerul înghețat. La intervale mari glasul tunului bubuia în depărtare și după fiecare nou muget tăcerea cădea deodată masivă și grea ca plumbul. O geană de lumină miji tîrziu în zare.

Atunci soldatul de strajă, cu ochii uscați de veghere îndelungată și simțindu-și corpul pătruns pînă la oase de frigul nopții, se dădu cu cîțiva pași înapoi, își luă privirile de la lucarnă și le înălță spre cer. în carnea lui obosită și trudită i se păru că se coboară, din cerul senin, o pace infinită.

Fără să înțeleagă bine de ce, o senzație divină de fericire îi inunda sufletul. Simțea greutatea armei în mînă, simțea apăsarea hainei ostășești aspră și strînsă pe corp, simțea coiful[1] de oțel strîngîndu-i și strivindu-i fruntea și i se părea totuși că era atît de ușor, încît ar fi putut să plutească în aer și să se destrame, ca un nor, în văzduh. Amintiri uitate, icoane de-odinioară i se perindau prin minte. Un cîntec de copil, o șoaptă tremurată la ureche, o strîngere de mînă, o carte căzută pe genunchi cu foile deschise, un ceas de iubire, mii și mii de clipe dulci ca viața și fugătoare ca visul îi treceau pe dinaintea ochilor, cum trec umbrele norilor pe cerul albastru. Ca în basmele cu descîntece și cu vrăjitoare,

[1] **în orig.** ***corpul.***

îşi trăia viaţa încă o dată. Tinereţea bună, caldă şi fericită, oricare ar fi greutăţile vieţii, adolescenţa veselă sănătoasă şi cuceritoare, oricît de mari ar fi durerile vremii, şi viaţa, ea însăşi, viaţa plină, bogată, binefăcătoare, viaţa rodnică şi încântătoare, viaţa care se oferă omului cu parfumul mănunchiurilor de flori, cu savoarea fructelor pîrguite şi cu trupul cald al femeii învinsă de iubire.

Tunul bubui mai aproape. O rachetă neagră se desfăcu în spaţiu. Geana de lumină se lărgi imensă la orizont. Şi soldatul ridică spre steaua dimineţii, albă în cerul palid, o privire supremă de deznădejde, de regret şi de speranţă.

Auzea şuieratul gloanţelor şi mirosea efluviile primăverii. Din pămîntul scurmat de obuze se ridica un parfum suav de brazde răsturnate. Cu ochii pe jumătate închişi, văzu încă o dată priveliştea naturii.

Ah ! un glonţ rătăcit. O schijă absurdă de obuz. Şi să mori, ca un cîine într-un şanţ, "la începutul primăverii.

Să mori cînd pămîntul se destinde sub razele soarelui ca o gură întredeschisă după sărut.

Să mori cînd cerul cald se culcă ca un amant pe coapsele pămîntului.

Să mori cînd prin aer trec freamăte, miresme şi fioruri fără nume ; cînd iarba încolţeşte şi cînd pasările cîntă ; cînd totul tresare în lume, se naşte şi reînvie.

Să mori cînd singurul nostru bun pe lume este viaţa, cînd fără ea totul e întuneric, neant şi haos, cînd pielea ultimului lepros care-şi încălzeşte rănile la soare e de o mie de ori mai de preţ decît craniul gol care a adăpostit într-însul toate fericirile vieţii şi toate gîndurile universului.

Să mori cînd sub ploaia de foc şi de fier a războiului, ca şi sub fierul plugului şi gesturile semănătorului, pămîntul trăieşte, fecundează germenii vieţii şi deschide spre cerurile infinite corola florilor lui nenumărate.

Ochii soldatului ardeau ca de friguri, de revoltă.

Ii pironi cu ură nestinsă înspre lucarna prin care se zăreau tranşeele nemţeşti.

Apoi un surîs indefinisabil îi lumină faţa.

Deasupra lucarnei văzuse o floare subţire, lungă, firavă, răsărită prin spărtura unei cizme aruncate.

O boabă strălucitoare de rouă îi îngreuie fruntea.

Cu precauţiuni nesfîrşite, înaintînd pe brînci, soldatul se tîrî pînă lş. dînsa.

Putu s-o atingă şi s-o mîngîie cu degetele. Vru s-o respire.

Dar în clipa cînd întîiele miresme ale primăverii îi umflau pieptul, un glonţ rătăcit îl lovi în frunte şi soldatul se rostogoli pe pămîntul înfiorat de germenii vieţii.

***Facla,* an, VI (1916), nr. 14 (3 aprilie), p. 18—19.**

UN DECES ŞI O PIERDERE

în acelaşi timp în care celebra coană Theodora Cazzavilan, azi repauzată întru Domnul, se apleca graţioasă peste balustrada vilei sale şi-şi lăsa să cadă trupul pe pămînt, pe cînd sufletul ei serafic se suia la ceruri,, ca o porumbiţă albă, pictorul Luchian închidea ochii pentru totdeauna, înfundat în fotoliul în care îl ţintuise paralizia de ani de zile.

Două nume deosebite, pe care ironia morţii le-aruncă în acelaşi timp sub teascurile maşinilor tipografice ; două nume inegale şi ca soartă, şi ca valoare.

Pe răposata coana Theodora aţi cunoscut-o cu toţii, voi cititorii, urbani şi rurali, ai ziarului *Universul.* Fosta vînzătoare de flori de pe vremuri pe Podul Mogoşoaiei a avut norocul să placă unui bărbat muncitor şi să rămînă moştenitoarea unui mare stabiliment ziaristic.

De atunci numele ei a apărut foarte des în luptele şi polemicile de presă, şi, o dată cu el, biata femeie şi-a văzut colagiile, intrigile amoroase, viaţa, divorţurile şi... păruielile casnice etalate pe toate coloanele ziarelor, ca nişte simple rufe, întinse pe frînghiile unei gospodării de mahala.

Decesul coanei Theodora o să stoarcă lacrimi de doliu inteligenţilor redactori al *Universului,* încadrat de pe acuma de chenare negre ; în urma cortegiului ei vor păşi întristaţi şi gravi directorii, salariaţii, redactorii, linotipiştii şi lucrătorii atelierelor marelui ziar ; iar cetitorii vor ceti foiletonul unei vieţi extravagante, alcătuite din norocul, din bogăţia, din daniile, capriciile şi intrigile amoroase ale unei femei de jos, pe care întîmplarea şi gustul unui om au ridicat-o la o înălţime nesperată şi

au făcut dintr-însa, în zilele acestea de idealuri şi înfrigurări războinice, un punct strategic, o tranşee, pentru care s-au dat lupte şi pe care un misit, un general şi doi avocaţi takişti au stăpînit-o în mod succesiv.

Multe i se vor ierta răposatei, pentru că — vorba Scripturii — mult a iubit !

Să-i fie ţărîna uşoară !

Pe Luchian l-au cunoscut mai puţini, dar acei care i-au cunoscut l-au iubit şi l-au admirat mult !

Cel mai mare, cel mai bun pictor al României contimporane a zăcut şi a lucrat, chinuit de boală şi de torturile inspiraţiei, într-un fotoliu.

Luchian a trăit zile de lipsuri, de muncă şi de sărăcie, care au fost întotdeauna partea marilor artişti, a marilor muncitori.

Nu ştiu dacă a fost simbolist, modernist sau secesionist ; nu vroi să ştiu nici măcar dacă a fost mai mult maestrul desenului sau al culoarei ; ceea ce ştiu, ceea ce ştim cu toţii aceia care i-am admirat tablourile pe la diferite expoziţii artistice e că a fost un mare, un netăgăduit artist.

Tablourile lui nu interesau pentru tehnica lor, ci pentru arta şi viaţa de care erau însufleţite. Mi-aduc aminte de o vază cu flori, un tablou minuscul, prizărit într-un colţ oarecare al unei expoziţii de la *Panorama Griviţa.* După ce am cutreierat toate sălile de două-trei ori şi mi-am întunecat ochii şi era cît p-aci să-mi deteriorez retina, cu viziunile execrabile ale d-lor Kimon Loghi şi Ary Murnu, m-am reîntors în colţul unde zăcea, modestă, vaza cu flori a pictorului Luchian. Ah, florile acelea, proaspete, brobonate parcă de rouă, înfoiate petală cu petală, fragede ca şi cum ar fi fost culese atunci şi depuse în vază de o mînă albă şi fină de femeie, mă făceau să dilat narinele şi să adulmec parfumurile, care parcă se volatilizau în atmosferă.

Dar portretele lui Luchian, operele lui de „compoziţie" — cum ar spune un cronicar atitrat — erau bucăţi de viaţă, răsfrînte şi alterate de artă.

Luchian a murit. Pupilele lui au închis pentru întotdeauna în ele viziunile de artă care au pîlpîit şi s-au mistuit în focul inspiraţiei, amestecate în culoare, prinse în nervurile unor desenuri fragile, pe pînzele vîndute snobilor, amatorilor şi clienţilor de toată mîna şi pe care o bună parte le-a adunat în muzeul lui obscen, pe preţuri derizorii, marele Mecena al artiştilor români, onorabilul domnul Bogdan-Ciupeşti.

Pe Luchian îl vor plînge puţini : boemii şi cei cîţiva iubitori serioşi de artă. Cortegiul lui va fi excortat de colonia artiştilor şi de cîţiva scriitori, prieteni ai marelui defunct. Iar în ziare vor apare necroloage sumare şi stîngace, scrise de cronicarii experţi dar grăbiţi ai cotidianelor noastre informative. Concomitent cu intermezzo-ul funebru al răposatei coana Theodora, moartea lui Luchian ne oferă o pagină din marea tragicomedie a vieţii.

Zilele astea vom asista la un cortegiu funebru şi vom îngropa un artist, un om în definitiv şi unul dintre cei mai buni şi mai simţitori dintre noi.

***Facla,* an VI (1916), nr. 27 (3 iulie), p. 7—8.**

„OMUL LIBER'

Liber !... E un fel de-a vorbi, un dulce eufemism, respectuos şi ironic în acelaşi timp, o protestare piezişă a omului încătuşat < . . . >.

Desigur, nu am naivitatea să cred că, asemenea unui talisman, cuvîntul acesta magic, aproape uitat acum — libertatea — va înduioşa inimile cenzorilor, va înmuia sufletele guvernanţilor, va scurta mîinile prea lungi ale unora, va tăia poftele prea mari ale altora şi va face să încolţească în mintea tuturora gîndul salutar al pocăinţei, al remuşcării şi al groazei de pedeapsă.

Cum n-am fost liber să-mi aleg pentru ziar titlul pe care l-aş fi vrut, tot aşa de bine ştiu că împrejurările nu vor îngădui *Omului liber* să vorbească deschis şi să interpreteze cu îndrăzneală durerile şi năzuinţele obşteşti. Nu ne va fi permis, de pildă, să enumerăm toate crimele faimoşilor „factori răspunzători", care au semănat calea României cu ruine, cu ruşine şi cu dezastre ; nu ne va fi tolerat să evocăm tragedia lamentabilă în care s-au năruit sărmanele noastre visuri de întregire naţională ; nu vom avea libertatea să plesnim peste obraz atîtea feţe vinovate cu rînduri de tipar, care ar trebui să scape de sub teascuri şi să şuiere în aer ca sfîrcuri de bici. In locul lor se vor întinde interminabile coloane albe ; iar pe cele rămase negre cititorul inteligent va fi silit să le citească mai mult printre rînduri.

Şi cu toate astea *Omul liber* apare.

Apare cu toate primejdiile stării de asediu şi cu toată asprimea cenzurii.

Apare, pentru că, oricît de masiv ar fi pumnul de fier al forţelor de opresiune, există totuşi ceva mai pu-

ternic în lume şi mai durabil decît toate lanţurile, toate piedicile, toate gratiile şi toate regimurile clădite pe vîrfuri de baionete : e forţa aceea imprecisă şi rezistentă, imponderabilă şi neînvinsă, subtilă şi eternă — ideea însăşi a libertăţii. *Omul liber* poate fi încătuşat în fiare ; gîndul lui liber nu aparţine nici judecătorilor, nici temnicerului. *Omul liber* poate fi sugrumat de cenzură ; glasul lui înăbuşit va merge cu atît mai profund în sufletul mulţimilor. Şi pagina albă lăsată de dînsul pecetluieşte mai bine o epocă şi pregăteşte mai sigur recolta libertăţilor viitoare decît toate tomurile voluminoase, grele ca piatra şi zadarnice ca lespezile de pe morminte, culcate peste sufletele moarte ale atîtor cărturari.

Mai apare apoi *Omul liber* pentru că, în tragedia cumplită a poporului nostru, oricît de ticăloase vor fi fost păcatele şi oricît de amare suferinţele, ceva misterios s-a născut, totuşi, din chinurile războiului : o conştiinţă mai limpede, un sentiment mai larg de dreptate socială, o înţelegere mai profundă a marilor legi ale vieţii. Soldatul întors de pe front, intelectualul care în tranşee a văzut zilnic moartea cu ochii sînt de fapt încă de pe acum şi fără vot universal cetăţenii liberi ai unui popor care va fi democratic sau va pieri. Lor li se adresează *Omul liber*. Pe dînşii îi chemăm, după înfrîngerile datorite altora, la marea victorie de mîine, care va trebui să fie opera lor. Lor le spunem : ascultaţi cu atenţie glasul vremii. Priviţi cum se prăbuşesc în ţărînă imperiile reacţionare. Pretutindeni în lume lanţurile cad. Fiţi înainte de toate oameni liberi, dacă viaţa asta vi-i dragă şi dacă iubiţi cu adevărat pămîntul pentru care a curs din belşug sîngele vostru cald.

Şi apare, în sfîrşit, *Omul liber* pentru că e singurul care poate purta, în mîinile lui puternice şi fără teamă, tradiţia revoluţionară a *Faclei,* care ştia să lumineze, să încălzească şi să ardă fără cruţare. Programul ei de altădată e programul nostru de astăzi. Chiar cînd vitregia vremurilor ne va împiedica să-l strigăm cu glas tare, sufletele libere, călite la focul războiului, vor şti unde să-l caute şi unde să-l găsească.

***Omul liber*, an. I (1918), nr. 1 (28 aprilie), p. 1.**

INTERMEZZO

V-aduceţi aminte de anii cei graşi ai neutralităţii ?

Ardea lumea, milioane de oameni mureau, muşcînd pămîntul frămîntat cu sînge, idealuri vrăjmaşe se ciocneau implacabil, de-a lungul cîmpurilor de bătaie, în bubuit asurzitor de tunuri, în urlete de ură şi în scrîşniri de agonie, şi la noi, pe malurile divine ale Dîmboviţei murdare, Bucureştiul chefuia. întins ca o curtezană,, parfumat cu esenţe scumpe şi cu duhori de canaluri, veselul oraş al lui Bucur n-avea destulă şampanie pentru cupele lui golite şi pentru buzele femeilor lui înroşite cu fard. Un vînt de nebunie, un sirocco biciuitor de nervi, aţîţător de patimi, răscolitor de pofte nepotolite sufla deasupra capitalei. Aerul greu era încărcat de mireasma dulce, caldă şi voluptuoasă a sexului.

S-ar fi spus că Bucureştiul prevedea invazia şi că, în ajunul morţii, vroia să deşerte cupa tuturor plăcerilor vieţii pînă la drojdie şi pînă la fund.

Astăzi, după doi ani de ocupaţie străină, după doî ani de lacrimi înghiţite în umilinţe cu genunchiul învingătorului pe grumaz, după lecţia amară şi crudă dată trufiei celui mai van dintre oraşele lumii, Bucureştiul, fără să fi învăţat nimic, îşi întinde din nou, sub razele calde ale primăverii, trupul lui de curtezană peste care au trecut armate întregi de nemţi, de turci şi de bulgari.

Bucureştiul petrece iarăşi. Bucureştiul oferă iar trecătorului vremelnic gura aprinsă a femeilor lui. Bucureştiul, beat de vin, de şampanie şi de senzualităţi, se agită, rîde, urlă, muşcă, geme, cade, sub stelele uimite ale nopţii, ca într-un alcov imens.

Cu toată străşnicia stării de asediu, Calea Victoriei forfoteşte de lume. Femeile trec uşoare şi elegante. Automobilele zboară. Cîrciumile sînt pline. Bodegile înţesate. Restaurantele luxoase nu mai prididesc. O havană costă un pol. O masă, cinci. Şi o sticlă de şampanie, zece. Şampania curge în valuri şi banii curg gîrlă. Bogătaşii petrec.

Lăsaţi-i să petreacă. E ultimul lor ceas şi ultimul lor cîntec <...> E supremul intermezzo al burgheziei care se duce <. . . >.

Căci colo, departe, în zare, s-a arătat geana roşie de lumină **a socialismului.**

***Chemarea,* an II (1919), nr. 11 (14 aprilie), p. 1.**

DOCTORUL OTTOI

Se împlinesc azi doi ani de la moartea doctorului Ottoi, a „tovarăşului Călin", cum îi spuneau mai cu drag muncitorii.

Au trecut doi ani, şi parcă văd încă figura lui palidă, încadrată cu bucle blonde, şi ochii lui mari, naivi, iluminaţi, de apostol. Tot sufletul şi toată viaţa „tovarăşului Călin" era în ochii aceia senini, limpezi, deschişi asupra mizeriilor lumii acesteia, ca şi cum ar fi văzut printr-însa, sau pe deasupra ei, poezia lumii viitoare. L-am văzut la roşia tribună socialistă, unde cuvintele răzbunătoare şuieră ca biciul şi ard ca focul. Ochii lui Călin erau albaştri. L-am văzut în consfătuiri intime, unde fireştile duşmănii şi uri omeneşti aprindeau toate patimile în priviri. Ochii lui Călin păstrau liniştea şi profunzimea mării. L-am văzut plecat la căpătîiul bolnavilor, acolo unde tragedia morţii se îmbină cu tragedia vieţilor trăite în nedreptate şi în mizerie. Ochii lui Călin erau blînzi şi buni ca speranţa. L-am văzut, în sfîrşit, cu cîteva săptămîni înainte de moarte, pe uliţele de refugiu ale Iaşilor, în haină absurdă de ofiţer, şi atunci, cu toată rigiditatea uniformei, ochii lui Călin spuneau convingerea lui mare, generoasă şi îndărătnică, cu toată oroarea războiului desfăşurată în jurul nostru, un război pe care el nu-l voise şi prin care totuşi murea.

Doi ani au trecut de atunci.

Ochii lui Călin s-au stins prea de timpuriu ca să vadă cum se ridică în zare incendiul roş al aurorei socialiste. Dar luminarea[1] care licărea într-înşii continuă să trăiască şi să călăuzească paşii tovarăşilor lui de odinioară.

'*Chemarea,* an. II (1919), nr. 11 (14 aprilie), p. 1.

[1] **în textul orig. *luminarea.***

NOVICII

Nimic nu e mai drăgălaş pe lume ca primii paşi al unui copil. îl vezi cum se avîntă cu curaj, parcă ar vrea să zboare, cu minutele în gol caută zadarnic echilibrul,, şovăieşte, bate de cîteva ori din braţe, se împiedică şi cade bufa la pămînt. Dacă din nefericire, căzînd, s-a prins de faţa de masă, o trage după el şi sparge tot ce era pe dînsa : farfurii, pahare, vase de preţ ; e cu neputinţă să te mînii pe dînsul, atît sînt de nevinovate primele lui stîngăcii şi atît de divini primii paşi pe care îi face în lume.

Insuportabile însă şi caraghioase sînt mişcările damblagiului care merge parcă ar călca în străchini, ale femeii răscoapte care face graţii de fată mare, ale novicilor de la 30 de ani în sus. Aceştia n-au niciodată farmecul inocenţei şi al noutăţii ; şi cînd o cogeamite matahală de om, sub cuvînt că e novice, intră într-un salon ca într-un grajd, se izbeşte de scaune, răstoarnă un vas cu flori şi calcă pe rochia cucoanei, gentileţele lui de hipopotam fac hazul şi deliciul societăţilor alese.

Cam cu asemenea graţii au debutat în presă cenzorii novici, numiţi ieri dimineaţă de guvern în locul predecesorilor daţi afară pentru o greşeală sau o scăpare din vedere neînsemnată. Novicii aceştia într-ale cenzurii au intrat cu potcoave cu tot în parterurile paginilor noastre înflorite, au distrus straturile semănate cu îngrijire, au masacrat articolele, au căsăpit gîndurile, şi speriindu-se de „bolşevismul" nostru, au tăiat la întîm-

plare cu foarfecă întocmai ca copiii, sau mai curînd ca cei căzuţi în copilărie.

Nu le păstrăm pică pentru că ne-au mutilat.

^ Darni-e ciudă că n-au avut cel puţin farmecul, drăgălăşenia şi adorabila stîngăcie a novicilor adevăraţi.

^*Chemarea,* an. II (1919), nr. 12 (15 aprilie), p. 1.

4

In noaptea de 25 spre 26 octombrie 1917.

Lupta fusese caldă. Pe străzile care duc la Palatul de iarnă al ţarilor, puştile şi mitralierele pîrîiseră neîntrerupt de la orele 4 înainte. înspre miezul nopţii tunul bubuise pentru întîiaşi dată în Petrograd. Guvernul provizor capitulase. Kerenski fusese nevoit să fugă. Victoria era întreagă, netăgăduită, a proletariatului revoluţionar.

La 1 noaptea, sala cea mare de şedinţe a sovieturilor era plină. Oratorii se perindeau la tribuna roşie. Proclamau, cu gesturi înflăcărate şi cu glasuri răguşite, triumful revoluţiei. Un vuiet continuu, ca zgomotul mării,, umplea sala imensă. Uşile se izbeau de perete. Muncitorii întîrziaţi, cu ochii aprinşi, cu feţele înnegrite de pulbere de puşcă, intrau armaţi, priveau aiuriţi şi cădeau ca plumbul în fundul fotoliilor. Din cinci în cinci minute veşti uimitoare, de noi lupte, de noi victorii, ridicau sala în picioare. Poşta cedase. Cazarma cadeţilor era înconjurată. Cutare regiment predase armele. Arsenalul căzuse. Urlete sălbatice salutau fiecare ştire şi glasuri sumbre intonau *Internaţionala.* Oratorii se perindau mereu la tribună. Dar sala clocotea de strigăte, de vuiet, de ură şi de răzbunare.

Deodată însă se făcu o linişte de moarte. Toate privirile, ca hipnotizate, se aţintiră spre un singur punct. Un om între două vîrste, scund, chel, îmbrăcat corect, cu un vraf de hîrtii la subţioară, înainta, cu paşi mărunţi, înspre tribună. îşi aşeză liniştit hîrtiile pe masă, le desfăcu, le răsfoi cîteva minute, aruncă asupra mul-

ţimii o privire scurtă, tăioasă, în care parcă licărea vag un zîmbet şi începu să citească.

Citea cu glas sigur, calm şi monoton, ca o prelegere universitară. Citea, fără să-i tresară un muşchi, fără să i se vadă pe faţă nici una din formidabilele emoţii ale zilei, citea cumplitele decrete care proclamau pentru întîiaşi dată în lume egalitatea economică şi socială a oamenilor, care luau pămîntul, fără despăgubiri, din mîinile proprietarilor, care socializau industrie, case, averi, totul, fără să lase piatră pe piatră din toate aşezămintele trecutului. Sala tăcea ca împietrită. Nici un aplauz, nici *o* aprobare, nici o discuţie, nici o împotrivire. Numai braţele care se ridicau în aer, la sfîrşitul fiecărui articol, votînd legile organice ale celei mai profunde revoluţii sociale, cu iuţeala fulgerului.

Un ceas şi 35 de minute, cu ceasornicul în mînă, a ţinut citirea.

Iar cînd a venit rîndul ultimului articol, al aceluia care încorona într-o singură frază toată opera de pace şi socialism a marii nopţi revoluţionare, Lenin, aruncînd hîrtiile răvăşite, a ridicat şi el braţul în aer, a votat şi a lăsat să-i cadă palma întinsă, grea, masivă, peste toate privilegiile trecute, ca un cuţit de ghilotină.

***Chemarea*, an. II (1919), nr. 17 (20 aprilie), p. 2.**

ÎNVAŢAMÎNTUL

Cunoaştem, în sfîrşit, începutul textului care cuprinde condiţiile de pace ale Antantei victorioase. Cum era de prevăzut, legea învingătorului va fi fără cruţare. Tot ce putea fi luat Germaniei, fără s-o sugrume, îi va fi luat. După arme, muniţii, locomotive, vapoare, submarine, după tot ce a dat pînă acum fostul imperiu, ca preţ al armistiţiului, tratatul de la Versailles va mai adăuga, ca preţ al păcii, şi ultima picătură de aur din tezaurele lui, teritorii numeroase, fabrici, mine şi concesii economice de tot felul.

Ca democraţi, am fi dorit desigur o altă pace. Dar ca oameni <....> înţelegem pacea aceasta şi, ca în faţa tuturor forţelor obscure şi oarbe ale vieţii, ne înclinăm înaintea ei.

înelinîndu-ne însă <....>, resemnîndu-ne să acceptăm legea sălbatică a existenţei, aşa cum e, avem cu atît mai mult dreptul să extragem supremul învăţămînt din pacea oferită azi popoarelor şi din tragica aventură a Germaniei înfrînte.

Imperialismul german, beat de orgoliu, ros de demonul dominaţiei universale, a provocat războiul şi a crezut că va putea impune lumii condiţiile de viaţă ale organizaţiei lui de fier. Puterea Germaniei era formidabilă. Armate, căi ferate, bănci, industrii, toate mijloacele civilizaţiei moderne puteau fi mobilizate şi aruncate asupra unui singur ţel, din voinţa unui singur om, şi omul acesta era Kaizerul iresponsabil de la Berlin.

Ori, cu tot aparatul acesta de material şi de oameni, Germania a căzut. In sălile somptuoase de la Versailles, delegaţii ei semnează azi falimentul celui din urmă im-

periu al lumii. Cine e omul, unde e imperiul care ar mai avea nebunia să imite pildele lui ?!

Vai ! s-ar părea absurd, dar oameni şi imperii de acestea mai există încă pe suprafaţa pămîntului. Asistăm de şase luni încoace la un spectacol straniu <. . . >

Nici un teritoriu nu e prea vast pentru visurile lor imperialiste <. . . >

...Un om politic nu se simte prea mic. Toţi şi toate vor noi teritorii, noi colonii, noi porturi şi ieşiri la mare, noi concesii economice, noi milioane de supuşi sau de sclavi <. . . >

...Nebunia cuceririlor şi-a dominaţiilor stăpîneşte guvernele tocmai acum, cînd condiţiile păcii de la Versailles cad ca tot atîtea cuţite de ghilotină peste prezumţia superbă a rasei care voia să stăpînească pămîntul.

Nu le spune nimic <. . . > lamentabilul sfîrşit al militarismului german? îşi mai închipuieşte vreunul că ceea ce n-a putut realiza Germania formidabilă de odinioară vor putea ei să facă şi să ducă la bun sfîrşit ? Mai crede vreunul din ei în forţa armatelor, în atotputernicia militarismului, în biruinţa <. . . >

***Chemarea*, an. II (1919), nr. 26 (11 mai), p. 1.**

BEN-ISRAEL

Un picior de lemn a bocănit în odaia de-alături, sau cineva a bătut în uşă ? Cum eram cu capul prins între mîini şi cu gîndurile risipite pe paginile cărţii scrise cu veacuri îndărăt, n-am putut să mă reculeg la timp şi n-am răspuns : intră ! Dar uşa s-a deschis singură, şi în cadrul ei a apărut schimbat, îmbătrînit, cu obrajii supţi, cu părul vîlvoi şi cu ochii ca doi tăciuni aprinşi încă, bunul şi vechiul meu prieten Ben-Israel. Nu ştiu cum am sărit de la birou şi m-am găsit în mijlocul odăii, cu braţele deschise, aşteptînd, ca altădată, să facă şi el jumătatea cealaltă de drum şi să cădem unul în braţele celuilalt. De data asta însă Ben-Israel nu s-a clintit din loc, m-a privit lung şi trist în ochi, apoi, încet, a făcut cîţiva paşi spre mine, şi la fiecare pas piciorul lui drept lovea, cu un zgomot sec, pardoseala, ca un ciocan cu care baţi cuie în capacul unui sicriu. Ben-Israel se întorcea din fundul unui spital din nordul Moldovei şi s-a întors din război cu un picior de lemn.

într-un sfert de ceas mi-a povestit liniştit, fără cuvinte mari şi fără fraze de efect, viaţa lui de trei ani încoace, de cînd ne-am despărţit strîngîndu-ne tăcut mîinile, într-o noapte caldă, dulce şi minunată de august. N-o să repet ce mi-a spus, n-o să vorbesc nici de entuziasmul cu care Ben-Israel s-a înscris ca voluntar în rîndurile armatei, convins că luptînd împotriva imperialismului german lupta în acelaşi timp pentru progresul lumii şi pentru dezrobirea tuturor oamenilor şi seminţiilor pămîntului, nici de faptele lui de arme, pentru că Ben-Israel ar rămînea stînjenit şi confuz să afle de la mine că s-a purtat ca un erou. O să spun însă că, după

un sfert de ceas de confesiune, a clătinat dureros din cap şi, privindu-mă cu o infinită şi resemnată dezamăgire în ochi, mi-a vorbit astfel :

— Şi tu, şi eu ne-am înşelat. Am crezut amîndoi cu admirabilă naivitate că va fi de ajuns să doborîm un imperialism ca să zdrobim cu aceeaşi lovitură toate imperialismurile şi că va fi destul să facem România Mare ca s-o facem în acelaşi timp încăpătoare, dreaptă şi bună pentru toţi. Dacă vrei să masori profunzimea eroarei noastre, citeşte condiţiile de pace ale Franţei lui Jaures şi dacă vrei să ştii pentru ce am luptat şi pentru ce am păşit pragul casei tale prieteneşti cu piciorul ăsta de lemn, citeşte ultimul decret-lege care ne acordă încetăţenirea şi ne cheamă la viaţa politică a ţării noastre, cu neîncredere, cu reticenţe, cu ţîrîita, pe uşa de din dos a articolelor prevăzute cu penalităţi demne de escroci şi de puşcăriaşi.

Am lăsat pe prietenul meu, Ben-Israel, să vorbească şi să-şi descarce toată amărăciunea care-i umplea sufletul. Fără să vreau, mă uitam din cînd în cînd, pe furiş, la piciorul de lemn, şi îmi dădeam seama că, între judecata unui om teafăr trupeşte şi raţionamentul unui mutilat, trebuie să fie o deosebire care viciază, cel puţin în parte, gîndirea unuia din doi.

De aceea, cînd Ben-Israel a tăcut şi şi-a lăsat capul greu de gînduri dureroase în pămînt, i-am luat binişor mîna şi i-am vorbit încet, cu teamă şi cu grijă, aşa cum se vorbeşte oamenilor susceptibili pentru că au suferit prea mult şi la căpătîiul celor bolnavi :

— înţeleg, Ben-Israel, amărăciunea ta. înţeleg revolta ta sumbră şi îndreptăţită împotriva vieţii care ne dezamăgeşte totdeauna şi împotriva societăţii care, din propriul ei imbold, nu e dreaptă şi bună niciodată, şi înţeleg şi ura ta, Ben-Israel, pentru că e firesc să urăşti şi să vrei răul cînd ai iubit prea mult şi cînd iubirea ta a fost răsplătită cu batjocură şi cu viclenie. Dar ceea ce nu înţeleg, şi iartă-mă că-ţi vorbesc astfel, e ca tu, prietenul meu şi reprezentantul unei rase deprinse să învingă toate piedicile prin răbdare, înţelepciune şi tenacitate, să dezesperezi aşa de repede şi să nu aşterni peste întinderea frîsteţii tale, ca un balsam, ceva din lustrul acela filozofic care făcea farmecul convorbirilor şi serile noastre de odinioară. Te simţi umilit şi pălmuit în sentimentul tău de justiţie, Ben-Israel, de ultimul decret-lege al guvernului domnului Brătianu, care-ţi precupeţeşte cetăţenia. Te simţi rănit în umanitarismul tău larg de spăimîntătoarele condiţii de pace ale Franţei republicane. Ai dreptate, prietenul meu.

Dar tu uiţi, Ben-Israel, că toate măsurile astea aspre şi restrictive poartă pecetea improvizării şi a vremelniciei. Tu uiţi că numai în chestia evreiască, de pildă, de vreo zece luni încoace, s-au dat cel puţin o duzină de legi, de tratate şi de decrete şi că pe toate le-a măturat, una după alta, vîntul vremii. Tu uiţi că guvernul domnului Marghiloman refuza ţăranilor pămînt şi visa o reformă electorală cu ridicole temperamente, şi că vremea, mai puternică decît voinţa bieţilor oameni, a făcut să se aleagă praf şi pulbere din muncile obligatorii, din parlamentul care le votase şi din guvernul care credea cu orgoliu în opera lui, pentru că semnase pacea de la Bucureşti. Tu uiţi că popoare mari, victorioase sau învinse au iscălit tratate de pace, au încheiat convenţii, au anexat şi au pierdut teritorii imense, şi că toate convenţiile şi cîştigurile astea pe hîrtie n-au durat nici cît decretele domnului Brătianu. Tu uiţi că tronuri s-au prăbuşit, că imperii s-au dizolvat, că popoare noi s-au născut ca din pămînt, în mai puţină vreme decît îi trebuia altădată unui sat să se ridice şi să înflorească. Tu uiţi, Ben-Israel, că trăim cea mai formidabilă epocă revoluţionară din cîte a cunoscut omenirea şi că, în vremea noastră, un decret-lege, chiar semnat de Brătianu, nu poate avea pretenţia bizară să trăiască mai mult decît trăiau rozele poetului :

L'espace d'un matin...

***Chemarea*, an. II (1919), nr. 51 (5 iunie), p. 1.**

PACE ŞI RĂZBOI

Ieri, la orele 5 d.m., Germania a semnat tratatul de pace. In faimoasa sală a oglinzilor de la Versailles, delegaţii imperiului învins, ispăşind crima lui Bismarck de-acum 50 de ani, au iscălit şi parafat capitularea celei mai formidabile autocraţii militare din cîte a cunoscut istoria omenirii.

în chipul acesta protocolar şi solemn se încheie astfel ultimul act al marii şi cumplitei tragedii europene.

Mulţi dintre noi am prevăzut sfîrşitul acesta lamentabil. Mi-aduc aminte de campaniile înverşunate ale *Faclei* din primele zile ale lui august 1914, de urletele sălbatice şi deznădăjduite pe care le scoteam atunci împotriva imperialismului german provocator, de încrederea noastră oarbă, îndărătnică, încăpăţînată în victoria finală a aliaţilor. Cu un gram mai mult de prezumţie decît avem şi cu un grăunte de inteligenţă mai puţin din cît ne-a înzestrat natura, am putea să ne lăudăm în gura mare, ca atîţia alţii, că am fost proroci.

Să nu ne mîndrim însă prea mult şi să nu umflam biata noastră vanitate omenească cu ridicole pretenţii profetice.

Adevărul e că, din ziua cînd Anglia a intrat în război împotriva Germaniei, era uşor de prevăzut că Italia mai întîi, că alte puteri de-a doua mînă mai tîrziu şi că America cea din urmă vor înţelege treptat, de bunăvoie sau silit, imensa primejdie a imperialismului german şi că-şi vor uni silinţele cu toatele ca să-1 zdrobească. Şi nu era, de asemenea, cine ştie ce filozofie mare să prevezi că, precum toată lumea are totdeauna dreptate împotriva unui singur om, tot astfel şi cele cinci continente coalizate contra unui singur stat vor sfîrşi, în cele din urmă, prin a-l învinge.

Să lăsăm deci orgoliul, care nu şade bine decît proştilor, la o parte. Mai ales că, în delirul nostru profetic, ne-am înşelat adeseori şi că natura, mai subtilă decît oamenii, n-a ţinut să-şi dezvăluiască în întregime, înaintea ochilor noştri uimiţi, arcanele misterelor ei nepătrunse. Aşa că, dacă am prevăzut cum se va sfîrşi războiul, nici unul din noi nu se poate lăuda că a întrevăzut şi cum va fi pacea.

O ! pacea semnată ieri la Versailles, cum o vedeam în visurile noastre entuziaste din primele ceasuri ale războiului ! Cu cîtă dezinteresare şi cu ce avînt ne-am pus atunci sufletul în slujba Franţei ! Cu ce strîngeri de inimă cumplite ne gîndeam că Franţa lui Jaures, că Franţa marii revoluţii ar putea să fie călcată în picioare şi zdrobită sub tălpile greoaie ale brutei prusace şi că, pentru înlăturarea unei asemenea eventualităţi, nici un sacrificiu nu putea fi socotit prea mare şi nici o viaţă de prea mult preţ. Şi, siguri de victorie, convinşi că dreptatea şi umanitatea vor învinge, cum ne închipuiam generozitatea acestei Franţe care, după ce-ar fi dus în vîrful baionetelor ei, poporului german, darul republicii, ar fi întins o largă punte de împăcare între toate popoarele împilate ale lumii.

Visul nostru splendid ! Sărmanul nostru vis !

Azi vedem ce s-a ales dintr-însul. O pace între cancelarii. Un pergament. Un petec de hîrtie. O duzină de semnături pretenţioase. Un şnur. O masivă pecete de ceară. Şi atît !

Pacea între guverne e semnată.

Dar, sub masa păcii de la Versailles, tremură pămîntul. Ferestrele sălii de oglinzi se izbesc de pereţi, ca împinse de furtună. E o profeţie. Văd cum filele galbene de pergament vor zbura la cele patru vînturi.

Căci popoarele minţite, înşelate, batjocorite în idealurile lor cele mai scumpe vor începe abia acum, după semnarea păcii oligarhice, sumbrul şi neîmpăcatul lor război social.

***Chemarea*, an. II (1919), nr. 75 (30 iunie), p. 1.**

PESTE CAPETELE A ŞASE GENERALI...

E o tactică simplistă şi o invenţie veche de cînd lumea. Cînd vrei să te păzeşti de-o primejdie iminentă sau de loviturile unui adversar, îi scoţi înainte o sperietoare, o momîie, sau un ţap ispăşitor, şi pe cînd duşmanul îşi înfige adînca sabie în pielea de pînză şi îh trupul de cîlţi al manechinului, tu stai binişor deoparte, îţi răsuceşti liniştit o ţigară şi, privind lumea prin rotocoalele de fum albastru, rîzi de truda zadarnică a omului şi de biata prostie omenească.

Unele animale, aproape tot aşa de stupide ca şi speţa noastră, sînt supuse aceleiaşi iluzii optice. Taurii din Spania, de pildă, se reped cu coarnele în cîrpele roşii pe care le agită toreadorii ; şi toţi vînătorii ştiu cum un simplu ciob de oglindă atrage în bătaia puştii stoluri întregi de ciocîrlani.

Asemenea păsărilor cerului şi patrupedelor necuvîntătoare, partidele noastre din opoziţie, o seamă de ziare independente şi foarte mulţi cetăţeni indignaţi se năpustesc de opt zile încoace împotriva momîilor aşezate în jilţuri ministeriale de domnul Ionel Brătianu ; împotriva paiaţelor care dau din mîini, din cap şi din picioare, care semnează decrete-legi, primesc în audienţe, se strîng în consilii şi joacă roluri politice, după cum şeful Brătienilor trage sforile în culise ; împotriva celor 6 gravi, încruntaţi, umoristici şi inefabili miniştri-generali.

De opt zile încoace, un adevărat concert de imprecaţii şi de vociferări salută cacofonic în fiecare dimineaţă regimul teroarei cazone şi guvernul demnilor urmaşi ai neuitatului Moş Teacă. Unii ridică braţe exasperate şi neputincioase spre cer. Alţii ameninţă văzduhul cu pumnii. Cetăţeni paşnici şi inofensivi pînă mai ieri se simt cuprinşi subit de-o sacră şi violentă agitaţie sufletească. Comparaţii ireverenţioase, glume usturătoare, cuvinte de duh sălbatice spintecă şi trec, ca jocuri de artificii, prin atmosfera îmbîcsită a cafenelelor.

în redacţiile ziarelor se face haz sau se scrîşneşte din dinţi, după temperamente. Partidele de opoziţie se burzuluiesc şi-şi retrag pretutindeni candidaturile [...] Aluzii transparente evocă Coţofeneştii. Mîini viguroase scot de urechi pe gineri din braţele socrilor. însuşi principiul minorităţilor e pus la contribuţie, ca să descopere, în ascendenţa bravilor generali ai ţării, pe strămoşii de altă naţionalitate şi de alt rit. Toată forţa de răzbunare, de revoltă şi de ură a poporului român e canalizată şi abătută de mîini prea îndemînatece sau prea puţin abile împotriva guvernului de militari.

Or, în vremea asta, pe cînd cei 6 generali, nemişcaţi în front, smirnă ca la paradă, înşiraţi ca păpuşile în jocurile de masacru, primesc, fără să crîcnească, tiflele, bobîrnacii, injuriile şi loviturile, îndărătul lor, ghemuit în umbră, tupilat la pîndă, aşteaptă cineva, cu capetele sforilor în mînă şi cu un rîs sinistru în barba-i de ţap.

El stă la spatele guvernului de generali.

Pe el îl apără zăngănitul de săbii şi zornetul de pinteni.

Pe el îl uită încet-încet ţara, care nu mai vede decît trese, fireturi, stele, brandenburguri şi pampoane

Pe el îl desfată concertul de blesteme şi de huiduieli stîrnite de el, meritate de el, dar scoase la adresa altora.

E el care profită. E el care rîde. El : reprezentantul neînduplecat al oligarhiei ; omul băncilor, jafului şi crimei ; politicianul mizeriei nerăsplătite şi al durerilor nerăzbunate ; el, în carne şi oase, pătat de noroaie şi scăldat în sînge, el — Ioan I. C. Brătianu.

Popor deştept ca oaia :

înjură şi loveşte mai departe pe actorii care-şi joacă ridicol rolul lor de miniştri în uniforme arhaice şi aurite.

Şi salută cu o salvă de aplauze, sau îl uită pe autorul farsei tragice şi bufe al unui guvern de generali.

Chemarea, **an. II (1919), nr. 174 (7 octombrie), p. I.**

X

TRĂIASCĂ REGELE !

Nu sînt, n-am fost şi nu voi fi dinastic. Din convingeri politice cred că Republica e cea mai bună şi mai plăcută formă de guvernămînt. Dintr-un sentiment perpetuu de revoltă descoper zilnic în mine o ură nestinsă împotriva tuturor tiraniilor care nu pot invoca scuza legitimității pentru că sînt ereditare. Iar un grăunte de înțelepciune filozofică mă face să privesc mereu, cu un zîmbet ironic în colțul gurii, farsa regalității, care îmbracă în purpură şi aur o biată făptură omenească la fel cu toate celelalte, ba adeseori mai nevolnică, mai pătimaşă şi mai stupidă.

Un rege în vremurile noastre democratice mi se pare ceva tot aşa de copilăresc şi de absurd cum trebuia desigur să i se pară acum 2.000 de ani lui Platon spectacolul poporului prosternat la picioarele Boului Apis. Mintea mea refuză să conceapă simbolul etatist, care face dintr-un bețivan, dintr-un muieratic, sau dintr-un lamentabil cretin un fel de divinitate iresponsabilă, adulată de cei interesați şi tămîiată din depărtare de cei ignoranți.

Şi totuşi !

Totuşi, de ieri dimineață încoace, simt clătinîndu-se în mine convingerile, credințele şi înțelepciunea de altădată. Fără să vreau, împotriva întregului meu trecut de revoltat, ceva nou şi straniu mă roade, o dorință ascunsă, un imbold misterios, o nevoie imperioasă de a striga ceea ce-mi apasă sufletul, de a spune în gura mare ceea ce clocoteşte în mine, de-a urla în cor cu haita de lupi flămînzi a politicianilor slugarnici : Trăiască regele !

Trăiască regele care, într~un acces subit de iluminare, a conceput scrisoarea apărută în *Monitorul oficial* de ieri şi adresată scumpului său preşedinte de consiliu.

Trăiască regele care, între două cupe cu şampanie, plutind în nourii glorioşi ai iresponsabilității efective, a semnat documentul strecurat sub şervetul festinului, de mîna dibace a d-lui Ionel Brătianu.

Trăiască regele care, obosit de munca zilei şi sleit de muncile nopții, a găsit totuşi puterea să iscălească, cu propria lui mînă, lungul lui nume nemțesc în josul unui pergament istoric.

Trăiască regele care, sumbru ca zeii Olimpului şi implacabil ca destinul, făgăduieşte norodului lui flămînd de pîine şi de dreptate eternizarea domniei brătieniste, „prin toate mijloacele disponibile şi procedîndu-se cu toată rigoarea" în contra recalcitranților.

Trăiască regele care, asemenea lui Ludovic al Franței şi lui Niculai al Rusiei, refuză poporului libertățile elementare şi instituțiile legale menite să salveze dinastiile.

Trăiască regele care, liniştit, simplu, cu-o seninătate stupefiantă, taie printr-o singură trăsătură de condei ultimele legături dintre el şi țară.

Trăiască regele care, în dimineața zilei de ieri, în zorile zilei acesteia memorabile, a făcut mai mult, prin cele douăzeci de rînduri publicate în *Monitorul oficial,* decît toate articolele subversive şi decît toate discursurile incendiare ale revoluționarilor.

Trăiască regele, care [...] prepară, grăbeşte şi precipită ceasul revoluției sociale !

***Chemarea,* an. II (1919), nr. 199 (1 noiembrie), p. 1.**

PARLAMENTUL NEPUTINȚEI

Se împlinesc azi patru săptămîni de cînd s-a deschis Parlamentul. Firește, aniversarea aceasta nu este nici emoționantă, nici istorică. O lună de activitate politică nu înseamnă cine știe ce ispravă mare, în fața scurgerii eterne a lucrurilor și a vremii. Treizeci de zile, chiar bine împlinite și cinstit întrebuințate, cîntăresc infim de puțin în viața națiunilor sau în existența unui individ.

Totuși, pentru că au trecut patru săptămîni din ziua memorabilă cînd înțeleptul și cumpătatul și augustul nostru suveran a deschis porțile Ateneului, după patru ani de teroare, celor vreo opt sute și ceva de aleși ai României Mari, să ne oprim o clipă pe marginea drumului străbătut, să ne recapitulăm faptele săvîrșite, să rememorăm discursurile care au indicat noi orizonturi poporului român și să judecăm, cu dreaptă și temătoare de Dumnezeu nepărtinire, opera noastră parlamentară.

Cum ,,la început a fost cuvîntul", să începem și noi cu analiza manifestațiilor verbale, clocotitoare cîteva clipe sub cupola Ateneului și domolite apoi și trecute pentru eternitate în voluminosul mausoleu al *Monitorului oficial.* Manifestațiile acestea au fost de două naturi deosebite. Primele : de ordin, ca să zicem așa, intelectual. Oratori nenumărați se ridicau la tribună, vorbeau cu gesturi bățoase ori dezordonate, cinci minute sau o jumătate de ceas, și coborau tot așa cum se suiseră, fără să știe nici ei, nici Camera pentru ce au venit și pentru ce pleacă. Am ascultat vreo sută de interpelări, memorii și discursuri. Vai, cîtă sărăcie de gîndire sub ce lamentabile zdrențe de stil ! Subiecte la singular, verburi la

plural, fraze fără verb și discursuri fără subiect. Cacofonii îngrozitoare, repețiri nesfîrșite, imagini poetice culese din romanele în fascicole și nici o încercare de ridicare personală sau a adunării peste nivelul sforăitoarelor banalități. Aplauze cu ghiotura ! Rețeta e de altfel simplă. Ți se înămolește inspirația ? Strigi : „Trăiască România Mare !" Și sala ropotește. Deputații moțăiesc în jilțuri? Răcnești: „Trăiască Iorga !" Și mîinile aplaudă frenetic. Adunarea mîrîie în surdină ? Zbieri pe neașteptate : „Trăiască regele !" Și marasmul se schimbă în entuziasm delirant.

Felul acesta de exprimare, tradus prin vociferări răgușite, bătăi dm palme și tropotiri de picioare, constituie cel de al doilea aspect al oratoriei noastre parlamentare !

O singură excepție la regula asta rigidă : cuvîntările socialiștilor. Dar cu o floare, sau chiar cu două, nu se face primăvară.

Opera Parlamentului ?

Incapabil sg alcătuiască din sînul lui un minister viabil, legiuitorul corp e tot așa de nepregătit și de nedestoinic să legifereze. După treizeci de zile de vorbărie pe atît de zgorhotoasă pe cît de deșartă, Parlamentul nu se poate lăuda cu o singură dispoziție de ordin particular sau general, nu se poate mîndri cu o singură inițiativă îndrăzneață sau măcar timidă, nu-și poate încheia bilanțul, nu cu o lege, dar cel puțin cu un paragraf, cu un articol sau cu un aliniat. Ba greșesc. Proiectul de lege al doctorului Lupu, care prevedea scutire de amenzi pentru patru sute de mii de nevoiași, muncitori și țărani, a fost primit cu murmure și a fost masacrat pentru că trecuseră cele cinci minute reglementare. In schimb, s-a votat luarea în considerare și s-a obținut urgența pentru scandalosul proiect din inițiativă parlamentară, care prevede diurne grase și lefuri respectabile onorabililor reprezentanți ai națiunii. E primul dar pe care Parlamentul României Mari îl face poporului român. Cincizeci de milioane pe an, citiți bine : *cincizeci de milioane,* din bugetul unui stat sărac și falit, pentru aleșii lui.

Afară de punctul acesta luminos în activitatea noastră legiuitoare, încolo totul e haos și întuneric. Furtună într-un pahar cu apă, blocuri care se fac și se desfac

peste noapte, portofoliuri care apar, dispar şi iau ochii nenumăraţilor ahtiaţi de ministere, stări sanitare precare, declaraţii escamotate vecinie, intrigi, şoapte, urlete şi, colac peste pupăză, un parlament care-şi consolidează blocul chemînd la ministerul de interne pe şeful unui partid de opoziţie !

Iar în vremea asta, foametea ameninţă satele şi oraşele, şi pămîntul ţării fuge sub ropotul depărtat şi surd al revoluţiei care vine.

***Clopotul,* (1919), 18 decembrie, p. 1.**

DARUL DE CRĂCIUN

Marele Cartier ar fi vrut, o ! din toată inima, să ne dăruiască un război cu ungurii, cu ruşii, cu bulgarii, cu oricine, nu importă, numai război să fie, cît de mic, **şi** numai prilej de viaţă largă, de trai bun, de zaiafet, de sfănţuială, de plimbări în automobilele altora şi de îmbuibare pe spinarea tuturor la Marele Cartier.

Guvernul ar fi vrut şi el să ne dăruiască niţică libertate, ridicînd cenzura, suspendînd starea de asediu, concediind curţile marţiale şi acordînd pensii bine meritate, cît de grase şi cît de grabnice cu putinţă, generalului Prezan şi lioatei lui de sedentari, dar n-a putut să ne facă darul de Crăciun, bietul guvern, pentru că e ros de neputinţă, sărmanul, risipit de vacanţă în toate unghiurile ţării, hărţuit, necăjit şi slăbănog foarte.

Parlamentul avusese şi dînsul o clipă veleităţi îndrăzneţe de iniţiativă şi de voie bună. Se vorbea atunci de măsuri radicale, de legi nemiloase, de dreptatea care trebuie să domnească, stăpînă implacabilă şi adorată, în lungul şi în latul României Mari. Era aceasta vremea eroică cînd aleşii naţiunii aplaudau cu entuziasm delirant şi huiduiau în cor pe oligarhi. Dar eroismul a trecut, urletele de durere ale afacerii au amuţit şi, din toată truda şi din tot sereamătul Parlamentului, poporul român nu s-a ales decît cu darul celor 5 000 de lei pe lună făcut fiecărui deputat.

Partidele istorice, deprinse să-şi fericească patria **şi** neputîndu-se împăca cu gîndul că din ţîţele lor materne nu va mai izvorî şi nu se va mai revărsa Nilul bugetar, aşteptau şi ele în friguri apropierea Crăciunului, ca să dăruiască poporului acestuia, văduv de takism şi orfan

de brătieni, mama nepreţuită a unui guvern naţional. Sărbătorile au venit însă. Şi de ramurile pomului de Crăciun vedem, cu uimire, cu deznădejde şi cu jale, că nu atîrnă, spînzuraţi, nici unul din politicianii vechiului regim şi nici o duzină măcar din miniştrii sau ministeriabilii partidelor istorice.

Să ne consolăm şi să ne resemnăm totuşi.

Dacă înăuntrul ţării sîntem amăgiţi în credinţele noastre şi înşelaţi în speranţele noastre, dacă de sfintele sărbători ale naşterii Mîntuitorului am rămas zadarnic cu mîinile întinse după daruri himerice, dacă Marele Cartier mai există, dacă cenzura şi starea de asediu mai supravieţuiesc, dacă politicianii sînt sătui, iar poporul tot flămînd de pîine, de justiţie şi de libertate, s-avem încredere totuşi, să nu pierdem nădejdea în ziua de mîine, să nu stăm, asemenea vitelor, cu privirile pironite numai în pămînt, ci să le ridicăm pînă la înălţimea omului, să le rotim în jurul nostru, să le aruncăm departe, peste munţi, peste ape şi peste graniţe.

Ridicaţi-vă privirile din pămînt, noroadelor, şi priviţi în zare, tovarăşi !

Armatele roşii de la nord îşi oglindesc astăzi flancurile în valurile Mării Negre.

De sfintele zile ale Crăciunului, Lenin a dăruit popoarelor revoluţionare ale lumii trei cetăţi înfloritoare : Taganrog, Nicolaevsk şi Odesa.

***Chemarea,* an. III (1920), nr 201 (7 ianuarie), p. 1.**

CUM SE FACE REVOLUŢIA

Titlul acesta general, sub care voi face în coloanele *Chemării,* istoricul revoluţiei ruseşti, aşa cum am văzut-o şi aşa cum a fost provocată de crimele şi păcatele regimului ţarist, a avut darul dacă nu să alarmeze, în orice caz să exaspereze pe d. Eugen Goga, fratele poetului.

Pe trei lungi coloane din *Renaşterea română,* domnul Goga se plînge, se văietă şi se boceşte împotriva lui Lenin, împotriva mea, împotriva bărbaţilor providenţiali care lipsesc României Mari, împotriva oamenilor şi-a vremii, în accente lirice cu atît mai înduioşătoare cu cît sînt lipsite complect de talent şi în acorduri stilistice de o incoerenţă suavă şi rară.

In acelaşi timp, în acelaşi articol, aproape în aceeaşi frază, cu o virtuozitate neîntrecută de scamator al gîndirii, domnul Eugen Goga reuşeşte să împace toate contrastele, să vadă, simultan, alb şi negru, să acorde admirabil dacă nu predicatele cu subiectele, cel puţin părerile cu lucrurile [care] sînt ireconciliabile prin natura lor intimă.

Astfel, domnul Goga se laudă că nu s-a temut niciodată de „seriozitatea gesturilor mele de revoluţionar", ca să-şi complecteze imediat gîndul cu afirmaţia că sînt „un om care crede că Lenin e noul Messia al umanităţii".

Cu acelaşi spirit de consecvenţă, domnul Goga mă denunţă în acelaşi timp că „fac pe bolşevicul" şi că sînt totuşi un dărămător de meserie.

Şi împingînd logica aceasta „sui generis" pînă la ultimele şi umoristicele ei limite, domnul Eugen, fratele scriitorului, mă îndeamnă să-i zic înainte „din lăuta mea bolşevică", să mă bucur şi să mă scutur, ameninţîndu-mă

totdeodată, printr-o frumoasă şi originală floare de stil, că în curînd va veni ceva, cineva, nu ştiu bine cine anume, pentru că nici domnul Goga nu reuşeşte să-I precizeze, deşi îşi face ochii roată, care mă va sili să intru, sumar şi prompt, „în mormîntul nefiinţei".

Brrr !.. domnule Goga. Ce suflet de asasin ai sub apariţia de om amabil şi de conviv chefliu. Şi cum m-aş alarma la rîndul meu, şi cum m-aş speria foarte şi cum aş căuta un răspuns documentat şi serios aiurărilor d-tale din *Renaşterea,* dacă n-aş şti, dacă n-am şti amîndoi, întru patru ochi numai, că alături de „dărămătorii de meserie", cum ţi-ai intitulat d-ta articolul, mai există şi naţionalism şi *patrioţi de meserie,* al căror singur merit şi singură superioritate asupra mea este câ dumnealor exercită o meserie extrem de rentabilă.

PÎINE !... PÎINE !...

La începutul lui martie 1917, pîinea, carnea şi alte cîteva articole alimentare de prima necesitate, care se făcuseră tot mai rare în această epocă a războiului, de data asta lipseau aproape complect pe piaţa Petrogradului. Măcelăriile erau mai toate închise ; brutăriile îşi deschideau porţile abia două-trei ceasuri pe zi ; în faţa unora, ca şi în faţa celorlalte, cozile se lungeau din ce în ce mai lamentabile şi mai zgrebulite de frig.

Membrii Dumei îşi făceau datoria protestînd şi cerînd izgonirea guvernului nievolnic. Socialistul revoluţionar Skobelev mersese pînă acolo încît amintise că însuşi tronul regilor Franţei fusese măturat, odinioară, de furia poporului. Dar miniştrii ţarului nu răspunseseră nimic pentru că, despreţuind Adunarea Naţională, nu luau loc mai niciodată pe banca ministerială şi, neauzind astfel nici protestele Camerei, nici murmurul naţiunii, nu făceau nimic ca să organizeze mersul normal al Căilor Ferate.

Trenurile veneau cu mari întîrzieri sau nu soseau deloc. Ca şi pîinea, cărbunii începeau acum să lipsească simţitor. Foarte multe fabrici reduseseră lucrul sau fuseseră nevoite să-şi stingă furnalele. Mii şi mii de muncitori, aruncaţi în stradă, lungeau zadarnic cozile din faţa brutăriilor, a căsăpiilor, a magazinelor de legume.

Ştiri imprecise, zvonuri alarmante circulau din om în om, treceau din gură în gură, lăsînd în urma lor o rumoare de exasperare şi de revoltă în sufletul celor necăjiţi. Se vorbea de lăcomia speculatorilor, de cîştigurile scandaloase ale acaparatorilor, de intenţia guvernului, care voia să înfometeze capitala imperiului ca să silească poporul la o pace separată cu nemţii. Lămuririle interesate sau de bună-credinţă ale specialiştilor nu reuşeau să convingă opinia publică şi nici, mai ales, să dea pîine Petrogradului. Ziarele de tiraj publicau zilnic articole savante, care explicau că necesităţile armatei, întroie-rririle liniilor principale şi lipsa de cărbuni îngreuiau şi făceau pe alocuri aproape cu neputinţă traficul normal. Unii învinuiau pe muncitori că sînt leneşi şi de rea-credinţă ; alţii demonstrau că numărul locomotivelor defectate creştea mereu. Dar toate ziarele şi toate discursurile prevestitoare din Parlament nu izbuteau să zguduie indolenţa unei birocraţii complicate şi rutinate şi să mişte din loc măcar un singur tren mai mult pe zi. Trenurile nu veneau, cărbunii nu veneau, fabricile se închideau una după alta, mii şi mii de noi muncitori erau aruncaţi pe drumuri în fiecare nouă dimineaţă, şi ca totdeauna, [în] vremurile de restrişte, pîinea nu se mai găsea în abundenţă decît pe mesele bogaţilor.

Un strigăt, timid la început, înăbuşit şi sugrumat, apoi din ce în ce mai tare şi mai deznădăjduit, străbătea acum arterele vaste ale capitalei şi se izbea zadarnic de zidurile palatelor somptuoase, cerînd exasperant de monoton : Pîine !... Pîine !...

Pîine cereau proletarii uzinelor, care erau bine plătiţi, dar nu aveau ce să cumpere cu rublele lor ; pîine cereau cartierele mărginaşe, mahalalele muncitoreşti, lucrătorii rămaşi fără voie cu braţele încrucişate la porţile atelierelor închise ; pîine cerşea capitala luxoasă a

unui imperiu agricol care, din grînarele lui nelimitate, ar fi putut să hrănească şi să sature tot pămîntul !

în reuniuni furtunoase şi clandestine, oratori improvizaţi, cu gesturi brutale şi cu accente surde de mînie, îndemnau poporul să iasă în stradă şi să-şi ceară dreptul lui elementar la viaţă. Cei mai mulţi vorbeau numai de pîine ; cîţiva însă, încă de pe atunci, vorbeau şi de pace. Cu tot regimul stării de asediu, cu toată asprimea cenzurii, cu toată spaima care se întindea peste oraşul înfometat şi mut sub îndoitul iui giulgiu, de zăpadă şi de teroare albă, discursurile abea şoptite, dar îndemnînd la răzvrătire, treceau dintr-o odaie într-alta, dintr-o casă în toate celelalte, parcă încăperile nu ar mai fi avut pereţi şi clădirile ziduri, într-atît murmurele înaripate de revoltă găseau răsunet în sufletul şi în mizeria fiecărui cetăţean. Sentinelele izolate nu puteau să le audă, patrulele de cazaci nu puteau să le prindă în zbor, agenţii secreţi ai poliţiei mai nu răzbeau să le înregistreze pe toate, sau, poate, nu mai aveau interes imediat s-o facă. Probabil că misterioase ordine de sus adormiseră, o clipă, vigilenţa Ohraniei.

Altfel nici n-ar fi posibil să se explice de ce în ziua de 3 martie două mitinguri populare au putut să aibă loc la lumina tulbure a zilei, sub cerul posomorit, dar liber : una în foburgul muncitoresc Wiborgskaia Storona şi cealaltă la cîteva sute de paşi numai de Palatul de iarnă al ţarului, de-a lungul lui Nevski-Prospekt fără ca armata să intervie şi fără ca nagaicele cazacilor să şuiere în vîntul îngheţat al iernei.

Oratorii, totuşi, vorbiseră în cuvinte aprige de ticăloşia stăpînitorilor şi de foamea poporului. Mulţimea îndrăznise să huiduiască. Femei despletite ridicaseră ameninţător braţele lor uscate şi răzbunătoare.

Obscure calcule politice opriseră însă represiunea prematură. Nu mai încape nici o îndoială că guvernul trădător a lui Sturmer avea nevoie de o mişcare de stradă, o dorea cel puţin, dacă nu o pregătea el singur, încredinţat fiind că la momentul oportun va putea să dea două lovituri deodată : să smulgă ţarului, înfricoşat de

spectrul revoluţiei, semnarea tratatului de pace separată cu Germania şi să înece în sînge, în acelaşi timp, începuturile insuportabile ale mişcării muncitoreşti.

NOTE ŞI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUŢIONARA

Probabil că zilele de 4, 5 şi 6 martie, liniştite în aparenţă, liniştite însă ca atmosfera încărcată de furtună, au fost străbătute de curente subterane de propagandă, de conciliabule politice, de întruniri restrînse, de pregătirile tainice ale acaparatorilor şi ale agitatorilor mulţimii. Poliţia instala, într-ascuns, pe acoperişurile clădirilor cele mai înalte mitraliere numeroase. Ultimele brutarii deschise se închideau una cîte una. Greve parţiale şi generale se puneau la cale şi erau gata să izbucnească.

în noaptea zilei de 6 martie, sub un cer senin şi îngheţat, scăpărînd de stele, toate preparativele erau desigur terminate, şi praful de pulbere, umplut, pînă la vîrf în inima secularei Rusii ţariste, nu aştepta decît o singură scînteie.

Ziua istorică de miercuri, 7 martie, avea să vadă prima ei licărire.

Un conflict banal, o pretenţie aproape absurdă a cîtorva munci [...J[1] administraţiei intolerante şi formaliste au fost prilejul unei ciocniri obişnuite în raporturile dintre capital şi muncă, dar care de data asta trebuia să provoace, să grăbească şi să precipite cel mai formidabil cataclism social din cîte a cunoscut omenirea.

Aşadar, în după-amiaza zilei de 7 martie, muncitorii Uzinelor metalurgice Putilov, din motive fără nici un fel de seriozitate sau de importanţă, hotărîseră să ţie o întrunire în însăşi incinta fabricii. Administraţia, în loc să discute sau să găsească un compromis, respinge cu aroganţă pretenţia lucrătorilor şi ca măsură de [...][2]

[1], [2] Text incomplet în ziarul *Chemarea.*

r

şi rezistenţa neroadă a unei represalii, dispune închiderea atelierelor. Mii de muncitori părăsesc astfel lucrul, fără voia lor şi, desigur, fără dorinţa directorilor fabricii,, şi răspîndesc în toate cartierele Petrogradului vestea că cea mai puternică uzină a imperiului şi-a suspendat brusc activitatea. Consfătuiri nervoase şi agitate au loc imediat. Ştafete pleacă în toate direcţiile. Propagandişti: sînt trimişi să facă apel la spiritul de solidaritate al proletariatului.

Greva generală însă, care de cîteva zile pluteşte în-, aer, n-are nevoie, de data asta, nici de cuvîntări înflăcărate, nici de agitaţie. Lîngă vetrele fără foc, în jurul meselor fără pîine, frigul şi foamea vorbesc graiul celor mai buni propagandişti. Din îndemnul lor atelierele se golesc unul cîte unul şi cîteva fabrici se închid.

In ziua de 8 martie, muncitorii aceştia fără lucru lungesc şi mai mult cozile kilometrice de la uşile brutăriilor sau străbat, în grupuri răzleţe şi în haine de* sărbătoare, bulevardele capitalei. Pe la orele 2 după prînz animaţia e extraordinară. S-ar părea că e duminică. Perspectiva Nevski, de la Palatul Amiralităţii pînă la Gara Neculai, e neagră de lume. Patrule rare de cazaci călări, cu suliţa într-o mînă, cu nagaica în cealaltă, trec pe lîngă trotuarele ticsite de oameni pacinici, dar îngrijoraţi şi posomoriţi. Tramvaiele, mai rare ca de obicei, străbat totuşi arterele principale. Ziarele apar. Fireşte, anunţau cu litere cursive că m.-s. ţarul a ajuns cu bine* la Marele Cartier, că generalul Alexiev s-a însănătoşit şi că Gurko a luat comanda frontului bucovinean şi român ; dar nu pomenesc nimic despre gravitatea situaţiei, în schimb, ştiri fantastice şi contradictorii circulau cu insistenţă. Se spune că mai multe prăvălii au fost jefuite şi că mulţimea a spart geamurile tramvaielor, care nu reintrau destul de repede la depozite. Acte violente de răzvrătire se pare că au avut loc în cartierele muncitoreşti. Deşi nici unul din zvonurile astea nu e confirmat şi deşi nici un fapt ireparabil nu s-a produs, totuşi, ceva imprecis şi vag, un presentiment obscur apasă inimile tuturora. Pe feţele îngrijorate, în privirile^ întrebătoare se desemnează teama sau mijeşte speranţa revoluţiei. Cu toată mulţimea globurilor electrice, care -se aprind deodată şi revarsă valuri de lumină peste perspectivele infinite şi albe de zăpadă, cu toată strălucirea vitrinelor, a cafenelelor, a teatrelor, a localurilor de noapte, care îşi deschid larg porţile plăcerilor vieţii, cu toate muzicile care cîntă şi şampania care curge, sufletul Petrogradului e opresat de temeri, de nelinişte şi de îndoială. S-ar fi spus că ochii tulburi de beţie ghiceau prin fumul de ţigară, în zarea oglinzilor vaste cît pereţii, siluetele depărtate, fugătoare şi tragice ale proletarilor care, la ora aceea, treceau din casă în casă, .aruncau din suburbie în suburbie sămînţa înveninată şi dulce a revoluţiei sociale.

Şi în adevăr, noaptea n-a fost pierdută.

A doua zi de dimineaţă, baricade făcute în pripă se ridicau la principalele răspîntii ale oraşului. Posturile •de sentinele sînt îndoite. Patrule nenumărate de cazaci trec în trapul săltăreţ al cailor, în zgomot de suliţi şi de săbii, ca într-un clinchet de clopoţei. Ordine severe prescriu că atrupamentele sînt interzise şi că nimeni n-are voie să treacă spre centrul capitalei.

Dar, cu toată interdicţia guvernului şi cu toată desfăşurarea de forţe armate, muncitori izolaţi, femei, cu obraji supţi şi cu privirile înfrigurate, reuşesc să se strecoare printre cordoane, să se regăsească şi să pornească de-a lungul lui Nevski, într-o procesiune lamentabilă, care strigă, în faţa vitrinelor bogate şi sub ferestrele palatelor de marmură : „Pîine... Pîine"... E strigătul care izbucneşte din piepturi, care va răsuna în tot cursul zilei, plîngător şi jalnic, dureros şi lugubru în sonoritatea lui barbară, strigătul care urlă deznădejdea sălbatecă a flămînzilor spre cerul de plumb şi spre lăzile de fier, fără să se ştie bine încă dacă ameninţă sau dacă creşte. în drumul manifestanţilor mulţimea pe tro-

tuare îi salută fără pic de îndoială, cu simpatie ; şi sotniile de cazaci trec, abia aseunzîndu-şi zîmbetele în ochii lor naivi şi albaştri, fără să se oprească şi fără să-şi repeadă caii în femeile flămînde şi în muncitorii dezarmaţi. A simţit ceva necunoscut mulţimea ? Nu ştiu. Dar aplauze pîrîiesc pe trotuare şi înfometaţii aclamă armata. Strigătele repetate şi monotone de : „Pîine... Pîine"... şi aclamările frenetice continuă neîntrerupte pînă în inima Petrogradului, pînă în piaţa istorică a Catedralei Kazanskaia, care, în atîtea rînduri, a strîns în braţele colonadelor ei de piatră mulţimile înnebunite de spaimă, călcate în picioarele cailor şi măcelărite de soldaţi. Acolo, de pe piedestalul statuiei lui Kutuzov şi de pe treptele bisericii, în mitinguri improvizate, oratori implacabili cheamă la simţul răspunderii pe guvernanţii imperiului, strigă durerea norodului, cer pîine şi dreptate. Mii şi mii de glasuri le răspund în aclamări nesfîrşite : „Pîine... Pîine"... Miracol uimitor însă : nagaicele, suliţele şi puştile, de data asta, ele nu mai răspund. Poliţiştii privesc impasibili. Cazacii trec surîzători. A dat cineva ordin să nu se tragă ? Ori strigătul sălbatec de Pîine !... urletul gurilor strîmbate de foame le-au înmuiat inimile de piatră ? Nu ştiu. Nimeni nu poate să ştie. E mai probabil că nici una, nici alta. Desigur că mila era încă prematură şi că ordinele guvernului nu erau încă comunicate. Guvernul abia atunci aviza.

în aceeaşi seară, aproape în acelaşi amurg, cînd Petrogradul vuia de strigătul pîinii şi cînd de-a lungul bulevardelor imperiale trecea, ca prin ţevile unei orgi monstruoase, cîntecul discordant al foamei, pe masa Consiliului de Miniştri cîteva mîini debile aruncau zarul sorţii şi jucau, pe o singură şi riscată carte, destinele patriei.

Ministrul de interne, Protopopov, primise rapoartele poliţiei şi cerea colegilor să avizeze asupra situaţiei. Problema, aşa cum o prezintă Protopopov, era extrem de simplă. De-o parte cîteva mii de muncitori răzvrătiţi, drojdia şi scursura societăţii ; de partea cealaltă forţa formidabilă a statului organizat, avînd la dispoziţia lui tunuri, mitraliere, puşti şi automobile blindate. Orice altă socoteală era de prisos, şi orice ezitare, vinovată.

O pildă straşnică trebuia dată tulburătorilor ordinii publice. După manifestaţiile anarhice din cursul zilei, represiunea devenea inevitabilă, o represiune în stil mare, fără milă şi fără cruţare.

E drept că elementele mai moderate din guvern cerură un termen de gîndire şi evitarea măsurilor ireparabile. E tot aşa de exact că glasuri timide încercară să arate că în adevăr populaţia suferea de foame şi că s-ar putea împăca lesne mulţimea, organizîndu-se traficul şi aducîndu-se mai multă pîine. E de asemenea stabilit astăzi că Pokrovski, blîndul şi dreptul ministru de externe, rătăcit nici el nu mai înţelege cum printre creaturile lui Rasputin, vorbi cu căldură de concesiile imediate, politice şi economice, care trebuiau făcute, pentru liniştirea şi siguranţa imperiului.

Dar Protopopov veghea.

Omul ţarinei şi amantul Virubovei, concubina lui Rasputin, îi ascultă în tăcere ; îi privi de sus, se arătă intratabil şi, rězimîndu-se cu amîndouă mîinile pe teancul de rapoarte poliţieneşti, ca de meterezurile unui bastion inexpugnabil, ceru încă o dată, scurt, tăios : represiune !...

Şi consiliul miniştrilor laşi, cu deprinderi de slugi şi cu sufletul de lachei, obosiţi de discuţie şi nemaiauzind în liniştea nopţii strigătul foamei, i-au acordat-o.

Nici unul nu s-a gîndit că în ceasul acela de răgaz se mai putea încerca o ultimă şi supremă tentativă de reconciliere. Nici unul n-a avut curajul să privească realitatea hidoasă în faţă şi, cu preţul unui portofoliu, să oprească imperiul pe marginea prăpăstiei. Unul cîte unul, abătuţi, cu spinarea încovoiată, ca şi cum din tavanele aurite s-ar fi lăsat, greoi, destinul răspunderilor iminente, cei din urmă sfetnici ai celui din urmă ţar părăsiră sala de şedinţă.

în urma lor, rămas singur, Protopopov ridică dispreţuitor din umeri, şi cu un surîs de înaltă satisfacţie fluturîndu-i pe buze, putu să se socotească, de bună-credinţă, stîlpul de granit pe care se putea rězima în linişte imperiul, coroana şi dinastia. Hoardele revoluţionare puteau de acum să vie ! Destinele patriei erau,

încă o dată, în mîinile lui solide. El singur, la ora aceea tîrzie, în pusinamilitatea şi laşitatea universală, veghea asupra capitalei adormite.

Cu conştiinţa împăcată, mulţumit de soartă şi de el însuşi, apăsă butonul soneriei, dădu ordinele draconice pentru a doua zi, şi aşezîndu-se la masă, cu propria lui mînă scrise pe adresa ţarinei, la Ţarzskoe-Selo, telegrama faimoasă :

„Plebea răzvrătită va fi zdrobită. Garantez liniştea şi siguranţa capitalei."

Şi fără o ezitare, fără o tresărire de remuşcare, semnă : Protopopov.

REPRESIUNEA

Zarul era aruncat !

încă în cursul nopţii din 9 spre 10 martie, agenţii poliţiei arestară în masă pe fruntaşii mişcării socialiste, pe membrii comitetului industrial al armamentului, pe reprezentaţii cei mai cunoscuţi ai cooperativelor şi sindicatelor muncitoreşti. în acelaşi timp, poliţişti, travestiţi în haine soldăţeşti, instalau sute de mitraliere în balcoanele caselor particulare, pe acoperişurile clădirilor înalte, în clopotniţele bisericilor şi deasupra colonadelor care împrejmuiesc şirul nesfîrşit de prăvălii al imobilului comunal, cunoscut sub numele de *Gostiny Dvor.* La întretăierile străzilor principale cu Nevski-Prospekt, şi în dreptul podului de pe Litenia, care leagă Petrogradul comercial şi aristocratic cu foburgurile muncitoreşti ale Wiborgului, armata ridică baricade. Cordoanele militare sînt întărite şi aprovizionate din belşug cu muniţii. După miezul nopţii focuri numeroase, aprinse la răspîntii şi pe cheiurile Nevei, dau oraşului aspectul unei tabere grandioase.

în dimineaţa zilei de 10 martie, sub un cer senin şi limpede ca o lacrimă îngheţată, toate măsurile, pînă la cele mai mari amănunte, sînt luate, toate pregătirile sînt făcute, totul e gata pentru măcel şi pentru represiune ! Circulaţia e exclusă. Patrulele cer legitimaţii peste legitimaţii. Automobilele blindate străbat bulevardele zgomotoase şi sforăitoare. Regimul ţarului roş poate să fie liniştit. Miniştrii lui Sturmer pot să doarmă.

Dar arestările din cursul nopţii au trezit din letargia iernii proletariatul capitalei. Ca un freamăt, vestea provocării acesteia nesocotite a trecut peste sufletul mulţimii. Instinctiv, poporul a înţeles [ce] urmăreşte lovitura. Şi ca un singur om s-a sculat în picioare.

Fără consfătuiri preparatorii, greva generală e proclamată. Nici un tramvai nu mai circulă. Ziarele nu mai apar. Trenurile nu mai pleacă. Coşurile uzinelor nu mai varsă, spre cerul albastru, clăbucii lor de funingină şi de doliu. Malul drept al Nevei nu mai tresare de zvîcnirile maşinilor. Pretutindeni, sub tăcerea şi zăpada care-şi întinde linţoliul, viaţa încetează. Deşi telegramele poliţiei n-au semnalat încă nici o mişcare şi nici un început de manifestaţie, cîţiva membri ai Dumei, presimţind primejdia, fac un apel la clemenţa, la prudenţa, la înţelepciunea guvernului. Terişcenko cerşeşte aproape eliberarea arestaţilor. Gutşkov, viitorul ministru de război, sfătuieşte calmul şi preconizează măsuri blînde şi împăciuitoare.

De-a surda ! Sfetnicii ţarului sînt neputincioşi. Iar Protopopov e implacabil. Şi, pe cînd delegaţii cadeţilor bat în zadar la uşile atotputernicilor zilei, pe cînd de la Ministerul de Interne pornesc ordine tot mai precise şi tot mai sălbatice de represiune, dincolo de fluviu, încet, greoi, haotic, masele muncitoreşti se strîng, îşi caută pe dibuite drumul şi se clatină. Fără precugetare şi fără di-» rective, din trei părţi ale Petrogradului, deodată, procesiunile se îndreaptă spre acelaşi punct, spre Podul Liteniei. O mare de capete acoperă jumătatea cealaltă a

podului şi se revarsă pe cheiurile Nevei. Cincizeci-şaizeci o sută de mii de muncitori înaintează încet şi intonează grave cîntece revoluţionare, sub steagurile roşii care se ridică pentru întîia oară în aer şi fîlfîiesc vesel în vînt. Femeile şi copiii merg înainte, iar soarele le luminează superb calea triumfală aşternută cu hermină.

Dar de partea ceastălaltă a podului aşteaptă imobili, pe caii lor nervoşi, tăcuţi şi sumbri în armurile lor de suliţi, de săbii şi de pistoale, sotniile de cazaci. Mulţimea naintează însă. O sută de paşi îi mai despart numai ; cincizeci, douăzeci, zece, nici unul. Respiraţia caldă a norodului injectează ochii şi umflă nările cailor. Cîntecele au amuţit. O tăcere de moarte se lasă din cerul încremenit. Clipă cumplită. De unde va porni glonţul ? Cine va da semnalul ? Cît sînge nevinovat va curge în gheţurile Nevei ?

Un ordin scurt !

Primele rînduri de cazaci au ridicat suliţele. Dar le-au ridicat în dezordine. Ceva imprecis, ca o ezitare, a paralizat braţele. Mulţimea a înţeles. Un glas sfîşietor de femeie ţipă deznădăjduit :

— Nu trageţi în fraţii, mamele, în surorile voastre !

Alte glasuri, înăbuşite de plîns sau grele de Westernuri, spintecă văzduhul.

— Cazaci, fie-vă milă de noi !

— Murim de foame !

— Vrem pîine !.. pîine !...

Ameţită de ţipete, împinsă din spate, mulţimea acum înaintează. Cîţiva cazaci ameninţă, alţii, cu ochii mari şi blînzi, dau sfaturi cuminţi de răbdare şi de potolire. Puhoiul însă înaintează, mereu irezistibil.

Şi atunci, miracol !

După o ultimă parlamentare, ca la un semnal, într-un tropot surd de copite şi un zgomot sonor de arme, cazacii îşi întorc caii, şi în ordine desăvîrşită, în pas de paradă, pornesc în fruntea mulţimii, zîmbitori şi ironici, sub ochii înnebuniţi de spaimă ai brigadelor poliţieneşti. Pe urmele lor poporul năvăleşte urlînd. Valurile lui se revarsă. Steagurile fîlfîie aprinse în razele soarelui. Femeile cîntă. Copiii cîntă. Poporul întreg cîntă imnul lui de răzbunare şi de biruinţă.

N-au apucat bine însă să intoneze primele strofe, şi un urlet de durere străbătu pînă la ţărmul celălalt. Un poliţist a ridicat sabia în aer şi-a lovit. Semenii lui, buimăciţi o clipă, s-au recules. O şarjă nemiloasă aruncă îndărăt primele şiruri de manifestanţi. Săbiile sclipesc în soare. Carabinele pocnesc singure. Sîngele curge cald, generos, şi roş, cele dintîi picături şi pîraie de sînge ale revoluţiei de mîine, schimbînd linţoliul de zăpadă al Petrogradului imperial într-un început de flamură socialistă. Sub potcoavele cailor cad femei şi copii. Nagaicele brăzdează cu vărgi adînci feţele muncitorilor. Dar muncitorii înaintează. Cu piepturile lor goale numai, cu braţele lor dezarmate, cu numărul lor nesfîrşit, ei copleşesc brigăzile poliţieneşti, le resping, le învăluie, le îneacă. Un foc de revolver pocneşte. Un comisar cade în sînge, cu ţeasta zdrobită. Alţii se rostogolesc lîngă dînsul mai aproape, mai departe.

***Chemarea*, an. III (1920), nr. 263 (15 ianuarie), p. 1; nr. 286 (12 februarie), p. 2 ; nr. 287 (13 februarie), p. 2 ; nr. 289 (14 februarie), p. 2 ; rar. 290 (15 februarie), p. 2.**

„REGELE ȚĂRĂNIMII !"

Mi-aduc aminte de ședința de deschidere a Parlamentului. Intre centrul ocupat de ardeleni și înțesat de țărăniști în haine de sărbătoare, stăteam singur. Izolat, trist în fața parodiei care avea să înceapă și în mijlocul veseliei și entuziasmului universal. Sub bolta stacojie a Ateneului răsunau rîsete sonore ; se întretăiau interpretări amicale, pline de încredere ; vuiau, ca un zumzet de albine, speranțele sutelor de aleși ai națiunii, convinși că erau chemați să așeze temeliile solide ale țării si fericiți că aveau să dea ochii cu regele lor.

După așteptare lungă și înfrigurată, regele a sosit în sfîrșit. A apărut pe un fond strălucitor de fireturi, de săbii și de decorații, așa cum îl văzusem și-1 auzisem de atîtea ori, umoristic ca o caricatură din *Simplicisimus,* impunător ca o marionetă într-o zi de carnaval, cu glasul pițigăiat, cu dulcea limbă românească stropșită în chip îngrozitor, cu fruntea îngustă, cu ochii tulburi și șterși, cu urechile ciulite, răsfrînte, inadmisibile, ca două aripi de liliac.

După fiecare sfîrșit de frază masacrată, uralele și aplauzele nu mai conteneau. Ardelenii urlau în extaz, liberalii răgușeau în accese delirante de loialism, progresiștii băteau fervent din palme ca să-și probeze dinasticismul, țărăniștii, mai sinceri și mai naivi decît toți, intonau în cor: „Trăiască regele țaranilor!" Mi-aduc aminte că domnul Madgearu, ca un șef de orchestră, dădea semnalul, că domnul Răducanu îi ținea isonul și că domnul Mihalache striga cu ochii aprinși de fericire și umezi de emoțiune nestăpînită.

în vremea asta regele își continua mesajul. Cuvintele regale scîrțîiau ca o flansetă hodorogită și ca un gramofon nemțesc, românizat și deteriorat.

Dar nimeni nu voia să vadă amănuntul acesta. Socialiștii lipseau. Eu eram singur, cu mîinile în buzunar, izolat între o duzină de naționaliști gata să mă înșface dacă oi scotea un cuvînt. Săbiile zîngăneau, ordinele străluceau, uralele izbucneau, regele citea, iar țărăniștii lăcrămau, credeau și se închinau.

Sărmanii !

Nu bănuiau ei atunci ceea ce noi, cîțiva, sceptici sau revoltați, știam bine, că tot fastul și toată parada aceea impozantă erau o simplă mascaradă. Beți de entuziasm, amețiți de vorbe goale și umflate, n-aveau cum să știe, naivii, că îndărătul vastelor urechi regale, ca îndărătul unor paravane, se ascund pofte nesățioase, șoptesc uneltiri feroce, așteaptă camarile interesate^ stau la pîndă vechile clici politicianiste, aceleași azi ca și ieri, implacabile, nestrămutate în dorința lor de dominație și de trai ușor pe spinarea țării. Cum erau să se prefacă atîtea năravuri învechite dintr-o zi pe alta prin simpla formulă magică a speranțelor unui popor ! Cum erau să renunțe proprietarii, să devie înțelepți politicianii, să-și schimbe părul privilegiații, și dintr-un rege rătăcit vecinie între două fuste și pe două cărări să facă soarta un rege al țărănimii !

Și totuși, țărăniștii noștri au avut iluzia asta, au mîngîiat-o în poalele „mamei rîniților" și în barba d-lui Iorga.

Unde le sînt însă acum visurile și iluziile? Unde le e „regele țărănimii" ?!

Cătați-1! în Ateneul pustiu suflă vîntul jalei și-al descurajării. Unde acum trei luni răsunau imnuri de biruință și aclamări patriotice, fotoliile sînt goale și pumnii încleștați se strîng răzbunători în tăcere.

Cătați-1 bine !

Poate că veți găsi o biată fantoșă încoronată îndărătul mitralierelor generalului Averescu.

Sau poate că veți găsi un biet nevolnic între două sticle de șampanie.

Sau poate, mai curînd, că peste drum de Hotelul Metropol, în amurgurile subtile al tulburătoarelor noastre primăveri, între două ferestre cu vitraiuri, veţi zări o siluetă comică şi funambulească făcînd bezele dulci frumoaselor copile ale poporului român.

Cătaţi-1 bine. Mai departe şi aiurea.

Căci nici unul dintre aceştia n-a fost cîndva, nu este şi nu va fi vreodată cîntatul „rege al ţărănimii".

***Chemarea,* an. III (1920), nr. 315 (17 martie), p. 1**

CD

.2 ti

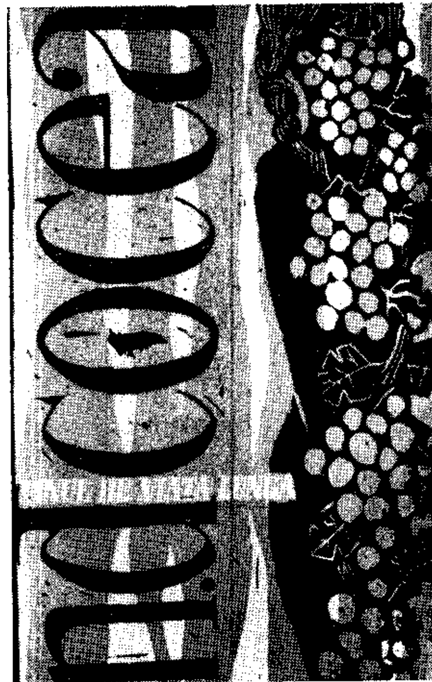
aS Ti

o

3 ti

2 Sbg
a oi 0 0$
CD
O -P 2
U*3CO ’NTi
şi
?HCO
5 « « ^

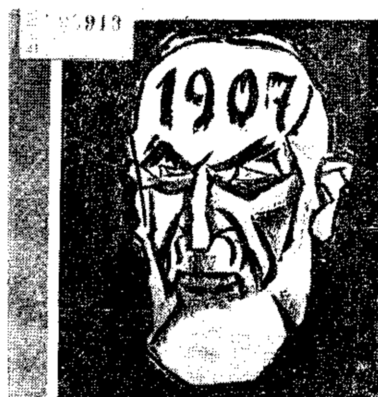
Vinul de viață lungă, Buc, 1963
(Biblioteca Academiei)

Studiu monografic asupra lui N.D.Cocea, Buc, 1966
(Biblioteca Academiei)

N. D, COCEA

in.

viaoiuu ENE

Antidynastische Pamphlete [*Pamflete antidinastice*], Buc., 1949
(Biblioteca Academiei)

A hosszú elet bora [*Vinul de viață lungă*], Budapest, 1962
(Biblioteca Academiei)

DE LA ALEXANDRU ION I CUZA LA FERDINAND I DE HOHENZOLLERN

100 DE ANI DE LA NAŞTEREA LUI CUZA-VODA

Se împlinesc astăzi, 20 martie st. v., 100 de ani de la naşterea lui Ion I. Cuza.

Niciodată aniversarea unui centenar n-a căzut, printr-o coincidență ironică a istoriei, în vremuri mai asemănătoare cu acelea care au făcut faima celui sărbătorit ca aniversarea naşterii primului domnitor al României unite.

Centenarul acesta nu va fi sărbătorit nici de autorități, nici de oficialități, nici de politiciani, slugile şi lacheii palatului. Steaguri tricolore nu vor fîlfîi pe uliți şi preoții în biserici nu vor pomeni numele marelui domnitor.

Şi e mai bine, poate, aşa.

Ar fi fost o batjocură să vedem pe reprezentanții ciocoilor şi bogaților, împotriva cărora a luptat Cuza, siăvindu-i astăzi opera şi tîrîndu-i numele în haznaua discursurilor oficiale. Ar fi fost o imprudență să defileze armata de țărani a țării, în amintirea celui care a dat pămînt țăranilor, sub nasul şi urechile lui Fritz I.

Memoria lui Cuza ne aparține nouă, poporului român, urmaşilor democrației revoluționare de acum o jumătate de veac. Noi s-o sărbătorim aşa cum se cuvine, nu prin cuvintări ipocrite şi prin parăzi zadarnice, ci popularizînd viața şi figura lui Alexandru Cuza, arătînd generațiilor actuale opera imensă a înaintaşilor noştri, făcînd o paralelă, bogată în învățăminte, între faptele celui dintîi domnitor român şi domnia incoerentă şi dezechilibrată a celui din urmă Hohenzollem.

Colonelul Cuza, după ce ca pîrcălab al Galaţilor făcuse o administraţie memorabilă şi după ce în divanul ad-hoe, singur dintre marii proprietari, votase propunerea lui C. Negri pentru împămîntenirea ţăranilor, a fost ales domnitor al Moldovei în faimoasa şedinţă de la 5 ianuarie 1859 şi domnitor al Valahiei în ziua de 24 ianuarie, împotriva voinţei guvernului, a caimăcămăiei şi a vechilor boieri, dar cu sprijinul norodului bucureştean, care înconjurase, ca o mare de capete răzvrătite, Dealul Mitropoliei.

Domnia lui Cuza a început sub fericite auspicii. Mihail Kogălniceanu, sufletul cel mai larg şi cea mai vie inteligenţă politică pe care a dat-o pînă azi poporul român, l-a primit cu aceste neuitate cuvinte :

„Alegîndu-te pre tine domn în ţara noastră, am vroit să arătăm lumii aceea ce toată ţara doreşte : LA LEGI NOI, OM NOU. O, Doamne, mare şi frumoasă îţi este misiunea! Constituţia din 7 august ne însemnează o epocă nouă şi măria-ta eşti chemat să o deschizi. Fii dar omul epocii; fă ca legea să înlocuiască arbitrariul; fă ca legea să fie tare ; iar tu, măria-ta, ca domn, fii bun, fii blînd ; fii bun mai ales pentru aceia pentru care mai toţi domnii trecuţi au fost nepăsători sau răi. Nu uita că dacă cincizeci de deputaţi te-.au ales domn, însă ai să domneşti peste două milioane de oameni !... Fă ca domnia ta să fie cu totul de pace şi de dreptate. Fii simplu, măria-ta, fii bun, fii domn cetăţean ; urechea ta fie pururea deschisă la adevăr şi închisă la minciună şi linguşire".

Cu astfel de cuvinte îşi primeau voievozii oamenii noştri politici de la jumătatea veacului trecut.

Şi cu astfel de oameni ştiind să se înconjoare, în ciuda boierilor nărăviţi în rele, a proprietarilor lacomi de pămînt şi a oamenilor despre care C. A. Rosetti spunea, de pe atunci : „Cine umblă după stăpîn slugă va muri" vodă Cuza a putut, în primii lui trei ani de domnie, cu toată vitregia timpului, cu toată răutatea privilegiaţilor egoişti, cu toate dificultăţile unei administraţii improvizate, să aşeze temeliile democratice ale guvernării lui.

în trei ani se secularizează averile mitropoliilor, ale episcopiilor şi mînăstirilor pămîntene ; se stabilesc biruri

egale şi dări fondare pentru toţi locuitorii ţării; se face legea patentelor şi se întocmeşte serviciul statistic al statului; se supun la recrutare toate clasele sociale, inclusiv bogaţii şi boierii; se interzice bătaia în aresturi şi închisori; se construiesc temniţe omenoase ; se desfiinţează titlurile de boierie ; se creează Universitatea de la Iaşi; se înfăptuieşte, printr-un strălucit succes diplomatic, Unirea definitivă a ţărilor surori (11 decembrie 1861).

In aceşti trei ani nu se votează o singură lege cu caracter reacţionar ; nu se ia nici o măsură împotriva poporului. Privilegiile boiereşti cad una după alta. Ţăranul răsuflă. Orăşenii, mai ales negustorii, simt pentru întîia oară binefacerile dreptei orînduieli şi ale libertăţii. Poporul e fericit.

O singură clasă socială, atunci ca şi azi, era vecinic nemulţumită : boierimea.

Străină şi înstrăinată, nesăţioasă de bunuri şi duşmană a ţării, ea adresează înaltei Porţi, la Constantinopol, o umilită plîngere împotriva domnului, a administraţiei lui şi a UNIRII PRINCIPATELOR. Suplica aceasta, spune *Journal de Constantinople* din acea epocă, „e acoperită de un număr considerabil de semnături din partea boierilor celor mari şi a proprietarilor celor avuţi din România". Boierimea ţării nu s-a sfiit să semneze documentul acesta infam şi odios, adresat străinului. Din lăcomie, din ură şi din teamă ca să-şi salveze moşiile şi privilegiile ameninţate, atunci ca şi azi, ea face apel la străin, cu singura deosebire că atunci străinul, marele vizir, era peste graniţă, pe cînd azi străinul, un Hohenzolern, e în înseşi hotarele ţării.

înalta Poartă, mai înţeleaptă de cît regele actual, respinge suplica boierilor români. Dar aceştia nu dezarmează. După desăvîr^irea Unirii, în seziunea Camerilor din 1862, lupta reîncepe aprigă, cruntă, implacabilă. Partidul boierilor, cu Barbu Catargiu în frunte, mai bine organizat şi mai stăpîn pe mijloacele luptelor parlamentare decît noii-veniţi în arena politică, zdrobeşte pe adversari, impune Camerei punctul lui de vedere, face să se adopte principiul: „ţăranul stăpîn absolut pe braţele lui, proprietarul stăpîn absolut pe moşia lui". Nici un petec de pămînt

țăranilor din moșiile boierilor. Dacă muncitorii vor să aibă pămînt, să și-l cumpere, individual, prin intermediul unei bănci care se proiectează, un fel de „Casă rurală" a reacționarilor de pe atunci. Zadarnic „roșii" — anarhiștii, bolșeviștii sau țărăniștii din vremea aceea — se ridică împotriva legii, zadarnic marele Kogălniceanu, într-o cuvîntare care ține 3 zile, rînd pe rînd caută să amenințe sau să înduplece, în cuvinte care ar fi mișcat și pietrele, inimile boierilor ; aceștia rămîn nestrămutați în hotărîrea și în egoismul lor, și legea se votează.

Dar Cuza veghea.

Dar poporul era croit pesemne din altă stofă și făcut din alt aluat decît generația noastră.

Domnitorul *refuză* să sancționeze legea.

Iar Barbu Catargiu moare la timp, asasinat.

De-aci înainte evenimentele se precipită.

Cîteva săptămîni boierii și marii proprietari, inaugurînd o tactică care va face mai bine de o jumătate de veac singura forță a partidelor istorice, atacă cu înverșunare pe domnitor. Toate mijloacele sînt puse în joc : insinuări, calomnii, impertinențe. Cuza însă, spre deosebire de „nemții" de mai tîrziu, nu știa de frică. Drept răspuns aroganței ciocoiești, el chemă la președinția consiliului pe Mihail Kogălniceanu.

Cu marele om de stat nu era de glumit. Boierii știau lucrul acesta. Ca să evite o lovitură de stat, ei se prefac că îmbrățișează reformele lui Cuza. O legislatură admirabilă începe. Bătuți, învinși, imobilizați, ei votează de teamă ceea ce nu primiseră de bunăvoie. în trei luni legile fundamentale ale României actuale sînt votate și promulgate. Moșiile mînăștirilor închinate sînt secularizate. Călugări greci sînt expulzați. Codul penal intră în vigoare. Se organizează justiția și armata. Se admite învățămîntul obștesc. Se alcătuiesc legile comunale și județene. Se propune, în sfîrșit, legea rurală.

Probabil însă că boierii înghițiseră prea mult. Primiseră să voteze orice. Dar atunci, ca și azi, în fața legii rurale, care le lua moșiile, se regizează, se ridică dîrzi, se revoltă.

Camera dă un vot de blam guvernului. Guvernul marelui Kogălniceanu își înaintează demisia. Dar domnitorul respinge demisia, înaintează Parlamentului un proiect de lege electorală care lărgește bazele sufragiului, prorogă mai întîi Camerele, apoi le dizolvă și adresează țării apelul acela superb care, afirmîndu-l de la înălțimea tronului, că „o oligarhie tulburătoare a știut să împiedice necontenit stăruințele mele pentru binele public și a redus guvernul meu la neputință" , îi cere să hotărască, prin plebiscit, între poporul întreg și un pumn de boieri.

La apelul domnitorului țara răspunde în zilele neuitate de entuziasm și cu **683.928** de voturi dă cîștig de cauză domnitorului împotriva oligarhiei hrăpărețe și ticăloase.

Astăzi, cînd reformele propuse de Kogălniceanu și impuse de Cuza au trecut de mult în domeniul istoriei, astăzi, cînd aceleași probleme aproape, cu aceeași acuitate și de către aceleași clase sociale, sînt puse la ordinea zilei, astăzi abia putetn să judecăm măreția de epopee a luptelor de atunci și prin comparație, să stabilim distanța, ca dintre cer și pămînt, între uriașii din jurul lui Cuza și epigonii din anticamerile palatului de la Cotroceni.

La lumina acestei comparații, cum înțelegem de bine de ce oficialitatea oligarhiei actuale a făcut uitată aniversarea centenarului lui Cuza, de ce azi nu vor flutura flamurile tricolore în aer, nu vor bubui tunurile, nu vor trece regimentele în pas de paradă pe străzile Capitalei, de ce aceeași îndărătnică conspirație a tăcerii încearcă să înăbușe sub același obroc de servilism față de dinastia Hohenzollernilor și amintirea lui Cuza și năzuințele țărănimii.

Li e teamă ciocoilor că umbra voievodului ar putea să fie mai mare decît însuși paravanul urechilor lui Fritz.

Chemarea, an. **III (1920), nr. 330, (3 aprilie),** p. 1.

STRIGOII...

Un guvern de „cooperare" ! Un cabinet care, asemenea vespasienelor publice, să găzduiască o clipă, la întîmplare, cunoscuţi şi necunoscuţi, prieteni şi adversari. Un minister de coaliţie din care să facă parte, sub preşedinţia generalului Averescu, şi domnul Marghiloman, adus la Iaşi prin surprindere pe cînd generalul era concediat ca un simplu vistavoi, şi domnul Ionel Brătianu, care pînă mai acum cîteva luni n-avea cuvinte destul de grele şi pentru unul şi pentru altul, şi pentru „trădător" şi pentru „omul lui Mackensen".

Dar e posibilă oare o asemenea combinaţie hibridă ? E cu putinţă oare ca ziarele să aibă dreptate şi reporterii lor politici să fie şi de data asta bine informaţi ? E logic, e normal, e admisibil ca duşmanii aceştia ireductibili de ieri, reprezentanţii celor mai vrăşmaşe curente politice din cîte se pot închipui să-şi dea mîna deodată în văzul lumii scandalizate' şi să se pupe cu ardoare pe obrajii scuipaţi reciproc ?

De ce nu ?

Lumea a mai văzut şi alte minuni şi n-a pierit pentru asta, şi politicianii noştri ne-au obicinuit cu tururi de forţă şi mai extravagante încă decît ultimul salt mortal în reacţiune al generalului, ca să ne mai mirăm şi să ne crucim ca babele la mahala.

Dimpotrivă, cu cît mă gîndesc mai bine, cu cît evoc mai în amănunţimi tot trecutul politic al ţării acesteia, cu atît mă izbeşte mai mult nu absurditatea, nu aberaţia versiunii înregistrate de ziare, ci probabilitatea, siguranţa, realizarea ei ineluctabilă.

în adevăr, ce-i desparte între ei pe politicianii vechilor partide istorice, ce prăpastie îi separă ?

Unii n-au vrut să dea poporului nici pămînt, nici vot universal, nici dreptate, nici libertăţi, şi conform programului lor politic n-au dat nimic. Ceilalţi au spus că vor să dea totul, au bătut toba mare a reclamei la toate răspîntiile ţării şi, după ce au asudat făcînd programe, n-au dat ceva, ca şi cei dintîi, decît în zile de ananghie, sub imperiul fricii şi de groaza revoluţiei ruseşti.

Unii au fost pentru nemţi şi, dacă i-am fi ascultat, cu cea mai prost echipată şi mai nepregătită armată din Europa, am fi suferit înfrîngeri, dezastre şi poate şi ruşinea unei expediţii de mercenari pentru potolirea revoluţiei bolşeviste. Ceilalţi au fost pentru puterile Antantei şi pentru că i-am ascultat, am cunoscut agonia retragerii, ororile teroarei albe din Moldova şi sutele de mii de oameni nevinovaţi ucişi de păduchi exantematici şi de Brătieni.

Iată tot ce-i desparte. Cum vedeţi, prăpastia n-are nici măcar proporţiile unui şanţ.

Ce-i uneşte oare ?

O jumătate brechită de veac de exploatare nemiloasă, de încătuşare a mulţimii în lanţuri politice şi economice, de dominaţie prin jandarmi, prin baionete şi prin incultura în care au ţinut poporul. îi unesc veroase, gheşefturile în paguba statului, jafurile, concesiunile, privilegiile, abuzurile, ilegalităţile, cointeresările. îi unesc averile fabuloase făcute împreună, consiliile de administraţie împărţite frăţeşte, acţiunile subscrise prin bună tîrguială, slujbele, misiunile, diurnele distribuite între „ai noştri" şi „ai voştri". îi unesc plăcerile vieţii stoarse uşor din munca unui popor de robi, lăcaşurile comune de petrecere şi de desfătare, zilele fără trudă şi nopţile fără grijă, lunile tihnite şi anii admirabili, cînd puterea, cu toate binefacerile ei, cădea pe rînd, automatic, în patrimoniul partidelor de guvernămînt. Şi-i uneşte, mai presus de toate şi de orice, teama, sfîntă teamă, groaza indicibilă că toate ghilirurile astea ar putea fi pierdute numai pentru că noi partide, ţîşnite din masele adînci ale poporului şi ale votului universal, au îndrăzneala să ceară controlul gestiunilor trecute şi dreptul lor la viaţă şi la guvernare.

Cum să nu-şi dea mîna, prin urmare, nenorocitii ! Cum să nu-şi uite şi uri şi duşmănii personale, şi ambiţii şi vanităţi ofensate ! Cum să-şi mai amintească de rusofili şi de nemţofili, cînd o primejdie comună îi ameninţă pe toţiL.

E în firea eternă a omului să nu se resemneze la moarte şi la dispariţie niciodată. Chiar mort, ceva subtil şi diafan subzistă dintr-însul, îşi supravieţuieşte lui însuşi. Superstiţia populară i-a dat de mult un nume.

E strigoiul !

Nu vă miraţi prea mult, prin urmare, dacă un guvern de cooperare a tuturor energiilor defuncte va lua o aparenţă de viaţă zilele astea. Fiţi fără grijă. Nu sînt Marghilomana şi Brătienii de odinioară, în carne şi oase. Sînt numai umbrele şi poftele lor persistente. Făceţi-vă cruce, creştini. Sînt strigoii vieţii noastre politice.

***Chemarea,* an. III (1920), nr. 489 (14 octombrie), p. 3.**

CREDINŢA NOASTRĂ

Facla literară ?... Acum ?... De ce ?...

Dincolo de graniţe, după cinci ani de la armistiţiu, valurile răscolite de furia războiului nu s-au potolit încă. Dimpotrivă ! Sînt semne că naţiunile, abia ieşite din nebunia măcelului, aşteaptă şi născocesc prilejuri de noi încăierări. Franţa ocupă regiuni pur germane, care nu-i aparţin. Anglia pîndeşte Bosforul şi terenurile petrolifere din Mossul. Italia fascistă visează coastele Dalmaţiei. Statele victorioase, roase de cancerul militarismului, sînt din ce în ce mai insaţiabile, statele învinse nu pot să uite şi nu se pot resemna.

Iată faţada oficială.

îndărătul faţadei, convulsiunile şi deznădejdea popoarelor sînt şi mai tragice. Spectrul mizeriei ameninţă toate ţările. în cele bogate domneşte, suveran, şomajul. în cele sărace rînjeşte foametea. Clasele conducătoare, care au fost incapabile să prevadă dezastrul şi să împiedice întinderea lui, sînt şi mai incapabile încă să lecuiască rănile, să împace spiritele, să organizeze pacea. Mirajul cîştigurilor fabuloase din cursul războiului le urmăreşte şi le ameţeşte. întreprinderi gigantice se pun la cale în atmosfera grea de fumul şampaniei. Pe cînd, în umbră, gem surd şi scrîşnesc din dinţi milioane de oameni, iar temeliile palatelor şi zidurile sălilor de marmură se clatină ca de cutremur, prevestind măreţia cataclismelor viitoare.

Şi în aceste vremuri apare *Facla literară !*

în cuprinsul graniţelor situaţia nu e mai veselă. Nu mai pomenesc de scumpirea absurdă a vieţii, de specula, de jafurile, de risipa, de nedreptăţile cumplite, de afacerile scandaloase, de cortegiul infinit al samsarilor şi gheşef-

tarilor care întovărăşesc vicleimul guvernelor sau fac parte dintr-însele. Nu mă gîndesc nici la dezorganizarea lamentabilă în care ne zbatem de patru ani de zile, fără să putem ieşi din case lipsite de apă şi lumină, din străzi cu noroaie cleioase pînă la glezne, din trenuri potmolite, din vagoane deraiate, din şosele vecinie desfundate. Nu vreau să privesc nici spectacolul dureros al României vechi şi mari, care pe zi ce trece se dislochează bucată cu bucată şi se fărîmiţează în provinciile ei despărţite tot mai mult sufleteşte, aşa precum bătrîneştilor case părăginite le cade azi tencuiala, li se prăvăleşte mîine acoperişul şi li se surpă zilnic temeliile din vina omului şi sub blestemul intemperiilor. Toate astea sînt cauze vremelnice şi neajunsuri reparabile. Vom trece şi prin ele, cum am mai trecut prin atîtea. Să nu deznădăjduim.

Ceea ce e infinit mai grav e altceva. Ceea ce e spăimîntător de trist şi ceea ce te face să roşeşti că eşti om şi român e amarnica sărăcie culturală a noilor generaţii, e mediocritatea intelectuală a unui tineret care poate să trăiască sub cerul seînteietor de stele, printre toate bogăţiile pămîntului, în vremea minunată a celor mai desăvîrşite realizări ştiinţifice sau literare, fără să le vadă, fără să le simtă, fără să le înţeleagă, asemenea cirezilor de vite care rumegă pacinic printre lanuri de flori şi privesc cu ochi mari de stupiditate frumuseţile naturii. Vorbiţi cu ei. Alegeţi pe oricare dintre dînşii : dascăli, învăţăcei, slujbaşi, studenţi. Nu veţi găsi unul la mie, exagerez ! unul la zece, la douăzeci de mii, care să vadă, în carte, dincolo de lecţia învăţată pe de rost şi, în viaţă, dincolo de orizontul îngăduit animalului şi omului primitiv. Ce importă că în rafturile bibliotecilor se înşiră rezultatele experienţei universale şi capodoperele gîndirii ! Ce importă că paşii cugetătorului au lăsat urme adînci pe cărările veacurilor ! Ce importă că rîsul lui Voltaire a ucis fanatismul, că epoca enciclopediştilor a spulberat toate superstiţiile, că înţelepciunea lui Kant a biruit străvechile erori şi că peste sufletele popoarelor au trecut, ca uraganele, idealurile marii Revoluţii franceze şi marea voce a lui Jaures ! Ce importă toate astea ? Intelectualul român nu le ştie, nu le cunoaşte. Bibliotecile sînt zăvorite pentru dînsuL Izvoarele înţelepciunii sînt secătuite pentru dînsul. Cartea vieţii e închisă pentru dînsul. In sufletul lui mediocru şi în inteligenţa lui obscură un singur gînd licăreşte, un singur glas bîiguieşte ; Jos jidanii !

Atunci, de ce... acum ? *Facla literară ?*

Dar tocmai pentru asta ! Tocmai pentru că s-au întins negurile înăbuşitoare şi s-a lăsat greu întunericul asupra ţării. Pentru că s-a coborît răutatea în inimi şi s-a lăbărţat ignoranţa peste capete. Tocmai pentru asta apare *Facla literară.*

La lupta politică şi socială pe care o ducem o dată pe săptămînă prin *Facla,* adăogăm o luptă paralelă pe vastul tărîm al artei, al ştiinţei şi al literaturii.

In revista politică vom continua, ca şi pînă acum, să biciuim relele, să surpăm piedestalele de lut, să sfîşiem aureolele mincinoase, să facem astfel operă de dizolvare, de descompunere şi de distrugere.

In *Facla literară* vom sămăna gînduri, vom aprinde lumini, vom face operă creatoare, ridicînd în zarea inteligenţelor idealul frumuseţii pure şi aruneînd în suflete germenul rodnic al bunătăţii şi al cugetării umane.

Nu e cu putinţă, dacă totul nu e mort în ţara asta şi dacă sufleteşte nu sîntem pierduţi, să nu ieşim biruitori din lupta asta îndoită. Ar fi absurd să concepem măcar ideea că între poezie şi urletele antisemite va triumfa vecinie răgetul bestiei, că între histrionul de la Iaşi şi bunul Anatole France va triumfa mereu răutatea şi imbecilitatea, că între cele două lumi care se ciocnesc azi pretutindeni, între lumea prejudecăţilor, superstiţiilor şi urelor ancestrale, şi lumea nouă a egalităţii printre oameni şi a libertăţii de cugetare, să învingă mereu prostia, incultura şi sălbăticia primitivă.

N-am fi români şi n-am mai fi oameni dacă am deznădăjdui de viitorul ţării acesteia. N-am mai fi demni să trăim în epoca aceasta mare de zguduiri şi de prefaceri profunde, dacă din egosim sau din laşitate am renunţa la luptă şi am tolera ca de pe cîmpiile înflorite ale ţării spre cerurile spuzite de stele să se înalţe, în loc de imnuri, mugetul animalelor cuziste.

Nu ! N-avem dreptul să pierdem speranța. Avem prea mult cu noi dreptatea şi gîndirea. Oricît de întinse şi cît de triste ar fi tenebrele vremii, aprinzînd în mijlocul lor faclă de la faclă şi lumină din lumină, le vom risipi.

Cu acesta credință apare *Facla literară.*

***Facla literară,* an. I (1923), nr. 1 (1 februarie), p. 2.**

O MARE ANIVERSARE

La 13 martie se împlinesc 40 de ani de la moartea lui Karl Marx. Din lumea întreagă vin ştiri că proletariatul socialist şi comunist se pregăteşte să comemoreze pretutindeni, cu fast şi cu pietate, amintirea aceluia care, în formule ştiințifice, de o precizie matematică, într-un corp de doctrină unitar, desăvîrşit, definitiv, inalterabil vremii şi împrejurărilor, a întrupat nu numai năzuințele unei epoci, nu numai revendicările unei clase, dar însuşi spiritul de justiție uman care avea să înlocuiască străvechea justiție divină prăbuşită o dată cu templele şi cu religiile care o susțineau.

Niciodată o aniversare n-a căzut într-un moment mai oportun şi într-un mediu mai pregătit s-o înțeleagă şi s-o celebreze cu avînt ca pe cîmpul de bătaie al victoriilor apropiate. Abia au trecut 40 de ani de la moartea întemeietorului doctrinei socialiste, şi socialismul se ridică azi şi triumfă de la un capăt la altul al pămîntului. Sub uraganul spiritului revoluționar, insuflat proletariatului acum o jumătate de veac de Karl Marx, în cîțiva ani numai s-au rostogolit tronuri seculare, s-au îmbucătățit imperii milenare, s-au cutremurat din temelie aşezăminte sociale şi politice care păreau menite să înfrunte vecinicia, au căzut în țăndări la pămînt toate regimurile, toate credințele, toate concepțiile, toate interesele înguste, toate orînduielile nedrepte de altădată. Ni-e greu, nouă, contimporanilor, să judecăm şi să măsurăm în toată întinderea ei lărgimea prăpastiei deschisă între două lumi rivale, între două concepții duşmane. Precum contimporanilor

Revoluţiei franceze li-era cu neputinţă să aleagă, în toiul luptei şi în precipitarea evenimentelor, ceea ce era efemer de ceea ce avea caracterul durabilităţii, tot astfel şi nouă ni-e interzis astăzi să vedem cu precizie şi să gîcim cu aproximaţie ceea ce va rămîne stabil din zguduirile profunde ale societăţii actuale, din vasta experienţă rusească, din frămîntările Germaniei, din încercările dureroase ale Austriei, din ciocnirile violente care aruncă cu duşmănie pretutindeni în lume statele şi clasele sociale, pe unele împotriva altora. Vedem amănuntele, ne copleşesc detaliurile, dar ne lipseşte perspectiva. Ne înflăcăra ieri entuziasmul, ne apasă azi deziluziile, dar nu ştim bine nici pentru ce sperăm, nici pentru ce deznădăjduim. Credem în izbînda miraculoasă a revoluţiei sociale, o vedem cum vine şi cum creşte în mulţimea nenumărată a steagurilor roşii desfăşurate şi fîlfîind în vîntul tuturor speranţelor omeneşti; şi dezesperăm astăzi, ne bocim dezamăgirea sub pumnii grei ai Argetoienilor de la noi şi de aiurea, fără să vedem, fără să judecăm, fără să înţelegem că un deceniu în viaţa unui popor nu înseamnă nimic, că viaţa ornului e prea scurtă faţă de imensele prefaceri sociale pe care numai le pregăteşte, că noi toţi, cîţi sîntem contimporanii războiului şi ai revoluţiei ruseşti, vom muri poate fără să întrevedem decît aurora organizaţiei sociale de mîine, şi că în epoca aceasta de tranziţie n-avem decît o singură datorie : să luptăm, şi un singur drept : să nădăjduim.

Ne-o spune şi ne îndeamnă la aceasta amintirea lui Karl Marx. N-au trecut decît patru decenii de la moartea învăţătorului, n-au trecut decît abia cincizeci de ani din ziua cînd dintr-un grup minuscul de apostoli a pornit în lume cuvîntul „Manifestului comunist" — şi ce înseamnă o jumătate de veac în viaţa popoarelor ! — şi iată, cuvîntul a prins aripi, glasul înăbuşit s-a prefăcut în furtună, cele cîteva articole ale programului de la Erfurt au răscolit, au cucerit lumea şi vor plămădi o lume nouă din ruinele şi pe ruinele lumii vechi.

Cum să deznădăjduim dar ? Cum să se oprească noroadele în drumul lor, pentru că o Bastilie, un Petropavlovsk sau o Jilavă au răsărit o clipă, vremelnic şi zadarnic, în calea eternă a progresului uman ? Cum să pierdem încrederea, cînd peste tronurile rostogolite, peste imperiile prăbuşite, peste alcătuirile sociale în agonie se ridică astăzi, mai imuabilă decît niciodată, ca o consacrare a revoluţiilor înfăptuite, ca o chezăşie, a realizărilor viitoare, marea umbră a lui Karl Marx.

Facla, **an. VII (1923), nr. 10 (10 martie), p. 218—219.**

1

RĂSPUNZĂTORUL

De zece zile aproape, capitala trăieşte sub starea de asediu de fapt. Regimentele locale sînt consemnate în cazărmi. Alte trupe, din toate armele, au fost mobilizate şi aduse în Bucureşti. Soldaţii sînt echipaţi ca pentru război. Piaţa Teatrului, Calea Victoriei, bulevardele şi străzile care duc spre sala „Daciei" sau spre dealul Mitropoliei sînt invadate zilnic de forţe armate. Plutoane de jandarmi păzesc intrările sălilor de întrunire. Cordoane de sergenţi apără casele miniştrilor şi-ale puternicilor zilei. Patrule numeroase străbat din zori şi pînă tîrziu în noapte uliţele populate, bruschează pe trecători, îşi fac loc cu patul puştilor printre cetăţenii pacinici, ameninţă, înjură şi lovesc.

în restul ţării situaţia nu e mai normală. întrunirile publice sînt pretutindeni interzise sau zădărnicite. Călătorii bănuiţi că iau trenul pentru capitală sînt daţi jos în staţii întîmplătoare, sau retrimişi „la urma lor". Satele sînt încercuite şi izolate. Nimeni nu se mai poate urni din comuna lui fără prealabilul *ausweis.* Pumnul jandarmului şi baioneta soldatului stăpînesc ţara de la un capăt la altul. Zapciii sînt stăpîni. Generalii guvernează. Iar guvernul, palid de spaimă îndărătul zidurilor de tunuri, puşti şi mitraliere, înregistrează actul de naştere al constituţiei lui avortate, în duhoarea pestilenţială a împuţitului Parlament din Dealul Mitropoliei.

Aceasta e realitatea, riguros exactă. Milioane de cetăţeni, martori zilnici ai teroarei de astăzi, vor mărturisi faptul. Declaraţiile lor, dacă ar fi bănuite de exagerări, vor fi întărite şi complectate cu documente fotografice,

luate la faţa locului, în zilele cînd centrul Capitalei avea aspectul unui lugubru lagăr militar.

Fireşte că în asemenea condiţii ar fi zadarnic să căutăm responsabilitatea crimei săvîrşite împotriva poporului român numai în interesul injust şi orb al clasei conducătoare şi în laşitatea pasivă a cetăţenilor votului universal. Cel mult, în rîndurile acestora pot fi căutaţi vinovaţii. Vinovaţii din fruntea partidului liberal, care cu voinţă au ridicat armele împotriva naţiunii, dar care într-o zi apropiată vor plăti cu vîrf şi îndesat şi cu sîngele lor netrebnic crima săvîrşită. Vinovaţi, de asemenea, sînt şi vor rămîne în faţa istoriei cetăţenii României Mari, care, cunoscînd pe Brătieni şi brătienişti din isprăvile lor trecute, le-au dat totuşi voturile în ultimele alegeri generale şi care, de-atunci încoace, sub povara din ce în ce mai grea a traiului zilnic, a jafurilor de miliarde, a permiselor scandaloase cu îmbogăţiţii lor de peste noapte, a dezorganizării, destrăbălării şi prăbuşirii tuturor instituţiilor statului, n-au reacţionat o singură clipă şi n-au găsit, în sufletul lor, dramul de energie necesar ca să răstoarne regimul acesta nefast şi să suprime pe cei care îl reprezintau.

Aceştia sînt vinovaţii.

Dar responsabilul ?

Pentru că făptaşul unei crime nu e totdeauna responsabil. Pentru că un popor, sub călcîiul jandarmului şi sub oţelul baionetelor, nu mai poate fi socotit responsabil de pasivitatea lui, tot aşa cum nici guvernele, aduse prin voinţa personală a regelui şi tolerate în fruntea statelor cît ţine bunul'plac al voinţei regale, nu pot fi socotite responsabile. Pentru că, într-o monarhie absolută, ca şi în faţa tribunalului criminal, răspunderea întreagă o are nu mîna ucigaşului, ci voinţa care-i armează şi-i ridică braţul.

Atunci cine e responsabilul ?

Fără ură şi fără părtinire, fără ironii de prisos şi fără injurii inutile, putem răspunde simplu, liniştit, limpede : regele.

Regele Ferdinand, împotriva voinţei clar exprimate a Parlamentului trecut şi împotriva voinţei unanime a

țării, a adus pe Brătieni la putere și-i menține de-atunci la cîrma statului.

Regele Ferdinand, cu toate avertismentele repetate ale opoziției, a declarat că actualul proiect de constituție trebuie votat și a stăruit din răsputeri, s-a coborît adeseori pînă la rolul de propagandist vulgar și de agent al guvernului, ca să convingă pe unii și să smulgă consimțămîntul celorlalți.

Regele Ferdinand a provocat sau a tolerat suprimarea tuturor libertăților publice în momentul cînd articolele constituției trec cu vurta și cu toptanul prin cele două fabrici de vot ale guvernului liberal.

Regele Ferdinand a uneltit cu știință în contra oamenilor politici care aveau și au încrederea majorității poporului român ; și peste capetele lor încearcă să asigure succesiunea puterii unui partid care și-a luat îndoitul angajament să respecte o constituție smulsă prin lovitură de stat și să încerce zdrobirea partidului țărănesc.

Regele Ferdinand, în război declarat cu propriul lui popor, asmute pe șefii oștirii împotriva fruntașilor opoziției, înarmează o parte a țării împotriva celeilalte, transformă pămîntul unitar al patriei în două lagăre vrășmașe.

Regele Ferdinand e responsabil, prin urmare ; singurul și adevăratul responsabil de toate crimele săvîrșite în numele lui și de toate urmările pe care, fatal, le vor avea aceste crime.

Nu vrem să spunem prin aceasta că e și vinovat. Istoria ne învață că mulți regi înconjurați de camarile abjecte, sau slabi de înger, sau proști, sau muieratici, sau bețivi, n-au fost vinovați totdeauna de faptele sfetnicilor și slugilor lor. Nicolai al II-lea era un biet cretin, abrutizat de alcool. Ludovic al XVI-lea era o nenorocită făptură omenească, o paiață încoronată, fără voință și fără cap. Dar mînia populară n-a ținut seamă de nevinovăția lor. Amîndoi au fost făcuți responsabili de toate crimele pe care n-au știut să le împiedice. Și-amîndoi au sfîrșit pe eșafod.

Regele Ferdinand, care are la îndemînă o imensă bibliotecă moștenită de la răposatul său unchi, de ce n-o cercetează măcar la zile mari ? De ce nu-și aruncă ochii, măcar în treacăt, peste atîtea pagini împurpurate de sînge regal? De ce hu meditează [la] pildele trecutului ? De ce nu se dezmeticește ? De ce nu se trezește ? De ce nu poate sau nu vrea să înțeleagă că singura garanție a iresponsabilității lui constituționale stă numai într-o constituție acceptată de toți, iar nu impusă, prin silnicie și baionete, de cîțiva.

Baionetele, oricît de numeroase, n-au apărat niciodată Pe regii nemernici de inevitabila răspundere. Baionete destule au avut și monarhii Franței și țarii Rusiei. Regele Ferdinand al României nu poate avea prezumția deșartă să creadă că va avea mai multe baionete decît au avut predecesorii lui pe căile opresiunii și ale ghilotinei. De ce nu se trezește dar din beția amăgitoarei lui atotputernicii ?

Facla, azi. **VII (1923), nr. 12 (24 martie), p. 2 -4.**

ARCUL DE TRIUMF SE SURPA...

Primăvara îndrumă iarăşi spre Şosea lungi şiraguri de trăsuri şi automobile care, împărţite în patru coloane, bat în sus şi în jos Aleea Kiseleff, perindîndu-se în fiecare după-amiază senină pe lîngă Arcul de triumf al încoronării, Arcul de triumf sub care, într-o zi ploioasă de octombrie, după regele Ferdinand, după caretele încărcate cu prinţi şi cu prinţese, după strălucitul stat-major de generali şi mareşali, după cortegiul istoric îngheţat şi pleoştit, a trecut şi Ionel Brătianu pe carul de triumf al ambiţiilor sale, la care nu pregetă să înjuge întreaga suflare din ţara românească, de la umilii ţărani clăcaşi pînă la auguştii factori constituţionali.

Abia şase luni au trecut de la plouată încoronare, şi Arcul de triumf, menit să-i împietrească amintirea pentru vecii vecilor amin, s-a părăginit ca o casă părăsită, în care umblă stafii şi urlă cîinii.

Bucăţi mari de moloz s-au prăbuşit, risipindu-se în vînt, întocmai ca milioanele cheltuite cu încoronarea. De sub tencuiala cojită au ieşit la iveală cărămizile roşii, rînjite. cobind a jale şi a pustiu.

Arcul s-a înclinat, bleg, într-o parte, de parcă ar sta să se surpe. Ploile au şters glorioasele inscripţii, lăsînd, ca un fel de ironie a soartei, numai iscălitura regelui Ferdinand sub o pată vastă, brună, suspectă.

Tăbliile s-au desprins, căzînd în praful pe care-1 vîntură automobilele şi muscalii.

Statuile diforme, cu capete de hidrocefali şi cu mîini hipertrofiate, de bolnavi de lupus, au fost şi ele acoperite de un fel de erupţie, asemănătoare cu manifestaţiile epidermice caracteristice fazei secundare a unei grave şi răspîndite boli lumeşti. Ruinele templelor egiptene, monumentele romano, vestigiile splendorilor Acropolei au supravieţuit zecilor de secole şi repetatelor devastări, au supravieţuit distrugerii vremii şi a oamenilor, mai bine decît în şa^e luni paianta de la Şosea, ridicată să imortalizeze pentru posteritate clipa în care mîinile pătate ae sînge #|e fanariotului Pherikydis aşezau coroana de oţel pe frunţ^ primului rege al României Mari, cu inconştienţa cu eşrf |r *ii* plasat la locul potrivit birlicul pentru aranjarea ***unvţî fUl*** de aşi.

Mîine, p^pline, un vînt mai puternic de primăvară va răsturna ***âe*** j pe soclu statuile mucegăite, iar toamna viitoare şi Vijeliile iernii vor sfîrşi nimicirea arcului de triumf al unei încoronări făcute în pripă, fără vlagă, fără entuziasm, operă a unui partid politic, împotriva voinţei şi dorinţei unei ţări întregi.

Facla, an. VII (1923), nr. 15 (14 aprilie), p. 121.

DINASTIA IN VOIAJ;.

A venit şi primăvara ! Greu, încet, cu furibunde reîntoarceri ale iernii, cu lapoviţă şi geruri prelungite, dar tot a venit. Ca mîine, pe lanurile înverzise, ciocîrlia va pica din zbor,umplînd văzduhul cu trilurile-i minunate, pe care toţi Dinicii noştri îşi dau atîta osteneală să le imite.

Din vremea legendară a haiducilor a rămas în sufletul românului „dorul de ducă", care-l cuprinde ori de cîte ori începe a înfrunzi codrul în învierea unei noi primăveri.

Ferdinand de Loyal — ştiţi, Fritz al nostru — a fost poreclit aşa fiindcă a izbutit să-şi asimileze sufletului său alemanic toate însuşirile — defecte şi calităţi — ale; sufletului românesc. Era firesc, prin urmare, ca, în primăvară, să i se abată şi majestăţii-sale „dor de ducă". Mai curios e faptul că şi regina Măria pare cuprinsă de aceeaşi dorinţă de poetic vagabondaj. Regele se mulţumeşte să vină de la Cotroceni la palat, şi să se repeadă din cînd în cînd la Buftea sau la vînătoare de sitari. Abia acum îşi anunţă voiajul estival pe la curţile din Occident, voiaj a cărui pripă e cît se poate de justificată : mîine, poimîine, pentru a gusta fastul unei recepţii regale, suveranul nostru va fi nevoit să facă vizite sultanului din Zanzibar, împăratului Siamului sau reginei Madagascarului.

Dar regele Ferdinand, după cum vedeţi, e modest. în schimb regina !...

Abia sosită de la Belgrad, descinde noaptea la Periş (la 13 km de Buftea), ia trenul şi se repede apoi în Moldova, iar de acolo nu se întoarce decît pentru a se îmbarca din nou pentru Raguza.

:

^j.

Această manie ambulatorie ar părea, în fond, complect inofensivă. Dacă ne amintim însă că dinastia noastră adăposteşte şi rămăşiţele de dinastii încuscrite, văduve de tronuri, şi că toată această numeroasă familie călătoreşte numai cu trenuri regale ultraspeciale, e foarte uşor de constatat că cel puţin jumătate din asasinatele d-lui Tancred Constantinescu revin conştiinţei suveranilor noştri.

Miercuri după amiază, Gara de Nord a fost timp de trei ore turburată de ordinele şi contraordinele Palatului cu privire la un tren regal care trebuie să ducă pe ex-regina Greciei, Sofia de Hohenzollern, sora Kaiserului şi soacra prinţului moştenitor Carol, ştiţi unde ? tot la Periş !

Anul trecut au circulat pe căile ferate române 180 de trenuri regale, care costă milioane şi milioane, care reţin tct personalul superior şi inferior pentru conducerea şi paza lor, care opresc ore întregi circulaţia pe întregul traiect al liniilor ce parcurg.

Fireşte, toate aceste turburări ale circulaţiei — de 180 de ori pe an, adică o dată la două zile — atrag o gravă dezorganizare a transporturilor, căreia, fatal, îi urmează accidentele. Şi, în adevăr, ne amintim că în diverse călătorii trenul regal era urmat sau precedat de spăimîntătoare catastrofe, costînd, pe lîngă alte milioane, şi numeroase vieţi omeneşti.

Aşa că mania ambulatorie de care vorbeam mai sus nu e tocmai atît de inofensivă. Ne facem datoria de a atrage atenţia iubiţilor noştri suverani asupra acestor importante şi grave consideraţiuni şi a-i sfătui prieteneşte : „Mai staţi, nene, şi pe-acasă !"

***Facla,* an. VII (1923), nr. 15 (14 aprilie), p. 126—127**

FILMUL ÎNCORONĂRII

A înverzit toată Şoseaua. Sub frunzişul greu al copacilor în floare, echipagiile trec în trapul săltat al cailor de rasă, prin faţa ochilor admirativi şi invidioşi ai pietonilor care fac „footing"[1] sau se odihnesc pe aleile lăturalnice, sorbind cu nesaţ tot farmecul unei dimineţi sau al unei seri de mai. Iar la rondul al doilea, Arcul de triumf, jegos, părăginit, jupuit, înclinat, armonizează cu peisagiul, întocmai ca o grămăjoară cenuşie de excremente canine în mijlocul unui cîmp de violete.

E parcă o fatalitate inexorabilă tristul destin care loveşte toate şi tot ce e în legătură cu faimosul act al încoronării de la Alba-Iulia, cînd degetele scheletice răşchirate ale lui Pherikydis au pus coroana de sînge şi suferinţe pe strimta frunte a regelui Ferdinand.

Catedrala de la Alba-Iulia a crăpat. Arcul de triumf stă să se prăbuşească. Nici filmul încoronării nu a avut o soartă mai bună. Luat în exploatare de întreprinderea culturalo-negustorească a principelui Carol, filmul încoronării a făcut mai întîi obiectul unei polemici la mica publicitate între diverşi cinematografişti, cărora distracţiile diletgntiste ale delfinului nostru le luau mijloacele de cîştig, de existenţă.

Filmul, luat prost, pe vreme rea, desfăşura pe ecran ceremonia încoronării şi toate sărbătorile ce i-au urmat, într-o atmosferă sombră, prevestitoare de rele, mai mult melancolică şi descurajantă decît entuziastă şi înălţătoare !

[1] *Footing* — (engl.) — plimbare pe jos.

In ţară, s-a perindat prin diverse cinematografe din tîrgurile noastre, în mijlocul celei mai desăvîrşite indiferenţe.

In străinătate nu a avut un succes mai bun. Cu multe mii de franci francezi — atunci cînd studenţilor români din străinătate li se va tăia valuta — un trimis al Fundaţiei principele Carol a fost la Paris să-i facă... titlurile !

Apoi filmul a fost pornit peste ţări şi peste mări, cu o misiune din care făcea parte şi cunoscutul asasin Gh. Iovin, ucigaşul şi jefuitorul celor trei negustori evrei din Odesa.

Cînd misiunea a sosit la Paris cu filmul, de mult rulase prin cinematografe vederi de la Alba-Iulia şi Bucureşti. Atunci misiunea a pornit cu el în... America ! Oricît ar fi de stupefiante, faptele sînt riguros exacte ! în America nimeni nu a vrut să ştie de el şi, rămînînd fără bani, misiunea a vîndut filmul pe cîţiva dolari, pentru a avea cu ce să se întoarcă acasă.

Misiunea s-a întors zilele trecute. Fără film, fără bani, dar cu pretenţii de despăgubiri! Aşa s-a terminat tragicomica aventură a filmului încoronării !

Timpul trece, trece neîncetat, aducînd cu el forme noi de viaţă, de societate. Toate sforţările de a rămîne în urmă, de a te crampona de un trecut, poate frumos, dar ale cărui elemente de fiinţare nu mai există, duc la acelaşi rezultat. L-am văzut mai sus. E ridicolul !

***Facla,* an. VII. (1923), nr. 18 (5 mai), p. 214—215.**

MAJESTATEA-SA ŞI SCUMPETEA TRAIULUI

Printre ultimele chestiuni pe care vrea să le rezolve guvernul în cele cîteva săptămîni ce-i mai rămîn de stat la putere este şi aceea a măririi listei civile a majestăţii-sale Ferdinand I. Pentru această operaţie, guvernul aduce un foarte serios argument : scumpirea traiului. Fireşte că are dreptate majestatea-sa cînd cere să i se urce lista civilă. Şi ne pare bine chiar că, în sfîrşit, a constatat şi d-sa, după sumele crescînde ce necesită zilnic coşniţa palatului, că guvernarea liberală a adus un adevărat dezastru asupra ţării.

E ciudat însă cum toate guvernele pe ducă încep să cugete cu tandreţe la traiul greu pe care-l duc sărmanii noştri suverani. Generalul Averescu, simţind că-i fuge peronul Cotrocenilor de sub picioare, a cumpărat un palat principelui Carol. Domnul Ionel Brătianu, mai larg, măreşte lista civilă. Trecem peste faptul că nu e tocmai demn din partea unui rege să primească astfel de bacşişuri din partea partidelor politice, pentru a releva că atunci cînd chiar măria-sa simte la pungă usturimea scumpetei traiului, nu pricepe, nu dă dreptate şi nu se solidarizează cu funcţionarii publici, permiţînd ruşinea deţinerii d-lui Schina la Văcăreşti. In orice caz, n-am fi crezut ca regele să accepte urcarea listei civile atunci cînd ştie că funcţionari, magistraţi, profesori, mor pur şi simplu de foame. Nu ştim dacă a acceptat-o sau ba, cert e că suveranii pornesc la vară în străinătate. Foarte rău ! Nu e acum vremea de aşa ceva !

Guvernul majestăţii-sale, prin chibzuinţă şi competinţa cu care a condus ţara, a izbutit să aducă leul nostru în jalnicul hal de astăzi. în ţările cu valută forte, cheltuielile cotidiene ale unui călător român se cifrează la mii de lei. Şi majestatea-sa vrea să supună statul la astfel de cheltuieli, tocmai acum cînd dăm din colţ [în colţ] să putem plăti lefurile funcţionarilor ? Tocmai acum cînd datoriile în străinătate ne ameninţă cu falimentul ?

Tocmai acum cînd studenţilor români din Occident li se taie valuta ?

Nu, majestate, mai suportă un an, doi nostalgia Parisului. Nu invidia prea mult pe domnul Al. Constantinescu pentru turneurile sale în străinătate. Domnul Al. Constantinescu e vechi ministru liberal şi, în consecinţă, are cu ce să-şi plătească astfel de luxuri. Luxurile d-tale, majestate, trebuie să le plătim noi şi, zău, nu mai avem de unde !

Şi apoi, de ce să pleci în străinătate ! Graţie vitejiei d-taie, majestate, avem azi o ţară mare şi frumoasă. Du-te la vînătoare, împuşcă sitari, cocoşi sau claponi sălbatici, şi la Sinaia, să vezi ce frumos e acum !

Costă şi asta destule parale, dar cel puţin lei, nu valută străină !

Facla, **an. VII (1923), nr. 19 (12 mai), p. 239.**

PROCESUL COCEA — REGELE FERDINAND ÎNCEPE

Procurorul maiestăţii-sale a cerut darea mea în judecată pentru crima de Use-majestate.

Judecătorul de instrucţie al domnului Jean Th. Fiorescu, după un interogatoriu sumar şi inutil, a satisfăcut întreita cerere a regelui, a guvernului şi a Parchetului şi a semnat ordonanţa de urmărire.

în faţa Tribunalului de Ilfov se va dezbate, prin urmare, în curînd, întîiul proces de presă şi întîiul proces de lese-majestate de sub regimul noii constituţii liberale.

întîiul!

Cu toată lipsa mea de modestie, mărturisesc că e o cinste pe care nu îndrăzneam s-o sper.

Am scris, într-o viaţă întreagă de publicist, multe articole nemiloase împotriva fostului rege şi-a actualului simulacru de suveran. De cîte ori mi s-a întîmplat să pomenesc, în treacăt sau dinadins, de instituţia anacronică şi ridicolă a regalităţii, am făcut-o fără reticenţe, fără gravitate şi fără cruţare. Mi-am bătut joc, pe cît mi-a fost cu putinţă, într-un stil mai clar şi mai corosiv, de purpura regală care a ascuns noroadelor, mai totdeauna şi pretutindeni, multă imbecilitate, mostre dureroase de decrepitudine omenească, capete înguste, suflete mediocre, diformităţi trupeşti, stigmate patologice, mîini prea scurte sau urechi prea lungi şi prea blegi de degeneraţi inferiori. Pentru paginile astea de odinioară aş fi putut să înfund puşcăria de o sută de ori. Din vina însă a unei constituţii extrem de largi şi a unui rege excesiv de prudent, am fost frustrat mereu de consacrarea aceasta pe care puşcăria o dă şi trebuie s-o dea curajului civic. Cu

toată dorinţa mea arzătoare de a tîrî la bara justiţiei, în lumina deplină a dezbaterilor şi a publicităţii pe care le comportă, păcatele regimurilor personale şi crimele regalităţii, deziderատul acesta mi-a rămas vecinie nesatisfăcut.

Fi-voi mai norocos de data aceasta ?

Am cuvintele mele să cred că da.

în primul rînd, sînt chemat în judecată pentru un articol cu totul şters şi aproape anodin. Pasagiile incriminate din articolul *Răspunzătorul* sînt de cele mai multe ori simple .parafrazări din (discursurile diverşilor fruntaşi politici din opoziţie, şi toate, dar absolut toate, lipsite de violenţele acelea fireşti, obişnuite în polemicile noastre zilnice şi necesare în societăţile unde domneşte bunul plac absolutist. Dacă am fost dat în judecată pentru un asemenea articol, e pentru că, de bună seamă, mi se caută ceartă cu luminarea.

în al doilea rînd, am fost dat în judecată şi voi fi, desigur, condamnat, pentru că, spre deosebire de predecesorul său, actualul rege nu e nici abil, nici prudent, nici, mai ales, înţelept. în politică, răposatul suveran ştia cei puţin să ţină o cumpănă aproximativ dreaptă între competiţiunile diverselor tabere politice. Din punct de vedere constituţional, experimentatul Carol ştia să salveze măcar aparenţele. în viaţa de toate zilele, cumpătatul şi ipocritul monarh nu tolera printre sfetnicii lui pe zeul Bachus şi pe Cupidonul ţigăncilor din suburbii.

Moştenitorul defunctului suveran s-a înscris făţiş la clubul liberal, calcă permanent pe două cărări, una a cenzurii, cealaltă a stării de asediu, şi n-are sfătuitori mai ascultaţi decît tocmai pe cei repudiaţi de augustul său unchi.

Cu un asemenea rege pe tron, ar fi o copilărie să-mi închipui că printre sutele de scandaluri ale Curţii, cineva va mai avea prudenţa să evite şi scandalul unui proces.

în al treilea şi ultim[ul] rînd am fost dat în judecată şi voi fi osîndit în numele unei antice şi neînlăturabile fatalităţi, în care cred din toate puterile sufletului meu. Aceeaşi Nemesis, care a orbit pe mai-marii pămîntului în cursul agitat al istoriei şi în clipele cînd se socoteau mai stăpîni pe destin, aceeaşi neîndurată şi implacabilă

fatalitate care a luat minţile oamenilor de stat, care a încurcat socotelile ambiţioşilor, care a îndemnat cu o dulce silă pe regi să facă prostii peste prostii în momentele culminante ale gloriei lor, aceeaşi suverană, atotputernică şi ironică Nemesis, care a aruncat în braţele debile ale lui Ludovic al XVI-lea corpul voluptos al unei Habsburgice împodobit cu un colier furat, şi la picioarele ţarinei tuturor Rusiilor pe Rasputin, aceeaşi delicioasă şi invulnerabilă Nemesis suspină azi la urechile regale prin gura lui Ştirbey şi întinde suveranului României Mari cupa ameţitoare a celei din urmă biruinţe : victoria asupra gîndului liber şi-a cuvîntului scris.

Regele Ferdinand de Hohenzollern vrea să bea pînă la fund şi cupa aceasta:

Fie!

Primesc provocarea. Nu voi fugi de proces. Vom vorbi acolo în gura mare, vom avea ca oaspeţi tribunalul, Curtea, presa, ţara întreagă. Vom avea ca martori camarila Palatului, politiciani şi lachei. Vom ciocni paharele împreună. Şi dacă, cum e lesne de prevăzut, al meu se va sparge, de un lucru cel puţin sînt sigur : că, în numele străvechii şi ironicei fatalităţi, conţinutul lui va împroşca de sus pînă jos toată mantia şi toată purpura regală.

Facla, **an VII (1923), nr. 19 (12 mai), p. 218—220.**

R.M.S. şi M.M.L.L.

Abia s-a sporit lista civilă a regelui cu lqcmaua sai: pomana cîtorva zeci de milioane anual, abia a apucat par lamentul Reşiţei şi al tuturor celorlalte fraude şi crime să-şi răsplătească patronul care a dat ţara pe mîinile lungi ale Brătienilor, şi iată că guvernul e silit să caute în pripă mijloace băneşti extraordinare, să scormonească pînă la fund punga golită a cetăţenilor, să născocească noi biruri, să înmulţească pe cele vechi şi să stoarcă de iznov pe contribuabil, ca să putem plăti pînă la ultima lescaie postul suveranului şi ciorapii de mătasă ai cucoanelor din camarila lui.

Fireşte, ca totdeauna, s-a început cu birurile indirecte ale Regiei.

Numai după zece zile de la votarea bacşişului regal, cu neruşinare, pe faţă, fără să ni se acorde măcar din prudentă ipocrizie un termen mai lung, ca să înghiţim noua listă civilă şi să uităm milioanele ţării aruncate pe ferestrele palatului, Regia ne anunţă că şi-a scumpit fabricatele cu 25, 50 şi sută la sută.

De azi înainte vom plăti, prin urmare, tutunul regal cu 600 de lei kilogramul, în loc de 300 ; o principesă 50 de bani în loc de 25 şi un leu regala în loc de 50 de bani.

E scump, dar nu face !

Nu fiindcă tutunul va fi tot aşa de prost ca şi pînă acum. Nu fiindcă vom continua să fumăm ţigări acre, amare, prea îndesate sau prea înfoiate, lipite cu cocă sau nelipite de loc. Cu produsele ignobile ale Regiei ne-am obicinuit doar de mult, ca ţiganul cu scînteile şi ca vodă Fritz cu suratele celui de mai sus. Dar e scump şi nu face, pentru că o bună parte din banii risipiţi pînă acum în

fum şi scrum de ţigară nu ne vor mai da, de aci înainte, numai clipe de uitare, iluzii palide, visuri vagi, reverii molcome, ca rotocoalele albastre plutind în aer, ci ne vor da, mai ales şi mai presus de toate, senzaţia penibilă că cu fiecare ban scos din pungă, că cu fiecare fum tras în piept, contribuim la Ksta civilă a regelui şi plătim cu sărăcia noastră şi pînă şi cu bietele noastre visuri havanele groase, şampania scumpă, femeile uşoare, toate plăcerile, toate intrigile şi toate blăstămăţiile palatelor de la Buftea şi de la Cotroceni.

Cînd pacinicul cetăţean român, sub povara necazurilor zilnice, din ce în ce mai grele şi mai numeroase, va avea nevoie de cîteva clipe scurte de uitare şi va fi silit să plătească 50 de bani o mizerabilă principesă, în loc de 25 ca pînă acum, oricît de pacinic şi de dinastic ar fi el, nu va putea să nu ofteze din băierile inimii şi să nu simtă că ticăloasa lui de principesă i-a şterpelit încă cinci pitaci de cinci din pungă, în folosul milioanelor listei civile.

Cînd bravul cetăţean român, supus devotat tronului şi dinastiei, dar mîncat pînă la Dumnezeu de toţi sfinţii din administraţie, poliţie, jandarmerie şi siguranţă, va avea nevoie de cîteva clipe de răgaz şi va fi obligat să dea pe prinţul Mircea îndoit ca pînă acum şi pe principele Carol suma enormă şi nemeritată de 8 gologani, oricît de brav şi de slugarnic ar fi cetăţeanul nostru, nu va putea să nu-şi ridice deznădăjduit braţele spre cer şi să nu observe că, în beneficiul aceleiaşi liste civile, principele Carol i-a furat din sărăcia lui lucie treizeci de bani pentru o ţigară, treizeci de bani risipiţi încă o dată pe fum, scrum şi tron.

Şi cînd acelaşi etern şi inefabil cetăţean român, monarhic pînă în măruntaie, regalist pînă în fundul rărunchilor, dar asfixiat permanent de praful străzilor, de duhoarea canalurilor, de discursurile miniştrilor, va avea nevoie să-şi răcorească plămînii şi să-şi dezinfecteze gura cu niţel fum de tutun, şi va fi constrîns pentru aceasta să plătească un leu o abjectă, infectă şi oribilă regală, nu va fi cu putinţă, oricît de regalist ar fi bipedul român, să nu aibă cîteva accese zilnice de indignare şi să nu priceapă, în sfîrşit, că coroana poleită de pe regala lui de carton plăteşte zi cu zi şi ceas cu ceas coroana cealaltă de pe urechile regelui Ferdinand.

Toţi aceşti bravi, buni, pacinici şi dinastici cetăţeni români, oricît de mare le-ar fi naivitatea şi oricît de adînc sădit în inimi respectul orînduirilor perimate, cu voia sau fără voia lor, vor face, de cîteva ori pe zi, de cîte ori vor aprinde sau vor arunca un muc de ţigară, constatarea logică, firească, fatală, că s-au urcat în acelaşi timp şi preţul tutunului, şi lista civilă a casei regale.

Constatarea, apropiind cifrele, va înrudi şi persoanele. Numele M. M. L. L. vor sta tot mai des alături de acelea ale produselor R. M. S. în amărăciunea tutunului prost şi scump cetăţenii vor găsi inspiraţii stranii. Veţi vedea ! Fumînd principese diafane, ei se vor deprinde să mormăiască printre dinţi numele divinei soacre a Balcanilor. Morfolind între buze mucuri galbene şi rîncede din principele Carol, vor invoca în gînd şi în expresii strict naţionale numele regalului său părinte. înecîndu-se cu fumul acru al regalelor, vor asocia în aceeaşi salivă şi aceeaşi tusă toate numele taţilor, moşilor şi strămoşilor regalităţii.

Să sperăm că aşa va fi.

Şi să ne consolăm astfel, în vremurile astea de scumpire exorbitantă a vieţii, cu speranţa aceasta dulce şi ideală.

Faclă, **an. VII (1923), nr. 24 (16 iunie), p. 338—339.**

ÎN AJUNUL PROCESULUI

Parchetul a primit ordin să deschidă acțiune publică împotriva mea pentru crimă de lese-majestate şi, fireşte, Parchetul s-a executat. Cu toate că în articolul intitulat *Răspunzătorul* nu se va găsi un rînd care să nu fie o parafrazare a tuturor discursurilor ținute în ultimul timp de fruntaşii partidelor politice de opoziție, guvernul sau regele, sau ambii împreună, au ținut să mă facă pe mine singur răspunzător de tot ceea ce gîndesc, vorbesc sau scriu alții, şi Parchetul a fost silit — desigur, fără nici o osteneală — să-şi însuşească punctul de vedere al Ministerului de Justiție, ascuns el însuşi după paravanul unei perechi de vaste urechi regale.

Rechizitoriul procurorului şi ordonanța judecătorului de instrucție fiind înaintate tribunalului, acesta, la rîndul lui, a primit ordin să fixeze termen de urgență pentru judecarea procesului. Cu toate că secțiile tribunalului Ilfov sînt supraîncărcate de afaceri în curs ; cu toate că magistrații nu mai prididesc /să judece jnenumăratele pricini dintre oameni, dau peste cap cîte 70 şi 80 de procese pe zi şi fixează cele mai scurte termene de amînări din două în două luni sau chiar din trei în trei luni de zile, cu toate că oameni, adesea nevinovați, stau cu anii în prevenție şi asasinatele simpatice guvernului nu mai apucă să vadă lumina instanțelor, secția a III-a a Tribunalului de Ilfov a găsit totuşi vreme şi destul spirit slugarnic în sufletul membrilor ei ca să acorde regelui favoarea unui termen precipitat.

Dar nu numai atît.

Sînt informat din cea mai impură sursă oficioasă că aceeaşi secție a Tribunalului de Ilfov a primit alte două porunci ministeriale, pe care, fără pic de îndoială, le va executa cu identică strictețe.

Prima : nu mi se vor admite martori în apărare. Nu-mi va fi îngăduit să chem la bara aşa-zisei justiții nici pe oamenii politici, care, ca şi mine, şi înaintea mea, au descoperit responsabilitatea regelui în mersul afacerilor politice din regat, şi nici pe cei care, trăind în apropierea directă a suveranului, îi cunosc admirabil de bine sufletul sau lipsa de suflet, inteligența sau lipsa acestui atribut de lux pe care-l poate înlocui foarte bine o masivă coroană de aur, şi apucăturile, mai ales apucăturile dinastiei noastre atît de scumpe (60 milioane anual, bez călătorii în jurul pămîntului, bez daruri de nuntă, parcuri şi castele, bez bonuri de tezaur, bez Vlaşca şi Teleormanul). Răpindu-mi astfel esențialul drept de apărare, acordat pînă şi asasinului lui Berberiche, slugile Palatului îşi închipuie că îmi vor închide gura cu aceeaşi uşurință cu care vor înăbuşi declarațiile martorilor şi că vor putea reduce procesul dintre țară şi rege la o simplă polemică între mine şi domnul Bebe Grădişteanu, procurorul regal.

A doua poruncă : tribunalul va declara de la început şedință secretă. Cetățenii capitalei nu trebuie să afle misterele dezvăluite în fața instanței. Presa nu trebuie să pătrundă în sacrosanctul lăcaş al secției a III-a. Țara nu trebuie să vadă, s-audă, să ştie, ca şi cum n-ar şti şi fără asta numele omului cel puțin într-o mare parte răspunzător de toate jafurile şi ignominiile vremii noastre.

Sărmane slugi regale ! Sărmani preoți ai justiției !

Dacă aşa îşi închipuiesc ei, că prin judecată accelerată, prin nesocotirea brutală a drepturilor apărării, prin sentințe date din înalt ordin în taina şedințelor secrete, vor salva prestigiul ştirbit al Coroanei şi vor pune-o la adăpost, în viitor, de atacuri similare, amară surpriză îşi pregătesc, şi lor înşile şi patronului lor suprem.

Viitorul apropiat le va dovedi şi unora şi altora — oricît de drastice ar fi ordinele primite şi acceptate — că procesul meu de lese-majestate, care e în acelaşi timp şi procesul răspunderii regale, nu se va putea judeca, nici în pripă, nici fără toate mărturiile necesare, nici cu uşile şi ferestrele închise.

In veacul undelor herziene, glasul dreptății şi al adevărului va găsi destule mijloace ca sa forțeze uşile, sa *terestrele* şi să răzbească prin zidurile de temnița STSu^**îde** jLtiție, pînă ce va ajunge la auzul celui de pe urmă cetățean liber din țara care nu e mea toata nici moşia, nici sălaşul de țigani al unui Hohenzollern.

***Facla,* an. VII (1923), nr. 25 (23 iunie), p. 366-367.**

CONDAMNAT !

Iată-mă, aşadar, osîndit la un an şi şase luni de închisoare ! Desigur, sentința nu e încă definitivă. Cum nu înțeleg să mă judec în pripă, cînd vrea şi cum vrea primul-procuror al regelui, cu uşile zăvorite şi cu ordonanța judecătorului de instrucție dosită, ca şi cum înşişi magistraților care m-au condamnat le-ar fi fost ruşine s-o scoată în văzul lumii, nu m-am prezintat la prima înfățişare şi-am lăsat domnului Raicoviceanu plăcerea să se războiască cu morile de vînt. în limitele termenului legal, voi face opoziție şi, probabil, abia la toamnă, după ce vom discuta pe îndelete, în şedință publică, în fața martorilor sau a avocaților care îi vor înlocui, termenii articolului incriminat şi responsabilitatea regelui, îmi voi stabili provizoriu, pe 6, 12 sau 18 luni, reşedința politică la Văcăreşti.

Perspectiva, fără îndoială, nu e din cele mai vesele. Dar rog pe cititorii mei să mă creadă că nu e nici de speriat. Acum, cînd sînt osîndit în lipsă, cînd pot să gust cu anticipație farmecul sentinței definitive, fără nici o iluzie că voi izbuti să adaog un dram de suflet judecătorilor şi primului-procuror un grăunte de inteligență, sînt mai în măsură ca oricînd să-mi dau seama de caraghioslîcul procesului de lese-majestate ce mi-a fost intentat.

Sînt osîndit la 18 luni de închisoare. După luptă aprigă şi îndîrjită, voi reuşi poate, cel mult, să smulg tribunalului, Curții de apel sau Curții de casație cîteva luni de libertate. în nici un caz, însă, sentința, în totalitatea ei, nu va fi reformată. Voi rămînea osîndit, prin urmare.

Şi cu toate astea, cu toată gravitatea pedepsei, vă mărturisesc din fundul inimii, cu toată sinceritatea pe care

am pus-o totdeauna în vorbe şi în fapte, că nu mă simt emoţionat nici cît negru sub unghie, că nu descopăr în mine nici umbră de un personagiu cu aere fatidice de martir, că nu izbutesc să privesc hotărîrile actualilor sau viitorilor mei judecători nu cu gravă şi morocănoasă solemnitate, dar nici măcar cu seriozitate.

De 24 de ceasuri îmi cercetez bine sufletul. îmi recitesc articolul care a indignat justiţia ţării. îmi repet, după notele stenografice ale unui prieten, argumentele alandala, frazele descusute şi greşelile oribile de logică, de sintaxă şi de gramatică din rechizitoriul primului-procuror Raicoviceanu. Ascult proclamarea sentinţei. Şi nu izbutesc, în ruptul capului, să-mi păstrez seriozitatea.

Ce vreţi ! Nu intră în mintea mea, şi pace, ideea că un om, în veacul al XX-lea, mai poate fi condamnat pentru credinţele şi scrisul lui. Ştiu că n-am traficat niciodată cu vagoane sau cu permise, că n-am fost nici un minut sechestru judiciar sau paznicul vreunui depozit incendiat, că n-am contribuit cu nimic la scăderea leului, la scumpirea vieţii, la jefuirea săracilor şi la secătuirea tezaurului public, şi mă întreb nedumerit cu ce drept voi ocupa eu la Văcăreşti locul rezervat legalmente hoţilor de drumul mare şi tîlharilor din tufişurile politice ? Mai ştiu că pungaşii şi excrocii calificaţi scapă zilnic printre articolele codului penal şi printre degetele resfirate ale magistraţilor. Nu mai departe decît acum o lună, doamna Leonescu, cunoscuta doamnă Leonescu, a fost pusă în libertate pe simplă cauţiune morală. Prin ce miracol şi prin ce ironie a împrejurărilor, eu, pamfletarul antidinastic, voi moşteni locul ocupat odinioară de a.s. regală principele Carol şi mă voi culca la Văcăreşti în aşternutul cald încă de trupul dolofan şi voluptuos al onorabilei doamne Leonescu ? Mărturisiţi singuri ! Cum să-mi păstrez seriozitatea în faţa unei justiţii care lasă slobozi pe samsarii şi îmbogăţiţii de peste noapte ai familiei Brătianu, care nu vede bîrna grea, în valoare de 60 milioane anual, din ochii regelui, şi vede cu microscopul paiul din articolele unui ziarist ? Cum vreţi, mai ales, să fiu serios şi să mă consider vinovat de lese-majestate, cînd ştiu cine e şi cît cîntăreşte cel căruia i-am spus cîteva adevăruri anodine.

A, e drept, lese-majestate există în lege. Sînt avocat şi mi-am ros şi eu coatele pe băncile facultăţilor juridice. N-o să tăgăduiesc existenţa acestei crime. Mai mult decît atît. Chiar dacă n-aş fi învăţat Dreptul, aş recunoaşte că există cazuri cînd e un delict cel puţin, dacă nu o crimă, să ataci marea personalitate a acelora care conduc înţelepţeşte destinele naţiunilor şi fac fericirea noroadelor lor. De pildă, dacă aş fi trăit pe vremea lui vodă Cuza, mi-aş fi tăiat mai bine mîinile decît să scriu un singur rînd împotriva bunului şi inteligentului domnitor.

Dacă aş trăi în Anglia, sau în Belgia, sau în orice altă monarhie constituţională, unde regii, dacă nu sînt vulturi sau genii, nu sînt în orice caz nici sinistre păsări de pradă, mi-aş vedea liniştit de treabă şi m-aş socoti vinovat realmente de lese-majestate în ziua cînd aş ridica glasul împotriva inexistentului suveran al Marii Britanii sau împotriva imparţialului monarh belgian.

Dar faţă de Fritz !

Cum să-1 lezezi ? Ce să lezezi ? Şi cum să mă simt vinovat de o crimă cumplită ? Şi cum să-mi păstrez seriozitatea în faţa unui om pe care natura vitregă şi parcimonioasă l-a lezat mai rău decît ar putea s-o facă toate discursurile şi toate articolele unui pamfletar ?

***Facla*, an. VII (1923), nr. 26 (30 iunie), p. 378—379.**

URECHILE REGALE

Pe liberali i-a apucat aşa, din cer senin, în toiul verii şi-al vacanţelor, groaza de socialişti. Ca în vremurile bune ale lui Argetoianu, au început descinderile, confiscările de spăimîntătoare manifeste clandestine publicate în ziare, arestările militanţilor, anchetele, procesele etcetera, etcetera. *Viitorul* se cutremură de indignare şi celelalte două sau trei ziare poliţiste îi ţin hangul. Presa, care a luat imediat atitudine împotriva arestărilor nesăbuite, a fost declarată din nou, umoristic de solemn, „anumită presă". Iar magistraţii, care cu mult bun-simţ şi cu înalt sentiment de justiţie au pus în libertate pe cei inculpaţi, după ce-au făcut de rîs alarmele *Viitorului,* vor avea, fără doar şi poate, de furcă cu aşa-zisul ministru de justiţie.

De ce însă toată prigoana, toate arestările, tot excesul acesta de zel antisocialist ? Ce s-a întîmplat, nou şi neprevăzut, de un an încoace, care să motiveze măsurile de rigoare ale guvernului ? Ce crimă spăimîntătoare au pregătit muncitorii ? Ce uneltiri împotriva siguranţei statului ? Ce bombe ? Ce conjuraţii tenebroase ? Ce atentate ?

Zadarnic am răsfoit foile guvernamentale şi-am căutat să citim pînă şi printre rîndurile tendenţioaselor informaţii senzaţionale. Zadarnic am citit de la cap la coadă şi de la coadă la cap manifestul incriminat. N-am găsit nimic. N-am descoperit nimic.

Manifestul e ca toate manifestele publicate, şi la noi şi aiurea, de cînd există mişcări muncitoreşti şi partide socialiste. Nici un rînd, nici un cuvînt n-ar putea să fie dezavuat de cel mai pacinic teoretician al luptei de clasă şi de cel mai inofensiv internaţionalist. Dacă răposatul

Morţun ar putea să-l citească, în rai sau în iadul unde se duc renegaţii, l-ar semna şi el cu amîndouă mîinile. Dacă defunctul Nădejde ar mai trăi, altfel decît în mizeria morală şi materială cuvenită pe drept tuturor trădătorilor, fără pic de îndoială că l-ar semna şi el. Dar cine nu l-ar semna ? Cine mai poate fi azi, dintre oamenii cu scaun la cap, pentru aventurile războinice şi pentru risipe scandaloase făcute în dauna avuţiei publice cu înarmările nejustificate şi cu parazitismul poliţienesc ?

Şi cu tjate astea, cu toate precedentele, cu toată absurditatea învinuirii, cu tot caraghioslîcul înscenării, muncitorii şi militanţii grupaţi în jurul ziarului *Socialismul* sînt prigoniţi.

De ce ?

Nu vă potriviţi *Viitorului* şi nu cătaţi explicaţii absurde. Motivul arestărilor, de data asta, nu e nici manifestul, nici niscaiva uneltiri misterioase, nici măcar, ca de obicei, nevoia de mana fondurilor secrete pentru ciracii lui Romulus Voinescu. Motivul e mult mai simplu şi mult mai imperios, Motivul real al noii prigoane e scrisoarea prinţului Wilhelm către fratele său, regele Ferdinand, scrisoarea publicată de *Socialismul,* şi care aruncă o vie, scandaloasă lumină asupra legăturilor dintre tron şi duşmanii poporului român.

Pentru scrisoarea aceasta, reprodusă şi de noi după *Socialismul* şi pentru care ni se confiscă exemplarele *Faclei* în provincie, pentru această scrisoare şi numai pentru dînsa, prigoana a reînceput, descinderile continuă şi militanţii socialişti sînt ameninţaţi, cu speranţa că vor putea fi şi terorizaţi.

Fireşte, slugilor regale care vor să-şi apere stăpînul de cea mai gravă dintre acuzaţii nu le convine să divulge motivele urgiei. De aceea citesc cu lupa broşuri epuizate şi manifeste îngălbenite de vreme. De-aceea caută cu deznădejde legături cu Moscova şi ruble sovietice. Dar sînt aşa de ageamii şi aşa de imbecili, încît nu-şi dau seama că printre toate firele, groase cît odgonul, ale înscenărilor, justificărilor şi palidelor lor argumente, se văd, de la o poştă, urechile maiestăţii-sale.

***Facla,* an. VII (1923), nr. 29 (21 iulie), p. 444—445.**

CASTELUL REGAL DE LA MAMAIA

Un ziar de seară aduce următoarea stupefiantă știre :

„Admirabila plajă a băilor de mare de la Mamaia a fost apreciată și de regina noastră, care și-a exprimat dorința de a ridica pe țărmul Mării Negre un loc de repaus pentru familia regală... Regina dorește să aibă de acum înainte un loc permanent de odihnă pe țărmul mării, la Mamaia, și-n acest scop comuna Constanța a oferit un teren de 2 ha și două milioane lei, iar prefectura județului un milion jumătate pentru acoperirea cheltuielilor de construcție ale unui castel regal "

De la prima citire, informația de mai sus nu-și trădează întreaga ei savoare, deoarece, în cel dintîi moment, sentimentul firesc care te cuprinde este indignarea, indignarea față de preocupările și de risipa neinfrinată a dinastiei, în clipe atît de dificile pentru țară, în clipe cînd, pe motive de economie bugetară, rămîn pe drumuri atîția nenorociți.

Dar indignarea aceasta se potolește repede, nu la amintirea echipelor fasciste ale majestății-sale, ci la gîndul zecilor și sutelor de milioane, la gîndul întregului aur al țării românești, pe care familia Hohenzollern îl pompează din buzunarul, din munca și osteneala cetățeanului român.

Ne mirăm chiar cum de aceste impunătoare milioane ale listei civile nu ajung reginei Măria să-și construiască palate, domicilii marine, pavilioane de vînătoare, locuințe palustre sau știm noi ce-i mai trece prin gînd, și e nevoita — sărmana ! — pentru construirea unui castel de...

repaus la Mamaia, să se folosească de pomana orașului și județului Constanța.

De altfel și în această împrejurare, edilii și prefectul Constanței s-au dovedit de o slugărnicie exemplară. Nu e vorbă, milioanele atît de galant oferite nu sînt din buzunarele lor, ci din ale constănțenilor, dar oricum.

A fost de ajuns ca regina Măria, cu ochii pierduți în spumele verzui ale mării, să înceapă a fredona :

„Mai am un singur dor,
Ca-n liniștea serii,
Să mă lăsați să mor
Pe malurile mării."

Și... cele trei milioane jumătate necesare „repausului" familiei regale au și țîșnit din nisipul sterp al plăjii. Asupra acestui „repaus" nu sîntem însă prea dumiriți. Regele să se repauzeze ? De ce ? De vînătorile de sitari ? Regina, de călătoriile în străinătate ? Prințul Carol, de exercițiile cu fasciștii ? Bine, dar acestea sînt ocupații mult mai puțin epuizante decît chiar exercitarea funcției de a domni sau, mai bine zis, de a guverna. Sînt oameni care ocupă în societate un rol mult mai onorabil decît regii, care nu se mulțumesc să fie paraziți auriți și îndantelați ai popoarelor, care îndeplinesc o muncă muit mai utilă ca familia regală, sînt cizmari, sînt tot soiul de meseriași, sînt funcționari și profesori, care se prăpădesc de lipsuri și neodihnă, și cărora plaja de la Mamaia nu le-ar servi ca recreații ci ca adevărată salvatoare a vieții. Și totuși ei suferă, îndură și mor în tăcere, în timp ce milioanele zboară în vînt pentru construirea castelului regal, care se va ridica, pe plaja de la Mamaia, ca o sfidare. Ca o sfidare funcționarilor ce se zvîrcolesc în mizerie ; ca sfidare văduvelor și orfanilor de eroi, care primesc pensie o sută douăzeci de lei pe lună ; ca sfidare muncitorilor, rămași pe drumuri în urma închiderii fabricilor din pricina politicii economice a guvernului ; ca sfidare soldățimii, îmbrăcată în zdrențe ; ca sfidare pensionarilor, care cerșesc prin cafenele ; ca sfidare studenților, care au rămas tot fără laboratoare, fără biblioteci, fără cantine și căminuri; ca sfidare populației acestei țări, care geme sub biruri cum nu s-au mai pomenit din vremea fanarioților.

Fireşte, nu e prima; desigur, nici cea din urmă. Dar fiecare nouă sfidare adînceşte prăpastia dintre mizeria populaţiei muncitoare şi opulenţa luxuriantă a clasei stăpînitoare. Şi va veni ziua cînd abisul acesta nu va mai putea fi umflat nici de făgăduieli, nici de temniţe, nici de toate tunurile şi mitralierele din lume.

Facla, **an. VII (1923), nr. 35 (1 septembrie), p. 542—543.**

T

TEATRUL DE PĂPUŞI AL MAJESTĂŢII-SALE

In clipa cînd vor apare aceste rînduri lumea politică se va afla la capătul unei săptămîni de zbucium intens şi — pentru unii — dureros. Guvernul partidului liberal, prezidat de borîta şi taciturna personalitate a d-lui Ion I. C. Brătianu, este în prada convulsiunilor unei crize politice, care primejduia, la un moment dat, unitatea, faimoasa şi mult trîmbiţata unitate a marelui partid liberal.

Un ministru, şi unul din acei cărora *publica fama*[1] îi atribuia o greutate - - la propriu şi la figurat — considerabilă, a demisionat împreună cu protejatul său, generalul care a asigurat şobolanilor putinţa de guvernare, prin cele mai scandaloase fraude şi samavolnicii electorale ce s-au pomenit vreodată chiar în ţara noastră, care — dragă Doamna ! — nu are renumele paradisului libertăţilor publice şi civile.

Cînd a demisionat ministrul cel greu, o clamoare s-a înălţat din masa politicianilor : „Cade guvernul, fiindcă a demisionat conu Alecu. Conu Alecu ştie ce face. Conu Alecu are indicaţii de la palat".

A doua zi s-au ştiut motivele care determinaseră demisia : politica economică a guvernului. Şi atunci, într-un glas, toată lumea a exclamat : „Regele este împotriva lui Vintilă Brătianu. Regele este împotriva politicii economice a guvernului. Regele vrea să scape de Brătieni... de aceea a demisionat conu Alecu !"

A treia zi domnul Ionel Brătianu îşi pleca genunchii în faţa d-lui Al. Constantinescu să rămînă în guvern. Dar,

[1] ***Publica fama*** **(lat.) — opinia publică.**

în seara aceleiaşi zile, domnul Ionel Brătianu se întîlnea cu suveranul şi, deodată, redeveni îngîmfat şi băţos. Şi din nou corul politicianilor intona : „Regele nu vrea să plece domnul Brătianu de la putere... Regele i-a dat asigurări !"

A patra zi, conu Alecu văzu şi el pe rege. Şi după această întrevedere începu să dea înapoi. Asta însemna clar : „Regele l-a lăsat pe domnul Constantinescu... Regele vrea să salveze guvernul, deci guvernul e salvat !"

Fireşte acesta este zvonul public, numai zvonul public, dar pentru cine urmăreşte de aproape şi de multă vreme fazele prin care trec diversele crize politice din toată ţara, amestecul acesta direct, personal al regelui în treburi care nu-l privesc şi nu trebuie să-l intereseze apare limpede şi luminos. Regele vrea, regele nu vrea. Acestea sînt singurele două elemente determinante pe care trebuie să conteze un om politic atunci cînd vrea să capete sau să păstreze guvernul, rodnicul şi mult binefăcătorul guvern al ţării româneşti.

Prin urmare, nu politica economică a fost pricina dihoniei ivite în partidul liberal. Guvernul acesta nu trebuia să plece din pricina acestei politici economice din care decurg : mizera situaţie a funcţionarilor ; stagnarea comerţului, cu inevitabila sărăcie ce-i urmează ; distrugerea industriei, din lipsă de numerar şi din pricina rapacităţii păsărilor de pradă brătieniste ; martirajul muncitorilor aruncaţi pe drumuri în pragul iernii, şomajul, înfricoşătorul şomaj, care-şi arată pe plaiurile Ardealului ispeetrul lui sombru şi nimicitor ; nu toate aceste nenorociri, care pregătesc încetul cu încetul catastrofa ţării noastre, au fost elementele determinante ale izbucnirii, desfăşurării şi aplanării crizei politice.

Regele a voit criza ; regele a făcut să izbucnească ; regele a aplanat-o. Iar fantoşele, intitulate miniştri şi oameni politici în general, au dansat, trase de sforile pe care mîinile lui tremurătoare le mînuieşte cu atîta neîndemînare spre nefericirea acestei tări.

Şi atunci, întreaga noastră viaţă politică apare ca un teatru de păpuşi. Ca teatrul de păpuşi al majestăţii-sale.

Interesele ţării — vai, sărmane interese, cîte nemernicii se comit în numele vostru ! — vin pe al doilea, pe al treilea, pe [al] zecelea plan. Tot ce este idee, impuls, avînt generos, tot ce ar putea ridica într-o năvală cotropitoare mase mâi puţin inerte şi robite ca ale noastre, tot ce ar putea înălţa un stindard de luptă, tot ce ar putea ridica moralul unei populaţii chinuite, tot ce ar putea îmbunătăţi starea materială a milioanelor de nevoiaşi, supuşi şi zdrobiţi contribuabili ai haznalei Băncii Româneşti,' totul se zdrobeşte de zidurile palatului regal, în dosul cărora „regele stă la masă cu minciuna".

Acolo, dincolo de acele ziduri pe care sentinelele le păzesc plictisite, aşteptînd rondul, acolo se ticluiesc guverne, se aranjează demisii, se organizează manevre politice.

In umbra purpurie a tronului, oamenii noştri politici, întinşi pe brînci, lustruind cu sudoarea frunţii lor cizmele regale, aşteaptă ca vodă să binevoiască a-i izbi în scăfîrlie cu sceptrul său, care ridică şi prăbuşeşte, după bunul plac, asemănător doar aceluia cu care ţarii Rusiei, împăraţii Romei, sau faraonii Egiptului asupreau pe supuşii lor.

Slugărnicia e deviza politicii noastre. Umilinţa este prima condiţie a ei.

Ca să fii om politic — să fii un straşnic om politic — ţi se cere în primul rînd să fii actor, actor supus şi umilit, fn teatrul de păpuşi al majestăţii-sale.

***Facla*, a i. VII (1923), nr. 42 (20 o-tombrie), p. 657—658**

AZILUL REGILOR

Dacă revolta agrarienilor şi comuniştilor din Bulgaria ar fi izbutit să măture guvernul asasin din Sofia, regele Boris ar fi căutat adăpost la noi. Şi i s-ar fi dat. Cînd întreţinem din fondurile statului ofiţerii şi soldaţii lui Vranghel ca pe nişte funcţionari români, totuşi, nici .viaţă, nici moarte ! (sic !) — cum am fi putut refuza ospitalitatea unui „fost" rege ? Regele Boris a rămas la Sofia. El ştie însă — norocul e foarte capricios — că la Bucureşti găseşte oricînd un palat, un automobil şi fonduri secrete !

Deocamdată, familia regală sîrbă e cea mai fericită dintre toate familiile regale din această parte a Europei. Ţara noastră rămîne totuşi locul de refugiu, locul de vacanţă : *le pays du plaisir /... le Sans-Souci!...* Mai zilele trecute, micul principe Duşan al Serbiei şi-a luat zborul dintre brazii uriaşi de la Sinaia, spre Belgrad ; iar mama regală Maria-Mignon ştie că e şi iubită de supuşii români. Nădăjduim că revoltele parţiale din Serbia să fie numai trecătoare, iar sub coroana Mariei-Mignon, şerbii români să fie înfrăţiţi în aceeaşi simpatie cu şerbii sîrbi.

E sigur însă că familia regală de la Atena o duce greu. Grecii sînt palavragii şi au prins dragoste pentru cuvîntul „republică"...

Ţara noastră poate oricînd oferi Europei acest spectacol unic şi măgulitor : un azil de regi !...

Noi, care n-avem o aristocraţie statornică, vom avea de-a dreptul o aristocraţie regală !...

Pentru buna primire a tuturor prinţilor, regilor cu suitele lor care vor veni la noi, subscriem toată adoraţia noastră. Există însă obiceiuri vechi, prin capetele maeştrilor de ceremonii, care vor transforma ospitalitatea veche românească în parăzi medievale. Vor suna fanfare de cinci ori pe zi. Se va introduce pedeapsa cu moartea, spre a se putea înfige pe zidurile porţilor regale, duminica şi [de] sărbători, capete de oameni. Se vor încărca de fireturi şi mai mult uniformele ofiţereşti. Prinţii şi prinţesele vor primi grade în armata română — şi salarii.

Dacă nu totdeauna ne împăcăm cu regalitatea — pe regi totdeauna îi iubim ! Ne sînt dragi ! Mai cu seamă atunci cînd şi-au pierdut tronul. N-am dori totuşi — în ţara noastră cu atîţi mizeri lefegii ai statului — să-i vedem colegi cu mizerabilii de învăţători şi profesori ! Regilor şi prinţilor care vor veni la noi să le creăm o strălucire modernă :

Sâ-z *facem directori de bancă ! Să-i facem directori de fabrici /...*

r,

***Facla,* an. VII (1923), nr. 48 (1 decembrie), p. 750—751.**

O RUŞINE...

Procesul, aşa-zisul proces, parodie de proces înscenat de agenţii domnului Romulus Voinescu împotriva comuniştilor, a reînceput. In cazarma din strada Francmazonă, în faţa unor militari, cinstiţi desigur, bravi fără îndoială, dar. absolut necunoscători ai marilor probleme politice şi sociale care frămîntă omenirea de astăzi, peste cincizeci de oameni — vinovaţi fiindcă nu împărtăşesc crezul stăpînirii şi apucăturile Siguranţei — au fost tîrîţi, sînt torturaţi, se încearcă să li se închidă gura cu brutalitate, ca să nu-şi strige convingerile şi speranţele lor.

Comuniştii supuşi simulacrului de proces din strada Francmazonă n-au altă vină.

Avocaţi cunoscuţi au cercetat maldărele de dosare. Cetăţeni cinstiţi au căutat cu lupa dovezile vinovăţiei. Oameni nepărtinitori, care n-au nici în clin, nici în mînecă cu comunismul, au vrut să găsească măcar urmele bombelor, comploturilor şi uneltirilor împotriva statului român.

N-au găsit nimic.

In cele peste douăzeci de dosare, pline cu broşuri, cărţi, reviste, numere de ziare vechi, scrisori amicale sau sentimentale, nu există un act, un singur act, care să poată fi interpretat măcar ca un început de dovadă împotriva celor acuzaţi.

Atunci, pentru ce înscenarea aceasta ? Pentru ce desfăşurarea aceasta de forţe militare, teatrală, tragică şi ridicolă în acelaşi timp.

Un om al stăpînirii, căruia i-am pus întrebarea, mi-a răspuns ieri :

— Ştiu că nu sînt dovezi. Cred chiar că nu sînt vinovaţi. Dar ce are a face ! Aşa sînt vremurile. în toate statele, comuniştii sînt urmăriţi. Sînt ucişi mai rău decît cîinii. Să se mulţumească că la noi sînt numai arestaţi !

Ce să răspunzi ? Cum să răspunzi unor asemenea elucubraţii ?

Maimuţoii ordinei sociale de la noi n-au înţeles pînă acum lucrul cel mai elementar dintre toate, şi anume, că nicăieri în lume nu s-au luat măsuri de violenţă împotriva comuniştilor decît atunci cînd comuniştii au săvîrşit ei, cei dintîi, acte de violenţă.

Dar în ţara noastră ?

Unde e actul de violenţă săvîrşit de comunişti ? Pe cine au ucis ? Pe cine au maltratat ? Pe cine au ameninţat ? Pe cine au jefuit măcar, ca atîţia alţi politician! şi înalţi demnitari ai statului ? Ce comploturi tenebroase au pus la cale ? Ce uneltiri misterioase au ţesut în umbra igrasioasă a modestelor lor case de muncitori trudiţi? Ce-au făcut ? Ce-au încercat ?

Nimic.

Răsfoiţi colecţiile ziarelor, chiar pe-ale *Viitorului,* şi nu veţi găsi urmă de crimă dovedită. Răsfoiţi dosarele procesului de astăzi, şi nu veţi descoperi un singur act rău, urît şi reprobabil.

Singura lor vină e că sînt comunişti. Singurul lor păcat e că gîndesc altfel decît noi toţi.

Aceasta e ruşinea.

Nu ruşinea lor. Ruşinea noastră.

Ruşinea noastră, pentru că tolerăm un proces care urmăreşte şi vrea să pedepsească delictul de liberă gîndire. Ruşinea, unei prese care de-atîtea luni de zile stă mută în faţa înscenării penibile a celei mai deocheate dintre Siguranţe. Ruşinea cetăţenilor care privesc nepăsători suferinţele unor oameni nevinovaţi. Şi ruşinea, marea ruşine, că într-o ţară de optsprezece milioane de oameni nu se găseşte un singur glas care să proclame adevărul. Şi că cincizeci de comunişti pot să ne dea ei această lecţie usturătoare, luptînd cu foamea şi cu setea, ca să scuze laşitatea noastră a tuturor.

***Facla,* an. VII (1925), nr. 5 (1 mai), p. 1.**

DACA VREȚI SA RID6ȚI...

Dacă sînteți triști, amărîți, posomoriți, ciufuți și vreți să vă descrețiți frunțile ; dacă n-aveți para chioară în pungă, sau v-a dat olteanul lipsă la cîntar, sau v-ați întîlnit nas în nas cu Vintilă Brătianu și n-ați avut în pripă ce să aruncați în urma lui, sau nevasta vi-i credincioasă și metresa vă înșeală ; dacă v-ați oprit pe o **bancă** în Cișmigiu sau într-um boschet la Șosea, cu gîndul să vă trageți un glonț în tîmplă și n-ați renunțat la sinucidere decît din teamă, din lașitate, din obscura speranță care amăgește și pe cei mai nenorociți dintre noi cu eternele iluzii ale vieții și cu mirajul unui fir plăpînd de iarbă, a unei ramuri înflorite sau a unui zîmbet printre lacrimi,, firește, n-o să vă propun, ca leac împotriva mîhnirilor acestora fără cauză și fără nume, chefuri la toartă, chiote cu lăutari, sau oricare alta dintre plăcerile cu atît mai dezamăgitoare cu cît sînt mai violente. Marile dureri sufletești, **ca** și boalele mortale nu se lecuiesc „eu rețete eroice. Schimonositurile clovnilor și scălămbăieturile de la circuri convin admirabil copiilor și celor căzuți în mintea lor ; dar niciodată fardul întins pînă la urechile unei paiațe n-a izbutit să stîrnească rîsul celor care au băut pînă la dja^ie cupa deșertăciunilor umane.

Acestora din urmă le priește mai curînd un spectacol cu grave aparențe de seriozitate și actori s#lemni care reușesc să ascundă, sub măști aproape impenetrabile, tot comicul și toată bufoneria existenței. De pildă, o ședință festivă a Academiei, un important consiliu de miniștri, o conferință de oameni de stat ori de financiari, sau, fiindcă e mai de actualitate, o inenarabilă conferință de diplomați

Contimporanilor mei bolnavi de spleen le recomand în special cu căldură această din urmă posibilitate de vindecare. Nu le garantez că vor rîde cu hohote. Nu jur că se vor strîmba de rîs între oglinzile ridicolului palat clădit cîndva pe gustul coanei Raluca. Le făgăduiesc în schimb, cel puțin, că vor zîmbi la început ușor, apoi cu haz» și în cele din urmă discret, așa de discret, încît să nu observe nimeni ironia din sufletele și din ochii lor.

încercați numai. Dacă nu puteți pătrunde printre secretarii în frac și mănuși albe și printre lacheii în fireturi, citiți măcar dările de seamă ale ziarelor. Ce dulce, ce încîntătoare cacofonie! s-au întrunit la palatul Sturdza cei trei miniștri de externe ai Micii înțelegeri. Scrutați-le gîndurile. Ascultați-i cum vorbesc. Ce înțelegeri ! Ce Antantă ! Ce armonie !

Domnul I. G. Duca, speriat încă din fașă, tremură și bîțîie de teama primejdiei comuniste. Țipă prin somn și are visuri uritef...]. Aude pe Lenin. Și vede aievea, simte, pipăie, miroase pericolul galben, sub el, pe cearșaf.

Cu degetele la nas, domnul Nincici îl ascultă amabil și are sincer aerul că nu-i miroase bine nu ceea ce face domnul Duca, dar ceea ce face și uneltesc bulgarii. Mobilizările de la sudul Dunării, înarmările, noua uzină de arme și munițiuni ridicată în inima Balcanilor îl preocupă de o mie de ori mai mult pe cancelarul iugoslav decît toate aiurările colegului român.

în vremea asta, deopotrivă de departe cu gîndul și de unul și de altul, domnul Beneș, surîzător, radios și sceptic, declară sus și tare, cui vrea să-1 audă, că pentru d-sa nu există noi conflagrații posibile între state, nici război european cu putință, nici primejdie comunistă.

înțelegeți acum, dacă vă mai țin curelele, pe acești trei emisari ai triplei și Micii înțelegeri. Dv. rezervați-vă zimbetul!

Pentru că îi veți vedea curînd, peste o zi sau cel mult două pe aceiași oameni, cu aceleași suflete, interese și intenții, strînși o ultimă dată în jurul aceleiași mese verzi, gravi și solemni ca niște țapi logodiți, iscălind mea 6 dată același protocol, prin care recunosc și confirmă că în toate chestiunile mari și mici au fost, sînt și vor fi Iii cel mai desăvîrșit acord dintre toate acordurile posibile.

Facla, an. **VII (1925), nr. 13 (11 mai), p. 1.**

PROSTUL

Marea veste a zilei şi marea bucurie.

I. G. Duca a păţit-o !

Ca un simplu eolegian, rătăcit o noapte în alcovul/ jupînesei din casă, şi care, de atunci, păşeşte crăcănat şi merge cu ochii iluminaţi de speranţa anunţurilor de pe vespasiane, eternul elev I. G. Duca a păţit marea ruşine.

Dacă i s-ar fi întîmplat oricărui altuia tragicomica aventură, nimeni n-ar fi avut nimic de zis, şi scandaloasa destăinuire ar fi trecut uşor, printre atîtea altele, mii şi sute, ca o scrisoare la cutie. Vă închipuiţi, de pildă, pe vreun om cu bun-simţ reproşînd lui conu Alecu sau generalului Văitoianu, mari maeştri în învîrteli, pişicher-îîcuri şi coţcării, că s-au lăsat şi ei o dată traşi pe sfoară ? Sau vă imaginaţi pe cineva crucindu-se că fratele Vintilă, lovit din naştere cu leuca în cap, a făcut o nouă boroboaţă ? nu-i aşa ? Pe nimeni şi niciodată. Fiindcă înţelepciunea popoarelor e ca şi clemenţa divină. Iartă pe proşti şi are o invincibilă slăbiciune faţă de şmecheri şi de isteţi.

Or, I. G. Duca, din cîte îl cunosc — şi-am fost plătit să-1 cunosc — pînă peste cap, nu intră, pe de-a întregul,, în nici una din cele două categorii de mai sus.

îmi amintesc, cu deliciu, scene nenumărate. Nu voi povesti pe cele mai intime.

Eram amîndoi studenţi la Paris. Nu mai ştiu bine pentru ce, în secţia locală a Ligii culturale din care făceam cu toţii parte, Duca se luase la harţă cu Iorgu Juvara, cu Iancu Păncescu şi cu Tilică Burileanu. într-a seară, împotriva lor, a ţinut o cuvîntare extravagant de umflată şi penibil de proastă, deşi fusese învăţată pe «ie rost Cînd ne-am coborît în stradă, mi-a luat nervos braţul şi a aşteptat, cîteva minute, să-i vorbesc. Tăceam însă chitic. Atunci, luîndu-şi tîrziu inima în dinţi, m-a întrebat:

— Am fost slab, nu-i aşa ?

— Extrem de slab.

— Crezi că şi-au dat şi ei seama ?

— Mă tem că da.

— M-au aplaudat cu toate astea !

— Te-am aplaudat şi eu...

Credeţi cumva că s-a fîstîcit ? Că a rămas impresionat sau îndurerat ? Că şi-a făgăduit să fie altă dată mai bine ? Aş! Nu-l cunoaşteţi. Mi-a strîns viguros braţul şi a exclamat :

— Asta-mi ajunge,, dragul meu. Dacă m-au aplaudat e destul. Au dovedit că sînt mai proşti decît mine.

Avea dreptate.

Mult mai tîrziu, cu ani în urmă, într-o dimineaţă memorabilă, pe cînd era pentru întîiaşi dată ministru, l-am găsit în cămaşă de noapte, gesticulînd şi urnflîndu-şi glasul în faţa oglinzii. Declama un discurs ministerial; primul discurs. In cinstea mea l-a întrerupt o clipă. I-am spus ce mă aducea la dînsul. Veneam pentru nişte muncitori nedreptăţiţi şi necăjiţi. îi ceream să intervie Nici nu m-a ascultat. Şi-a reluat discursul de unde-l lăsase şi nu mi-a cruţat o frază, nu m-a scutit de un gest. Nu se întrerupea decît ca să citească admiraţia în ochii mei. Şi la sfîrşit, cînd, timid, am vrut să-i reamintesc ce mă aduce la dînsul, m-a întrerupt brutal :

— Tu n-o s-ajungi nimic niciodată. Te ţii de muncitori. Te ocupi de fleacuri. în viaţă, ascultă-mă pe mine, trebuie să fii inteligent.

Inteligenţă ! De cîte şi de cîte mii de ori n-am auzit vorba asta miraculoasă în gura lui I. G. Duca ! Cuvîntul îl preocupa. Noţiunea îl obseda. După ce-mi repeta, fără eroare, genealogia cutărui cal de curse în grajdurile unui lord englez, mă întreba triumfător : „Nu-i aşa că sînt inteligent ?" După ce isprăvea de citit, arareori, o carte

întreagă şi-mi reproducea conţinutul, ilustrat cu comentarii personale, mă interpela misterios : ,,Nu-i aşa că sînt inteligent ?" După ce izbutea să cumpere pe nimic, într-un sat din Carpaţi, o veche culă boierească, păcălind lesne pe ţărani, îmi clipea şiret din ochi : „Nu-i aşa că sînt inteligent ?" După ce, prin prieteni gazetari, reuşea să strecoare o notiţă veninoasă împotriva unui coleg din cabinet într-un ziar imparţial, îşi ştergea repede ochelarii aburiţi de rîs şi-mi şoptea : „Nu-i aşa că sînt inteligent ?"•

După ce, într-o seară, seara cea mare, a crezut că-şi asigurase moştenirea prezumptivă a şefiei partidului liberal, mi-a arătat, într-un colţ al Camerei, pe Georgel Mîrzescu, bosumflat şi paraponisit, şi m-a întrebat : „Ei! Cine-i mai inteligent ?"

Fireşte, I. G. Duca.

Omul ăsta care n-a făcut nimic în viaţă, dar absolut nimic, care nu va lăsa după dînsul o pagină frumoasă, o lege care să-i poarte numele, un discurs răsunător, o operă întreagă, politică sau socială, o iniţiativă, un gînd, o idee ; omul ăsta care măcar acum, în pragul bătrîneţii* cu toată experienţa cîştigată, n-a izbutit să fie decît patronul unei mici înţelegeri de minusculi ziarişti şi satelitul obscur care se agită în umbra domnului Beneş ; omul acesta care n-a greşit, măcar, pentru că niciodată pînă mai zilele trecute la Geneva n-a făcut nimic, vorbeşte totuşi mereu de inteligenţă şi a realizat minunea să treacă în ochii contimporanilor drept nu tocmai prost.

Minune fatală însă.

Ceea ce s-ar fi admis oamenilor de acţiune şi ceea ce s-ar fi tolerat prostiei consacrate a unui Vintilă Brătianu nu i se poate ierta lui I. G. Duca.

Nepărînd nici aşa de puţintel la minte cum este în realitate ; nefiind nici aşa de inteligent cum vrea cu orice preţ să pară, opinia publică I-a judecat după fapte», adică după prima lui întîlnire cu un vulgar escroc internaţional, care i-a pus sub ochelari o falşă misivă a doctorului Racovski şi l-a condamnat numai după ce escrocul şi-a bătut joc de ministru.

Osîndă fără apel.

Mai ales că, prin instinct, publicul a înţeles că la mijloc nu e vorba numai de prostie, ci şi de altceva, **cui** mult mai grav.

Dar despre lichelismul excelenţei-sale, în numărul: de mîine al *Faclei.*

Facla, an. VII (1925), nr. 136 (4 octombrie), p. 1.

„REGELE NU SE ÎNŞEALĂ ! ŢARA NU REFUZA I«

Moliere n-a cunoscut pe domnul Ion I. C. Brătianu. Păcat!

E regretabil din două motive. întîi pentru că dacă l-ar fi cunoscut, cum marele scriitor francez a trăit acum trei sute de ani, nu e numai o probabilitate, ci o cvasi certitudine — ca să mă exprim în fericitele formule ale premierului nostru — e o cvasi certitudine, aşadar că domnul Ionel Brătianu ar fi azi de mult răposat întru Domnul sau întru Necuratul, cu neamul d-sale nefast, de mult n-ar mai ţine o umbră odioasă unui pămînt nevinovat şi că România Mare, scăpată astfel miraculos şi, ca să zic aşa, prin anticipaţie de Brătieni, n-ar mai fi fost poate ţara răscoalelor, represiunilor, jafurilor, hoţiilor, fărădelegilor şi neomeniei ridicate la rangul de doctrină de guvernămînt.

E regretabil apoi dintr-un al doilea punct de vedere, din punctul de vedere mai înalt, etern şi pur al artei.

Moliere n-a cunoscut pe domnul Ion I. C. Brătianu.

Moliere a scris totuşi formidabila lui operă, *Tartuf* sau *Impostorul.* A scris-o fără să fi cunoscut mai întîi pe Ionel Brătianu. Ce păcat !

I-am recitit, ieri şi azi, dureroasa comedie. Incontestabil că tipul lui Tartuf e admirabil. Fără îndoială că nici un alt scriitor n-a izbutit să concentreze, în mai puţine pagini, toată ipocrizia sufletului omenesc. Sînt fraze, sînt cuvinte în *Tartuf* care deschid minţii abisuri insondabile de duplicitate şi de oroare.

Cu toate astea, opera, în întregimea ei, păcătuieşte, printr-un fel de disproporţie între cauză şi efecte. Tartuf e grandios. Ţelurile lui sînt meschine. Eroul lui Moliere e un monstru. Dar rezultatele făţărniciei lui sînt mediocre. Abia izbuteşte să nenorocească o singură familie !

Pe cînd Brătianu ! Ah ! dacă l-ai fi auzit vorbind, duminecă, la consfătuirea majorităţilor.

Vedeţi spectacolul. Trei sute şi mai bine de mameluei liberali strînşi în jurul şefului. Fiecare dintre ei şi toţi ia un loc ştiu şi cum au venit la putere, şi cum au fost aleşi. Ştiu că jandarmii au bătut şi-au schingiuit pe alegători. Ştiu că, în ciuda tuturor actelor de teroare, cetăţenii au votat listele opoziţiei. Ştiu că majoritatea magistraţilor desfăceau buletinele cu ştampila pusă pe cerc şi citeau semnul guvernamental. Ştiu că alegerile s-au făcut prin fraudă şi prin falsificare. Ştiu, cum ştie şi şeful lor, că nici măcar unul singur dintre ei nu reprezintă voinţa liberă a ţării. Şi cu toate astea, în mijlocul a trei sute de indivizi care nu pot fi toţi mişei sau cretini,, în faţa cîtorva cel puţin care or fi avînd o umbră de conştiinţă, Ionel Brătianu, fără să roşească, a îndrăznit să afirme că „ţara i-a răspuns prin cei de faţă !", după ce avusese certitudinea că „ţara nu-i va refuza încrederea ei".

Tartuf ! !

Dar Tartuf, el însuşi, n-ar fi avut îndrăzneala asta..

Si Moliere, cu tot geniul lui, ar fi ezitat, i s-ar fi părut din cale-afară de monstruos să puie apoi în gura impostorului adulări lamentabil de ridicole ca rîndurile astea din cuvîntarea lui Brătianu :

„Judecător înalt, judecător înţălept, regele nu se înşeală"... exact în momentul cînd pînă şi adversarii cei mai neîmpăcaţi ai suveranităţilor vremelnice tac, se înclină şi salută în agonia lor dureroasă : eterna suveranitate a morţii.

Chemarea, **an. IV (1927), nr. 17 (20 iulie), p. 1.**

ASASINAREA CONTINENTELOR

Războiul poate fi din nou dezlănţuit asupra omenirii. Mai ameninţător, este suspendat deasupra capetelor noastre şi poate izbucni dintr-un incident, aparent, superficial. Cum s-a mai întîmplat.

împins de consecinţele morale ale crizei mondiale, ieşirea pentru capitalism din acest impas este : declanşarea unui conflict care să cuprindă planeta.

Războiul vine. Cu mai multă furie decît a fost în ultima conflagraţie. Va fi pretutindeni. Pe front şi îndărătul lui, în oraşe. întreaga lume va fi mobilizată. în planurile statelor majore, fiecare îşi are loc rezervat : în armată, în uzine sau în birouri. Maşina de război de astă dată va avansa cu o colosală putere.

în asemenea condiţii, nu hotărîrea de acţiune individuală poate fi mijloc de rezistenţă în faţa acestei imense pasiuni. Nu !

Numai organizaţiile de masă pot avea eficacitate.

Japonia a sfărîmat cercul de minciună pacifistă prin agresiunea asupra Manciuriei, fără vreo declaraţie oficială de război. S-a precipitat apoi asupra oraşului Shanghai, bătîndu-şi joc de Geneva, de injoncţiunile şi de sancţiunile Societăţii Naţiunilor. A săvîrşit acest act de brigandaj cu sprijinul material şi totala complicitate a guvernelor din Europa, care nici n-au încercat s-o nege.

Japonia imperialistă nu-şi disimulează poftele de ocupare a Siberiei sovietice şi preludiază o agresiune asupra Vladivostokului, în timp ce îneacă în foc şi singe Manciuria.

Vălul este rupt.

Adevărata natură a regimului actual astăzi o admirăm : hoţie şi violenţă.

Invadînd Manciuria în 1931, Japonia a imitat gestul Germaniei din 1914.

Discursurile de la Geneva !

Mîine, conflictele vor fi mult mai ample şi mai universale.

Discursurile vor continua la Geneva.

Şi această stare de lucruri nu se va termina, pentru că pricina, cauza unică a acestor periodice măceluri internaţionale zace în însuşi mecanismul social care ne conduce şi care îndeamnă la război extern.

Şi la război civil.

Să privim ce se petrece în Germania. Un naţionalism plătit şi întreţinut de marea industrie, care a preparat dictatura fascistă în birourile capitonate ale consiliilor de administraţie pentru a prinde sub jug ignobil şi sîngeros populaţia germană, care doreşte : numai viaţă şi libertate.

Recrudescenţa militarismelor, fantasticele bugete de război, înarmările multiplicate în toată Germania, fabricarea intensă a uzinelor de război şi de produse chimice prepară asasinarea continentelor prin mijloace formidabile de război chimic aerian.

încotro se îndreaptă aceste două curente războinice : german şi nipon ?

Curentul de război declanşat în China se-ndreaptă matematic contra U.R.S.S., desigur cu conivenţa marilor forţe plutocrate. Cel german, în aceeaşi direcţie.

Sub această agitaţie mondială, descoperim acţiunea marilor trusturi din Occident : industria grea, universală, ai cărei agenţi sînt diversele guverne.

Acest război înseamnă războiul mondial. Ruina şi distrugerea ţărilor şi incalculabile hecatombe.

Să înţelegem iminenţa cataclismului. Să tragem semnalul de alarmă şi de protest împotriva statelor care înlesnesc şi caută mijloace de război; să oprim cu mijloace efective atentatul imperialismelor contra umanităţii.

Iată datoria importantă şi decisivă a momentului.

La care toate consideraţiile sentimentale n-au valoare.

***Reporter,* an. II (1934), nr. G (17 ianuarie), p. 1.**

CUVÎNT ÎNAINTE

Nu se tăgăduieşte de către nimeni că la marea răspîntie istorică, economică şi politică a vremii noastre, ţara românească, întocmai ca majoritatea statelor lumii, trece prin aceeaşi criză, prin aceleaşi lupte ale marilor forţe sociale antagoniste şi prin aceleaşi dureri şi frămîntări ale epocilor de tranziţie.

Criza aceasta generală a sistemului capitalist este însoţită fără doar şi poate şi de o criză tot atît de generală şi de acută a culturii şi ideologiei acestui sistem.

Proletariatul reprezintă interesele vitale şi culturale ale omenirii. Progresul acestei clase coincide cu progresul general al umanităţii. Ideea asupra lumii a proletariatului industrial este obiectivă — faţă de ideologia falsă şi sterilă a lumii capitaliste, care e condamnată la moarte.

Ne luăm sarcina să tratăm în mod ştiinţific — pe baza largă a materialismului dialectic — toate problemele ideologice . ale vremii noastre.

Noi nu înţelegem prin revista noastră să creem un nou organ de luptă politică, ci o publicaţie de analiză şi sinteză ştiinţifică, în domeniul economic, filozofic, social şi cultural al realităţii societăţii româneşti, din mijlocul căreia s-au născut şi se dezvoltă forţele care duc spre o eră nouă.

Era nouă, **(1936), nr. 1 (1 februarie), p. 3.**

GERMANIA A DESCHIS FOCUL ASUPRA EUROPEI

Cea mai recentă dovadă am înregistrat-o acum cîteva zile.

Germania provoacă. După bombardamentul Almeriei, după incidentul „Deutsehland" provocat de flota de război germană, a urmat inventatul incident al torpilării vasului „Leipzig".

Dezorientarea şi spiritul agresiv întunecat care domină pe fuehrerii Germaniei hitleriste apare din această încercare de mistificare a opiniei publice internaţionale şi a statelor pacifice, i O presă în serviciu comandat a urlat cîteva zile [despre] onoarea lezată a naţiunii germane.

Îndată însă ce a fost cunoscută cererea de anchetă a guvernului din Valencia, presa şi fuehrerii au amuţit, dovedind prin aceasta că torpilarea „Leipzig"-ului n-a fost decît una din sinistrele poveşti provocatoare pe care le lansează tot mai frecvent cel de al III-lea Reich.

FASCISM = **RĂZBOI**

Războiul este o necesitate pentru regimul de dictatură fascistă. Guvernele fasciste, reprezentante ale grupărilor marii industrii metalurgice şi a industriei în legătură cu pregătirea războiului, sînt determinate, la un anumit grad al dezvoltării condiţiilor de acumulare a profiturilor, să dezlănţuie războiul, singur capabil să le asigure continua-

Tea exploatării capitaliste. Capitalurile pe care le reprezintă formidabilele înarmări, acumulate în timpul unei „guvernări fasciste, a cărei principală menire este satisfacerea intereselor acestei clici capitaliste, trebuie să fie valorificate. La un anumit moment al dezvoltării, singurul mijlbc de valorificare **este** „distrugerea productivă", pentru înlocuirea materialului acumulat — ceea ce înseamnă războiul.

Iar reacţiunii duşmanului intern, a marii majorităţi a poporului, prin sacrificiile căruia se realizează pregătirea agresiunii, i se răspunde prin încercarea de a deplasa cauzele mizeriei crescînde asupra „duşmanului dinafară".

Războiul va fi astfel mijlocul de a desfiinţa puterile străine, singure vinovate de mizeria maselor populare din statele fasciste. El apare în această epocă, mai mult ca oricînd, ca o preţioasă supapă de siguranţă.

Toate provocările pe care le pun la cale statele fasciste poartă pecetea situaţiei interne adverse dominaţiei lor. Ce a însemnat în mare măsură războiul italo-abisinian decît expresia acestui raport de forţe sociale interne ?

Ce înseamnă toate provocările Germaniei hitleriste dacă nu nevoia **de** a exploata „succese" de politică externă, pentru înăbuşirea nemulţumirilor poporului german ?

Germania vrea război. Germania şi Italia **au** început războiul.

Germania şi Italia poartă de uri an **de** zile război contra republicii spaniole, ameninţînd prin conflictele **de** interese pe care le naşte această invazie dezlănţuirea unui nou război mondial.

PREGĂTIREA IDEOLOGICA A AGRESIUNII

Activitatea războinică a statelor fasciste nu poate fi socotită ca fiind DETERMINATĂ de actuala conjunctură a politicii internaţionale. Această conjunctură a fost creată şi alimentată prin activitatea acestor state.

Cu mult înainte^ conducătorii de astăzi ai acestor state au trasat în „codificări de principii", în programe, discursuri şi cărţi liniille mari ale politicii lor de agresiune.

„MEIN KAMPF"

Dacă urmărim politica externă a Germaniei de la 1933, anul „revoluţiei" naţional-socialiste, vom constata o perfectă identitate între planurile trasate de Hitler în „evanghelia poporului german" şi activitatea sa în raporturile internaţionale.

Iată, de pildă poziţia teoretico-politică, justificarea principală a agresiunii, formulată în *Mein Kampf.*

„Poporul german este poporul cel mai puternic şi este destinat A AVEA BOLUL DE CONDUCĂTOR ÎN LUME."

Iar concluzia capitolului respectiv exprimă în următoarele cuvinte necesitatea agresiunii :

„Germania ori va deveni putere mondială, ori nu va exista de loc" *(Mein Kampf,* 724).

Graniţele Germaniei trebuie să coincidă cu cele ale Europei :

„Astăzi numărăm 80 milioane germani în Europa. NUMAI ATUNCI POLITICA NOASTRĂ EXTERNĂ VA FI SOCOTITA JUSTĂ, CÎND VOR TRĂI PE ACEST CONTINENT 250 MILIOANE GERMANI."

Nu poate fi pace atîta timp cît toate celelalte popoare nu vor fi supuse stăpînirii germane :

„Cine doreşte cu adevărat victoria principiilor pacifiste, trebuie să lupte din toate puterile PENTRU CUCERIREA LUMII DE CĂTRE GERMANIA...

...TREBUIE SĂ TE DECIZI SĂ PORŢI RĂZBOAIE, PENTRU A AJUNGE LA O EPOCĂ DE PACE."

(Mein Kampf)

Iată enunţată misiunea poporului german şi concepţia de pace germană pe care se sileşte din răsputeri s-o impună astăzi Germania hitleristă.

Am citat aceste cîteva pasagii din *Mein Kampf* pentru a se vedea că totul a fost prevăzut şi pregătit în principiu pentru politica de agresiune.

Ajuns la putere prin cunoscutele combinaţii de culise ale acelora care vedeau în „revoluţia" naţional-soeialistă garanţia prin excelenţă a desăvîrşirii expansiunii germane, guvernul hitlerist începe să parcurgă drumul trasat direct sau numai prin indicarea metodelor tactice noi în politica externă.

CUVINTE DE PACE — FAPTE RĂZBOINICE

Primul act a fost retragerea din Liga Naţiunilor.

înarmările rapide şi fără de control care trebuiau să urmeze, pregătirea materială a războiului, necesitatea de a atribui altora răspunderile mizeriei în care va trăi poporul, ca o consecinţă a desăvîrşirii acestei pregătiri, au determinat la 14 octombrie 1933 acest prim „act de prestigiu" al guvernului hitlerist.

Deutsche Wehr, organul Marelui Stat-Major german, salută ieşirea Germaniei din Liga Naţiunilor şi o apreciază ca „SEMNALUL ÎNARMĂRILOR DESCHISE", care trebuiesc continuate „PÎNĂ LA TOTALA ÎNDESTULARE A FORŢELOR NOASTRE".

Bineînţeles, ceea ce se poate citi în *Deutsche Wehr* nu corespunde prin nimic cu proclamaţia către poporul german, în care guvernul afirmă voinţa sa pacifică.

La 16 martie 1935 se declară egalitatea de înarmări, iar la 21 mai, acelaşi an, se decretează serviciul militar obligatoriu.

Este ziua din care nici o piedică nu se opune înarmărilor nebuneşti care vor ameninţa pacea întregii lumi.

SPARGEREA FRONTULUI STATELOR PACIFICE

Se vorbeşte mereu de imposibilitatea Germaniei de a face războiul. Ea ar fi prea puţin pregătită pentru aceasta, „înarmările statelor pacifice constituie o permanentă garanţie a evitării agresiunii din partea statelor fasciste."

Nimic mai puţin adevărat.

Germania poate face război.

Germania şi Italia au pornit războiul în Spania şi ameninţă, PRIN PLANURILE ŞI METODELE NOI pe care le întrebuinţează, graniţele tuturor statelor din Europa, în special ale statelor mici.

Războiul pe care îl poartă sau îl pregăteşte Germania astăzi nu seamănă prin nimic cu vechile forme de război.

Ea întrebuinţează în faţa blocului statelor pacifice toate mijloacele pentru dizlocarea acestei unităţi. Formulei de garantare a păcii prin organizarea securităţii colective statele fasciste opun sistemul pactelor bilaterale. Se propune şi se garantează, prin aceste pacte, fiecărui stat — în mod izolat — pacea, pentru decenii sau chiar secole, dacă vor.

Statele fasciste nu au nimic împotriva termenelor seculare, după cum nu au nici un scrupul în semnarea unor tratate care au cu totul alt scop decît de a fi executate.

Pactele bilaterale încheiate cu diferite state permit astfel ca în cadrul unei grandioase agitaţii care dă aureola pacifistă statelor fasciste să se creeze o situaţie internaţională în care statele izolate vor putea fi lovite pe rînd, asiguiind astfel victoria în contra rezistenţei statelor pacifice.

Dacă în faţa BLOCULUI pacifist, Germania şi ţările fasciste nu pot lupta cu succes, reluarea şi aplicarea vechiului „DIVIDE ET IMPERA" este una din metodele de diplomaţie şi strategie, care fac cu putinţă satisfacerea planurilor de „DOMINAŢIE CONTINENTALA".

A vorbi de neputinţa Germaniei de a face război este a nu ţine seama de această formidabilă luptă diplomatică pe care o duce Reichul în serviciul agresiunii pe care o pregăteşte.

Este a nu ţine seamă de o altă serie de metode care se încadrează ÎNTR-O SISTEMATICA ACTIVITATE DE INFLUENŢARE ŞI CUMPĂRARE A UNOR ELEMENTE ÎN INTERIORUL ŢÂRILOR CARE VOR FI OBIECTUL AGRESIUNII, PENTRU A LE MÂCINA FORŢA LOR ECONOMICA, POLITICA ŞI MILITARĂ.

Prin simpla forţă militară în contra blocului statelor pacifice, Germania nu ar putea face război, dar prin reuşita metodelor noi despre care am pomenit şi care au dat în multe părţi şi în multe momente rezultate favorabile planurilor agresive, războiul pregătit de ea devine cu putinţă.

N-a reuşit Germania să „neutralizeze" sau să-şi apropie prin tratate puteri care, fie prin poziţia geografică, prin complexul lor de interese naţionale şi pacifice în viaţa internaţională, ar fi trebuit să ocupe un loc opus Germaniei în angrenajul internaţional ?

Citām cazul Poloniei.

Acest tratat de prietenie dovedeşte reuşita metodei pactelor bilaterale, deschizînd din ce în ce mai mult drumul tendinţelor de agresiune.

Că acesta a fost scopul acestui tratat, o afirmă oficiosul Statului-Major German, *Deutsche Wehr:*

„DEOCAMDATĂ graniţa răsăriteană a Germaniei a fost scutită de pericolul unor conflicte spontane, aşa cum ameninţau ele în anii trecuţi".

Aşadar, asigurarea graniţelor din răsărit, pentru a îndepărta „DEOCAMDATĂ" pericolul unor conflicte. Adică pînă la desăvîrşirea înarmărilor necesare agresiunii.

încercările de spargere a frontului statelor pacifice, continuate mai tîrziu cu ocazia încheierii şi apoi a ratificării pactului de asistenţă mutuală FRANCO-SOVIETIC.

De la violenta campanie mincinoasă a presei hitleriste contra acestui pact, pînă la marile mijloace de şantaj şi provocare pe care le întrebuinţează în astfel de momente diplomaţia hitleristă, nimic n-a putut zdruncina pînă în prezent unitatea pacifică franco-sovietică.

Nici chiar supremul mijloc de şantaj, denunţarea pactului de la Locarno, despre care fuehrerul asigura că va fi singurul tratat încheiat înainte de venirea sa la putere care va fi respectat, nu a putut determina Franţa să părăsească pe un aliat preţios.

Dar nu trebuie să ne grăbim să tragem concluzii optimiste din aceste fapte.

Metoda de a provoca spărturi în blocul statelor pacifiste nu va fi părăsită.

Ea a dat apreciabile rezultate,

în urmărirea acestei politici, diplomaţia hitleristă a reuşit să obţină în vara anului 1935 tratatul naval ANGLO-GERMAN. Ori, prin acest tratat, Germania capătă drepturi importante în ceea ce priveşte înarmările navale, iar ŞANTIERELE ENGLEZE ÎI VOR EXECUTA VASELE PE CARE LE PREVEDEA ACORDUL.

Pentru a ne da seama de valoarea calitativă, de semnificaţia acestui tratat, vom cita preţiosul *Deutsche Wehr.*

Ziua de 18 iulie este calificată ca un nou Waterloo.

Este ziua „amintirii colaborării anglo-germane contra HEGEMONIEI FRANCEZE."

Iată semnificaţia: DESPĂRŢIREA ANGLIEI DE FRANŢA.

Dacă de atunci diplomaţia hitleristă n-a mai putut obţine nimic la Londra, aceasta a fost din cauza schimbării situaţiei internaţionale, care a silit Marea Britanie să colaboreze cu statele pacifice.

Dar interesele permanente ale Angliei, ca putere imperialistă, ne indică precaritatea acestei poziţii.

Nu trebuie să ne grăbim, aşadar, a cînta prohodul uneltirilor diplomaţiei germane.

DRANG NACH SUD-OSTEN[1]
„CEHOSLOVACIA TREBUIE ZDROBITA CA O NUCA*

în pregătirea economică a războiului, ţările din centrul şi sud-estul Europei constituie principalul şi poate

[1] **Expansiune spre sud-est (germ.).**

singurul rezervoriu posibil astăzi de materii prime pentru Germania.

Se cunoaşte activitatea dusă de Germania în Austria, a cărei linişte este mereu turburată de hoardele brune înarmate.

Cehoslovacia este una din etapele apropiate în planul de agresiune germană. Ea constituie „O BARIERA, UN ZĂGAZ, UN CIOT JENANT" în calea pangermanismului hitlerist.

Un sudet german, care lucrează astăzi la Statul-Major German, scrie, sub pseudonimul Markomanus, despre Cehoslovacia :

„Cehoslovacia stă aşezată în mare parte în centrul Europei... întreaga regiune de vest, în special acea locuită de CEHI, este aşezată ca un butuc adîncit în teritoriul german."

Continuînd cu descrierea aceasta geografică, autorul arată pericolul strategic care rezultă pentru Germania din această poziţie şi conchide : „în cazul unui război, Boemia constituie o primejdie atît de mare, încît cea mai simplă soluţie ar fi S-O ZDROBIM CA PE O IMENSA NUCA".

Asaltul diplomaţiei hitleriste se dă deopotrivă asupra tuturor ţărilor din Balcani. Vizitele din ce în ce mai dese pe care reprezentanţii politici şi ai vieţii economice le fac în Jugoslavia şi Bulgaria, legăturile comerciale, tot mai strînse în aceste ţari, influenţa „culturală" sînt semnele aparente ale expansiunii **germane.**

încercările repetate de spargere a Micii Antante, de izolare a Cehoslovaciei sînt marile rezultate politice în urmărirea planurilor de război.

Izolarea Cehoslovaciei are un dublu scop : de a slăbi rezistenţa ei, pe de o parte, pe de altă parte a opri APROVIZIONAREA CU ARME ŞI PRODUSE INDUSTRIALE A STATELOR BALCANICE, ŞI DECI ŞI A ROMÂNIEI.

Iată senzaţionalul pasagiu din *Deutsche Wehr* cu data *de* 3 octombrie 1935 :

„Urmează SPARGEREA MICII ANTANTE INTR-O GRUPA DE NORD SI UNA DE SUD, ASEDIEREA ŢĂRILOR BALCANICE ŞI TĂIEREA ASTFEL A CĂILOR DE APROVIZIONARE CU NORDUL INDUSTRIEI DE RĂZBOI, FĂRĂ DE CARE ELE NU VOR FI ÎN STARE SĂ POARTE UN RĂZBOI."

Iar în ceea ce priveşte necesitatea pătrunderii Germaniei în România, pentru a se aproviziona cu materii prime şi în special cu petrol, vom cita un pasagiu dintr-o carte a lui Justus Scbmidt, care vede printre principalele cauze ale eşecului Germaniei în ultimul război faptul de a nu fi executat „ASALTUL ASUPRA REGIUNILOR PETROLIFERE ROMANE, care ar fi ajutat enorm aprovizionării armatei cu materii prime" *(Wirtschaftliche Mobil Mac-, hung,p. 13).*

Metoda izolării, a despărţirii statelor pacifice nu este singura pentru asigurarea condiţiilor unui război victorios.

Minarea ordinii economice, politice şi sociale interne a tuturor statelor este una din noile metode tactice de care nu se poate dispensa astăzi pregătirea agresiunii.

Toate statele din lume sînt împînzite de spioni, agitatori, propagandişti, care duc activitatea lor de destrămare a forţelor naţionale prin toate mijloacele posibile, de la influenţa prin presă, pînă la terorizarea în masă, savîrşită de agenţii Gestapoului străini şi „naţionali".

Iar în statele în care minorităţile germane sînt compacte, ele constituie veritabile tabere de pregătire militară, ameninţînd însăşi unitatea statului.

Activitatea sudeţilor cehoslovaci, a minorităţii germane de sub influenţa hitleristă de la noi nu face decît să pregătească terenul pentru invazia hitleristă.

GERMANIA A DESCHIS FOCUL

Noua metodă tactică a fost şi continuă a fi experimentată cu succes în Spania.

Timp de trei ani de zile, Spania a fost teritoriul pe care s-au cheltuit miliarde de mărci, au fost trimişi sute

de agenți și spioni care să pregătească terenul pentru invazia militară propriu-zisă.

Documente zdrobitoare stau în sprijinul acestor afirmații.

Astfel, în actele găsite la Barcelona sînt trecute numele a 32 agenți ai Gestapoului și spioni ai Reichswehrului. Desigur, cifra încă nu-i cea adevărată. Dar chiar dacă acesta ar fi numărul agenților de la Barcelona, Reichul cheltuia 576.000 pesetas anual pentru întreținerea lor.

SUMA CHELTUITA ANUAL PENTRU „propaganda" național-socialistă în Spania se urcă la trei miliarde pesetas.

Sînt cunoscute acum toate documentele prin care se dovedește că generalul Franco a pregătit rebeliunea cu sprijinul și consimțământul Germaniei.

Iată ce scrie, de pildă, marele ziar *News Chronicle* — nefiind dezmințit pînă astăzi nici de generalul Franco, nici de guvernul german.

„înainte de rebeliune, generalul Franco, după cum sînt informat din cercuri conducătoare germane, a avut o serie de conferințe cu reprezentanți ai biroului politic pentru străinătate al 'partidului național-socialist. Omul de legătură a fost un german, mare comerciant de vinuri, care trăiește la Paris, [și] anume SCHLEIER, un membru proeminent al casei brune din Paris. Schleier a fost de nenumărate ori în Spania și a discutat nu numai cu generalul Franco, ci și cu generalul Sanjurgo la Lisabona... Germania s-a obligat să facă presiuni asupra Franței, în cazul cînd va interveni în Spania. Planul Germaniei realizat, adică o Spanie fascistă, ar fi însemnat cel puțin un corp de armată francez paralizat la granița spaniolă și tăierea drumului spre Africa... în afară de aceste tratative politice s-au dus tranzacții financiare la Institutul ibero-american din Hamburg, cu reprezentanții milionarului spaniol Juan March, pentru finanțarea rebeliunii..."

Dezvăluirile lui *News Chronicle* în legătură cu călătoriile lui Schleier coincid cu actele și documentele găsite la Barcelona.

Așadar, războiul din Spania este departe de a fi un război civil.

El este un război de invazie germano-italiană, constituind expresia NOILOR METODE DE RÂZBOI ALE GERMANIEI HITLERISTE...

Prin metodele noi întrebuințate, Germania poate face războiul. Exemplul Spaniei constituie dovada tragică a reușitei acestor metode de spargere a blocului pacific si de dezbinare a popoarelor prin cumpărarea cîtorva cozi de topor NAȚIONALE.

Răspunsul care trebuie dat Germaniei hitleriste constă în permanenta unitate a blocului statelor pacifice și stîrpirea tuturor sucursalelor hitleriste și reprezentanților lor străini și naționali.

***Reporter,* an. V (1937), nr. 20 (4 iulie), p. 1, 4**

OAMENI NOI LA VREMURI NOI

Sub presiunea maselor populare, guvernul de coaliţie al forţelor democratice a fost în sfîrşit, format. Nu voi insista mai mult decît se cuvine, în momentele acestea, asupra rezultatului practic al hotărîrilor virile, deşi rezultatul acesta e bogat în învăţăminte atît pentru conducătorii de ieri ai statului, cît mai ales pentru cei care, mai curînd sau mai tîrziu, vor revendica integral puterea.

Ceea ce aş vrea să subliniez cu tărie astăzi e alitceva, şi anume faptul că pentru întîiaşi dată în analele politice ale României moderne, în guvernul actual au pătruns reprezentanţii direcţi şi autentici ai muncitorimii şi-ai ţărănimii. E adevărat că şi în trecut am avut cămeşi scoase din iţari pe banca ministerială. Cămeşile acelea însă aparţineau „albăstrimii" acelea a satelor, din care — cum îmi spunea odată, cu durere, bătrînul Const. Stere — „se recrutează popii, învăţătorii şi jandarmii". De data asta interesele ţăranilor vor fi apărate nu de un învăţător şi nici de un „culac" înstărit, ci de un simplu plugar. Sînt convins că plugarul ardelean Romulus Zăroni va vorbi boierilor din sfatul ţării altfel de cum le vorbea, de pildă, un Mihalache.

în numele muncitorimii industriale le va vorbi, aceloraşi boieri sau ciocoi, Gh. Gheorghiu-Dej. I-aţi văzut poza în gazete : aspră, dură, tăiată parcă cu dalta în granit. Un zîmbet amar în colţul buzelor groase, un zîmbet de om care ştie ce înseamnă suferinţa, nu într-atît propria lui suferinţă, cît durerea celorlalţi, îi luminează totuşi ochii blînzi. Gheorghiu-Dej, muncitorul care nu şi-a trădat, ca atîţia alţii, nici clasa, nici idealul, va vorbi ,,celor de sus", răspicat şi tare, aşa cum nu s-a sfiit să

vorbească la fel şi „celor de jos." Pentru întîiaşi dată urechile ministeriale, surde pînă acum îndărătul uşilor capitonate, vor putea să audă adevăratul glas al poporului.

Iată marele cîşitig al zilei de azi.

Nu numai un guvern nou, nu numai o coaliţie guvernamentală lărgită spre stînga, dar un început de primenire a clasei conducătoare. Oameni noi, la vremuri noi.

Ceea ce, într-adevăr, a contribuit mai mult decît orice la situaţia dezastruoasă în care se găseşte astăzi ţara e faptul că de şaptezeci, de optzeci de ani încoace se perindă la cîrma statului aceleaşi mutre prăfuite, scoase din galantarul aceloraşi partide învechite. Era o vreme, înainte de războiul trecut, cînd nu se putea concepe un guvern în România fără un Cantacuzino, un Ghika, un Brătianu sau cel puţin un Eseu oarecare, recrutat din protipendada mahalalelor. A venit apoi războiul. Au venit „răspunderile". Marea proprietate rurală s-a prăbuşit, şi pe ruinele ei s-a ridicat „albăstrimea" satelor şi a oraşelor. De douăzeci şi cinci de ani ţara e încăpută pe mîinile îmbogăţiţilor celor două războaie. O clasă conducătoare incultă, egoistă, lipsită de cel mai elementar sentiment de dragoste pentru ţară şi popor, dornică numai de repede îmbogăţire pe orice cale, prin orice mijloace, împestriţată, ici şi colo, de epigonii conducătorilor de odinioară şi atît de incapabilă să guverneze ea însăşi încît, rînd pe rînd, îşi delega puterile militarilor, regilor autocraţi sau aventurierilor cu pretenţii de dictatori. Prin presă, opinia publică era luminată de traficanţi ca Stelian Popescu sau de simpli escroci ca Pamfil Şeicaru ; armata a putut fi terorizată ani de-a rîndul de un paranoic ca Ion Antonescu ; justiţia ne-a putut da falsificatori ca fostul ministru Căpăţînă ; în biserică ne-a fost dat să vedem procesiuni de popi legionari cu pistoalele la brîu ; şi pretutindeni, pe aceiaşi oameni, ai aceleiaşi clase conducătoare, din lichelism, egoism şi laşitate, aruncînd uniforma de carnaval a Frontului Renaşterii Naţionale ca să îmbrace cămaşa verde, şi urlînd ieri în cor ura lor împotriva Sovietelor, ca să se gudure azi la picioarele mareşalului Stalin.

Cum să nu-ţi fie silă şi scîrbă de o asemenea clasă conducătoare ?

Cum să aibă un pic de încredere într-însa poporul de atîtea ori înşelat şi marii aliaţi care o cunosc mai bine decît ne închipuim ?

Şi cum să nu ni se lumineze faţa de-o supremă rază de speranţă cînd, în sfîrşit, rupînd cu trecutul, spărgînd legenda partidelor istorice, irup la conducere oamenii noi, reprezentanţi autentici ai claselor sociale de bază, firi oţelite, suflete cinstite, un ţăran sau un simplu muncitor ?

Victoria, **an. I (1944), nr. 16 (7 noiembrie), p. 1.**

1 MAI 1907

Am sărbătorit de multe ori ziua de 1 Mai : în ţară, ca şi peste graniţe ; în scurtele epoci de înflorire ale mişcării muncitoreşti de la noi, ca şi în interminabilele vremuri de prigoană. N-o să uit niciodată, de pildă, pe cel dintîi 1 Mai al revoluţiei ruseşti, cînd, după o iarnă cumplită, şi după veacuri glaciale de ţarism, am văzut cu ochii mei cum vechiul Petrograd se trezea, întinerit şi generos, sub miile şi zecile de mii de steaguri roşii, care fîlfîiau în aerul cald al celei dintîi primăveri revoluţionare ; tot aşa cum n-aş putea să uit nici mai modestele dar la fel de entuziastele sărbătoriri ale muncitorilor noştri : La Bordei, la Ploieşti, la Iaşi, la Brăila, pretutindeni unde în anii aceia de lupte crîncene şi de speranţe ilimitate aveam datoria să răspundem la chemarea partidului socialist.

Nici una însă dintre sărbătorile astea măreţe, fastuoase sau emoţionante prin simplicitatea, prin elanul, prin tinereţea, prin căldura tovărăşiei şi solidarităţii lor de clasă nu mi-a lăsat în suflet o amintire mai vie, în acelaşi timp şi dulce şi dureroasă, ca aceea a zilei de 1 Mai 1907.

Am petrecut-o la Brăila.

Îmi revedeam oraşul — bogatul port dunărean, căruia i se putea spune, pe atunci, tot aşa de bine ca şi Galaţilor lui Barbu Nemţeanu, „oraş cumplit de negustori" — după aproape două luni de lipsă. Fusesem arestat din prima săptămînă a răscoalei ţărăneşti şi trimis la Buzău. Acolo, în pivniţele Prefecturii, ca şi la cazarma Regimentului 8 de infanterie văzusem de aproape toată urgia şi toate ororile represiunii. Ţărani bătuţi pînă la sînge, femei legate de şeile cailor şi tîrîte în goana trupei de-a

lungul şoselelor pietruite. Picioare cu carnea şi oasele roase şi smulse din încheieturi. Sudalme groaznice. Urlete de durere. Gemete de agonie. Pocnete răsunătoare de gloanțe, sub bolțile subteranelor. Miros înăbuşitor de sudoare, de iodoform, de răni intrate în descompunere, de praf de puşcă. Un infern din care scăpasem ca prin miracol şi din care plecasem spre Brăila cu viziunea implacabilei lupte de clasă săpată pentru totdeauna în minte şi cu un vălmăşag de sentimente turburi, confuze, contradictorii de milă, de revoltă, de răzbunare, de iertare, față de nenorocita specie omenească.

Am regăsit Brăila sub teroarea aceleiaşi represiuni. Cele **17** sindicate profesionale, înjghebate în câteva luni numai de propagandă neobosită, erau dizolvate. Marele sindicat al muncitorilor din port, care număra peste zece mii de membri, şi care era mîndria noastră şi a partidului, dizolvat şi el. Sediul partidului socialist, devastat şi închis. Biblioteca, distrusă. Temnițele, pline. Meseriaşii, prigoniți. Muncitorii, urmăriți ca hoții de codru. Tovarăşii cei mai buni, cei mai de încredere, înfricoşați sau ascunşi. Cu neputință de vorbit cuiva. Cu neputință de aflat ce se petrecuse şi unde puteau fi găsiți ai noştri.

Abea în ajunul zilei de **1** Mai, noaptea tîrziu, cineva mi-a bătut la uşă şi, prin uşa întredeschisă, a apărut capul blînd şi bun al tov. Bartardu. Rămăsese acelaşi. Calm şi nestrămutat în hotărîri, liniştit, împăciuitor şi îndărătnic. După ce mi-a povestit, pe îndelete, tot ce se petrecuse în lipsa mea şi cît pătimiseră ai noştri, a adăugat:

— Mîine, precum ştii, e **1** Mai, tovarăşe. Trebuie să-1 sărbătorim.

Am căscat ochii mari.

— Cum unde ?

—Avem unde. O casă sigură. Vom fi cu toții strînşi acolo. Numai să vii.

Am făgăduit, fireşte, c-o să viu. Şi m-am dus.

într-o suburbie a Brăilei am găsit, a doua zi, casa indicată : joasă, dărăpănată, dar curățică pe dinăuntru, într-o odaie dornică, pe jumătate bucătărie, mă aşteptau cinci tovarăşi. Acoperiseră plita cu o pînză roşie şi răzimaseră de perete, ca o icoană, capul lui Karl Marx. Ne-am strîns lung miinile şi cîteva ceasuri în şir, încet, pe şoptite, ne-am împărtăşit durerile şi revolta care ne clocoteau în suflete, dar şi speranța, invincibila speranță, care în penumbra odăii ne lumina viu ochii cu tot atîtea mucuri de candelă ale crezului nostru socialist.

Peste cîteva zile vor fi patruzeci şi unu de ani din ziua aceea. Cum am mai spus-o, am sărbătorit de atunci în repetate rînduri, cu fast sau pe furiş, marea sărbătoare proletară. Niciodată, însă, ca în bucătăria scundă, cu plita învestmîntată modest într-o zdreanță roşie, între cinci tovarăşi numai, cu care împreună, spre sfîrşite, am început să cîntăm, mai întîi cu teamă, în surdină, apoi mai tare, din ce în ce mai tare, cu ură, cu exasperare, cu nădejde :

„Sculați, voi oropsiți ai vieții,
Voi, osîndiți, la foame, sus !"

n-am înțeles şi n-am simțit mai profund ca atunci ce înseamnă puterea unei idei nemuritoare puse în slujba progresului şi înfrățirii omeneşti.

***Flacăra*, an. I (1948), nr. 18 (1 mai), p. 16.**

PAGINI DIN VIAȚA MEA [1]

Am crescut şi evoluat, încă din copilărie, în cele mai variate medii cu putinţă. Tatăl meu fiind militar, în corpul vînătorilor de munte, era obligat să-şi schimbe anual garnizoana, astfel că, peregrinînd din oraş în oraş, mi-am făcut cele şapte clase secundare în opț licee deosebite. Nu m-am putut lega, prin urmare, nici de oameni, prin camaraderiile acelea care izvorăsc din obişnuinţă şi din contacte prelungite, nici mai ales de locuri anumite : o mahala, o casă, o grădină, care, prin stabilitatea impresiilor, prin idealizarea amintirilor, sădesc de cele mai adeseori în oameni instinctul funest de proprietar. N-am, aşadar, prietenii din copilărie.

Anii de universitate, petrecuţi la Paris, mi-au înmulţit şi variat mediul social. Toate neamurile pămîntului şi toate clasele sociale erau reprezentate pe băncile facultăţii. Aceeaşi varietate mă întîmpina şi dincolo de zidurile ei. O bună parte din vreme mi-o petreceam în atelierele pictorilor şi sculptorilor din Montparnasse; sau printre executanţii şi compozitorii de la „Concert Rouge" ; sau la spectacole şi în culisele teatrelor. Țin să amintesc de asemeni că marea afacere Dreyfus era pe atunci în toiul ei. Faimosul „Acuz" al lui Zola răscolise toate patimile, trezise toate conştiinţele. Un uragan trecuse asupra lor, amestecîndu-le într-un valvîrtej greu de definit, lesne de explicat. Nu trecea aproape o săptămînă fără să iau parte la furtunoasele mitinguri populare, în care, cot la cot cu muncitori, cu artişti, cu intelectuali, urlam cît puteam împotriva regimurilor de nedreptate şi de intoleranţă. Profesorii noştri, reacţionari, ţineau totuşi

[1] **Aceste pagini au fost publicate postum.**

hangul revoluţionarilor lui Jaures. Scepticul şi eclecticul Anatole France saluta zorile revoluţiei. în asemenea condiţii, fireşte, mi-ar fi greu să precizez, fie şi cu aproximaţie, care mediu social anume a influenţat cu precădere adolescenţa mea.

Ceva mai tîrziu, întorcîndu-mă în ţară, am fost, pe rînd, magistrat, avocat, publicist, socialist militant, director de ziare, puşcăriaş, deputat, romancier şi, în sfîrşit, spre declinul vieţii, director general al teatrelor. în mai fiecare din slujbele sau îndeletnicirile astea am cunoscut oameni diferiţi şi am trăit în medii deosebite. Ba uneori schimbările astea de mediu aveau loc în cursul uneia şi aceleiaşi zile. Aşa, de pildă, dimineţile le trăiam în atmosfera înfrigurată a redacţiilor sau în incinta pasionantă a tribunalelor ; prînzurile le luam la „Capsa" sau în vreun alt local de plictiseală boierească ; după-amiezile treceau repede între curse, recepţii, expoziţii sau fel şi fel de alte petreceri ; iar serile, în mijlocul tovarăşilor de la *România muncitoare,* sau, în neuitata epocă a prigoanei, pe tăcutele, pe furiş, în conspirative cămăruţe dosnice, în pivniţe, în podurile caselor, printre muncitori dîrji, printre figuri parcă iluminate pe dinăuntru de focul idealului revoluţionar.

Am trăit astfel mult.

Am trăit intens.

Dar, în infinita varietate a mulţimilor anonime, ca şi a ţarcurilor în care ne îngrădeşte uneori viaţa, repet, n-aş putea să spun cu precizie care din ele anume m-au înrîurit îndeosebi.

A fost spre binele sau spre răul meu faptul acesta ? Nu ştiu.

în schimb, dacă spre binele sau spre răul meu am scăpat de influenţa mediului, nu numai că n^am scăpat, dar m-am lăsat furat, tîrît, subjugat cu deliciu de influenţa oamenilor cu adevărat mari. Fac parte dintr-o generaţie care ştia să admire şi nu se ruşina de sentimentul serios al admiraţiei. Admiram pînă la adoraţie un răsărit sau un apus de soare, un cer spuzit de stele, o floare umilă, pierdută în pulberea drumului, forţele tumultoase ale naturii, ca şi scîncetele ei copilăreşti, admiram tot ce mi se părea bun, sau frumos, sau puternic, tot ce depăşea

într-un fel sau altul nivelul mediocrității. Înțelegeți acum cu cît admiram mai mult, incomparabil mai mult, pe om„ cînd era om, și cu evlavie admiram operele lui.

Așa s-a făcut că primele mele admirații au fost pentru operele scriitorilor. Avusesem norocul să cunosc limba franceză încă de mic, astfel că, într-o vreme cînd mai nimic nu era tradus în limba noastră, sau mizerabil tradus, am putut să fac cunoștință cu Shakespeare la nouă ani. Era prima dramă pe care o citeam : *Romeo și Julieta.* N-aș putea să spun de cîte ori am recitit-o și cît am plîns și m-am bocit pe paginile ei. Uneori nu mai vedeam slovele de lacrimi și le rosteam pe de rost. Alteori fugeam cu cartea în bucătărie și încercam să-i tălmăcesc frumusețile ordonanței noastre, un țăran din Munții Neamțului,voinic cît un brad, greoi în mișcări, ager la minte și sfătos la vorbă ca un moșneag, ll chema Manole. Seara venea tiptil lîngă patul meu și-mi povestea minuni cu zrn^i și cosînzene, pînă ce ochii mi se încleiau de somn. Manole știa povești nenumărate. Pe unele le spunea în versuri, pe altele le schimba, le înflorea' zilnic de la el, în dulcea lui limbă moldovenească, ușoară ca un zvon de clopote și cîntece. Bănuiesc că un mare poet era și a murit o dată cu el în Manole, cum atîția alții, artiști și scriitori necunoscuți, or fi murit printre milioanele noastre de țărani neștiutori de carte. Dacă vreodată în viața mea am scris vreo pagină de curată și caldă limbă românească, lui Manole i-o datoresc. Așa cum îi sînt dator lui Shakespeare că mi-a deschis cel dintîi porțile minții și că mi-a aprins în suflet și cultul dragostei, și dragostea pentru frumos.

După ce l-am citit pe el, nu mi-a mai fost cine știe ce greutate să aleg grîul rar de neghina literară. Puteam, cu un pic de discernămînt, să fug de prost și mediocru. Firește, și curiozitatea și meșteșugul gazetăresc mă obligau să citesc vrute și nevrute. După un Eminescu, după un Dante, un Goethe, sau un Baudelaire, trebuia să citesc și proza onestă sau versificată a contimporanilor autohtoni sau străini. Le-am citit-o. Mii, poate zeci de mii de volume, dar de la ele, spre norocul meu, m-am

' **în orig.** ***înfierea.***

întors mereu la cei cu care mi-am început ucenicia mea de cititor. N-aș jura, firește. Dar cred că nu sînt prea departe de adevăr afirmînd, nu într-atît pentru mine, cît pentru mulți dintre tinerii generației de azi, că într-o viață de om puține mi-au fost zilele în care n-am răsfoit măcar cîteva pagini din operele marilor clasici ai omenirii. Am început cu ele. Am continuat cu ele. Și trag nădejde că, într-o bună zi, cît mai depărtată cu putință — fiindcă nu-i un păcat să iubești viața — atunci cînd voi închide ochii pentru totdeauna, îi voi închide asupra unei pagini de Sofocle, de Lucrețiu, de Cervantes, de Dostoievski sau de Voltaire. Va fi ultimul meu tribut de admirație și de recunoștință pentru dînșii. Nu numai pentru că de-a lungul anilor mi-au înfrumusețat zilele și nopțile. Dar mai ales pentru că, într-atît cît m-au ajutat pe mine, mi-au înlesnit să extrag îndreptare de viață largă, zîmbitoare, tolerantă, generoasă din înțelepciunea lor.

Și exact același lucru pot să-1 spun și despre contimporanii, rarii mei contimporani : inteligențe vii, talente autentice, suflete mari, cu care am avut norocul să mă întîlnesc, ici și colo, în bărăganul existenței. Nu sînt prea mulți, de bună seamă. în țară, cîțiva numai. Dar așa cum sînt sau au fost, mulți sau puțini, fiecare din ei mi-a dat, m-a împărtășit cu ceva din darurile lui. Cel dintîi: Dobrogeanu-Gherea. Am avut fericirea să-1 cunosc și să-i fiu, uneori, ucenic în dragostea lui infinită de oameni și în știința lui de descifrator al marxismului.

Apoi Ion Frimu, bunul, integrul nostru Frimu. în mișcarea socialistă de pe vremuri n-am cunoscut fire mai complexă și mai simplă în același timp. Solid ca o stîncă de granit și maleabil ca un bulgăre de ceară. Bun ca pîinea caldă și tăios ca lama unui cuțit. Iertător și implacabil; naiv și isteț ca un întreg sinod de popi; copil în suflet, dar la minte părintele nostru, al tuturor celor care pe vremea aceea silabiseam buchele socialismului. Din cuvîntările lui abrupte și din inima lui caldă, am învățat mai multă știință umană decît din toate operele cărturarilor.

în anii lungi de pribegie peste graniță, am cunoscut oameni de tot felul și de toată mîna. Rețin însă, și o să rețin în minte cîte zile oi avea, privirea blîndă a bunului

Anatole France şi înţelepciunea care-i picura ca mierea albinelor de pe buzele întredeschise, într-un zîmbet mitijat[1] de milă şi ironie. N-o să uit niciodată dimineţile luminoase din atelierul marelui Rodin, cînd evocările lui pasionate parcă tîrau sub ochii noştri satiri, nimfe, fauni, toate zeităţile şi toată frumuseţea antichităţii clasice. Şi azi îmi răsună în urechi glasul de tunet al lui Jaures. Şi azi şi mîine, şi o mie de ani dacă aş trăi, cum aş putea să uit că în Petrogradul revoluţionar, în miros acru de praf de puşcă şi în scăpărări de baionete, în noaptea fatidică a cutremurului social care avea să prăbuşească o lume, am văzut urcîndu-se la tribună şi am auzit vorbind pe Lenin !

Oameni ! Umbre ! Un trecut recent, care intră de pe acum în legendă şi în epopee. N-am altă năzuinţă decît să-l evoc, măcar în parte, în romanul pe care-l scriu acum.

***Contemporanul,* an. 1949, nr. 122 (4 februarie), p. 4, 9.**

[1] **Mitijat — (fr. *mitige)* — îndulcit.**

ANEXA

[JURNAL *]

Sighişoara, 1 septembrie 1939

Un hohot înăbuşit de rîs. îi răspunde un fel de mîrîit sau de rînjet ca de cîine.

Doi saşi[1] vorbesc în stradă.

Pe strada noastră, tăcută, moartă, ca aleile unui cimitir, e aproape un eveniment.

Ciulesc urechile.

Nu înţeleg nimic din ce-şi spun. Nu pricep o boabă din nemţeasca lor. Dar cuvîntul *„Krieg"* — repetat insistent, voios, de cîteva ori, printre hămăituri şi lătrături ameninţătoare, îmi strînge deodată inima.

Simt ca un gol în suflet. Un gol şi în minte.

îmi întrerup scrisul.

Mă reped la fereastra deschisă.

Soarele arde ca în toiul lui Cuptor. între cele două rînduri de streşini ale străzii, ca între două maluri, o fîşie de cer se întinde, profundă, albastră, ca apele unui fluviu imobil. Nici un nor, cu pînzele umflate, nu-i alunecă pe adîncurile limpezi. Nici un zgomot, nici o mişcare, nici o tresărire în aerul încremenit.

Singuri, saşii mei continuă să latre în stradă. Unul mi-e vecin. în zece ani, nu ştiu dacă am schimbat o vorbă, două împreună. De data asta însă, cum mă zăreşte, mă salută vesel şi greoi : „Heil Hitler".

• Jurnatal lui N. D. Cocea, nepublicat în timpul vieţii autorului — din care tipărim, dat fiind spaţiul limitat al ediţiei de faţă, unele «dintre cele mai interesante pagini —, se deschide cu data de 1 septembrie 1939 şi continuă pînă în anul 1943.

[1] După cum se va vedea din lectura paginilor următoare, N. D. Cocea se referă la doi nitlerişti saşi.

Celălalt e un negustor din piaţă. Spătos, burtos, cu ceafa cît o ţîţă de vacă, dar rumenă ca prăjită la foc şi cu doi ochi vioi porcini, sub sprîncene ţigăneşti sau armeneşti, creţe, stufoase, îmbinate, lăţite pin' la mijlocul frunţii. [...] în cîteva rînduri, mi-a făcut onoarea să-mi împărtăşească vederile lui politice, identice cu cele ale *Reich-ului,* şi ştiindu-mă revoluţionar, să critice sever regimul actual al României şi mai ales, deşi mai în surdină, politica externă a regelui. în româneasca lui stropşită, se prăpădeşte de dragul ţării noastre, îi numără bogăţiile ; şi o plînge în acelaşi timp, sincer, amar, că, în loc să şi le valorifice într-o colaborare disciplinată cu marele *Reich,* se lasă tîrîtă, din sentimentalism prostesc, spre apele Franţei. [...]

în aceeaşi românească, de cum m-a zărit la geam, fără să-şi mai piardă vremea de data aceasta cu obişnuitele saluturi obsechioase, mi-a anunţat exuberant că sălbaticii polaci au încercat să treacă graniţa germană, dar că armatele lui Hitler i-au respins lesne şi au pătruns, ele, pe teritoriul polon.

Reichstag-ul e convocat. Războiul a început. Hitler o să vorbească. Iarăşi şi iarăşi „Heil Hitler !"

Eu nu mai auzeam decît [...] lăudăroşeniile din stradă. îmi vîjîiau urechile. îmi spuneam, îmi repetam în mine cu deznădejde, cu exasperare că nu se poate, că, oricît l-ar fi înnebunit măririle neaşteptate şi nemeritate pe fostul zugrav de firme ajuns cancelar, e om şi el la urma urmei, a fost pe front, ştie ce înseamnă prăpădul războiului. Şi ca om măcar, dacă n-ar fi măcar dintr-un instinct de conservare, n-ar putea, nu poate, ar fi o aberaţie să joace soarta şi destinul unui întreg imperiu pe cartea îndoielnică a unui măcel general.

Cu speranţa asta — cît un grăunte de muştar — în suflet, mă apropii de radio. învîrtesc butoanele cu înfrigurare — Londra, Roma, Parisul, Moscova. Pe unde lungi, pe unde mijlocii, pe unde scurte, toate posturile cîntă. N-ar cînta omenirea dacă ar fi început dezastrul. E adevărat că posturile nemţeşti urlă. Dar e obiceiul lor să urle. Ţara care a dat odinioară pe un Bach şi pe Beethoven nu mai răspîndeşte azi în lume decît armonia marşurilor ei militare şi răgetele oratorilor ei furioşi. Din diareea asta verbală încerc să surprind o vorbă, două mai cunoscute. Aud de o sută de ori „Deutschland", de o sută de ori *„FUhrer",* niciodată *„Krieg".*

Sînt mai liniştit.

îmi reiau locul la masa de scris. Caut să-mi concentrez gîndurile. Fumez ţigară după ţigară. N-aştept inspiraţia, O forţez. Zadarnic. Nici o idee. Nici un rînd. Pagina albă rămîne imaculată. Creionul mi-a înţepenit între degete. Mintea-mi bate cîmpii: ciacă totuşi a izbucnit războiul ? Dacă saşii mei din stradă au lătrat adevărul ?

Ar fi ridicol şi profund omenesc în acelaşi timp. Tragicul amestecat cu grotescul. Ceasul crucial al omenirii, anul marii răspîntii, care ne va înfunda mai adînc în barbaria capitalistă sau va lovi cu tot sîngele milioanelor de victime ale războiului, de la un capăt al lumii la altul, ceasul revoluţiei sociale, să-mi fie anunţat de un sas hitlerist şi chiabur !

Ora 13. Radio Bucureşti. Războiul a izbucnit!...

Noaptea tîrziu. Am fost toată ziua ca năuc. Maică-mea e bolnavă de inimă rea. A trecut de optzeci de ani. A văzut destule războaie şi răzmeriţe în viaţa ei. Le-a suportat cu resemnată înţelepciune fatalistă. De cînd i-am adus însă vestea că Germania a declarat război Poloniei, îşi strînge bieţii ei pumni neputincioşi, îi curg lacrimi din ochii uscaţi, blestemă, se revoltă şi mă întreabă de zece ori pe ceas :

— într-o ţară înarmată pînă-n dinţi, cu atîţia nemţi comunişti într-însa, cum de nu se găseşte un singur glonte şi pentru Hitler ?

Ce să-i răspund ? Mă întreb şi eu.

Cum s-o fi întrebînd, în clipa de faţă, atîţia şi atîţia alţii în largul lumii, surprinşi, dezamparaţi, îngroziţi, nenorociţi, ca şi biata maică-mea.

2 septembrie

O noapte de insomnie. Am încercat să-mi adun gîndurile. Să-mi revin în fire. Să judec cu sînge rece. Oricît de spăimîntător ar fi cataclismul, dacă inimile se pot lăsa tîrîte în voia împrejurărilor, ridicate, prăbuşite, încălzite, îngheţate de simpatii sau animozităţi personale, inteligenţa n-are dreptul să abdice de la unica ei misiune : limpezimea judecăţii.

Aş vrea să fiu numai şi numai inteligenţă. Să văd lucrurile cum Sînt. Să prevăd ce o să se întîmple, pe cît omeneşte e cu putinţă, fără pretenţii ridicule de profet, pe temei exclusiv de date cunoscute, de fapte, de deducţii logice. Problemele sînt cît păr în cap. Cea dintîi însă, cea care mi se pare deocamdată esenţială, e rezistenţa Poloniei ; va fi în stare Polonia să reziste ? Inima îmi spune: da. Raţiunea îmi spune: nu. Afară de un miracol — şi miracolele, în zilele noastre, nu le mai fac Dumnezeu şi sfinţii lui, ci tunurile grele. Polonia va fi repede zdrobită.

Cunosc Polonia actuală. Față de armătura de fier a statului german e, pe o treaptă ceva mai ridicată, ceea ce a fost Abisinia, ceea ce e România noastră. Un stat cu multe şi tot felul de pretenții : de civilizație, de industrie, de cultură, de progres, de tot ce vreți şi nu vreți, dar din punct de vedere strict militar, cu milioane de soldați supuşi şi bravi, ca şi ai noştri, tot ca şi âi noştri însă lipsiți de puşti, de mitraliere, de tunuri, de avioane mai ales.

Cunosc şi pe polonezi. Pe cei reprezentativi. Patrioți. Şovini, înfumurați. Făloşi. Admirabili de încredere în ei înşişi. Superbi de orgoliul național. Sincer convinşi de misiunea lor istorică la porțile extreme ale Europei civilizate. Gata oricînd să se bată pentru patrie, pentru credință, pentru idealuri. Gata, îndeosebi, să declame cu patos, ca atîția alții dintre cunoştințele noastre, că polonezul are şapte vieți în pieptu-i de aramă !

Ca şi noi, nu zic, ori fi avînd şapte vieți întrînşii !

Ce folos însă de şapte vieți, cînd o singură ghiulea nemțească, dintr-un tun care bate la 20 de kilometri, le seceră pe toate dintr-o dată !

Cunosc, din păcate, şi politica lor. Politică îngustă şi mioapă de clasă. Politică de nobili scăpătați, înglodați pînă-n gît în datorii, sau de colonei, ceea ce e totuna, sau de mari latifundiari. Inlăuntru — o exploatare fără milă, fără cruțare, a mizeriei țărăneşti şi muncitoreşti. în afară, pînă acum cîteva luni, teamă amestecată cu dispreț față de ruşi, ură fățişă împotriva Franței democratice, cîrdăşie cu nemții. Lipski, ministrul lor la Berlin, cînd se abătea pe la Varşovia, sfida pe ambasadorul Franței. Beck făcea tot ce-i stătea în putință ca să extirpeze din sufletul poporului şi ultimele resturi de simpatie pentru marea şi generoasa republică occidentală. [...] în cercurile aristocratice din Varşovia, supremul bun-gust era să-şi bată joc de Franța şi de francezi.

Cu o asemenea politică de desconsiderare a democrațiilor apusene şi de îngenunchiere în fața Berlinului, nu e de mirare că forțele armate ale statului polonez nu s-au gîndit o clipă, n-au făcut nimic în ultimii zece ani ca să-şi apere granițele dinspre Germania. O apărare de asemenea natură nu se improvizează în cîteva luni. Polonia e condamnată. [...]

3 septembrie

O scrisoare plecată din Aix-en-Provence, la 27 august, de la soră-mea, Florica. Războiul nu izbucnise încă. Era însă de prevăzut. Cîteva rînduri, aruncate în pripă pe o foaie de hîrtie,

deznădăjduite şi îngrozite. Se întreabă cum este cu putință ca soarta civilizației şi toată pacea lumii să atîrne de bunul-plac al unui nebun ? Exact aceeaşi afirmație a făcut-o şi Chamberlain în ultimul lui discurs. [...]

Ora 3. Anglia a declarat război hitlerismului. Probabil că şi Franța îl va declara tot astăzi. Sovietele rămîn în aceeaşi expectativă abilă sau inteligentă. Italia pare definitiv cîştigată neutralității.

Din păcate, şi puzderia de state mici sau mijlocii, toate cele amenințate de aceeaşi soartă ca şi Polonia, se pregătesc cu febrilitate să rămînă cu brațele încrucişate.

Eu am apucat, am trăit primele zile ale războiului din 1914. Entuziasmul era nebun. Ura universală, împotriva Germaniei lui Wilhelm. Toate nădejdile lumii se îndreptau spre Franța. Fiecare zi, fiecare ceas aduceau altă declarație de război. Pămîntul se ridica cu arme ca un singur om, să ție piept năvălitorilor.

Astăzi ? Nu ştiu. Am îmbătrînit eu ? Trăiesc prea izolat ? Nu-mi mai vibrează coarda entuziasmelor tinereşti de altădată ? S-au schimbat oamenii ? S-au schimbat vremurile ? Datele problemei nu mai sînt aceleaşi? Defecțiunea rusească şi propaganda nemțească au răvăşit şi sufletele cele mai călite ? Ne-au dezamăgit pe toți tergiversările Marii Britanii şi ale Franței, cu tot ce ghiceam că se ascunde sub ele ca orbire politică şi ca egoism de clasă ? Nu ştiu. Nu-mi dau seama încă. Presimt însă că în locul declarațiilor de război de acum douăzeci şi cinci de ani vor curge gîrlă şi potop, demne şi laşe, declarații de neutralitate.

4 septembrie

Comunicatele supremului comandament german îmi depăşesc toate temerile. Armatele motorizate ale *Reich-ului* înaintează repede, de pretutindeni — de la nord, de la apus, de la sud — spre inima Poloniei. Aviația face ravagii. Varşovia e bombardată. Populația civilă a oraşelor, pînă şi cete răzlețe de țărani sînt secerate de mitralieră. Polonezii protestează ! Dacă încep protestele !... De altfel, anunță şi ei nu înaintări, ci dîrză rezistență. Mă tem că nu vor trece nici cîteva zile şi vor începe să anunțe retrageri strategice.

5 septembrie

Iugoslavia şi-a făcut declarația ei solemnă de neutralitate. Bulgaria la fel. România nu va face nici ea altceva. Statele Unite au

aurit aceeaşi pilulă amară cu declaraţia lui Roosevelt: „Germania e vinovată de agresiune, iar metodele folosite de ea nu sînt compatibile cu civilizaţia".

E o consolaţie şi asta ! Mai putem adăuga încă două sau trei. Indiile britanice se consideră în stare de război cu Germania. Egiptul a rupt legăturile diplomatice cu *Reich-ul.* Ambasadorul Statelor Unite la Berlin a demisionat, ca protest împotriva politicii de agresiune a statului pe lîngă care era acreditat.

6 septembrie

Curg de pretutindeni mîndrele declaraţii de neutralitate. E o goană, e o întrecere între state să-şi proclame care mai de care, cu un ceas înainte, curajul civic şi naţional. După statele din nordul Europei şi cele din bazinul dunărean, e acum rîndul democraticelor republici din America de Sud. Pînă şi Mexicul, aşa-zis revoluţionar, care a oferit un adăpost lui Troţki, s-a grăbit să se spele pe mîini de infamanta bănuială că ar putea simpatiza cu democraţiile burgheze.

Spectacolul acesta, al pământului nostru pe trei sferturi imobilizat în neutralitate, e într-adevăr admirabil. De o parte Atila, cu hoardele lui de invazie modern motorizate ; de partea cealaltă civilizaţia capitalistă, burgheză, plutocrată, oricum am vrea s-o numim, dar civilizaţie în definitiv; şi la mijloc scapeţij. Zece, douăzeci, treizeci de state neutrale, cu regii, cu miniştrii, cu armatele lor. [...] Milioane şi zeci de milioane de scapeţi, încîntaţi că pot să-şi vadă în tihnă de trebuşoare pe cînd alţii se bat pentru dînşii ; dînd tîrcoale cîmpurilor de luptă cu ochi şi pofte de hiene, ca să-şi vîndă cu preţ de camătă : grîul, fierul, cărbunii, cafeaua,' oricui şi tuturora, şi iadului dacă i-ar plăti cu aur ; bîţîind de spaimă, nu numai la gîndul că ar putea să fie tîrîţi fără voie în război, dar şi măcar că ar putea să fie suspectaţi de simpatie pentru unii sau pentru alţii ; şi pregătindu-şi de pe-acum palmele, terfelite în toate traficurile neutralităţii, să aplaude cu frenezie pe învingătorul de mîine, oricare ar fi el.

Scapeţi deştepţi ca oaia ! [...]

9 septembrie

Retrageri strategice !... anunţă, cu jumătate de glas, Parisul. Forţele armate poloneze sînt intacte... confirmă Londra. Victoriile noastre sînt zdrobitoare... jubilează Berlinul. Şi noi, neutrii, prinşi cu braţele încrucişate, în războiul acesta nevătămător al undelor. cu ochii pe harta Poloniei, urmărim cum de la o zi la alta se întinde, se lăţeşte, mănîncă din trupul Poloniei pata neagră a invaziei hitleriste,

10 septembrie

Deznodămîntul se apropie. Luptele în formaţie regulată sau de guerilă vor putea să dureze o lună, două. Soarta Poloniei însă, a Poloniei lui Beck, cu aceea a panilor şi coloneilor lui, e pecetluită. Oricare ar fi sfîrşitul războiului, înfumuraţii şi siniştrii aventurieri de la Varşovia vor trebui să dispară. Toată puterea Marii Britanii, presupunînd prin absurd că ar intenţiona să o rişte într-o asemenea ridicolă întreprindere, n-ar putea să-i scape de dezastrul în care, cu capete goale, cu inima uşoară, şi-au aruncat ţara. Justiţia imanentă nu-i o vorbă deşartă. Sancţiunile vin, mai curînd sau mai tîrziu, dar vin fără greş. în epoca noastră grăbită, minată din urmă de tancuri, mitraliere şi avioane, vin mai repede decît visam. Azi pentru Beck şi pentru tot regimul lui de orgolioasă şi grotescă dictatură. Mîine pentru Hitler. Poimîine pentru cîtă brumă de regi, prinţişori şi tirani improvizaţi vor mai supravieţui pe scoarţa asta a pământului, care de atîta amar de veacuri se scutură şi se scarpină de rîia lor.

12 septembrie

Un ordin de zi obraznic al generalului Argeşeanu, citit la radio. Galonatul acesta, cu fruntea mai îngustă decît treselele-i de la guler şi decît ţepii mustăţilor care-i intră în ochi, îşi permite, în stil de vagmistru, nu să roage, nu să se adreseze cuviincios, nu să-i invite pe cetăţeni la abţinere de la oricare manifestaţie ostilă sau de simpatie faţă de beligeranţi, ci să-i înjure şi să-i ameninţe, ca între zidurile cazărmilor lui.

Roosevelt, cît e el de preşedinte, recunoştea cinstit zilele trecute că neutralitatea unui stat nu înseamnă şi neutralizarea conştiinţelor.

Vagmistrul nostru habar n-are de ce înseamnă aia conştiinţă. [...]

19 şi 20 septembrie

Bucureştiul — mai hîd şi mai murdar ca totdeauna. Localnicii şi aşa-zisele personalităţi — mai dezorientate ca oricînd. Cafenelele — goale. în berării, nici măcar samsarii nu mai mişună.

Singură Calea Victoriei, de la prînz pînă la cină şi tîrziu pe înserate, mai are un simulacru de viaţă. Lume vădit plictisită,

care rîde silit. Oameni care n-au ce face şi n-au la ce se gîndi. într-un dancing de noapte — cîţiva rari cunoscuţi din prăfuita clientelă de odinioară. La o masă — trei refugiate poloneze, împopoţonate, înzorzonate, sulemenite. Pălăvrăgesc în franţuzeşte. Privesc de sus, cu silă, în jurul lor, ca nişte prinţese căzute printre oameni de rînd. Trebuie să fie dintre ale lui Beck sau din societatea anterioară lui Beck. Aş vrea să le revăd peste cîteva luni, după ce-şi vor vinde ultimele bijuterii. La Paris am revăzut pe cîteva, abia întrezărite la Petrograd. Stăteau îndărătul tejghelelor. Cereau de pomană... pentru vagi opere de binefacere. îşi încercau norocul la porţile studiourilor de cinema sau la anticamerele directorilor de teatru. Cele tinere şi ceva mai frumoase abia dacă ajungeau manechine. Una, recomandată stăruitor lui cumnatu-meu de un fost membru al Ambasadei ruse, moştenitoare a nu ştiu cîte moşii şi a unui hotel particular pe Moika, într-o seară, după ce mîncase şi băuse pentru trei zile, răsturnată între Pierre şi mine în fundul automobilului, şi-a dat deodată poalele peste cap şi, arătîndu-ne ce nu se cuvine, ne-a mărturisit vesel:

— Din toate bogăţiile mele, e tot ce mi-a mai rămas.

E drept că ceea oe îi rămăsese era impresionant de frumos şi putea fi avut de oricine, pe mai nimic.

Polonezele mele, cu bîrligatele lor nasuri fine de astăzi, or să sfîrşească la fel. Au tot ce trebuie pentru asta : resturi de frumuseţe, fumuri, bijuterii. Gina[1] mi-a spus că a auzit pe una din ele exclamînd :

— *Ah! Le sale pays!*

Poate că vorbea de ţara ei. N-ar fi greşit însă nici dacă s-ar fi gîndit la ţara noastră. Fiindcă mi-e proaspătă încă impresia lăsată de premiera noii companii dramatice a lui Muşatescu. Trei piese într-un act, semnate de autohtoni. Spectacolul lamentabil, demn de Bucureştiul ăsta ignobil. Nici un moment de înălţare, de frumuseţe, măcar de onest meşteşug teatral. Actorii răgeau pe scenă cu sforăieli tragice. Publicul se tăvălea de rîs în sală. într-o lojă trona jumătatea de ministru al teatrelor. [...] E ciudat, sau semnificativ, cum regele acesta, despre care se spun atîtea minunăţii la radio, în presă, în discursuri, la festivităţi, merge, din instinct, către tot ce e mai urît şi mai mediocru. Uniforme aurite; oameni de duzină. Spectacole groteşti, literatură

[1] Gina Manolescu-Strunga.

proastă; politică de cîrpeli. în fruntea mai tuturor instituţiilor: colonei, generali ieşiţi la pensie sau neisprăviţii şi izgoniţii vechilor partide. Nici un om cu adevărat om. Nici o iniţiativă îndrăzneaţă. Nici o operă dusă la bun sfîrşit. Un deputat al regimului, un om cinstit, Adrian Brudariu, îmi spunea amărît :

— Nu s-a schimbat nimic, decît spoiala.

Şi ziaristul de încredere al primului-ministru îmi mărturisea^

— Se fură, dragă, mai rău ca înainte şi mai rău ca-n codru. Afară de Călinescu, toţi ceilalţi fură de sting pămîntul.

21 septembrie

Dimineaţa, la ziarul *România,* în cabinetul directorului de fapt. Vorbim de una Şi de alta. Ne întrerupe ţîrîitul telefonului. Din răspunsurile prietenului meu, băiat frumos, cu bani acum şi incapabil să reziste o clipă ispitelor lumeşti şi trupeşti, pricep că cineva de sex potrivnic e la celălalt capăt al firului. Surîsuri. Dulcegării. Aluzii în doi peri. Proiecte de întîlniri. Aud deodată pe prietenul meu exclamînd :

— Dar ce mai vrei, dragă, nou ? Nu-ţi ajung ştirile din ziare ? Avioane doborîte ! Vapoare scufundate ! Mii de morţi ! Zeci de mii de prizonieri ! Război în Asia ! Război în Polonia ! Ce vă mai trebuie ? Doar o bombă în mijlocul Europei, ca să sară tot continentul în aer, v-ar satisface setea asta înfrigurată de nou, veşnic nou.

Şi lăsînd pîlnia aparatului din mînă, bietul meu prieten mi se plînge :

— Iaca, aşa e toată ziua. Nu trec zece minute fără să nu fiu întrerupt din lucru. Şi mereu aceeaşi întrebare : „Ce mai e nou ?" Ce naiba vor să mai fie nou ? !

A fost totuşi ceva nou pe ziua de astăzi.

Domnişoara de la telefon trebuie să fie satisfăcută.

Era pe la două, două şi ceva. Stăteam la masă, cu Tanti şi Măria. Cald afară. Linişte în casă. Ascultam, distrat, o vagă melodie vieneză, la radio. Deodată, cîntecul s-a întrerupt. Un zgomot scurt, ca de vase sparte. Şi un glas necunoscut, precipitat, gîfîind ca al unui om care a urcat scările în fugă, un glas pe care o să-1 aud în urechi cîte zile oi avea, a urlat:

— Atenţie ! Armând Călinescu a fost ucis ! Un grup de legionari l-au executat!

Emisiunea s-a întrerupt apoi complet. Toţi am sărit în picioare. Crima mi se părea absurdă, imposibilă în împrejurările

de astăzi. Oricîtă ură şi sete de răzbunare ar fi în sufletul unui om, sînt zile de primejdie naţională, cînd şi-n inima unei bestii ura trebuie să tacă. Căutam argumente. Invocam probabilităţi. Poate că un atentat a fost plănuit, poate că a şi fost săvîrşit. Poate însă că nu a izbutit. Echipa însărcinată să-1 anunţe la radio cunoştea ora atentatului proiectat, dar n-avea cum să-i ştie şi rezultatul. Poate că Armând Călinescu a scăpat neatins, sau numai rănit.

Din păcate, peste vreo zece minute, glasul spicherului, un glas surd, afon, ne-a anunţat că „O împrejurare *regretabilă* a întrerupt emisiunea obişnuită".

Regretabilă?... Numai atît?... Nimic altceva?... Nici o confirmare ?... Nici o dezminţire ?... Nici un accent de revoltă ? Nici un amănunt asupra celor petrecute în propriul lor local ? Nici măcar o născocire oarecare, o minciună, o încercare de liniştire a publicului ? Zăpăceală, spaimă ? Ce este ? Ce-a fost ?

Telefonez în dreapta şi în stînga. Nici un răspuns, sau răspunsuri evazive. Mă reped la redacţia ziarului *România.* Secretarul de redacţie îmi răspunde diplomatic :

— Oficial, n-avem nici o confirmare.

înţeleg. în stradă — grupuri rare, capete îngrijorate. întrebări mute în toate privirile. Radian dă amănunte asupra atentatului, cîtorva inşi strînşi în faţă la Dragomir. Călinescu a fost ucis. E ciuruit de gloanţe. Numai de revolver Steyer. La *Adevărul* găsesc pe Branişte. Un ziarist ne aduce preciziuni. Legionarii erau într-o maşină. Şapte sau opt. Au izbit, din spate, maşina primuîui-ministru, întorcînd-o cu botul spre trotuar. După ce au tras în şofer şi în agentul care-1 însoţeau pe Călinescu, au tăbărît asupra lui. Are zece — douăzeci de gloanţe într-însul. A murit de la primele gloanţe. A avut vreme, însă, să vadă moartea cu ochii. Aceiaşi legionari s-au urcat apoi în altă imaşină şi s-au dus la radio, unde, după ce şi-au anunţat isprava, au fost dezarmaţi şi arestaţi.

în oraş circulă veştile cele mai fantastice. Grupuri de legionari ar fi încercat să ocupe Poşta, Palatul Telefoanelor, Arsenalul şi... hangarele aviaţiei. Spre seară s-a răspîndit şi s-a confirmat zvonul că unul dintre legionari, şeful lor, venea direct din Germania. N-am întîlnit un om care să nu fie convins că asasinatul a fost pus la cale de nemţi. Instinctul public presimte, în lipsa oricărei ştiri oficiale, dincotro vine primejdia. Oficial, vorba secretarului de redacţie : nu se ştie încă nimic. Ziarele au primit ordin

să nu pomenească nimic de crimă. Iar postul nostru de radio, cu toate cele trei denumiri donchişoteşti ale lui : Radio România, Radio Bucureşti, Radio experimental, cîntă de la amiază, cîntă neîntrerupt, cîntă la căpătîiul mortului : romanţe, tangouri, foxtroturi, cîntece de dragoste şi vesele cîntece de lume.

Hodoş[1], dacă o fi avut vreodată cap, şi 1-a pierdut complet de data asta. Iar stăpînii lui mai mari, vajnicii conducători ai Frontului Renaşterii Naţionale şi cîrmuitorii ţării acesteia nenorocite, mai fericiţi decît el, n-au avut ce să piardă.

Fiindcă altfel nu se poate explica, nu se poate justifica, după oroarea asasinatului legionar, oroarea crimelor săvîrşite de ei. [...]

Sighişoara, 23 septembrie

Linişte. Pace. Se aude tic-tacul ceasornicului din odaia alăturată şi aud cum se scurge vremea. îmi întind oasele obosite în liniştea asta infinită, ca într-o baie caldă. Gîndurile, molcome, cad ca frunzele, plutesc şi ezită un moment în aer, apoi, de la ele însele, se aştern pe hîrtie.

Am colindat, toată dimineaţa, dealurile din împrejurimi. în trei ceasuri de mers n-am întîlnit mai pe nimeni. Doar pe un moşneag, pe cîţiva copii şi cumătră Lina, care se întorcea de la pădure cu spinarea încovoiată pînă la pămînt sub povara crengilor uscate. De departe, auzind probabil foşnetul de frunze moarte sub paşii mei, s-a oprit locului şi, de teamă, cu bănuială, şi-a aruncat repede sarcina din spinare. Privea în altă parte, ca şi cum n-ar fi avut nimic comun cu dînsa. Abia după ce m-a recunoscut, reasigurată, liniştită, m-a întrebat vesel:

— Mai trăieşti, domnule ?

Prin partea locului, întrebarea e obişnuită. Te întreabă oamenii dacă mai trăieşti, cum ţi-ar spune : „Bucuroşi de sănătate". I-am răspuns şi eu, liniştit :

— Trăiesc, cumătră Lina.

Nu puteam să-i spun : trăiesc din plin, trăiesc cu ardoare, cu frenezie. Simt cu o veşnic reînnoită senzaţie de fericire cum colcăie şi cîntă viaţa în mine. Baba nu m-ar fi înţeles. M-a ghicit insă. M-a întrebat, rîzînd din coada ochiului :

— Ce-mi cauţi pe-aici ? După cine-mi umbli ?

Vrînd să fiu şi eu perfid, i-am replicat :

[1] A Hodoş — fost director al Societăţii române de radiodifuziune.

— t-a, ca şi dumneata, cumătră. După niscaiva vreascuri... după uscături...

îngrijorată o clipă, s-a pomenit rugîndu-mă :

— Să nu mă spui, zău !...

Apoi, citind desigur pe faţa mea că n-aş fi fost în stare să fac una ca asta şi s-o denunţ că aduna lemne într-o zi neîngăduită, a adăugat cu ochii, care-i sclipeau de vicleşug şi intenţii ascunse :

— Nici eu n-o să te spui !...

— Ce poţi să spui ?

— Că te-am văzut cu fata lui Mosora.

— Păi fata lui Mosora e secretara mea.

— Ce fel de sicritară că te pupai de foc cu ea ziua în amiaza mare ?

— Eu ? Eu, cumătră Lina ?

— Că n-o fi fost doar altul în grădina dumitale, colo jos, lîngă masa mare de piatră de sub stejar.

Rîdea baba de fîstîceala mea. îi rîdeau ochii. îi rîdea gura. îi rîdeau toate creţurile din dreptul ochilor şi gurii pînă la urechi. M-a bătut cu prietenească şi tacită complicitate pe spate. M-a asigurat încă o dată că n-o să mă spuie. La ce să spuie? Că doar n-am făcut nici un rău. Aşa e viaţa. Pentru asta sînt făcute fetele. A fost şi ea fată pe vremuri. Se dădea în vînt după sărutări. Cînd şi-a pus pirostriile pe cap, de mult încă apucase să-şi dea altuia şi gura, şi altceva mai de preţ decît gura. A scăpat numai cu o bătaie ţeapănă, soră cu moartea, în noaptea nunţii. De astîmpărat însă, nu s-a astîmpărat. Prea o scormoneau diavolii pe dinăuntru. Şi prea era deasă pădurea, aşezată parcă dinadins la un lat de palmă de casa lor.

îi lăcrimau ochii de rîs, povestindu-mi amintiri şugubeţe din tinereţea ei. Amesteca, încîntător, fapte, întîmplări cu reflecţii naive, pline însă de o largă, de o sănătoasă, de o tolerantă filozofie asupra vieţii. îmi mărturisea :

— Pădurea, bat-o vina, m-a făcut să păcătuiesc, dac-o fi păcat să te încălzeşti cînd ţi-e frig şi să te scarpini cînd te mănîncă prin partea locului. Pe vremea ungurilor, numai ungurii şi saşii lor aveau drept să taie din pădure. Ei luau smîntîna, noi ne alegeam cu zarul. Da nici surcele nu aveam voie să strîngem decît într-o zi pe săptămînă. Ca să facem pită, trebuia să le cătăm flăcăi şi fete, pe furiş, pe întuneric. Umblam în- bobote. Ne şi rătăceam uneori. Cînd alergi după uscături, mai găseşti

şi prospături. De-o fi păcat!.... Da ce păcat să fie ? Cînd bunul Dumnezeu ne-a dat cu voia lui ochi ca să vedem şi gură ca să mîncăm, şi...

Mi-a spus pe şleau cuvîntul şi ce ne-a lăsat Dumnezeu să facem cu dînsul. L-a spus fără sfială, fără făţarnică spăseală, drept, cinstit, omeneşte. Mi s-a plîns, în sfîrşit, de greutăţile traiului. [...] Bieţii oameni tot după surcele aleargă. Şi de cînd cu războiul, toate s-au scumpit. Nu mai e chip să te atingi de nimic. Neamurile se bat ca chiorii între ele, în loc să-şi vază de necazuri ; şi oamenii se ucid între dînşii, în loc să facă ceea ce făcea ea pe vremuri şi ceea ce am făcut şi eu cu fata lui Mosora.

Potrivindu-şi din nou sarcina de vreascuri şi găteje în spinare, a oftat din greu.

— Ăsta,i păcat, maică, păcat mare... Nu păcatele noastre...

Şi a plecat, cu fruntea în pămînt, ruptă din mijloc de greutatea poverii, tîrînd după ea crengile uscate, bodogănind şi bolborosind mereu în foşnetul de frunze moarte :

— Păcat !... păcat mare...

Am rămas locului, uitîndu-mă lung după dînsa. Pădurea cînta în jurul meu. N-ol mai auzeam. Oraşul feudal, cu turlele şi zidurile lui crenelate, aprinse de bătaia soarelui, strălucea ca o cetate din basme printre ramurile copacilor. Nu-1 mai vedeam. Nu vedeam decît buzele bătrînei. Şi n-auzeam decît zvonul boscorodelilor ei cuminţi.

E bizar cum pe drumurile încîlcite şi obscure ale vieţii se întîlnesc mai totdeauna şi merg alături supremele încheieri ale inteligenţei şi ignoranţa desăvîrşită.

Cumătră Lina n-are ştiinţă de carte. N-are radio. Nu răsfoieşte ziare. Hîrtia tipărită n-are alt rost pentru ea decît ca să-şi aprindă focul sau să-i ţie loc de faţă de masă. N-a trecut dincolo de barierele oraşului. N-a stat la sfat cu mai-marii pămîntului. Şi cu toate acestea, în fraze simple, mi-a rezumat ceea ce nici Lenin n-ar fi putut să descopere altceva în vorbele noastre de clacă. [...] Boierii îşi trag spuza pe turta lor. Săracii bat din buze. Sau se bat ca orbeţii între dînşii.

Pe cînd dincolo de luptele şi frămîntările astea sterile, de ambiţiile groteşti, de orgoliuri sîngeroase şi demente, e viaţa, e dragostea, e frumuseţea. Pădurea cîntă. Fiecare ramură e o coardă de ţambal şi fiecare frunză — un talger de aramă, Vuiesc

dealurile. Răsună cerul. în alai ca de nuntă, cobor spre grădină. Au înflorit anemonele, crizantemele. Şi crinii roşii sînt încă în floare. Pe zidul alb al casei fac pete de rugină. Culori. Sunete, Nuanţe. Armonii. Tot ce e dat să îneînte ochii. Tot ce mîngîie auzul. Tot ce desfată, îmbată şi înalţă simţurile omului.

In mijlocul lor, în altarul acesta suav şi vast al naturii, mă simt umil, pierdut, zdrobit şi totuşi cu sufletul înaripat ca al unui preot pregătit să primească harul divin.

Aştept pe Ioana. [...]

26 septembrie

Guvernul Daladier a dizolvat Partidul Comunist. Greşeală politică fatală, care va limpezi însă situaţia şi va întări în conştiinţa mulţimilor convingerea că războiul acesta început pentru eliberarea naţiunilor şi drepturilor omului, în realitate e prodromul revoluţiei sociale.

Varşovia anunţă rezistenţă. Eroică poate, dar tardivă şi inutilă rezistenţă.

Radio Bucureşti, repetă ignominiile de ieri şi de alaltăieri. Balele acestea de venin stropşite zilnic la cele patru vînturi vor reuşi, în cele din urmă, să facă odioasă memoria lui Călinescu,

6 octombrie

Aşteptatul discurs al lui Hitler ! înjumătăţit şi pe alocuri, probabil, masacrat de spicher, e greu să-mi fac o idee justă asupra cuprinsului şi ţelurilor (de pace!) urmărite. Voi avea mîine textul oficial.

7 octombrie.

îl am. Ceva mai abil decît eram în drept să cred. Fireşte, de-o abilitate şi inteligenţă postbelică (1918). Aşa cum e însă şi adresîndu-se unor populaţii care n-au un nivel intelectual mal ridicat decît cel al lui Hitler, ar putea să convingă pe unii şi să slăbească moralul altora.

De pildă, pasajul privitor la Polonia. Ţară înapoiată, afirmă Hitler. [...] Se naşte însă o primă întrebare : Are dreptul un stat mai înaintat pe scara civilizaţiei să cucerească un stat european, mai înapoiat ? Să admitem că da, deşi atunci soarta Ungariei, a României, a Iugoslaviei, a Bulgariei ar fi identică, faţă de Germania, cu aceea a Poloniei ; şi a Germaniei, ea însăşi, faţă de alte state, infinit mai civilizate, ca Anglia şi Franţa. Dar dacă

admiterii punctul 4cesta de vedere, dacă marea justificare a anexării unui stat e* starea lui de inferioritate socială, culturală, economică etc. faţa de agresor — aşa cum de altfel s-au justificat in trecut mai toate cuceririle şi colonizările extraeuropene —, nu poate fi admisibil ca în acelaşi timp să invocăm motive exact contrarii pentru justificarea altor cuceriri. Or, Germania înainte de anexarea unei părţi din Polonia a invadat Boemia. Ţara lui Beneş nu era ţara lui Beck. Avea o organizare admirabilă, tot aşa de perfectă ca şi a *Reich-ului,* avea şosele minunate, şcoli nenumărate, o stare economică înfloritoare, drepturi egale pentru toţi, industrie proprie, agricultură mică şi mijlocie, fără nici un latifundiar nobil sau parvenit, o largă cultură răspîndită pînă şi în straturile cele mai de jos ale poporului şi o civilizaţie ceva-ceva mai înaltă şi incomparabil mai umană decît a *Reich-ului* actual. De ce a anexat-o atunci Hitler ? Pe polonezi pentru că sînt înapoiaţi ? Pe cehi pentru că sînt prea înaintaţi ? Să ne ierte fostul zugrav. Peste vechea firmă a unei prăvălii se poate zugrăvi alta nouă. Peste adevărurile valabile acum un an, nu e vopsea care să le şteargă sau să le decoloreze.

Cît despre buna lui credinţă... Nu putem pomeni de ea decît în glumă. După ce anexează zeci de mii de kilometri pătraţi şi milioane de polonezi, cu aere inocente, de cotoi călugărit, Hitler se întreabă : „Am pretins eu ceva de la danezi ? Am cerut eu ceva de la belgieni ? Am revendicat eu ceva de la elveţieni ? sau iugoslavi ?" uitînd că de la toţi aceştia, la un loc, n-ar fi putut lua, în cazul cel mai bun, decît a zecea parte din ce a furat din trupul Poloniei. „Am cerut eu de la Franţa provinciile pierdute ?"... Ca şi cum peste liniile Maginot i-ar fi fost tot aşa de lesne să treacă într-o noapte ca peste graniţele Poloniei.

„N-am făcut eu astfel dovada că vreau, că doresc, că urmăresc din toată inima raporturi amicale de bună vecinătate cu toate celelalte state din jurul Germaniei ? Că nu rîvnesc nimic, de la nimeni ? Că n-am gînduri imperialiste ? Că nu visez decît pace... pace... pace... ?"

închipuiţi-vă acum pe un bandit tîrît la bara justiţiei. A intrat prin efracţiune în casa unui proprietar. A spart lada de fier, a furat tot aurul dintr-însa. Ce-aţi spune dacă s-ar apăra in felul acesta strict hitlerist :

„Eu hoţ? Eu pungaş ? Dar în jurul casei de fier, domnilor judecători, erau salonul, iatacul, sufrageria. în sufragerie erau două linguriţe de argint. Nu le-am luat. în iatac era un ceasornic

pe măsuța de noapte. Nu mi l-am însușit. în salon erau două-trei obiecte de preț. Nu m-am atins de ele. Cum puteți, prin urmare, să mă învinuiți de tîlhărie pe mine, care, putînd să șterpelesc totul, m-am mulțumit, modest, cu mai puțin și am făcut astfel dovada desăvîrșitei mele dezinteresări ?"

Cu pledoarii de felul acesta se apără astăzi, totuși, conducătorii națiunilor. Și oamenii care le rostesc într-o vreme ca a noastră sînt oameni de stat.

12 octombrie

St. a trecut prin Sighișoara. S-a oprit cîteva ceasuri la mine. Vine de pe front. îmi povestește, cu înfrigurare, ce-a făcut și ce-a văzut în cele cîteva luni de concentrare. Lucruri mari, lucruri mărunte, unele înălțătoare, altele penibil de triste. Notez cîteva. „Soldații sînt prost îmbrăcați și prost hrăniți. Acum, în ajunul iernii, li se acordă concedii scurte ca să-și aducă, ei, de acasă, haine mai călduroase. Ordin strict : să se întoarcă la Corp cu ciorapi de lînă și flanele. Statul n-are de unde să li le dea. Dar și bieții oameni, de unde să le aibă ? Moralul, totuși, ridicat. Ură neistovită împotriva nemților. Dragoste, încredere numai în Franța, numai pentru Franța." E ciudat, e extraordinar sentimentul acesta instinctiv de dragoste pentru Franța. îl întreb de cîteva ori pe St. Insist. îi cer amănunte, preciziuni. Nu poate să-mi dea nimic altceva decît același răspuns inexplicabil. Oameni care nu știu o boabă de carte, flăcăi care n-au deschis, probabil, un ziar în viața lor, țărani care nu s-au dezlipit de coarnele plugului știu totuși de Franța, nu vorbesc între ei, în momentele de entuziasm, decît de Franța. Nu de Anglia. Habar n-au de existența vreunui mare imperiu britanic. Nici de Rusia. Ci de Franța. Numai și numai de Franța. De ce ? Cum ? Ce instinct vorbește într-înșii ? E cu neputință de spus. Dar e un fapt.

Mi-aduc aminte de-un fapt identic. Eram la Iași. Prin 1918. La un ceai, cu Robert de Flers, acesta ne povestea cum, în tovărășia altor cîtorva ofițeri francezi, pierduse drumul prin niște păduri nesfîrșite din munții Moldovei de sus. Erau înghețați de frig. Nu se vedea măcar o urmă de potecă nicăieri. N-aveau nimic de mîncare la dînșii. Noaptea se lăsa repede. Se credeau rătăciți, pierduți. Cînd, printre crengile copacilor, li s-a părut că zăresc în vale o trombă de fum. Fără mari speranțe, dar cu deznădejdea oamenilor care nu mai văd altă scăpare, s-au îndreptat într-acolo.

Nu se înșelaseră, din fericire. Era un foc, într-adevăr; un foc mare, aprins în mijlocul unei poieni, și cîțiva ciobani împrejurul lui. La vederea uniformelor străine, ciobanii, firește, s-au speriat. Cu chiu, cu vai, au izbutit să-i liniștească, să se apropie de ei. Nu puteau însă să se explice. Nici unul dintre francezi nu știa românește. Noroc că unuia dintre ei i-a venit în gînd, bănuind că ciobanilor le era frică să n-aibă cumva de-a face cu dușmani, să le strige :

— *Nous franse...* franțezi, franțuski...

Atît a fost de-ajuns. Ca prin miracol, ciobanii s-au lămurit. Ochii li s-au luminat. Brațele s-au deschis primitoare. Și cel mai răsărit dintre dînșii, un vlăjgan cît un munte, ca să arate ofițerilor străini că pricepuse despre ce este vorba, repeta voinicește, strigînd cît îl ținea pieptul :

— Aha !... Verdun !... Verdun !...

De Flers rostea pe românește :

— Verdounne... Verdounne... așa cum auzise el cuvîntul rostit de cioban.

Cum ajunsese însă cuvîntul acesta glorios pînă la urechea unui cioban din creierul munților Moldovei ? Cine i-1 spusese ? Pe ce aripi de vînt îl purtase faima pînă în codrii noștri ? Nici De Flers, nici nimeni altul n-ar fi putut să ne spuie. I se umezeau doar ochii repetîndu-1. Și ne mărturisea, simplu, că niciodată ca atunci, în clipa aceea, într-o văgăună din munții noștri, nu simțise mai profund toată măreția și universalitatea gloriei franceze și cît de legat era sufletește poporul nostru de Franța lui.

în aceeași ordine de idei, St. îmi mai spune că, acum vreo lună, zvonindu-se că trupe românești vor fi trimise pe frontul apusean, soldații noștri nu mai aveau alt gînd și alt vis decît să fie expediați în Franța. Așteptau de la o zi la alta ordinul de plecare. Nu-și mai găseau astîmpăr. Nu-și mai vedeau de treabă. Comandanții au fost siliți să intervină energic, ca să potolească spiritele ! [...]

13 octombrie

M-am pomenit aseară cu Sisel. Vine și el din concentrare. Alt sunet de clopot. Fire optimistă, e încîntat de tot ce a văzut. Serviciile medicale de război, admirabil organizate. Nici spitalele din București nu sînt atît de modern utilate. Trenului militar de sub conducerea lui nu-i lipsește nimic, absolut nimic. Material din belșug. Moralul oamenilor excelent. [...]

Socoteşte asasinarea lui Călinescu o pierdere ireparabilă, cel puţin în ce priveşte organizarea armatei. A cercetat, a controlat. Lui Călinescu personal i se datoreşte tot ce s-a făcut bun, ce s-a improvizat aproape, în ultimul an. Nimeni, astăzi, n-ar putea să-l înlocuiască. Cei rămaşi pe urma lui n-au nici cap, nici suflet. Au dovedit-o de curînd. Dacă Armând Călinescu ar fi supravieţuit rănilor lui, n-ar fi tolerat pentru nimic în lume masacrul organizat şi sălbatic din septembrie.

în ce priveşte sentimentele armatei, fostul meu ginere e de acord cu St. Toate inimile bat pentru Franţa.

.

După discursul calm şi hotărît al lui Daladier, un impresionant şi tot aşa de ferm discurs al premierului britanic. Aşa-zisa ofertă de pace a Germaniei e respinsă, cu curtuoazie, dar cu piciorul, ca o minge de fotbal prost aruncată.

ic

Primesc primele două numere din *Jurnalul* lui Tudor Branişte. Copii palide ale *Adevărului* de pe vremea paukerismului poltron şi gneşeftar. Şi tot aşa de prost scrise. Ce naiba ? îmi dau seama că sub cenzură nu poţi să scrii ce-ţi trece prin cap. Dar măcar ceea ce-ţi trece prin cap cu voia cenzurii să nu fie scris cu picioarele.

16 octombrie

Ziua de naştere a regelui. De trei zile nu-i mai tace gura radioului, anunţîndu-ne evenimentul acesta extraordinar. Şi presa, prin toate penele redactorilor şi colaboratorilor ei ocazionali: miniştri, ministeriabili, frontişti, străjeri, lingăi etc, etc, îi ţine hangul. Articole. Discursuri. Interviuri. Fotografii. Tot ce vreţi. Pe toate glasurile. Şi pe toate limbile. Curat vorba M.S.: „N-am c[..] destul de mare pentru toţi cîţi ar vrea să-l lingă".

.

Un ceas delicios de audiţie radiofonică. Subiectul : proslăvirea regelui. Cuvintele cele mai răsuflate din vocabularul românesc, plus neologismele, turnate cu ghiotura, cu nemiluita, cu lopata şi cu hîrdăul sub nasul M.-S. şi pentru distracţia publicului. M-am amuzat ca un copil. Contrastul era aşa de mare între frazele bombastice şi răceala sau sărăcia sentimentelor, încît aveam mereu impresia unei farse-bufe jucate cu accente tragice de răposatul Nottara. Sau închipuiţi-vă marşul renaşterii naţionale ori imnul regal cîntate pe motivele săltăreţe ale veselului *La moară la hîrţa-pîrţa.*

*

Cum o fi suportînd regele, dacă nu e complet cretin, şi cum i-or fi plăcînd, dacă mai are un pic de sensibilitate într-însul, toate laudele astea lamentabile în monotonia lor lipsită de avînt, de spontaneitate, de spirit inventiv măcar ? Dacă presa ar fi liberă, dacă gura cetăţeanului ar fi slobodă, treacă-meargă, ar mai fi încă explicabile setea şi goana asta după adulaţie. Dar aşa ?... Cu cenzură? Cu stare de asediu? Să-ţi pui tu singur slugile să te laude la gazetă... Şi să te declari satisfăcut... Să-ţi tocmeşti tu singur argaţi cu ziua care să te ridice în slava cerului... Şi să te potriveşti vorbelor lor. Să te socoteşti om mare, pentru asta!

Haram de rege! Nu i-o fi c[...] destul de mare. Dar nici căpăţîna măriei-sale nu-i mai mare decît c[...]!

17 octombrie

Răspund Dinei. Mi-a scris de-alaltăieri. E încîntată, e fericită, e hotărîtă să muncească pe capete. Şi-a trecut, cu succes, examenul, în piesa lui Achard. Chemarea scenei, care m-a chinuit pe mine şi mă chinuieşte şi acum, a răbufnit şi în sîngele ei. Florica, Alisa, Dina, surori şi fată, toate au simţit chemarea asta. Cum ne-a venit ? De unde ne-a venit ? Mama se uita la noi ca găina care a clocit ouă de raţă. Şi gheneralul, cînd a aflat că fiică-sa se înscrisese la Conservator, exclama exasperat :

— Fata colonelului Cocea (era colonel pe atunci) să joace pe funie ! !

18 octombrie

O carte poştală de la Foriş. Mă cheamă urgent la Bucureşti. Abia am scris primele două capitole din *Ilarie Sfîntul.* L-am scris cu dragoste, cu entuziasm. Sînt plin de subiectul romanului ăstuia, care mă frămîntă de atîţia ani şi în care aş vrea să pun toate avatarurile vieţii omeneşti şi absurda ei semnificaţie. [...J Să las totul baltă ? La ce mai trăiesc atunci ? Să nu mă duc ? Cum să nu mă duc, cînd cred, totuşi, în comunism ? !

24 octombrie, Bucureşti

Drumul Sighişoara — Bucureşti, mai interesant ca de obicei. In acelaşi compartiment cu mine călătoresc doctorul Gomoiu, pe

care-1 văd pentru întîiaşi dată, şi o veche cunoştinţă, fostul subşef al Marelui Stat-Major, generalul Atanasiu. Uşa e deschisă. Convorbirea urmează, cîtăva vreme, evazivă, reticentă. Glumele sau banalităţile de rigoare. La un moment dat însă, îmi scapă un cuvînt mai tare. Generalul se repede la uşă, îşi aruncă privirea în lungul coridorului şi, după ce-o închide, răsuflă uşurat. Acum putem vorbi în linişte. [...]

Din nenorocire, convorbirea ne-a fost întreruptă la Braşov. In compartimentul nostru s-au instalat senatorul perpetuu Botez — un bătrîn cu ochi tulburi, cu falca de jos căzută ca la morţi, parcă paralizat de picioare — şi soţia d-sale, o moldoveancă între două vîrste, limbută, ageră, grăsulie, bine hrănită, bine îmbrăcată, care n-avea ochi decît pentru poşeta cu bani şi pentru tuşea ramolitului ei de soţ. Ne-a explicat că e atins de o anghina pectorală. Şi se vedea bine că-1 îngrijeşte ca pe un sac de grăunţe, în care se găsesc leafa, diurnele şi celelalte gheliruri ale unui senator pe viaţă.

în trei ceasuri de drum, numai palavre şi vorbărie, ca într-un salon de oameni bine cunoscuţi. Doamna sărea de la o idee la alta, ca un sticjete din cracă în cracă. Se temea de bolşevici. Nu pricepea ezitările lui Chamberlain. Regreta vremea marilor arendaşi de altădată. Detesta războiul. Credea în victoria lui Hitler. Adora Franţa. Se întreba ce pacoste o să mai cadă pe capul nostru, o dată cu pacea. Alte exproprieri! Alte voturi universale !

Cine ştie dacă ţăranii n-or să-şi ridice iarăşi nasul ? ! Ţăranii aceştia inculţi, leneşi, sălbatici !

Sărindu-mi muştarul, i-am replicat doamnei că inculţi şi sălbatici au fost marii noştri proprietari, că, fără milă, fără inteligenţă, fără omenie, şi-au bătut joc de viaţa ţăranilor şi că numai aceştia, cu munca şi truda lor, au întreţinut decenii de-a rîndul fastuoasa trîndăvie boierească. I-am dat exemple. I-am citat contracte agricole în care proprietarii, în afară de jumătatea rodului, cereau de fiecare pogon dat ţăranului atîtea ouă, raţe, gîşte, limbi de porc sau atîţia pui de găină. Doamna rîdea. Făcea ochii mari şi increduli. în viaţa ei de proprietară sau arendăşiţă, n-auzise pomenindu-se de aşa ceva !

Atunci s-a ridicat doctorul Gomoiu :

— îmi daţi voie, doamnă. Dl. Cocea v-a citat fapte adunate de prin cărţi. Eu o să vă dau pilde din propria mea viaţă. Sînt

fiu de ţăran. Nu mă mîndresc cu asta. Dar nici nu mă simt ruşinat. Ca să pot învăţa carte iarna, a trebuit să muncesc vara. Munceam la proprietarul nostru din Mehedinţi, Munceam din zori şi pînă-n noapte. Şi toamna, cu toţi ai casei, cu carele şi vitele noastre, trebuia sa-i ducem grînele la curte. Acolo se făcea împărţeala. Din cinci părţi, boierul lua patru, şi noi una. Vă repet, doamnă. Boierul patru. Ţăranul una.

Doamna senatorului pe viaţă n-a mai suflat nici cîrc. Din politeţe, ne-am grăbit cu toţii să schimbăm vorba. în Gara de Nord ne-am despărţit, cu respectuoase sărutări de mîini, ca în pragul unui salon de oameni binecrescuţi.

La Bucureşti, atmosferă oprimantă. Pe stradă, la cafenele, în bodegi, oamenii îşi vorbesc în şoaptă. Aperitivele şi ghiftuiala sint unicele bunuri rămase bucureştenilor. De amor nu mai vorbesc. Sărăcia e prea mare, şi femeile prea se aţin la toate răspîntiile ca să mai aibă vreun preţ dragostea lor.

Am avut azi zece-cincisprezece întîlniri de informaţie sau de afaceri. Nu sînt obosit. Sînt deprimat. O deprimare care n-are nimic frumos sau înălţător într-însa... Nici renunţare. Nici deznădejde. Nici amarul deşertăciunilor.

25 octombrie

Membrii comitetului[1] vor un ziar. îşi dau seama că în împrejurările actuale nu se poate afirma nimic limpede şi tare. îşi închipuie însă că unele adevăruri s-ar putea, totuşi, strecura printre foarfecele cenzurei, într-atît cît merg paralel cu politica de neutralitate a guvernului. De pildă, însăşi imperioasa necesitate a acestei neutralităţi, şi pe lîngă dînsa, oarecari consideraţii asupra caracterului imperialist al războiului din Occident.

Fireşte : principial, n-am nimic de obiectat. Punctul de vedere al comitetului e clar ca lumina zilei, şi directivele lui sînt riguros şi inflexibil drepte. Dar, cu firea mea impulsivă şi incapabilă de întortocheri diplomatice, mă întreb dacă sînt cel mai indicat să iau conducerea unui asemenea ziar. Mi se răspunde că tovarăşii s-au gîndit şi la asta. îmi vor da un asociat, om intransigent în vederi, ponderat în fapte.

[1] Se referă la conducerea Partidului Comunist Român.

Asigurat într-o măsură oarecare, am sondat cercurile guvernamentale. Am găsit destulă bunăvoință, dar nici un pic de înțelegere, împotriva a tot ce se petrece în lume, a ce ne așteaptă, a ce ne pîndește, au un singur leac : Frontul Renașterii Naționale ! Ne amenință ungurii sau bulgarii ? Frontul Renașterii Naționale. [...] Se scumpește viața, lipsesc lemnele, bîntuie tifosul [...], sporește mizeria, n-au soldații noștri nici încălțăminte, nici îmbrăcăminte, nici mîncare, nici arme, nici muniții, pe fronturile cele adevărate ? N-are-a face ! Trăiască Frontul Renașterii Naționale ! Mai abitir decît miraculoasele hapuri de catramină, de veselă amintire, Frontul Renașterii Naționale răspunde la toate, împlinește și vindecă de toate. Nu-i lipsește nimic. își are cadrele și trîmbițașii lui, gărzile și fanfarele lui. [...] La radio se pot asculta zilnic grave comunicări cam în felul următor : „Comitetul Frontului Renașterii Naționale, sesizat de secretarul general al Frontului Renașterii Naționale, a hotărît convocarea gărzilor Frontului Renașterii Naționale, ca împreună cu președintele Frontului Renașterii Naționale și în numele cîntecului Frontului Renașterii Naționale să pupe-n c[...] cu toții pe suveranul Frontului Renașterii Naționale".

Enervat și plictisit de repetarea asta idioată a formulei cu Frontul Renașterii Naționale, am întrebat pe un om al zilei nu cum își explică, ci cum poate să suporte reclama asta fastidioasă... Bietul om mi-a răspuns, dînd din umeri :

— Ce vrei să facem, dragul meu ? Numai așa mai poți să fii pe placul regelui. Nu uita că nebunul ăsta e sclavul unei pasiuni dominante. Ieri ținea la tîrfa aia de Lupeasca. Astăzi ține la caraghioslîcul ăsta al Renașterii. Mîine...

A lăsat fraza baltă, fără să-și mai termine gîndul.

I-am respectat tăcerea, mai mult în orice caz decît sugestia care a urmat-o :

— Nu fi prost!... Fă și tu ca noi... îți dau autorizație pentru cîte ziare vrei, dacă te angajezi să duci o campanie cu tămbălău pentru Frontul Renașterii Naționale.

26 octombrie

Re-întrevederi. Re-conciliabule. Re-eșecuri.

O singură rază de speranță. Profesorul Vlădescu-Răcoasa ar primi să ia, împreună cu mine, direcția unui ziar cu program neted de stînga.

27 octombrie

[...] Am văzut pe Vlădescu-Răcoasa. Impresia, din toate punctele de vedere, excelentă. Un intelectual, cam zăpăcit poate, dar — mi s-a părut — de desăvîrșită bună-credință. N-am avut nici un moment senzația aceea penibilă că omul caută să mă descoase, să-mi ghicească gîndurile intime. Mi-a vorbit deschis. Mi-a spus cinstit ce gîndește. Crede, ca și mine, că cele trei state beligerante și-au dat pe față arama imperialistă și că numai după sleirea lor reciprocă războiul va lua caracterul lui, real și definitiv, de război social.

E pentru apariția unui ziar. E pentru o apropiere serioasă de Republica Sovietelor.

E contra oricărei cîrdășii cu guvernul pe chestia Frontului Renașterii Carliste.

Dacă ni se dă autorizația, vom putea, prin urmare, să conlucrăm frățește. [...]

9 noiembrie

Tînjesc de o săptămînă. După trei zile de gripă, luată probabil, am rămas cu un junghi în spate, cu hîrîituri în piept, cu sfîrșeală și mahmureală în tot trupul. Mă simt hodorogit ca un moșneag, deși n-o să împlinesc decît iarna asta cincizeci și nouă de ani — cincizeci și nouă de primăveri!

Cifra asta, cu vag, dar insistent și persistent parfum de sexagenerat — odios cuvînt! — nu-mi spunea prea mare lucru pînă acum. O duceam voios în spinare. Sănătos tun, nu izbuteam să-mi imaginez ce înseamnă boala și nu mă gîndeam nici la bătrînețe, nici la moarte. Ar fi absurd să spun că n-am avut și eu dureri, ca tot omul. M-a durut cînd și cînd cîte-o măsea. Acum doi ani m-a durut degetul cel gros de la mina dreaptă, pe care a trebuit să-1 operez. Și acum vreo treizeci și ceva de ani, la Brăila, toate mă dureau, sau îmi închipuiam că mă dor, fiindcă mă scuturau niște afurisite de friguri palustre căpătate la pescuit, în bălțile Dunării, și care m-au chinuit aproape o vară întreagă.

Dar afară de durerile astea, rare și destul de suportabile, n-am avut altele. N-am știut ce vrea să zică sleirea puterilor, lenta degradare și topire a organismului, dezagregarea treptată a tuturor elementelor eterne care, laolaltă, alcătuiesc făptura

asta vremelnică, josnică şi admirabilă, păcătoasă, ticăloasă şi divină care e omul. Nu mi-am auzit niciodată zvîcnirile inimii. Nu mi-au trecut cuţite prin ficat. Nu mi-a strîns nimeni rinichii în cleşte de fier, ca în reclamele gazetelor. Nu mi-am simţit nici unul din organele trupului nici plămînii, nici maţele, nici băşica, nici oasele, nici carnea. Parcă nici nu le-aş avea !

Fără doar şi poate, mi-a fost de mare bine şi folos lipsa asta de dureri. Dar şi spre răul meu. îmi dau seama de-abia acum. de cînd tînjesc. M-a împiedicat să văd cum se apropie, tiptil, bătrîneţea. Şi într-o bună zi o să mă surprindă moartea fără să mă fi gîndit serios, profund, pe îndelete la dumneaei. O să dispar prosteşte, ca un pui de găină cu gîtul tăiat de satîr, eu, care am gustat din toate ale vieţii. Şi m-am bucurat de toate, fără să mă fi putut bucura şi de senzaţia asta supremă a neantului, fără să-i fi simţit pe buze savoarea eternităţii.

Pierdere stupidă.

Şi, tare mă tem, ireparabilă.

Fiindcă şi-acum, deşi tînjesc de o săptămlnă, deşi aş avea prilejul binevenit să mă familiarizez cu bătrîneţea şi să adîncesc problema morţii, stau ca pe ghimpi aşteptînd pe Ioana, şi între junghiuri şi tuse, n-o văd, n-o aud, n-o gust decît pe ea.

Evenimente s-au trecut destule în largul lumii, în vremea asta. Verbale mai ales. Fapte mai puţine. Două-trei vapoare scufundate. Cîteva avioane doborîte. Dueluri rare de artilerie pe frontul occidental. Morţi şi răniţi, probabil. Mai nimica toată, cum vedeţi, în vremurile noastre şi pentru nei-vii noştri deprinşi să nu mai reacţioneze decît în faţa cataclismelor grandioase.

în schimb, discursuri, potop de discursuri. Ploaie şi grindină de vorbe.

A început Molotov. I-a răspuns Chamberlain. Leopold al Belgiei şi Wilhelmina a Olandei au sărit şi eî. Halifax nu s-a lăsat mai prejos. Şi Hitler le-a pus capac la toţi.

Şi un eveniment extraordinar, tocmai în momentul cînd lăsasem creionul din mînă. Cataclismul de care vorbeam adineaurea : Un atentat împotriva lui Hitler ! Şase morţi. Şi Hess printre dînşii. Şi vreo şaizeci de răniţi. Dementul a scăpat. Germania o să înnebunească ea, sub un nou val de teroare, sau de bucurie.

Ştirea morţii lui Hess se dezminte ! Se pare că nici unul din fruntaşii regimului n-a sucombat. Hitler plecase de la întrunire cu vreo cîteva minute înainte de explozia bombei. Providenţa ! Şi mîna Angliei, cum insinuează propaganda nemţească.

De n-o fi cumva laba poliţiei hitleriste. Că prea mi se pare cusută cu aţă albă intervenţia asta a divinităţii, care scapă pe cei mari, responsabili de măcel, şi ucide pe cei mici, care n-au decît vina prostiei sau laşităţii lor ! E drept că nici în viaţa de toate zilele lucrurile nu prea se petrec altfel. Dar, orişicum, măcar la zile mari, cînd atenţia lumii întregi e îndreptată asupra ei, providenţa ar fi putut să dea dovadă de ceva mai multă abilitate şi perspicacitate.

Trebuia în primul rînd să se organizeze atentatul oriunde aiurea, numai într-o sală închisă, unde nimeni n-ar putea pătrunde decît dacă e membru al partidului sau... al poliţiei, nu.

Trebuia apoi să nu creeze precedente răsunătoare şi greu de uitat, ca incendiul *Reichstag-ului* sau ca asasinarea foştilor prieteni ai faimosului Adolf.

Trebuia, la fel, să deruteze un moment bănuielile, să lase măcar 24 de ceasuri cîmp deschis investigaţiilor, să nu sară din primul ceas, ca prostul din baie, cu denunţul idiot că Anglia a pus la cale atentatul.

Trebuia, în sfîrşit, să se resemneze la sacrificarea măcar a unuia dintre fruntaşii sau cel puţin a unuia dintre mădularele secundare ale acestuia. Germania n-ar fi pierit dacă, pe locul crimei, Hess şi-ar fi lăsat o mînă, Goebbels falca cîinească sau Gcring burta. Lumea ar fi crezut, poate, atunci că Anglia şi-a băgat coada, şi providenţa degetul în afacerea asta necurată. Aşa însă, n-o să creadă decît ceea ce se vede de la o poştă : mîna, greoaie ca şi imaginaţia ei, a poliţiei nemţeşti.

10 noiembrie

Alarmă în Belgia şi Olanda. Mare mişcare de trupe germane la graniţele lor. De l-ar inspira providenţa lui pe Hitler să facă şi tîmpenia asta !

11 noiembrie

O zi delicioasă. Am petrecut împărăteşte. Două subiecte de distracţie, admirabile. Un apel al maiestăţii-sale regelui Carol al II-lea, făcătorul a toate cîte se văd şi mai ales cîte nu se văd în România renaşterii naţionale... pentru pace. Şi telegramele de

felicitare ale diverşilor potentaţi, mai mari sau mai mărunţi, adresate lui Hitler...

Las la o parte cuprinsul primului document, o biată inepţie pretenţioasă ca atîtea altele. Mă gîndesc însă la capul reclamagiului nostru de suveran, cînd şi-o fi dat seama — dacă mai e în stare să-şi dea seama — că de data asta a păşit cu stîngul, expediindu-şi apelul de pacificator al Europei taman în momentul cînd celălalt histrion, Hitler, izbutea încă o dată să atragă atenţia lumii asupra lui.

Şi mă gîndesc şi la capetele pe care le vor face diversele fantoşe regale care au felicitat pe Hitler cînd, peste o lună sau peste zece, corespondentul lor de astăzi, uzat, învins, zdrobit, scos din luptă, nu va mai fi decît fostul zugrav, aruncat într-un şanţ, la o margine de drum, sau ocolit de toţi oamenii respectabili.

Ce-or să se facă atunci regii cu ifose ancestrale care au telegrafiat dementului de azi şi aventurierului de mîine ?

Şi cum...

Dar mă întreb şi eu, ca prostul, ce şi cum. Parcă şi pe ei nu i-ar aştepta aceeaşi soartă ca şi pe Hitler, după zdrobirea capitalismului t

29 noiembrie

Scrisoare de la F.*. La Bucureşti se vorbeşte de căderea guvernului. N-ar fi exclusă o combinaţie din care să facă parte şi Mihalache, care ar colora astfel cu cămaşa scoasă afară din iţari democratismul viitorului regim de destindere internă, punînd cruce totdeodată şi ultimelor nădejdi ale fostului partid ţărănist. F. crede totuşi că Mihalache va rezista ispitei. Nu-mi spune pe ce îşi întemeiază iluziile. Pe caracterul acestuia, în orice caz nu. Probabil, mai curînd, pe prestigiul lui Maniu, de care, orişicum, chiar şi un Mihalache trebuie să ţină seama. [...]

20 noiembrie

Ştirile se precizează. N-am putui; vorbi la telefon prea mult şi prea amănunţit. A trebuit să mă mulţumesc cu aluzii. Cum erau însă relativ transparente, am înţeles că, în împrejurările de astăzi, guvernul de la Moscova are datoria să-şi întindă în grabă, cît mai mult cu putinţă şi prin toate mijloacele, sfera lui de activitate.

Două rînduri dintr-o scrisoare primită de la Florica, tot astăzi, m-au pus pe gînduri în privinţa asta. Amînă sosirea ei în ţară.

' Ştefan Foriş.

» Va veni peste două luni, cînd lucrurile vor lua altă întorsătură. Ce întorsătură ? O singură întorsătură ar mai putea să salveze capitalismul apusean : răsturnarea nazismului, alianţa cu Germania militarilor şi a marilor industriaşi, cruciadă comună împotriva Rusiei. [...]

*

Şi o lamentabilă ştire internă. E posibil, e probabil un guvern Tătărăscu.

21 noiembrie

Zi cu soare. 11 grade la umbră. Am uitat de *Hilarie Sfîntul* toată dimineaţa. Am uitat şi de război, şi de revoluţii, şi de mizerabilele intrigi europene. Am hoinărit pe dealuri. Cîţiva bieţi ghiocei, care abia izbuteau să-şi scuture capetele albe de frunzişul căzut cu nemiluita peste dînşii, m-au împăcat cu viaţa.

22 noiembrie

Minele magnetice îşi fac de cap. Vapoarele sar în aer şi se scufundă pe toate ţărmurile Angliei. Vinovaţi şi nevinovaţi, be<ligeranţi şi neutri dispar de-a valma. Protestele curg de pretutindeni. Curg şi împotriva nemţilor, care se folosesc de mijloace calificate ca barbare, criminale şi interzise (de ce ?); şi împotriva guvernului de la Londra, care se apără şi el cum poate, interzicînd, in sfîrşit, exportul camelotei nemţeşti.

înţeleagă cine poate protestele astea ipocrite.

Noi să nu uităm o clipă însă că toţi cei care strigă astăzi sînt aceiaşi care, de-o parte şi de alta a tranşeelor sau a mărilor, sînt aceiaşi care au dorit, au vrut, au pregătit războiul.

24 noiembrie

Dumnezeu veghează asupra noastră ! Avem iarăşi un guvern Tătărăscu ! Omul de la Oradea ; laşul care bîţîia de frica legionarilor lui Codreanu şi-i lăsa să-şi facă mendrele ca-n ţara lui Cremene, numai ca să fie el lăsat să-şi vadă în tihnă de trebuşoarele lui mărunte ; slugoiul cu cap de maimuţă şi cu temperament de coadă de topor va veghea iarăşi la căpătîiul României capitaliste.

La aşa bolnav, aşa doftor.

E scris, pesemne, în cartea destinelor ca burghezia noastră nici murind să nu moară în frumuseţe, ci să fie dusă la groapă de un cioclu cu uniformă de prim-ministru şi cu tricorn de ambasador pe capul lui simiese.

*

Şi o altă veste emoţionantă. Se vor schimba pe ici, pe colo, uniformele Frontului Renaşterii Naţionale! Spicherul ne-a dat amănunte precise. în loc de o dungă albastră — una stacojie. în loc de-o vipuşcă sau o stea aici — altele dincolo. Se vor mai adăuga, probabil, şi cîteva noi culori în plus. Se vor mai cîrpi, desigur, şi cîteva panglici, broderii, trese, brandenburguri pe deasupra. Pînă ce toţi membrii frontului acestuia de pomină vor fi şi în aparenţă ceea ce sînt în realitate : paiaţele maiestăţii-sale.

25 noiembrie

O bucurie nu vine niciodată singură. După marea veste de ieri, spicherul a adus la cunoştinţa ţării — se simţea bine la radio — zburda de bucurie, behăia de recunoştinţă, necheza de orgoliu, că Marele Voevod de Alba-Iulia îşi va face azi intrarea de senator de drept în incinta maturului corp. Descriind cu anticipaţie fazele solemnităţii, comentînd însemnătatea evenimentului acestuia epocal, evocînd profunda gratitudine a neamului care de la vlădică pînă la opincă n-aştepta decît intrarea puştiului regal în Sfatul ţării ca să-şi simtă toate revendicările înfăptuite şi toate năzuinţele realizate, crainicul fărăfirului — se vedea ca şi cum aparatul ar fi fost de televiziune — avea lacrimi în ochi, tremolo în glas şi o guşă umflată ca foalele cimpoiului.

.

Şi-o altă bucurie. în pomelnicul de miniştri, noi şi vechi, din cabinetul Tătărăscu lipseşte, străluceşte orbitor prin lipsa ei, familia Gavrilă Marinescu.

Ce s-a întîmplat ? Ce s-o fi petrecut în viermăria care colcăie la picioarele tronului ?

3 decembrie — Bucureşti

Aglomeraţie nebună în rapid. Am făcut drumul pînă la Bucureşti înghesuiţi ca sardelele. Nici o figură, nici o discuţie interesantă. Explicabil. Mai numai uniforme de militari şi de F.R.N.-işti.

Noaptea tîrziu, văzut pe F. Nu mi s-a părut în toate apele lui. Şi-a cam pierdut busola. îmi mărturiseşte, de altfel, cinstit că e prea în inima evenimentelor ca să aibă perspectiva necesară judecăţilor limpezi. E şi obosit. Şi îngrijorat. Nu într-atît de posibilitatea, dacă nu de probabilitatea unor lovituri externe, ci de zăpăceala şi inferioritatea intelectuală a celor dinlăuntru.

Guvernul e ca şi inexistent. Clasa conducătoare abdică fără luptă. O singură grijă au cu toţii : să-şi procure aur sau dolari.

Mă întreabă insistent dacă i-am ars scrisorile. Şi, în treacăt, îmi dă cîteva preciziuni asupra celor petrecute în ultima vreme. Reţin două amănunte. S-a încercat o apropiere de Maniu. Tratativele mergeau binişor. Regele a pus însă o condiţie prealabilă : să-i ceară, mai întîi, Maniu audienţa şi numai după aceea el să avizeze. Cît despre Gavrilă Marinescu, l-a doborît Urdăreanu. Gavrilă luase sub aripa lui proteguitoare pe Max Auşnit. La alte vechi motive de animozitate adăugîndu-se şi gestul acesta cavaleresc sau cointeresat, Urdăreanu a replicat fără cruţare.

E regretabil, îmi spune F.

E consolant -r îi răspund eu — că au început corbii să se sfîşie între dînşii.

4 decembrie

Scurtă întrevedere cu Radian. într-o jumătate de minut îmi dă autorizaţia pentru apariţia unei reviste săptămînale. în restul de patru minute şi jumătate încerc să-i sugerez ideea unei amnistii generale. Invoc toate argumentele de rigoare. îl conving că rolul lui de ministru al propagandei e să ia [del gît chestia asta şi să contribuie astfel la potolirea spiritelor. îmi făgăduieşte că va vorbi unde se cuvine, la momentul oportun. Se teme numai ca Sovietele să nu considere cumva o eliberare a comuniştilor, şi în special a Anei Pauker, ca o dovadă de slăbiciune din partea noastră şi... de frică.

.

Văzut pe Maurer, pe Sandu[1] şi pe alţii. Starea de spirit minunată. Am încercat, într-adevăr, să le răcoresc entuziasmul, să-mi arăt îndoielile, să ridic obiecţii. N-am izbutit. Sînt fericit.

[1] Sandu Lieblich.

6 decembrie

Seara, de la Bejan *, am aflat, printre altele, următoarele:

Neprețuitul nostru suveran face parte din același regiment refugiat în Moldova pe vremea marelui război ca și Bejan. Cumnatul acestuia, colonelul Bădescu, sau Bădulescu, comanda regimentul. Prințul Carol dispărea uneori zile întregi de la slujbă. Făcea luggi excursii cu motocicleta. într-o zi însă, nu s-a mai întors. Nici a doua zi. îngrijorat, alarmat, colonelul a trimis în toate direcțiile soldați ca să-i dea de urmă. Bieții oameni au bătut văile și dealurile, drumurile și pădurile, fără să dea de prinț. Nimeni n-a închis ochii în noaptea aceea. Și abia a treia zi, cînd pierduseră cu toții nădejdea să-1 mai găsească, o telegramă de ia Iași i-a vestit că A.S.R. fugise cu Zizi Lambrino la Odesa.

Fuga aceasta de pe front, în plin război, se numea pe atunci cum se numește și astăzi în termeni militari : dezertare.

Vrînd-nevrînd, și părintele dezertorului, și sfetnicii Coroanei ar fi fost siliți s-o interpreteze astfel.

Atunci însă, dîndu-și seama de gravitatea faptei și vrînd să evite prințului suprema dezonoare pentru un soldat, colonelul, cu rizicul cinstei și carierei lui, a făcut un act care putea să-1 salveze pe prinț : un fals în actele regimentului.

Chemat la Iași, a prezentat suveranului o adresă de predare a comenzii, falsificată de el. Și sub ordinul acesta de zi, iscălitura princiară falsificată la fel.

Regele și miniștrii au trebuit să se încline.

Prințul a scăpat numai cu patruzeci de zile închisoare.

N-a protestat niciodată împotriva falsului.

N-a ezitat nici o clipă să se folosească de el.

Și nu l-a răsplătit decît cu mult mai tîrziu, cînd, avînd toată puterea în mînă, a dizgrațiat, printre cei dintîi, pe colonelul care-i salvase, așa-zicînd, onoarea.

într-atît e de adevărat că, orice s-ar spune, există totuși o justiție imanentă și infinit de ironică atunci cînd o aplică ingratitudinea regilor sau inconștiența nebunilor.

18 decembrie

Azi abia mi-am adus aminte că ziua mea de naștere a trecut, încă de-acum cîteva zile, fără să mi-o sărbătoresc. Merita totuși. Cinci-zeci-și-nouă de ani, bătuți pe muchie, de tinerețe ! Cei mulți

' Petre Bejan, om politic liberal.

$ înainte ! Măcar pînă ce-oi vedea, un ceas, cu ochii mei, izbucnirea revoluției.

De patruzeci de ani o prevăd, o aștept.

N-o să mă bucur de roadele ei. Ce importă ? Or să se bucure alții : Alga, Ioana, prieteni, străini, necunoscuți, toți și toate cîți vor veni după mine și nu vor ști niciodată ce amară e fericirea omului în mijlocul durerilor și nedreptăților omenești. [...]

22 decembrie

[...] Starea mea sufletească e aceeași. Contradictorie. Bizară. în ciuda tuturor raționamentelor, în ciuda principiilor, a convingerilor, pînă și a speranțelor, nu pot, orice aș face, orice aș încerca, să înțeleg sau să mă împac cu politica „genialului" Stalin. Am înghițit cu noduri pactul lui Hitler. îmi spuneam : Războiul între capitaliști nu putea să izbucnească altfel. Stalin trebuind să se facă frate și cu Dracu pînă ce-o trece puntea. Și mai presus de toate, Sovietele își rezervau astfel formidabila lor forță armată, ca să intervie la momentul oportun. [...]

Am înghițit ani de-a rîndul și fumul înecăcios de tămîie care se ridica din toate cădelnițele oficialității sovietice sub nasul iui Stalin. Marele Stalin ! Genialul Stalin ! Părintele popoarelor, Stalin ! Se inaugura o uzină ? Stalin a proiectat-o ! Se înmulțeau tractoarele ? Stalin le-a uns roțile ! Pornea o locomotivă ? Stalin a însuflețit-o ! își lua vînt un avion ? Stalin i-a dat aripi! [...] Epoca lui Stalin ! Veacul lui Stalin ! [...]

Inghițeam totuși fumul înecăcios. îmi spuneam : infinita prostie omenească are poate nevoie încă de idoli sau de eroi impuși cu mare zgomot de rotative, de discursuri, de radiofonie, de tam-tamuri răsunătoare. Douăzeci de ani de regim comunist n-au putut să ridice toate sufletele, să trezească toate mințile. •Cei de la Moscova, acolo, la fața locului, își dau mai bine seama decît noi prin ce mijloace — bune sau rele, deplorabile sau detestabile, dar eficace în definitiv — se pot atrage și încălzi marile mase ale mulțimii. Dacă nu se poate altfel, fie și așa. La urma urmei, de ce n-ar fi îngăduit revoluționarilor, care urmăresc un ideal superior de dreptate și egalitate socială, să-și tămîieze idolii, să-i inventeze la rigoare, cînd pentru menținerea tuturor strîm-(bătăților și ticăloșiilor societății capitaliste, dintr-un Hitler se face un semizeu, și dintr-un poltron dublat de un avar scrîntit la minte

ca bietul nostru rege — un cavaler fără teamă şi fără pată, un animator, un deschizător de drumuri noi ?

Cu o singură condiţie însă. Ca îndărătul fumului gros de tămîie să bată într-adevăr o inimă, să strălucească într-adevăr o minte lucidă şi vie. [...]

Oricui îi este permis în războiul actual să facă greşeli. Cu cît statele capitaliste vor săvîrşi mai multe păcate şi greşeli, cu atît va fi mai bine pentru viitorul omenirii. Un Chamberlain, un Daladier poartă pe umerii lor răspunderea organizaţiei sociale perimate pe care o apără. înfrîntă, Franţa îşi va schimba structura socială, dar nu va pieri. înfrînt, Imperiul Britanic se va dizloca, lorzii şi bancherii din City vor pieri, dar proletariatul englez va continua să trăiască şi fără bogăţiile fabuloase ale Indiei, din care nu s-a înfruptat niciodată.

Cu totul alta e situaţia Sovietelor. Unicul stat proletarian nu-şi poate îngădui luxul nici unei singure erori. [...]

Dezastrele armatelor roşii de azi se pot schimba mîine într-o catastrofă generală.

Anglia atît aşteaptă. Stă la pîndă. A simţit unde e călcîiul lui Achile. Nu va ezita să dea lovitura pe care o doreşte şi o pregăteşte de la sfîrşitul războiului trecut. [...]

Ştiu că, oricare ar fi soarta armelor, războiul actual nu se va putea termina fără o universală conflagraţie revoluţionară. Zilele burgheziei sînt numărate. Destinul capitalismului e pecetluit.

Dar de ce să-i prelungim noi înşine agonia ? De ce din încăpăţînare stupidă, din orgoliu — fie el şi de clasă — să se joace soarta revoluţiei pe cartea riscantă a gerului şi lacurilor finlandeze ?

Pace, tovarăşi. [...]

23 decembrie

Guvernul a stabilit valoarea mărcii nemţeşti la patruzeci şi nouă de lei.

Pe mărcile astea, care peste cîteva luni nu vor mai face nici cît o ceapă degerată, dăm aurul recoltelor noastre şi sudoarea ţăranilor noştri şi toate bogăţiile subsolului românesc.

Şi nu le dăm prosteşte, de bunăvoie. Le dăm cu sula-n coastă. Le dăm scrîşnind din dinţi : robi fără să fi fost cumpăraţi.

învinşi fără să fi luptat, jefuiţi ca în codru, fiindcă avem ghinionul să facem economiceşte parte din spaţiul vital al bestiei prusace.

[...]

25 decembrie. Crăciunul

Sînt singur. Nici măcar Ioana nu-i lîngă mine. Nici vizite, nici scrisori, nici telegrame. Răsfoiesc cărţi, note, amintiri.

Copiez :

„Morţi, singură virtutea ne întovărăşeşte sufletul. Vrei să eviţi moartea ? Ucide răul în tine ! Dreptate pentru toţi ; fii bun faţă de toţi; aceasta-i legea.”

Aşa vorbea Buda, acum vreo două mii şi mai bine de ani.

Şi cu mult încă înaintea lui, poate cu alte mii de ani, pe pieptul mumiilor egiptene se aşeza printre bandelete papirusul acesta:

„Am fost uman. N-am ucis ; n-am înfometat; n-am făcut să plîngă pe nimeni. Niciodată văduva n-a pătimit din pricina mea. Am hrănit pe cel flămînd. Am dat de băut celui însetat; am dăruit vestminte celui gol. Pretutindeni unde mi-am purtat paşii am semănat bucurie."

Simple exagerări, fireşte. Fără îndoială că puţini dintre defuncţii Egiptului se purtau în viaţă aşa cum hieroglifele sacre le slăveau faptele. Dar cineva totuşi a trebuit să conceapă idealul acesta de omenie, să-1 întrevadă, să-1 viseze măcar şi să-1 aştearnă pe foi de papirus, ca o îndreptăţire sau ca o scuză a existenţei. Şi cum te împacă cu omenirea gîndul ăsta simplu că încă de-acum patru, cinci, şase mii de ani, omul simţea nevoia să iasă din pielea lui de brută !

Caietul al II-lea[1]

Guvernul mareşalului Antonescu a luat o hotărîre eroică şi patriotică. Editorii de manuale şcolare au primit ordinul să suprime din cărţile de istorie, de geografie şi de limba română toate paginile primitoare la luptele victorioase de la Mărăşti şi Mărăşeşti, precum şi tot ce s-ar referi la „barbarii" de acum două mii de ani care, de pe ţărmul drept al Rinului, atacau Imperiul Roman.

[1] Acest caiet cuprinde fapte, evenimente din perioada dictaturii antonesciene şi a războiului antisovietic. Spre deosebire de prima parte a *Jurnalului,* însemnările de aici nu sînt datate.

Editorii, fireşte, se vor supune. Şcolarii anului viitor nu vor mai citi în cărţi ce fapte mari de arme au săvîrşit părinţii lor pe cîmpurile de luptă prohibite. Neamţul imbecil îşi va închipui încă o dată că tot ce se ascunde vremelnic oamenilor sau copiilor nu există. Iar mareşalul cu cap inexpresiv sub fruntea teşită va fi convins de Ică că paginile istoriei pot fi şterse cu o singură limbă sub şezutul lui Hitler.

Autentică din gura unui nemţofil :

— Vin din Ucraina ! Am văzut la faţa locului tot ce au făcut bolşevicii. E de speriat, domnule ! Dacă nu intervenea războiul, în douăzeci de ani de pace încă, ruşii ar fi luat-o cu o sută de ani înaintea tuturor popoarelor. [...]

îngust şi limitat mai e şi geniul inventiv al omului ! Pentru unul care într-adevăr născoceşte ceva nou, sute şi mii de alţi oameni nu fac altceva decît să meargă pe dîra trasă de cel dintîi, să-i completeze sau să-i perfecţioneze invenţia cu un şurub mai mult, cu o rotiţă mai puţin, cu un milimetru sau un miligram de forţă sau materie în plus sau în minus. Unul inventează tunul, avionul sau locomotiva. Zeci şi sute de ani după dînsul, unica preocupare a inventatorilor e să sporească bătaia tunurilor cu cîţiva metri mai mult decît au izbutit s-o facă predecesorii sau să accelereze mersul locomotivei şi zborul avionului. Un principiu o dată găsit, pe baza lui brodează serii nesfîrşite de urmaşi. în ştiinţă, întocmai ca şi în arte, ca şi în literatură. Mii de inşi care imită, adaugă şi perfecţionează. Ici şi colo, cînd şi cînd, cîte unul care creează. [...]

De vorbă cu Geo Bogza. Printre multe năzbîtii, ghiduşii şi năzdrăvenii, o reflecţie cu scaun la cap.

— Nemţii sînt odioşi pretutindeni. Odioşi adversarilor ; detestaţi de proprii[i] lor aliaţi. în Slovacia, inventată de ei, poporul îi urăşte. în Croaţia au un singur noroc : ura împotriva italienilor e aşa de mare, încît ura împotriva lor trece pe al doileaplan. Ungaria îi suportă cu nerăbdare. Ce să mai vorbim de România, unde la o mie de oameni dacă găseşti un nemţofil plătit sau cointeresat ? Cum vor putea deci nemţii, pe terenul acesta de ură universală, să clădească ceva durabil sau să învingă, măcar şi efemer ? [...]

De 35 de ani urmăresc evoluţia hoţiei naţionale. Pot demarca trei epoci bine distincte. Prima epocă, pînă la 1916. Se fura cu ţîrîita, cu acte în regulă, cu mare teamă. Politicienii erau siliţi să recurgă la fel de fel de trucuri ingenioase ca să le înghită ţara cointeresările. Partidele se spionau şi se denunjau între ele. Ziarele libere le ţineau hangul. Un ministru prins asupra faptului era ca şi scos din viaţa politică. Aşa cum, de pildă, şi-a încheiat cariera Bădărău. A doua epocă poate fi cuprinsă între 1916—1930. „Răspunderile" avortate ale mareşalului Averescu, scursorile takiste ajunse la suprafaţă, năvala fripturiştilor rămaşi de căruţa vechilor partide şi furişaţi în cele noi, foamea milenară a politicienilor ardeleni, traficanţii ţărănismului de sub cămaşa scoasă din iţari a lui Mihalache, la care se adăugau deprinderea lipsei de control din trecutul război şi stările intermitente de cenzură şi stare de asediu, au dat ţara pe mîna tîlharilor mari, mijlocii şi mărunţi care furau fără altă teamă decît a judecătorului de instrucţie şi cu unica ruşine că pot fi descoperiţi. în sfîrşit, ultima epocă începe cu urcarea pe tron a gangsterului Carol al II-lea şi continuă, într-un crescendo impresionant, cu Gigurţii, Manoileştii, cu legionarii şi cu Antoneştii ei. De data asta, judecătorul de instrucţie nu mai sperie pe nimeni, iar ruşinea e să nu te adaptezi mediului de hoţie obştească. Furtul îmbracă purpura regală. Carol ia ca din punga lui din visteria statului ; cere — şi i se dăruiesc — ferme, castele, moşii, fabrici, acţiuni, toate bogăţiile ţării ; şi cînd i se rezistă, cade la tranzacţii fructuoase (vezi cazul Kaufmann) sau aruncă în temniţă pe intratabili (vezi cazul Auşnit). După pilda şi asemănarea lui, toţi subalternii, de la miniştri pînă la aprozi, fac la fel. Pecinginea se întinde. Cangrena a ajuns la os. Provinciile României Mari sînt scoase la mezat. [...] Legionarii vînd Berlinului ce mai rămîne din România ciopîrţită. Iar Antoneştii, ca să se menţic, fie şi în fruntea unui stat flămînd şi scheletic, îi dau carne de tun.

Ce-o să mai dăm, cui o să mai dăm de aici încolo, nu ştiu! Ceea ce e lesne de prevăzut însă e că epoca asta nu e pe sfîrşite şi câ o alta, mai tragică încă, ar putea să-i urmeze. [...]

Mari şi zguduitoare sînt tragediile antice. Credem că nimic nu poate să întreacă în oroare anumite scene din Shakespeare. Ce mai înseamnă însă toată imaginaţia dramaturgilor de odinioară pe lîngă realitatea zilelor de azi ? !

Ceea ce mă îngrozeşte în războiul actual nu e numărul morţilor, oricît de mare ar fi, nu e sălbăticia organizată a măcelurilor, oricît ne-ar întoarce cu veacuri îndărăt, nu e îndobitocirea sistematică a umanităţii cu toate mijloacele ştiinţifice inventate pentru alte ţeluri şi de minţi care aveau alt ideal. Toate războaiele trecute n-au făcut altceva ; şi omenirea a trăit destul ca să se de-

prindă cu spectacolul asasinatelor în masă şi cu prăbuşirea civilizaţiilor trecătoare.

Tragedia vremii noastre e cu totul alta, şi e într-adevăr diabolică. E tragedia milioanelor de ţărani şi muncitori de pe toată întinderea Europei, condamnaţi să muncească şi să lupte ca să doboare unica alcătuire socială care i-ar fi eliberat din robie. Muncitori din Occident, ţărani de pe malurile Dunării, veşnicii exploataţi, veşnicii amăgiţi, ei, care n-aveau şi nu puteau să aibă altă speranţă de dezrobire decît în triumful comunismului, pornind la război împotriva tovarăşilor lor din Rusia Sovietică şi comunistă !

Tîmpenie ? Supremă perfidie ? Sau tragică fatalitate ? [...]

Are viaţa vreun ţel ? Ce întrebare! Fireşte că are. Ţelul cel mai înalt, mai bun, mai prodigios cu putinţă, ţelul pentru atingerea căruia orice efort şi orice jertfă merită să fie făcute, ţelul ultim, ţelul suprem — viaţa, ea însăşi. [...]

Scriu paginile astea pentru mine singur, mai rar ca să-mi strig nădejdile sau bucuriile, mai des ca să-mi vărs năduful. Dacă vor vedea vreodată lumina tiparului, va fi prea tîrziu. Oamenii vor avea atunci alte griji, alte năzuinţi. Vor fi uitat de mult ororile epocii lui Hitler, aşa cum am uitat şi noi de crimele lui Atila.

Şi asta mă doare.

Să vezi pe ucigaşi, să auzi geamătul victimei, să ştii că un singur strigăt scos la timp ar putea să oprească crima şi, cu căluşul cenzurei în gură, să nu poţi striga măcar o dată „Ajutor!" [...]

M-am pripit cu descurajarea. Viaţa — chiar şi aşa stupidă cum o trăim — ne mai prezintă cînd şi cînd motive de înveselire. Pînă adineaorea am rîs cu hohote. Guvernul a dat un nou comunicat. Se interzice femeilor să-şi mai dea cu roş pe buze, şi bărbaţilor să-şi descheie cămeşile la gît. Pare-se că sfînta noastră cruciadă împotriva comunismului nu tolerează roşul, nici măcar pe buzele femeilor. Se pare că pentru un brav cavalerist ca mareşalul nostru, ruşinea cea mare e să fii descheiat la gît, iar nu la nădragi. [...]

(*Magazin istoric*, an. II (1968), nr.-le 2 (11) februarie, p. 28—33 ; 5 (14) mai, p. 77—83 ; 6 (15) iunie, p. 58—61 ; 7—8 (16—17) iulie-august, p. 44—47. Textele au fost colaţionate şi cu volumul : N. D. Cocea, *Jurnal*, Editura politică, Buc, 1970.)

BIBLIOGRAFIE

I. SCRIERI PUBLICATE ÎN ZIARE ŞI REVISTE

DEZAMĂGIRE. „Foaia interesantă", an. I (1897), nr. 32 (17 august), p. 6—7 (semnat: *Nelly).*

NUMAI NOI. „Foaia interesantă", an. I (1897), nr. 33 (24 august), p. 2 (semnat: *Nelly).*

CEL DINTÎI. „Foaia interesantă", an. I (1897), nr.33 (24 august),p.7-8 (semnat: *Nelly).*

GÎFÎIAU. „Foaia interesantă", an. I (1897), nr. 34 (31 august), p. 4 (semnat: *Nelly).*

MAMĂ. „Foaia interesantă", an. I (1897), nr. 35 (7 septembrie), p. 2 (semnat: *Nelly).*

DUPĂ ANI. „Foaia interesantă", an. I (1897), nr. 35 (7 septembrie), p. 3 (semnat: *Nelly).*

NEBUNIE. „Foaia interesantă", an. I (1897), nr. 37 (21 septembrie), p. 2 (semnat: *Nelly).*

O POVESTE. „Foaia interesantă", an. I (1897), nr. 39 (5 octombrie), p. 3—4 (semnat: *Nelly).*

CLIPE DULCI (I). „Foaia interesantă", an. I (1897), nr. 40 (12 octombrie), p. 8 (semnat: *Nelly).*

CLIPE DULCI (II). „Foaia interesantă",an.1 (1897), nr. 42 (26 octombrie), p. 7 (semnat: *Nelly).*

LILA. „Foaia interesantă", an. I (1897), nr. 42 (26 octombrie), p. 8 (semnat: *Nelly).*

OCHI VERZI. „Foaia interesantă", an. I (1897), nr.43 (2 noiembrie), p. 6 (semnat: *Nelly).*

BIMBIRICĂ. „Foaia interesantă", an. I (1897), nr.43 (2 noiembrie), p. 7 (semnat: *Nelly).*

FLUTURE. „Literatură şi artă română", an. III (1899), nr. 10 (25 august), p. 661 — 664.

RENUNŢARE. „Literatură şi artă română", an. V (1901), nr. 4 (25 februarie), p. 253—255 (semnat : *N. Cocea).*

r

JUSTIŢIE ŞI DREPTATE. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.012 (16 mai), p. 1 — 2.
JURĂMÎNTUL MARTORILOR. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.026 (30 mai), p. 1.
REFORME ÎN JUSTIŢIE. „Adevărul", ~n. XVIII (1906), nr. 6.040 (13 iunie), p. 1.
SĂ UŞURĂM PEDEPSELE. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.047 (20 iunie), p. 1.
PEDEAPSA PROPORŢIONALĂ. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.054 (27 iunie), p. 1.
JURAŢII. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.060 (4 iulie), p. 1.
CONCLUZIILE AFACERII DREYFUS. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.067 (11 iulie), p. 1.
REFORMA NECESARĂ lN JUSTIŢIE. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.077 (21 iulie), p. 1-2.
ASIGURAREA MUNCITORILOR. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.082 (26 iulie), p. 1.
DREPTUL GREVEI. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.095 (8 august), p. 1—2.
INSTANŢELE DE ÎMPĂCARE. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.102 (15 august), p. 1.
JUDECĂTOR ŞI OM. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.110 (24 august), p. 1—2.
NECESITATEA REFORMELOR JUDICIARE. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.114 (28 august), p. 1-2.
PROPRIETATEA LITERARĂ. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr 6.122 (5 septembrie), p. 1.
MANIFESTAŢII ECONOMICE ŞI SOCIALE. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.128 (11 septembrie), p. 1.
CELE „DOUĂ NEAMURI". *Cîteva observatiuni asupra romanului „Două neamuri" de Sandu Aldea.* „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6136 (19 septembrie), p. 1—2.
DOMNUL SCARLAT POPESCU ŞI MAGISTRATURA. „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.143 (25 septembrie), p. 1-2.
„STĂPlNUL SE CREDE PE CUVÎNT". „Adevărul", an. XVIII (1906), nr. 6.169 (22 octombrie), p. 1-2.
URLĂTOAREA. *Schiţe vînătoreşti.* „Viaţa românească", an. I (1906), nr. 10 (decembrie), p. 553 — 562.
UN ÎNVĂŢĂMÎNT.„Dezrobirea", an. I (1907), nr. 1 (1 februarie), p.2.
DUNĂREA „ROMÂNEASCĂ"! „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 2 (9 februarie), p. 1. Republicat în „România muncitoare", an. II (1907), seria a II-a, nr. 51 (18-25 februarie), p. 1.

FOLOASELE OR(IANIZAŢIUNEI SINDICALE. Conferinţă ţinută în ziua de 4 februarie 1907, la cercul „România muncitoare".] „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 2 (9 februarie), p. 3.
PETRECERILE MUNCITOREŞTI. „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 3 (15 februarie), p. 1.
MAREA ÎNTRUNIRE DE LA 11 FEBRUARIE. „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 3 (15 februarie), p. 3 (semnat: *Nicoară al Lumei).*
DUNĂREA „ROMÂNEASCĂ"! „România muncitoare", an. II (1907), seria a II-a, nr. 51 (18-25 februarie), p. 1.
LIBERTATEA ASOCIAŢIILOR. „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 4 (22 februarie), p. 1.
GREVA UNIVERSITARĂ. „România muncitoare", an. II (1907), seria a II-a, nr. 52 (25 februarie), p. 2.
[ASUPRA CHESTIEI ELEVATOARELOR. Conferinţă ţinută la cercul „România muncitoare"]. „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 5 (1 martie), p. 3.
SOCIALISMUL ŞI INTELECTUALII NOŞTRI. „România muncitoare", an. III (1907), seria a II-a, nr. 2 (11-18 martie), p. 2-
SOCIALISMUL ŞI RĂSCOALELE ŢĂRĂNEŞTI. „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 7 (5 aprilie), p. 1-2.
UN ÎNVĂŢĂMÎNT. „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 7 (5 aprilie), p. 3 (semnat: *Nicoară al Lumei).*
REVENDICĂRILE MUNCITORILOR MĂCELARI. „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 8 (23 aprilie), p. 2 (semnat: *Nicoară al Lumei),*
MAREA ÎNTRUNIRE DE LA BRĂILA. „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 8 (23 aprilie), p. 4.
GUVERNUL ACTUAL ŞI MUNCITORII. „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 9 şi 10 (13 mai), p. 1.
O RUŞINE. „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 9 şi 10 (13 mai), p. 3 (semnat: *Nicoară al Lumei).*
[MIŞCAREA SOCIALISTĂ. Cuvîntare rostită în sala „Paradis" din Brăila, în ziua de 23 aprilie 1907, în cadrul cercului „România muncitoare".] „Dezrobirea", an. I (1907), nr. 9 şi 10 (13 mai), p. 7.
CAZUL ENCIU. „Viitorul social", an. I (1907), nr. 1 (august), p. 102-105.
ECOURI DIN RĂSCOALE. „Viitorul social", an. I (1907), nr. 1 (august), p. 116 (semnat: *N.D.C.).*
DESTĂINUIRILE DOMNULUI HARET. „România muncitoare", an. III (1907), seria a II-a, nr. 30 (23-30 septembrie), p. 1.
DOMNUL PANU ŞI SOCIALIŞTII. „România muncitoare", an. III (1907), seria a II-a, nr. 31 (30 septembrie), p. 1.

„PATRIOTISMUL LOR" ȘI „ANTIPATRIOTISMUL NOSTRU". „România muncitoare", an. III (1907), seria a II-a, nr. 32 (7—14 octombrie), p. 1.

,UN ARTICOL DE DREPT. „România muncitoare", an. III (1907), seria a II-a, nr. 33 (14—21 octombrie), p. 1.

ZM MAMĂ GUȘATĂ!... „România muncitoare", an. III (1907), seria a II-a, nr. 34 (21—28 octombrie), p. 1.

REFORMELE. „România muncitoare", an. III (1907), seria a II-a, nr. 35 (28 octombrie), p. 1.

„SFÎȘIEREA CONSTITUȚIEI". „România muncitoare", an. III (1907), seria a II-a, nr. 36 (4—11 noiembrie), p. 2.

DIN PSIHOLOGIA UNEI RASE. „România muncitoare", an. III (1907), seria a II-a, nr. 37 (11—18 noiembrie), p. 2.

CAMERELE S-AU DESCHIS: COMEDIA ÎNCEPE. „România muncitoare", an. III (1907), seria a II-a, nr.39 (25 noiembrie), p. 1—2.

CÎTEVA CUVINTE ÎN CHESTIA ȚĂRĂNEASCĂ, deLeonL. Ghika-Dumbraveni. „Viitorul social", an. I (1907), nr. 4 (noiembrie), p. 361-362 (semnat: ***N.D.C).***

PROBLEMA CREĂRII IMAȘURILOR. „Viitorul social", an. I (1907), nr. 5 (decembrie), p. 382-398.

MERMEIX, „LE SYNDICALISME CONTRE LE SOCIALISME", Paris, 1908. „Viața românească", an. III (1908), nr. 4 (aprilie), p. 141—144 (semnat: ***I.N.).***

CĂDEREA PREFECTULUI ATANASIU. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 13 (29 iunie), p. 1.

MICHEL BAKOUNINE, „OEUVRES", voi. I, Paris, ***Bibliotheque sociologique.*** „Viața românească", an. III (1908), nr. 6 (iunie), p. 500-501 (semnat: ***I.N.).***

TENDINȚĂ ANTISEMITĂ? „Pagini libere", an. I (1908), nr. 3 (13 iulie), p. 42-43.

TURCIA REVOLUȚIONARĂ! „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 21 (20 iulie), p. 1.

SPRE ARTA VIITOARE... TRECUTUL. „Pagini libere", an. I (1908), nr. 4 (20 iulie), p. 55-58.

O PARALELĂ CARE SE IMPUNE. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 22 (27 iulie), p. 1.

PÎNEA ALBĂ. „Viața românească", an. III (1908), nr. 7 (iulie), p. 25-40.

JAQUESBARDOUX, ***„Essai d'une psychologie de VAngleterre contemporaine: Les crises politiquss,*** Paris, 1907. „Viațaromânească", an. III (1908), nr. 7 (iulie), p. 150-152 (semnat: ***I.N.).***

SPREARTAVIITOARE. PREZENTUL. „Pagini libere", an. I (1908), nr. 6 (3 august), p. 82—85.

ZIUA SÎNGEROASĂ DIN FRANȚA. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 23 (3 august), p. 1—2.

EX-SATRAPULUI DE COVURLUI I S-A LUAT INSPECTORATUL! „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 25 (10 august), p. **1.**

MIȘCAREA LITERARĂ. ***[România muncitoare].*** „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 26 (14 august), p. 2 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

MARILE MANEVRE ALE PROLETARIATULUI. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 28 (21 august), p. 1.

POLITICA MĂRUNTĂ. DESTĂINUIRILE DOMNULUI PĂLTINEANU. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 28 (21 august), p. 1 (semnat: ***N.D.C.).***

SPRE ARTA VIITOARE. VIITORUL. „Pagini libere", an. I (1908), nr. 9 (24 august), p. 135-138.

IMPOZITE PE VENIT. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 33 (7 septembrie), p. 1.

MIȘCAREA LITERARĂ. ***[Flamarioh: Ce este cerul.]*** „România muhcitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 33 (7 septembrie), p. 2 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

POLITICA MĂRUNTĂ. ***[Șefii se întorc!]*** „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 35 (14 septembrie), p. 1 (semnat: ***N.D.C.).***

IMPOZITELE DEGHIZATE. „România muncitoare", an. IV (1908) seria a II-a, nr. 35 (14 septembrie), p. 1—2.

SÎNT PREGĂTIȚI ȚĂRANII?... „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 36 (17 septembrie), p. 1.

POLITICA MĂRUNTĂ. ***[Liberalii...]*** „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 36 (17 septembrie), p. 1 (semnat: ***N.D.C.).***

IZOLAREA ȘI AUTONOMIA SOCIALISMULUI. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 36 (17 septembrie), p. 1—2 (semnat: ***I.N.).***

POLITICA MĂRUNTĂ. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 38 (25 septembrie), p. 1 (semnat: ***N.D.C.)***

IMPOZITUL PROPORȚIONAL ȘI IMPOZITUL PROGRESIV. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 38 (25 septembrie), p. 2.

RĂZBOIUL. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 39 (28 septembrie), p. 1 (semnat: ***N.D.C).***

JEAN GRUET, „LA VIE DU DROIT ET L'IMPUISSANCE DES LOIS, Paris, 1908, „Viața românească", an. III (1908), nr. 9 (septembrie), p. 476—477 (semnat: *I.N.).*

POLITICA MĂRUNTĂ. VEŞNICA FĂŢĂRNICIE. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 42 (9 octombrie), p. 1 (semnat: *N.D.C).*

POLITICA MĂRUNTĂ. ***[Democratismul domnului Take Ionescu.]*** „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 43 (12 octombrie, p. 1. (semnat: ***N.D.C).***

MIŞCAREA LITERARĂ.***[„Guvernatorul", nuvelă de Leonida Andreiev.*** „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 43 (12 octombrie), p. 2 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

„VIITORUL PROLETARIATULUI", ***de Rodolphe Broda,*** traducere de ***N.D.C.*** „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 43 (12 octombrie), p. 2; nr. 44 (16 octombrie), p. 2; nr. 45 (19 octombrie), p. 2.

MAREA ÎNTRUNIRE DIN PLOIEŞTI PENTRU VOTUL UNIVERSAL. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 44 (16 octombrie), p. 1.

POLITICA MĂRUNTĂ. TELEGRAME OPRITE. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 45 (19 octombrie), p. 1 (semnat: ***N.D.C).***

POLITICA ROMÂNEASCĂ DUPĂ RĂSCOALELE DIN 1907. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 45 (19 octombrie), p. 1—2 (semnat: ***N.D.C).***

MAREA DEZBATERE DIN CAMERA FRANCEZĂ. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 46 (23 octombrie), p. 1 ftsemnat: ***N.L.).***

O IMPRIMERIE COMUNISTĂ, traducere de ***N.D.C*** „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 46 (23 octombrie), p. 2.

JUSTIŢIA DE CLASĂ. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 48 (29 octombrie), p. **2** (semnat: ***Un muncitor).***

GEORGES SOREL, „LA DăCOMPOSITION DU MARXISME", Paris, 1908. „Viața românească", an. III (1908), nr. 10 (octombrie), p. 140—141 (semnat: ***I.N.).***

VOTUL UNIVERSAL ÎN UNGARIA. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 49 (2 noiembrie), p. 1.

POLITICA MĂRUNTĂ. PENTRU NAŢIONALIŞTII NOŞTRI. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr.49 (2 noiembrie), p. 1 (semnat: ***N.D.C).***

BAZARUL MUNCITORILOR. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 50 (6 noiembrie), p. 1.

POLITICA. MĂRIMTĂ, DISCURSUL DOMNULUI DJUVÂRA LA GALAŢI. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 51 (8 noiembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C).* _^

ÎNFRĂŢIREA DE LA ARAD. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 51 (8 noiembrie), p. 1.

UN NOU MESAJ - O VECHE COMEDIE. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 54 (20 noiembrie), p. 1.

POLITICA MĂRUNTĂ. VOTUL UNIVERSAL. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 54 (20 noiembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C).*

POLITICA MĂRUNTĂ. REFORMELE DOMNULUI DJUVARA. „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 56 (27 noiembrie), p. 1 (seimnat: *N.D.C).*

POLITICA. MĂRUNTĂ. DOMNIA LEGILOR! „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 57 (30 noiembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C).*

LE3NT DUGLTIT, „LE DROIT SOqiAL. LE DROIT INDIVIDUEL ET LA. TRANSFORMATION DE L'fiTAT", Paris, 1908. „Viața românească", au. III (1908), nr. 11 (noiembrie), p. 308—309 (semnat: *I.N.).*

POLITICA MĂRUNTĂ. MARILE LUPTE ©E LA UNIVERSITATE! „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 58 (4 decembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C).*

POLITICA MĂRUNTĂ. S-A DUS MICLESCU! „România muncitoare", an. IV (1908), seria a Il-a, nr. 59 (7 decembrie), p. 1 (semnat *N.D.C).*

ANULĂM! „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, *nr.* 60 (11 decembrie), p. 1.

[DESPRE ETICA SOCIALISTĂ. Cuvîntare rostită la cercul „România muncitoare", din Bucureşti, la 13 decembrie 1908.] „România m/inoitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr.62 (18 decembrie), p.2.

CREŞriNISM **ŞI SOCIALISM. „România muncitoare", an. IV (1908), S9riaa II-a, nr. 64 (25 decembrie), p. 1 (semnat: *Nicoară al Lumei)****

POLITICA MĂRUNTĂ. IZBÎNDA TAKISTĂ! „România muncitoare", an. IV (1908), seria a II-a, nr. 65 (31 decembrie), p. 1 (samaat: *N.D.C).*

ANUL, NOU. **„România muncitoare", an.** IV **(1908), seria a II-a, nr. 65 (31 dacambria), p. 1 (samaat: *Nicoară al Lumei).***

EUGENE FOURNlfìRE, „LA CRISE SOCIALISTE", Paris, 1908. „Viața românească", an. III (1908), nr. 12 (decembrie), p. 457—458 (semnat: *I.N.).*

ARTA ŞI SOCIALISMUL. „Calendarul muncii" pe 1909, Cercul de editură socialistă, Buc, 1908, p. 35—39.

PREŢUL SÎNGELUI. „România muncitoare", an. V (1909), seria a Il-a, numerele 1, 2, 3 (1, 5, 8 martie), p. 7.

REPAUSUL SĂPTĂMÎNAL. „Minerva", an. I (1909), nr. 102 (28 martie), p. 1.

IOAN N. ANGELESCU, „ORIGINA RĂZEŞILOR ŞI MOŞNENILOR. CARACTERUL CODEVĂLMĂŞIEI LOR", Piteşti, 1909, „Viaţa românească, an. IV (1909), nr. 3 (martie), p. 428—429 (semnat: *I.N.)*.

D. ZOLLA, „LA GREVE, LES SALAIRES ET LE CONTRAT DE TRAVAIL", Paris, 1908. „Viaţa românească", an. IV (1909), nr. 3 (martie), p. 433—434 (semnat: *I.N.)*.

MAREA DEMONSTRAŢIE DE DUMINICĂ *5 aprilie, din sala „Dacia", în favoarea tovarăşului dr. C Racovski.* Discursul tov. N.D. Cocea. „România muncitoare", an. V (1909), seria a Il-a, nr. 11 (9 aprilie), p. 3.

CHIRIILE SE SCUMPESC. „Minerva", an. I (1909), nr. 112 (9 aprilie), p. 4.

ALCOOLISMUL ŞI CONŞTIINŢA OMENEASCĂ. „Minerva", an. I (1909), nr. 121 (18 aprilie), p. 3.

M. CHISANOVICI, „DIE WAHRHEIT", NR. 36. (MOCHIFISCHER-RITTER DES EISERNEN KRONEN-ORDENS*). Czernowitz.* „Viaţa românească", an. IV (1909), nr.4 (aprilie), p. 146 (semnat: *I.N.)*.

CARTELUL. „Minerva", an. I (1909), nr. 134 (1 mai), p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară)*.

COOPERATIVELE SĂTEŞTI. „Minerva",an. I (1909),nr. 138 (5 mai), p. 1—2 (semnat: *Ioan Nicoară)*.

CUM SE SCUMPEŞTE TRAIUL. „Minerva", an. I (1909), nr. 144 (11 mai), p. 4 (semnat: *Ioan Nicoară)*.

O CONSTATARE ASUPRA ZIARULUI NOSTRU. „România muncitoare", an. V (1909), seria a Il-a, nr. 21 (14 mai), p. 1.

SCUMPIREA 1NCĂLŢĂMINTELOR. „Minerva", an. I (1909), nr. 147 (14 mai), p. 3 (semnat: *Ioan Nicoară)*.

MIŞCAREA ÎMPOTRIVA SCUMPIRII TRAIULUI ŞI PARTIDELE POLITICE. „România muncitoare", an. V (1909), seria a Il-a, nr. 22 (17 mai), p. 1.

POLITICA MĂRUNTĂ. EXPULZAREA DOMNULUI IORGA. „România muncitoare", an. V (1909), seria a Il-a, nr. 24 (24 mai), p. 1 (semnat: *N.D.C)*.

FEDERALA COOPERATIVELOR SĂTEŞTI. „Minerva", an. I (1909), nr. 161 (28 mai), p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară)*.

O CERERE DREAPTĂ A FUNCŢIONARILOR COMERCIALI. „Minerva", an. I (1909), nr. 163 (30 mai), p. 3.

O CARTE BUNĂ PENTRU TOVARĂŞI. „România muncitoare'^ an. V (1909),seria a Il-a, nr. 27 (4 iunie), p. 2 (semnat: *Nicoară al Lumei)*.

[FOLOASELE MIŞCĂRII SINDICALISTE. Cuvîntare rostită în sala „Dacia", în ziua^de 7 iunie 1909]. „România muncitoare", an. V (1909), seria a Il-a, nr. 29 (11 iunie), p. 3.

GOSPODĂRIE COMUiN'ALĂ. „Minerva", an. I (1909), nr. 177 (13 iunie), p. 1.

ONOUĂCOOPERATIVĂ.„Mia3r\ra",an. I (1933), nr. 182 (18 iunie) p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară)*.

[CONTRA INFAMIEI PUSĂ LA CALE DE PATRONI. Cuvîntare rostită în sala „Dacia", în ziua de 21 iunie 1909.] „România muncitoare", an. V (1909), seria a Il-a, nr. 33 (25 iunie), p. 3.

O LEGE BUNĂ... DAR ÎN FINLANDA. „Minerva", an. I; (1909), " nr. 198 (4 iulie), p. 2.5

MAGAZINELE DE GRÎNE. „Minerva", an, I (1909), nr. 201 (7iulie) p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară)*.

ŞCOALA ÎN AER LIBER. „Miinerva", an. I (1909), nr. 206 (12 iulie), p. 1.

SCHIMBUL COPIILOR. „Minerva", an. I (1909), nr. 213 (19 iulie), p. 3.

VIAŢA ECONOMICĂ ÎN TRANSILVANIA. „Minerva", an. I (1909), nr. 216 (22 iulie), p. 2 (semnat: *Ioan Nicoară)*.

J. BARDOUX, G. GIDEL, KINZO GORAÎ, *Q. Isambert, G. Louis Jaray, A. Marvaud, Da Motta de San Miquel, P. Quentin Bauchart, M. Revon, A. Tardieu. „Le socialisme â Vâtranger" (Angle* terre, Allemagne, Autriche, Italie, Espagne, Hohgrie, Russie, Japon, âtats-Unis).* Paris, 1909. „Viaţa românească", an. IV (1909), nr. 7 (iulie), p. 148-149 (semnat: *I.N.)*.

APELE NOASTRE MINERALE. „Minerva", an. I (1909), nr. 227 (2 august), p. 3 (semnat: *Ioan Nicoară)*.

COOPERATIVISMUL UNGAR. „Minerva", an. I (1909), nr. 23* (9 august), p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară)*.

O LEGE CARE| SE IMPUNE. „Minerva", an. I (1909), nr. 256 (31 august), p. 4.

PRESA CHINEZĂ. „Minarva", an. I (1909), nr. 258 (2 septembrie), p. 2.

POLIȚIA MORAVURILOR. „Minerva", an. I (1909), nr. 270 (14 septembrie), p. 4.

TEATRUL DAVILA. „Viața românească", an. IV (1909), nr. 9 (septembrie), p. 443—448.

[JMPOTRIVA EXECUȚIUNII LUI FERRER DE CĂTRE CĂLUGĂRII IEZUIȚI. Cuvîntare rostită în ziua de 3 octombrie 1909.] „România muncitoare", an. V (1909), seria a II-a, nr. 63 (8 octombrie), p. 3.

STUDENȚII NAȚIONALIȘTI. „România muncitoare", an. V (1909), seria a II-a, nr. 67 (22 octombrie), p. 3.

[MUNCITORII VOR ȘTI SĂ RĂZBUNE PE TOV. RACOVSKI. Cuvîntare rostită în ziua de 21 octombrie 1909]. „România muncitoare", an. V (1909), seria a II-a, nr. 67 (22 octombrie), p. 3.

[PENTRU READUCEREA TOV, NOSTRU DR. RACOVSKI. Cuvîntare rostită în sala „Dacia", în ziua de 25 octombrie 1909.] „România muncitoare", an. V (1909), scria a II-a, nr. 71 (28 cctcmbrie) p. 2.

REPREZENTAȚIILE TEATRALE DIN PUNCT DE VEDERE MORAL ȘI PRODUCȚIILE DRAMATICE ORIGINALE. „Viața românească", an. IV (1909), nr. 10 (octombrie), p. 122—127.

CHESTII SOCIALE. NOȚIUNEA DE JUSTIȚIE. „Minerva", an. I (1909), nr. 326 (9 noiembrie), p. 4.

ODIHNA MUNCITORILOR. „Minerva", an. I. (1S09), nr. 330 (13 noiembrie), p. 3 (semnat: *Iccn Niccaiă).*

O GREVĂ DE LA PARIS ȘI GREVA DE LA „MINERVA". „Roma* nia muncitoare", an. V (1909), seria a II-a, nr. 81 (26 noiembrie), p. 3 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

[„REVIZORUL" — *o comedie satirică a luiGogol.]* „Viața românească"g an. IV (1909), nr. 11 (noiembrie), p. 280—288.

KARL KAUTSKY. *„Der Ursprung des Christentums. Bine historiscke Untersuchung",* Stuttgart, 1908. „Viața românească", an. IV (1909), nr. 11 (noiembrie), p. 313—316 (semnat: *I.N.).*

REFORMELE AGRARE IN UNGARIA. „Minerva", an. II (1909), nr. 369 (22 decembrie), p. 1 (semnat: *loan Nicoară).*

[CUVÎNTĂREA ROSTITĂ DE N.D. COCEA, la 12 decembrie 1909, la *Grandiosul miting de la „Dacia", unde Adunarea hotărăşte con» stituirea Partidului Social-Democrat.]* „România muncitoare", an. V (1909), seria a II-a, nr. 89 (24 decembrie), p. 1.

ANUL 1909. „Minerva", an. II (1910), nr. 378 (2 ianuarie), p. 2.

[TEATRELE AU FOST O ȘCOALĂ MINUNATĂ PENTRU PUBLICUL CAPITALEI.] „Viața românească", an. V (1910), nr. 1 (ianuarie), p. 130—135.

{LEGEA SCELERATĂ A TICĂLOSULUI GUVERN LIBERAL. Cuvîntare rostită în sala „Dacia", în ssiua de 10 ianuarie 1910.] „România muncitoare", an. V (1910), seria a II-a, nr. 93 (14 ianuarie), p. 2.

DIN MORAVURILE NOASTRE. „Minerva", an. II (1910), nr. 406 (1 februarie), p. 2.

[RAPORTUL ASUPRA PROGRAMULUI POLITIC *şi cuoîntâri rostite de N.D. Cocea la Congresul Partidului Social-Democrat din România].* „România muncitoare", an. V (1910), seria a II-a, numerele 99 şi 100 (7 februarie), p. 1, 2, 3, 4, 5.

COOPERATIVISMUL ÎN ANGLIA. „Minerva", an. II (1910), nr. 414 (9 februarie), p. 1. (semnat: *loan Nicoară},*

ȘTIINȚA REVOLUȚIONARĂ. „Viața socială", an. I (1910), nr. 1 (februarie), p. 57—60.

„ROUPART" de *Anatole France,* traducere de Nicoară al Lumei. „Viața socială", an. I (1910), nr. 1 (februarie), p. 61—65.

CONGRESUL PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT. „Viața socială", an. I (1910), nr. 1 (februarie), p. 69—70 (semnat: *N.D.C.).*

DIN FUNDUL OCNELOR. „Viața socială", an. I (1910), m\ 1 (februarie), p. 73-74 (semnat: *N.D.C).*

VIAȚA TEATRALĂ. *Seara cea de pomină. Trei artiste romînce la Paris.* „Viața socială", an. I (1910), nr. 1 (februarie), p.74—76 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

CAZULPORN. „Viațasocială", an. I (1910),nr. 1 (februarie), p. 77-78 (semnat: *N.D.C).*

„ISRAEL". „CHINUL". „Viața românească", an. V (1910), nr. 2 (februarie), p. 277—282.

FACLA. „Facla", an. I (1910), nr. 1 (13 martie), p. 1 (art. nesemnat)

JERTFA CELOR DOUĂSPREZECE MII. „Facla", an, I (1910), nr. 1 (13 martie), p. 2-3.

BULGARIA ȘI ROMÂNIA. „Facla", an. I (1910), nr. 1 (13 martie), p. 10 (semnat: *Lux).*

ATITUDINEA DEMOCRAȚIEI ROMÂNE DUPĂ CĂDEREA LIBERALILOR. „Facla", an. I (1910), nr. 2 (20 martie), p. 20-21.

CINE BATJOCOREȘTE ȚARA ÎN STRĂINĂTATE. „Facla", an. I (1910), nr. 2 (20 martie), p. 23—24 (semnat: *Lux).*

ASUPRA ARTEI de ANATOLE FRANCE, traducere de Nicoară al Lumei. „Facla", an. I (1910), nr. 2 (20 martie), p. 26-27.

ÎMPĂCAREA CONSERVATORILOR. „Facla", ari. I (1910), nr. 3 (27 martie), p. 33—34.

TRĂIASCĂ... REPUBLICA ROMÂNĂ! „Facla", an. I (1910); nr. 3 (27 martie), p. 39—40 (semnat: ***Lux).***

MARTIE 1907. „Viața socială", an. I (1910), nr. 2 (martie), p. 81-82 (art. nesemnat).

JUSTIȚIE DE CLASĂ. **Viața** socială", an. 1.(1910), nr. **2** (martie), p. 153-154 (semnat: ***N.D.C).***

JOSEPH FABRE: „PĂRINȚII REVOLUȚIEI". ***Charles Guignebert: „Evoluția dogmelor".*** „Viața socială", an. I (1910), nr. **2**(martie), p. 155—156 (semnat: ***I.N.).***

„SIRENA" ȘI „CÎNTECUL LEBEDEI". „Viața românească", an. V (1910), nr. 3 (martie), p. 441—444.

PIERRE DE TOURTOULON, „LES PRINCIPES PHILOSOPHIQUES DE L'HISTOIRE DU DROIT", tome premier, Paris. „Viața românească", an. V (1910), nr. 3 (martie), p. 471—472 (semnat: ***I.N.).***

O ANCHETĂ NECESARĂ. „Facla", an. I (1910), nr. 4 (3 aprilie), p. 1 (semnat: ***„Facla").***

PENTRU RACOVSKI ȘI ÎN NUMELE LUI. „Facla", an. I (1910), nr. 4 (3 aprilie), p. 57.

ACADEMIA DE DECLAMAȚIE S-A ÎNCHIS. BIROUL DE ÎNREGISTRARE NU MAI FUNCȚIONEAZĂ. „Facla", an. I (1910), nr. 5 (10 aprilie), p. 69—70.

DISCURSUL UNUI PRIM-MINISTRU. ***Trăiască republica socială. „Trăiască M.-S. Regele Carol."*** „Facla", an. 1(1910), nr. 5 (10 aprilie), p. 77—78 (semnat: ***Lux).***

CUM A FOST PRIMITĂ PROPUNEREA NOASTRĂ. „Facla", an. I (1910), nr. 6 (17 aprilie), p. 81—82 (semnat: ***Facla).***

DE CE STĂRUIM? „Facla", an. I (1910), nr. 7 (24 aprilie), p. 97-99 (semnat: ***Facla).***

BILANȚUL MORȚILOR. „Facla", an. I (1910), nr. 7 (24 aprilie), p. 106—107 (semnat: ***Lux).***

SĂRBĂTOAREA MUNCII. „Viața socială", an. I (1910), nr. 3 (aprilie), p. 161—162 (semnat: ***«V.S.»).***

VISUL LUI TOANĂ ISPAS. „Viața socială", an. I (1910), nr. 3 (aprilie), p. 226-242.

CONCERTUL CASTALDI. ***Expoziția tinerimii artistice.*** „Viața socială", an. I (1910), nr. 3 (aprilie), p. 242 (semnat: ***Ion Nicoară).***

„NECUNOSCUTA" ȘI „DUELUL". „Viața românească", an. V (1910), nr. **4** (aprilie), p. 112—116.

REGELE A VORBIT! „Facla", an. I (1910), nr. 8 (1 mai), p. 113-114 (semnat: ***Un făclier).***

REGELE ȘI CĂMĂTARII SATELOR. „Facla", an. I (1910), nr. 8 (1 mai), p. 119 (semnat: ***Lux).***

419 SAU 11000? „Facla", an. I (1910), nr. 8 (1 mai), p. 123-125 (art. nesemnat).

REGELE A DOMNIT PREA MULT! „Facla", an. I (1910), nr. 9 (10 mai), p. 129—130.

COMUNICATUL GUVERNULUI ÎN CHESTIA REPRESIUNILOR. „Facla", an. I (1910), nr. 9 (10 mai), p. 130-132 (semnat: ***Facla).***

SCANDALUL JELEA-BRĂTIANU. „Facla", an. I (1910), nr. 9 (10 mai), p. 132—133 (semnat: ***Lux).***

EXPOZIȚIA „TINERIMEA ARTISTICĂ". „Facla", an. I (1910), nr. 9 (10 mai), p. 137—141 (semnat: ***Ion Nicoară).***

JELEA. „Facla", an. I (1910), nr. 10 (16 mai), p. 149-150.

JUSTIȚIE DE PARTID. „Facla", an. I (1910), nr. 10 [(16 mai), p. 155—156 (semnat: ***Lux).***

BISERICA ÎN DESCOMPUNERE. „Facla", an. I (1910), nr. 10 (16 mai), p. 157-158 (semnat: ***N.D.C).***

DOMNUL IORGA ȘI „FACLA". „Facla", an. I (1910), nr. 11 (23 mai), p» 165—166 (semnat: ***Facla).***

CONDAMNARE MERITATĂ. „Facla", an. I (1910), nr. 11 (23 mai), p. 171 (semnat: ***Lux).***

O STÎNGĂ LIBERALĂ? „Facla", an. I (1910), nr. 12 (29 mai), p. 181—182 (semnat: ***Facla).***

CAMPANIA NOASTRĂ. „Facla", an. I (1910), nr. 12 (29 mai), p. 192—193 (semnat: ***F.).***

CONGRESUL NAȚIONALIST. „Viața socială", an. I (1910), nr. 4 (mai), p. 319—320 (semnat: ***N.D.C).***

CONGRESUL LIBERAL. „Facla", an. I (1910), nr. 13 (5 iunie), p. 197-198.

CE A SPERAT DOMNUL DIAMANDI ȘI CE A IEȘIT. DUPĂ ÎNTRUNIRE. „Facla", an. I (1910), nr. 13 (5 iunie), p. 199-200 (semnat: ***Fc).***

CONGRESUL CONSERVATOR-DEMOCRAT. „Facla", an. I (1910), nr. 14 (12 iunie), p. 213—215 (semnat: ***Facla).***

DOMNUL DIAMANDI MAMELUCUL. „Facla", an. I (1910), nr. 14 (12 iunie), p. 220 (semnat: ***Fe).***

GREVA DIN BRĂILA. „Facla", an. I (1910),; nr. 15 (19 iunie), p. 229-230.

NAȚIONALISMUL.- O PRIMEJDIE NAȚIONALĂ. „Facla", an. I (1910), nr. 15 (19 iunie), p. 233—235 (semnat; ***Facla).***

EXAMENELE DE LA CONSERVATOR . „Facla", an. I (1910), nr. 15 (19 iunie), p. 237—240 (semnat: ***Ioan Nicoară).***

CINE SÎNT COMERCIANȚII DIN BRĂILA. „Facla", an. I (1910), nr. 15 (19 iunie), p. 240—241 (semnat: ***Lux).***

GRECUL IORGA. „Facla", an. I (1910), nr. 16 (26 iunie), p. 245-247 (semnat: ***Facla).***

DOUĂ DEMISII. „Facla", an. I (1910), nr. 16 (26 iunie), p. 249 (semnat: ***I.N.).***

FĂRÎME. „Facla", an. I (1910), nr. 16 (26 iunie), p.257 (semnat: . F J .

C. GIURESCU, ***„Tractatul lui Constantin Canlemir cuaustriacii (1690),*** București, 1910. „Viața românească", an. V (1910), nr. 6 (iunie), p. 406—407 (semnat: ***J.N.).***

JULES RENARD. BJORNSTJERNE BJORNSON. „Viața socială", an. I (1910), numerele 5 și 6 (iunie, iulie), p. 408—412 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

O TENTATIVĂ DE INTERVIU CU NEPOTUL LUI ARGHIROPOL. „Facla", an. I (1910), nr. 17 (3 iulie), p. 562-263 (semnat: ***Hiena de la „Facla"),***

DOMNUL I.G. DUCA, DIRECTOR... „Facla", an. I (1910), nr. 17 (3 iulie), p. 264 (semnat: ***Lux).***

OFICIALITATEA ARTISTICĂ. „Faclă", an. I (1910), nr. 17 (3 iulie), p. 272—273 (semnat: ***Ion Nicoară).***

FĂRÎMITURI. „Facla", an. I (1910), nr. 18 (10 iulie), p. 281 (art. nesemnat).

MITROPOLIȚII DOMNULUI IORGA. „Facla", an. I (1910), nr. 18 (10 iulie), p. 282 (semnat: ***Un bandit de la „Facla").***

GREVA TIPOGRAFILOR. „Facla", an. I (1910), nr. 18 (10 iulie), p. 283-284.

DOMNUL EMIL SOCEC. „Facla", an. I (1910), nr. 18 (10 iulie), p. 286—287 (semnat: ***Lux).***

LAPTELE DOMNULUI IORGA.„Facla",an. I (1910),nr. 18(10 iulie), p. 286—287 (art. nesemnat).

DISCURSUL DQMNULUI BĂDĂR.ĂU. „Facla", an. I (1910), nr, 19 (17 iulie), p. 293-295 (semnat: ***Facla).***

DOMNUL IORGA... ,*Facla", an. I (1910), nr. 19 (17 iulie),••pitfSR*-- 296 (semnat: ***N.D.C).*** - . O: -

DOMNUL M. SADOVEANU... „Facla", an. I (1910), nr.20 (21 «iulie^ p. 319—320 (semnat: ***Lux).***

LIBERALII ȘI LIBERTATEA PRESEI. „Facla", an. I (1910), nr. 21 (31 iulie), p. 325-326 (semnat: ***Facla).***

PENTRU VOTUL UNIVERSAL. „Viața socială", an. I (1910), numerele 7 și 8 (august, septembrie), p. 12-13 (art. nesemnat).

BALTHAZAR de ***Anatole France,*** traducere de Nicoară al Lumei. „Viața socială", an. I (1910), numerele 7 și 8 (august, septembrie), p. 81-92.

DOMNUL IORGA ȘT IMPERIUL OTOMAN. „Facla", an. I (1910), nr. 22 (7 august), p. 352 (semnat: ***Fel.).***

DOMNUL A.C. CUZA N-A FĂCUT SERVICIUL MILITAR. „Facla", an. I (1910), nr. 22 (7 august), p. 354—355 (semnat: *Facla).*

DOMNUL CUZA CARE „NU"^CALOMNIAZĂ... „Facla", an. I (1910), nr. 23 (14 august), p. 369-370 (semnat: ***Fel.).***

ACTIVITATEA NOASTRĂ. „Facla", an. I (1910), nr. 25 (4 septembrie), p. 405-406.

REACȚIUNEA. „Facla", an. I (1910), nr. 26 (4 septembrie), p. 413-414 (semnat: ***Facla).***

PARTIDUL POPORANIST. „Facla", an. I (1910), nr. 26 (4 septembrie), p. 417—418 (semnat: ***Fel.).***

DOCTORUL IOAN CANTACUZINO. „Facla", an. I (1910), nr. 27 (11 septembrie), p. 1—2.

TONUL NOSTRU. „Facla", an. I (1910), nr. 27 (11 septembrie), p. 3—4 (semnat: ***Facla).***

PRIETENUL POPORULUI. „Facla", an. I (1910), nr. 27 (11 septembrie), p. 7 (semnat: ***Lux).***

„BROȘURA CU COPERTA ROȘIE". „Facla", [an. I (1910), nr. 28. (18 septembrie), p. 21 (semnat: ***Lux).***

DESCHIDEREA TEATRULUI DAVILA. ***„între culise",*** de baronul ***Eotsehild.*** „Facla", an. I (1910), nr. 28 (18 septembrie), p. 25-26 (semnat: ***Ioan Nicoară).***

LITERARE. „Facla", an. I (1910), nr. 28 (18 septembrie), p. 28-29 (semnat: ***I.N.).***

REPUBLICA PORTUGHEZĂ. „Facla", an. I (1910), nr. 29 (25 sep^ tembrie), p. 33—34.

RĂSPUNSUL DOMNULUI RĂDULESCU-MOTRU. „Facla", an. 1 (1910), nr. 29 (25 septembrie), p. 39-40 (semnat: ***N.D.C),***

DESCHIDEREA STAGIUNII. „Viața romlnească, an. V (1910), nr. 7 (septembrie), p. 475-478.

RĂZBOIUL SOCIAL. „Facla", an. I (1910), nr. 30 (2 octombrie), p. 49-50.

MODELUL, (L\Fi3\l\iS *NUS).* „Facla", an. I (1910), nr. 30 (2 octombrie), p. 57—58 (semnat: *\Ioan Nicoară).*

BESTIA REACȚIONARĂ. „Facla", an. I (1910), nr. 31 (9 octombrie), p. 69—70 (semnat: ***Facla).***

„SPRE ȚĂRMUL DREPTĂȚII". „Facla", an. I (1910), nr. 32 (16 octombrie), p. 91—94 (semnat: ***Ioan Nicoară).***

DOBR03E\NU-GrHERE\. „Facla", an. I (1910), nr. 33 (23 octombrie), p. 100—102.

ARGUMENTE NAȚIONALISTE. „Facla", an. I (1910), nr. 33 (23 octombrie), p. 107—108 (semnat: ***Lux).***

DOMNUL RUBIN" DE L\ „IND SPBMDSNtiB". „Facla", an. I (1910), nr. 34 (39 octombrie), p. 122 (semnat: ***Fol.).***

ONEDUMSRIRE. „Facla", an. I (1910), nr. 34 (30 octombrie), p. 125 (semnat: ***F.).***

GREVA GHMERA.LĂ DIN FRANȚA. „Viața socială", an. I (1910), nr. 9 (octombrie), p. 168—171 (semnat: ***N.D.C).***

HENRY BATAILLE... „Viața romanească", an. V (1910), nr. 10 (octombrie), p. 130—137.

CRIMPEIE. „Facla", an. I (1910), nr. 35 (6 noiembrie), p. 137-138 (semnat: ***F.).***

GRIJILE S03IALE ALE PARTIDULUI LIBERAL. „Facla", an. I (1910), nr. 35 (6 noiembrie), p. 140-141 (semnat: ***„Facla").***

OLIGARHII ȚĂRII MELE. „Facla", an. I (1910), nr. 38 (28 noiembrie), p. 185—186 (semnat: ***F.).***

FĂGĂDUIELILE RE\GriONARE-DE\iOGRATICE DE LA CAMERĂ. „Facla", an. I (1910), nr. 38 (23 noiembrie), p. 191 — 192 (semnat: ***Facla).***

TUBERCULOZA C\B3VLĂ S3CÎIALĂ da dr. ***S. Irim?scu.*** „Viața socială", an. I (1910), nr. 10 (noiembrie), p. 230—231 (samaat: ***N.D.C).***

DOMNUL IORG\-PATRIOTUL. „Facla", an. I (1910), nr. 39 (4 decembrie), p. 200—201 (semnat: ***Gr, Făelieru).***

ȘTIRI NAȚIONALISTE. „Facla", an. I (1910), nr. 40 (11 decembrie), p. 218—219 (semnat: ***F.).***

LUCEAFĂRUL. „Facla", an. I (1910), nr. 40 (11 decembrie), p. 219—220 (semnat: ***Ioan Nicoară).***

CRÎMPEIE. „Facla", an. I (1910), nr. 41 (18 decembrie), p. 232-233 (semnat: ***F.).***

CĂTRE CITITORI „Viața socială", an. I (1910), numerele **11** și 12 (decembrie), p. 265-266 (semnat: ***V.S.).***

ARMATA ȚĂRII. „Viața sccială", an. I (1910), numerele **11** și 12 (decembrie), p. 331-334.

DOMNUL I.C. BRĂTIANU. „Facla", an. II **(1911),** nr. **1 (1** ianuarie), **p.** 8—**9** (semnat: ***Făelieru).***

APEL CĂTRE DEMCCRAȚIA ȚĂRII. „Pecia", an. II **(1911),** nr.1 **(1** ianuarie), p. 10 (semnat: ***Facla).***

PENTRU RACOVSKI. „Facla", an. II **(1911),** nr. 4 (22 ianuarie), p. 57-58.

-„BIRUINȚA". „Facla", an. II (1911), nr. 4 (22 ianuarie), **p. 59**-60 (semnat: ***Ioan Nicoară).***

PROCESUL NOSTRU. „Facla", an. II **(1911),** nr. **5** (27 ianuarie), p. **65.**

DOMNUL I.G. DUCA HUIDUIT DE ȚĂRANI. „Facla", an. II (1911), nr. **5** (27 ianuarie), p. **66** (semnat: ***Lux).***

I.C.FRIMU. „Facla", an. II (1911), nr. 7 (12februarie), p. 96 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

CANDIDATURA DOMNULUI V.M. KCGILNICEANU. „Facla", an. II **(1911),** nr. 7 (12 februarie), p. 98-100 (semnat: ***Facla).***

TOMA DRAGU. „Facla", an. II (1911), nr. 8 (19 februarie), **p.** 112 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

ALEXANDRUBĂDĂRĂU.,.F£cla",8n.II(1911),nr.**9**(26februariej, **p. j**28 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

MSCOMPUNEREA NAȚIONALISMULUI. „Facla", an. II (1911), nr. 10 **(5** martie), p. 145—146.

POMPILIU ELIADE. „Facla", an. II (1911), nr. **11** (32 martie), p* 160 (semnat ***Niccară al Lumei).***

PROVOCATORII. „Facla", an. II **(1911),** nr. **11** (12 martie), p. **166** (semnat: ***Lux).***

0 PIESĂ REVOLUȚIONARĂ. „Facla", an. II (1911), nr. 11 **(12** martie), p. 169—170 (semnat: ***Ioan Nicoară).***

1907. „Facla", an. II (1911), nr. **11** (12 martie), p. 172-173.

ALEXANDRU MARGHILOMAN. „Facla", an. II **(1911),** nr. 12 **(19** martie), p. 176 (sen.nat: ***Nicoară al Lumei).***

I ON MINULESCU. „Facla", an. II **(1911),** nr. 13 (26 martie), p. 192 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

DELAVRANCEA. „Facla", an. II (1911), nr. 16 (16 aprilie), p. 244 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

UN MANIFEST PENTRU GRIGOREVICL „Facla", an. II (1911% nr.16 (16 aprilie), p. 256-259 (semnat: *F.).*

M. PHEREKIDY. „Facla" an. II (1911), nr. 18(30 aprilie), p. 284 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

1 MAI 1911. „Facla", an. II (1911), nr. 18 (30 aprilie), p. 291 (art. nesemnat).

SPRE ROMA! „Dimineața", an. VIII (1911), numerele: 2.570 (3 mai) — 2.584 (17 mai); numerele 2.586 (19 mai) — 2.587 (21 mai); numerele: 2.591 (26 mai) - 2.594 (29 mai); numerele: 2 598 (1 iunie) — 2.601 (4 iunie), p. 1—2.

10 MAI 1911. „Facla", an. II (1911), nr. 19 (8>ai), p. 312—314 (sem • nat: *Lux).*

ÎNARMAȚI-VĂ! „Facla", an. II (1911), nr. 20 (15>ai), p. 325-326 (semnat: *N.D.C.).*

UNT NOU SPIRIT ÎNARMATĂ. „Facla", an. II (1911), nr. 22 (28 mai), p. 366-367.!

O MIȘELIE. „Facla", an. II (1911), nr. 22 (28 mai), p. 372 (semnat: *Facla).*

PRESA CINSTITĂ. „Facla", an. II (1911), nr. 22 (28 mai), p. 273—274 (semnat: *N.D.C).*

SEMĂNĂTORII DE URĂ. „Facla", an. II (1911), nr. 23 (4 iunie) p. 388—389 (art. nesemnat).

.O ÎNFRÎNGERE ȘI UN ÎNVĂȚĂMÎNT. „Facla", an. II (1911), nr. 24 (11 iunie), p. 405—406.

PENTRU „ROMANȚA MUNCITOARE". „Facla", an. II (1911), nr, 24 (llpunie), p. 416—417 (semnat: *loan Nicoară).*

C. DISESCU. „Facla", an. II (1911), nr. 25 (18 iunie), p. 424-425 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

LEGENDA *Umi* CARACTER. „Facla", an. IIJ (1911), nr. 25 (18 iunie), p. 430 (semnat: *N.D.C).*

CONFLICTUL SINODAL. „Facla", an. II (1911), nr. 25 (18 iunie) p. 435—436 (semnat: *F.).*

ÎN ȚARA NEBUNIEI. „Facla", an. II (1911), nr. 26 (25 iunie), p. 445-447.

DEMOCRAȚII DE LA „VIAȚA ROMANEASCĂ". „Facla", an. II (1911), nr. 26 (25 iunie), p. 447 (semnat: *Lux).*

DOMNUL DISESCU VORBEȘTE! „Facla", an. II (1911), nr. 26 (25 iunie), p. 251—253 (semnat *Nicoară al Lumei).*

O PROPUNERE DOMNULUI A.C. CUZA. „Facla", an. II (1911), nr. 27 (2 iulie), p. 6-7. ^

BRĂTIENII. „Facla", an. II (1911), nr. 27 (2 iulie), p. 7-8 (semnat: ***F.).***

CINCINAT PAVELESCU. „Fecla", an. II (1911), nr. 28 (9 iulie), p. 22—23 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

JENICĂ REDIVIVUS. „Facla", an. II (1911), nr. 28 (9 iulie), p> 29 (semnat: ***I.N.).***

SOCIETĂȚILE DE TOLERANȚĂ RECIPROCE. „Facla", an. II (1911)] nr. 28 (9 iulie), p. 30-31 (semnat: ***Lux).***

POLIȚIȘTII DE LA „VIITORUL". „Fecla", an. II (1911), nr. 28 (9 iulie), p. 31 (semnat: ***Facla).***

NOGI. „Facla", sn.'.II (1911), nr. 28 (9 iulie), p. 32-33 (semnat: ***F.).***

N. FLEVA. „Facla", an. II (1911), nr. 29 (16 iulie), p. 42 (semnat: *I.N.).*

POLITICA ECONOMICĂ. „Facla", an. II (1911), nr. 29 (16 iulie), p. 43-44.

PEDEPSIREA DOMNULUI CHIRICESCU. „Facla", an. II (1911), nr. 29 (16 iulie), p, 52—53 (semnat: ***Fel).***

URA CIOCOIULUI. „Facla", an.II (1911,) nr.30 (24 iulie), p.64-65.

PENTRU POLIȚIȘTII DE LA „VIITORUL". „Facla", an.II (1911) nr.30 (24 iulie), p.68 (semnat: ***Facla).***

CIUDĂȚENII NAȚIONALE. „Facla", an.II (1911), nr.30 (24 iulie), p.71 — 73 (semnat: ***F.).***

O REVISTĂ TEOLOGICĂ. „Facla", an.II (1911), nr.30 (24 iulie), p.73 —74 (semnat: ***Lux).***

N.IORGA. „Facla", an.II (1911), nr.31 (31 iulie), p.82-84 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

DUILIU ZAMFIRESCU. „Facla", an.II (1911), nr.32 (6 august), p. 102 —103 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

MĂSURI LEGISLATIVE. „Facla", an.II (1911), nr.32 (6 august), p.105—106 (semnat: **jF.).**

CONCEPȚIA DE LIBERTATE. „Facla", an.II (1911), nr. 32 (6 august), p.113 —114 (semnat: ***I.N.).***

PE URMELE LUI PANTELIMON. „Dimineața", an. VIII (1911), nr.2638 (8 august), p.1.

ÎN CĂUTAREA LUI PANTELIMON. ***In Piatra-Neamț.*** „Dimineața", an.VIII (1911), nr.2670 (10 august), p. 1.

SIGURANȚA ȘI URMĂRIREA LUI PANTELIMON. „Adevărul", an.XXIV (1911), nr.7872 **(11** august), p.2.

ÎN **CĂUTAREA** LUI **PANTELIMON.** ÎN iTÎRGUL-NEANT. **„Dimineaţa", an.VIII (1911), nr.2.672 (12 august), p.l.**

MAMA LUI **PANTELIMON.** CUM AU BĂTUT-**O JANDARMII. „Dimineaţa", an.VIII (1911), ni\2.673 (13 august), p.l.**

CE SPUNE MAMA LUI PANTELIMON. „Dimineaţa", an.VIII (1911), nr.2.674 (14 august), p.l.

ÎN CĂUTAREA LUI **PANTELIMON. JANDARMII LUI OFFEÎ^-BACH. „Dimineaţa", an.VIII (1911), nr.2.675 (15 august), p.l.**

PE URMELE LUI PANTELIMON. ***Pantelimon la Oglinzi. Focuri de armă. Anchetarea sâlbâtăciilor jandarmilor.*** **„Dimineaţa", an.VIII, (1911), nr.2.675 (15 august), p.3.**

ÎN CĂUrAREA **LUI PANTELIMON.** ***Agenţii domnului Panaitescu pe urma... jandarmilor.*** **„Dimineaţa", an.VIII (1911), nr.2.676 (16 august), p.l.**

PRIMA ÎNTÎLNIRE. „Dimineaţa", an.VIII (1911), nr.2677 (17 august), p.i. rs

CE L-A DETERMINAT S APUCE CALEA CODRULUI. „Dimineaţa", an.VIII (1911), nr.2.678 (18 august), p.l.

DE VORBĂ CU FRATELE'LUI **PANTELIMON. „Dimineaţa", an. VIII (1911), nr.2.679 (19 august), p.l.**

DOMNUL NOTAR GÎSCĂ ŞI AUfORITATEA. „Dimineaţa", an. VIII (1911), nr.2.680 (20 august), p.l.

ŢĂRANUL. „Dimineaţa", an.VIII (1911), nr.2681 (21 august), p.l.

DE LA CONGRESUL ÎNVĂŢĂTORILOR. „Facla", an. II (1911), nr. 35 (27 august), p. 166—167 (semnat: ***I.N.).***

HOLERA. „Facla", an.II (1911), nr.36 (3 septembrie), p.182 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

DEMASCAREA. „Dimineaţa", an.VIII (1911), nr.2.696 (5 septembrie), p.l.

ALEXANDRU DAVILA. „Facla", an.II (1911), nr. 39 (24 septembrie) p.242—243 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

IOAN LAHOVARI. „Facla", an.II (1911), m\40 (1 octombrie), p 262 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

TEATRUL NAŢIONAL - T3 ATRUii DAVILA. ***„Samson".*** **„Facla", an.II (1911), nr.40 (1 octombrie), p.274-276 (semnat:** ***Ioan Nicoară).***

SOCIALIŞTIIŞI RĂZBOIUL. „Adevărul", an.XXIV **(1911), nr.7.923 (3 octombrie), p.l.**

CE SE PETRECE ÎN ÎNCHISORI, „adevărul", an.XXIV **(1911), nr.7925 (5 octombrie), p.l.**

DĂRNICIE REGALĂ ŞI SLUGĂRNICIE OFICIALĂ. „Adevărul", an.XXIV **(1911),** nr. 7.927 (7 octombrie), p.1.

MARIOARA VOICULESCU. „Facla", an.II (1911), nr.41 (8 octombrie), p.282—283 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

TEATRUL NAŢIONAL. ***„Ccmeta",*** de ***D.Anghclsi St. O. Iosif- „Seinteia",*** de ***Pailleron.*** „FaeV, an.II (1911), ar.41 (8 octombrie), p. 298—299 (semnat: ***Ioan Nicoară).***

DOUĂ PARTIDE! „Adevărul", an.XXIV (1911), nr.7.933 (13 octombrie), p.1.

RAMPA. „Rampa", an.**T (1911),** nr.1 (16 octembrie), p.1 (art. nesemnat).

INTERVIU CU SUZANNE DESPRES. „Rampa", an.I **(1911),** nr.1 (16 octombrie), p.1—2 (semnat: ***Ioan [Nicoară).***

„LA RAMPE", patru acte de ***H. de Roteehild*** şi ***Pierre Wolf,*** cu doamna Suzanne Despres. „Rampa", an.I **(1911),** nr.2 (17 octombrie), p.2.

„LES MARIONNETTES", comedie în patru acte de ***Pierre Wolf,*** cujSuzanne Despres. „Rampa", an.I **(1911),** nr.3 (19octombrie),p.2.

INTERVIU CU DOMNUL M.SADOVEANU. „Rampa", an.I **(1911),** nr.4 (20 octombrie), p. 1-2 (semnat: ***I.N.).***

„LA FILLE ELISÂ", dramă în patru acte de ***M I Ajatbert. „Poile Carotle",*** piesă într-un act de ***J.Rencrd*** cu dofmra Suzanne Despr**&s.** „Rampa", an. I (1911), nr.5 (21 octembrie), p.2.

O RENAŞTERE. „Rampa", an.I (1911), nr.6 (22 octembrie), p.1.

V .G.MORTUN. „Facla", an.II **(1911),** nr. 43 (22 octombrie), p. 322-323 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

SPRE REVOLUŢIE. „Facla", an.II **(1911),** nr.43 (22 octombrie), p. 333 (semnat: ***Lux).***

„DOCENTUL", piesă în patru acte de ***Fred. Wittenbauer,*** jucată de Compania dramatică Davila. „Rampa", an.I (1911), nr. 7 (23 octombrie, p. 2.

„OMUL DE ALTĂDATĂ", piesă în cinci acte de ***G. de Porto-Riche,*** tradusă de domnul I. Brătescu-Voineşti. „Rampa", an.I **(1911),** nr. 10 (27 octombrie) p.2.

TITU MAIORESCU. „Facla", an.II (1911), nr.44 (29 octembrie), p. 342—343 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

UN PLAGIAT ÎN „FACLA". „Facla", an.II (1911), nr.44 (29 octombrie), p. 346 (semnat: ***„Facla").***

„FIUL EI", dramă în trei acte de ***Emil Nicolau*** şi ***Al. Simionescu.*** „Rampa", an.I (1911), nr. **14** (2 noiembrie), p. 2.

PAUL LAFARGUE. „Dimineața, an. VIII (1911), nr.2.768 (16 noiembrie), p. 1.J

„FEMEIA ÎNDĂRĂTNICĂ", comedie în patru acte de ***Shakespeare,*** cu Ermette Novelli. „Rampa", an. I (1911), nr.27 (17 noiembrie), p. 2.

BUSTUL LUI GRIGORE ,MANOLESCU. „Rampa", an. I (1911) nr. 29 (19 noiembrie), p.1 (semnat: ***„Rampa").***

ALESUL NAȚIUNII. „Facla", an.II (1911), nr. 46 (19 noiembrie), p.382 (semnat: ***Nicoară al [Lumei).***

PAUL LAFARGUE. „Facla", an.II (1911), nr. 46(19 noiembrie,) p. 398 (semnat: ***I.N.).***

C.STERE. „Facla", an.II (1911), nr. 47 (26 noiembrie), p. 402-403 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

BRĂTIENII. „Facla", an.II (1911), nr.43 (3 decembrie), p.422-423 (art. nesemnat).

EXECUȚIUNEA. „Facla" an.II (1911), nr.48 (3 decembrie), p.426-427 (semnat: ***Fel.).***

DOSTOIEVSKI. „Facla", an.II (1911), nr.48 (3 decembrie), p.432 (semnat: ***I.N.).***

HIENELE. „Facla", an.II (1911), nr.49 (10 decembrie), p.442 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

IARĂȘI DOMNUL G.STERE. „Facla", an.II (1911), nr.49 (10 decembrie), p.454—455 (semnat: ***Nicoară al [Lumei).***

REPORTERII ÎN LITERATURĂ. „Facla", an.II (1911), nr.49 (10 decembrie), p. 457 (semnat: ***Fel.).***

UNfDEZASTRU: ***irul" la Teatrul Național.*** „Rampa", an. I (1911), nr. 50 (16 decembrie), p. 1—2.

D.DINICU. „Facla", an. II (1911), m\50 (17 decembrie), p. 462-463 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

MÎNTUITORUL „Facla", an.II (19x1), nr.51 (24 dacambrie), p.482 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

CONST. MILLE. „Facla", an.II(1911), nr.51 (24 decembrie), p.483-> 484 (semnat: ***„Facla").***

VATMANUL DE LA IAȘI. „Facla",an.II (1911), nr.51 (24 decembrie), p.488 (semnat: ***Fc.)***

? „Facla", an. II (1911), nr. 52 (31 dacembrie), p. 502 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

JOS OPOZIȚIA! „Facla", an. III (1912), nr.1 (7 ianuarie), p.- 3-4 (semnat: ***Facla).***

IN PRAGUL ANULUI AL IIMea. "Facla", an. III (1912), nr. 1 (7 ianuarie), p. 6 (scnmat: ***Facla)****

UN ACT DE DREPTATE. „Facla", an. III (1912), nr. 1 (7 ianuarie) p.5 (semnat: ***Lux).***

APĂRĂTORUL CONSTITUȚIEI... „Facla", an. III (1912), nr. 2 (14 ianuarie), p. 22 (art. nesemnat).

HUIDEO! „Facla", an. III (1912), nr. 2 (14; ianuarie), p.' 23-24 (arț. nesemnat).

SALTURI MORTALE [DE LOGICĂ .GENEROASĂ. „Facla", an. III (1912), nr. 2 (14 ianuarie,) p. 27—28 (semnat: ***F.).***

OMUL ZILEI!... „Facla", an. III (1912), nr. 3 (21 ianuarie), p. 42 fsemnat: ***N.L.).***

ORORILE INUTILE. „Facla", an. III (1912), nr. 3 (21 ianuarie) p. 58 (semnat: ***Fac).***

PROCESUL NOSTRU. „Facla", an. III (1912), nr. 4 (28 ianuarie) p. 62.

REGELE AVIZEAZĂ! „Facla", an. III (1912), nr.4 (28 ianuarie) p. 62 (art. nesemnat).

CUVÎNTAREA DOMNULUI N.D.COCEA LA PROCESUL CUZA -„FACLA". „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.037 (28 ianuarie) p. 5.

ATRAGEM ATENȚIA! „Facla", an.III (1912), nr. 5 (4 februarie), p. 83—84 (semnat: ***„Facla").***

REGELE COMPLICE AL ASASINILOR. PALATUL GAZDĂ DE HOȚI. „Facla", an. III (1912), nr.10 (10 martie), p. 184-185 (semnat:* i?.).1

CE-A F03T ȘI CE TREBUIE SĂ FIE „RAMPA". „Rampa", an.I (1912), nr.140 (9 aprilie), p.1.

ÎN ȚARA BLUFFULUI. „Adevărul", an.XXV **(1912),** nr.8.110 (12 aprilie), p.1.

PERSPECTIVA... „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.111 (13 aprilie), p.1.

UN SEMN ÎMBUCURĂTOR. „Rampa", an.I (1912), nr.143 (13 aprilie), p.2 (semnat: ***Ion Nicoară).***

PARTIDE FĂRĂ IDEI. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.112 (14 aprilie), p.1.

IONAȘ GRĂDIȘTEANU. „Facla", an. III (1912), nr. 15 (14 aprilie), p.282 (semnat: ***Nicoară al Lumii).***

CÎND ȚARA ARDE... „Facla", an.III (1912), nr.15 (14 aprilie), p. 294 (semnat: ***Lux).***

IARĂŞI RIDICOLUL. „Facla", an.III (1912), nr.15 (14 aprilie), p. 298 (semnat: ***I.N.).***

SPECULATORII DE CADAVRE. „Rampa", an.I (1912), nr.145 (15 aprilie), p.l.

EXPOZIŢIA „TINERIMEI ARTISTICE". „Rampa", an.I (1912), nr.147 (18 aprilie), p.l (semnat: ***loan Nicoară).***

PENTRU EXPULZAŢI. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.116 (18 aprilie), p.l.

FRAlSJK BRANGWYN. „Rampa", an. I (1912), nr. 148 (19 aprilie), p.l. (semnat: ***loan Nicoară).***

ARTA INDUSTRIALĂ ŞI FRANK BRANGWYN. „Rsmpa", an.I (1912), nr.149 (20 aprilie), p.l (semnat: ***loan Nicoară).***

LUPTA POLITICĂ. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.118 (20 aprilie), p. 1.

TĂCEftE CU CÎNTEC. „Adevărul". an.XXV (1912), nr. 8.119 (21 aprilie), p.l.

O ÎNTREVEDERE ISTORICĂ. „Facla", an. III (1912), nr.j 16 (21 aprilie), p. 309-310 (simcel: ***Lux).***

UNDE E DEMOCRAŢIA? „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.120 (22 aprilie), p.l.

EXPOZIŢIA „TINERIMEI ARTISTICE". „Rampa", an.I (1912), nr.151 (22 aprilie), p.2 (semnat: ***loan Nicoară).***

CE REPREZINTĂ PARTIDUL LIBERAL. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.121 (23 aprilie), p.l.

UN GLAS ŞI O CONŞTIINŢĂ. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.123 (25 aprilie), p.l.

O PARODIE DE CONGRES. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.124 (26 aprilie), p.l.

CANDOAREA EX-POLIŢIŞTILOR. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.125 (27 aprilie), p.l.

UN NOU ACT DE DREPTATE. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.126 (28 aprilie), p.l.

MĂGARUL LUI BURIDAN. „Facla" an. III (1912), nr. 17 (28 aprilie), p.322 (semnat: ***Nicoară al Lumii).***

DOMNUL IONAŞ GRĂDIŞTEANU EXISTĂ. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.127 (29 aprilie), p.l.

„MĂRIA CLARA" — roman de ***Marguerite Audoux*** — în româneşte de N.D.Cocea. „Rampa", an.I (1912), numerele: 157 (30 aprilie) — 164 (9 mai); numerele: 167 (13 mai) — 183 (2 iunie); numerele: 185 (4 iunie) — 186 (6 iunie); numerele: 188 (8 iunie) — 189 (9 iunie), p.4.

DEMAGOGIA LIBERALĂ. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.129 (1 mai), p.l.

COMICA TRAGEDIE. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.130 (2 mai), p.l.

CU JALBA ÎN PROŢAP. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.131 (3 mai), p.l.

JUSTIŢIA. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.133 (5 mai), p. 1.

GRIGUTĂ CANTACUZINO. „Facla", an. III (1912), nr. 18 (5 mai), p.342 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

LIBERALII LA SATE. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.134 (6 mai), p.l.

O PROROCIRE. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.136 (8 mai), p.l.

MAGISTRATURA, „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.137 (9 mai), p.l.

JUSTIŢIA POPULARĂ ŞI JUSTIŢIA CEALALTĂ. „Adevărul", an. XXV (1912), nr.8.138 (10 mai), p.l.

10 MAI, ZI DE RUŞINE. „Facla", an. III (1912), nr. 19 (10 mai),p. 363-364.

O SCRISOARE ŞI UN RĂSPUNS. „Rampa", an. I (1912), nr.165 (10 mai), p.l.

TRĂIASCĂ REGELE. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.139 (11 mai), p.l.

TRIUMFUL POLITICIANISMULUI. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.141 (13 mai), p.l.

TABU. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.144 (16 mai), p. 1.

AR FI O CRIMĂ! „Adevărul", an. XXV(1912), nr.8145 (17 mai),p.l.

[SPECTACOLUL COMEMORĂRII.] „Facla", an.III (1912), nr.20 (19 mai), p.382 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

DIGESTIA. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.148 (20 mai), p. 1.

ÎN SFÎRŞIT! „Adevărul", an. XXV (1912), nr.8.151 (23 mai), p.l.

CIOCOISME. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.153 (25 mai), p.l.

ALEXANDRU CUZA. „Facla", an. III (1912), nr.21 (25 mai), p. 402 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

MĂRTURISIRI OFICIALE. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.156 (27 mai), p.l.

MAJESTATEA SA PANAITESCU. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.158 (30 mai), p.l.

DATORIA CAPITALEI. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.160 (1 iunie), p. 1.

O ALARMĂ ZADARNICĂ LA LUVRU. „Rampa", an. I (1912), nr. 182 (1 iunie), p. 3 (semnat: *Lux).*

DANSUL ŞI MUZICA. „Rampa", an. I (1912), nr. 183 (2 iunie), p. 2 (semnat: *Lux).*

VARA. „Facla", an.III (1912), nr. 22 (2 iunie), p.422 (semnat: *Nicoară al Lumii).*

LIBERALII ŞI VOTUL UNIVERSAL. „Adevărul", an. XXV (1912), nr, 8.162 (3 iunie), p. 1.

CHINEZISME. „Adevărul", an. XXV (1912),nr. 8.163 (4 iunie), p. 1.

REVOLTĂ? „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.169 (10 iunie), p. 1

PLEBISCITUL „RAMPEI". „Rampa", an. I (1912), nr. 191 (11 iunie) p. 1 (semnat: *„Rampa").*

PATRIOȚII. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8,173 (14 iunie), p. 1.

SPRE VĂLENI. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.174 (15 iunie), p. 1.

FARSA. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.175 (16 iunie), p. 1.

I.L.CARAGIALE. „Facla", an.III (1912), nr.24 (16 iunie), p.462-463 (semnat: *Nicoară al Lumii).*

GREVA. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.177 (18 iunie), p. 1-2.

REGRETE ETERNE! „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.178 (19 iunie), p. 1.

CROCODILI! „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.180 (21 iunie), p.1.

DOUĂ TRIUMFURI. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.182 (23 iunie), p.1.

PUDOAREA MAGISTRATURII. „Adevărul", an. XXV"(1912), nr. 8.183 (24 iunie), p. 1.

MORALA ŞI MAGISTRATURA. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.186 (27 iunie), p. 1.

REVOCAREA RECTORULUI. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.188 (29 iunie), p. 1.

IOAN BOGDAN. „Facla", an. III (1912), nr. 26 (30 iunie), p. 502 (semnat: *Nicoară al Lumii).*

CONGRESUL ÎNVĂȚĂTORILOR. „Facla", an. III (1912), nr. 26 (30 iunie), p.510 (semnat: *F.).*

LEGENDĂ INDIANĂ. „Adevărul", an/XXV (1912), nr. 8.190 (1 iulie), p.1.

DICȚIONARUL „LAROUSSE" CONDAMNĂ UN ALSACIAN. „Rampa", an. I (1912), nr. 208 (2 iulie), p. 2 (semnat: *Lux).*

CEEA CE NU VA FI î„Adevărul", an. XXV(1912), nr. 8.193 (4 iulie), p.1.

POLIȚIŞTII. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.194 (5 iulie), p. 1.

DIHONIE!„Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.196 (7 iulie), p.1 (semnat: *Lux).*

SFÎNTĂ RUriNĂ. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.196 (7 iulie), p. 1.

HOITUL. „Facla", an. III (1912), nr. 27 (7 iulie), p. 522 (semnat: *Nicoară al Lumii).*

MAGISTRATURA. „Facla", an.III (1912), nr.27 (7 iulie), p.537-538 , (semnat: *Lux).*

APOTEOZA LUI MDUtfUT-SULLY. „Rampa", an.I (1912), nr.214 (9 iulie), p.2. (semnat: *Lux).*

„PROPRIETATEA SACRĂ ŞI INVIOLABILĂ." „Adevărul", an XXV (1912), nr. 8.199 (10 iulie), p. 1.

PUŞCĂRIAŞII „VIITORULUI" APĂRĂTORII MAGISTRATURII. '„Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.200 (11 iulie), p.1.

CUM SE CREEAZĂ LEGENDELE. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.201 (12 iulie) p. 1.

P.-S.„Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.202 (13 iulie), p. 1.

HENRI POINGARfî. „Rampa", an. I (1912), nr. 217 (13 iulie), p. 2 (semnat: *Lux).*

GUSTAVE HERV&. „Facla", an.III (1912), nr.28 (14 iulie), p.558-560 (semnat: *N. a. L.).*

CUM SE JUDECĂ UN OM DE INIMĂ. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.205 (16 iulie), p. 1 (semnat: *N.D.C).*

„TRĂIASCĂ JUSriȚIAI" „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.207 (18 iulie), p. 1.

SĂ PUBLICE! „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.209 (20 iulie), p. 1 (semnat: *Lux).*

POLITICA ÎN DOBROGrE\. „Facla", an.III (1912), nr.29 (21 iulie), p.562 (semnat: *Nicoară al Lumii).*

„STATUL OM CINSTIT", DAR OAMENII... PUNGAŞI! „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.211 (22 iulie), p.1.

MAGISTRAȚII LA PÎNDĂU Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.212 (23 iulie), p.1.

TRIPOURILE LIBERALE, „\d3varul", an.XXV (1912), nr.8.214 (25 iulie), p.1. (semnat: *Lux).*

CEI CARE ONORBAZĂ ARMATA. ^Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.216 (27 iulie), p.1.

M.S. „Facla", an.III (1912), nr,30 (28 iulie), p.582 (art. nesemnat).

PLOŞNIŢELE MĂRUNTE. „Facla", an.III (1912), nr.30 (28 iulie), p.597 (semnat: ***Lux).***

ARGUŢII ŞI SENTIMENTALISM. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.218 (29 iulie), p.l (semnat: ***Lux).***

TARTUFERIE ORI PROSTIE. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.223 (3 august), p.l (semnat: ***Lux).***

ŢARĂ SĂLBATICĂ! „Adevărul", an. XXV (1912), nr.8.224 (4 august), p.l.

COMPLICII NOŞTRI. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.225 (5 august), p.l.

ANARHIA „VOINŢEI". „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.226 (6 august), p.l. (semnat: ***Lux).***

CE-I CU COMPANIA LIRICĂ SPIRA-IONESCU? „Rampa", an.I (1912), nr.238 (6 august), p.2 (art. nesemnat).

FLOREA CEAUŞESCU. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.227 (7 august), p.2 (semnat: ***Lux).***

ARMATA FLĂMÎNDĂ! „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.228 (8 august), p.l.

SACRILEGIUL. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.238 (18 august), p.l. (semnat: ***Lux).***

FAMILIA POPESCU. „Facla", an.III (1912), nr.33 (18 august), p. 646—648 (semnat: ***loan Nicoară).***

FIUL POPORULUI! „Facla", an.III (1912), nr.34 (25 august), p.666-668 (semnat: ***loan Nicoară).***

DUŞMANII ARMATEI. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.246 (26 august), p.l.

STUDENŢIMEA ROMANĂ. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.247 (27 august), p.l.

DE CE UN NOU GUVERN CARP AR FI CU NEPUTINŢĂ. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.248 (28 august), p.l.

DE RÎS SAUDEPLÎNS. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.250 (30 august)j p.l.

MARELE CĂPITAN... „Facla", an.III (1912), nr.35 (1 septembrie), p.686 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

LA CIANGĂUL ROMÂN! „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.256 (5 septembrie), p.l.

EI, ŞI ACUM PE UNDE SCOATEM CĂMAŞA, DOMNILOR MAGISTRAŢI! „Adevărul", an. XXV (1912), nr.8.257 (6 septembrie), p.l. '

CE MNDrCYTUL. PRE33I? „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.259 (8 septembrie), p.l.

AGENŢII PROVOCATORI. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.260 (9 5 3pt3mbrie), p.l (semnat: ***Lux).***

CANCANUL JUSTIŢIEI. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.264 (13 33ptembrie), p.l.

DOMNUL TAKE IONESCU ARE DREPTATE. „Adevărul", an.XXV (1912), m\8.265 (14 septembrie), p.l.

URECHILE BRĂTIENILOR. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.271 (20 septembrie) p.l.

NOI ŞI BALCANII. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.273 (22 septembrie) p.l.

SINGE... „Facla", an.III (1912), nr.38 (22 septembrie), p.762-763 (semnat: ***Lux).***

GTvlUNriCATUL GUVERNULUI. „Adevărul", an. XXV (1912), nr.8.274 (23 ssptembrie), p.l.

P3UTICA EXTERNĂ A LIBERALILOR. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.276 (25 septembrie), p.l.

OPINIA PU3LICĂ] ROMANEASCĂ ŞI RĂZBOIUL. „Adevărul", an. XXV (1912), nr.8.277 (26 septembrie), p.l.

FORŢA BRĂTIENILOR. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.279 (28 33ptembrie), p.l.

NOROI ŞI SINGE. „Facla", an. III (1912), nr.39 (29 septembrie), p.784 (semnat: ***Lux).***

ŞI-AU ÎMPĂRŢIT ŢARA. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.284 (3 octombrie), p.l.

PENTRU VIITOR. „Rampa", an. I (1912). nr. 286 (3 octombrie), p. 1 (art. nesemnat).

PLANURI ŞI VISURI. „Rampa", an. I (1912), nr. 287 (4 octombrie), p. 1.

DOMNUL STERE ŞI CONFLICTUL BALCANIC. „Adevărul", an. XXV (1912), n\ 8286 (5 octombrie), p. 1 (semnat: ***Lux).***

RĂZBOI SI TRAMVAIE. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.287 (6 octombrie), p. 1.1

ANTIMILITARISMUL NOSTRU. „Facla", an.III (1912), nr.40 (6 octombrie), p. 790—792.

TRAGEDIA REACŢIUNILOR, „adevărul", an. XXV 3(1912), nr. 8.290 (9 octombrie), p.l.

INTRE PATRIE ŞI CINSTE. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.291 (10 octombrie), p.l (semnat: *Lux).*

FARSORII. „Adevărul", an. XXV (1912), nr.8.292 (11 octembrie), p. 1.

CÎND STRUGURII SÎNT ACRI... „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.294 (13 octombrie), p.l (semnat: *Lux).*

CUM S-A HOTĂRÎT APARIŢIA „RAMPEI". „Rampa", an. II (1912), nr. 296 (14 octombrie), p. 2.

„AFRODITA", de *Pierre Louys:* traducere de Ioan Nicoară. „Rampa", an. II (1912), numerele 296 (14 octombrie) 311 (2 noiembrie); numerele: 314 (5 noiembrie) — 322 (15 noiembrie); nr. 325 (18noiembrie);numerele: 327 (21 noiembrie) — 331 (25noiembrie); nr. 333 (28 noiembrie); numerele: 335 (30 noiembrie) — 336 (1 decembrie); numerele: 338 (3 decembrie) — 340 (6 decembrie); numerele: 344 (11 decembrie) — 345 (12 decembrie); nr. 347 (14decembrie); numerele: 352 (20 decembrie) — 354 (22decembrie) p. 4. Finalul traducerii apare în „Rampa", an* II (1913), nr. 361 (5 ianuarie), p.2.

TREI PARTIDE. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.297 (16 octombrie), p.l.

ŞACALII. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.302 (21 octembrie), p.l.

CE E CU TRAMVAIELE? „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.303 (22 octombrie), p. 1 (semnat: *Lux).*

„O CHESTIE ÎNCHISĂ". „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.305 (24 octombrie), p.l, (semnat: *Lux).*

VOTUL UNIVERSAL A ÎNVINS. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.307 (26 octombrie), p.l.

RAHATUL... „Facla", an.III (1912), nr.43 • (27 octembrie), p. 850 (semnat: *N.L.).*

COMPENSAŢIILE NOASTRE. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.310 (29 octombrie), p. 1—2 (semnat: *N.L.).*

DOMNUL BANU ÎNŞALĂ SAU SE ÎNŞALĂ. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.311 (30 octombrie), p. 1 (semnat: *N.L.).*

DE-ALE „VIITORULUI". „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.314 (2 noiembrie), p.l (semnat: *N.L.).*

„SFÎRŞITULJ IMPERIULUI OTOMAN". *Viitorul Austriei.* „Facla", an.III (1912), nr.44 (8 noiembrie), p. 870-872.

DATORIA ALEGĂTORţLOR. „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.321 (9 noiembrie), p. 1, (semnat: *N.L.).*

[TRANSILVANIA]. „Facla", an.III (1912), nr.45 (10 noiembrie), p. 888-890.

ION LUCA CARAGIALE. „Rampa", an. II (1912), nr. 329 (23 m>iem>-brie), p. 1.

[REGELE CAROL AVEA NEVOIE DE^O DIVERSIUNE]. „Facla" an.III (1912), nr.47 (24 noiembrie), p.928-929.

PICIORUL MĂGARULUI... „Facla", an.III (1912), nr.48 (1 decembrie), p.948 (semnat: *Niccarâ al Lumii).*

PRIETENIA NOASTRĂ! „Adevărul", an. XXV (1912), nr. 8.343 (1 decembrie), p.l—2.

DOCUMENTE. „Rampa", an.II (1912), nr.338 (3 decembrie), p.l (semnat *-.N.D.C).*

IMPERIUL PESTRIŢ. „Adevărul", an.XXV (1915). nr.8.346 (4 decembrie), p.l.

DIPLOMAŢII NOŞTRI. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.348 (6 decembrie), p.l (semnat: *Lux).*

AUSTRIA... „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.349 (7 decembrie), p.l.

MOARTEA ARHITECTULUI MINCU. „Rampa", an.II (1912), nr. 342 (9 decembrie), p.l (semnat: *Rampa.)*

MIRAGIUL DEMONATIC. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.354 (12 decembrie), p.l (semnat: *Lux).*

PARODIE. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.357 (15 decembrie), p.l (semnat: *Lux).*

NAIVI, IPOCRIŢI SAU FARSORI? „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.360 (18 decembrie), p.l (semnat: *Lux).*

PANTELIMON - BRĂTIANU. „Adevărul", an.XXV (1912), nr. 8.366 (25 decembrie), p.l (semnat: *Lux).*

1913... „Facla", an.III (1912), nr.52 (29 decembrie), p.1032 (semnat: *Nicoară al Lumii).*

BILANŢUL UNUI AN. „Facla", an.III (1912), nr.52 (29 decembrie), p.1034—1036 (semnat: *Facla).*

ŞOVĂIELILE DOMNULUI STERE. „Adevărul", an.XXV (1912), nr.8.370 (31 decembrie), p.l.

1913. „Rampa", an.II (1912), nr.358 (31 decembrie), p.2 (semnat: *Rampa).*

„PRIETENIA" AUSTRIEI. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.379 (10 ianuarie), p.l,

CHIBIŢUL. „Facla", an.IV (1913), nr.2 (12 ianuarie), p.22 (semnat: *N.L.).*

NE TREBUIE UN ENVER-BEY! „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.382 (13 imuiarie), p.l.

EROII. „Rampa", an.II (1913), nr.368-369 (13 ianuarie), p.4.
TOCMEALA. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.383 (14 ianuarie),p.l.
PATRIOTISMUL LOR! „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.384 (15 ianuarie), p.l.
O PROPUNERE PATRIOTICĂ. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8.385 (16 ianuarie), p.l.
C.BANU. „Facla", an.IV (1913), nr.3 (19 ianuarie), p.42-43 (semnat: *Nicoară al Lumei).*
MILIONUL BRĂTIENILOR. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.389 (20 ianuarie), p.l.
[RĂZBOI!] „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.391 (22 ianuarie), p.l.
TRAMVAIE ŞI ARMATĂ. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.393 (24 ianuarie), p.l. (semnat: *Lux).*
RUŞINEA ŢIGĂNCII... „Facla", an.IV (1913), nr.4 (26 ianuarie), p. 62 (semnat: *Nicoară al Lumei).*
MÎNCĂTORII DE FRANŢUZI. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.399 (30 ianuarie), p.l.
INCOHERENŢA. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.402 (2 februarie), p.l.
GEORGE DIAMANDY. „Facla", an.IV (1913), nr.5 (2 februarie, p.82 (semnat: *Nicoară al Lumei).*
NEAMŢUL. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.403 (3 februarie), p.l.
MOŞTENITORII PARTIDULUI. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.404 (4 februarie), p.l.
„FACLA" LA PARCHET. „Rampa", an.II (1913), nr.392 (9 februarie), p.l (semnat: *Rampa).*
PATRIA ŢĂRANILOR. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.411 (11 februarie), p.l.
N. FILIPESCU. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.412 (12 februarie), p.l (semnat: *Nicoară al Lumii).*
„FACLA" ŞI MAGISTRAŢII. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8.414 (14 februarie), p.l—2 (semnat: *Lux).*
[POLITICIENII REGELUI CAROL.] „adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.416 (16 februarie), p.l .
BARBU PĂLTINEANU. „Facla", an. IV (1913), nr. 7 (16 februarie), p.122 (semnat: *Nicoară al Lumei).*
PROCESUL N03TRU. „Facla", an.IV (1913), nr.7 (16 februarie), p.123—124 (semnat: *Facla).*
VINTILĂ TEJGHETARUL. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.418 (18 februarie), p.l, (semnat: *Lux).*

PRESA ROMÂNĂ. „Adevărul", an.XXVI (1913), ni.8.419 (19 februarie), p.l.
DEM0CRAŢIE BIZARĂ. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8.423 (23 februarie), p.l.
VIRGIL ARION. „Facla", an.IV (1913), nr.8 (23 februarie), p. 142 (semnat: *Nicoară al Lumei).*
„FACLA" DATĂ ÎNCĂ O DATĂ ÎN JUDECATĂ. „Facla", an. IV (1913), nr.8 (23 februarie), p.143 (semnat: *Lux).*
A.G.P.R. [ASOCIAŢIA GENERALĂ A PRESEI ROMÂNE.] „Adevă, rul", an. XXVI (1913), nr. 8.426 (26 februarie), p.l.
JEAN JAURfiS. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.430 (2 martie), p.l.
SPERANŢE PENTRU VIITOR. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.433 (5 martie), p.l.
ŞOBOLANII. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.436 (8 martie),p.l (semnat: *Lux).*
DIN ISTORIA RĂSCOALELOR. „Facla", an. IV (1913), nr. 10 (9 martie), p.196 (art. nesemnat).
1907-1913. „Facla" an.IV (1913), nr.10 (9 martie), p.198-199 (semnat: *Lux).*
MOŞ ŞTEFAN. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.438 (10 martie), p.l.
GREVA GENERALĂ. „Adevărul", an. XXVIf (1913), nr. 8.439 (11 martie), p.l.
MASA NOASTRĂ. „Rampa", an.II (1913), nr.423 (12 martie), p.l (semnat: *Rampa).*
LORDUL BANU. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.441 (13 martie),
RĂZBUNAREA SÎNGELUI. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.442 (14 martie), p.l.
LEGEA CETĂŢILOR. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.444 (16 martie), p.l.
ALEX. CIURCU. „Facla", an.IV (1913), nr.ll (16 martie), p.206 (semnat: *I.N.L.).*
LEGEA CONSOLIDĂRILOR PETROLIFERE. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr.8.445 (17 martie), p.l (semnat: *N.L.).*
ROMÂNIA FEUDALĂ. „Adevărul", [an. XXVI (1913), nr. 8.448 (20 martie), p.l.
REGATUL MUNTENEGRULUI ŞI REGATUL ROMÂNIEI. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8449 (21 martie), p.l (semnat: *Lux).*

DOMNUL XENOPOL SE JOACĂ GU FOCUL. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.450 (22 martie), p.l.j

DAR PROCURORUL? „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.452 (24 martie), p.l. (semnat: ***Lux).***

ORORILE RĂZBOIULUI, „adevărul", an. XXVI (1913), nr.8.454 (26 martie), p.l.

INSTIGATORII. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.455 (27 martie), p.l.

ŞEFIILE. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.456 (28 martie), p.l.

MORAVURI SĂLBATICE. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.456 (28 martie), p.l. (semnat: ***Lux).***

LUMINĂ! „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.457 (30 martie), p.l.

SCRISOARE DESCHISĂ PRINŢULUI CAROL. „Facla", an.IV (1913), nr.13 (30 martie), p.246 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

ANTON BACALBAŞA DESPRE DDTAŢIA LUI CĂRLUŢĂ. „Facla", an.IV (1913), nr.13 (30 martie), p.252 (art. nesemnat).

CONCEPŢII SĂLBATICE. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8.458 (31 martie), p.l. (semnat: ***Lux).***

CUVÎNTUL REGELUI. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.462 (4 aprilie), p, 1.

CORTINA S-A LĂSAT... „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.463 (5 aprilie), p.l.

VINOVAŢII. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.465 (7 aprilie), p 1.

FINANŢA INTERNAŢIONALĂ. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8,465 (8 aprilie), p. 1. (semnat: ***Lux).***

SOCOTELI COINTERESATE. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.469 (11 aprilie), p.l (semnat: ***Lux).***

PAŞOPTISM. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.471 (13 aprilie) p. 1

PACE VOUĂ! „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.472 (14 aprilie), p.l.

ISER. „Facla", an.IV (1913), nr.16 (20 aprilie), p.306 (semnat: ***Nicoară al Lumei).***

AUTORITATEA MORALĂ. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.482 (26 aprilie), p.l.

«SILISTRA. „Facla", an.IV (1913), nr.17 (27 aprilie), p.326 (semnat: ***N.L.).***

A VORBIT BĂTRÎNUL. „Facla", an.IV (1913), nr.17 (27 aprilie), p.331—333 (semnat: ***Lux).***

DOMNUL MAIORESCU. VOTUL UNIVERSAL ŞI LIBERALII. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.489 (3 mai), p.l.

CAZUITISM TALMUDIC.„Facla", an.IV (1913),nr.l8 (4 mai),p.360-361 (semnat: ***I.N-).***

DOUĂ CARACTERE. „Facla", an.IV (1913), nr.18 (4 mai),p.362-363 (semnat: ***Lux).***

GREVA DIN BRĂILA. „Adt\ăiul", an. XXVI (1913), nr, 8.491 (5 mai), p. 1.

LUCRURI UITATE. „Adevărul", sn.XXVI (1913), nr.8.492 (6 mai), p. 1.

VIŢELUL DE AUR. „Facla", an, IV (1913), nr. 19 (11 mai), p, 369 (semnat ***Nicoară al Lumei).*** Republicat **ÎL** „Flaeăra", an. I (1948), nr. 25 (20 iunie), p. 15.

VIOLENŢA. „Facla", en. IV (1933), nr. 19 (11 [mai), p. 382-384 (semnat: ***Lux.)***

PRIETENA TRĂDĂTOARE. „Adevărul", en. XXVI (1913), nr. 8.497 (12 mai), p. 1.

MORALA PUBLICĂ. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.502 (16 mai), p. 1.

FOOORMA. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8503(17 mai), p. 1

MAGISTRAŢII ŞIFEMEILE. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.504 (18 mai), p. 1 (semnat: ***Lux).***

RETRAGEREA. „Facla", an.IV (1913), nr.20 (18 mai), p.398-399 (semnat: ***N.L.).***

REPUBLICA ÎN PARLAMENT. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8.505 (19 mai), p.l.

PROTOCOLUL A FOST VOTAT. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8.506 (20 mai), p.l.

PENTRU PACE! „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8.5C8 (22 mai), p.l.

UN PARTID CONSERVATOR-AGRAR. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8.513 (26 mai), p.l.

DISOLUŢIA CONSERVATOARE. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.514 (28 mai), p.l.

BIZANŢUL NAŢIONAL. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.518 (1 iunie,) p.l.

MUSCULATURA TURTUREŞTILOR. „Facla", an.IV (1913), nr. 22 (1 iunie), p.433 (semnat: ***N.L.).***

DUPĂ VICTORIA DE LA TIŞIŢA. „Facla", an. IV (1913), nr. 22 (1 iunie), p. 438 (semnat: ***Lux).***

CONVORBIRE CU DOMNUL PETRE CARP. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.519 (2 iunie), p.l.

DOMNUL CARP ŞI POLITICA. EXTERNĂ A ROMÂNIEI. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8520 (3 iunie), p.1.

DOMNUL CARP ŞI POLITICA INTERNĂ. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.521 (4 iunie), p.1.

CAUZA DECĂDERII NOASTRE. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.522 (5 iunie), p.1.

PETRE CARP, REGELE ŞI REVOLUŢIA VIITOARE. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8523 (6 iunie), p.1.

REVOLUŢIA ŞI CONSERVATORII. „Adevărul" , an.XXVI (1913), nr.8.525 (8 iunie), p.1 (semnat: *Lux).*

DOMNUL IOAN BRĂTIANU ŞI REFORMA ELECTORALĂ. „Facla", aiUV (1913), nr.23 (8 iunie), p.453 (semnat: *N.D.C).*

NOROI ŞI SINGE. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.526 (9 iunie), p.1.

SENILII.„Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.527 (10 iunie), p.1 (semnat: *Lux).*

ZIUA DECISIVĂ. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.528 (1.1 iunie), . p.1.

ÎNVINSUL! „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.531 (14 iunie), p.1.

PICIORUL MĂGARULUI. „Facla", an.IV (1913), nr.24 (15 iunie), p.472 (semnat: *N.L.).*

IPOCRIZIE. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.540 (23 iunie) - ediţia a II-a specială — p.1. (semnat: *Lux).*

IPOCRIZIE. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.541 (24 iunie), p.1.

DEMOCRAŢIA VIITOARE. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.559 (12 iulie), p.1.

LAUDELE VIENEI. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.563 (16 iulie), p.1 (semnat: *Lux).*

IARĂŞI HOLERA. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.570 (23 iulie), p.1 (semnat: *Lux).*

DREPTATEA NOASTRĂ. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.572 (25 iulie), p.1. (semnat: *Lux).*

CINE A FOST MAI CUMINTE? „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8.577 (30 iulie), p.1 (semnat: *Lux).*

JIAPUL SUPREM! „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.579 (1 august), p.1 (semnat: *Lux).*

UN INTERVIU CU CÎNTEC. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.580 (2 august), p.1. (semnat: *N.L.).*

REFORMELE... „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8582 (4 august), p.1 (semnat: *Lux).*

NEDREPTĂŢILE DE LA ARSENAL. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.586 (8 august), p.1 (semnat: *Lux).*

PRIMEJDIA NE AMENINŢĂ. „Adevărul", an.XXVI (19lfc), nr. 8.587 (9 august), p.1 (semnat: *N.D.C).*

IARĂŞI BĂTAIA. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.588 (10 august), p.1 (semnat: *Lux).*

HOLERAS NOSTRAS. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.589 (11 august), p.1. (semnat: *N.L.).*

MUŞAMAUA. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.589 (11 august), p.1 (semnat: *Lux).*

CE-I CU MIŢA? „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.590 (12 august), p.1 (semnat: *N.L.).*

S-AU ÎNTORS SOLDAŢII. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.591 (13 august), p.1.

DAR ŞEFUL? „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.592 (14 august), p.1. (semnat: *Lux).*

IERI... AZI... MÎINE. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.595 (17 august), p.1.

ORI VORBEŞTI CUM ŢI-E PORTUL, ORI TE POARTĂ CUM ŢI-E VORBA. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr.8.597 (19 august) p.1.

UNDE-I ENTUZIASMUL? „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.600 (22 august), p.1. (semnat: *N.D.C).*

EI AŞI! „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8602 (24 august), p.1 (semnat: *Lux).*

„NE FACEM DE RÎS". „Adevărul", an.XXVI (1913), nr. 8.607 (29 august), p.1 (semnat: *Lux).*

NEDREPTATEA CONTINUĂ. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.608 (30 august), p.1 (semnat: *Lux).*

SPĂLĂTORIE CAZONĂ. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.609 (31 august), p.1 (semnat: N.L.).

HULTANII. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.609 (31 august)r p.1 (semnat: *Lux).*

COLONELUL STURDZA. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.610 (1 septembrie), p.1 (semnat: *N.D.C).*

VINTILĂ BRĂTIANU VORBEŞTE! „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.611 (2 septembrie), p.1 (semnat: *Lux).*

IRESPONSABILII. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.611 (2 septembrie), p.1 (semnat: *N.L.).*

STRĂINI... „Adevărul, an. XXVI (1913), nr.8.613 (4 septembrie), p.1 (semnat: *N.D.C).*

DAR BĂTĂILE? „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.618 (9 septembrie), p4. (semnat: *N.L.).*

REORGANIZAREA MARINEI. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.620 (11 septembrie), p.1 (semnat: *N.L.).*

GAZUL NETER-COMARNESCU. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.626 (17 septembrie), p.1 (semnat: *Lux).*

EPOCA MĂRTURISEŞTE. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.627 (18 septembrie), p.1 (semnat: *Lux).*

IARĂŞI AFACERILE CASEI KRUPP. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.628 (19 septembrie), p.1 (semnat: *N.L.).*

FLAGELUL. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.628 (19 septembrie), p.1 (semnat: *Lux).*

ÎMPRUMUTUL. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.629 (20 septembrie), p.1 (semnat: *Lux).*

RĂSPUNS CITITORILOR „FACLEI". „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.632 (23 septembrie), p.1.

ARMATĂ, CASAŢIE ETC. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.633 (24 septembrie), p.1 (semnat: *Lux).*

RECIDIVA. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.634 (25 septembrie), p.1 (semnat: *Lux).*

REGRETE POSTUME. „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.635 (26 saptembrie), p. 1, (semnat: *N.L.).*

PENTRU „ROMÂNIA NOUĂ". „Adevărul", an. XXVI (1913), nr. 8.636 (27 septembrie), p.1 (semnat: *Lux).*

AUSTRIA... „Adevărul", an.XXVI (1913,) nr.8.637 (28 septembrie), p.l.

IN SFÎRŞIT! „Rampa", an.II (1913), nr.524 (28 septembrie), p.1.

REFORME MARI. „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.642 (3 octombrie), p.1. (semnat: *Lux).*

HAI CU NUNTA! „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.643 (4 octombrie), p.1 (semnat: *Lux).*

PRESA BRĂTIENILOR. „Adevărul", an. XXVI 1(1913), nr. 8.644 (5 octombrie), p. 1 (semnat: *Lux).*

SOLDATUL ROMÂN"... „Facla", an.IV (1913), nr.1 (5 octombrie), p.1 (semnat: *Nicoară al Lumii).*

CUM SE SCRIE ISTORIA... „Facla", an.IV (1913), nr.2 (6 octombrie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară).*

GERMANIA ŞI FRANŢA. „Facla", aa.IV (1Ş13), nr.3 (7 octombrie) p.1 (semnat: *Ioan Nicoară).*

ÎI PRINDEM SAU NU-I PRINDEM. „Facla", an. IV (1913), nr. 5, (9 octombrie), p.1 (semnat: *I.N.).*

„FLACĂRA". „VIAŢA ROMÂNEASCĂ". „Rampa", an. II (1913), nr. 533 (9 octombrie), p.2 (semnat: *I.N.).*

PRIN PÎCLĂŞIPRIN ÎNTUNERIC. „Facla", an. IV (1913), nr. 6 (10 octombrie), p. 1.

CE CREDE ŞI CE VA FACE DOMNUL NICU FILIPESCU. „Facla", an.IV (1913), nr.ll (15 octombrie), p.3 (semnat: *Ioan Nicoară).*

SEMNELE VREMII. „Facla", an.IV (1913), nr.12 (16 octombrie), p.l.

„VIAŢA NOUĂ". „NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ". „FLACĂRA". „Rampa",an.II (1913), nr. 539 (16 octombrie), p. 2 (semnat: *I.N.).*

ÎNCÎRLIGAŢII... „Facla", an.IV (1913), nr.13 (17 octombrie), p.l (semnat: *Nicoară al Lumei).*

DOMNUL NICU FILIPESCU-LIBERALII ŞI TAKIŞTII. „Facla", an. IV (1913), nr.13 (17 octombrie), p. 3 (semnat: *Ioan Nicoară).*

NEDUMERIRE. „Facla", an.IV (1913), nr.14 (18 octombrie), p.1.

CRIMA MILITARĂ. „Facla", an.IV (1913), nr.15 (19 octombrie), p.l (semnat: *Ion Nicoară).*

PENTRU VOTUL UNIVERSAL. „Facla", an. IV (1913), nr. 16 (20 octombrie), p. 1.

CONGRESUL ŞOBOLANILOR. „Facla", an.IV (1913), nr.17 (21 octombrie), p.1. (semnat: *'N.L.).*

DUPĂ CONGRES. „Facla", an.IV (1913), nr.18 (22 octombrie), p.1.

MENIREA PRESEI. O CHESTIUNE DE LOGICĂ. UN KINDERGARTEN. „FLACĂRA". „Rampa", an.II (1913), nr.545 (23 octombrie), p.2 (semnat: *I.N.).*

HIENA CAZONĂ. „Facla", an.IV (1913), nr.20 (24 octombrie), p.1.

SE VA JUCA? „Rampa", an.II (1913), nr.548 (26 octombrie), p.1.

MAREA ÎNTRUNIRE PUBLICĂ DE AZI. „Facla", an. IV (1913) nr.23 (27 octombrie), p.1.

DREPTATE! „Facla", an.IV (1913), nr.24 (28 octombrie), p.1.

SĂRBĂTORIRE... „Facla", an.IV (1913), nr.24 (28 octombrie), p. 2 (semnat: *Ioan Nicoară).*

PENTRU LIBERTATEA PRESEI. *Marele miting de la sala „Dacia". Cuvîntarea domnului N'.D.Cocea.* „Facla", an.IV (1913), nr.24 (28 octombrie), p.3.

DREPTATE! „Rampa", an.II (1913), nr.5i9 (29 octombrie), p.2.

PENTRU LIBERTATEA PRESEI. *Cuvîntarea domnului N.D.Cocea la marea întrunire de la „Dacia".* „Adevărul", an.XXVI (1913), nr.8.668 (29 octombrie), p.3.

UN PAT CU NĂBĂDĂI. *O exhumare cu scandal. Rostul rimei. Altele.* „Rampa", an.II (1913), nr.550 (30 octombrie), p.2 (semnat: *I.N.).*

CARE-I ADEVĂRUL? „Facla", an.IV (1913), nr.28 (1 noiembrie), p.1.

PĂZEA! S-AU URNIT BĂTRÎNII. „Facla", an. IV (1913), nr. 30 (3 noiembrie), p.1.

SIMPLU GA BUNĂ ZIUA. „Facla", an.IV (1913), nr.38 (11 noiembrie), p.1.

ÎN SFÎRŞIT! „Facla", an.IV (1913), nr.40 (13 noiembrie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară).*

PREFAŢĂ. „Facla", an.IV (1913), nr.41 (14 noiembrie), p.1.

PANTALONADE. „Facla", an.IV (1913), nr.42 (15 noiembrie), p.1.

MESAGIUL. „Facla", an.IV (1913), nr.43 (16 noiembrie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară).*

PANGLICARUL. „Facla", an.IV (1913), nr.44 (17 noiembrie), p.1 (art. nesemnat).

PE MARGINEA... DEMISIEI DOMNULUI DISESCU. „Facla" an. IV (1913), 48 (21 noiembrie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară).*

CUM CAD MINISTERELE... AIUREA. „Faclaan. IV (1913), nr. 50 (23 noiembrie), p. 1.

DE VORBĂ CU UN MINISTRU. „Facla", an. IV (1913), nr. 51 (24 noiembrie), p.1.

ISER. „Facla", an.IV (1913), nr.52 (25 noiembrie), p.1 (art. nesemnat).

[GRIGUŢĂ CANTACUZINO]. „Facla", an. IV (1913), nr.53 (26 noiembrie), p.1 (art. nesemnat).

IONAŞ GRĂDIŞTEANU. „Facla", an.IV (1913), nr.59 (2 decembrie), p. 3 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

VAI, SĂRMANA CONSTITUŢIE. „Facla", an. IV (1913), nr. 62 (5 decembrie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară).*

PENTRU LIBERTATEA... DOMNULUI FILIPESCU. „Facla", an. IV (1913), n .63 (6 decembrie), p.1.

LATRINA. „Facla", an.IV (1913), nr.66 (9 decembrie), p.1.

JERTFELE CAUZEI. „Facla", an.IV (1913), nr.67 (10 decembrie),

JOS LABA, SIRE! „Facla", an.IV (1913), nr.68 (11 decembrie), p.1.

UF! „Facla", an.IV (1913), nr.73 (16 decembrie), p.1 (semnat: *Lux).*

CANALIA ANTISEMITĂ. „Facla", an.IV (1913), nr.74 (17 decembrie), p.1 (semnat: *„Facla").*

PRINŢUL... „Facla", an.IV (1913), nr.74 (17 decembrie), p.1 (art. nesemnat).

REGELE... MĂLAI VISEAZĂ. „Facla", an.IV (1913), nr.76 (19 decembrie), p.1.

MUTULICĂ DE LA MĂNĂSTIREA NEAMŢULUI. „Facla", an.IV (1913) , nr.78 (21 decembrie), p.1. (semnat: *Lux).*

ÎNCĂ 7 ZILE PÎNĂ LA CĂDEREA GUVERNULUI. „Facla", an-IV (1913), nr.79 (22 decembrie), p.1 (semnat: *Lux).*

RUŞINE! „Facla", an.IV (1913), nr.79 (22 decembrie), p.1 (semnat: *Fel.).*

ALELUIA. „Facla", an. IV (1913), nr.79 (22 decembrie), p.1 (art. nesemnat).

REGIMUL CĂCAINEI. „Facla", an.V (1914), nr.86 (2 ianuarie), p.1.

„FACLA" ŞI LIBERALII. „Facla", an.V (1914), nr.87 (3 ianuarie), p.1.

ÎNVINŞII. „Facla", an.V (1914), nr.87 (3 ianuarie), p.1 (art. nesemnat).

TACHIŞTII ŞI PARTIDUL LIBERAL. „Facla", an.V (1914), nr.88 (4 ianuarie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară).*

CONGRESUL SINDICAL. „Facla", an.V (1914), nr.8} (5 ianuarie) p.1 (semnat: *„Facla").*

CĂTRE UN NOU CARTEL? „Facla", an. V (1914), nr. 89 (5 ianuarie), p. 1.

EPISTOLIE PRINŢULUI CAROL. „Facla", an. V (1914), nr. 90 (8 ianuarie), p.1. (semnat: *N.L.).*

LIBERTATEA PRESEI ŞI LIBERALII. „Facla", an. V (1914), nr. 90 (8 ianuarie), p. 1.

DOMNUL N. FLEVA LIBERAL. „Facla", an. V (1914), nr. 91 (9 ianuarie), p.1.

INDUSTRIA DECORAŢIILOR. „Facla", an.V (1914), nr.91 (9 ianuarie), p.1. (semnat: *Fel.).*

IMPRECIZIILE DOMNULUI ALEX. RADOVICI. „Facla", an.V (1914) , nr.92 (10 ianuarie), p.1.

TAKIST?... SAU BANDIT? „Facla", an.V (1914), nr.94 (12 ianuarie), p.1.

FUGA DOMNULUI BANU. „Facla", an.V (1914), nr.96 (14 ianuarie), p.1 (semnat: *Lux).*

VIESPAR... „Facla", an.V (1914), nr.98 (16 ianuarie), p.1.

UN STRIGĂT DE ALARMĂ. „Facla", an.V (1914), nr.99 (17 ianuarie), p.1.

REINTRAREA DOMNULUI FILIPESCU. „Facla", an.V (1914), nr. 101 (19 ianuarie), p.1. (semnat: *Fel.).*

[PETRE CARP]. „Facla", an.V (1914), nr.101 (19 ianuarie), p.1 (semnat: *N.L.).*

FILME - BANDIȚI - POLITICIANI. „Fecla", an.V (1914), nr. 102 (20 ianuarie), p.l.

SITUAȚIA SE LIMPEZEȘTE. „Facla", an.Y (1914), nr.104 (22 ianuarie), p.l. (semnat: *Ion Nicoară).*

TEATRUL POLITIC. „Facla", an.V(1914), nr.105 (23 ianuarie), p. 1 (art. nesemnat).

GLOSE... „Facla", an.V (1914), nr.105 (23 ianuarie), p.l.

EI ȘI!? „Facla", an.V (1914), nr.107 (25 ianuarie), p.l.

ARESTAREA DOCTORULUI RAKOVSKY. „Facla", an.V (1914), nr.108 (26 ianuarie), p.l.

PROPUNERI PRACTICE. „Facla", an.V(1914), nr. 109 (27 ianuarie), p.l.

SOCRATE MODERN. „Facla", an.V (1914), nr.109 (27 ianuarie), p.l (semnat: *Fel.).*

LEGITIMA ALIANȚĂ. „Facla", an.V (1914), nr.110 (28 ianuarie), p.l.

STABILITATEA FUNCȚIONARILOR. „Facla", an.V (1914), nr. 110 (28 ianuarie), p.l. (semnat: *Fel.).*

UN ZIARIST. „Facla", an.V (1914), nr.111 (29 ianuarie), p.l (semnat: *Ion Nicoară).*

BACĂU-BUCUREȘTI-CRAIQVA. „Facla", an.V (1914), nr.111 (29 ianuarie), p.l (semnat: *Fel.).*

VISURI CIOCOIEȘTI. „Facla", an.V (1914), nr.112 (30 ianuarie), p.l.

TĂCEREA... „Facla", an.V (1914), nr.112 (30 ianuarie), p.l (semnat: *Fel.).*

SĂRBĂTORIREA DOMNULUI ALEX. CIURCU. TOASTUL DOMNULUI N.D.COCEA. „Facla", an. V (1914), nr.112 (30 ianuarie) p.3.

ȘARLATANII. „Facla", an. V (1914), nr.113 (31 ianuarie), p.l.

CORABIA CONSERVATOARE SE ÎNEACĂ! „Facla", an.V (1914) nr.114 (1 februarie), p.l.

ALEGEREA DE AZI. „Facla", an.V (1914), nr.115 (2 februarie), p 1, (semnat: *„Facla").*

DOUĂ ÎNVĂȚĂMINTE. „Facla", an.V (1914), nr.117 (4 februarie), p.l.

ȚARA S-A PRONUNȚAT! „Facla", an.V (1914), nr.118 (5 februarie), p.l.

CAMPANIA EXTRA-PARLAMENTARĂ. „Facla", an.V (1914), nr, 120 (7 februarie), p.l.

AR FI O RUȘINE. „Facla", an.V (1914), nr.122 (9 februarie), p. 1.

VOTAȚI PE BĂDĂRĂU! „Facla", an.V (1914), nr.123 (10 februarie), p.l.

COLEGIUL INTELECTUALITĂȚII. „Facla", an.V (1914), nr.125 (12 februarie), p.l.

TRAGEDIA CĂDERILOR. „Facla", an.V (1914), nr.126 (13 februarie), p.l.

VIN TRAMVAIELE! „Facla", an.V (1914), nr.128 (15 februarie),p.l.

DE CELE SFINTE. „Facla", an.V (1914), nr.129 (16 februarie), p.l.

CĂTĂRĂU sau *Din minunile naționalismului.* „Facla", an.V (1914), nr.131 (18 februarie), p.l (semnat: *Ion Nicoară).*

CARITATEA BINE ÎNȚELEASĂ. „Facla", an.V (1914), nr.133 (20 februarie), p.l.

IS CEASUL MORȚII. „Facla", an.V (1914), nr.134 (21 februarie), p.l.

MESAGIUL LA CAPSA. „Facla", an.V (1914), nr.135 (22 februarie) p.l.

ÎNTÎIA CITIRE. „Facla", an.V (1914), nr.137 (24 februarie), p.l.

PARLAMENTUL A VORBIT. E RONDUL POPORULUI SĂ VORBEASCĂ! „Facla", an.V (1914), nr.138 (25 februarie), p. 1.

REPREZENTANTUL UNUI PARTID. „Facla", an.V (1914), nr.139 (26 februarie), p.l.

PRE-CI-PI-TA-RE. „Facla", an.V (1914), nr.140 (27 februarie), p.l-

INTELIGENȚĂ!!... „Facla", an.V (1914), nr.144 (3 martie), p.l.

TAKE. „Facla", an.V (1914), nr.145 (5 martie), p.l.

A PĂȚIT-O DOMNUL WOLF. „Facla", an.V (1914), nr.280 (2 august), p.l, (semnat: *Ion Nicoară).*

REGELE AMENINȚĂ CU ABDICAREA. UN GUVERN MARGHILOMAN. „Facla", an.V (1914), nr.280 (2 august), p.l.

REGELE AMENINȚĂ CU ABDICAREA. UN GUVERN MARGHILOMAN. „Facla", an.V (1914), nr.281 (3 august), p.l.

NUME DE RUȘINE. „Facla", an.V (1914), nr.282 (5 august), p.l (semnat: *I.N.).*

UNDE E PARTIDUL DOMNULUI MARGHILOMAN? „Facla", an V (1914), nr.282 (5 august), p.l (semnat: *N.L.).*

PROVOCATORII. „Facla", an.V (1914), nr.283 (6 august), p.l (semnat: *I.N.).*

OBRĂZNICIILE DOMNULUI CZERNIN. „Facla", an.V (1914), nr.289 (13 august), p.l (semnat: *I.N.).*

CE NE OFERĂ RUSIA, FRANȚA ȘI ANGLIA. „Facla", an.V (1914), nr.289 (13 august), p.1.

NEMȚII ÎN ROMÂNIA! „Facla", an.V (1914), nr.291 (15 august),p.l.

FRANȚA NU E ÎNVINSĂ. „Facla", an.V (1914), nr.293 (17 august), p.l.

TOTUL SE EXPLICĂ! „Facla", an.V (1914), nr.294 (18 august), p.1 (semnat: *I.N.).*

SCANDALUL DE LA SINAIA. „Facla", an.V (1914), nr.295 (19 august), p.1. (semnat: *I.N.).*

O ȘEFIE PIERDUTĂ. „Facla", an.V (1914), nr. 296 (20 august), p.1 (semnat: *Ion Nicoară).*

CA ÎN BULGARIA. „Facla", an.V (1914), nr.298 (23 august), p.1 (semnat: */. N.).*

PALMA BINEFĂCĂTOARE. „Facla", an.V (1914), nr.298 (23 august), p.1.

MAREA MUTĂ. „Facla", an.V (1914), nr.299 (24 august), p.1.

GHEȘEFTUL REGAL. „Facla", an.V (1914), nr.300 (24 august), p. 1 (semnat: *I.N.).*

ȘI DACĂ PARISUL VA CĂDEA... „Facla", an.V (1914), nr.301 (25 august), p.1.

ENVER PAȘA N-A MURIT. „Facla", an.V (1914), nr.302 (26 august) p.1 (semnat: *I.N.).*

PRELUDIU. „Facla", an.V (1914), nr.303 (27 august), p.1 (semnat: *F.).*

INTERVIU CU PRINȚUL BRÎNCOVEANU. „Facla", an.V (1914), nr.303 (27 august), p.1-2 (semnat: *N.D.C).*

PRELUDIU. „Facla", an.V (1914), nr.304 (28 august), p.2 (semnat: *F.).*

STUDENȚII. „Facla", an.V (1914), nr.306 (30 august), p.1 (semnat: *loan Nicoară).*

SPRE TRANSILVANIA. „Facla", an.V (1914), nr.307 (31 august), p.l.

SPRE TRANSILVANIA. „Facla", an.V (1914), nr.308 (1 septembrie), p.2.

REGELE ÎNVINS. „Facla", an.V (1914), nr.311 (5 septembrie), p.2 (semnat: *I.N.).*

CE NE PROPUNE TRIPLA-ÎNȚELEGERE]. „Facla", an.V (1914), nr.312 (6 septembrie), p.2.

IMBECILII. „Facla", an.V (1914), nr.313 (7 septembrie), p.1 (semnat: *N.L.).*

GRANDIOASA ÎNTRUNIRE DE LA TERASĂ. „Facla", an.V (1914), nr.313 (7 septembrie), p.2.

PRIMEJDIA. „Facla", an.V (1914), nr.314 (8 septembrie), p.1.

AFARĂ OBRAZNICUL! „Facla", an.V (1914), nr.314 (8 septembrie), p.1 (semnat: *I.N.).*

PRĂPASTIA DINTRE TRON ȘI ȚARĂ. „Facla", an.V (1914), nr. 315 (9 septembrie), p.1.

LUAȚI SEAMA! „Facla", an.V (1914), nr.316 (10 septembrie), p.1. (semnat: *lori Nicoară).*

PRO TAKE. „Facla", an.V (1914), nr.316 (10 septembrie), p.1 (semnat: *N.D. C.).*

ALIANȚA CU BULGARIA. „Facla", an.V (1914), nr.317 (11 septembrie), p.1.

BU3CHE-FREGOLI. „Facla", an.V (1914), nr.317 (11 septembrie), p.2 (semnat: *I.N.).*

LA PENSIE, MAIESTATE! „Facla", an.V (1914), nr.317 (11 septembrie), p.3.

OMUL BOLNAV. „Facla", an.V (1914), nr.317 (11 septembrie), p.3 (semnat: *loan Nicoară).*

CE E CU „UNIVERSUL"? „Facla", an.V (1914), nr.318 (12 septembrie) — ediția a II-a, specială —p.1. (semnat: *N.L.).*

O CRIMĂ. „Facia", an.V (1914), nr.318 (12 septembrie), p.3 (semnat: *I.N.).*

UN RĂMĂȘAG. „Facla", an.V (1914), nr.319 (13 septembrie) - ediția a II-a, specială — p.1. A fost republicat în: „Facla", an. V (1914), nr. 319 (13 septembrie) — ediția a III-a, specială — p. 2.

CAPITALA ÎN STRADĂ! „Facla", an.V (1914), nr.319 (13 septembrie) — ediția a II-a, specială — p.1. (semnat: *„Facla").*

VORBE, VORBE, VORBE... ȘI NICI O HOTĂRÎRE. „Facla", an. V (1914), nr.320 (14 septembrie), p.2 (semnat: *I.N.).*

ZIUA CEA MARE. „Facla", an.V (1914), nr.321 (15 septembrie) — ediția I, specială — p.1 (semnat: *I.N.).*

DU-TE, MAIESTATE... „Facla", an.V (1914), nr.323 (17 septembrie) — ediția a II-a, specială — p.1. (art. nesemnat).

ÎN AJUNUL CONSILIULUI DE COROANĂ. „Facla", an.V (1914), nr.323 (17 septembrie) — ediția a II-a, specială — p.2 (semnat: *I.N.).*

MOTIVE VESELE ȘI TRISTE. „Facla", an.V (1914), nr.325 (19 septembrie) — ediția a II-a, specială — p.2.

ARME SAU CIOMEGE? NE-A ŞANTAJAT AUSTRIA? POLITICIANII NOŞTRI SINT IMBECILI? REGELE E TRĂDĂTOR? „Facla", an.V (1914), nr.328 (22 septembrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l (semnat: *I.N.).*

NEUTRALITATEA... „Facla", an.V (1914), nr.330 (25 septembrie) - ediţia a Il-a, specială — p.l (semnat: *I.N.).*

URECHEATUL. „Facla", an.V (1914), nr.330 (25 septembrie) - ediţia a Il-a, specială — p.l (semnat: *F.).*

GUVERNUL A MINŢIT. „Facla", an.V (1914), nr.331 (26 septembrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l.

UNDENAFT, NU BENZINĂ! „Facla", an. V (1914), nr. 331 (26 septembrie) — ediţia a Il-a, specială — p. 1. (semnat: *Facla).*

DOMNUL CONTE... „Facla", an.V (1914), nr.331 (26 septembrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l. (semnat: *I.N.).*

DOUĂ MĂSURI. „Facla", an.V (1914), nr.332 (27 septembrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l. (semnat: *I.N.).*

„ÎNVINGERI STRĂLUCITE". „Facla", an.V (1914), nr.332 ^septembrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l (semnat: *Lux).*

„ÎNVINGERI STRĂLUCITE". „Facla", an.V (1914), nr.333 (28 septembrie) — ediţia I-a, specială — p. 1 (semnat: *Lux).*

UN RĂZBOI... IN REDACŢII. „Facla", an.V (1914), nr.333 (28 septembrie) — ediţia I-a, specială — p.l. (semnat: *I.N.).* A fost republicat în „Facla", an.V (1914), nr. 333 (28 septembrie) — ediţia a Il-a, specială — p.2 (semnat: *I.N.).*

TRAGEDIA ÎNCEPE. „Facla", an.V (1914), nr.334 (29 septembrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l.

REGELE A MURIT. TRĂIASCĂ ROMÂNIA! „Facla", an.V (1914) nr.334 (29 septembrie) — ediţia a Il-a, specială — p.2 (semnat: *Facla).*

CA BUN ROMÂN... „Facla", an.V (1914), nr.335 (1 octombrie) - ediţia a Il-a, specială — p.l.

ARMISTIŢIUL. „Facla", an.V (1914), nr.337 (3 octombrie) - ediţia a Il-a, specială — p.l. (semnat: *Ioan Nicoară).*

DUPĂ MOARTEA REGELUI. „Facla", an.V (1914), nr.338 (5 octombrie) — ediţia a Il-a, specială —- p.l.

DUPĂ UN AN DE LUPTĂ. „Facla", an.V (1914), nr.340 (8 octombrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l.

[INCAPACITATEA ŢARISTĂ]. „Facla", an.V (1914), nr.341 (9 octombrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l.

UN OM ŞI O EPOCĂ. „Facla", an.V (1914), nr.343 (11 octombrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l.

AMANŢII AUSTRIEI. „Facla", an.V (1914), nr.344 (12 octombrie) — ediţia deseară — p.l (semnat: *Dr. Ion Nicoară).*

UN ACT DE DREPTATE. „Facla", an.V (1914), nr.345 (13 octombrie) — ediţia a II-a, specială — p.l. (semnat: *I.N.).*

DUPĂ VARŞOVIA. „Facla", an.V (1914), nr.346 (14 octombrie) - ediţia I-a, specială — p.l.

SĂ NE'iERTE DOMNUL FILIPESCU. „Facla", an.V (1914), nr.347 (16 octombrie) — ediţia de seară — p.l.

NU VREM RĂZBOI! „Facla", an.V (1914), nr.349 (18 octombrie) - ediţia I-a, specială — p.l.

COLOSAL!! „Facla", an.V (1914), nr.349 (18 octombrie) - ediţia & Il-a, specială — p.l (semnat: *I.N.).*

NU VREM RĂZBOI! „Facla", an.V (1914), nr.350 (19 octombrie) - ediţia a Il-a, specială — p.l.

PESTE BOT. „Facla", an.V (1914), nr.351 (20 octombrie) - ediţia a Il-a, specială — p.l. (semnat: *I.N.).*

CĂTRE RĂZBOI. „Facla", an.V (1914), nr.351 (20 octombrie) - ediţia a'II-a, specială — p.l.

PREA DE OAIE. „Facla", an.V (1914), nr.352 (22 octombrie) - ediţia a Il-a, specială — p.l (semnat: *I.N.).*

ATENTATE AUSTRIACE. „Facla", an.V (1914), nr.353 (23 octombrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l (semnat: *I.N.).*

IAR DE-ALE NEMŢILOR! „Facla", an.V (1914), nr.353 (23 octombrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l (semnat: *F.).*

INVAZIA GERMANĂ. „Facla", an.V (1914), nr.354 (24 octombrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l.

MINISTERIABILII ŞI TRANSILVANIA. „Facla", an.V (1914), nr. 355 (25 octombrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l (semnat: *Ion Nicoară).*

ÎN SFÎRŞIT, LA LUPTĂ! „Facla", an.V (1914), nr.355 (25 octombrie) — ediţia a Il-a, specială —p.l (semnat: *Facla).*

ULTIMA MINCIUNĂ. „Facla", an.V (1914), nr.356 (26 octombrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l. (semnat: *Ion Nicoară).*

BURŢEFF LIBER. „Facla", an.V (1914), nr.357 (27 octombrie) - ediţia deseară — p.l (semnat: *N.D.C).*

ULTIMA NAIVITATE. „Facla", an.V (1914), nr.358 (29 octombrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l.

AMERICA ŞI RĂZBOIUL. „Facla", an.V (1914), nr.358 (29 octombrie) — ediţia a Il-a, specială — p.l (semnat: *I.N.).*

^NOUL REGE. „Facla", an.V (1914), nr.359 (30 octombrie) - ediția a II-a, specială — p.l.

ȚARA DE VLEZARE! „Facla", an.V (1914), nr.360 (1 noiembrie) - ediția a II-a, specială — p.l.

1916^JFa_cl.a V-an.VI (1916), nr.l (1 ianuarie), p.2—3 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

PENTRU CE A DISPĂRUT „FACLA" ŞI DE CE REAPARE. „Facla", an.VI (1916), nr.l (1 ianuarie), p.4-5.

FRATELE MEU GALACTION. „Facla", an.VI (1916), nr.l (1 ianuarie), p.6—7 (semnat: *N.D.C).*

A PĂȚIT-O VIRGIL ARION, „Facla", an.VI (1916), nr.l (1 ianuari e) p.7—8 fsemnat: *Lux).*

GIOCONDA. „Facla", an.VI (1916), nr.1 (1 ianuarie), p.10-11 (semnat: *loan Nicoară).*

CRUCEA DE FIER. „Facla", an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.14-15 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

CRUCEA DE FIER ŞI „CRUCEA MĂ-SII". „Facla", an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.16—17 (art. nesemnat).

VINOVAȚII. „Facla", an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.18-19 (semnat: *N.D.C).*

OCHIUL DRACULUI. „Facla", an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.20 (semnat: *Fel.).*

CAPITALA PETRECE!... „Facla", an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.22—25 (semnat: *Ion Nicoară).*

MAREA FRESCĂ. „Facla", an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.26-27 (semnat: *Lux).*

[KAIZERUL IxMPLINEŞTE ASTĂZI 57 DE ANI]. „Facla", an.VI (1916), nr.3 (17 ianuarie), p.30 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

O AUDIENȚĂ LA DOMNUL MINISTRU ANGHELESCU. „Facla", an.VI (1916), nr.3 (17 ianuarie), p.31 — 33 (semnat: *loan Nicoară).*

DE CE? TRĂIASCĂ FRANȚA! „Facla", an.VI (1916), nr.3 (17 ianuarie), p. 34 — 35 (semnat: *N.D.C).*

CAZUL LOVINESCU. „Facla", an.VI (1916), nr.3 (17 ianuarie), p. 36-37 (semnat: *Fel.).*

VREO PATRU EXPOZIȚII PROASTE ŞI UN CONCERT BUN. „Facla", an.VI (1916), nr. 3 (17 ianuarie), p.37-39 (semnat: *Lux).*

BORDELUL. „Facla", an.VI (1916), nr.4 (24 ianuarie), p.42-43 (art. nesemnat.).

PINĂ LA DUMNEZEU... „Facla", an.VI (1916), nr.4 (24 ianuarie), p.44—45 (semnat: *Lux).*

PARLAMENTUL S-A DESCHIS... „Facla", an.VI (1916), nr.4 (24 ianuarie), p. 46—48 (semnat: *Fel.).*

SAMSON LA NAȚIONAL. UN SFERT DE CEAS ÎN JAPONIA. EXPOZIȚIA GORE MIRCESCU. „Facla", an.VI (1916), nr.4 (24 ianuarie), p.49—51 (semnat: *Ion Nicoară).*

POPA LUCACI. „Facla", an.VI (1916), nr.5 (31 ianuarie), p.54-55 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

DULCE ȚARĂ! „Facla", an.VI (1916), nr.5 (31 ianuarie), p.57 (semnat: *Fel.).*

O AUDIENȚĂ LA EXCELENȚA SA DOMNUL EM.PORUMBARU. „Facla", an.VI (1916), nr.5 (31 ianuarie), p.60—64 (semnat: *loan Nicoară).*

SĂPTĂMINA BRÎNZEI. „Facla", an.VI (1916), nr.5 (31 ianuarie), p.64—65 (semnat: *Lux).*

LUCRĂRILE DOAMNEI BELDICEANU. EXPOZIȚIA TRAIAN CORNESCU. POLICHE. „Facla", an.VI (1916), nr.5 (31 ianuarie), p.66—67 (semnat: *Ion Nicoară).*

BALUL SINDICATULUI. LA MERCUR. LA MIRCEA. LA CAFIŞE DE PARIS. „Facla", an. VI (1916), nr.6 (7 februarie), p.74-77 (semnat: *loan Nicoară).*

EVREII... „Facla", an.VI (1916), nr.6 (7 februarie), p.77-79 (semnat: *Lux).*

PACEA! „Facla", an.VI (1916), nr.7 (14 februarie), p.82-83 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

UN CEAS LA DOMNUL C.C.ARION. „Facla", an.VI (1916), nr.7 (14 februarie), p.88 — 91 (semnat: *loan Nicoară).*

EDITURA C.BANU. „Facla", an.VI (1916), nr.7 (14 februarie), p. 95 (semnat: *N.D.C).*

CARMEN SYLVA. „Facla", an.VI (1916), nr.8 (21 februarie), p.98 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

ANTISEMIT! „Facla", an.VI (1916), nr.8 (21 februarie), p. 101—103 (semnat *N.D.C).*

BULGARII. „Facla", an.VI (1916), nr.8 (21 februarie), p.104-106 (semnat: *Lux).'*

IAR MINISTERUL DE RĂZBOI. „Facla", an.VI (1916), nr.8 (21 februarie), p. 106 — 107 (semnat: *loan Nicoară).*

FRANȚA NEÎNVINSĂ! „Facla", an.VI (1916), nr.8 (21 februarie), p.111 (semnat: *N.C).*

JOFFRE. „Facla", an.VI (1916), nr.9 (28 februarie), p.115-116 (semnat: *Nicoară al Lumii).*

POLITICĂ BULGĂREASCĂ. „Facla", an.VI (1916), nr.9 (28 februarie), p.117—118 (semnat: *Lux).*

ÎNMORMÎNTĂREA M.-S. REGINA ELISABETA. „Facla", an.VI (1916), nr.9 (28 februarie), p.119-123 (semnat: *Ioan Nicoară).*

NU PENTRU ARGHEZI,CI PENTRU MINE. „Facla", an.VI (1916), nr.10 (6 martie), p.131—132.

SĂ NE IERTE DOMNUL GENERAL! „Facla", an.VI (1916), nr.10 (6 martie), p.133, (semnat: *Lux).*

CUM AR VORBI GENERALUL ILIESCU.., „Facla", an.VI (1916), nr.10 (6 martie), p.134-140 (semnat: *N.D.C).*

KRONPRINȚUL. „Facla", an.VI (1916), ravll (13 martie), p.146-148 (semnat: *Nicoară al Lumii).*

EDITURA „FACLA". „Facla", an.VI (1916), nr.ll (13 martie), p. 149-151 (semnat: *N.D.C)*

BĂTĂTURILE LUI BAI-GANCIU. „Facla", an.VI (1916), nr.ll (13 martie), p.157 (semnat: *Lux).*

MERCENARII. „Facla", an.VI (1916), nr.ll (13 martie), p.158 (semnat: *Fel.).*

OCTAVIAN GOGA. „Facla", an.VI (1916), nr.12 (20 martie), p.162 — 164 (semnat: *Nicoară al Lumii).*

FERICITĂ ȚARĂ. „Facla", an.VI (1916), nr.12 (20 martie), p.168—169 (semnat: *I.N.).*

UN VIGUROS TALENT ORATORIC. „Facla", an. VI (1916), nr.12 (20 martie), p. 170-171 (semnat: *F.c.l.)*

DREPT MULȚUMIRE. „Facla", an.VI (1916), nr.12 (20 martie) p.171-172 (semnat: *N.D.C).*

REALITATE ȘI IDEAL. „Facla", an.VI (1916), nr.12 (20 martie), p.173 — 174 (semnat: *Ioan Nicoară).*

STĂPÎNA PĂMÎNTULUI. „Facla", an.VI (1916), nr.13 (27 martie), p.2 —3 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

PRIMĂVARA. *„Facla",* an.VI (1916), nr.14 (3 aprilie), p.18-19 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

„THAIS" de *Anatole France. „Prizonieră in Germania"* de */. Debran.* „Facla", an.VI (1916), nr.14 (3 aprilie), p.18-19 (semnat: *Fel.).*

CONFISCAREA „FACLEI". „Facla", an.VI (1916), nr.15 (10 aprilie), p.34—35 (semnat: *I.N.).*

1 MAI. „Facla", an.VI (1916), nr.16 (17 aprilie), p.51-52 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

VON DER GOLTZ ȘI TOMA BLÎNDU. „Facla", an.VI (1916), nr. 16 (17 aprilie), p. 58 — 59 (semnat: *Lux).*

MAIORESCU RED1VIVUS! „Facla", an.VI (1916), nr.17 (24 aprilie), p.66—68 (semnat: *Ioan Nicoară).*

LA ENESCU. „Facla", an.VI (1916), nr.18 (1 mai), p.87-90 (semnat: *Ioan Nicoară).*

IEREMIADE... „Facla", an.VI (1916), nr.19 (8 mai), p.98-100 (semnat: *Ioan Nicoară).*

RAHAT SAU NU?! „Facla", an.VI (1916), nr.19 bis (10 mai), p. 114-115 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

10 MAI. „Facla", an.VI (1916), nr.19 bis (10 mai), p. 118-119 (semnat: *Ioan Nicoară).*

BANDIȚI CU ACTE ÎN REGULĂ. „Facla", an.VI (1916), nr.20 (15 mai), p.130 (semnat: *F.).*

IARĂȘI CONFISCAȚI! „Facla", an.VI (1916), nr.20 (15 mai), p. 131 — 132 (semnat: *N.D.C).*

MÎNA CRIMINALĂ. „Facla", an.VI (1916), nr.21 (22 mai), p.146-148 (semnat: *Ioan Nicoară).*

MEA CULPA. „Facla", an.VI (1916), nr.22 (29 mai), p.162-163 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

GEORGES CORBESCO. „Facla", an.VI (1916), nr.22 (29 mai), p. 164 (semnat: *Ioan Nicoară).*

REGINA MĂRIA. „Facla", an.VI (1916), nr.23 (5 iunie), p.178-180 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

RUȘII. „Facla", an.VI (1916), nr.23 (5 iunie), p.186-188 (semnat: *N.D.C).*

MOMENTUL. „Facla", an.VI (1916), nr.24 (12 iunie), p.194-196 (semnat: *N.D.C).*

SIMBOLUL. „Facla", an.VI (1916), nr.25 (19 iunie), p.210-212 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

TRAGEDIA GRECEASCĂ. „Facla", an.VI (1916), nr.25 (19 iunie), p.213 (semnat: *I.N.).*

CÎTEVA ADEVĂRURI. „Facla", an.VI (1916), nr.26 (£6 iunie), p. 226 — 228 (semnat: *I.N.).*

OFENSIVA GENERALĂ. „Facla", an.VI (1916), nr.26 (£6 iunie), p.230-231 (semnat: *Fel.).*

[DUHUL AUTOCRATIC AL ȚARISMULUI]. „Facla", an.VI (1916), nr.27 (3 iulie), p.2 —3 (semnat: *I.N.).*

UN DECES ȘI O PIERDERE. „Facla", an. VI (1916), nr.27 (3 iulie), p.7 —8 (semnat: *Fel.).*

LĂSAȚI-I SĂ PETREACĂ! „Facla", an. VI (1916), nr.28 (10 iulie), p.18—20 (semnat: *Ioan Nicoară).*

ÎN ȚARA LUI GORBESGU. „Facla", an. VI (1916), nr.28 (10 iulie), p.28-29 (semnat: *Fel.).*

MOMENTUL SUPREM. „Facla", an. VI (1916), nr.29 (17 iulie), p. 34 – 35 (semnat: *loan Nicoară).*

O ZI ISTORICĂ. „Facla", an.VI (1916), nr.29 (17 iulie), p.38-40 (semnat: *I.N.).*

DUPĂ DOI ANI. „Facla", an.VI (1916), nr.30 (24 iulie), p.50-51 (semnat: *F.).*

PROVOCAȚIUNI... „Facla", an.VI (1916), nr.30 (24 iulie), p.58 (semnat: *Fel.).*

DOUĂ EXPLOZII. „Facla", an. VI (1916), ar.31 (31 iulie), p.66-67 (semnat: *F.).*

CĂDEREA GORIȚIEI. „Facla", an.VI (1916), nr.31 (31 iulie), p.79 (semnat: *Fel.).*

CEASUL ROMÂNIEI. „Facla", an.VI (1916), nr.32 (7 august), p.82 (semnat: *F.).*

MORALA ŞI CONFISCĂRILE „FACLEI". „Facla", an.VI (1916), nr.32 (7 august), p.86—87 (semnat. Fel.).

NOTRE INTERVIEW AVEC M. ALBERT THOMAS. „L'Entente" an.I (1917), nr.10 (27 mai), p.1 (semnat: *N.D.C).*

LA SITUATION DIPLOMATIQUE. „L'Entente", an.I (1917), nr. 18 (7 iunie), p.1 (semnat: *I.N.).*

LA SITUATION DIPLOMATIQUE. „L'Entente", an.I (1917), nr, 19 (8 iunie), p.1 (semnat: *I.N.).*

LA SITUATION DIPLOMATIQUE. „L'Entente", an.I (1917), nr. 20 (9 iunie), p.1. (art. nesemnat).

NOTRE INTERVIEW AVEC M.EMILE VANDERVELDE. „L'Entente", an.I (1917), nr.22 (11 iunie), p.2 (semnat: *N.D.C).*

LA SITUATION DIPLOMATIQUE. „L'Entente", an.I (1917), nr.23 (13 iunie), p.1 (art. nesemnat).

LA SITUATION DIPLOMATIQUE. „L'Entente", an.I (1917), nr.24 (14 iunie), p.1. (art. nesemnat).

INTERVIEW DU JOUR. „L'Entente", an.I (1917), nr.27 (17 iunie), p.2 (semnat: *N.D.C).*

L'ARRIVfîE A PETROGRAD DE M.CONST. MILLE. „L'Entente", an.I (1917), nr.33 (24 iunie), p.3 (art. • nesemnat).

INTERVIEW AVEC M.CONST. MILLE. „L'Entente", an.I (1917), nr.37 (29 iunie), p.1 —2 (semnat: *I.N.).*

L'ECUEIL. „L'Entente", an.I (1917), nr.143 (16 noiembrie), p.1 (semnat: *I.N.).*

AUGUSTE RODIN. „L'Entente", an.I (1917), nr.149 (23 noiembrie), p.1.

LA HONTE. „L'Entente", an.I (1917), nr.150 (24 noiembrie), p.1 (semnat: *I.N.).*

OMUL LIBER. „Omul liber", an.I (1918), nr.1 (28 aprilie), p.1.

LENIN. „Omul liber", an.I (1918), nr.1 (28 aprilie), p.2; nr.2 (30 aprilie), p.2.

LITERATURĂ, ARTĂ, TEATRU. „Omul liber", an.I (1918), nr.1 (28 aprilie), p.2. (art. nesemnat).

ARTĂ, LITERATURĂ, TEATRU. „Omul liber", an.I (1918), nr.2 (30 aprilie), p.2. (art. nesemnat).

ANATOLE FRANCE „ZEILOR LI E SETE". „Omul liber", an.I (1918), numerele 3—15 (2 mai — 18 mai), p.4. (semnat: *loan Ni" coară).*

RĂFUIALA. „Omul liber", an.I (1918), nr.6 (5 mai), p.1 (semnat: *N.D.C).*

LIBERALII REVOLUȚIONARI? „Omul liber", an.I (1918), nr.6 (5 mai), p.1. (semnat: *I.N.).*

[CENZURAT]. „Omul liber", an.I (1918), nr.7 (6 mai), p.1 (semnat: *I.N.).*

FERICITA... „Omul liber", an.I (1918), nr.7 (6 mai), p.1 (semnat: *N.L.).*

ARTĂ, LITERATURĂ, TEATRU. „Omul liber", an.I (1918), nr.7 (6 mai), p.2 (art. nesemnat.)

DOMNUL SĂULESGU GÎNDEŞTE! „Omul liber", an.I (1918), nr.8 (7 mai), p.1. (semnat: *I.N.).*

PAGE ŞI PAGE. „Omul liber", an.I (1918), nr.9 (9 mai), p.1.

ADEVĂRURI NECENZURABILE. „Omul liber", an.I (1918), nr.10 (10 mai), p.1.

10 MAI, ZI DE SPERANȚĂ. „Omul liber", an.I (1918), nr.11 (11 mai), p.1.

TRAGEDIA DOMNULUI STERE. „Omul liber", an.I (1918), nr.22 (26 mai), p.1.

PEDEAPSA. „Depeşa", an.I (1918), nr.37 (30 octombrie), p.1-2.

ORAŞUL SFÎNT. „Depeşa", an.I (1918),nr.38 (31 octombrie), p.1.

RĂSPÎNTIA. „Chemarea", an.II (1919), nr.1 (4 sprilie), p.1.

STRATEGUL ILIESCU. „Chemarea", an.II (1919), nr.2 (5 aprilie), p.1 (semnat: *I.N.).*

PROCESUL SOCIALIŞTILOR. *Impresii.* „Chemarea", an.II (1919), nr.3 (6 aprilie), p.2 (semnat: *I.N.).*

JOS BRĂTIENII! „Chemarea", an.II (1919), nr.5 (8 aprilie), p.l (semnat: *I.N.).*

RĂSPUNZĂTORII. „Chemarea", an.II (1919), nr.6 (9 aprilie), p.l.

JOS LABA. „Chemarea", an.II (1919), nr.6 (9 aprilie), p.l (semnat: *I.N.).*

PARODIA. „Chemarea", an.II (1919), nr.8 (11 aprilie), p.l.

PACE SAU RĂZBOI. „Chemarea", an.II (1919), nr.9 (12 aprilie), p.l

DAȚI AMNISTIA! „Chemarea", an.II (1919), nr.9 (12 aprilie), p.l (semnat: *I.N.).*

FORȚA MORALĂ. „Chemarea", an.II (1919), nr.10 (13 aprilie), p.l (semnat: *I.N.).*

ÎNCĂ O FĂRĂDELEGE. „Chemarea", an.II (1919), nr.10 (13 aprilie), p.l. (semnat: *I.N..).*

INTERMEZZO. „Chemarea", an.II (1919), nr.ll (14 aprilie), p.l.

DOCTORUL OTTOI. „Chemarea",an.II (1919), nr.ll (14 aprilie), p.l (semnat: *Ioan Nicoară).*

REALITATEA. „Chemarea", an.II (1919), nr.12 (15 aprilie), p.l.

NOVICII. „Chemarea", an.II (1919), nr.12 (15 aprilie), p.l (semnat: *I.N.).*

COMICA TRAGEDIE... „Chemarea",an.il (1919), nr.14 (17 aprilie), p.l.

CEL DIN URMĂ PAȘTE. „Chemarea", an.II (1919), nr.17 (20 aprilie), p.l.

LENIN. „Chemarea", an.II (1919), nr.17 (20 aprilie), p.2 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

[SEDIUL COMISARILOR POPORULUI]. „Chemarea", an.II (1919), nr.17 (20 aprilie), p.2. (semnat: *Nicoară al Lumei).*

CAMPANIA „CHEMĂRII" ARE RĂSUNET. „Chemarea", an. II (1919), nr.20 (5 mai), p.l. (semnat: *I.N.).*

GENERALUL BERTHELOT. „Chemarea", an.II (1919), nr.21 (6 mai), p.l (semnat: *N.D.C).*

BARBU EFTIMIU. „Chemarea", an.II (1919), nr.22 (7 mai), p.l (semnat: *I.N.).*

SEMNELE VREMII. „Chemarea", an.II (1919), nr.24 (9 mai), p.l (semnat: *I.N.).*

[ARTICOL CENZURAT ÎN ÎNTREGIME]. „Chemarea", an.II (1919), nr.25 (10 mai), p.l (semnat: *I.N.).*

ÎNVĂȚĂMÎNTUL. „Chemarea", an.II (1919), nr,26 (11 mai,) p.l.

MATEI SASSU. „Chemarea", an.II (1919), nr.26 (11 mai), p.l (semnat: *Ioan Nicoară).*

CONSTANTIN STERE. „Chemarea", an.II (1919), nr.28 (13 mai), p.l.

DOUĂ EROISMURI. „Chemarea", an.II, (1919), nr. 28 (13 mai), p.l. (semnat: *I.N.).*

VECHII ȘI NEÎMPĂCAȚII DUȘMANI POLITICI AI DOMNULUI STERE. „Chemarea", an. II (1919), nr.29 (14 mai), p.l.

DREPTATE! „Chemarea", an.II (1919), nr.32 (17 mai), p.l.

IARĂȘI „IZBÎNDA". „Chemarea", an.II (1919), nr.32 (17 mai), p.l (semnat: *I.N.).*

DAȚI AMNISTIA! „Chemarea", an.II (1919), nr.33 (18 mai),p.l (semnat: *Lux).*

DOMNUL DISESCU TRĂIEȘTE! „Chemarea", an.II (1919), nr.33 (18 mai), p.l (semnat: *I.N.).*

VIITOAREA ALIANȚĂ. „Chemarea", an.II (1919), nr.35 (20 mai), p.l (semnat: *I.N.).*

DE CE? „Chemarea", an.II (1919), nr.36 (21 mai), p.l.

OMUL LUI ZWEIFEL. „Chemarea", an.II (1919), nr.37 (22 mai), p.l (semnat: *N.D.C).*

ÎN PREAJMA CONFERINȚEI SOCIALISTE. „Chemarea", an.II (1919), nr.41 (26 mai), p.l.

BUNĂ ZIUA, NEA ISTRATI... „Chemarea", an.II (1919), nr.42 (27 mai), p.l (semnat: *I.N.).*

DE LA VENIZELOS LA BRĂTIANU. „Chemarea", an.II (1919), nr. 43 (28 mai), p.l (semnat: *N.D.C).*

UN FIU DE BOIER. „Chemarea", an.II (1919), nr.44 (29 mai), p.l (semnat: *I.N.).*

MAX VEXLER. „Chemarea", an, II (1919), nr.48 (2 iunie), p.l.

DUMINECA DE IERI. „Chemarea", an.II (1919), nr.49 (3 iunie), p.l (semnat: *Ioan Nicoară).*

BEN-ISRAEL. „Chemarea", an.II (1919), nr.51 (5 iunie), p.l.

[CENZURA]. „Chemarea", an. II (1919), nr.54 (8 iunie), p.l.

NU VĂ JENAȚI, DOMNILOR! „Chemarea", an. II (1919), nr. 56 (10 iunie), p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară).*

ART. 52 C P. „Chemarea", an.II (1919), nr.56 (10 iunie), p.l (semnat: *I.N.).*

PETROGRADUL A CĂZUT! „Chemarea", an.II (1919), nr. 57 (11 iunie), p.l (semnat: *I.N.).*

TRĂIASCĂ FRANȚA! „Chemarea", an.II (1919), nr.58 (12 iunie),p. 1.

CRIZA A IZBUCNIT. „Chemarea", an.II (1919), nr.61 (16 iunie), p.l (semnat: *N.D.C.).*

S-AVEM IERTARE! „Chemarea", an.II (1919), nr. (16 iunie), p.l (semnat: *Ion Nicoară).*

[IMPERIALISMUL OLIGARHIEI NOASTRE]. „Chemarea", an. II (1919), nr.63 (18 iunie), p.1.
UN STRIGĂT DE ALARMĂ. „Chemarea", an. II (1919), nr.72 (27 iunie), p.1 (semnat: *I.N.).*
PUMNUL! „Chemarea", an.II (1919), nr.73 (28 iunie), p.1 (semnat: *I.N.).*
PACE ŞI RĂZBOI. „Chemarea", an.II (1919), nr.75 (30 iunie,) p.1.
PEDEAPSA! „Chemarea", an.II (1919), nr.85 (10 iulie), p.1 (semnat: */. N.).*
BASTILIA CAPITALISTĂ. „Chemarea", an.II (1919), nr.90 (15 iulie), p.1.
SOLUŢII BIROCRATICE. „Chemarea", an.II (1919), nr.101 (26 iulie), p.1 (semnat: *I.NJ.*
V.G.MORŢUN. „Chemarea", an.II (1919), nr.107 (1 august), p.1 (semnat: *loan Nicoară).*
[DIN PARIS...] „Chemarea", an.II (1919), nr.107 (1 august),p.1 (semnat: *N.D.C).*
DEMOCRAŢII ARDEALULUI!? „Chemarea", an.II (1919), nr.112 (6 august), p.1 (semnat: *N.L.).*
SĂ DESCHIDEM OCHII! „Chemarea", an.II (1919), nr.114 (8 august), p.1 (semnat: *N.D.C).*
REGI DE OPERETĂ... „Chemarea", an. II (1919), nr.116 (10 august), p.1 (semnat: *N.D.C).*
ŞACALII „EPOCEI". „Chemarea", an.II (1919), nr.118 (12 august) p.1 (semnat: I.N.).
SEARA CEA MARE — după drama lui *Leopold Kampf,* traducere de loan Nicoară. „Chemarea", an.II (1919!, nr.131 (25 august), p.2.
PATRIOŢII REGIMULUI! „Chemarea", an.II (1919), nr.156 (19 septembrie), p.1. (semnat: *N.C).*
[UN GUVERN DE GENERALI]. „Chemarea", an.II (1919), nr. 166 (29 septembrie), p.1.
PESTE CAPETELE A ŞASE GENERALI... „Chemarea", an.II (1919), nr.174 (7 octombrie), p.1.
LĂMURIRE. „Chemarea", an.II (1919), nr.187 (20 octombrie), p.1.
MAREA ÎNTRUNIRE A LIGII CONSTITUŢIONALE. DISCURSUL DOMNULUI N.D. COCEA, [din sala „Dacia", din ziua de luni, 20 octombrie, 1919]. „Chemarea", an. II (1919), nr. 188 (21 octombrie), p.2 şi 4.
PENTRU COANA VETA... „Chemarea", an.II (1919), nr.191 (24 octombrie), p.1 (semnat: *loan Nicoară).*

PROFEŢIE... „Chemarea", an.II (1919), nr.192 (25 octombrie), p.1 (semnat: *loan Nicoară).*
CRIZA MINISTERIALĂ. „Chemarea", an.II (1919), nr.194 (27 octombrie), p.1 (semnat: *I.N.).*
NOI ŞI SOCIALIŞTII. „Chemarea", an.II (1919), nr.198 (31 octombrie,) p.1 (semnat: *N.D.C).*
„TRĂIASCĂ REGELE!" „Chemarea", an.II (1919), nr.199 (1 noiembrie), p.1.
CHEMAREA ROŞIE. „Chemarea roşie", 1919, 2 noiembrie, p.1 (art. nesemnat).
CĂTRE PRIETENI ŞI CĂTRE DUŞMANI. „Chemarea roşie", 1919, 3 noiembrie, p.1.
SUSPENDAREA „CHEMĂREI", „Facla", 1919, 6 noiembrie, p.1 (art.nesemnat).
O ENORMITATE: SUSPENDAREA „CHEMĂREI". „Facla", 1919, 7 noiembrie (art. nesemnat).
„CHEMAREA" ÎNĂBUŞITĂ. „Facla", 1919,8 noiembrie p. 1 (art, nesemnat).
BESTIILE NEGRE. „Facla", 1919, 8 noiembrie, p.1 (semnat: *N.C).*
BIRUINŢĂ. „Facla", 1919, 9 noiembrie, p.1 (art.nesemnat).
„CHEMAREA" SFÎŞIATĂ. „Facla", 1919, 9 noiembrie, p.1 (art. nesemnat).
„COMUNICATUL" BESTIILOR NEGRE. „Facla", 1919, 9 noiembrie, p.1 (art.nesemnat).
IMBECILII! „Torţa!, 1919, 12 noiembrie, p.1.
DEŞTEPŢII. „Clopotul", 1919, 13 noiembrie, p.1 (semnat: *Ion Nicoară)* .
„NEAMUL" MINTE. „Clopotul", 1919, seria II, nr.4 (16 noiembrie) p.1 (semnat: *N.D.C).*
CUVÎNT ÎNAINTE. „Clopotul", 1919, seria a II-a, nr.9 (21 noiembrie), p.1.
ALEXANDRU VLAHUŢĂ. „Clopotul", 1919, seria a II-a, nr.9 (21 noiembrie), p.1. (semnat: *I.N.).*
PRIMA IMPRESIE. „Clopotul", 1919, seria a II-a, nr.10 (22 noiembrie), p.1.
MESAGIUL. „Clopotul", 1919, seria a II-a, nr.10 (22 noiembrie), p. 2 (semnat: *N.D.C).*
„AFARĂ COCEA!..." „Clopotul", 1919, 28 noiembrie, p.1.
INCOERENŢĂ. „Clopotul", 1919,11 decembrie, p.2 (semnat: *N.D.C.).*
PRIMA ZI LINIŞTITĂ ŞI RODNICĂ. „Clopotul", 1919, 12 decembrie, p.2 (semnat: *N.D.C).*

1 520 400. „Clopotul", 1919, 13 decembrie, p.1.
ZIUA ROŞIE. „Clopotul", 1919, 14 decembrie, p.1 (semnat: ***N.D.C).***
PARLAMENTUL NEPUTINŢEI. „Clopotul", 1919, 18 decembrie, p.1.
CAMERA. PROGRAMUL. „Clopotul", 1919, 18 decembrie, p.2 (semnat: ***N.D.C).***
DUIELUL. „Clopotul", 1919, 20 decembrie, p.1 (semnat: ***I.N.).***
[„CHEMAREA" REAPARE] „Chemarea", **an**.II (1919), nr.248 (21 decembrie), p.1.
CONVORBIRE CU MAUTUCENKO. „Chemarea", an. II (1919), nr. 248 (21 decembrie), p.1 (semnat: ***I.N.).***
SIMPLĂ ÎNTREBARE. „Chemarea", an.II **(1919),** nr.249 (23 decembrie), p.1. (semnat: ***I.N.).***
AJUNGE! „Chemarea", an.II (1919), nr.250 (24 decembrie), p.1 (semnat: ***I.N.).***
BLOCUL VORBEŞTE... „Chemarea", an.II (1919), nr.250 (24 decembrie), p.2 (semnat: ***N.D.C).***
LAŞI ŞI PROŞTI. „Chemarea", an.III (1920), **nr**.256 (1 ianuarie), p.1 (semnat: ***I.N.).***
IARĂŞI PRESA. „Chemarea", an.III (1920), nr.258 (3 ianuarie), p. 1 (semnat: ***I.N.).***
DARUL DE CRĂCIUN. „Chemarea", an.III (ÎS20), nr.261 (7 ianuarie), p. 1.
CĂPITANUL MOŞ TEACĂ-GĂNESCU ŞI-A FRÎNT GÎTUL. „Chemarea", an.III (l?/20), nr. 261 (7 ianuarie), p.1 (semnat: ***I.N.).***
CUM SE FACE REVOLUŢIA. „Chemarea", an.III (1920), nr.263 (15 ianuarie), p. 1.
TELEGRAMA PRINŢULUI CAROL. „Chemarea", an.III (1920), nr.269 (22 ianuarie), p.1.
DOCTORUL RACOVSKI ŞI SOCIALIŞTII. „Chemarea", an.III (1920), nr.272 (26 ianuarie), p.1 (semnat: ***Lux).***
CUM SE FACE REVOLUŢIA! SUB GIULGIUL IERNII. „Chemarea", an.III (1920), nr. 284 (9 februarie), p.1-2.
CUM SE FACE REVOLUŢIA! NOTE ŞI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUŢIONARĂ. (2) „Chemarea", an.III (1920), nr.285 (1i februarie), p.2.
CUM SE FACE REVOLUŢIA! NOTE ŞI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUŢIONARĂ. ***Pîine. Pîine.*** (3) „Chemarea", an.III (1920), nr.286 (12 februarie), p.2.
RUŞINEA! „Chemarea", an.III (1S20), nr.286 (12 februarie), p.2.

*

i

*

*

CUM SE FACE REVOLUŢIA! NOTE ŞI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUŢIONARĂ. (4) „Chemarea", an.III (1920), nr.287 (13 februarie,) p.2.
CUM SE FACE REVOLUŢIA. NOTE ŞI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUŢIONARĂ. (5) „Chemarea", an.III (1920), nr.289 (14 februarie,) p.2.
CUM SE FACE REVOLUŢIA. NOTE ŞI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUŢIONARĂ. (6) „Chemarea", an.III (1920), nr.290 (15 februarie), p.2.
URLĂTOAREA. „Chemarea", an.III (1920), nr. 290(15 februarie),p.2.
HOŢII DE LA MARELE CARTIER. „Chemarea", an.III (1920), nr. 294 (22 februarie), p.1.
UN COLONEL ANCHETEAZĂ HOŢIILE M.C.G. „Chemarea", an. III (1920), nr.295 (23 februarie), p.1.
NOI CRIME ŞI HOŢII ÎN SARCINA M.C.G. „Chemarea", an.III (1920), nr. 296 (25 februarie), p.1.
SERVITORII CAUZEI DUŞMANE. „Chemarea", an.III (1920), nr. 297 (28 februarie), p.1 (semnat: ***I.N.).***
PENTRU AMNISTIE! PENTRU DEMOBILIZARE ŞI PENTRU PACE! „Chemarea", an.III (1920), nr.301 (1 martie), p.1.
ÎN JURUL FRAUDELOR DE LA M.C.G. „Chemarea", an. III (1920), nr.302 (3 martie), p.1.
ULTIMELE ZVÎRCOLIRI ALE HIENELOR BRĂTIENISTE. „Chemarea", an.III (1920), nr.303 (4 martie), p.1 (semnat: ***N.D.C).***
INTRE TRON ŞI ŢARĂ. „Chemarea", an. III (1920), nr.312 (14 martie), p.1.
13 MARTIE 1907 - 13 MARTIE 1920. „Chemarea", an.III (1920), nr.314 (16 martie), p.1.
„REGELE ŢĂRĂNIMII!" „Chemarea", an.III (1920), nr.315 (17 martie), p.1.
ÎNVĂŢĂMÎNTUL. „Chemarea", an.III (1920), nr.316 (18 martie), p.1 (semnat: ***I.N.).***
REGELE... „Chemarea", an.III (1920), nr.317 (19 martie), p.1.
PENTRU CITITORI. „Chemarea", an.III (1920), nr.318 (20 martie), p.1. (semnat: ***N.D.C).***
CERUL SE LUMINEAZĂ... „Chemarea", an.III (1920), nr.318 (20 martie), p.1.
SĂ DĂM CEZARULUI CE E AL CEZARULUI. „Chemarea", an.III (1920), nr. 320 (22 martie), p.1.
SPRE DIZOLVARE. „Chemarea", an.III (1920), nr.325 (27 martie), p.1.

BHIAND ŞI ROMÂNIA. „Chemarea", an.III (1920), nr.325 (27 martie), p.l (semnat: *N.D.C).*

AVALANŞA. „Chemarea", an.III (1920), nr.327 (31 martie), p.l.

DE LA ALEXANDRU ION I CUZA LA FERDINAND I DE HOHENZOLLERN. „Chemarea", an. III (1920), nr. 330 (3 aprilie), p.l.

IN AJUNUL MESAJULUI. „Chemarea", an.III (1920), nr.392 (21 iunie), p.l.

TEROAREA ALBĂ ÎN PARLAMENT. „Chemarea", an.III (1920), nr.406 (8 iulie), p.l.

O RUŞINE. „Chemarea", an.III (1920), nr.412 (15 iulie), p.2.

MAREA GREVĂ DE LA POŞTĂ. „Chemarea", an.III (1920), nr.413 (16 iulie), p.2.

CUVÎNTĂREA DOMNULUI N.D.COCEA ROSTITĂ ÎN ŞEDINŢA CAMEREI DE LA 11 AUGUST, LA DISCUŢIA ASUPRA LEGII POLIŢISTE A DOMNULUI TRANCU-IAŞI. „Chemarea", an. III (1920), nr. 438 (14 august), p.l—2; nr. 439 (15 august), p.l—2. în cursul anului 1920 N.D. Cocea mai ţine în Cameră o serie de discursuri, cuvîntări, interpelări etc, care apar a doua zi în ziarul „Chemarea". Vezi numerele din zilele de 19, 22 iulie; 13,20, 21, 26, 27 august; 6, 7, 13, 17, 25, 28 decembrie.

„FACLA", SOCIETATE ANONIMĂ DE TIPOGRAFIE, LIBRĂRIE ŞI EDITURĂ. „Chemarea", an.III (1920), nr.451 (29 august), p.2.

SPECTRUL FOAMEI. „Chemarea", an.III (1920), nr.486 (10 octombrie), p.l.

LOGODNE PRINCIARE. „Chemarea", an.III (1920), nr.487 (11 octombrie), p.l.

VIN BRĂTIENII!!... „Chemarea", an.III (1920), nr.488 (13 octombrie), p.l.

STRIGOII... „Chemarea", an.III (1920), nr.489 (14 octombrie), p.l.

GREVA GENERALĂ. „Chemarea", an.III (1920), nr.490 (15 octombrie), p.l.

INTERVIU CU DOMNUL BĂILEANU. „Chemarea", an.III (1920), nr.491 (16 octombrie), p.l (semnat: *I.N.).*

NOI ŞI SOVIETELE. „Chemarea", an.III (1920), nr.492 (17 octombrie), p.l (art. nesemnat).

ELISABETA DE SPARTA. „Chemarea", an.III (1920), nr.493 (18 octombrie), p. 1.

GREVA. „Chemarea", an.III (1920), nr.494 (20 octombrie), p.l.

CĂTRE GREVA GENERALĂ. „Chemarea", an.III (1920), nr.495 (21 octombrie), p.l—2.

DE LA LLOYD GEORGE LA „TATA" AVERESCU. „Chemarea", an.III (1920), nr.501 (29 octombrie), p.l.

GREVA GENERALĂ A ÎNCETAT. „Chemarea", an. III (1920), nr. 501 (29 octombrie), p.3 (semnat: *I.N.).*

DUPĂ GREVĂ. „Chemarea", an.III (1920), nr.502 (30 octombrie), p.l.

INTERNAŢIONALA ARTEI ŞI A CUGETĂRII. „Chemarea", an. III (1920), nr.503 (31 octombrie), p. 1-2.

LĂSAŢI CENZURA! „Chemarea", an.III (1920), nr.504 (1 noiembrie), p.l.

MINISTRUL DE INTERNE. „Chemarea", an.III (1920), nr.506 (4 noiembrie), p.l.

INTERNAŢIONALA ARTEI ŞI A CUGETĂRII. „Chemarea", an. III (1920), nr.509 (7 noiembrie), p.l-2).

INTERNAŢIONALA ARTEI ŞI A CUGETĂRII. „Chemarea", an. III (1920), nr.514 (14 noiembrie), p.l-2.

CASCADA EROILOR. „Chemarea", an.III (1920), nr.520 (20 noiembrie), p.l.

NOROCUL ROMÂNIEI!! „Chemarea", an. III (1920), nr.521 (22 noiembrie), p.l.

ÎNAPOI, SPRE BIZANŢ! „Chemarea",an.III (1920,) nr. 522 (24 noiembrie), p.l.

VISURI ŞI ŞOTII. „Chemarea", an.III (1920), nr.523 (25 noiembrie), p.l.

„FACLA" REAPARE. „Facla", an.VII (1923), nr.l (6 ianuarie), p. 3.-6).

ALE TALE, DINTRU ALE TALE ISRAEL! „Facla", an.VII (1923), nr.l (6 ianuarie), p.14—16, (semnat: *loan Nicoară).*

ATENEUL. „Facla", an.VII (1923), nr.l (6 ianuarie), p.21 (semnat: *I.N.).*

BILANŢUL... „Facla", an.VII (1923), nr.2 (13 ianuarie), p.27-29.

ADEVĂRURI PARADOXALE. „Facla", an.VII (1923), nr.2 (13 ianuarie), p.36—38 (semnat: *loan Nicoară).*

ANONIMII. „Facla", an.VII (1923), nr.2 (13 ianuarie), p.40-41 (semnat: *N.L.).*

PENTRU LUMINAREA MINŢILOR... PENTRU ÎNĂLŢAREA SUFLETELOR. „Facla", an.VII (1923), nr.3 (20 ianuarie), p. 51-53.

DE VORBĂ CU UN CIZMAR. „Facla", an.VII (1923), nr.3 (20 ianuarie), p.60—61 (semnat: *I.N.).*

VREȚI UN PROGRAM? NU AVEM. VREȚI UN GUVERN? NU AVEM. „Facla", an.VII (1523), nr.4 (27 ianuarie), p.84-86 (semnat: *N.D.C).*

CREDINȚA NOASTRĂ. „Facla literară", an.I (1923), nr.l (1 februarie), p.2.

ANCHETA NOASTRĂ. „Facla literară", an.I (1923), nr.l (1 februarie), p.9 (art. nesemnat).

CĂRȚI STRĂINE. „Facla literară", an. (1923), nr.l (1 februarie), p„ 14 (art. nesemnat.).

POGROMUL ÎNCEPE... „Facla", an.VII (1923), nr.5 (3 februarie), p.39-101.

STUDENTUL. „Facla literară", an. I (1923), nr. 2 (8 februarie), p.19-20.

CARTEA IEFTINĂ. „Facla literară", an.I (1923), nr. 2(8 februarie), p.22 (art. nesemnat).

IZER DE-ACUM ŞI IZER DE ALTĂDATĂ. „Facla literară", an. I (1923), nr.2 (8 februarie), p.45 (semnat: *I.N.).*

O NOUĂ GREŞEALĂ. „Facla", an.VII (1923), nr.6 (10 februarie).. p.123-125 (semnat: *N.D.C).*

ÎNAPOI, SPRE SPANIA. „Facla", an.VII (1523), nr.6 (10 februarie), p.130 —131 (semnat: *I.N.).*

...ŞI RĂSPUNSUL. „Facla", an.VII (1523), nr.6 (10 februarie), p. 139-140 (semnat: *N.D.C).*

SUCCESUL OBLIGĂ... „Facla", an.VII (1523), nr.7 (17 februarie), p.l51 (art. nesemnat).

O GREVĂ. „Facla", an. VII (1923), nr.7 (17 februarie), p.161-162 (semnat: *J.N.).*

RĂSPLATA. „Facla", an.VII (1523), nr.8 (24 februarie), p.178-179 (semnat: */. N.).*

O SENTINȚĂ DREAPTĂ. „Facla", an.VII (1923), nr.9 (3 martie), p. 195 (semnat: *I.N.).*

VOM VEGHEA. „Facla", an.VII (1523), nr.9 (3 martie), p.206 (semnat: *Lux).*

O MARE ANIVERSARE. „Facla", an.VII (1523), nr.10 (10 martie), p.218-219.

JEAN JAURfiS. „Facla", an.VII (1523), nr.10 (10 martie), p.226 (art. nesemnat).

PENTRU O VACĂ. „Facla", an.VII (1523), nr.10 (10 martie),p.245 (semnat: *Lux).*

„AFRODITA" de *Pierre Louys* — traducere de N.D.Cocea. „Facla literară", an. I (1523), nr.7 (15 martie), p.181 —187; nr.8 (22 martie), p.231-220; nr.9 (29 martie), p.231-253.

DOUĂ AVORTURI. „Facla", an.VII (1923), nr.ll (17 martie), p. 275-276 (semnat: *I.N.).*

RĂSPUNZĂTORUL! „Facla", an.VII (1923), nr.12 (24 martie), p. 2-4.

LA BUDAPESTA! „Facla", an.VII (1923), nr.12 (24 martie), p.5 (semnat: *Habakuk).*

REMINISCENȚE ŞI PREVIZIUNI. „Facla", an.VII (1923), nr.13 (31 martie), p. 35 — 36 (semnat: *loan Nicoară).*

PRINCIPATUL BUFTEA. „Facla", an.VII (1923), nr.13 (31 martie), p.61 (semnat: *Hbk.)*

UCIGAŞA DOCTORULUI CARNIOL . „Facla", an.VII (1923), nr. 14 (7 aprilie), p. 66 (semnat: *I.N.).*

MIDAS ARE URECHI DE MĂGAR. „Facla", an.VII (1923), nr.14 (7 aprilie), p.89 — 90 (semnat: *Hbk.).*

„ÎN GRĂDINA LUI EPICUR" de *Anatole France,* traducere de N.D. Cocea. „Facla literară", an.I (1923), nr.ll (12 aprilie), p.19—27 ; nr.12 (19 aprilie), p.58-60.

ÎN PREAJMA CRIMEI. „Facla", an.VII (1923), nr.15 (14 aprilie), p.98 —99 (semnat: *I.N.).*

REVOLUȚIA ÎN ROMÂNIA. „Facla", an.VII (1923), nr.15 (14 aprilie), p. 100 —101 (semnat: *I.N.).*

ARCUL DE TRIUMF SE SURPĂ... „Facla", an.VII (1923), nr.15, (14 aprilie), p. 121 (art. nesemnat).

DINASTIA ÎN VOIAJ. „Facla", an.VII (1923), nr.15 (14 aprilie) p. 126 — 127 (semnat: *Habakuk).*

.ŞANDRAMAUA PÎRÎIE. „Facla", an.VII (1923), nr.16 (21 aprilie), p.131—132 (art. nesemnat).

CE FACE OPOZIȚIA?... DOARME?! „Facla", an.VII (1923), nr.17 (28 aprilie), p.162-163.

ANARHIA LIBERALĂ. „Facla", an.VII (1523), nr.17 (28 aprilie), p.166 (semnat: *I.N.).*

CELE DOUĂ SUTE DE DOSARE. „Facla", an.VII (1923), nr. 18 (5 mai), p.213—214 (semnat: *Habakuk).*

FILMUL ÎNCORONĂRII. „Facla", an.VII (1923), nr.18 (5 mai), p.214-215 (semnat: *Hbk.).*

PROCESUL COCEA - REGELE FERDINAND ÎNCEPE. „Facla", an.VII (1923), nr.19 (12 mai), p.218-220.

FERICIT CA DOMNUL CORBESCU. „Facla", an.VII (1923), nr.19 (12 mai), p. 237 — 23S (semnat: *Habakuk).*

MAJESTATEA-SA ŞI SCUMPETEA TRAIULUI. „Facla", an.VII (1923), nr.19 (12 mai), p.239 (art. nesemnat).

CE TREBUIE SĂ FIE ŞI CE VA FI PROCESUL MEU CU REGELE FERDINAND. „Facla", an.VII (1923), nr.20 (19 mai), p.242-244.

STUPIDA AGRESIUNE. „Facla", an.VII (1923), nr.20 (19 mai), p.246-247 (semnat: ***N.D.C).***

INSPECTORUL AERONAUTICII. „Facla", an.VII (1923), nr.20 (19 mai), p.260-261 (semnat: ***Habakuk).***

REPUBLICĂ SAU MONARHIE? „Facla", an.VII (1923), nr.21 (26 mai), p.266-268.

REGELE JANDARMILOR. „Facla", an.VII (1923), nr.21 (26 mai), p.270-271 (semnat: ***Habakuk.)***

DOUĂ LA CATRINDALĂ... „Facla", an. VII (1923) nr.21 (26 mai), p.283 (semnat: ***Hbk.).***

LIGA „DREPTURILOR OMULUI" A LUAT FIINŢĂ. „Facla", an. VII (1923), nr.22 (2 iunie), p.290-291.

SSST! TĂCERE! „Facla", an.VIP (1923), nr.22 (2 iunie), p.292 (semnat: ***Habakuk).***

ANCHETELE?... PENTRU CE? „Facla*, an.VII (1923), nr.22 (2 iunie), p.305-306 (semnat: ***I.N.).***

STATUIA DE LA GARĂ. „Facla", an.VII (1923), nr.22 (2 iunie), p.309-310 (semnat: ***Hbk.).***

LIGA „DREPTURILOR OMULUI" A LUAT FIINŢĂ. „Facla", an. VII (1923), nr.22 (2 iunie), p.311 (art. nesemnat).

10000 DE CETĂŢENI SĂ FIE PREA MULT? „Facla", an.VII (1923), nr.23 (9 iunie), p.314—315.

DOUĂ NEAMURI, DOUĂ VIEŢI ŞI DOUĂ TESTAMENTE. „Facla", an.VII (1923), nr.23 (9 iunie), p.317—318 (semnat: ***Ioan Nicoară).***

R.M.S. ŞI M.M.L.L. „Facla", an.VII (1923), nr.24 (16 iunie), p. 338-339 (semnat: ***Ioan Nicoară).***

NAPOLEON TĂNASE „Facla", an.VII (1923), nr.24 (16 iunie), p. 356—357 (semnat: ***Habakuk).***

IN AJUNUL PROCESULUI. „Facla", an.VII (1923), nr.25 (23 iunie), p.366-367.

PENTRU ROMÂNII DIN JUGOSLAVIA. „Facla", an.VII (1923), nr.25 (23 iunie), p.375-376 (semnat: ***Hbk.).***

CONDAMNAT! „Facla", an.VII (1923), nr.26 (30 iunie), p.378-379.

L. ***„D.O."[Liga „Drepturilor omului"].*** „Facla", an.VII (1923), nr.26 (30 iunie), p.380 (art. nesemnat).

O INTELIGENŢĂ S-A STINS. „Facla", an. VII (1923), nr.26 (30 iunie), p.383 —384 (semnat: ***Ioan Nicoară).***

PRINCIPELE MUCIOLINI. „Facla", an.VII (1923), nr.26 (30 iunie), p.394 (semnat: ***Hbk)'.***

JEAN TEHAŞ. „Facla", an.VII (1923), nr.26 (30 iunie), p. 395-396 (semnat: ***Habakuk).***

VINTILEANCA... „Facla", an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p.402 (art. nesemnat).

ÎN URMA COMPLOTULUI DE LA HALICI. „Facla", an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p. 403-407 (semnat: : ***I.N.).***

TICĂLOŞII!... „Facla", an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p. 408(art. nesemnat).

CUM TREBUIE SĂ FIE UN REGE. „Facla", an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p.414 (semnat: ***Hbk.).***

NACHT ŞI VINTILEANCA. „Facla", an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p.415—416 (art. nesemnat.)

OMUL CINSTIT. „Facla", an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p.417-418 (semnat: ***Habakuk).***

ŞOBOLANUL LA PARIS. „Facla", an.VII (1923), nr.28 (14 iulie), p. 426 (art. nesemnat).

REGELE ALBANIEI. „Facla", an.VII (1923), nr.28 (14 iulie), p. 436-437 (semnat: ***Hbk).***

LA INDEX! „Facla", an.VII (1923), nr.28 (14 iulie), p. 437 (art. nesemnat) .

CINE ARE LEGĂTURI CU DUŞMANII ŢĂRII? „Facla", an.VII (1023), nr.29 (21 iulie), p.442-443.

URECHILE REGALE. „Facla", an. VII (1923), nr.29 (21 iulie), p. 444—445 (semnat: ***I.N.).***

DE-A JUSTIŢIA. „Facla", an.VII (1923), nr.29 (21 iulie), p.452-453 (semnat: ***Hbk.).***

ATENTATUL ÎMPOTRIVA SLĂNINEI DOMNULUI GENERAL MOŞOIU. „Facla", an.VII (1923), nr.29 (21 iulie), p.454-455 (semnat: ***Habakuk).***

FRONTUL NEGRU ÎMPOTRIVA LIGII „DREPTURILOR OMULUI". „Facla", an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.474 (semnat: ***Fel).***

„POLITICA DE SĂRUT MÎNA". „Facla", an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.475—476 (semnat: ***Hbk.).***

DE LA NICU METZ CITIRE. „Facla", an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.477-478 (semnat: ***I.N.).***

CAUZE IDENTICE, EFECTE SIMILARE. „Facla" an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.485 (semnat: ***H.).***

BINEFĂCĂTOAREA COALIȚIE A PROȘTILOR. „Facla", an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.491-492 (art. nesemnat).

ASTA, NU! „Facla", an.VII (1923), nr. 31 (5 august), p. 494-495 (semnat: *Habakuk).*

REGELE AD-INTERIM. „Facla", an. VII (1923), nr.31 (5 august), p.498-499 (semnat: *Hbk).*

PRESA BRĂTIENISTĂ. „Facla", an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.501-502 (semnat: *I.N.).*

AGONIA UNUI IMPERIU. „Facla", an.VII (1923), nr.33 (19 august), p.506-508.

PRĂBUȘIREA GERMANIEI. „Facla", an.VII (1923), nr.33 (19 august), p.51C-511 (semnat: *Hbk.).*

CAZUL SCHMERGEL. „Facla", an. VII (1923), nr.33 (19 august), p. 513—514 (semnat *Habakuk).*

O PREFECTURĂ MÎNCATĂ DE PLOȘNIȚE. „Facla", an.VII (1923), nr.33 (19 august) p. 515-516 (art. nesemnat).

CRONICA TEATRALĂ. „Facla", an.VII (1923), nr.33 (19 august), p. 519-520 (semnat: *H.).*

BARCA PE VALURI... „Facla", an.VII (1923), nr. 34 (26 august), p.522 (art. nesemnat).

NEPUTINCIOȘI SAU RIDICOLI? SAU ȘI UNA ȘI ALTA? „Facla", an.VII (1923), nr.34 (26 august), p.523-525 (semnat: *N.D.C).*

SE ÎNCEPE... „Facla", an.VII (1923), nr.34 (26august), p.527-528 (semnat: *Hbk.).*

DOMNUL IORGA ȘI... AIUREA! „Facla", an.VII (1923), nr.34 (26 august), p. 529-531 (semnat: *Habakuk).*

NOI PRIGOANE ÎMPOTRIVA „FACLEI". „Facla", an.VII (1923), nr.35 (1 septembrie), p.538 (art. nesemnat).

CASTELUL REGAL DE LA MAMAIA. „Facla", an.VII (1923), nr. 35 (1 septembrie), p. 542-543 (semnat: *Habakuk).*

UN GINERE ÎN MIZERIE. „Facla", an.VII (1923), nr.35 (1 septembrie), p.546 (art. nesemnat).

PĂȚANIA LUI NICOLAIE LAZAN. „Facla", an.VII (1923), nr.35 (1 septembrie) p.547—548 (semnat: *Hbk.).*

DICTATORUL. „Facla", an.VII (1923), nr.36 (9 septembrie), p.555-556 (art. nesemnat).

TURBATUL MUSSOLINI. „Facla", an.VII (1923), nr.36 (9 septembrie), p.563—564 (art. nesemnat).

SLATINA. „Facla", an.VII (1923), nr.36 (9 septembrie), p.565-566 (semnat: *Hbk.)*

CLEPTOMANIA EPIDEMICĂ. „Facla", an.VII (1923), nr. 37 (15 septembrie), p. 571—573 (semnat: *Hbk.).*

RECUNOȘTINȚĂ CU SILA. „Facla", an.VII (1923), nr.37 (15 septembrie), p. 574-575 (semnat: *H.).*

ȘOBOLANII ÎN ȚARA BÎRSEI. „Facla", an.VII (1923), nr.37 (15 septembrie), p.579—580 (semnat: *Habakuk).*

NAȚIONALISM ȘI GRAMATICĂ. „Facla", an.VII (1923), nr.38 (22 septembrie), p.591-592 (semnat: *Hbk.).*

POVESTEA UNUI PUI DE GĂINĂ... „Facla", an.VII (1923), nr.38 (22 septembrie), p.593—594 (semnat: *Habakuk).*

REVOLUȚIA DIN BULGARIA. „Facla", an.VII (1923), nr. 39 (29 septembrie), p. 605-606 (semnat: *Hbk.).*

APOGEUL CRIZEI FINANCIARE. „Facla", an.VII (1923), nr.39 (29 septembrie), p.612—613 (semnat: *Habakuk).*

UN ATENTAT ODIOS ȘI STUPID. „Facla", an.VII (1923), nr.41 (13 octombrie), p.634(semnat: *F.).*

CE VOR FASCIȘTII? CINE SINT FASCIȘTII? „Facla", an. VII (1923), nr.41 (13 octombrie), p.640-646.

„FASCIA STUDENȚEASCĂ" ȘI „FASCIA MILITARĂ". „Facla", an. VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.650-654.

SIMBOLUL. „Facla", an.VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.655-656 (art. nesemnat).

TEATRUL DE PĂPUȘI AL MAJESTĂȚII-SALE. „Facla", an.VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.657-658 (semnat: *Habakuk).*

DEACAPO... „Facla", an.VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.659-660 (semnat: *Hbk.).*

ROADELE ACTIVITĂȚII HULIGANICE. „Facla", an.VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.662—663 (semnat: *Hbk.).*

UN DEPUTAT, CA UN NUMĂR DE CAFE CONCERT. „Facla", an. VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.663-664 (semnat: *H.).*

O SEMIINFAMIE. „Facla", an.VII (1923), nr.43 (27 octombrie), p. 670—671 (semnat: *Habakuk).*

MASARYK LA PARIS. „Facla", an.VII (1923), nr.43 (27 octombrie), p.674 (semnat: *I.N.).*

SIC TRANSIT... „Facla", an.VII (1923), nr.43 (27 octombrie), p.676 (semnat: *Hbk.).*

AZILUL REGILOR. „Facla", an.VII (1923), nr.48 (1 decembrie), p-750—751 (semnat: *Fel.).*

ONORATĂ CURTE. *[Apărarea lui N.D.Cocea în procesul cu regele Ferdinand].* „Cuvîntul liber", an.I (1924), seria a II-a, nr.24 (5 iulie), p.2-13.

ÎN PRAGUL MARILOR EVENIMENTE. „Facla", an.VII (1925), nr. 1 (26 aprilie), p.1.

PENTRU „ANUMITA PRESĂ". „Facla", an.VII (1925), nr.1 (26 aprilie), p.1 (semnat: *Facla* şi *Chemarea).*

GA PE COMUNIŞTI! „Facla", an.VII (1925), nr.1 (26 aprilie), p.1 (art nesemnat).

O LECȚIE. „Facla", an.VII (1925), nr.2 (27 aprilie), p.1.

CHEMARE CĂTRE CITITORII NOŞTRI. „Facla", an.VII (1925), nr.2 (27 aprilie), p.1 (semnat: *„Facla").*

PE MALURILE DUNĂRII. Roman de *Panaii Istrati,* tradus de N. D.Cocea. „Facla", an.VII (1925), nr.2 (27 aprilie), p.1, 3; nr.3 (29 aprilie), p.2; nr. 4 (30 aprilie), p.2; nr.5 (1 mai), p.2; nr.8 (6 mai), p.2; nr.9 bis (7 mai), p.2; nr.11 (9 mai), p.2; nr.12 (10 mai), p.2; nr.13 (11 mai), p.2; nr.15 (14 mai), p.2; nr.22 bis (23 mai), p.2; nr.23 (24 mai), p.2; nr.24 (25 mai), p.2; nr.26 (28 mai). p.2; nr.27 (29 mai), p.2; nr.28 (30 mai), p.2; nr.30 (1 iunie), p. 2; nr.31 (3 iunie), p.2.

CLARIFICARE. „Facla", an.VII (1925), nr.3 (29 aprilie), p. 1.

PAN HALIPA. „Facla", an.VII (1925), nr.4 (30 cprilie), p.1.

VAX! „Facla", an.VII (1925), nr.4 (30 aprilie), p.1 (art. nesemnat)

EXCELENȚA-SA [IOAN] I. H.H. PANTELIMON - Roman - Fragment: *Vine domnița!...* „Contimporanul", an.IV (1925), nr. 57—58 (aprilie), p.6—7.

0 RUŞINE... „Facla", an.VII (1925), nr.5 (1 mai), p.1.

1 MAI. „Facla", an.VII (1925), nr.6 (2 mai), p.1.

DOMNUL STERE... „Facla", an.VII (1925), nr.7 (3 mai), p.1.

DATORIA OPOZIȚIEI. „Facla", an.VII (1925), nr.8 (6 mai), p.1.

ZIUA DOMNULUI IORGA. „Facla", an.VII (1925), nr.9 bis (7 mai), p.1.

O ZI ISTORICĂ. „Facla", an.VII (1925), nr.9 bis (7 mai), p.1 (art. nesemnat).

DEZASTRUL. „Facla", an. VII (1925), nr.9 bis (7 mai), p.1 (art. nesemnat).

MAI TARE CA TERENTE. „Facla", an.VII (1925), nr.10 (8 mai), p.1 (art. nesemnat).

DOUĂ MARI EVENIMENTE. „Facla", an.VII (1925), nr.11 (9 mai), p.1.

CĂTRE DIRECTORII DE ZIARE ŞI ZIARIŞTII DIN CAPITALĂ. „Facla", an. VII (1925), nr.11 (9 mai), p.1 (semnat: *Facla).*

ARMISTIȚIU. „Facla", an.VII (1925), nr.12 (10 mai), p.1.

AJUNGE! „Facla", an.VII (1925), nr.12 (10 mai), p.1 (art. nesemnat).

DACĂ VREȚI SĂ RÎDEȚI... „Facla", an. VII (1925), nr.13 (11 mai), p.1.

ELOGIU FUNEBRU. „Facla", an.VII (1925), nr.14 (13 mai), p.1.

MIZERIA FUNCȚIONARULUI. „Facla", an.VII (1925), nr.15 (14 mai), p.1.

CEREM AMNISTIA. „Facla", an.VII (1925), nr.16 (15 mai), p.1.

ÎNCEPUTUL SFÎRŞITULUI. „Facla", an.VII (1925), nr.17 (16 mai), P.1.

DE LA VORBE LA FAPTE. „Facla", an.VII (1925), nr.19 (18 mai), p.1.

DUPĂ DIVERGENȚĂ. „Facla", an.VII (1925), nr.21 (22 mai), p.1.

MAJORITATEA. „Facla", an.VII (1925), nr.22 bis (23 mai), p.1.

LINGĂII.„Facla", an.VII (1925), nr.22 bis (23 mai), p.1 (semnat:^.).

EXCELENȚA-SA DOMNUL GUTĂ TĂTĂRESCU. „Facla", an.VII (1925),'nr.23 (24 mai), p.1.

SEMNELE VREMII. „Facla", an.VII (19:5), nr.24 (25 mai), p.1.

FRATELE VINTILĂ SAU LEGENDA SAHARIANĂ. „Facla", an. VII (1925), nr.25 (26 mai), p.1.

NELEGIUIREA CONTINUĂ. „Facla", an.VII (1925), nr.25 (26 mai), p.1 (art. nesemnat).

PIFTIA NAȚIONALĂ. „Facla", an.VII (1525), nr.26 (28 mai), p.1.

EXCELENȚA-SA IOAN I.H.H. PANTELIMON - Roman - Fragment: *Suflet frămîntat în noapte.* „Contimporanul", an.IV (1925), nr.59 (28 mai), p.9—10.

ACHITAREA... „Facla", an.VII (1925), nr.27 (29 mai), p.1.

[DESTĂINUIRILE ŞI JUSTIFICĂRILE LUI BRĂILOIU]. „Facla", an.VII (1925), nr.28 (30 mai), p.1 (art. nesemnat.).

GUVERNUL AVERESCU. „Facla", an.VII (1925), nr.29 (31 mai), p.1.

AMNISTIE, LIBERTATE, PACE. „Facla", an.VII (1925), nr.30 (1 iunie), p.1.

LA MORMÎNTUL LUI NEMȚEANU. „Facla", an.VII (1925), nr.30 (1 iunie), p.2.

PROGROMUL. „Facla", an.VII (1925), nr. 31 (3 iunie), p.1.

CRIZA E DECLARATĂ. „Facla", an.VII (1925), nr.32 (4 iunie), p.1.

VICTORIA BRUTEI. „Facla", an.VII (1925), nr.34 (6 iunie), p.1.

CEI 16! „Facla", an.VII (1925), nr. 34 (6 iunie), p.1 (semnat: *I.N.).*

JOS ILEGALISMUL! „Facla", an.VII (1925), nr.36 (8 iunie), p.1.

CONGRESUL FUNCȚIONARILOR. „Facla", an.VII (1925), nr.37 (10 iunie), p.1.

SENTINȚA ODIOASĂ ŞI RIDICOLĂ. „Facla", an.VII (1925), nr. 38 (11 iunie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară).*

TOT CEI 16. „Facla", an.VII (1925), nr. 38 (11 iunie), p. l(art. nesemnat).

LA REGE! „Facla", an. VII (1925), nr. 39 (12 iunie), p.l.

IAR SE UNELTEŞTE? „Facla", an.VII (1925), nr.39 (12 iunie), p. 1 (art. nesemnat).

ÎNMORMÎNTĂREA. „Facla", an.VII (1925), nr. 40 (13 iunie), p.l (semnat: *Ioan Nicoară).*

UN OM MULŢUMIT. „Facla", an.VII (1925), nr.40 (13 iunie), p.l (semnat: *Flc.)*

TRAGEDIA BULGARĂ. „Facla", an.VII (1925), nr.41 (14 iunie), p.l.

CINCI ANI DE RECLUZIUNE. „Facla", an.VII (1925), nr.42 (15 iunie), p.l (semnat: *N.D.C).*

JOS OLIGARHIA. „Facla", an.VII (1925), nr.43 (17 iunie), p.l (art. nesemnat).

BĂTAIA. „Facla", an.VII (1925), nr.45 (19 iunie), p.l.

ÎMPOTRIVA BĂTĂII. „Facla", an.VII (1925), nr.45 (19 iunie), p.l (art. nesemnat).

JANDARMII OMOARĂ. „Facla", an.VII (1925), nr.46 (20 iunie), p.l (semnat: *Fel.).*

LIGA ÎMPOTRIVA BĂTĂII. „Facla", an.VII (1925), nr.46 (20 iunie), p.l (semnat: *I.N.).*

MÎINE. „Facla", an.VII (1925), nr.47 (21 iunie), p.l (art. nesemnat).

SALARIAŢII... „Facla", an.VII (1925), nr.48 (23 iunie), p.l.

O CONFERINŢĂ INTERNAŢIONALĂ. „Facla", an.VII (1925), nr. 49 (24 iunie), p.l.

ZOOLOGIE BRĂTIENEASCĂ. „Facla", an. VII (1925), nr. 50 (25 iunie), p.l (art. nesemnat).

TOTUŞI, LA LUPTĂ! „Facla", an.VII (1925), nr.51 (^6 iunie), p.l.

S-AU ARS! „Facla", an.VII (1925), nr.5l (26 iunie), p.l (art. nesemnat).

DACĂ DUMNEALUI NU VREA... „Facla", an.VII (1925), nr.52 (27 iunie), p.l. (art. nesemnat).

ÎNCĂ O REVOLUŢIE. „Facla", an.VII (1925), nr.53, (28 iunie) p.l.

PE POVÎRNIŞUL LOGICEI. „Facla", an.VII (1925), nr.54 (29 iunie), p.l.

BLASCO IBANEZ CONTRA ROMÂNIEI? „Facla", an.VII (1925), nr.55 (1 iulie), p. 1 (semnat: *I.N.).*

TEROAREA... „Facla", an.VII (1925), nr.56 (2 iulie), p.l.

FALSURILE „VIITORULUI". „Facla", an.VII (1925), nr.57 (3 iulie), p.l (semnat: *I.N.).*

„O FORMIDABILĂ DESCOPERIRE!!". „Facla", an.VII (1925), nr. 57 (3 iulie), p.l.

FALSURILE „VIITORULUI". „Facla", an.VII (1925), nr.58 (4 iulie), p.l (art. nesemnat).

MULT E DULCE... „Facla", an.VII (1925), nr.58 (4 iulie), p.l (semnat: *Ioan Nicoară).*

ALARMA REACŢIUNII. „Facla", an.VII (1925), nr.64 (10 iulie), p.l.

REAUA CREDINŢĂ A „VIITORULUI". „Fccla", an.VII (1925), nr. 64 (10 iulie), p.l (art. nesemnat).

PENTRU GENERALUL NICOLEANU. „Facla", an.VII (1925), nr. 66 (12 iulie), p. 1.

BASTILIA. „Facla", an.VII (1925), nr.67 (14 iulie), p.l (art. nesemnat).

ÎNTRE CELE DOUĂ LUMI. „Facla", an.VII (1925), nr.68 (15 iulie), p.l.

CĂTRE CITITORI. „Facla", an.VII (1925), nr.69 (17 iulie), p.l. .

TOT PENTRU CITITORI. „Facla", an.VII (1925), nr.70 (18 iulie), p.l.

CUVÎNTUL ÎNALTEI CURŢI. „Facla", an.VII (1925), nr.70 (18 iulie), p.l. (semnat: *F.).*

UN MILION PENTRU „FACLA", „Facla", an.VII (1925), nr.71 (19 iulie), p.l.

L.D.O. *[Liga „Drepturilor cmului"].* „Facla", an.VII (1925), nr.71 (19 iulie), p.l (art. neseunat).

VĂ MULŢUMESC! „Facla", an.VII (1925), nr.72 (20 iulie), p.l.

ÎMPĂCAREA ŢĂRĂNISTO-REGALĂ. „Facla", an.VII (1925), nr. 73 (21 iulie), p.l.

GENERALUL!MĂRDĂRESCU ARE CUVÎNTUL. „Facla", an.VII (1925), nr?74 (22 iulie), p.l.

ELVIRA POPESCU NE VORBEŞTE. „Facla", an.VII (1925), nr.76 (25 iulie), p.l. (semnat: *I.N.).*

RĂSPUNZĂTORII. „Facla", an.VII (1925), nr.77 (26 iulie), p.l.

UN EVENIMENT. „Facla", an.VII (1925), nr.78 (27 iulie), p.l.

ULTIMA DIVERSIUNE. „Facla", an.VII (1925), nr.81 (31 iulie), p.l.

ARESTAREA DOMNULUI STERE? „Facla", an.VII (1925), nr. 82 (1 august), p.l.

O DILEMĂ. „Facla", an.VII (1925), nr.84 (3 august), p.l.

SĂRIŢI, ASASINII! „Facla", an.VII (1925), nr.85 (5 august), p.l (art. nesemnat).

CONFERINȚA DE LA SINAIA. „Facla" an.VII (1925), nr. 95 (16 august), p.l.

UN DOCUMENT SENZAȚIONAL. „Facla", an.VII (1925), nr.95 (16 august), p.l (semnat: *I.N.).*

ORDINEA. „Facla", an.VII (1925), nr.96 (18 august), p.l (semnat: *loan Nicoară).*

TEROARE, ABUZURI, FRAUDE. „Facla", an.VII (1925), nr.97 (20 august), p.l (semnat: *Ion Nicoară).*

PARODIA. „Facla", an.VII (1925), nr.98 (21 august), p.l (semnat: *Ion Nicoară).*

UN MARE ȘI SIMPTOMATIC EVENIMENT. „Facla", an.VII (1925), nr.99 (22 august), p. 1.

HAIDUCII. „Facla", an.VII (1925), nr.101 (24 august), p.l.

VOTUL DE AZI. „Facla", an.VII (1925), nr.102 (26 august), p.l (semnat: *Facla).*

PRIMUL REZULTAT. „Facla", an.VII (1925), nr.103 (27 august), p.l (semnat: *loan Nicoară).*

ȚĂRĂNIMEA ȘI-A SPUS CUVÎNTUL. „Facla", an. VII (1925), nr. 104 (28 august), p.l.

MAGISTRATURA ȘI ARMATA ȘI-AU FĂCUT DATORIA. „Facla", an.VII (1925), nr.104 (28 august), p.l (semnat: *N.D.C),*

LIBERALII ÎMPOTRIVA ARMATEI. „Facla", an.VII (1925), nr. 107 (31 august), p.l.

DE VORBĂ CU PANAIT ISTRATI. *Amintiri. Impresii. Speranțe.* „Facla", an.VII(1925), nr. 107 (31 august), p.l. (semnat: *loan Nicoară).*

RĂZBUNAREA MOFLUZILOR. „Facla", an.VII (1925), nr. 108 (2 septembrie), p.l.

NICI PORC! NICI MĂGAR... „Facla", an.VII (1925), nr.HO (4 septembrie), p.l.

„FACLA" LA CONSILIUL DE RĂZBOI. „Facla", an.VII (1925), nr.111 (5 septembrie).

MISTERUL... „Facla", an. VII (1925), nr. 116(11 septembrie), p.l.

TARTUFFE CEL PROST. „Facla", an.VII (1925), nr.116 (11 septembrie), p.l (semnat: *I.N.).*

PRINTRE MITRALIERE. „Facla", an.VII (1925), nr.117 (12 septembrie), p.l.

IMPERTINENȚE INUTILE. „Facla", an.VII (1925), nr.117 (12 septembrie), p.l (art. nesemnat).

O CONSACRARE. „Facla", an.VII (1925), nr.118 (13 septembrie), p.2 (semnat: *N.D.C).*

CRIZA DE GUVERN A IZBUCNIT. „Facla", an.VII (1925), nr.119 (14 septembrie), p.l (semnat: *loan Nicoară).*

O ULTIMĂ TICĂLOȘIE ÎN AJUNUL CĂDERII DE LA PUTERE. „Facla", an.VII (1925), nr.120 (16 septembrie),p.l (semnat: *F.).*

„LUPTA" NOUĂ. „Facla", an.VII (1925), nr.120 (16 septembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C).*

APEL CĂTRE GĂLĂȚENI. „Facla", an.VII (1925), nr.125 (21 septembrie), p.l.

RĂSUNET. „Facla", an.VII (1925), nr.126 (22 septembrie), p.l (semnat: *Fac).*

CRIZA OPOZIȚIEI. „Facla", an.VII (1925), nr.128 (25 septembrie), p.l.

AURUL MOSCOVEI. „Facla", an.VII (1925), nr.129 (26 septembrie), p.l.

PROBLEMA SUCCESIUNII. „Facla", an.VII (1925), nr. 130 (27 septembrie), p.l.

SPRE UN GUVERN DE TRANZIȚIE. „Facla", an.VII (1925), nr. 132 (29 septembrie), p.l.

NICI CONTRA LUI I.G.DUCA, NICI PENTRU GH.MÎRZESCU. „Facla", an.VII (1925), nr.134 (2 octombrie), p.l.

PENTRU COMUNĂ. „Facla", an.VII (1925), nr.135 (3 octombrie), p.l.

PROSTUL. „Facla", an.VII (1925), nr.136 (4 octombrie), p.l.

IEZUITISMUL DOMNULUI MANIU. „Facla", an.VII (1925), nr. 136 (4 octombrie), p.l (semnat: *I.N.).*

LICHEAUA. „Facla", an.VII (1925), nr.137 (5 octombrie), p.l.

ZIUA DECISIVĂ. „Facla", an.VII (1925), nr.138 (7 octombrie), p.l (semnat: *I.N.).*

INFILTRAȚII REVOLUȚIONARE. „Facla", an.VII (1925), nr.140 (9 octombrie), p.l

„FACLA" ȘI PARTIDELE REACȚIONARE. „Facla", an.VII (1925), nr.141 (10 octombrie), p.l.

ȚARUL FERDINAND. „Fecla", an.VII (1525), nr.143 (12 octombrie), p.l.

DOMNUL MANIU F/CE ȘCOALĂ. „Ftcla", an.VII (1925), nr.143 (12 octombrie), p.l (semnat: *I.N.).*

PENTRU CITITORI. „Facla", an.VII (1525), nr.l44[(14 octombrie), p.l (semnat: *Facla).*

O SATISFACȚIE. „Facla", an.VII (1525), nr.145 (15 octombrie), p. 1 (semnat: *I.N.).*

MAI TARE DECÎT IONEL BRĂTIANU, SAU CE-A PĂȚIT DOM-

NUL IULIU MANIU. „Facla", an.VII (1925), nr.146 (16 octombrie), p.l.

CĂTRE ONOR. SECRETAR AL BLOCULUI DEMOCRAŢIEI ŢĂRĂNEŞTI-MUNCITOREŞTI. „Facla", an.VII (1925), nr.146 (16 octombrie), p.l.

CACOFONII BRĂTIENISTE. „Facla", an.VII (1925), nr.147 (17 octombrie), p.l.

POPA IMBROANE. „Facla", an.VII (1925), nr.148 (18 octombrie), p.l.

ROLUL DOMNULUI ÎNCURCĂ-LUME. „Facla", an.VII (1925), nr. 149 (19 octombrie), p.l.

PE ŞLEAU! „Facla", an.VII (1925), nr.153 (24 octombrie), p.l.

CONSECVENŢĂ. „Facla", an.VII (1925), nr.153 (24 octombrie), p.l. (semnat: *I.N).*

SCHELĂLĂIAL.\. „Facla", an.VII (1925), nr.l5i (25 octombrie) p.l (semnat: *Ioan Nicoară).*

HAOSUL. „Facla", an.VII (1925), nr.155 (26 octombrie), p.l.

[AM RĂMAS DEFINITIV CONDAMNAT]. „Facla", an.VII (1925), nr.162 (5 noiembrie), p.l.

CĂTRE CITITORII „FACLEI". „Facla", an.VII (1925), nr.163 (6 noiembrie), p.l.

EXCELENŢA-SA I.H.H. PANTELIMON. „Facla", an.VIII (1926), nr.271 (2 aprilie), p.l—2; nr.272 (3 aprilie), p.l.

PROGRAMUL NOSTRU. „Chemarea", an.IV (1927), nr.l (1 iulie), p.l.

LA UM3RA... AMINTIRI DIN PUŞCĂRIE. „Chemarea", an. IV (1927) numerele 1 —16 (1—18 iulie), p.2.

PENTRU AMNISTIA GENERALĂ. „Chemarea", an.IV (1927), nr.2 (2 iulie), p.2.

[SÎNTEM PRIETENI VECHI]. „C lemarea", an.IV (1927), nr.3 (3 iulie), p.l.

O NOUĂ DOVADĂ. „Giemarea", an.IV (1927), nr.4 (4 iulie), p.l.

CHEMARE CĂTRE CETĂŢENI. „Chemarea", an.IV (1927), nr.4 (4 iulie), p.l (semnat: *„Chemarea").*

[NICI UN VOT PENTRU BRĂTIENI !]„Chemarea",an.IV(1927), nr.6 (7 iulie), p.l.

DE ZIUA FALSURILOR. „Chemarea", an.IV (1927), nr.7 (8 iulie), p.l.

TRAGICA MASCARADĂ. „Chemarea", an.IV (1927), nr.8 (9 iulie) p.l (art.j[nesemnat).

DUPĂ CARNAVAL. „Chemarea", an.IV (1927), nr.9 (10 iulie), p.l (semnat: *„Chemarea").*

O PUNERE LA PUNCT. „Chemarea", an.IV (1927), nr.9 (10 iulie), p.l.

CODOŞII. „Chemarea", an.IV (1927), nr.10 (11 iulie), p.l.

PARLAMENTUL ALES DE JANDARMI ŞI BĂTĂUŞI. „Chemarea", an.IV (1927), nr.10 (11 iulie), p.l (art. nesemnat),

ATACUL PRELIMINAR. „Chemarea", an.IV (1927), nr.ll (13 iulie), p.l.

RĂSPUNS DOMNULUI TITULESCU. „Chemarea", an.IV (1927), nr.12 (14 iulie), p.l.

NERUŞINAREA. „Chemarea", an.IV (1927), nr.12 (14 iulie), p.l (art. nesemnat).

TOTUŞI, DOUĂ ÎNVĂŢĂMINTE. „Chemarea", an.IV (1927), nr. 13 (15 iulie), p.l.

ADEVĂRAT PROGRES. „Chemarea", an.IV (1927), nr.14 (16 iulie), p.l.

LA BARĂ! „Chemarea", an.IV (1927), nr.15 (17 iulie), p.l.

PARLAMENTUL FRAUDEI S-A DESCHIS. „Chemarea", an.IV (1927), nr.16 (18 iulie), p.l.

„REGELE NU SE Î>ŞE^LĂ! ŢARA NU REFUZĂ!" „Chemarea", an.IV (1927), nr.17 (20 iulie), p.l.

VREM TĂCEREA... DAR PENTRU TOŢI. „Chemarea", an.IV (1927), nr.18 (21 iulie), p.l.

FARSA VALIDĂRILOR. „Chemarea", an.IV (1927), nr.18 (21 iulie), p.l (semnat: *I.N.).*

SPRE REPUBLICĂ. „Facla", an.IX (1930), nr.301 (18 februarie) p.l (semnat: *Ion Nicoară).*

VINUL DE VIAŢĂ LUNGĂ. (Fragment). „Facla", an.IX (1930), nr. 355 (28 aprilie), p.3; nr.356 (5 mai), p.3.

BĂTRÎNUL ISAC. „Aclam", an.II (1930), nr.ll (15 decembrie), p. 1-2.

[ÎNAPOI LA LITERATURĂ]. „Facla", an.X (1931), nr.400 (16 martie), p.3.

VIA LUI CONU ALECU. „Excelsior", an.I (1931), nr.16 (21 martie), p.4.

COPILĂRIE FERICITĂ. NOROACELE MELE. *Prima mea „operă literară. Kalinderu despre primul [meu roman. I.G.Duca şi teoria fagocitozelor. Ce faci cînd n-ai bani. Viaţa de magistrat. Dat afară din magistratură. Domnu* Bastardul. Crescător de porci cu Panait Istrati.* „Rampa", an.XVI (1931), nr.3.951 (23 martie), p.l, 3.

N-AM VRUT SĂ MĂ ÎNSOR PENTRU BANI. *Angajat de Miile la „Adevărul". Pantelimon haiducul.* „Rampa", an.XVI (1931), nr. 3.952 (25 martie), p.1 - 2.

[IN PALATUL ȚARILOR DETRONAȚI!]. „Rampa", an.XVI (1931), nr.3.953 (26 martie), p.1.

ARESTAT CA PERICULOS SIGURANȚEI STATULUI. *Se repetă cazul „Max Wechsler"? Un general „care-i iubea" pe liberali...* „Rampa", an.XVI (1931), nr. 3.954 (27 martie), p. 1-2.

DUPĂ TERMINAREA RĂZBOIULUI. ÎNCHISORILE ȘI IUBIRILE. „Rampa", an.XVI (1931), nr.3.955 (28 martie), p.1.

LENIN. „Rampa", an.XVI (1931), nr.3.956 (29 martie), p.1.

AMORUL UNEI BUCUREȘTENCE. „Rampa", an.XVI (1931), nr. 3.957 (30 martie), p.7.

FAMILIA POPESCU. „Exeelsior", an.I (1931), nr.21 (25 aprilie), p.3.

FORȚĂ CREATOARE. „Facla", an.XI (1932), nr.444 (8 februarie), p.2.

ÎNTRE PĂMÎNT ȘI STRATOSFERA. „Facla", an.XI (1932), nr. 467 (22 august), p.1.

MĂRTURII... „Facla", an.XII (1933), nr.627 (1 martie), p.2.

SENZUALISMUL ÎN ARTĂ ȘI LITERATURĂ. *Cozeria domnului N.D. Cocea ținută în sala Dalles.* „Facla", an.XII (1933), nr.650 (27 martie), p.3.

FECIOR DE SLUGĂ. (Fragment). „România literară", an.II (1933), nr.59 (1 aprilie), p.1—2.

N.D. COCEA DESPRE „FECIOR DE SLUGĂ". „Facla", an. XII (1933), nr.666 (16 aprilie), p.5.

G. PREDA: DE VORBĂ CU N. D. COCEA. „Viata literară", an. VIII [1933], nr.146 (1 iulie — 30 august), p. 1-2.

DICTATORUL MORȚII. „Facla", an.XII (1933), nr.823 (23 octombrie), p.1.

PROCESUL INCENDIERII REICHSTAGULUI. REPORTAJ POLITIC. „Reporter", an.I (1933), nr.1 (6 decembrie), p.3; nr.2 (13 decembrie), p.5; nr.3 (20 decembrie), p.7.

„OLANDEZUL ZBURĂTOR". „Reporter", an.II (1934), nr.4 (3 ianuarie), p.1.

„CALEA VĂCĂREȘTI". „Cuvîntul liber", 1934, nr.9 (6 ianuarie), p.7.

CĂTRE FRANȚA. „Reporter", an.II (1934), nr.5 (10 ianuarie), p.1.

ASASINAREA CONTINENTELOR. „Reporter", an.II (1934),nr. 6 (17 ianuarie), p.1.

DESPRE VIAȚA ȘI OPERA LUI CEAIKOVSKI. Conferință ținută sîmbătă 20 ianuarie în sala Dalles. „Reporter", an.II (1934), nr.7 (24 ianuarie), p.4.

SINGURA SOLUȚIE. „Reporter", an.II (1934), nr.7 (24 ianuarie), p.1.

CONFERINȚA DE LA ROMA. „Reporter", an.II (1934), nr.13 (7 martie), p.1.

PENTRU UN PETEC DE NEGREAȚĂ. (Fragment). „Cuvîntul liber", 1934, nr.20 (24 martie), p.3.

DESPRE REPORTAJ. „Vremea", an.VII (1934), nr.331 (25 martie), p.4.

PRIMĂVARA. „Reporter", an.II (1934), nr.17 (4 aprilie), p.6.

PENTRU CE SCRIȚI? *Pentru cine scriți? Credeți în ceea ce scriți?* „Reporter", an.II (1934), nr.20 (2 mai), p.1.

CORTEGIUL UMBRELOR. „Reporter", an.II (1934), nr.21 (9 mai), p. 1, 12.

GÎNDURI LA SĂPTĂMÎNA CĂRȚII. „Facla", an.XIII (1934), nr. 984 (14 mai), p.3.

„FACLA" ȘI „VIAȚA SOCIALĂ". „Viața literară", an.VIII (1934), nr.158 (15 mai—1 iunie), p.1—2.

DRĂGUȚUL MEU PIȘCULESCU, 1897. „Vi ța literară", an.VIII (1934), nr.158 (15 mai—1 iunie), p.2 (semnat: *Nicu).*

DE LA REVOLTĂ LA ASASINAT. „Reporter", an.II (1934), numerele 40—42 (17 octombrie), p.1, 8.

UNGARIA-CROAȚIA. „Reporter", an.II (1934), numerele 43-44 (31 octombrie), p.1, 8.

DUPĂ CRIZĂ. „Reporter", an.II (1934), numerele 45-46 (14 noiembrie), p.1, 8.

DEMERSUL JUGOSLAV. „Reporter", an.II (1934), nr.47 (22 noiembrie), p.1, 8.

ALIANȚA FRANCO-SOVIETICĂ. „Reporter", an.II (1934), nr.48 (29 noiembrie), p.1, 8.

DESENATORUL. „Cuvîntul liber", 1934, nr.4 (1 decembrie), p.7.

UNGARIA LUI COEMEOS. „Repcrter", en.II (1934), nr.49 (5 decembrie), p.1, 8

BOLȘEVISMUL. „Facla", an.XIV (1934), nr.1.168 (19 decembrie), p.1.

FRIȘCA CAPITALEI. „Facla", an.XIV (1934), nr.1.169 (20 decembrie), p.1.

CU DOMNUL BECK ÎN DOUĂ LUNTRE. „Facla", an.XIV (1934), nr.1.171 (22 decembrie), p.1.

FRANȚA-ITALIA. „Reporter", an.II (1934), nr.5t (22 decembrie), p. 1, 20.

PENTRU CE? „Facla", an.XIV (1934), nr.l.173 (24 decembrie), p.1.

OTRAVA. Roman dialogat. [Fragment]. „Reporter", an.III (1935), nr.52 (3 ianuarie), p.2.

AVIAȚIA NAȚIONALĂ. „Facla", an. XV (1935), nr.l.178 (4 ianuarie), p.l (semnat: *Ion Nicoară).*

ORORI INUTILE. „Facla", an. XV (1935), nr. 1.179 (5 ianuarie), p.1.

PACTUL DE LA ROMA. „Facla", an. XV (1935), nr.l.182 (9 ianuarie), p.l (semnat: *Ion Nicoară).*

UMBRA LUI HITLER. „Facla", an. XV (1935), nr.l.184 (11 ianuarie), p.1. (semnat: *Ioan Nicoară).*

PRO HITLER. „Reporter", an.III (1935), nr.54 (17 ianuarie), p.1.

SPRE EST. „Reporter", an.III (1935), nr.55 (24 ianuarie), p.1.

RUȘINOASA ANIVERSARE. „Reporter", an.III (1935), nr.56 (31 ianuarie), p.1.

PAX BRITANICA. „Reporter", an.III (1935), nr.57 (7 februarie), p.1.

NEA NAE. [Fragment]. „Reporter", an.III (1935), nr.59 (21 februarie), p.4.

CU DOMNUL N.D.COCEA DESPRE „NEA NAE". „Facla", an.XV (1935), nr.l.229 (6 martie), p.2.

TRAGI-COMEDIA GREACĂ. „Reporter", an.III (1935), nr.61 (14 martie), p.1, 5.

„NEA NAE" - *de vorbă cu N.D.Cocea* - „Reporter", an.III (1935) nr.62 (21 martie), p.4.

CONCESIONAREA TRAFICULUI DE AUTOBUZE. ANCHETA NOASTRĂ. „Reporter", an.III (1935), nr.65 (11 aprilie), p.3.

ALIANȚA FRANCO-SOVIETICĂ. „Reporter", an.III (1935), nr.66-68 (25 aprilie), p.1.

SADOVEANU, ȘTEFAN CEL MARE ȘI PROȘTII DE LA HUȘI. „Facla", an.XV (1935), nr.1275 (28 aprilie), p.1.

VĂ INTERESEAZĂ SPORTUL? RĂSPUNDE D-L N. D. COCEA „Rampa" an, XVIII (1935), nr. 5.192 (5 mai), p.1.

PACTUL PĂCII. „Reporter", an.III (1935), nr.69 (9 mai), p.1, 4.

APUSUL FASCISMULUI. „Reporter", an.III (1935), nr.78 (20 septembrie), p.1.

PRĂBUȘIREA DICTATORILOR. „Reporter", an.III (1935), nr.79 (29 septembrie), p.3.

CUVÎNT ÎNAINTE. „Era nouă", (1936), nr.1 (1 februarie), p.3.

FONTAMARA. „Cuvîntul liber", an.III (1936), nr.21 (28 martie), p.4.

GUVERNUL FRONTULUI POPULAR - GUVERNUL FRANȚEI. „Reporter", an.V (1937), nr.19 (27 iunie), p.6.

GERMANIA A DESCHIS FOCUL ASUPRA EUROPEI. „Reporter", an.V (1937), nr.20 (4 iulie), p.1,4.

COSTA FORU ȘI „DREPTURILE OMULUI". „Reporter", an.V (1937), nr.21 (11 iulie), p.3.

CONGRESUL DE LA MARSILIA. „Reporter", an.V (1937), nr.23 25 iulie), p.8.

MULT ZGOMOT PENTRU NIMIC. „Reporter", an.V (1937), nr.27 (22 august), p.1.

ACUMULAREA MIZERIEI. „Reporter", an.V (1937), nr.29 (12 septembrie), p.5.

Ș\NTAJ Șf GRANDILOCVENȚĂ. „Reporter", an.V (1937), nr.30 (19 septembrie), p.4.

CĂTRE CITITORI. „Reporter", an.V (1937,) nr.35 (7 noiembrie), p.1.

PARODIE. „Reporter", an.V (1937), nr.36 (14 noiembrie), p.3.

PE DRUMUL NOULUI DAMASC. „Reporter", an.V (1937), nr.42 (26 decembrie), p.3.

VINUL DE VIAȚĂ LUNGĂ. (Fragmsnt). „România literară", an. I (1939), nr.26, p.14, 18.

PANICA LOR... „Victoria", an.I (1944), nr.1 (20 octombrie), p.1.

BORDELUL PRESEI. „Victoria", an.I (1944) nr.2 (21 octombrie), p.1.

[GUVERN]. „Victoria", an.I (1944), nr.3 (22 octombrie), p.1.

MOARTE CHIRIAȘILOR! „Victoria", an.I (1944), nr.4 (24 octombrie), p.1.

23 AUGUST - 23 OCTOMBRIE. „Vietoria", an.I (1944), nr.5 (27 octombrie), p.1.

ARDEALUL LIBER. „Victoria", an.I (1944), nr.8 (29 octombrie), p.1.

OAMENI NOI LA VREMURI NOI. „Victoria", an.I (1944), nr.16 (6 noiembrie), p.1.

ARMATA ROȘIE. „Victoria", an.I (1944), nr.17 (8 noiembrie), p.1.

PUNCTE PE I. „Victoria", an.I (1944), nr.18 (10 noiembrie), p.1.

O COMEMORARE. „Victoria", an.I (1944), nr.32 (26 noiembrie), p.1.

NUMAI 12CEASURI. „Orizont", an.I (1944), nr.2(1 decembrie), p.1-2.

O LECȚIE DE REȚINUT. „Victoria", an.I (1944), nr.43 (9 decembrie), p.1.

1918-1944. „Victoria", an.I (1944), nr.47 (14 decembrie), p.1.

TEATRUL POPORULUI - interviu acordat lui Geo Dumitrescu — „Victoria", an. II (1945), nr.186 (1 iunie), p.2.

NE VORBESC SCRIITORII - intervii acordat lui V.K. - „Veac nou", an.II (1946), nr.45 (12 octombrie), p.7.

ARAGON ŞI SCRIITORII ROMÂNI. „Revista literară", an.III (1947), nr.22 (13 iulie), p.3.

SCRIITORII PRIVESC CU ÎNCREDERE STABILIZAREA. „Re* vista literară", an.III (1947), nr.29 (31 august), p.7.

EVOCĂRI ANTIMONARHICE. „Flacăra", an. I (1948), nr.5 (1 februarie), p.1, 3.

1 MAI 1907. „Flacăra", an.I (1948), nr.18 (1 mai), p.16.

VIŢELUL DE AUR. „Flacăra", an.I (1948), nr.25 (20 iunie), p.15 (semnat: *Nicoară al Lumei).*

PAGINI DIN VIAŢA MEA. „Contemporanul", (1949), nr.122 (4 februarie), p.4, 9.

CUVÎNTAREA ROSTITĂ DE N.D.COCEA ÎN PARLAMENT, *în şedinţa consacrată legii poliţiste a lui Trancu-Iaşi.* „Viaţa românească", an.VII (1954), nr.1 (ianuarie), p.191-192.

CUM SE FACE REVOLUŢIA! „Viaţa românească", an.VII (1954), nr.1, p.192-194.

LENIN. „Viaţa românească", an.VII (1954), nr.1, p.194-195.

DRAGĂ VINEA. „Steaua",an. XVI (183) (1965), nr.4 (aprilie), p. 115, 116.

PE DRUMUL NOULUI DAMASC. Roma». [1930- 1940]. Fragment publicat în „Gazeta literară", an. XIII (1966), nr, 20 (706) (19 nr i), p. 7.

[JURNAL] Fragmente. „Magazm istoric", an. II (1968), nr.2 (11 februarie), p.28-~ 33; n*\5 (14) (mai), p.77-83,; nr.6 (15) (iunie) p.58 — 61 ; nr. 7—8 (16—17) (iulie-august), p.44—47.

CÎND ERA BUNICA FATĂ (scenele IV, V, VI din actul al doilea). „România literară", an.II (1969), nr. 5 (17) (30 ianuarie), p.12.

II MANUSCRISE

DOMNULUI ION ADAM. Bucureşti (1902). Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. S *1S/ÎÎÎ.*

DOMNULUI BIBLIOTECAR AL ACADEMIEI ROMÂNE. (1907) Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. 25961c.

DOMNULUI TOMA DRAGU. BUCUREŞTI, (f.d.) Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. 89024.

MONSIEUR THOMA DRAGU. PARIS. (1908, 21 septembrie). Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. 89022.

MONSIEUR THOMA DRAGU. PARIS. (1908, 20 decembrie). Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. 89023.

DOMNULUI G.TUTOVEANU, BÎRLAD. (1912, 11/24 octombrie). Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. S 26/XLV.

SUB COASA MORŢII - *comedie dramatică în 3 acte* ([1924]. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, A. 1668/1 şi A. 1668/2

FECIOR DE SLUGĂ. Roman. Muzeul literaturii române.

PENTR-UN PETEC DE NEGREAŢĂ. Roman. Muzeul literaturii române.

NEA NAE. Roman. Muzeul literaturii române.

PE DRUMUL NOULUI DAMASC. Roman. Muzeul literaturii române.

OTRAVA. Roman dialogat. Muzeul literaturii române.

CANALIA. Piesă în trei acte. Muzeul literaturii române. Originalul după care s-a jucat în stagiunea 1943—1944, la „Teatrul nostru", cu ample modificări, se află în posesia lui Virgiliu Ene.

INCENDIUL. Roman [neterminat]. Muzeul de istorie Ploieşti, în arhiva Ioanei Cocea se mai află:

a) manuscrisele unor romane neterminate: *Oraşul morţii. — A doua viziune. — Epopeea noastră naţională — Hilarie Sfîntul. — Vin barbarii. — Cînd mugurul dă în floare,* — precum şi *Vinul de viaţă lungă* [variantă]. — *O zi ca oricare alta* [prima variantă a romanului *Nea Nae];*

b) manuscrisele unor piese de teatru: *Competenţa* — farsă într-un act [neterminată] . — *Pe cînd bunica era fată mare...* comedie în două acte şi un tablou. — *Din... Prin... Peste femeie* — tragii-comedie politică în trei acte;

c) manuscrisele unor traduceri: Anatole France, *In grădina lui Epicur.* — LeopoJd Kampf, *Seara cea mare;*

d) manuscrisele unor amintiri, articole, jurnale etc. *Cum se face revoluţia.* — O *zi cît un veac* [Amintiri din închisoare]; *Ilya Ehremburg. — Dar Academia? — [Interviu în legătură cu literatura]. — [Manuscrisul unui discurs]. — [Jurnal intim,* 1917]. — *[Jurnal,* Sighişoara, 1 septembrie 1939—1943];

e) scrisori ale lui N.D.Cocea către diferite persoane, sau scrisori adresate Iui N.D.Cocea, de diferiţi scriitori: LiviuRebreanu, M.Sadoveanu, Gala Galaction, I.Vinea, Tudor Arghezi, Otilia Cazimir, Miron Radu Paraschivescu.

în posesia fiicei scriitorului, Tanti Cocea, se află mss. piesei *Cînd era bunica fată.*

"T

III ROMANE, TRADUCERI, ANTOLOGII

a) *Romane şi alte scrieri*

NELLY [N.D.Cocea], *Poet-Poetă.* Roman, cu o prefaţă de Grigore Pişculescu [Gala Galaction], Buc, 1898, Tipo-litografia şi fotideria Dor. P. Cucu.

NELLY [N.D. Cocea], *Copil din flori.* Ilustraţii de Mihai Pşcan,Buc, 1898, Tipo-litografia Dor. P. Cucu. Cuprinde: *Copil din flori. — Rahila. — Dolce far-niente. — Sarmiza. — Ida. — Slavă. — Cîntecul dragostei.*

N.D.COCEA, *Spre Roma* — Torino. Milano. Veneţia. Bolognia. Florenţa. Neapole. Roma — *Note de călătorie,* extrase din ziarul „Dimineaţa", cu 60 de ilustraţii în text, Buc, 1911, Atelierele „Adevărului", Societ. de editură „Facla". Cuprinde: *Plecarea. — Torino. Guilemo Terrero, Bistolfi, Gabriel D'Annunzio. — Expoziţia din Torino. — Viaţa socială. Rinaldo Rigola. — Milano. „Cina lui Leonardo da Vinci". — Domul. — Castelul Sforza. Brcra. Cimitirul. — Umanitaria. Cooperativele. Viaţa socialistă. — Veneţia. Palatul Dogilor. San Marco. — Academia de bele-arte. Bisericile. Viaţa socială şi artistică. — Bolognia. Reggio. Socialismul — Florenţa. Pe malurile Arnoului. Palatul oficiilor. — Giuzepe Prezzolini. Expoziţia de flori şi de portrete. Catedrala. — Viaţa socială. Michel Angelo. „Primăvara" lui Botticelli. — Neapole. — Pompei. — Insula Capri. Grota de Azur. — Arturo Labriola. Benedetto Croce. [Socialismul]. — Roma. — Roma antică. Roma papală. — Vaticanul. — Roma modernă. Viaţa socială. — Teatrul italian. — Expoziţiile din Roma. — Expoziţia etnografică şi regională. Expoziţia internaţională de bele-arte. — Ziua revoluţionară.*

N.D.COCEA, *Ignoranţă...,* Buc, 1924, Atelierele „Adevărul" S.A. Cuprinde: *Prefaţă. — Decrete şi rapoarte reproduse după „Monitorul oficial". — Statistica autorităţilor şi funcţionarilor după listele nr. 1 şi 2. Lista nr. 1. Consiliile comunale, Sfaturile satelor şi Comisiunile interimare, dizolvate sau înlocuite conform decretelor şi rapoartelor extrase din „Monitorul oficial" . — Lista nr.2 a funcţionarilor revocaţi, destituiţi şi suspendaţi, 1916—1918.*

N.D. COCEA. *Vinul de viaţă lungă.* Cu un portret inedit de Marcel Iancu. Buc, 1931, Editura „Cultura naţională"

N.D. COCEA, *Fecior de slugă.* Roman. Buc, [1932], Editura „Cultura naţională".

N.D. COCEA, *Fecior de slugă.* Roman. Ediţia a II-a, Buc, [1933] Editura „Cultura naţională".

N.D.COCEA, *Pentr-un petec de negreaţă.* Roman. Buc, [1934] Editura „Universala" Alcalay & Co.

N.D.COCEA. *Pentr-un petec de negreaţă.* Roman. Ediţia a II-a, Buc. [1934], Editura „Universala", Alcalay & Co.

N.D. COCEA, *Andrei Vaia.* Roman. *[Pentr-un petec de negreaţă.]* Ediţia a III-a, Buc, [1936], Editura „Universala" Alcalay & Co.

N.D. COCEA, *Nea Nae.* Roman, [Buc, f.d.], Editura „Universala" Alcalay & Co.

N.D. GOGEA, *Der Wein des langen Lebens.* Novelle. [Ubersetzung aus dem Rumänichen, von Hans Dose undWalter Vontin]. Bayreuth: Gauverlag, [1943].

N. D. COCEA *Vinul de viaţă lungă,* ediţia a III-a. Bac, [1946], întreprinderile de editură S.A.R.

N. D. COCEA, *Vinul de viaţă lungă* [Buc], 1957, Editura de stat pentru literatură şi artă.

N. D. COCEA, *Jurnal.* Lucrarea apare sub îngrijirea lui Al. Gh. Sa\u, Buc, 1970, Editura Politică.

b) *Traduceri*

MARGUERITE AUDOUX. *Măria Clara.* Roman, tradus de N. D. COCEA, cu o prefaţă de Octave Mirbeau. Buc, [f.d.], Editura „Rampa".

ANATOLE FRANCE, *Thais.* Traducere de N. D. Cocea, Buc, 1916, Editura „Facla".

ANATOLE FRANCE, *Thais.* Traducere de N. D. Cocea, Buc. 1928, S. Ciornei — librar editor.

ANATOLE FRANCE, *Thais.* TradU3ere de N. D. Cocea, a 10-a mie, Buc, [f. d.], Editura I. Brănişteanu.

SUTTON VANE, *Călătoria cea mare (Outward Bound).* Comedie strani? *tu* trei acte şi patru tablouri, traducere de N. D. Cocea, Buc, [f.d.], Editura „Teatrul nostru".

WILL DURANT, *Voltaire.* în româneşte de N. D. Cocea, Buc, [1946], întreprinderile de editură S.A.R.

ANATOLE FRANCE, *Grădina luiEpicur.* În româneşte de N.D. Cocea, Buc, [1946], întreprinderile de editură S.A.R.

c) *Antologii*

N.D.GOGEA, *Pamflete antidinastice,* cu o prefaţă semnată de Editura de stat, Buc, 1949, Editura de stat. Cuprinde: *Jertfa celor douăsprezece mii. — 1907. — Regele avizează. — Omul cu ochii vineţi. — Regele complice al asasinilor. Palatul gazdă de hoţi. — 10 mai, zi de ruşine. — M.S. — Marele căpitan... — Rahatul. — Viţelul de aur. — Nemţii in România! —Gheşeftul regal. Recolta de pe domeniile coroanei vîndutâ Germaniei. — Luaţi seama! — La pensie, maiestate! — Omul bolnav. — Du-te, maiestate... — Motive vesele şi triste. — Urecheatul. — Carmen Sylva. — 10 mai. — Răspunzătorul! — Arcul de triumf se surpă... — Dinastia în voiaj. — Filmul încoronării. — Maiestatea sa şi scumpe tea traiului. — Procesul Cocea — Regele Ferdinand începe. — R.M.S. şi M.M.L.L. — în ajunul procesului. — Condamnat! — Urechile regale. — — Castelul regal de la Mamaia. — Teatrul de păpuşi al maiestăţii sale.— Azilul regilor.*

* * * *Din literatura antimonarhică,* cu un studiu introductiv de Barbu Lăzăreanu, Buc, 1950, Editura pentru literatură şi artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Cuprinde: *Castelul regal de la Mamaia. — Răspunzătorul.*

N.D.COCEA, *Antidynastische Pamphlete.* [Pamflete antidinastice], traducere din româneşte de Werner Langenthaler, Buc, 1951, E.S.P.L.A. Cuprinde: *Jertfa celor douăsprezece mii.* — 1907. — *Regele complice al asasinilor. Palatul gazdă de hoţi. — Omul cu ochii vineţi. — 10 mai, zi de ruşine. —M.S. — Marele căpitan... — Rahatul. — Viţelul de aur. — Nemţii in România! — Gheşeftul regal. — Luaţi seama! — La pensie, maiestate! — Omul bolnav. — Du-te, maiestate... — Motive vesele şi triste. — Urecheatul. — Carmen Sylva. — 10 mai. —Răspunzătorul! — Arcul de triumf se surpă... — Dinastia în voiaj. — Filmul încoronării. — Maiestatea sa şi scumpirea traiului. — Procesul Cocea-Regele Ferdinand începe. — R.M.S. şi M.M.L.L. — în ajunul procesului. — Urechile regale. — Castelul regal de la Mamaia. — Teatrul de păpuşi al maiestăţii sale. — Azilul regilor.*

* * * *Din literatura lui 1907.* Buc, 1951, E.S.P.L.A. Cuprinde: *Jertfa celor douăsprezece mii.*

* * * *Adevărata faţă a „Democraţiei" burgheze,* volum alcătuit cu sprijinul Bibliotecii Academiei R.P.R., Buc, 1952, E.S.P.L.A. Cuprinde: *1907. — în ajunul procesului. — Răspunzătorul.*

N.D.COCEA, *Pamflete,* [Buc], 1956, E.S.P.L.A. Cuprinde: *Dunărea „românească!" — Reformele. — Camerele s-au deschis: comedia începe. — Spre arta viitoare (Prezentul). — Spre arta viitoare (Viitorul). — Anul nou. — Facla. — Jertfa celor douăsprezece mii. — împăcarea conservatorilor. — Greva din Brăila. — Activitatea noastră. — Războiul social. — „Spre ţărmul dreptăţii". — Armata ţării. — I.C.Frimu. — 1907. — Domnul notar Gîscă şi autoritatea. — Holera. — Titu Maiorescu. — Alesul naţiunii. — Hienele. — Ionaş Grădişteanu. — Măgarul lui Buridan. — 10 mai, zi de ruşine. — Mîntuitorul. — Omul zilei. — Regele complice al asasinilor, palatul gazdă de hoţi. —Vara. — M.S. — Marele căpitan. — Rahatul. — Chibiţul. — Barbu Păltineanu. — Jean Jaures. — Speranţe pentru viitor. — Lordul Banu. — Pace vouă! — Viţelul de aur. — Semnele vremii. — După congres. — Mesagiul. — Jertfele cauzei. — De cele sfinte. — Pre-ci-pi-ta-re — Inteligenţă!... — Nemţii în România! — Gheşeftul regal. — Luaţi seama! — La pensie, maiestate! — Omul bolnav. — Motive vesele şi triste. — Urecheatul. — Fratele meu Galaction. — Parlamentul s-a deschis... — O audienţă la excelenţa sa domnul Em. Porumbaru. — Carmen Sylva. — Stăpîna pămîntului. — Primăvara. — Un deces şi o pierdere. — Intermezzo. — Doctorul Ottoi. — Lenin. — învăţămîntul. — Ben-Israel. —Pace şi război. — Peste capetele a şase generali... — Trăiască regele! — Parlamentul neputinţei. — Darul de Crăciun. — Cum se face revoluţia, — „Regele ţărănimii!" — Strigoii. — Credinţa noastră. — O mare aniversare. — Răspunzătorul! — Arcul de triumf se surpă... — Dinastia în voiaj. — Filmul încoronării. — Maiestatea sa şi scumpetea traiului. — Procesul Cocea — Regele Ferdinand începe. — Condamnat! — R.M.S. şi M.M.L.L. — în ajunul procesului. — Urechile regale. — Castelul regal de la Mamaia. — Teatrul de păpuşi al maiestăţii sale . — Azilul regilor. — O ruşine. — Dacă vreţi să rîdeţi... — Prostul. — La umbra... Amintiri din puşcărie. Sînt arestat! Primele impresii. Lumini şi umbre. Observaţii de ordin general. Fooorma. Faţada. Şcoala, biserica, etcetera... „Hotel central". Apărătorii patriei. Paznicii noştri. Foamea. — Asasinarea continentelor. — Cuvînt înainte. — Germania a deschis focul asupra Europei. Fascism = Război. Pregătirea ideologică a agresiunii. „Mein Kampf." Cuvinte de pace — fapte războinice. Spargerea frontului statelor pacifice. Drang nach sild-osten. „Cehoslovacia trebuie zdrobită ca o nucă". Germania a deschis focul. — Pagini din viaţa mea.*

* * * *Din literatura antimonarhică,* **cu o introducere de Barbu Lăzăreanu, ediția a Il-a, revăzută și adăogită. Buc, 1956, E.S.P.L.A. Cuprinde:** *Jertfa celor douăsprezece mii. Regele complice al asasinilor — palatul gazdă de hoți — Marele căpitan. — Gheşeftul regal. — Răspunzător ul. — Castelul regal de la Mamaia.*

* * * *Culegere de texte literare,* **voi. I, Manual pentru clasa a X-a> alcătuit de Dan Hăulică şi I.D.Bălan, Buc, 1957, Editura de stat didactică şi pedagogică. Cuprinde:** *Ce este „Facla"? — Expoziția Tinerimea artistică. — Pentru ce a dispărut „Facla" şi de ce reapare.— Jertfa celor douăsprezece mii. — 10 mai, zi de ruşine» — Omul zilei!... La pensie, maiestate! — Lenin. — O ruşine. — [Germania a deschis focul împotriva Europei] Fascism = Război.*

* * * *1907 — Documente literare.* **Ediție îngrijită de Gheorghe Radu, cu un cuvînt înainte de Cezar Petrescu, Buc, 1957, E.S.P.L.A. Cuprinde:** *Prețul sîngelui. —Jertfa celor douăsprezece mii. — 1907.—Regele ccmplice al asasinilor,palatul gazdă de hoți.*

* * * *Cîntare patriei* — **Culegere de proză patriotică — ediție alcătuita, îngrijită şi adnotată de Ion Oană, Buc, 1959, Editura militară a Ministerului Forțelor Armate ale R.P.R. Cuprinde:** *Prețul sîngelui. — Regele complice al asasinilor, palatul gazdă de hoți. — Răspunzătorul!*

N.D.COCEA, *Pamflete şi articole. „Vinul de viață lungă" şi alte scrieri.* **Ediție îngrijită în redacție de Aurelia Bîrlă, prefață de Matei Călinescu, Buc, 1960, E.S.P.L.A. Cuprinde: Pamflete, articole, amintiri:** *Dunărea „românească" ! — Camerele s-au deschis — comedia începe. — Spre arta viitoare (Prezentul). — Spre arta viitoare — (Viitorul).* **("Fragment). —** *Jertfa celor douăsprezece mii. — împăcarea conservatorilor. — Greva din Brăila. — „Spre țărmul dreptății". — I.C.Frimu. — 1907. — Holera. — Titu Maiorescu . — Hienele. — Mîntuitorul. — Regele complice al asasinilor. Palatul gazdă de hoți. — 10 mai, zi de ruşine. — I.L. Caragiale* **(Fragmente). —** *M.S. —Familia Popescu. — Marele căpitan... Jean Jaures. — Vițelul de aur. — Mesagiul. — De cele sfinte. — Motive vesele şi triste. — Urechiatul. — Fratele meu Galaction. — Parlamentul s-a deschis... — Carmen Sylva. — Primăvara. — Un deces şi o pierdere. Intermezzo. — învățămîntul. — Pace şi război. — Trăiască regele! — Daiul de Crăciun. — Cum se face revoluția. — „Regele țărănimii" ! — Strigoii. — O mare aniversare. — Urechile regale. — Castelul regal de la Mamaia. — Teatrul de păpuşi al maiestății sale. —O ruşine. — La umbra... Amintiri din puşcărie. — Cuvînt înainte. — Germania a deschis focul asupra Europei. — Pagini din viața mea.* **Nuvele.** *Urlătoarea. — Pînea albă. — Spre Roma.* **(Fragmente). —** *Vinul de viață lungă.*

N.D.COCEA. *Vițelul de aur.* **(Articole şi pamflete). Antologie şi prefață de Ioan Mihuț, textele reproduse după ediția: N.D.Cocea,** *Pamflete şi articole— Vinul de viață lungă,* **E.S.P.L.A., 1960, alcătuită şi îngrijită de Aurelia Bîrlă. [Buc], 1961, Editura tineretului. Cuprinde:** *Camerele s-au deschis: comedia începe. — Spre arta viitoare (Prezentul). — Spre arta viitoare (Viitorul),* **(Fragment). —** *Jertfa celor douăsprezece mii. — împăcarea conservatorilor. —Greva din Brăila. — „Spre țărmul dreptății". — I.C. Frimu. — Titu Maiorescu. — Regele complice al asasinilor. Palatul gazdă de hoți. — 10 mai, zi de ruşine. — I.L.Caragiale* **(Fragmente). —** *M.S. — Marele căpitan... — Jean Jaures. — Vițelul de aur. — Mesagiul. — De cele sfinte. — Motive vesele şi triste. — Urechiatul. — Fratele meu Galaction. — Carmen Sylva. — Primăvara. — Un deces şi o pierdere. — Pace şi război. — Trăiască regele! — Cum se face revoluția. — „Regele țărănimii!" — Strigoii. — O mare aniversare. — Urechile regale. — Castelul regal de la Mamaia. — Teatrul de păpuşi al maiestății sale. — O ruşine. — La umbra... Amintiri din puşcărie. — Cuvînt înainte. — Germania a deschis focul asupra Europei. — Pagini din viața mea.* **Aprecieri critice. — Tablou biobibliografic. — Teme.**

* * * *Tradiții ale criticii literare marxiste din România —* **1930 — 1940 — studiu şi antologie de Ileana Vrancea, Buc, 1962, Editura politică. Cuprinde:** *Cuvînt înainte.*

N.D.COCEA, *A hosszu elet bora. [Vinul de viață lungă],* **traducere de V. Andrâş Jâaos, Budapest, 1962, Europa, Konyvkiado.**

N.D.COCEA, *Eletem lapaibol. Vâlogatott publicisztikai iiăsok. [Pagini din viața m?a.* **Scrieri publicistice alese], traduse de Deâk Tamas, Buc, 1952, Editura pentru literatură. Cuprinde:** *Dunărea „românească!" — Camerele s-au deschis: comedia începe. — Spre arta viitoare (Prezentul). — Spre arta viitoare (Viitorul). — Jertfa celor douăsprezece mii. — Greva din Brăila. — „Spre țărmul dreptății" — I.C.Frimu. — 1907. — Holera. — Hienele. — 10 mai, zi de ruşine. — I.L.Caragiale* **(Fragmente). —** *Mîntuitorul. — Regele complice al asasinilor, palatul gazdă de hoți. — M.S. — Jean Jaures. — Vițelul de aur. — Mesagiul regal. — Parlamentul s-a deschis. — Carmen Sylva. — Primăvara. — Un deces şi o pierdere. — Intermezzo. — Lenin. — învățămîntul. — Pace şi*

război. — Trăiască regele I — Parlamentul neputinței. — Darul de Crăciun. — O mare aniversare. — Răspunzătorul! — Procesut Cocea-Regele Ferdinand începe. — Castelul regal de la Mamaia. — O rușine. — La umbra... Amintiri din pușcărie. Sînt arestat? Primele impresii. Lumini și umbre. Observații de ordin general Fooorma. Fațada. Școala, biserica etcetera... „Hotel Central". Apărătorii patriei. Foamea. — Cuvînt înainte. — Girmania a deschis focul asupra Europei. Fascism — Război. Pregătirea ideologică a agresiunii. „Mein Kampf". Cuvinte de pace — fapte războinice. Spargerea frontului statelor pacifice. Drang nach sud-osten „Cehoslovacia trebuie zdrobită ca o nucă". Germania a deschis-focul. Pagini din viața mea. — „Cocea — pamfletar",* de Deâk Tamâs.

* * * *Mare farsor, mari gogomani — Literatură antimonarhică—* [Buc}. 1962, Editura pentru literatură. Cuprinde: *Camerele s-au deschis: comedia începe. — Jertfa celor douăsprezece mii. — 10 mai, zi de rușine. — M.S. — Vițelul de aur. — Urecheatul. — Trăiască regele! — „Regele țărănimii!" — La umbra... Amintiri din pușcărie* [Fragment].

* * * *Bucureștii în literatură,* texte alese și adnotate, cu un euvînt înainte de Radu Albala, [Buc], 1962, Editura pentru literatură. Cuprinde: — *Vara. — Stâpîna pâmîntului. — Intermezzo.*

N.D.COCEA, *Vinul de viață lungă.* Nuvele și schițe. Note de călătorie. Amintiri. Ediție alcătuită și îngrijită în redacția de valorificare a moștenirii literare de Elena Beram, prefață de Cornelia Ștefănescu, [Buc], 1963, Editura pentru literatură. Cuprinder *Urlătoarea — schițe vînătorești. — Pînea albă. — Visul lui Toană Ispas. — Vinul de viață lungă. — Spre Roma* (Fragmente). — *La umbra... Amintiri din pușcărie* (Fragmente). — *Pagini din viața mea.*

N.D.COCEA. *Vițelul de aur* (Articole și pamflete). Antologie, prefață și note finale de loan Mihuț, text stabilit și adnotat de Aurelia Bîrlă, [Buc], 1964, Editura tineretului. Cuprinde aceleași articole și pamflete ca și ediția, cu același titlu, din anul 1961, cu& excepția articolului *O rușine,* care nu a mai fost inclus în ediția din 1964.

* * * *Presa muncitorească și socialistă din România,* voi II, (1900 — 1921), Buc, 1966, Editura politică. Cuprinde: *Socialismul și intelectualii noștri. — Războiul. — Justiție de clasă. — Dunărea „românească"! — Un învățămînt.*

IV SCRIERI ȘI REFERIRI DESPRE N.D.COCEA

* * * *Pentru istorie: Mandat de înfățișare.* „Facla", 1919, 11 noiembrie, p.1.

REP.: *N.D.Cocea în fața Curții Marțiale.* „Torța", 1919, 12 noiembrie, p.1.

'* * * *Camera. Primul succes al domnului N.D.Cocea.* „Clopotul", 1919, 28 noiembrie, p.2.

* * * *Un proces rar.* „Cuvîntul liber", an.I (1924), seria a II-a, nr. 24 (5 iulie), p.1.

CAMIL PETRESCU: *Suprimarea „Chemării".* „Cuvîntul liber", an. 1925, nr.16 (18 aprilie), p.4—5.

PANAIT ISTRATI: „Mununc «Facla» cu puine!". „Facla", an.VII (1925), nr. 18 (17 mai), p.1.

M. PELIN: *Să fie eliberat N.D.Cocea!* „Facla", an.VIII(1926),nr.246 (19 februarie), p.1.

£>.SEMILIAN.: *N.D.Cocea,* în voi. *Istoricul presei brăilene,* cu o prefață de Perpessicius, Brăila, 1927, Editura tipografiei „Moderna", p.142—143.

£>. MIHAIL: *De vorbă cu N.D. Cocea.* „Facla", an.X (1931), nr. 400 (16 martie), p.3.

IOAN MASSOFF: *Cu N.D.Cocea despre el și despre alții.* „Rampa", an. XVI (1931), nr.3951 (23 martie), p.1. 3 ;nr.3952 (25 martie), p.1, 2; nr.3953 (26 martie), p.1; nr.3954 (27 martie, p.1), 2; nr.3955 (28 martie), p.1; nr.3956 (29 martie), p. 1; nr.3957 (30 martie), p.7.

OEO BOGZA: *Cu domnul N.D.Cocea de vorbă despre reportaj.* „Vremea", an.VII (1931), nr.331 (25 martie), p.4.

VASILE DAMASCHIN: *N.D.Cocea, „Vinul de viață lungă".* Excelsior", an.I (1931), nr.23 (9 mai), p.6.

CAMIL BALTAZAR: *Fecior de slugă.* „România literară", an.II (1933), nr.59 (1 aprilie), p.3.

V. CRISTIAN: *De vorbă cu N.D.Cocea.* „România literară", an. II (1933), nr.60 (8 aprilie), p.4.

ION PAS: *Gazetarul.* „Facla", an.XII (1933), nr.666 (16 aprilie), p.5.

CAMIL BALTAZAR, MARCEL IANCU, G.M. ZAMFIRESCU, ZAHARIA STANCU, JAQUES G.COSTIN: *Mărturii...* „Facla", an.XII (1933), nr. 666 (16 aprilie), p.5.

CICERONE THEODORESCU: *Nicoară al lumii în vestmînt nou.* „Facla", an.XII (1933), nr.666 (16 aprilie), p.5.

V.CRISTIAN: *N.D.Cocea... despre „Fecior de slugă" și esența romanului.* „Facla", an.XII (1933), nr.666 (16 aprilie), p.5.

G.PREDA: *De vorbă cu N.D.Cocea.* „Viaţa literară", an.VIII [1933], nr.146 (1 iulie-30 august), p.l—2.

D.MIHAIL.: *„Fecior de slugă", roman de N.D.Cocea.* „Reporter", an.I (1933), nr.l (6 decembrie), p.2.

V.DEMETRIUS: *Cîteva amintiri.* „Viaţa literară", an.VIII (1934), nr. 158 (15 mai-1 iunie), p.l.

TOMA DRAGU: *Despre gruparea de la „Viața socială".* „Viaţa literară", an.VIII (1934), nr.158 (15 mai-1 iunie), p.1-2.

PERPESSICIUS: *N.D.Cocea, „Vinul de viață lungă",* (cu un portret inedit de Marcel Iancu) Ed. „Cultura Naţională". în *Menţiuni critice,* voi.IV, Buc. 1938, Editura Fundaţiei pentru literatură şi artă, p. 97 — 100.

* * * *O familie de artişti şi scriitori: Cocea.* „Bis", an.II (1943), nr. 66 (19 decembrie), p.l.

PERPESSICIUS: *N.D.Cocea „Fecior de slugă,* roman, „Cultura naţională", în *Menţiuni critice,* voi. V, Buc. 1946, Editura Fundaţiei pentru literatură şi artă, p.217—223.

* * * *La moartea lui N.D.Cocea.* „Scînteia", an.XVIII, (1949), seria a III-a, nr.1340 (2 februarie), p.3.

* * * *Omagiul scriitorilor la moartea lui N.D.Cocea.* „Flacăra", an. 11 (1949), nr.5 (57) (6 februarie), p.2

GALA GALACTION: *Oameni şi gînduri din veacul meu,* Buc, 1955, E.S.P.L.A., p.17, 156, 157, 158, 159-161, 163-164, 165,258.

EUGEN JEBELEANU: *N.D.Cocea,* în voi. *Din veacul XX* Buc, 1956, E.S.P.L.A., p.285-290.

ION ROMAN: *Un cutezător: N.D.Cocea,* „Contemporanul", 1957, nr. 12 (546) (22 martie), p.l, 3.

Z. ORNEA: *N.D.Cocea, „Vinul de viață lungă". „Gazeta literară",* an. IV (1957), nr.47 (193), (21 noiembrie), p.l, 4.

V.MOGLESCU: *N. D. Cocea, „Vinul de viață lungă",* „Viaţa românească", an.X (1957), nr.12 (decembrie), p.206 —207.

TUDOR ARGHEZI: *N.D.Cocea.* „Contemporanul", 1959, nr.5 (643) (6 februarie), p.3. A fost republicat în voi. Tudor Arghezi, *Tablete de cronicar,* Buc, 1960, E.S.P.L.A, p. 181—183. Vezi şi p. 188— 189.

GEO ŞERBAN: *N.D.Cocea şi virtuțile entuziasmului.* „Gazeta literară", an. VI (1959), nr.7 (257) (12 februarie), p.6.

VIRGILIU ENE: *N.D.Cocea* -micromonografie — Buc, 1966, Editura tineretului.

TEODOR VÎRGOLICI: *Virgiliu Ene, „N.D.Cocea".* „Luceafărul", an X. (1967), nr.l (245), (7 ianuarie), p.2.

MIHAI DRĂGAN: *[Micromonografia lui Virgiliu Ene despre N.D. Cocea.]* „Cronica", an. II (1967), nr.6 (53), (februarie), p.8.

VIRGIL CUȚITARU: *Virgiliu Ene, „N.D.Cocea".* „Iaşul literar", 1967, nr.2 (februarie), p.95 —96.

i.MIHUŢ: *Virgiliu Ene, „N.D.Cocea".* „Contemporanul", 1967, nr.22 (1072), (2 iunie), p,3.

DAN ZAMFIRESCU: *Virgiliu Ene, „N.D.Cocea".* „Gazeta literară", an.XIV (1967), nr.25 (764) (22 iunie), p.2.

PETRE I.IONESCU: *1917 din februarie pînă în octombrie.* „Magazin istoric", an.I (1967,) nr.7, p.10.

DR.NICOLAE COPOIU: *Marea revoluție socialistă din octombrie văzută de la tribuna Parlamentului român.* „Magazin istoric", an.I (1957), nr.7, p.20.

AL. GH.SAVU: *N.D.Cocea — „Jurnal".* „Magazin isteric", an.II (1968), nr.2 (11) (februarie), p.28—33.

VIRGILIU ENE: *N.D.Cocea.* „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă CC. al P.C.R.", an.XIV (1968), nr. IV, p.151-154.

TUDOR TEODORESCU-BRAN1ŞTE: *N.D.Cocea.* „Contemporanul", 1969, nr.5 (1164) (31 ianuarie), p.l.

* * * *Presa literară romanească.* Ediţie în două volume, note, bibliografie şi indici de I. Hangiu, Cu o introducere de D. Micu. Buc, 1968, Editura pentru literatură, vol.I, p.XXX, XXXIII, XXXIV, XLIII, XLVI, XLVII, 2; voi.II, p.156, 166, 182, 185, 210, 562, 565,599, 600,611,629.

T.V.: *O prietenie literară.* „Viaţa românească", an.XIII (1960), nr.5 (mai), p.191 —195.

DAN GRIGORESCU: *N.D.Cocea.* „Luceafărul", an.III (1960), nr.21 (56) (1 noiembrie), p.9.

PAUL GEORGESCU: *N.D.Cocea „Pamflete şi articole".* „Gazeta literară", an. VII (1960), nr.49 (351) (1 decembrie), p.2.

* * * *N.D. Cocea, „Pamflete şi articole. Vinul de viață lungă".* „Contemporanul", 1960, nr.50 (739) (9 decembrie), p.3.

ION VINEA: *N.D.Cocea — Gînduri şi amintiri.* „Steaua", an.XI (1960), nr.12 (decembrie), p.50—57.

GALACTION: *Cu prilejul unor traduceri,* 1946, în voi. *Opere alese,* II, Buc, 1961, Editura pentru literatură, p.347—349.

TEODOR VÎRGOLICI: *Revista „Viața socială" (1910-1911).* „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", an.X (1961), nr.4, p.607—633.

STANCU ILIN: *N.D.Cocea (I) începuturi,* „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", an.XI (1962), nr.l, p. 31 — 66.

ILEANA VRANGEA: *Tradiții ale criticii literare marxiste din România — 1930-1940,* Buc, 1962, Editura politică, p.33, 54, 64, 82.

ŞERBAN GIOGULESGU: *Amintiri despre N.D.Cocea.* „Viața românească", an.XVI (1963), nr.6—7 (iunie-iulie), p.93—96.

D.MIGU: *[N.D.Cocea],* în voi. *Literatura română la începutul secolului XX,* Buc, 1964, Editura pentru literatură, p.ll, 18, 20, 21, 23, 24, 317-323 ş.a.

I.PELTZ: *Cum i-am cunoscut. Amintiri.* Buc, 1964, Editura pentru literatură, p.9—13, 18—19, 64—78, 79, 129—131.

BOGDAN VARVARA: *Criticul de teatru N. D. Cocea.* „Teatrul", an. XI (1966), nr.l (ianuarie), p.70—74.

* * * *[N. D. Cocea]* în voi. *Presa muncitorească si socialistă din România,* voi.II, Buc, 1966, Editura politică, p.XVI, 161, 194, 201, 205, 365, 430, 806, 811 ş.a. Voi.II, partea a II-a Buc, 1968, p.14, 16, 20, 56, 133, 142, 166, 168, 184, 274, 275, 276, 283, 284, 285, 286, 297, 298, 300, 304, 306, 308, 309, 311, 314.

EUGEN BARBU: *Cocea.* „Viața studențească", an. XV (1970), nr. 2 (346) (14 ianuarie), p. 6.

TABLA ILUSTRAȚIILOR*

VOLUMUL I

* Lipsind din volumul I *Talia ilustrațiilor,* o adăogăm in volumul II.

VOLUMUL II

CUPRINS

Pag.

Pag.

Pag.

Redactor : CONSTANTIN MOHANU
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

Apărut 1970. Hîrtie tipar înalt tip A de 63 g/m². Format 540X840/16. Coli. ed. 39,72. Coli tipar 48. Planşe tipo 16. A. nr. 18 331/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 859—0.

Tiparul executat sub comanda nr. **241** la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. **1**, Bucureşti — Republica Socialistă România